ลักษณะของอุปมานิทัศน์

Characteristic of Allegory

พระเอกสิทธิ์ มณีศรี
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ประภาษ เพ็งพุ่ม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “อุปมานิทัศน์ในหนังสือมหาอานิสงส์ 108 กัณฑ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของอุปมานิทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า อุปมานิทัศน์ คือ เรื่องที่ถูกนำมาเล่าประกอบการบรรยายต่าง ๆ ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยลักษณะ 3 ประการ ดังนี้คือ 1) เป็นเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทาน 2) มีการสื่อความหมายสองนัย และ 3) เป็นการสั่งสอนศาสนา ศีลธรรม หรือการเมือง
คำสำคัญ: อุปมานิทัศน์

Abstract

This article is part of the research “Allegory in power of good deeds 108 sections book” the purpose is to study the characteristic of Allegory. The research found that Allegory is a story that is told in the lecture, which must be composed of three characteristics: 1) is a story Narrative or tale 2) There are two meanings and 3) Religion, moral or political instruction.
Keyword: Allegory

บทนำ

ภายหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าที่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์นั้น พระองค์ก็ได้ทรงพิจารณาข้อธรรมต่าง ๆ ที่ทรงค้นพบ และเสด็จประทับในสถานที่ 7 แห่ง เป็นเวลา 7 สัปดาห์ด้วยกัน ในสัปดาห์ที่ 5 ขณะประทับใต้ต้นอชปาลนิโครธ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากต้นศรีมหาโพธิ์ไปทางทิศตะวันออกนั้น พระองค์ก็ทรงเกิดความดำริขึ้นในพระทัยว่าธรรมที่พระองค์ได้บรรลุนั้นมีความละเอียด ลึกซึ้ง ยากเกินกว่าที่สัตว์โลกผู้ยังหลงอยู่ในกิเลสตัณหาจะเข้าใจได้ ถึงจะแสดงธรรมอย่างไรก็คงจะเป็นการกระทำที่เหนื่อยเปล่า เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาดังนี้ พระทัยก็น้อมไปเพื่อการขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อแสดงธรรม ท้าวสหัมบดีพรหมทราบความดำริในพระทัยของพระพุทธเจ้า จึงได้ลงมากราบทูลอาราธนาว่าสัตว์โลกที่มีกิเลสน้อยยังมีอยู่ สมควรที่พระพุทธเจ้าจะแสดงธรรมเพื่อโปรดสัตว์เหล่านั้นให้พ้นจากความทุกข์ ท้าวสหัมบดีได้กราบทูลอาราธนาอย่างนี้ถึง 3 ครั้ง พระพุทธองค์จึงได้ทรงพิจารณาเรื่องเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว จากนั้นก็ทรงรับคำทูลอาราธนาของพรหม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11-14)

จากที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความยากในการแสดงธรรมโดยหวังจะให้เข้าถึงจิตใจของปุถุชนผู้ยังหลงติดอยู่กับความสุขทางโลก ที่แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ยังทรงท้อพระทัย ต่อเมื่อได้รับคำทูลอาราธนาจากท้าวสหัมบดีพรหม และทรงพิจารณาถึงความแตกต่างของคนที่ทรงเปรียบเหมือนบัว 4 เหล่า ก็ทรงมีพระทัยน้อมไปเพื่อการแสดงธรรม และบุคคลกลุ่มแรกที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็คือ ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 แต่กว่าที่จะได้

แสดงธรรมนั้นพระองค์ก็ทรงโน้มน้าวจิตใจของพราหมณ์ทั้ง 5 ด้วยการตรัสถ้อยคำซ้ำกันถึง 3 ครั้ง ความว่า *“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม เมื่อพวกเธอปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”* (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 18-20) และเมื่อพระองค์ทรงแสดงพระธรรมที่ชื่อว่า ธัมจักรกัปปวัตนสูตรจบลงแล้วนั้น พราหมณ์ทั้ง 5 ก็บรรลุธรรมทั้งหมด ทำให้มีพระรัตนตรัยครบ 3 ประการ นี่แสดงให้เห็นถึงพุทธวิธีการสอนหรือการแสดงธรรมที่ดี มีประสิทธิภาพ ทำให้เข้าใจ และมองเห็นธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดง

ในหนังสือวรรณคดีบาลี (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553 : 18-19) ได้แสดงลักษณะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ว่า

“พหุโข ภิกฺขเว มยา ธมฺมา เทสิตา สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภูตธมฺมํ เวทลฺลนฺติ

คำแปล : ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายมากแลอันเราแสดงแล้ว คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ”

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ทำให้ทราบว่า มีแบบวิธีแสดงเนื้อหาตามลักษณะของคำสอน 9 ประการ เรียกว่า นวังคสัตถุศาสน์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2559 : 221) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า นวังคสัตถุศาสน์ หมายถึง คำสอนของพระศาสดา มีองค์ 9

นวังคสัตถุศาสน์นี้ ปราชญ์ขยะ (23 มีนาคม 2560) ได้อธิบายความหมายทั้ง 9 อย่างไว้ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้คือ 1) สุตตะ คือ พระสูตร แปลว่า ด้าย หมายความว่า เรื่องที่นำมาผูกร้อยกรองเข้าด้วยกัน ในสมัยพุทธกาลคำว่า “สุตตะ” นี้ พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง กฎ หลัก หรือหัวข้อธรรมสั้น ๆ มีตอนเดียวจบ และมีความสมบูรณ์ในตัว ซึ่งมักจะเอาเฉพาะตัวกฎปาติโมกข์ 2) คาถา คือ คำสอนประเภทที่อยู่ในรูปของบทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง เช่น บทประพันธ์ในเถรคาถา เถรีคาถา ธรรมบท และคาถาที่ไม่เรียกว่าสูตรในสุตตนิบาต 3) ***เคยยะ*** แปลว่า ขับ ร้อง สวด เป็นการขับร้องเป็นทำนองคล้ายกับคาถา แต่หมายเอาคำสอนที่มีอยู่ในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรองในเรื่องเดียวกัน ลักษณะของเคยยะ คือ บทร้อยกรองมักจะแทรกอยู่ตอนกลางหรือตอนท้ายของส่วนที่เป็นร้อยแก้วเป็นส่วนใหญ่ 4) เวยยากรณะ หมายถึง คำสอนที่มีลักษณะเป็นคำตอบ ท่านหมายเอาคำสอนในพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด สูตรที่ไม่มีคาถาปน และพุทธพจน์ในลักษณะอื่นที่ไม่สงเคราะห์เข้าในองค์อีก 8 อย่าง จัดเข้าในเวยยากรณะทั้งสิ้น 5) อุทาน หมายถึง คำพูดที่เปล่งออกมาจากลำคอ อันมาจากความประทับใจในบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมาจากได้เห็นสัจธรรมบางอย่างอันเป็นภาวะที่น่าอัศจรรย์ หรือที่ทำให้เกิดการประจักษ์ชัดในความจริงของชีวิต คำอุทานนี้ออกมาทั้งในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งที่เป็นคำอุทานของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก 6) อิติวุตตกะ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสาวกหรือบุคคลบางคนได้ยกขึ้นมาอ้างเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นหรือเป็นหลักฐาน 7) ชาดก แปลตามรูปศัพท์ว่า เรื่องที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า แม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผู้อื่นบ้างแต่ก็จะมีพระโพธิสัตว์อยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วย 8) อัพภูตธรรม คือ คำสอนหรือเรื่องน่าอัศจรรย์ใจ และ 9) เวทัลละ คือ คำสอนประเภทที่แจกแจงความหมายอย่างละเอียด ซึ่ง

อาจทำโดยการอธิบายขยายความ หรือโดยการวิเคราะห์ความหมายทางไวยากรณ์ เช่น อธิบายว่า เวทนา มาจากกิริยาศัพท์ว่า เวทิตา แปลว่า รู้สึก ซึ่งปรากฏอยู่ในมหาเวทัลลสูตร เป็นต้น

นวังคสัตถุศาสน์เป็นแบบอย่างให้แก่พระสาวกได้นำมาใช้เป็นกลวิธีในการช่วยกันประกาศพระศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าทุกวันนี้รูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง อาจจะใช้เพียงรูปแบบเดียว หรือผสมผสานกันหลายรูปแบบ แต่ก็ยังอยู่ในขอบเขตของนวังคสัตถุศาสน์เช่นเดิม อุปมานิทัศน์ก็เป็นกลวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมที่อยู่ในนวังคสัตถุศาสน์นั้น กล่าวคือ การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าหรือแม้แต่ของพระสาวก จะต้องยกเรื่องราวมาประกอบเพื่อให้ผู้ฟังมีความเข้าใจในหลักธรรมนั้นได้ง่ายยิ่งขึ้น การยกเรื่องราวเพื่อนำมาเปรียบเทียบให้เห็นอย่างง่าย ๆ และเพื่อเป็นอุทาหรณ์ เป็นคติสอนใจ เรื่องที่ถูกนำมาเล่าประกอบหัวข้อธรรมเหล่านี้ก็คือกลวิธีการใช้ อุปมานิทัศน์ (Allegory) นั่นเอง ดังที่ราชบัณฑิตยสถาน (2552 : 564-565) ได้ให้ความหมายของอุปมานิทัศน์ไว้ว่า คือ เรื่องเล่าขนาดสั้นหรือขนาดยาวทั้งที่เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง มีความหมายตรง ๆ ตามเนื้อเรื่องอย่างหนึ่ง และมีความหมายที่สองแฝงอยู่อีกอย่างหนึ่ง และแม้ความหมายแรกจะน่าสนใจ แต่ความหมายที่สำคัญและน่าสนใจที่แท้จริงอยู่ที่ความหมายที่สอง สอดคล้องกับคำนิยามของกอบกุล อิงคุทานนท์ (2539 : 7-9) ที่ได้ให้ความหมายของ Allegory หรือเรื่องแต่งเปรียบเทียบหรือนิยายเปรียบเทียบไว้ว่า คือ เรื่องที่แนะความหมายเป็นนัยแฝงไว้เสมือนเป็นอุปมาสำหรับ “ความหมายที่แท้จริง” อาจสรุปได้ว่าเรื่องแต่งเปรียบเทียบเป็นเรื่องที่เสนอความหมายอย่างซ่อนเร้นไว้ในรูปของสิ่งอื่น ซึ่งตรงกับความเห็นของสมเกียรติ รักษมณี (2551 : 72) ที่ว่าอุปมานิทัศน์คือ การยกเรื่องสั้น ๆ มาเล่าประกอบให้เข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ชัดเจนขึ้น และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับกรมวิชาการ (2541 : 38) ที่ได้อธิบายความหมายของอุปมานิทัศน์ไว้ว่าหมายถึง การใช้เรื่องราวหรือนิทานขนาดสั้นหรือขนาดยาวประกอบ วิธีนี้เป็นการขยายหรือแนะโดยนัยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจได้อย่างชัดเจนในแนวความคิด หลักธรรมะ หรือข้อควรปฏิบัติที่ผู้เขียนประสงค์จะสื่อไปยังผู้อ่านผู้ฟัง มีผู้รู้เรียกกลวิธีนี้ว่าอุปมานิทัศน์

เมื่อพิจารณาจากคำจำกัดความของอุปมานิทัศน์ข้างต้น และความหมายของนวังคสัตถุศาสน์ที่ปราชญ์ขยะได้ให้ไว้ จะพบว่า อุปมานิทัศน์สามารถจัดให้เข้าในนวังคสัตถุศาสน์ได้ 4 รูปแบบ คือ คาถา เวยยากรณะ อัพภูตธรรม และชาดก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ 1) คาถา *ประเภทวัตถุคาถา* จะเป็นเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์อันเป็นที่มาของคำสอน เช่น ปารายนวรรค สุตตนิบาต เป็นบทสนทนาโต้ตอบเกี่ยวกับปัญหาธรรมระหว่างพระพุทธเจ้ากับพราหมณ์ 16 คน ซึ่งก่อนจะมีการสนทนานั้น มีวัตถุคาถาเล่าถึงสาเหตุที่พราหมณ์ทั้ง 16 คน จะเดินทางมาทูลถามปัญหากับพระพุทธองค์อย่างละเอียด คาถา *ประเภทวยากรณคาถา* เป็นการยกเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ของการตรัสรู้ของพระปัจเจกพุทธเจ้าหลายพระองค์ 2) เวยยากรณะ พระพุทธเจ้าทรงยกเหตุการณ์ของกลุ่มคนที่เดินทางมาถามปัญหากับพระองค์มาประกอบการบรรยายธรรม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับคาถา ประเภทวยากรณคาถา แต่ต่างกันตรงที่ วยากรณคาถา เป็นเรื่องของพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วน เวยยากรณคาถา เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าเอง 3) อัพภูตธรรม พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องของคนที่ได้ฟังธรรมของพระองค์แล้วเกิดอัศจรรย์ใจและตรัสถึงลักษณะพิเศษของพระอริยสาวกบางองค์ และ 4) ชาดก เป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า อุปมานิทัศน์จึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้แสดงธรรม พร้อมทั้งประกาศพระศาสนามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาลักษณะอุปมานิทัศน์และวิเคราะห์อุปมานิทัศน์ในหนังสือมหาอานิสงส์ 108 กัณฑ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปมานิทัศน์ จากสำนักหอสมุดของมหาวิทยาลัยนเรศวร กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เลย) และสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลในเว็บไซต์ต่าง ๆ

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดกลุ่มที่มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความไว้เหมือนกัน แสดงความถี่ของข้อมูล และเลือกเฉพาะกลุ่มที่มีความถี่มากเกินกว่าครึ่งของจำนวนผู้ให้ข้อมูล เพื่อสรุปเป็นลักษณะของอุปมานิทัศน์

3. ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยโดยการกล่าวถึงที่มาของแหล่งข้อมูล และแสดงลักษณะของข้อมูลที่เหมือนกันด้วยตารางแจกแจงความถี่ และสังเคราะห์มาเป็นลักษณะของอุปมานิทัศน์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ อุปมานิทัศน์ หรือ Allegory เท่าที่จะค้นพบได้ มีผู้ให้ความหมาย คำจำกัดความ ไว้ 12 ท่าน/หน่วยงาน คือ ทองสุก เกตุโรจน์ (2529 : 8-9) ราชบัณฑิตยสถาน 2545 (2545 : 10-11) ราชบัณฑิตยสถาน 2552 (2552 : 564-565) กอบกุล อิงคุทานนท์ (2539 : 7-9) เปลื้อง ณ นคร (2540 : 65) สมเกียรติ รักษมณี (2551 : 72) กุหลาบ มัลลิกะมาส (2524 : 126) ประภาษ เพ็งพุ่ม (2558 : 21) กรมวิชาการ (2541 : 38) วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (1 สิงหาคม 2559)

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปมานิทัศน์นั้น จากการสำรวจ ผู้วิจัยไม่พบงานวิจัยที่นำอุปมานิทัศน์ไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ มีเพียงแค่เป็นส่วนหนึ่งในโวหารภาพพจน์ ได้แก่ บทความวิจัยของอรรถพร ดีที่สุด (ปีที่ 11, (ฉบับที่ 2) : 117-132) เรื่อง การศึกษากลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกุมารคำฉันท์ บทพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑา และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร พ.ศ. 2539 ซึ่งในบทความนี้อรรถพร ดีที่สุด ได้กล่าวถึง Allegory หรืออุปมานิทัศน์ตามแบบวรรณคดีอังกฤษไว้ว่า หมายถึง เรื่องเล่าที่ใช้องค์ประกอบต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ทำให้สามารถตีความได้สองนัย เพื่อสั่งสอนศีลธรรมจรรยา ศาสนา หรือ เผยแพร่ความคิดทางการเมือง มากกว่านิทานหรือเรื่องเล่าที่เล่าประกอบเพื่อส่งเสริมให้เรื่องหลักชัดเจนขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีบทความ เรื่อง “การศึกษาธรรมาธรรมะสงคราม : วรรณคดีอุปนิทัศน์ตามแบบวรรณคดีอังกฤษเรื่องแรกของไทย” ของ easyroute (1 สิงหาคม 2559) ที่ได้นำอุปมานิทัศน์ไปใช้ศึกษาบทพระราชนิพนธ์เรื่องหนึ่งในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2423-2468) เขาได้ศึกษาตัวบท (Text) และพบว่าวรรณคดีเรื่องนี้มีลักษณะตรงกับบทละครอุปมานิทัศน์ (Allegory) บทละครอุปมานิทัศน์เป็นบทละครสอนศีลธรรมหรือศาสนาโดยใช้สัญลักษณ์ ทำให้ตีความได้ 2 ระดับ คือ ระดับพื้นผิวและระดับลึก ละครอุปมานิทัศน์มีมาแต่สมัยกรีก-โรมัน และรุ่งเรืองมากที่ยุคกลาง (Middle age) แต่กลับไม่พบวรรณคดีที่มีลักษณะเป็นวรรณคดีอุปมานิทัศน์ในประวัติวรรณคดีไทย (History of Thai literature) มาก่อนเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าธรรมาธรรมะสงครามเป็นวรรณคดีอุปนิทัศน์ตามแบบวรรณคดีอังกฤษเรื่องแรกของไทย ซึ่งลักษณะของอุปมานิทัศน์มีดังนี้ คือ

1) เป็นเรื่องราวหรือเรื่องเล่า 2) อุปมานิทัศน์ต้องใช้องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ ตัวละคร และฉากเป็นสัญลักษณ์ 3) อุปมานิทัศน์ต้องสื่อความหมายได้สองนัย คือ ระดับพื้นผิว และระดับลึก และ 4) อุปมานิทัศน์มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนศีลธรรม ศาสนาหรือถ่ายทอดแนวคิดทาง การเมือง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปมานิทัศน์ทั้งหมดที่กล่าวมา พบว่า นักวิชาการแต่ละท่าน/หน่วยงาน ได้ให้คำจำกัดความไว้หลายอย่าง มีทั้งที่เหมือนกัน ใกล้เคียงกันและแตกต่างกัน สามารถจำแนกและแสดงตัวเลขความถี่ ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง แสดงลักษณะของอุปมานิทัศน์ที่พบ

ลักษณะของอุปมานิทัศน์ที่พบ	จำนวน (คน/หน่วยงาน)
เป็นเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทาน	**11**
สื่อความหมายสองนัย	**10**
เป็นสัญลักษณ์	2
เป็นจิตรกรรม หรือประติมากรรม	2
สั่งสอนศีลธรรม ศาสนา หรือการเมือง	**8**
ใกล้เคียงกับอุปลักษณ์ที่ขยายความยืดความออกไป	1
เป็นบุคลาธิษฐาน	2
เป็นส่วนหนึ่งของภาพพจน์	1

จากตารางพบว่า มีลักษณะของอุปมานิทัศน์อยู่ 3 อย่าง ที่นักวิชาการ/หน่วยงานได้ให้ความหมายไว้ตรงกัน มากเกินกว่าครึ่งของจำนวนทั้งหมด ทำให้สามารถสรุปความหมายและลักษณะของอุปมานิทัศน์ได้ว่า อุปมานิทัศน์ คือ เรื่องที่ถูกนำมาเล่าประกอบการบรรยายต่าง ๆ ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยลักษณะ 3 ประการ ดังนี้คือ 1) เป็นเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทาน 2) มีการสื่อความหมายสองนัย และ 3) เป็นการสั่งสอนศีลธรรม ศาสนา หรือการเมือง เพื่อให้เห็นแนวทางในการนำอุปมานิทัศน์ไปใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยเพิ่มเติม โดยนำมาจากบทสรุปของงานวิจัยฉบับเต็ม ดังนี้คือ

จากลักษณะของอุปมานิทัศน์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์อุปมานิทัศน์ในหนังสือมหาอานิสงส์ 108 กัณฑ์ โดยมีการปรับเพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของหนังสือที่ใช้วิจัย ได้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ 3 ประเด็น คือ 1) วิเคราะห์แก่นเรื่องของเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทานที่นำมาเล่าประกอบ 2) วิเคราะห์การสื่อความหมายสองนัยผ่านความหมายแฝง และ 3) วิเคราะห์หลักธรรม

หนังสือมหาอานิสงส์ 108 กัณฑ์ มีจำนวนอานิสงส์ทั้งหมด 132 กัณฑ์ มีเรื่องราวที่นำมาเล่าประกอบทั้งสิ้น 97 เรื่อง ทั้งนี้เพราะบางอานิสงส์จะไม่มีเรื่องเล่าประกอบ เป็นเพียงบรรยายโวหารและพรรณนาโวหาร และจากเรื่องเล่าประกอบทั้ง 97 เรื่อง พบว่า มี 42 เรื่องที่มีลักษณะของอุปมานิทัศน์ครบทั้ง 3 อย่างอยู่ในเรื่องนั้น ๆ แสดงผลสรุปของการวิจัยได้ดังนี้

1. แก่นเรื่อง แก่นเรื่องทั้งหมดนั้นเป็นแก่นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มีความศรัทธาและปัญญาเป็นที่ตั้งในการกระทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่ตนและคนอื่น ได้แก่ การให้ทาน การเสียสละ การรักษาศีล การฟังธรรม การเจริญสติภาวนา และการงดเว้นจากอกุศลกรรมทั้งปวง

2. ความหมายแฝง จากการวิเคราะห์ความหมายแฝง พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ ความหมายแฝงในตัวละครและความหมายแฝงในเนื้อเรื่อง ความหมายแฝงในตัวละคร พบใน 8 บทบาท ได้แก่ 1) บทบาทคนรับใช้ พบ 6 เรื่อง 2) บทบาทคนรวย พบ 3 เรื่อง 3) บทบาทคนจน พบ เรื่อง 10 4) บทบาทคู่รัก พบ 5 เรื่อง 5) บทบาทผู้นำ พบ 1 เรื่อง 6) บทบาทพระ พบ 3 เรื่อง 7) บทบาทพ่อ พบ 1 เรื่อง และ 8) บทบาทลูก พบ 3 เรื่อง ความหมายแฝงในเนื้อเรื่อง พบ 10 เรื่อง

3. หลักธรรม จากการวิเคราะห์พบหลักธรรมทั้งหมด 13 หลักธรรม ดังนี้คือ 1) ความกรุณา พบ 1 เรื่อง 2) บุญกิริยาวัตถุ 10 พบ 20 เรื่อง 3) สมชีวิธรรม 4 พบ 5 เรื่อง 4) ความกตัญญู พบ 3 เรื่อง 5) บารมี 10 พบ 2 เรื่อง 6) มงคล 38 พบ 4 เรื่อง 7) โอวาทของธนญชัยเศรษฐี พบ 1 เรื่อง 8) สังคหวัตถุ พบ 1 เรื่อง 9) มิจฉาทิฏฐิ พบ 1 เรื่อง 10) วิริยะ พบ 1 เรื่อง 11) อกุศลกรรม พบ 1 เรื่อง 12) ปฏิบัติบูชา พบ 1 เรื่อง และ 13) ขันติ พบ 1 เรื่อง

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า อุปมานิทัศน์มีลักษณะ 3 อย่าง คือ 1) เป็นเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทาน 2) มีการสื่อความหมายสองนัย และ 3) เป็นการสั่งสอนศาสนา ศีลธรรม หรือการเมือง ซึ่งคล้ายกับการศึกษาของ easyroute และการศึกษาของอรรถพร ดีที่สุด ที่ลักษณะของอุปมานิทัศน์มี 4 อย่าง คือ 1) เป็นเรื่องราวหรือเรื่องเล่า 2) ต้องใช้องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ ตัวละคร และฉาก เป็นสัญลักษณ์ 3) ต้องสื่อความหมายได้สองนัย คือ ระดับพื้นผิว และระดับลึก และ 4) อุปมานิทัศน์มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนศีลธรรม ศาสนาหรือถ่ายทอดแนวคิดทางการเมือง แต่การศึกษาของทั้ง 2 ท่านนี้จะเน้นที่การวิเคราะห์ *“สัญลักษณ์”* ผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ในเรื่อง ดังเช่นตัวอย่างผลการศึกษาของ easyroute (1 สิงหาคม 2559) ที่กล่าวว่า

...องค์ประกอบต่าง ๆ ในธรรมาธรรมะสงครามล้วนเป็นสัญลักษณ์ คือ ธรรมเทวบุตรเป็นสัญลักษณ์ของความดี เพราะธรรมะหมายถึงคุณความดี ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของธรรมเทวบุตร ดังที่กล่าวไว้ว่า *“...ปองธรรมะบ่ล่วง ลุอำนาจอกุศล...”* และ *“...ทรงเครื่องก็ล้วนขาว สวิภูษณาสม/สำแดงสุโรดม สุจริต ณ ไตรทวาร...”* ส่วนอธรรมเทวบุตรก็เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วเพราะในภาษาบาลีสันสฤต “อ” เป็นคำเติมหน้า หมายถึง ไม่หรือไม่มี ดังนั้นเมื่อนำ “อ” มาประกอบกับ “ธรรม” แปลว่า ไร้ซึ่งคุณความดีก็คือความชั่ว ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของอธรรมะเทวบุตรที่ว่า *“ปางนั้น อธรรมะเทวบุตรผู้ใจพาล”* และ *“...ล้วนแต่พาลประดุจกัน / โทโสและโมหันธ์ บ่มิพึงบำเพ็ญบุญ / เห็นใครน้ำใจซื่อ สุจริตะการุญ / เธอก็มักหันหุนเพราะพิโรธและริษยา”* เทวดาทั้งสองนี้เดินทางมาสู่ชมพูทวีปและพบกับมนุษย์ ชมพูทวีปในที่นี้น่าจะหมายถึงโลกทั้งโลกมากกว่าดินแดนแถบเอเชียใต้ดังที่เข้าใจกันในปัจจุบันเพราะในตัวบทบางตอนก็เรียกชมพูทวีปว่า “โลก” และจากไตรภูมิกถา ภาคมนุสสภูมิ เราจะพบว่าทางพระพุทธศาสนาเชื่อเรื่องทวีปทั้ง 4 ได้แก่ อุตรกุรุทวีป บุพวิเทหทวีป ชมพูทวีป และอมรโคยานทวีป ชมพูทวีปก็คือโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เอง ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ชมพูทวีปคือโลกมนุษย์ ส่วนมนุษย์ที่เทวบุตรทั้งสองพบนั้นก็คือตัวแทนของมวลมนุษยชาติทั้งหมด โดยอ้างอิงจากข้อความที่ว่า *“กษัตริย์พราหมณ์แพศย์ศูทรทั้งหลายต่างมาเรียงราย/ ระยอบบังคมเทวัญ”* ตามคติพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนในแถบเอเชียใต้แต่โบราณ มนุษย์มีอยู่ 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ดังนั้นมนุษย์ที่อยู่ในเรื่องก็คือตัวแทนของมนุษย์วรรณะต่าง ๆ นั่นเอง...

ส่วนในงานวิจัยนี้ลักษณะของอุปมานิทัศน์ที่พบนั้น ไม่ได้หมายถึงการวิเคราะห์เฉพาะสัญลักษณ์ แต่วิเคราะห์การสื่อความหมายสองนัยผ่านความหมายที่แฝงอยู่ในองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของอัญชลี นิ่มสะอาด (2537) ที่ได้วิเคราะห์ความหมายแฝงใน 5 ลักษณะ คือ ความหมายแฝงในโวหาร ความหมายแฝงในจินตภาพ ความหมายแฝงในสัญลักษณ์ ความหมายแฝงในเนื้อเรื่อง และความหมายแฝงในตัวละคร ความหมาย

แฝงที่วิเคราะห์ได้นี้ จะมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ ความหมายแฝงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต หรือในการสมรส ความหมายแฝงที่เกี่ยวข้องกับหลักการพิจารณาบุคคล ความหมายแฝงเกี่ยวข้องกับการปกครอง ความหมายแฝงที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาและแนวทางต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม และความหมายแฝงที่เกี่ยวข้องกับความรัก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยที่นำอุปมานิทัศน์ไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ มีเพียงแค่เป็นส่วนหนึ่งในโวหารภาพพจน์และเป็นเพียงแค่การวิจัยสั้นในลักษณะของบทความ ซึ่งในบทความไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน จึงเห็นควรให้นำลักษณะอุปมานิทัศน์นี้ไปใช้วิเคราะห์วรรณคดีหรือวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ทั้งสารคดีและบันเทิงคดี อย่างเช่น นิทานอีสป หรือหนังสือรวมเรื่องสั้นที่มักจะเป็นงานเขียนเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสะท้อนมุมมอง ข้อคิดต่าง ๆ ของผู้เขียนที่แฝงอยู่ในนั้น จะเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไปที่ได้อ่าน และเป็นการพัฒนาวงการศึกษาทางด้านภาษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ. **วรรณลักษณ์วิจารณ์ เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2524.

กอบกุล อิงคุทานนท์. **ศัพท์วรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รักอักษร, 2539.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วรรณคดีบาลี**, พิมพ์ครั้งที่ 2: กรุงเทพมหานคร; มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

ทองสุก เกตุโรจน์. **อธิบายศัพท์วรรณคดี**, แปลจาก **A Glossary of Literary Terms ของ M. H. Abrams**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, 2529.

ประภาษ เพ็งพุ่ม. **“วรรณคดี วรรณกรรม และวรรณศิลป์”** เอกสารประกอบการสอน รายวิชา 208532 วรรณคดีเอกของไทย. พิษณุโลก: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2558, (อัดสำเนา).

ปราชญ์ขยะ. **“นวังคสัตถุศาสน์...เป็นไฉน...”**. 23 มีนาคม 2560, จาก https://www.gotoknow.org/posts/215842.

เปลื้อง ณ นคร. **ภาษาวรรณนา : วิวัฒน์และวิบัติภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : เยลโล่การพิมพ์, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34: กรุงเทพมหานคร; มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตสถาน, 2545.

_____. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **อุปมานิทัศน์**. 1 สิงหาคม 2559, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/อุปมานิทัศน์.

สมเกียรติ รักษ์มณี. **ภาษาวรรณศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 3: กรุงเทพมหานคร; ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.

อัญชลี นิ่มสะอาด. **“การวิเคราะห์ความหมายแฝงในบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย”**. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.

อรรถพร ดีที่สุด. “กลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกุมารคำฉันท์”, **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, (พฤษภาคม-สิงหาคม, 2537), หน้า 117-132.

Easyroute. **“ธรรมาธรรมะสงคราม : วรรณคดีอุปมานิทัศน์ตามแบบวรรณคดีอังกฤษเรื่องแรกของไทย”**. 1 สิงหาคม 2559, จาก http://eazyroute.blogspot.com/2008/ 03/blog-post.html.

แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตที่สมบูรณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

The concept of complete life skills development according to Buddhism

พศุพัลลภ ทิพย์เลิศ
หัวหน้างานสำรวจและระวังชี้แนวเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กองสำรวจและระวังชี้แนวเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ปิ่นปินันทธ์ เหลืองพิทักษ์
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันแรงงานถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี ช่วยสร้างงาน และโอกาสมากขึ้น อีกทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน งานที่ทำซ้ำๆจะถูกทดแทนด้วยเครื่องจักร ส่วนงานที่คนทำจะเป็นงานหลากหลายและเป็นงานเพิ่มมูลค่า ดังนั้น ในอนาคตเราจะต้องมีการเตรียมปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบงานที่เปลี่ยนแปลงไป จำเป็นอย่างยิ่งที่ตนเองจะต้องตระหนักและพัฒนาความรู้ให้หลากหลาย ทันสมัย รู้ลึกในศาสตร์เฉพาะและรู้กว้างในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ และสามารถนำมาประกอบการตัดสินใจที่ถูกต้อง แม่นยำ การพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความสามารถ การคิดวิเคราะห์ และทักษะ ตลอดจนการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้หลักภาวนา 4 ซึ่งประกอบไปด้วย กายภาวนา คือการพัฒนาทางด้านกาย ศีลภาวนา คือการพัฒนาทางด้านศีล จิตตภาวนา คือการพัฒนาทางด้านจิต และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาทางด้านปัญญา ที่ได้ปรากฏอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการพัฒนาตนเอง มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางกายและใจไปพร้อมๆกัน บุคคลที่พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอจะเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ มีศักยภาพและมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถแก้ปัญหาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เกิดขึ้นกับตนและองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การพัฒนาชีวิต ,การพัฒนาตนเอง ,ตามแนวพระพุทธศาสนา

Abstract

The study found that recently labor is replacing with technology that helps greatly create jobs and opportunities. It also helps improve the performance. Repetitive tasks will be replaced by machines. The tasks that human do are the tasks that require multi skills and a value added. Therefore, future workers must prepare and adapt to the changing work patterns. It is needed to be aware and develop their knowledge in a wide range, modern, deep and specialized fields in order to apply and use knowledge to make a precise decision. Self-development to be a potential worker in terms of knowledge, ability, thinking and analytical skills, as well as the development of skills related to life in various fields including moral and ethics development using the four principles of Bhavana. Bhavana which includes Kaya-bhavana, Sila-bhavana, Citta-bhavana, and Panna-bhavana, appeared in Buddhist doctrine concerning self-development, is used as a guidance in order to develop physical and mental simultaneously. Individuals who

develop themselves consistently are knowledgeable, talented, capable and efficient, accepted by the society and able to live in a society happily. Then, they can solve their own problems and organization problems efficiently among the economic, social, and political changes.

บทนำ

ปัจจุบันเราอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพสังคมและเศรษฐกิจ การปรับนโยบายในการดูแลประชากรของทุกประเทศ ซึ่งมุ่งเน้นคุณภาพของคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในยุคที่โลกกำลังเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเปิดเสรีทางการค้าที่ก่อให้เกิดการขยายตลาดหรือการลงทุนในต่างประเทศ พฤติกรรมผู้บริโภคมีความต้องการเฉพาะเจาะจงมากขึ้น หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยด้าน “แรงงาน” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความสามารถ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องตระหนักในการให้ความสำคัญในส่วนของการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ มีปัญญา ความสามารถ และก้าวทันต่อสภาวการณ์ของโลก เพิ่มศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง ความได้เปรียบทางการแข่งขัน ได้มาจากฝีมือของคนที่เตรียมพร้อม ลงมือทำโอกาสให้เกิดขึ้น จากการใช้สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ของตนเองจัดการกับทุนหรือทรัพยากรอื่นๆที่มีอยู่ ต้องยอมรับว่าปัญหาเรื่องคน เป็นปัญหาหลักในทุกๆด้าน อาทิเช่น การขับเคลื่อนธุรกิจ 70-80 % จะเป็นปัญหาที่มาจากเรื่องของการบริหารคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความคิดหรือสไตล์การทำงานที่แตกต่างกัน บุคลิกภาพของคน การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ปัญหาลูกน้องรับเจ้านายไม่ได้ ปัญหาลูกน้องข่างพยศ ฯลฯ (ทศ คณนาพร, 2554 : 148) จะเห็นได้ว่า หากยังไม่พัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจส่งผลเสียต่อตนเอง เนื่องจากไม่สามารถ รุก รับ ปรับ เปลี่ยน ต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ดังนั้นการจะเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เราจึงต้องให้ความสำคัญและมองปัญหานี้อย่างเข้าใจ เนื่องจากความสำเร็จเริ่มต้นจากการเตรียมพร้อม ควรเป็นผู้ที่รู้ใฝ่รู้ และพัฒนาทักษะตัวเองอยู่ตลอดเวลา

ทักษะที่จำเป็นสำหรับโลกยุคใหม่ (ศึกษา)

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องเป็นไปอย่างสลับซับซ้อน ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ได้มาเกิดจากความรวดเร็วในการตอบสนองความต้องการและการมีนวัตกรรม ความสามารถในการปรับตัว การมีทักษะในการปฏิบัติงานและการเรียนรู้ด้วยในสภาพการณ์ของสังคมที่ความรู้เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดและเป็นสิ่งที่จำเป็นของการเรียนรู้เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับหน้าที่การงานและชีวิต และสิ่งหนึ่งที่การเปลี่ยนแปลง การพัฒนาสู่การเตรียมความพร้อมเพื่อก้าวทันรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. การปรับใจต้องเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับความไม่มั่นคงในอาชีพ ควรเตรียมพร้อมสำหรับการออกจากงานการโยกย้ายการเปลี่ยนตำแหน่งการทำงานโดยมีเป้าหมายผลงานเป็นหลักสำคัญ

2. การปรับตัวการทำงานยุคใหม่ต้องการความรู้ความสามารถที่แตกต่างกันไปจากเดิมคือต้องมีความรู้และทักษะด้านคอมพิวเตอร์ภาษาต่างประเทศเทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมข่าวสารและอิเล็กทรอนิกส์รวมทั้งการพัฒนาบุคลิกภาพและความสามารถในการสื่อสารความมีมนุษยสัมพันธ์ และความเป็นผู้นำตลอดจนการติดตามวิทยาการความเป็นผู้นำการติดตามวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทันสมัยเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบอยู่ในลักษณะการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. ปรับทัศนคติ เช่น จำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดในเรื่องของความมั่นคงและความก้าวหน้า การมีที่ทำงานที่มั่นคงแน่นอน

4. อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตนเองคือการคิดและยึดติดที่ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการกระทำจึงไม่ยอมสร้างนิสัยใหม่หรือฝึกทักษะใหม่ที่จำเป็นต่อตนเอง

5. การปรับปรุงตนเองและพัฒนาสามารถดำเนินการได้ทุกเวลาอย่างต่อเนื่องเมื่อพบปัญหาหรือข้อบกพร่องเกี่ยวกับตนเอง

ความสำคัญของการพัฒนาตนเอง ความต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรืออย่างน้อยต้องการมีความสุขในสังคมประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของตนเอง สามารถพัฒนาตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. การเตรียมตัวให้พร้อมในด้านต่างๆ สามารถทำได้ด้วยการมอบความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเป็นอันดับแรก การรู้สึกดีต่อตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา เพราะเราเชื่อมั่นว่าเรานั้นสามารถพัฒนาได้ เราอยากเรียนรู้และเราพร้อมที่จะเรียนรู้ เพื่อพัฒนา ปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น มีคุณค่ามากขึ้น ทั้งนี้ต้องวิเคราะห์ตนเองอย่างตรงไปตรงมา เรามีดีอะไรบ้าง และมีข้อเสียที่ตรงไหน ไม่เข้าข้างตนเอง เพราะจะทำให้ไม่เห็นตนเองตามความเป็นจริง

2. การปรับปรุงสิ่งที่บกพร่อง พร้อมทั้งพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม คุณลักษณะที่สังคมต้องการ ขจัดคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ออกจากตนเอง ซึ่งเป็นการวางแนวทางให้ตนเองสามารถพัฒนาชีวิตไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ส่งเสริมคุณค่าตนเองให้สูงขึ้น เมื่อมีความเข้าใจตนเองแล้ว ก็จะสามารถทำตามหน้าที่ตามบทบาทของตนได้อย่างเต็มศักยภาพ

4. เนื่องจากบุคคลย่อมต้องเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน การพัฒนาในบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่น การปรับปรุงพัฒนาตนเองจึงเป็นการเตรียมตนให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของผู้อื่น ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม เพื่อนร่วมงาน ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้เกิดการพัฒนาในผู้อื่นๆซึ่งจะเป็นประโยชน์ร่วมกัน ส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

5. การที่ได้พัฒนาและปรับปรุงตนเอง ให้ทันต่อสภาวการณ์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ทักษะต่างๆที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิต ทำให้สามารถแข่งขันในเชิงคุณภาพ และประสิทธิภาพได้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความพร้อมในการเผชิญกับสิ่งต่างๆที่จะเข้ามา พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบ

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทักษะชีวิต

การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในด้านความคิด การกระทำ ความรู้ความสามารถ ความชำนาญ และทัศนคติให้เจริญงอกงามขึ้น มีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น เพื่อช่วยให้ตนเองมีความสุข ความเจริญ เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม โดยสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ ศักยภาพและความสามารถของตนเอง บุคคลที่มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้ทักษะและมีศักยภาพ เป็นการเพิ่มคุณค่าเพิ่มทางเลือกและสร้างโอกาสความก้าวหน้าให้กับตนเองพาตนเองไปสู่ความเจริญงอกงามทั้งทางด้านอาชีพการงาน ชีวิต อีกทั้งประเทศชาติก็จะเจริญก้าวหน้าไปด้วย ในขณะที่ผู้ที่ไม่รู้จักพัฒนาตนเองก็จะเป็นผู้ที่ไม่สามารถอยู่ในจุดของการยอมรับในสายตาของผู้คนแวดล้อม

แนวทางการพัฒนาตนเองมีกระบวนการพัฒนาตนเองเป็นขั้นตอนโดยเริ่มจากสำรวจและประเมินตนเองเพื่อวิเคราะห์ตนเองเป็นอันดับแรก ทางพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการปรับพื้นฐานจิตใจให้ดีเป็นลำดับแรก มีคุณธรรม ศีลธรรม มีสติให้พร้อมที่จะรู้ว่าควรตักตวง เรียนรู้หรือหลีกเลี่ยงสิ่งใด เมื่อจิตใจพร้อมแล้ว ก็สามารถที่จะพัฒนาต่อไปได้ บุคลากรจึงควรที่จะพัฒนาจิตใจก่อนเป็นอันดับแรก การจะพัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติ มีความพร้อมที่จะยกระดับจิตใจให้เป็นบุคลากรเชิงพุทธ พัฒนาให้มีจิตใจที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย คุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพจิตที่ดี

คุณภาพจิตที่ดี ได้แก่ จิตที่มีคุณธรรม จิตที่มีเมตตา กรุณา เอื้ออารี มีมุทิตา มีศรัทธา มีความเคารพอ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น

สมรรถภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุตสาหะ วิริยะ มีความรับผิดชอบมีสติและสมาธิ

สุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริง เบิกบาน สดชื่น อิ่มเอิบ ผ่องใส และสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ ,(ปยุตฺโต.อ.ป) 2549 : 236-237) พัฒนาศักยภาพของตนเองได้ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายหลายประการ การพัฒนาบุคลิกภาพตามทัศนะแห่งพุทธศาสนา การพัฒนาตนนั้น เป็นส่วนสำคัญที่สุดในการ ”จิตใจ“ ”จริต“ พัฒนากายต่อไป การที่จะพัฒนาบุคลิกภาพจำเป็นต้องรู้พื้นฐานทางจิตใจ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าอบด้วยประก ราคจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธจริต และวิตกจริต จริตทั้ง 6 เป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของแต่ละบุคคลตามทัศนะของพระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (อ้างใน คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย2554, :40) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ทั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง ในลักษณะองค์รวมประสานกัน 4 ด้าน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),(2536 :105-95) มีรายละเอียด ดังนี้

1. การพัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี และพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น การมีปัจจัย 4 พอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก และใช้ปัจจัย 4 อย่างถูกต้อง เพื่อคุณค่าแท้รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางวัตถุที่เสริมความเป็นอยู่ว่า ควรใช้อย่างไรให้เกิดคุณประโยชน์ที่แท้จริง ตลอดจนรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติในลักษณะที่ถูกต้อง การปฏิบัติโดยทำให้ถูกต้องให้ดีขึ้น เหล่านี้จัดเป็นเรื่องการพัฒนากาย เรียกว่ากายภาวนา ถ้าเป็นคนเรียกว่า ภาวิตกาย แปลว่าเป็นคนที่พัฒนากายแล้ว

2. การพัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมในสังคมด้วยดี อย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาอาชีพ เรียกว่าศีลภาวนา ถ้าเป็นคนที่ได้พัฒนาศีล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าภาวิตศีล ซึ่งการพัฒนาศีลจะเป็นพื้นฐานไปสู่การพัฒนาจิตต่อไป

3.การพัฒนาจิต คือ การพัฒนาคุณสมบัติของจิต ฝึกอบรมเสริมสร้างจิตให้พรั่งพร้อมสมบูรณ์ 3 ด้าน คือ ด้านคุณธรรม (คุณภาพจิต) เช่น ความมีเมตตา กรุณา ความรักเป็นมิตร ปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ด้านความสามารถของจิต (สมรรถภาพจิต) เช่น ความมีสติดี วิริยะอดทน เข้มแข็งมั่นคงเพียรพยายาม และด้านสุขภาพที่ดีของจิต (สุขภาพจิต) เช่น จิตใจที่เป็นสุขสดชื่น สงบ ผ่องใส พร้อมที่จะยิ้มแย้มแช่มชื่น การพัฒนาจิต เรียกว่า จิตภาวนา ถ้าเป็นบุคคลที่ฝึกอบรมพัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่า ภาวิตจิต

4. การพัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่ปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความรู้ทางวิชาการ ต่อจากนั้นก็ลึกซึ้งลงไปอีก คือ การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ และเหนือขึ้นไปก็คือ การวินิจฉัย ซึ่งหมายถึง การคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำบัญชาโดยกิเลสและตัณหา ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาในระดับสูงขึ้นไปอีก คือ ปัญญาที่รู้จัก

เข้าใจโลกและชีวิตโดยความเป็นจริง รู้ทางเสื่อมทางเจริญ เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จ พัฒนาตนพัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้นไป และปัญญาในขั้นสุดท้าย คือ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือ โลกและชีวิต ถึงขั้นที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์(วิมุตติ) การพัฒนาปัญญานี้เรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนเรียกว่า ภาวิตปัญญา คือ คนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้ว

จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาตนเองเชิงพุทธนั้นจะมีทั้งความเก่ง ความดี และมีความสุข ซึ่งเมื่อพัฒนาตนเองแล้วย่อมจะส่งผลในด้านต่างๆ คือ สามารถรองรับความรู้ ทักษะ ความสามารถในหน้าที่ของตนได้ดีขึ้น และเกิดการพัฒนาบุคลิกลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการพูด นั่ง เดิน มารยาทการเข้าสังคม อีกทั้งมีทัศนคติที่เหมาะสมกับหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย สามารถถ่ายทอดความรู้โดยเข้าใจบริบทที่แตกต่างของแต่ละบุคคลโดยใช้หลักจิตวิทยา เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และงานกับคนได้ ซึ่งจะทำให้สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเพิ่มคุณภาพของงาน ลดการสูญเสีย การผิดพลาด อีกทั้งลดการกระทบกระทั่งหรือความขัดแย้งรุนแรง ที่จะเกิดผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากมีความอดทน วิริยะ อุตสาหะในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สมบูรณ์ มีลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งเมื่อได้พัฒนาให้เกิดความสมดุลครอบคลุมครบบริบูรณ์แล้ว การดำเนินไปของชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา ก็ทำให้ชีวิตสามารถพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุด นั่นคือชีวิตประสบแต่ความสุข มีความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า อีกทั้งยังสามารถแบ่งปันความสุขให้เกิดขึ้นแก่องค์กร สังคม และประเทศชาติ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาตรงเป้าหมายหรือตรงจุด เมื่อตนเองได้รับการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจดีแล้ว ก็จะบรรลุภาวะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งบุคคลที่มีการพัฒนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น ถือได้ว่ายกระดับจิตใจสูงแล้ว ซึ่งการพัฒนาทางด้านกายภาวนา คือการพัฒนาทางด้านกายภาพ การดูแล รักษาสุขภาพ อนามัย ของตนเองให้มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรค รักษาความสะอาดของร่างกายอยู่เสมอ ไม่เพียงแต่ยืดเวลาชีวิตให้ยืนยาวขึ้น แต่ยังอีกช่วยปรับปรุงพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความพร้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ เมื่อสุขภาพร่างกายพร้อมก็สามารถทำงานได้ดี อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนรอบข้าง ต่อมาคือการพัฒนาทางด้านศีลภาวนา คือ การพัฒนาศีล หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม กล่าวได้ว่าทางด้านศีลภาวนา คือ การพัฒนาทางด้านวินัย ระเบียบต่างๆ ให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมได้อย่างปกติสุข ต่อมาคือการพัฒนาจิต คือ การทำจิตให้มีความรักความเมตตา การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีมุมมองที่ทำให้เข้าใจความคิดของคนอื่นมากขึ้น นอกจากนี้ ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นที่จำเป็นต่อการแสดงออกถึงสิ่งที่เห็นและนิยามให้คนอื่นได้เข้าใจด้วยเช่นเดียวกัน ทำให้สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่ตนเองต้องการ สุดท้ายคือ พัฒนาปัญญาคือ การฝึกฝนอบรมเป็นวิธีการทำให้เกิดปัญญาคือความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างเป็นกระบวนการ หรือตามที่เป็นจริงของสังขาร รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ใช้ปัญญาอย่างตรงไปตรงมา ไม่คิดเข้าข้างตนเอง ปัญญาทางโลกนั้นเกิดจากการเรียนรู้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง ความรู้เหล่านั้นจะช่วยตระเตรียมความพร้อมสำหรับโอกาสในอนาคต การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะช่วยให้สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ

สรุป

การพัฒนาตนเองต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุขการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในด้านความคิดการ

กระทำความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ และทัศนคติให้เจริญงอกงามขึ้นมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้นช่วยให้ตัวเองอย่างมีความสุขความเจริญเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมโดยเฉพาะกับความถนัดความสนใจและความสามารถของตนเอง โดยมีการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก เริ่มจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติของตนเองให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยใช้หลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา มาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง

อย่างไรก็ดี หากหยุดการเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหัวข้อที่สำคัญต่อเส้นทางในอาชีพของตนเอง ก็จะเสื่อมถอยและไม่ช้าก็เร็ว อาจไม่มีงานทำ เป็นผู้พ่ายแพ้ต่อการเปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มที่จะเป็นเหยื่อของความคิดริเริ่ม ปัญหาต่างๆอาจเกิดขึ้นจากการที่ไม่เพิ่มมูลค่าให้กับตนเอง ไม่ทำตนเองให้มีคุณค่าและมีประโยชน์ เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีขึ้น อีกทั้งปัจจัยอื่นๆที่มีผลต่อการคงอยู่ทั้งในส่วนโอกาสและอุปสรรค ย่อมส่งผลทำให้ผู้ที่ไม่ได้เตรียมพร้อมนั้น ประสบความล้มเหลว พ่ายแพ้ต่อสภาวะของการเปลี่ยนแปลงที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ เราจึงควรตระหนัก และเริ่มต้น ลงมือพัฒนาตนเองตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป โดยใช้หลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนาทั้งสองส่วน คือทั้งในส่วนทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มนุษย์กับสังคม(Man and Society**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

ทศ คณนาพร.**ชุนวูสอน เอาชนะใจคน และพิชิตธุรกิจการค้าเพื่อความยิ่งใหญ่แห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร:แฮปปี้บุ๊ค, 2554.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4 . ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี , 2536.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 12 . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,2549.

พิชิต เทพวรรณ์. **A-Z เครื่องมือการจัดการทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น. 2555.

พรชัย เจดามาน.**สมรรถนะแห่งตน : การพัฒนาตนเองของบุคลากรการศึกษาที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21**.[ออนไลน์].แหล่งที่มา http://personnel.obec.go.th/home/wp-content/uploads/2016/05 (2 มกราคม 2561).

สมชาติ กิจยรรยง. **ชนะคนชนะงาน บริหารคนให้สำเร็จ.** กรุงเทพมหานคร : สมาร์ท ไลฟ์, 2556.

สุรพล สุยะพรหม.ผศ.ดร. **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2555.

วิลาวรรณ รพีพิศาล. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร, 2554.

พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำแห่งหนึ่ง

Condom Use Behavior of MSM Prisoners in a Prison

พัชราภรณ์ ธรรมรัตนพงษ์

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม กับความรู้ ทัศนคติและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรได้แก่ ผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำจำนวน 150 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า

1. พบว่าเป็นเพศชายมีช่วงอายุ 21- 30 ปีมากที่สุด ร้อยละ 41 ประชากรศึกษา ส่วนใหญ่มีโทษฐานความผิดเกี่ยวกับจำหน่ายยาเสพติดมากที่สุดร้อยละ 47.3 ส่วนใหญ่ประจำแดน 4 ร้อยละ 40.7 มีกำหนดโทษที่เหลือไม่เกิน 5 ปี ร้อยละ 51.3 ส่วนใหญ่จัดตัวเองอยู่ในกลุ่มสาวประเภทสองร้อยละ 45.3 รองลงมาจัดตัวเองอยู่ในกลุ่มเกย์คิงร้อยละ 29.3 โดยเคยมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 100 ส่วนผลเลือดเอชไอวีส่วนใหญ่ผลเป็นลบร้อยละ 93.3 และส่วนใหญ่อวัยวะเพศไม่ได้มีการดัดแปลงร้อยละ 86.7

2. ผู้ต้องขังที่มีเพศสัมพันธ์กับชายมีความรู้เรื่องการใช้ถุงยางอนามัยอยู่ในระดับดีทัศนคติการและพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยอยู่ในระดับปานกลางและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยทั้ง 4 ด้านคือ ด้านความพอเพียงบริการที่มีอยู่ ด้านความสามารถเข้าถึงแหล่งบริการ ด้านความสะดวกในการใช้บริการและด้านการยอมรับในการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

3. ความสัมพันธ์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างพฤติกรรมกับการถุงยางอนามัยเท่ากับ 0.14 ระหว่างพฤติกรรมกับทัศนคติการใช้ถุงยางอนามัยเท่ากับ 0.23 ระหว่างพฤติกรรมกับการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยเท่ากับ 0.14 ซึ่งความสัมพันธ์ทุกคู่จัดเป็นความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01

พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำอยู่ในระดับปานกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความรู้ ทัศนคติและการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ เพราะฉะนั้น เรือนจำควรมีพื้นที่ในการจัดกิจกรรมหรือจัดตั้งชมรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละแดนเพื่อมีพื้นที่ยืนร่วมกับผู้ต้องขังรายอื่น และเปิดกว้างให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมป้องกันโรคเอชไอวีในเรือนจำ เรือนจำควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการชุมชนในเรือนจำ(Drop in Center)เพื่อลดการติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ ลดการเสียชีวิตในผู้ติดเชื้อเอชไอวี ลดการเลือกปฏิบัติอันเกี่ยวเนื่องจากเอชไอวีและเพศภาวะ ต่อไป

คำสำคัญ: พฤติกรรมในการใช้ถุงยางอนามัย, ผู้ต้องขังที่มีความสัมพันธ์กับชาย

ABSTRACT

The objectives of this research were to; 1) To study knowledge, attitude, behavior and condom services accessibility with condom use of MSM prisoners in a Prison. 2) The correlation between factors relating condom use behavior such as knowledge, attitude and condom service accessibility. The methodology was quantitative research method. The population group used in this study was 150 MSM prisoners. The data was collected through questionnaires constructed by researchers assessing knowledge, attitudes, behavior and condom service accessibility of respondents.

Findings were as follows:

1. The most population, 41%, were 21-30 years of age men, 47.3% were convicted in drugs trading offence, 40.7% were imprisoned in Area 4, 51.3% have remaining sentence below 5 years, 45.3% belonged in Lady Boy group, 29.3% belonged in Gay group, 100 % used to have sex, 93.3% were negative HIV and 86.7% have non-modified penis

2. The most MSM prisoners have knowledge regarding condom use in good level, condom use attitude and behavior were in moderate level, condom use service accessibility, which divided into 4 fields: 1) service sufficiency 2) accessibility 3) convenience and 4) service acceptance, collectively, were in moderate level.

3. The calculated Pearson’s Correlation between behavior and knowledge in condom use was 0.14, between behavior and attitude in condom use was 0.23, between behavior and condom service accessibility was 0.14. All correlations were unidirectional and in low level with 0.01 of statistical significance.

Condom use behavior of MSM prisoners in a Prison was in moderate level. The correlation between factors relating condom use behavior such as knowledge, attitude and condom service accessibility were in low level. **Recommendations**: A Prison shall provide area for activities or establishing association for target group in each area to stay with others. Private sector shall have the opportunity to participate in activities regarding HIV protection. There shall be Drop in Center in a Prison to reduce new HIV infection, decease of HIV patients and discrimination against HIV and *gender.*

บทนำ

เรือนจำกลางมีจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 6,514 คน ซึ่งเป็นประชากรที่มีความแออัดเกินกรอบความจำกัดของเรือนจำจึงมีการจับคู่กัน เป็นแฟนกัน เลือกที่จะมีเพศสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน และมีบางกลุ่มมีพฤติกรรมซึ่งผิดระเบียบทางเรือนจำ เช่น การสักร่างกาย การใช้อุปกรณ์ดัดแปลงอวัยวะเพศร่วมกันได้แก่ การฝังมุก การผ่าเบนซ์ การผ่าโฟลค์ การยกดอก การฉีดน้ำมัน เป็นต้น ในสภาพดังกล่าวจึงทำให้เรือนจำมีภาวะความเสี่ยงต่อการติดต่อโรคติดต่อโดยเฉพาะการติดเชื้อเอชไอวีและโรคซิฟิลิส ส่งผลให้เรือนโมีภาระงานในการดูแลรักษาและการ

สูญเสียอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่เรือนจำในควบคุมผู้ต้องขังออกตรวจตามนัดและการนอนรักษาโรงพยาบาลภายนอก

จากการรายงานโรคติดต่อผู้ต้องขังเรือนจำพบว่าปีงบประมาณ 2557, 2558 และ 2559 ได้พบ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี 75 คน 106 คนและ 109 คนตามลำดับและในปี 2560 ได้มีการทำกิจกรรมค้นหา HIV เชิงรุกในกลุ่มผู้ต้องขังทั่วไปของเรือนจำจำนวน 757 คน พบว่ามีผู้ติดเชื้อเอชไอวีจำนวน 8 คน และพบมีผู้ติดเชื้อซิฟิลิสจำนวน 48 คน ประกอบกับในปี 2557 ได้มีการสุ่มตรวจเชื้อเอชไอวีในกลุ่มผู้ต้องขังชายจำนวน 163 คน ผลพบว่ามีผู้ต้องขังติดเชื้อเอชไอวีร้อยละ 4.4 แต่ไม่พบการติดเชื้อซิฟิลิสร่วมด้วย พร้อมกันนี้ได้มีการสุ่มตรวจหาเชื้อเอชไอวีจาก กลุ่มผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายจำนวน 53 คน ผลตรวจพบว่า มีผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายติดเชื้อเอชไอวีร้อยละ 22.6 และมีการติดเชื้อซิฟิลิสร่วมด้วยร้อยละ 16.6 ซึ่งแสดงถึงผู้ต้องขังกลุ่มชายรักชายที่มีความสัมพันธ์กับชายนี้มีภาวะความเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อเอชไอวีและติดเชื้อซิฟิลิสร่วมด้วย และมีการรายงานว่ายอดผู้ต้องขังติดเชื้อเอชไอวีทั้งหมดและป่วยเป็นวัณโรค (ทุกประเภท) ร้อยละ 32 สาเหตุหลักของการแพร่เชื้อเอชไอวี สาเหตุจากปัจจัยการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน โดยมีการใช้ถุงยางอนามัยที่น้อย ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของสอวพ.กรมควบคุมโรคในกลุ่มประชากรชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชาย (MSM)กำหนดไว้ จากรายงานการใช้ถุงยางอนามัยที่ให้เก็บข้อมูลการแจกถุงยางอนามัยของสถานพยาบาลเรือนจำของกองทุนโลกถุงยางอนามัยพบว่าปี 2558 - 2560 จำนวน 6,888 ชิ้น 6,687 ชิ้น และ 4,559 ชิ้น ตามลำดับซึ่งข้อมูลแสดงถึงอัตราการใช้ถุงยางอนามัยที่ลดลงตามลำดับ การใช้ถุงยางอนามัยที่ลดลงของกลุ่มเป้าหมายที่มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในเรือนจำอยู่เช่น กลุ่มชายรักชาย การขายบริการทางเพศให้ผู้ต้องขัง การสักร่างกาย การตกแต่งอวัยวะเพศทำให้ต้องใช้ถุงยางอนามัยขนาดใหญ่กว่าอวัยวะเพศ เป็นต้น ซึ่งจากรายงานการวิจัยวนิดา ปาวรีย (2557) พบว่าการใช้ถุงยางอนามัยที่ลดลงมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆดังนี้ อายุ อาชีพ การรับรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ทัศนคติต่อการใช้ถุงยางอนามัย ข้อมูลข่าวสารเรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการเข้าถึงถุงยางอนามัย

บทบาทของพยาบาลเวชปฏิบัติในเรือนจำ จึงมีความสนใจศึกษาพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ เพื่อจะนำข้อมูลมาจัดทำโปรแกรมแก้ไข ควบคุม ป้องกัน และพัฒนางานเอชไอวีภายในเรือนจำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสร้างมุมมอง พัฒนาทัศนคติ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มผู้ต้องขังชายให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องในแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม กับความรู้ ทัศนคติและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมด้านเนื้อหาอยู่ 4 ด้านคือความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม และการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัย

ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรต้น (Independent”Variables) ได้แก่ พฤติกรรมด้านการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำและตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ทัศนคติ พฤติกรรมและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร (Population) ได้แก่ ผู้ต้องขังชายที่มีความสัมพันธ์กับชายในจำนวนทั้งหมด 150 คน (ร้อยละ 3 ของผู้ต้องขังทั้งหมดของเรือนจำ)

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ เรือนจำแห่งหนึ่ง

ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2560 รวมเป็นระยะเวลา 3 เดือน

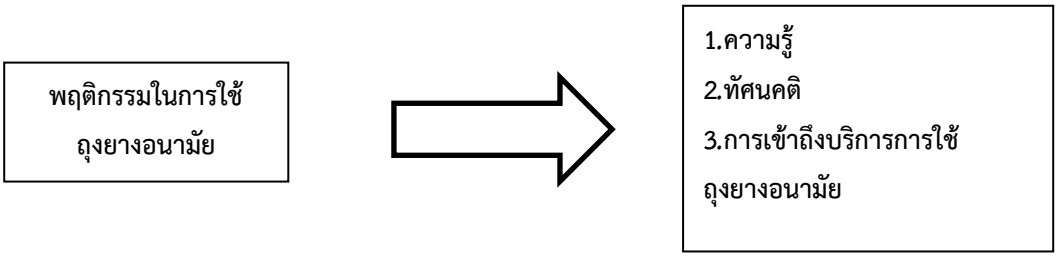
สมมติฐานการวิจัย

1. ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำอยู่ในระดับใด

2. พฤติกรรม กับความรู้ ทัศนคติและการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำมีความสัมพันธ์กันหรือไม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำแห่งหนึ่ง” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ โดยใช้ระเบียบ วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire)

ประชากร

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังชายที่มีความสัมพันธ์กับชายในเรือนจำแห่งหนึ่งจำนวน 150 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายใน

เรือนจำแห่งหนึ่ง” และ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลโดยเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured Intertie)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย ทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จากแบบสอบถามเรียบร้อย นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม สำเร็จทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

1. **สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics)** สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของประชากรของเรือนจำ สถิติที่ใช้-คือ-ค่าความถี่-(Frequency)-ค่าร้อยละ-(Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. **สถิติอนุมาน (Inferential Statistics)** ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐานวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความรู้, พฤติกรรมกับทัศนคติ และพฤติกรรมกับการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัย สถิติที่ใช้คือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยในผู้ต้องขังชายที่มีความเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ”สรุปตามประเด็นได้ดังนี้

1.ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มเป้าหมายพบว่า ส่วนมากเป็นเพศชายมีช่วงอายุ 21- 30 ปี โดยเป็นคดีเกี่ยวกับโทษฐานความผิดความเกี่ยวกับจำหน่ายยาเสพติด เหลือกำหนดโทษส่วนใหญ่ไม่เกิน 5 ปี และประจำแดน 4 ประชากร ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มสาวประเภทสองไม่มีการดัดแปลงอวัยวะเพศ พบว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้วและผลเอชไอวีเป็นลบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (N=150)

ลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1.อายุ		
ไม่เกิน 20 ปี	3	2.0
21 – 30 ปี	62	41.3
31 – 40 ปี	59	39.3
41 – 50 ปี	24	16.0
51 – 60 ปี	2	1.4
2.โทษฐานกระทำความผิด		
คดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์	35	23.3
คดีผิดต่อชีวิต	4	2.7
คดีผิดต่อร่างกาย	3	2.0
คดีเกี่ยวกับจำหน่ายยาเสพติด	71	47.3

คดีเกี่ยวกับครอบครองยาเสพติด	31	20.7
คดีเกี่ยวกับเพศ	4	2.7
คดีอื่นๆ	2	1.3
3.ประจำแดน		
แดน 2	14	9.4
แดน 3	8	5.4
แดน 4	61	40.7
แดน 5	35	23.3
แดน 6	-	-
แดน 7	29	19.3
แดน 8	1	0.6
แดน 9	2	1.3

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (N=150) ต่อ

ลักษณะข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน(คน)	ร้อยละ
4. เหลือโทษจำคุกต่อไป		
ไม่เกิน 5 ปี	77	51.3
6 - 10 ปี	40	26.7
11 - 20 ปี	18	12.0
21 - 30 ปี	9	6.0
ตลอดชีวิต	1	0.7
ประหาร	-	-
อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี	5	3.3
5.จัดตัวเองอยู่กลุ่มใด		
สาวประเภทสอง	68	45.3
เกย์ควีน	38	25.3
เกย์คิง	44	29.4
6.การเคยมีเพศสัมพันธ์		
เคย	150	100
ไม่เคย	0	0
7.ผลเลือดเอชไอวี		
บวก	10	6.7
ลบ	140	93.3
8.อวัยวะเพศได้มีการดัดแปลง		
ใช่	20	13.3
ไม่ใช่	130	86.7

1. ความรู้เกี่ยวกับถุงยางอนามัยผู้ต้องขังชายเรือนจำส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี ร้อยละ 50.7 ส่วนทัศนคติ การเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยและการพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 76, 52 และ 51.3 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง (n=150)

ประเภท ระดับ	ดี (n%)	ปานกลาง (n%)	น้อย (n%)	$\bar{X}$	SD	
1.ความรู้	76(50.7%)	62(41.3%)	12(8.0%)	7.3	1.28	ดี
2.ทัศนคติ	22(14.7%)	114(76.0%)	14(9.3%)	30.86	6.05	ปานกลาง
3.การเข้าถึงบริการ	71(47.3%)	78(52.0%)	1(0.7%)	20.1	3.64	ปานกลาง
4.พฤติกรรม	59(39.3%)	77(51.3%)	14(9.4%)	34.66	6.68	ปานกลาง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความรู้ ทัศนคติ และการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังเรือนจำมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์(r) อยู่ในระดับต่ำคือ .14 .23 และ .14 ตามลำดับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความรู้ ทัศนคติ และการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยของประชากร(n=150)

ประเภท	พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัย		
	r	Sig.	ระดับความสัมพันธ์
1.ความรู้	.14	.004*	ต่ำ
2.ทัศนคติ	.23	.003*	ต่ำ
3.การเข้าถึงบริการ	.14	.004*	ต่ำ

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง“พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยในผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในเรือนจำ” การศึกษาครั้งนี้พบว่าเป็นเพศชายมีช่วงอายุ 21- 30 ปีมากที่สุด ร้อยละ 41.3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีโทษฐานความผิดเกี่ยวกับจำหน่ายยาเสพติดร้อยละ 47.3 ส่วนใหญ่ประจำแดน 4 ร้อยละ 40.7 มีกำหนดโทษที่เหลือไม่เกิน 5 ปี ร้อยละ 51.3 ส่วนใหญ่จัดตัวเองอยู่ในกลุ่มสาวประเภทสองร้อยละ 45.3 โดยเคยมีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 100 ส่วนผลเลือดเอชไอวีส่วนใหญ่ผลเป็นลบร้อยละ 93.3 และส่วนใหญ่อวัยวะเพศไม่ได้มีการดัดแปลงร้อยละ 86.7

ส่วนด้านความรู้การใช้ถุงยางอนามัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 50.7 มีความรู้ดีอธิบายได้ว่าผู้ต้องขังก่อนเข้ามาเรือนจำได้รับรู้สื่อการใช้ถุงยางอนามัยจากหน่วยงานสาธารณสุขในรูปแบบอินเตอร์เน็ต แผ่นพับสื่อโทรทัศน์และวิทยุ หนังสือให้ความรู้เรื่องโรคทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น ประกอบเมื่อผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำจะมีกิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านโรคเอดส์ตามนโยบายของกองบริการทางการแพทย์ กรมราชทัณฑ์ในโครงการการเข้าถึงบริการด้านการป้องกันและรักษาเอชไอวีในกลุ่มผู้ต้องขังรวมถึงการให้ความรู้ด้านโรคเอดส์แก่ผู้ต้องขัง ร่วมถึงกิจกรรมในวันส่งเสริมสุขภาพผู้ต้องขังวันที่ 9 ธันวาคม ของทุกปี ดังที่ Nonaka and Takeuchi (2000) กล่าวว่าความรู้เกิดจากการรวมตัวผ่านสื่อต่างๆ เช่นการประชุม สัมมนา การสนทนา การติดต่อผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นต้นสอดคล้องกับการศึกษาของสมอาด อุ่นไชย. (2556).ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทักษะการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม.พบว่ามีความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาอยู่ในระดับดี

ด้านทัศนคติการใช้ถุงยางอนามัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 76 มีทัศนคติการใช้ถุงยางอนามัยระดับปานกลาง เนื่องจากประชากรไม่แสดงออกทางความคิดเห็น หรือมีทัศนคติเฉยๆ (Negative Attitude)ซึ่งมีมุมมองทัศนคติเป็นกลาง แสดงถึงว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ รวมถึงไม่มีแนวโน้มทัศนคติอยู่เดิมหรือไม่มีแนวโน้มทางความรู้ในเรื่องนั้นๆ มาก่อน ประภาเพ็ญ สุวรรณ.(2526.) ถึงแม้สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นสิ่งที่เป็นแบบอย่างและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถานบันการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของจิรภัทร หลงกุลและสุพรรณี พรหมเทศ (2555) การใช้ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ในกลุ่มชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในจังหวัดขอนแก่นพบว่าทัศนคติเกี่ยวกับถุงยางอนามัยอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 52.5

ด้านพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัย จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปฏิบัติถูกต้อง ปานกลางร้อยละ 52 จากการใช้ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์เป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะช่วยลดความเสี่ยงจากการติดเชื้อ เอชไอวีและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่น ๆ ลงได้ รวมกับการใช้เจลหล่อลื่นการสอดใส่ก็ต้องสวมถุงยางอนามัยอย่างถูกต้องทุกครั้ง การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยนั้นถือว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อตนเองและคนที่ตนเองรัก หากไม่แน่ใจว่าคู่นอนมีโอกาสเสี่ยง การใช้ถุงยางอนามัยก็เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการป้องกันการติดเชื้อจากการมีเพศสัมพันธ์ โดยถือว่าตนเองเห็นคุณค่าตนเอง (Self-esteem) ก็จะผลักดันให้บุคคล เห็นคุณค่าตนเอง ประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ไม่นำสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งเลวร้ายมาให้กับตนเองเช่นเดียวกับทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow , hierarchy of needs) เชื่อว่ามนุษย์มีความต้องการตามลำดับขั้น เพื่อเป็นแรงขับให้บุคคลกระทำพฤติกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ในพฤติกรรมของการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขังชายที่มีความสัมพันธ์กับชายได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ถุงยางอนามัยจากหน่วยงานสาธารณสุขร่วมกับความร่วมมือภายในแดนซึ่งดูแลด้านการควบคุมผู้ต้องขังไม่สนับสนุนเชิงนโยบายแต่ไม่ได้ขัดแย้งในการประชาสัมพันธ์และความร่วมมือในการแจกถุงยางอนามัยให้แก่ผู้ต้องขังภายในแดนซึ่งเป็นปัจจัยป้องกัน(Protective factors)ทางสังคม ทำให้มีพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยอยู่ในระดับปานกลาง ประกอบกับปัจจัยด้านเพื่อนผู้ต้องขังที่ใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ในแดน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการมีพฤติกรรมเลียนแบบเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมภายในแดน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นแรงขับทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยของผู้ต้องขัง สอดคล้องกับการศึกษาของสุภาวิณี บัวจารัส.(2554).พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ของนักศึกษาในวิทยาลัยการอาชีพแห่งหนึ่งจังหวัดชัยภูมิ พบว่าพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์อยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 60.9

การเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเข้าถึงบริการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 51.3 อธิบายได้จากการการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยเป็นอิทธิพลด้านสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นแหล่งประโยชน์ที่สำคัญภายใต้ภาวะความเป็นผู้ต้องขังในบริบทของเรือนจำ ซึ่งตามนโยบายยุทธสาสตร์ถุงยางอนามัยแห่งชาติ(National Condom Strategy) พ.ศ 2558 – 2560 ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเข้าถึงและการใช้ถุงยางอนามัย ดังนั้นสถานพยาบาลของเรือนจำและสถานพยาบาลภายในแดนมีบทบาทในการเอื้อประโยชน์ด้านการเข้าถึงถุงยางอนามัยที่ง่ายขึ้น โดยมีตัวแปรคือพยาบาลเรือนจำและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำแดนต่างๆ การบริหารถุงยางอนามัยให้ถึงกลุ่มเป้าหมายภายใต้นโยบายป้องกันโรคเอชไอวีโดยใช้ถุงยางอนามัยโดยนโยบายของเรือนจำไม่ให้การสนับสนุนแบบเปิดเผย แต่เรือนจำแห่งนี้ก็ไม่ได้ปิดกั้นอุปกรณ์การป้องกันการแพร่กระจายเชื้อเอชไอวีที่เป็นถุงยางอนามัย ประกอบกับเรือนจำมีประสบการณ์ด้านโรคระบาดเช่น วัณโรค หิดไข้กาฬหลังแอ่น และตาแดงเป็นต้น ทำให้เรือนจำตระหนักถึงงานระบาดในการป้องกันและควบคุมโรค สอดคล้องกับงานวิจัยของเลาว์ และคณะ(Lau et all., 2013) ที่กล่าวว่าความยากลำบากในการเข้าถึงถุงยางอนามัยเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีไม่ใช้ถุงยางอนามัยอย่างสม่ำเสมอ ถึงอย่างไรก็ตามการเข้าถึงบริการของถุงยางอนามัยในเรือนจำยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น นโยบายด้านการควบคุมการออกนอกแดนของแต่ละแดน การควบคุมผู้ต้องขังระหว่างเดินทางจากแดนต่างๆมายังแดนพยาบาล จุดให้บริการสถานพยาบาลประจำแดน การจัดเก็บถุงยางอนามัยของสถานพยาบาล ภายในแดนหรือตู้ล๊อกเกอร์ของผู้ต้องขัง อัตรากำลังของพยาบาลเรือนจำหรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำแดน ความพอเพียงของอุปกรณ์ของถุงยางอนามัยและอุปกรณ์ร่วมเช่น เจลหล่อลื่นรวมทั้งขนาด จำนวนชิ้น เป็นต้นโดยองค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยในการให้บริการด้านถุงยางอนามัยแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับความรู้ ทัศนคติ และการเข้าถึงบริการการใช้ถุงยางอนามัยป้องกันโรคเอชไอวีของผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชาย พบว่า มีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์(r)ระดับต่ำทั้งนี้อธิบายได้ว่า ผู้ต้องขังชายที่มีความสัมพันธ์กับชายใช้ถุงยางอนามัยป้องกันโรคเอชไอวีได้รับความรู้จากแหล่งความรู้เมื่อก่อนเข้าเรือนจำและเข้าสู่ระบบการควบคุมตัวของเรือนจำ รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ถุงยางอนามัยเมื่ออยู่ภายใต้ขีดจำกัดในบริบทด้านการควบคุมและการรักษาพยาบาลในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ทำให้มีการปรับตัวด้านพฤติกรรมในการใช้ถุงยางอนามัยจึงนำไปสู่การเข้ารับบริการการขอถุงยางอนามัยกับสถานพยาบาลของเรือนจำและสถานพยาบาลในแต่ละแดน โดยผ่านการให้บริการของพยาบาลเรือนจำและอาสาสมัครสาธารณสุขเรือนจำ ซึ่งผลการวิจัยพฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยยังอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทัศนคติและการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นถ้าสถานพยาบาลเรือนจำส่งเสริมความรู้และการเข้าถึงบริการถุงยางอนามัยที่เป็นมาตรฐานที่เป็นระบบพร้อมทั้งปรับทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างให้สอดคล้องกับบริบทของเรือนจำ พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยก็จะเพิ่มขึ้นด้วย

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ด้านการพยาบาล มีข้อมูลด้านการพัฒนาด้านการป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับโรคติดต่อ พร้อมทั้งประเมินประสิทธิภาพด้านการบริการสุขภาพเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ต่อไป

ด้านองค์กร มีการพัฒนางานด้านวิชาการด้านการรักษา และส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิจัยแก่ข้าราชการในองค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีพื้นที่ในการจัดกิจกรรมหรือจัดตั้งชุมรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละแดน เพื่อมีพื้นที่ยืนร่วมกับผู้ต้องขังหลายอื่น และเปิดกว้างให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมป้องกันโรคเอชไอวีในเรือนจำ

2.เรือนจำควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการชุมชนในเรือนจำ (Drop in Center) เพื่อลดการติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ ลดการเสียชีวิตในผู้ติดเชื้อเอชไอวี ลดการเลือกปฏิบัติอันเกี่ยวเนื่องจากเอชไอวีและเพศภาวะ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย

จิรภัทร หลงกุล และสุพรรณี พรหมเทศ. (2555). *การใช้ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ในกลุ่มชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายในจังหวัดขอนแก่น*.วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น,5(2).

ทรงวุฒิ ขวาไทย. (2541). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมการ ป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย* สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัด ชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2526. *ทัศนคติ: การวัด การเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย*.กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช.

วนิดา ปาวรีย์. (2557). *พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยเพื่อการป้องกันโรคติดต่อทาง เพศสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนวัดสีสุก เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร.* วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.). 20(2).

สุธิดา อินทรเพชร. (2551). *การพัฒนารูปแบบการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีในกลุ่มชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายจังหวัดเชียงใหม่* . วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะ พยาบาลศาสตรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

สุภาวิณี บัวจารัส. (2554). *พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ของนักศึกษาในวิทยาลัยการอาชีพแห่งหนึ่งจังหวัดชัยภูมิ*. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, 1(4).

2. ภาษาอังกฤษ

Lau, T., Yu, X., Mak, W., Chaeng, Y., Zhang, J., et al. (2013). *Prevalence of inconsistent condom use and associated factors among HIV discondant couples in rural country in China*. AIDS Behaviors, 17(5).

Nonaka, Kujiro and Takeuchi, Hirotaka. (2000*). Classic work : Theory of Organizational Knowledge*.

Schwartz, N. E. (1975) . *Nutrition knowledge attitude and practice of high school Graduate. Journal of the American Diabetic Association,* 66.

พฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของบุคลากร นักศึกษา และแนวทางการพัฒนาห้องสมุด ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

Behavioral usage of a library of staff and students and guidelines for developing the library in Kampheang Phet Rajabhat University Maesot

มัลลิกา ทองเอม

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของบุคลากรและนักศึกษา และหาแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วยนักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัย ราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความต้องการพัฒนาการจัดให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษามีระดับความต้องการในการจัดบริการของห้องสมุดทุกด้านในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านอาคาร สถานที่และครุภัณฑ์ ($\bar{x}$ = 4.09) บุคลากรมีความต้องการพัฒนาการให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.06) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีระดับความต้องการในการพัฒนาการบริการของห้องสมุดทุกด้านในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านอาคาร สถานที่และครุภัณฑ์ ($\bar{x}$ = 4.29)

คำสำคัญ : ห้องสมุด และแนวทางการพัฒนาห้องสมุด

ABSTRACT

This research studied behavioral library usage of staff and students and investigated guidelines for developing Kampheang Phet Rajabhat University Maesot's library. Samples were students and staff of Kampheang Phet Rajabhat University Maesot. A research instrument was questionnaires. The statistic used for analyzing data was percentage and mean.

The findings obtained from the students revealed that the library's service needed development at high level ($\bar{x}$ =3.95). When considering each aspect, it was found that the students needed the development on the library service at high level. The highest mean was buildings, facilities and equipment ($\bar{x}$ = 4.09). According to the findings from the staff, the library's service needed the development at high level ($\bar{x}$ =4.06). When considering each aspect, it was found that the staff needed the development on the library's service at high level. The highest mean was buildings, facilities and equipment ($\bar{x}$ = 4.29).

Key Words : library guidelines for developing the library

บทนำ

ห้องสมุดเป็นปัจจัยที่สำคัญของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และวิชาการต่าง ๆ ที่นักศึกษาและบุคลากร สามารถค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลา สามารถเลือกหาความรู้ข้อมูล ข่าวสาร ได้อย่างหลากหลาย ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง และเนื่องจากในปัจจุบันข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และวิชาการต่าง ๆ เกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา ห้องสมุดจึงมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนให้นักศึกษาและบุคลากรเป็นผู้ที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เกิดความรู้อันเป็นรากฐานในการค้นคว้าวิจัยสร้างสรรค์สิ่ง ใหม่ ๆ ดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กล่าวถึง ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด และสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลกโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป. : (11)) และในปี 2558 หลายภาคส่วน ได้มีการปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ที่อาจจะเกิดขึ้นหลังเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทั้งนี้รวมถึงในส่วนของภาคการศึกษาด้วยซึ่งอาจจะต้องมีการปรับตัวเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาบุคลากร ทั้งยังให้มีโอกาสเพิ่มในการที่จะรับนักศึกษาที่จะหลั่งไหลเข้ามาด้วย

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนดังกล่าว ได้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และภารกิจของมหาวิทยาลัย ราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพียงแห่งเดียวในอำเภอแม่สอด ที่มีภารกิจ 4 ด้าน ได้แก่ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จึงนับเป็นแหล่งสนับสนุน ส่งเสริมด้านทรัพยากรสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ที่สำคัญให้กับนักศึกษาและบุคลากร

ในปัจจุบัน ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ยังไม่มีรูปแบบในการให้บริการที่เด่นชัดแน่นอน ทำให้มีผลกระทบกับการทำแผนยุทธศาสตร์ การทำงบประมาณ การจัดอาคารสถานที่ และการดำเนินงานของห้องสมุด และกลุ่มผู้ใช้บริการของห้องสมุดมีหลากหลายสาขาวิชา หลายกลุ่ม หลายระดับการศึกษา ทำให้ผู้ใช้บริการมีความต้องการการให้บริการของห้องสมุดที่หลากหลายจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการพัฒนาห้องสมุด ทั้งนี้เพื่อเตรียมพร้อมในการให้บริการและเพื่อรองรับความต้องการในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลสารสนเทศที่หลากหลายของนักศึกษา บุคลากร ตลอดจนบุคคลภายนอก อันจะส่งผลให้คุณภาพของบัณฑิตที่ผลิตออกไปนั้นบรรลุผลตามเป้าประสงค์ของมหาวิทยาลัย จากสภาพปัญหาที่มีผลกระทบ จึงเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่จะทำวิจัยในเรื่องนี้ และเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแนวทางในการพัฒนางานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของบุคลากรและนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 ได้แก่บุคลากรทั้งสายวิชาการ และสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จำนวน 50 คน ส่วนกลุ่มที่ 2 ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ภาคปกติ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จำนวน 900 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่ใช้ในการวิจัยดังนั้น กลุ่มที่ 1 จะเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด จำนวน 50 ตัวอย่าง และกลุ่มที่ 2 จะใช้เกณฑ์อัตราส่วนตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) โดยจะสุ่มตัวอย่างจำนวน 269 ตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม(Questionnaire) เพื่อสอบถามความคิดเห็นในด้านพฤติกรรมการใช้ห้องสมุด และความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาห้องสมุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ชุด ซึ่งชุดที่ 1 จะใช้สำหรับสอบถามกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 และชุดที่ 2 จะใช้สำหรับสอบถามกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบสอบถามโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ(Percentage) และค่าเฉลี่ย(Mean) สำหรับการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาห้องสมุดนั้น จะใช้เกณฑ์การแปลค่าเฉลี่ยแบบอิงเกณฑ์ ได้แก่ 1.00-1.50 หมายถึง ต้องการพัฒนาน้อยที่สุด 1.51-2.50 หมายถึง ต้องการพัฒนาน้อย 2.51-3.50 หมายถึง ต้องการพัฒนาปานกลาง 3.51-4.50 หมายถึงต้องการพัฒนามาก และ 4.51-5.00 หมายถึงต้องการพัฒนามากที่สุด แล้วนำมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวนั้นจะใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อทำการวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

1.1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ในส่วนของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศหญิงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.00 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 48.00 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี

ในด้านสถานภาพโดยตำแหน่ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นบุคลากรสายวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 46.00 รองลงมาได้แก่บุคลากรสายสนับสนุน คิดเป็นร้อยละ 28.00 และบุคลากรสายบริหาร คิดเป็นร้อยละ 26.00

ในด้านการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 38.00 รองลงมาอยู่ในระดับปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 24.00 ซึ่งเท่ากัน อยู่ในระหว่างการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 8.00 และระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 6.00

1.2 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ในส่วนของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 53.20 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 46.80 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18-20 ปี

ชั้นปีที่ตอบแบบสอบถามมากที่สุดคือ ชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 40.50 รองลงมาได้แก่ชั้นปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 25.70 ชั้นปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 21.20 และชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 12.60

2. พฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของบุคลากรและนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จากการวิจัยสรุปได้ว่า

2.1 พฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่บุคลากร ใช้ห้องสมุดเพื่ออ่านหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ภายในห้องสมุด คิดเป็นร้อยละ 64.00 รองลงมาคือ เพื่อค้นคว้าสารสนเทศประกอบการทำโครงงาน สารนิพนธ์หรือวิจัย คิดเป็นร้อยละ 50.00 ใช้เป็นสถานที่ทำงาน โครงการ วิจัย คิดเป็นร้อยละ 28.00 ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ คิดเป็นร้อยละ 22.00 และเพื่อใช้บริการอินเตอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 4.00 นอกจากนี้แล้วความถี่ในการเข้าใช้บริการห้องสมุด น้อยกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ โดยส่วนใหญ่เข้าใช้บริการในช่วงเวลา 12.00 – 13.00 น. และเวลาที่เข้าใช้บริการโดยเฉลี่ยแต่ละครั้ง $\frac{1}{2}$ - 1 ชั่วโมง

2.2 พฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด สรุปได้ว่าส่วนใหญ่นักศึกษาใช้ห้องสมุดเพื่อค้นคว้าสารสนเทศประกอบการทำรายงาน คิดเป็นร้อยละ 52.80 รองลงมาคือ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ คิดเป็นร้อยละ 52.40 เพื่ออ่านหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ภายในห้องสมุด คิดเป็นร้อยละ 52.0 เพื่อใช้บริการอินเตอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 33.50 เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำรายงาน โครงการ หรือสารนิพนธ์ คิดเป็นร้อยละ 17.80 และเพื่อค้นคว้าสารสนเทศประกอบการทำรายงาน หรือสารนิพนธ์ คิดเป็นร้อยละ 15.20 นอกจากนี้แล้วความถี่ในการเข้าใช้บริการห้องสมุด 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ โดยส่วนใหญ่เข้าใช้บริการในช่วงเวลา 12.00 – 13.00 น. และเวลาที่เข้าใช้บริการโดยเฉลี่ยแต่ละครั้ง $\frac{1}{2}$ - 1 ชั่วโมง

3. แนวทางพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด แบ่งการสรุปออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1 แนวทางพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ในส่วนของบุคลากรของมหาวิทยาลัย พบว่าแนวทางการพัฒนาห้องสมุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด นั้น บุคลากรเห็นว่าควรมีการพัฒนาการให้บริการ ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.06) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีระดับความต้องการในการพัฒนาการบริการของห้องสมุดทุกด้านในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านอาคาร สถานที่และครุภัณฑ์ ($\bar{x}$ = 4.29) รองลงมาคือ ด้านบริการ ($\bar{x}$ = 4.09) และด้านทรัพยากรสารนิเทศของห้องสมุด ($\bar{x}$ = 3.80)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด ข้อที่บุคลากรมีระดับความต้องการในการจัดบริการและพัฒนามากที่สุดคือ มีปริมาณหนังสือภาษาไทยในสาขาวิชาชีพอย่างเพียงพอและทันสมัย รองลงมาคือ มีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยหลากหลายรายชื่อไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ ($\bar{x}$ = 4.04 และ 4.00 ตามลำดับ) ด้านการบริการ ข้อที่บุคลากรมีระดับความต้องการในการจัดให้บริการมากที่สุดคือ มีบริการค้นคืนสารสนเทศออนไลน์จากฐานข้อมูล และเครือข่าย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 426) รองลงมาคือจัดให้มีบริการแนะนำหนังสือและสื่อใหม่ ๆ ที่มีภายในห้องสมุดและ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายรูปแบบและต่อเนื่อง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากันและอยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x}$ = 4.24) ด้านอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ ข้อที่บุคลากรมีความต้องการในการจัดให้บริการและพัฒนามากที่สุดคือ ควรจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม โปร่งโล่ง

สบายตา ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.52) รองลงมาคือ ควรจัดพื้นที่นั่งอ่านส่วนบุคคล และอากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x}$ = 4.48 และ 4.46 ตามลำดับ)

จากความต้องการของบุคลากรดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ได้แก่ ห้องสมุดต้องมีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศของแต่ละสาขาวิชาอย่างเพียงพอและทันสมัย รวมถึงต้องมีการจัดหาหนังสือพิมพ์ภาษาไทยหลากหลายรายชื่อไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ ซึ่งการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสาร หรือหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดจะต้องทำการสำรวจความต้องการของผู้ใช้บริการเพื่อให้ได้ทรัพยากรสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการมากที่สุดและพิจารณาในส่วนของงบประมาณในการจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้มีการจัดซื้อจัดหาอย่างต่อเนื่อง และในด้านงานบริการ ห้องสมุดฯ จะต้องพัฒนาให้มีบริการค้นคืนสารสนเทศออนไลน์จากฐานข้อมูล และเครือข่ายอินเตอร์เน็ตที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงจัดให้มีบริการแนะนำหนังสือและสื่อใหม่ ๆ ที่มีภายในห้องสมุดโดยผ่านช่องทางการประชาสัมพันธ์และการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายรูปแบบ และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ จะต้องพัฒนาให้ห้องสมุดมีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม โปร่งโล่งสบายตา มีพื้นที่นั่งอ่านส่วนบุคคล จำนวนที่นั่งอ่านหนังสือเพียงพอต่อผู้เข้าใช้บริการ และอากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย

3.2 แนวทางพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ในส่วนของนักศึกษาของมหาวิทยาลัย พบว่ามีความต้องการพัฒนาการจัดให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษามีระดับความต้องการในการจัดบริการของห้องสมุดทุกด้านในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านอาคาร สถานที่และครุภัณฑ์ ($\bar{x}$ = 4.09) รองลงมาคือ ด้านบริการ ($\bar{x}$ = 3.96) และด้านทรัพยากรสารนิเทศของห้องสมุด ($\bar{x}$ = 3.82)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด ข้อที่นักศึกษามีระดับความต้องการในการจัดให้บริการและพัฒนามากที่สุดคือ มีปริมาณหนังสือภาษาไทยในสาขาวิชาชีพอย่างเพียงพอและทันสมัย รองลงมาคือ สารสนเทศที่ให้บริการต้องมีเนื้อหาที่ทันสมัย ทันยุคทันเหตุการณ์ เหมาะสมต่อการค้นคว้า ($\bar{x}$ = 3.92 และ 3.88 ตามลำดับ) ด้านการบริการ ข้อที่นักศึกษามีระดับความต้องการในการจัดให้บริการมากที่สุดคือ มีระบบยืม – คืน อัตโนมัติ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.10) รองลงมาคือ มีโปรแกรมสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศภายในห้องสมุดที่ทันสมัย ใช้งานง่าย และมีบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดเพื่อการศึกษาและค้นคว้า ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x}$ = 4.09 และ 4.07 ตามลำดับ) ด้านอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ ข้อที่นักศึกษามีความต้องการในการจัดให้บริการมากที่สุดคือ อากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.22) รองลงมาคือ มีจำนวนที่นั่งอ่านอย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้ใช้บริการ และแสงสว่างภายในห้องสมุดต้องเพียงพอต่อการอ่าน หรือการค้นหาหนังสือบนชั้น ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากันและอยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x}$ = 4.15)

จากความต้องการของนักศึกษาในการพัฒนาห้องสมุด ทำให้ได้แนวทางในการพัฒนา ได้แก่ ห้องสมุดต้องมีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในสาขาวิชาชีพอย่างเพียงพอและทันสมัย โดยทรัพยากรสารสนเทศที่จัดซื้อจัดหาต้องมีเนื้อหาที่ทันสมัย ทันยุคทันเหตุการณ์ เหมาะสมต่อการค้นคว้า ซึ่งห้องสมุดต้องให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ทรัพยากรสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการ ในด้านการให้บริหาร ห้องสมุดจำเป็นต้องพัฒนาในด้านการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ระบบยืม – คืน อัตโนมัติ โปรแกรมสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศ โดยจัดให้มีบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดเพื่อการศึกษาและค้นคว้าแก่นักศึกษาทุกหมู่เรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศได้มากที่สุด

และในด้านอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ของห้องสมุด จะต้องปรับปรุงสภาพแล้วล้อมให้เหมาะสม มีอากาศที่เย็นสบาย จัดหาที่นั่งอ่านอย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้ใช้บริการ และแสงสว่างภายในห้องสมุดต้องเพียงพอต่อการอ่าน

อภิปรายผลการวิจัย

นักศึกษาและบุคลากร มีความต้องการในการจัดให้บริการด้านต่าง ๆ ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากทั้งนักศึกษาและบุคลากรมีความต้องการที่จะได้รับบริการที่ดี ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย ตรงกับความต้องการทุกครั้งที่ใช้บริการห้องสมุด เกิดความสะดวกสบายเมื่อเข้าใช้บริการห้องสมุดในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่และครุภัณฑ์ของห้องสมุด ด้านบริการของห้องสมุด และด้านทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปไม่ได้ เพื่อให้งานบริการของห้องสมุดเกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อผู้ใช้บริการอันได้แก่ นักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัย จึงต้องมีการพัฒนาพร้อมกันไปในทุกด้าน

ด้านอาคารสถานที่และครุภัณฑ์ของห้องสมุด เป็นสิ่งที่นักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัยต้องการให้พัฒนาอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการถ่ายเทอากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย แสงสว่างภายในห้องสมุดต้องเพียงพอต่อการอ่านหรือการค้นหาหนังสือบนชั้น ทั้งนี้เนื่องจากอุณหภูมิและแสงสว่างที่เหมาะสมมีส่วนช่วยส่งผลต่อสมาธิในการศึกษาค้นคว้าและการอ่าน อีกทั้ง แสงสว่างที่เหมาะสมจะช่วยส่งให้ผู้ใช้บริการห้องสมุดเกิดความสะดวกสบายและเกิดความต้องการในการเข้าในบริการห้องสมุด การจัดให้มีจำนวนที่นั่งอ่านอย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้ใช้บริการ การจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม โปร่งโล่ง สบายตา การจัดสรรพื้นที่ให้บริการที่เหมาะสมสวยงาม การจัดพื้นที่นั่งอ่านส่วนบุคคล ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้ใช้บริการไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาหรือบุคลากรคาดหวังและต้องการที่จะได้รับบริการจากห้องสมุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลันดา สิทธิจักร และจิราภรณ์ จันทร์อารักษ์ (2550) โดยศึกษาถึงความพึงพอใจของอาจารย์และนักศึกษา ต่อการใช้บริการห้องสมุด วิทยาลัยพยาบาลราชนีชลบุรี พบว่า ทั้งอาจารย์และนักศึกษา เสนอแนะว่าควรขยายพื้นที่ให้บริการให้กว้างขึ้น และเพิ่มแสงสว่างในชั้นหนังสือ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังคณา แวซอเหาะ และโสภา ไทยลา (2552) โดยศึกษาความคาดหวังของบุคลากรและนักศึกษาต่องานบริการห้องสมุด สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร พบว่า ทั้งบุคลากรและนักศึกษาต้องการให้เพิ่มแสงสว่างในห้องสมุดให้เพียงพอต่อการอ่านหนังสือ และอากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย

ด้านการบริการของห้องสมุด นักศึกษาและบุคลากรมีความต้องการให้พัฒนาการจัดให้บริการอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากการบริการสารสนเทศถือเป็นหัวใจของงานห้องสมุด ผู้ใช้บริการไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาหรือบุคลากรมีความต้องการที่จะได้รับสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการมากที่สุด โดยต้องการให้มีบริการค้นคืนสารสนเทศออนไลน์จากฐานข้อมูล มีระบบยืม – ค้น อัตโนมัติ มีโปรแกรมสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศภายในห้องสมุดที่ทันสมัย ใช้งานง่าย จัดให้มีบริการแนะนำหนังสือและสื่อใหม่ ๆ ที่มีภายในห้องสมุดและ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายรูปแบบ และต่อเนื่อง และมีบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดเพื่อการศึกษาและค้นคว้า สอดคล้องกับงานวิจัยของ อังคณา แวซอเหาะ และโสภา ไทยลา, (2552) โดยโดยศึกษาความคาดหวังของบุคลากรและนักศึกษาต่องานบริการห้องสมุด สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร พบว่า ควรจัดให้มีบริการความช่วยเหลือในการสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศทั้งภายในและภายนอกห้องสมุด โดยจัดให้มีบริการสืบค้นฐานข้อมูลที่หลากหลาย สะดวก รวดเร็ว รวมทั้งสามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศและสารสนเทศออนไลน์ได้ง่าย

ด้านทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด นักศึกษาและบุคลากรมีความต้องการในการจัดให้บริการและพัฒนาอยู่ในระดับมาก มีปริมาณหนังสือภาษาไทยในสาขาวิชาชีพอย่างเพียงพอและทันสมัย ทันยุคทันเหตุการณ์ เหมาะสมต่อการค้นคว้า และมีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยหลากหลายรายชื่อไว้ให้บริการอย่างเพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรสารสนเทศเป็นสื่อที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ ทุกสาขาวิขา โดยสารสนเทศก่อให้เกิดสติปัญญาทำให้มีความคิดสร้างสรรค์และวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ทันโลก ทันเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวต่าง ๆ สามารถนำความรู้ที่ได้จากทรัยพากรสารสนเทศมาพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ทำให้ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พูลศิริ พรหมกูล, (2555) โดยศึกษาความต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือวิชาการด้านการศึกษาและหนังสือวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ และมีความต้องการทรัพยากรสารสนเทศประเภทวารสารวิชาการและหนังสือพิมพ์ด้านการศึกษา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ระพีพรรณ ทิวสระแก้ว, (2554) ได้ศึกษาความต้องการสารสนเทศและบริการสารสนเทศของผู้ใช้ห้องสมุดสถาบันพระปกเกล้า พบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดสถาบันพระปกเกล้ามีความต้องการสารสนเทศตามบทบาทหน้าที่การทำงานและต้องการใช้หนังสือ ตำรามากที่สุด รองลงมาเป็นหนังสือพิมพ์

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ พบว่าบุคลากรและนักศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด 3 ด้าน ได้แก่

ด้านอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ควรพิจารณาจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาห้องสมุดอย่างเร่งด่วนในด้านอาคาร สถานที่และครุภัณฑ์ ทั้งนี้เนื่องจากห้องสมุดเดิมมีพื้นที่ในการให้บริการที่ค่อนข้างจำกัด ทำให้การจัดให้บริการด้านต่าง ๆ ไม่เป็นสัดส่วนที่เหมาะสม ควรขยายพื้นที่ให้บริการ คือ มีจำนวนที่นั่งอ่านอย่างเพียงพอต่อจำนวนผู้ใช้บริการ จัดสรรพื้นที่ให้บริการให้ชัดเจนขึ้น กั้นพื้นที่ที่สามารถใช้เสียงไม่ใช้เสียงออกจากกัน จัดพื้นที่นั่งอ่านส่วนบุคคล ควรจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม โปร่งโล่ง สบายตา และอากาศภายในห้องสมุดต้องเย็นสบาย ทั้งนี้เพื่อให้สถานที่ของห้องสมุดมีความพร้อมในการเตรียมการให้บริการด้านอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านบริการของห้องสมุด ควรจัดบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดเพื่อการศึกษาและค้นคว้า และแนะนำเกี่ยวกับการใช้บริการค้นคืนสารสนเทศออนไลน์จากฐานข้อมูล การสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศภายในห้องสมุด มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายรูปแบบ และต่อเนื่อง และจัดให้มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของห้องสมุดให้มากยิ่งขึ้น รวมถึงมีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีความทันสมัยมาให้บริการ เพื่อเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้ห้องสมุดที่ดี ทันสมัย และมีทรัพยากรสารสนเทศที่พร้อมในการให้บริการ นับเป็นโอกาสทางการศึกษาให้กับนักศึกษา บุคลากร ตลอดจนประชาชนในชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เป็นแหล่งเรียนเพื่อการพัฒนาตัวเองได้ในทุกช่วงวัย

ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ควรให้ความสำคัญในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสาร และหนังสือพิมพ์ที่หลากหลาย รวมถึงสื่อโสตทัศน์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาที่ทันสมัย ทันยุคทันเหตุการณ์ โดยให้บุคลากรและนักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ และควรมีการซ่อมบำรุงรักษาหนังสือเก่าที่เริ่มชำรุดให้มีสภาพใช้งานได้ ทั้งนี้เนื่องจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เป็นห้องสมุดใน

ระดับมหาวิทยาลัยแห่งเดียวในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ควรเป็นที่พึ่งในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ทั้งแก่นักศึกษา บุคลากร และประชาชนทั่วไป

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความร่วมมือของผู้บริหาร บุคลากร นักศึกษา ที่ให้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาห้องสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด และ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่ได้สนับสนุนทุนการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยขอกล่าวขอบคุณท่านผู้อำนวยการสำนักงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ที่ได้อำนวยความสะดวกในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ให้กับผู้วิจัย ตลอดจนบุคลากรและนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ และขอกราบขอบคุณผู้ที่เป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยทุกท่านได้แก่ บุพพการี พ่อ แม่ พี่น้อง ทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

พูลศิริ พรหมกูล. (2555). **ความต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ระพีพรรณ ทิวสระแก้ว. (2554). **“ความต้องการสารสนเทศและบริการสารสนเทศของผู้ใช้ห้องสมุดสถาบันพระปกเกล้า” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).** กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลันดา สิทธิจักร และจิราภรณ์ จันทร์อารักษ์. (2550). **ความพึงพอใจของอาจารย์และนักศึกษาต่อการใช้บริการห้องสมุด วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี.** ชลบุรี: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).** ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

อังคณา แวซอเหาะ และ โสภา ไทยลา. (2552). **ความคาดหวังของบุคลากรและนักศึกษาต่องานบริการห้องสมุดสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

A MODEL OF KNOWLEDGE MANAGEMENT ON SUFFICIENCY ECONNOMY COMPETENCY DEVELOPMENT FOR ELEMENTARY TEACHERPROFESSION STUDENTS UNDER THE KING’S PHILOSOPHY

รินทร์ลภัส ศิรินพวัฒน์, ภัสราภรณ์ นันตากาศ, คมศิลป์ ประสงค์สุข, ณิชยวรรณ พันธุศุภะ
อาจารย์สาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุกประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา 2) เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างด้วยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 ภาควิชาสังคมศาสตร์วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 33 คน เครื่องมือ ได้แก่ แบบประเมิน และแบบทดสอบ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที

ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การจัดการความรู้ด้านการปลูกพื้นสวนครัว การจัดการความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการความรู้ด้านการการอนุรักษ์พลังงาน

2) ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างสูงกว่าก่อนพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, การพัฒนาสมรรถนะ, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, วิชาชีพครูประถม, ศาสตร์พระราชา

ABSTRACT

The purposes of this research were to study a model of knowledge management on sufficiency economy competency development for elementary teacher profession students under The King’s Philosophy and to evaluate a model of knowledge Management on sufficiency economy competency development for elementary teacher profession students under The King’s Philosophy. The methodology was mixed method research. The purposive samples were 33 elementary teacher students in Mea Hong Son College, Chiang Mai Rajabhat University. The

research instruments were an evaluation form and a test. The statistics used in this research were percentage, mean, standard deviation and t-test.

Findings were as follows:

1. A model of knowledge management on sufficiency economy competency development for elementary teacher profession students under The King’s Philosophy were 6 components: knowledge management on backyard garden planting, knowledge management on animal husbandry, knowledge management on water conservation, knowledge management on soil conservation, knowledge management on forest conservation and knowledge management on energy conservation.

2. The result of a model of knowledge management on sufficiency economy competency development for elementary teacher profession students under The King’s Philosophy was highest level and the result of knowledge management on sufficiency economy competency development of the samples was higher before development at 0.01 level.

Keywords : Knowledge Management, Competency Development, Sufficiency Economy, Elementary Teacher Profession Students, The King’s Philosophy

บทนำ

การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพครูประถมศึกษา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะหลายด้านตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษานั้นเป็นการเตรียมความพร้อมทุกด้านให้กับผู้เรียน และเป็นการวางรากฐานสำหรับการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูประถมจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและมาตรฐานวิชาชีพ (พิญญาพัชญ์ กาวินคำ, 2558 : 19-34) สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพครูประถมนั้นมีหลายประการ ได้แก่ สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ สมรรถนะด้านการจัดการความรู้ สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สมรรถนะด้านการวัดและการประเมินความความคิด เป็นต้น การพัฒนาครูระดับประถมที่ผ่านมายังประสบปัญหาหลายประการ และจากผลการศึกษาวิจัยที่ยืนยันว่าการพัฒนาครูประถมยังขาดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพเพราะงบประมาณจำกัด ไม่ตรงกับความต้องการของครูประถมศึกษา การพัฒนาสมรรถนะของวิชาชีพครูประถมยังไม่มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานที่ชัดเจน แม้ว่าหน่วยงานต่างๆ จะจัดโครงการพัฒนาสมรรถนะครูประถมศึกษาเป็นจำนวนมากแต่ก็ยังซ้ำซ้อนไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง (นิทัศน์ หามตรี. (2558 :177-185) และที่สำคัญคือครูประถมศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนต้องละทิ้งการสอนเข้ามาอบรมโดยใช้เวลาในการเดินทางสูง และการเดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอนค่อนข้างอันตราย เนื่องจากสภาพบริบทที่มีภูเขาสลับซับซ้อน ส่งผลให้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงและไม่สามารถติดตามผลการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่หน่วยงานกลางเป็นผู้จัด วิธีการส่วนใหญ่ใช้การอบรม บรรยาย ประชุมกลุ่มย่อยและสรุปความคิดเห็นต่อที่ประชุมใหญ่ และไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโรงเรียนได้อย่างตรงประเด็น และไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและตรงตามบริบทของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดการความรู้เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิชาชีพครูประถมศึกษา เพราะเป็นการขับเคลื่อนให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการขับเคลื่อนด้วยความรู้และการจัดการความรู้ (สำราญ มีแจ้ง, 2555 :

111-123) โดยครูประถมศึกษาจะเป็นผู้นำการเรียนรู้ที่มีความรอบรู้ รู้ลึกในด้านต่างๆ และสามารถนำผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เพียบพร้อมด้วยทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสมรรถนะที่ครูประถมจะต้องตระหนักและใช้ในการประกอบวิชาชีพโดยสามารถนำผู้เรียนและเป็นแบบอย่าง โดยการบ่งชี้ความรู้ การเข้าถึงความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การแบ่งปันและและแลกเปลี่ยนความรู้ และการประเมินความรู้ จากทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์รอบตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันตามศาสตร์พระราชา

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา จะเป็นนวัตกรรมที่ตอบสนองความเป็นมืออาชีพครูประถม ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาจะได้มีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงจากทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์รอบตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในบริบท ของวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เกิดความชำนาญในการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีจิตสำนึก มีความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ตามศาสตร์พระราชา ส่งผลให้นักศึกษามีความมั่นใจในก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูประถมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการยกระดับคุณภาพในวิชาชีพครู (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยลงกรณ์, 2556) เป็นบุคคลที่รอบรู้ด้วยความพอเพียง เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความพอเพียง ส่งผลต่อการผู้นำเป็นแห่งความพอเพียง มีความรู้ มีทักษะ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานวิชีพครู และส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา
2. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมด้วยศาสตร์พระราชา

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาดังนี้

1. การพัฒนาสมรรถนะสำหรับวิชาชีพครูประถม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553). ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะหลักและสมรรถนะตามสายงานในโรงเรียนประถมศึกษา
2. สมรรถนะการจัดการความรู้ (Knowledge Management Competency) ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การเข้าถึงความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การแบ่งปันและและแลกเปลี่ยนความรู้ และการประเมินความรู้สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2553)
3. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,2549).

ขอบเขตด้านตัวแปร

1. ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

2. ตัวแปรตาม คือ คุณภาพของรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา และสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1-3 ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 101 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 33 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ศูนย์การเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ชาติพันธุ์ บ้านพักชนเผ่า พอพักอิงดอย ในวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เลขที่ 236 หมู่ 3 ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

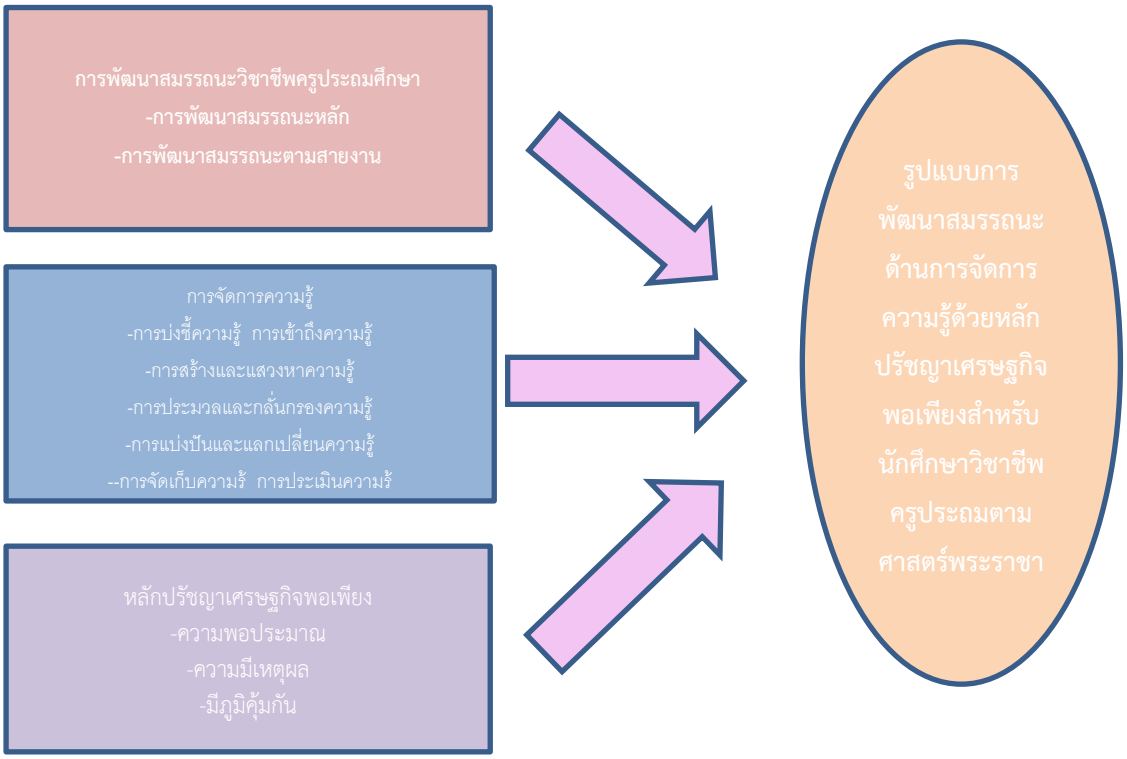
ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2560 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2560 รวมเป็นระยะเวลาทั้งหมด 7 เดือน

สมมติฐานการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากขึ้นไป และสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชาสูงกว่าก่อนพัฒนา

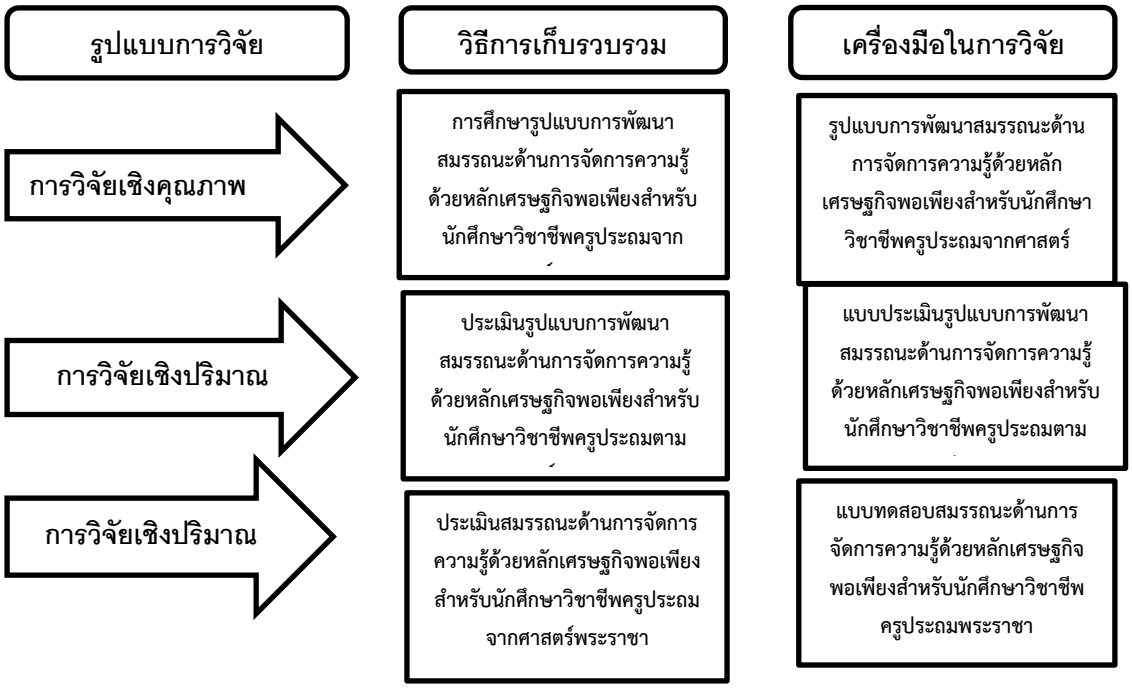
กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินงานวิจัย

รูปแบบการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ได้แก่ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.ประชากร ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1-3 ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 101 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 33 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมด้วยศาสตร์พระราชา

2. แบบทดสอบสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมด้วยศาสตร์พระราชา โดยการพรรณนา

2. การวิเคราะห์แบบประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมด้วยศาสตร์พระราชา โดยใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. การวิเคราะห์แบบทดสอบสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชาใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัย

2. ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา มีดังนี้

ตาราง 1 รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

การจัดการความรู้ที่	สมรรถนะด้านการจัดการความรู้
1	การจัดการความรู้ด้านการปลูกพืชผักสวนครัว
2	การจัดการความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์
3	การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ
4	การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน
5	การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้
6	การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์พลังงาน

จากตาราง 1 พบว่า รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย การจัดการความรู้ด้านการปลูกพื้นสวนครัว การจัดการความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการความรู้ด้านการการอนุรักษ์พลังงาน

ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

ตาราง 2 ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

N=33

องค์ประกอบ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1.การจัดการความรู้ด้านการปลูกพืชผักสวนครัว	4.60	0.58	มากที่สุด
2.การจัดการความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์	4.50	0.29	มากที่สุด
3.การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ	4.60	0.58	มากที่สุด
4.การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน	4.50	0.29	มากที่สุด
5.การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	4.33	0.44	มาก
6.การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์พลังงาน	4.50	0.29	มากที่สุด
รวม	4.405	0.41	มากที่สุด

จากตาราง 2 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมศึกษาตามศาสตร์พระราชา โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.405, S.D.= 0.41)

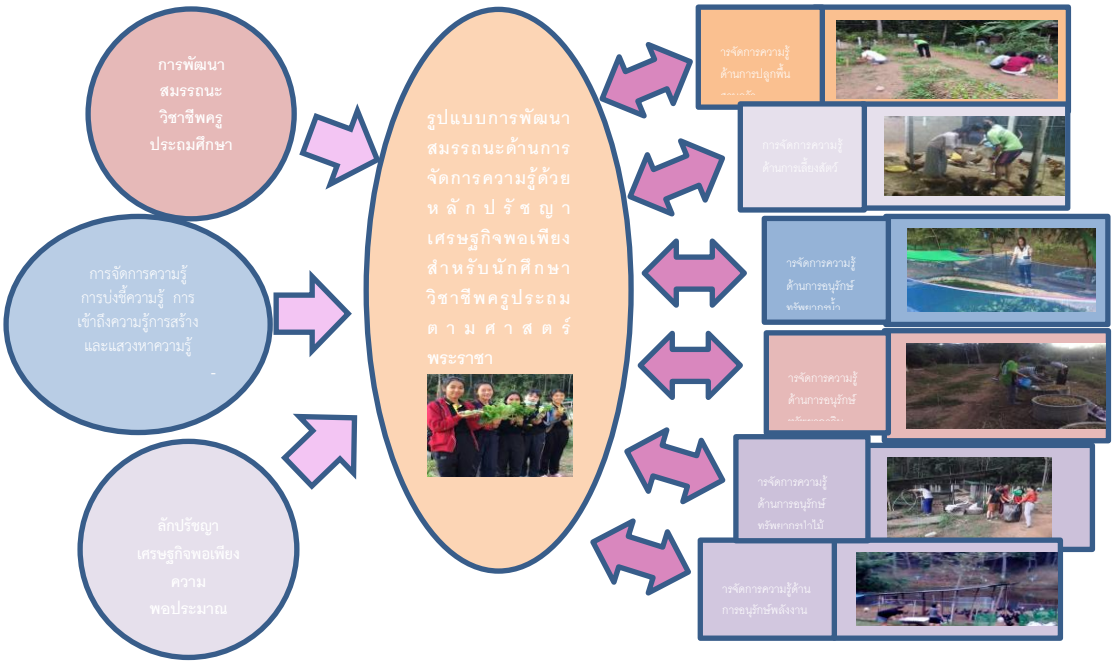
ตาราง 3 เปรียบเทียบผลการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

การพัฒนา	n	$\bar{x}$	S.D.	t	P
ก่อนพัฒนา	33	19.59	4.7736	-20.649	.0001*
หลังพัฒนา	33	28.825	4.630		

จากตาราง 3 พบว่า ผลการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิชาชีพครูประถมศึกษาตามศาสตร์พระราชา สูงกว่าก่อนพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา มีดังนี้

แผนภาพที่ 3 รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา ได้แก่ การจัดการความรู้ด้านการปลูกพืนสวนครัว การจัดการความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยา กรดิน การจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการจัดการความรู้ด้านการอนุรักษ์พลังงาน ทั้ง 6 องค์ประกอบนี้จะมีความเหมาะสมมากที่สุดกับการพัฒนาสมรรถนะการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถม สอดคล้องกับรูปแบบของการจัดการความรู้ของสถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคมและผลวิจัยของ สำราญ มีแจ้งว่าสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพครูประถมนั้นต้องขับเคลื่อนด้วยความรู้และการจัดการความรู้ โดยเริ่มต้นที่การบ่งชี้ความรู้ การเข้าถึงความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการประเมินความรู้จากสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และ สถานการณ์รอบตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ และจากผลการประเมินสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาวิชาชีพครู

ประถมศึกษาตามศาสตร์พระราชา พบว่า ผลการประเมินหลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนพัฒนาสมรรถนะ จะเห็นได้ว่าสมรรถนะด้านการจัดการความรู้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต สภาพ เศรษฐกิจและบริบทในท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนฐานของการมีจิตสำนึกในความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันของตน ซึ่งสอดคล้องกับ Tobin (2003). ที่ว่าการจัดการความรู้เป็นทั้งศาสตร์ละศิลป์โดยมีการวางแผนตามยุทธศาสตร์ที่มุ่งมั่นและชัดเจน ปฏิบัติงานแบบบูรณาการอย่างสัมพันธ์และมีระบบ นักศึกษาวิชาชีพครูประถมจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการเป็นครูมืออาชีพที่เหมาะสมกับสภาพและบริบทในท้องถิ่นตามศาสตร์พระราชา อันจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี เพียบพร้อมด้วยทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังเช่นที่ Gate (1995) ได้กล่าวไว้ รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชานี้ จะเป็นนวัตกรรมที่ตอบสนองความเป็นมืออาชีพครูประถมศึกษา สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ให้มีความรู้ มีทักษะ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ รวมพลังให้เกิดความมั่นใจในการก้าวเข้าสู่เวทีแห่งการเป็นผู้นำที่รอบรู้และรู้ลึก สามารถประกอบวิชาชีพครูประถมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรุณพล กามเทพ (2558) ว่า การจัดการความรู้จะเป็นกระบวนการส่งเสริมสมรรถนะในการประกอบวิชาชีพครูประถมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีระบบ ช่วยยกระดับคุณภาพวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดีตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู และเป็นแรงพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปปฏิบัติ

การนำรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชาไปใช้ จะต้องจัดกิจกรรมโดยให้นักศึกษาวิชาชีพครูประถมทุกคนได้มีส่วนร่วมและปฏิบัติกิจกรรมครบทุกขั้นตอนอย่างสม่ำเสมอ มีสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการปลูกพืชผักสวนครัว มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงสัตว์ ต้องมีวัสดุและอุปกรณ์ที่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานทุกกิจกรรม และจะต้องจัดเวลาที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยในการพัฒนารูปแบบอื่นๆเพื่อการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการความรู้ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูประถมตามศาสตร์พระราชา และสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา มาพัฒนาและวิจัยทางด้านอื่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้บริหารของวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่อนุเคราะห์งบประมาณในการดำเนินโครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ ส่งผลให้งานวิจัยในครั้งนี้สำเร็จได้เป็นอย่างดียิ่ง ขอขอบพระคุณรองคณบดีที่อนุเคราะห์สถานที่ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขอขอบพระคุณหัวหน้าภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมและให้การสนับสนุนในการดำเนินงานวิจัยตลอดมา และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้อนุเคราะห์ ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจนสัมฤทธิ์ผลด้วยดี และขอขอบใจ

นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอนทุกคนที่ปฏิบัติกิจกรรมด้วยความมุ่งมั่นละตั้งใจในศูนย์การเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ชาติพันธุ์ บ้านพักชนเผ่า พอพักอิงดอย ในวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ทำให้งานวิจัยให้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดียิ่ง

เอกสารอ้างอิง

กรุณพล พราหมเภทย์. (2558). “รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาครู: กรณีศึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำผุดโพธาราม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 1”**. วารสารศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.** 7(2), 59-77.

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยลงกรณ์. (2526). **แผนการจัดการเรียนรู้ KM.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยลงกรณ์.

นิทัศน์ หามตรี. (2558). “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1”**. วารสารวิจัยและพัฒนา.** 10(2), 177-185.

พิญญาพัชญ์ กาวินคำ. (2558). “การพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนโรงเรียนขนาดเล็กในเขตพื้นที่ ตำบลเวียงชัย”**. วารสารการวิจัยการสะลองคำ.** 9(2), 19-34**.**

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). **คู่มือการประเมินสมรรถนะครู (ฉบับปรับปรุง).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สถาบันจัดการความรู้เพื่อสังคม. (2553). **การจัดการความรู้.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ห้องสมุดกรมส่งเสริมการเกษตร.

สำราญ มีแจ้ง. (2555). “การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลก โดยใช้การจัดการความรู้”**. วารสารมนุษย์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.** 31(1), 111-123.

Gates, B. (1995). **The Road Ahead.** The United States of America: Viking Penguin.

Tobin, Tom. (2003). **Ten Principles for Knowledge Management Success**. Connecticut: Stamford.

การศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

สิรินภา ทาระนัด
กมลทิพย์ คำใจ
หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สมรรถนะหลักและปัจจัยจูงใจที่คาดว่าจะก่อให้เกิดให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในรวบรวมข้อมูล ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 156 ราย สถิติที่ใช้ในการศึกษา คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบสมมติฐานใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ในการหาความสัมพันธ์)

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 36 - 40 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีอายุการทำงานตั้งแต่ 6-10 ปี มีรายได้ต่อเดือน 20,001 – 25,000 บาทสังกัดสำนักปลัด ตำแหน่งงานสายงานวิชาการ มีระดับความคิดเห็นด้านสมรรถนะหลัก มากที่สุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีม ($\overline{X}$ = 4.21, SD = 0.46) มีระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยจูงใจมากที่สุด คือ ด้านความสำเร็จในการทำงาน($\overline{X}$ =3.74, SD = 0.39) มีระดับความคิดเห็นด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน มากที่สุด คือ ด้านความรวดเร็ว ($\overline{X}$ =3.98, SD = 0.41)

ปัจจัยความสัมพันธ์ภายในที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงที่สุดต่อ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y) นั้นเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านความรับผิดชอบ (X10) เท่ากับ .448 เมื่อวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ โดยวิธี Stepwise พบว่าปัจจัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านการบริการที่เป็นเลิศ ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ส่งผลทางบวกต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น มีค่า β เท่ากับ 0.254, 0.215, 0.190, 0.185, 0.171 ตามลำดับ ซึ่งตัวแปรพยากรณ์ทั้งห้าสามารถพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร้อยละ 40.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

Abstract

The objectives of this independent study was to study the correlation among the core competencies and motivation factors that were expected to be effective in operations of the local government officers at Chomtong district, Chiang Mai province. A questionnaire was used as the instrument to collect data. The samples were composed by 156 of the local government officers at Chomtong district, Chiang Mai province .The data were analyzed in forms

of descriptive statistics comprised of frequency, percentage, mean and standard deviation. The hypothesis testing were analysed by Stepwise multiple regression.

The results illustrated that the most participants were female, age between 36-40 years old, whose educational background were bachelor’s degree, working experience from 6-10 years, and average income between 20,001 – 25,000 baht, who worked at office of Municipal clerk, knowledge Worker positions. According to the study revealed that the highest opinion level of core competencies was team work ($\overline{X}$ = 4.21, SD = 0.46). The highest opinion level of motivation factors was advancement ($\overline{X}$ =3.74, SD = 0.45). The highest opinion level of efficiency operations was rapidity ($\overline{X}$ =3.98, SD = 0.41).

Internal factor correlating with the highest correlation coefficient in operation (Y) was the correlation of responsibility variables (x_{13}) = 0.448. When the data were analyzed by Stepwise multiple regression then results found that responsibility factors, service mind, integrity, advancement and achievement motivation affecting on positive way in operation of the local government officers were β = 0.254, 0.215, 0.190, 0.185, 0.171 respectively. All of five predictors could be predicted that the efficiency in operations of the local government officers at Chomtong district, Chiang Mai province was 40.0 percent at 0.05 level of significance.

Key Words: Efficiency; Core Competency; Local Government Officers; Operations

บทนำ

ปัจจุบันองค์กรต่างๆได้เล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) โดยมองว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจและกลไกสำคัญของกระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจะมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพ มีประสิทธิภาพ มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญเพื่อส่งเสริมพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืนได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันที่รุนแรง สุภาภรณ์ ประทุมชัน, (2558). ได้กล่าวว่าหากองค์กรใดสามารถสร้างทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ให้มีคุณภาพ มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับสมรรถนะ(Competency) ขององค์กรแล้วย่อมจะส่งผลให้องค์กรก้าวไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ จึงส่งผลให้เกิดการปฏิรูประบบราชการ มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารงาน ปรับโครงสร้าง บทบาทภารกิจ ให้มีความเหมาะสม และการยกระดับขีดความสามารถและมาตรฐานการทำงานของข้าราชการและบุคลากรให้มีคุณภาพ หน่วยงานภาครัฐจึงนำแนวคิดสมรรถนะของ McClelland, (1973). มาใช้ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยมุ่งเน้นพัฒนาข้าราชการ โดยยึดหลักสมรรถนะ (Competency) และพัฒนาขีดความสามารถ (Capability) เพื่อให้ข้าราชการเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ทรงความรู้ (Knowledge Worker)

สำนักงานคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น (2558). จึงได้กำหนดมาตรฐานกลางการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่4) เพื่อใช้เป็นมาตรฐานและแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพข้าราชการส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึง ความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน ซึ่งกำหนดให้ข้าราชการส่วนท้องถิ่นทุกประเภท ทุกระดับตำแหน่งจะต้องมีสมรรถนะหลัก 5 ประการ ประกอบด้วย การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน การบริการเป็นเลิศ และการทำงานเป็นทีม และ

ยังได้นำมากำหนดเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการประเมินผล เพื่อนำไปสู่การพิจารณาเลื่อนขั้น เลื่อนเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง และพิจารณาผลประโยชน์อื่นๆ อีกด้วย ทั้งนี้ การที่ข้าราชการจะสามารถแสดง ความเชี่ยวชาญ ทักษะ ความรู้ความสามารถ ที่มีก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานนั้น จะต้องมีแรงกระตุ้นและผลักดันจากภายในตัวบุคคลด้วย ดังนั้นองค์กรจึงต้องมีการส่งเสริมปัจจัยต่างๆ เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทฤษฎีการจูงใจของ Herzberg, (1957). ปัจจัยจูงใจเป็นตัวกระตุ้นในการทำงาน (Motivator Factors or Motivators) เป็นปัจจัยภายในหรือความต้องการภายในของบุคลากรมีอิทธิพลในการสร้างความพึงพอใจในการทำงาน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับงานโดยตรง กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงาน เกิดความพอใจและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ทัศนคติทางบวกและการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลในองค์การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีส่วนในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ แต่จากการดำเนินงานที่ผ่านมาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายๆแห่ง ยังคงประสบปัญหาในการดำเนินงานที่ยังขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ อุไรวรรณ เอื้อวิบูลย์โชค,(2552). ได้กล่าวว่าปัญหาส่วนใหญ่มาจากปัญหาด้านบุคลากร การปฏิบัติงานที่ด้อยประสิทธิภาพ เช่นขาดความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ขาดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน การละเลยหน้าที่ในการปฏิบัติงาน การขาดงานบ่อยครั้งทำให้

ส่งผลกระทบในการทำงานไม่เต็มความสามารถ ซึ่งบางครั้งทำให้การปฏิบัติงานขาดประสิทธิภาพ ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงานและส่งผลต่อการปฏิบัติงานที่ขาดประสิทธิภาพด้วย จากปัญหาและเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าได้มีการกำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ มาตรฐานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและก่อเกิดประโยชน์ต่อองค์กรสูงสุด และส่งเสริมในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยนำสมรรถนะหลัก และปัจจัยจูงใจ เป็นแนวทางศึกษาวิจัยการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพ และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ สามารถพัฒนาบุคลากรให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงานเป็นการสร้างความยั่งยืนและความมั่นคง ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สมรรถนะหลักและปัจจัยจูงใจที่คาดว่าจะก่อให้เกิดให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1. สมรรถนะหลัก 2. ปัจจัยจูงใจ 3. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง

ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรต้น ได้แก่ 1. สมรรถนะหลัก ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรมความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน การบริการที่เป็นเลิศ การทำงานเป็นทีม 2. ปัจจัยจูงใจ ได้แก่ ความสำเร็จในการทำงาน การได้รับการยอมรับ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ลักษณะงานที่ทำความรับผิดชอบ ตัวแปรตาม ได้แก่ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง

ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1. ด้านปริมาณงาน 2. ด้านคุณภาพงาน 3. ด้านความรวดเร็ว 4. ด้านความประหยัดหรือคุ้มค่าของทรัพยากร

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนรวมทั้งสิ้น 156 คน(ข้อมูลอัตรากำลัง ณ เดือนเมษายน 2560)

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 7 แห่ง ประกอบด้วย 1. เทศบาลจอมทอง 2. เทศบาลตำบลบ้านหลวง 3. เทศบาลตำบลดอยแก้ว 4. เทศบาลตำบลบ้านแปะ 5. เทศบาลตำบลสบเตี๊ยะ 6. เทศบาลตำบลแม่สอย 7. องค์การบริหารส่วนตำบลข่วงเปา

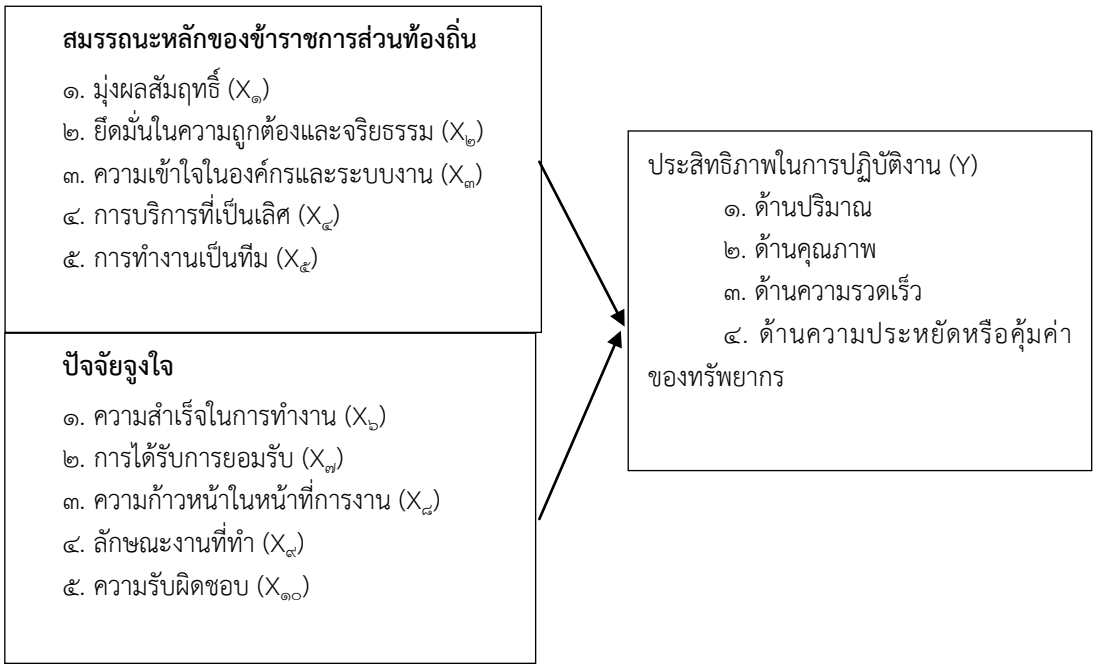
ขอบเขตด้านเวลา ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ ธันวาคม 2559 ถึง เดือน ธันวาคม 2560 รวมระเยเวลา 12 เดือน

สมมติฐานการวิจัย

สมรรถนะหลักและปัจจัยจูงใจ มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพที่ดีในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรองแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มข้าราชการส่วนท้องถิ่น ที่ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งหมด 156 ราย (ข้อมูลอัตรากำลังเดือนเมษายน 2560)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสำรวจรายการ

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของรูปแบบการทำงานตามหลักสรรถนะหลัก ปัจจัยจูงใจ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น เป็นลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 5 ระดับ

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) สำหรับการทดสอบสมมติฐานโดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน (Spearman rank correlation coefficient) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางควบคู่กับการบรรยายและสรุปผล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย “เรื่องการศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผล โดยแบ่งเป็น ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของข้าราชการส่วนท้องถิ่น พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าเป็นเพศหญิงมากที่สุด มีอายุอยู่ระหว่าง 36-40 ปี มีระดับการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีอายุการทำงาน 6-10 ปี มี รายได้ระหว่าง 20,001-25,000 บาท ส่วนใหญ่สังกัดสำนักปลัด และดำรงตำแหน่งสายงานวิชาการ

ตารางที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานและการประมาณค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสมรรถนะหลัก ปัจจัยจูงใจ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น

ตัวแปร		$\overline{X}$ .D.	ระดับความคิดเห็น
สมรรถนะหลักของข้าราชการส่วนท้องถิ่น			
ด้านการทำงานเป็นทีม (X_1)	.21	.46	มากที่สุด
ด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน (X_2)	.19	.41	มาก
ด้านการบริการที่เป็นเลิศ (X_3)	.05	.38	มาก
ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (X_4)	.75	.42	มาก
ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ (X_5)	.44	.49	มาก
ปัจจัยจูงใจของข้าราชการส่วนท้องถิ่น			
ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (X_6)	.74	.45	มาก
ด้านความสำเร็จในการทำงาน (X_7)	.74	.39	มาก
ด้านการได้รับการยอมรับ (X_8)	.52	.36	มาก
ด้านลักษณะงานที่ทำ (X_9)	.45	.47	มาก
ด้านความรับผิดชอบ (X_{10})	.40	.55	ปานกลาง
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y)			
ด้านความรวดเร็ว	.98	.41	มาก
ด้านคุณภาพงาน	.95	.34	มาก
ด้านปริมาณงาน	.75	.37	มาก
ด้านความประหยัดหรือความคุ้มค่าของทรัพยากร	.44	.48	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y)	**.78**	**.31**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า สมรรถนะหลักของข้าราชการส่วนท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีม เท่ากับ 4.21 ปัจจัยจูงใจของข้าราชการส่วนท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เท่ากับ 3.74 ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย 3.78 และรายด้านมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความรวดเร็ว เท่ากับ 3.98

ตารางที่ 2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปรตาม (Y) กับตัวแปรอิสระ (X) และระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกัน (X1 – X13)

ตัวแปรอิสระ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (X_1)	.000	092	399**	297**	155	285**	122	256**	298**	257**	366**
ยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (X_2)		.000	142	047	.024	322**	305**	171*	194*	250**	268**
การทำงานเป็นทีม (X_3)			.000	247**	223**	310**	160*	202*	222**	160*	225**
การบริการที่เป็นเลิศ (X_4)				.000	351**	068	.092	115	155	282**	358**
ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน (X_5)					.000	115	.106	012	092	238**	282**
ความสำเร็จในการทำงาน (X_6)						.000	390**	393**	430**	325**	249**
การได้รับการยอมรับ (X_7)							.000	419**	393**	327**	238**
ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (X_8)								.000	387**	311**	340**
ลักษณะงานที่ทำ (X_9)									.000	590**	285**
ความรับผิดชอบ (X_{10})										.000	448**
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y)											.000

**. ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

*. ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า พบว่าตัวแปรพยากรณ์หรือตัวแปรอิสระได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (X_1) ยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (X_2) การทำงานเป็นทีม (X_3) การบริการที่เป็นเลิศ (X_4) ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน (X_5) ความสำเร็จในการทำงาน (X_6) การได้รับการยอมรับ (X_7) ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (X_8) ลักษณะงานที่ทำ (X_9) ความรับผิดชอบ (X_{10}) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ตั้งแต่ .225 ถึง .448 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงที่สุดต่อตัวแปรตาม ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Y) นั้นเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปร ด้านความรับผิดชอบ (X_{10}) เท่ากับ .448

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์ด้วยกันจะต้องไม่สูงเกินไป คือ ต้องไม่เกิน 0.75 เพื่อป้องกันปัญหา Multicollinearity จากตารางที่ 2 พบว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์ มีค่าตั้งแต่ .160 ถึง .590 ถือได้ว่าตัวแปรที่นำมาใช้พยากรณ์เป็นตัวแปรที่ดี สามารถนำไปวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณได้

ตารางที่ 3 ค่าสถิติในการพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น โดยวิธีแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	ig.
	B	Std. Error	Beta		
(ค่าคงที่)	1.294	.275		4.699	.000
ด้านความรับผิดชอบ (X_{10})	.133	.040	.245	3.296	.001
ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ (X_1)	.106	.044	.171	2.429	.016
ด้านการบริการที่เป็นเลิศ (X_4)	.169	.054	.215	3.104	.002
ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (X_2)	.138	.048	.190	2.874	.005
ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (X_8)	1.25	.046	.185	2.736	.007

R = 0.648 R^2 = 0.419 Adjusted R^2 = 0.400 Std. Error of the Estimate = 0.23378
F = 21.676 Sig = 0.000

จากตารางที่ 3 พบว่า ด้านความรับผิดชอบ ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการบริการที่เป็นเลิศ ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สามารถรวมกันพยากรณ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้ร้อยละ 40.0 (R^2adj = 0.400) เมื่อนำตัวแปรทั้ง 5 ตัวที่สามารถพยากรณ์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน มาเขียนสมการได้ดังนี้

$Y^{/}$ = 1.294 + .133 + .106 + .169+.138+.125

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการบริการที่เป็นเลิศ ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สามารถร่วมกันพยากรณ์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จ.เชียงใหม่ ได้ร้อยละ 40.0 (R^2_{adj} = 0.400) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .648 (R=.648) โดยปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน คือด้านความรับผิดชอบ (β =.245) ด้านการบริการที่เป็นเลิศ (β =.215) ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (β =.190) ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (β =.185) และด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ (β =.171)

สรุปการวิเคราะห์ปัญหาที่พบในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น พบว่า ปัญหาที่พบในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นโดยแยกออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) สมรรถนะหลัก 2) ปัจจัยจูงใจ 3) ประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสมรรถนะหลัก พบปัญหาในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ร้อยละ 46.4 ด้านปัจจัยจูงใจ พบปัญหาในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านลักษณะงานงานที่ทำ ร้อยละ 60.0 และด้านประสิทธิภาพ พบปัญหาในการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ด้านความประหยัดหรือความคุ้มค่าของทรัพยากร ร้อยละ 29.3

อภิปรายผล

สมรรถนะหลัก มีระดับความคิดเห็น ด้านการทำงานเป็นทีม อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก การทำงานเป็นทีม ได้มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ ในการปฏิบัติงานที่เหมาะสมชัดเจน ตามโครงสร้างของส่วนราชการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภายในองค์กรและมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร อีกทั้งผู้บริหารองค์กร มีนโยบายมุ่งเน้นการทำงานเชิงรุก มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน เน้นการทำงานเป็นทีมและลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังเช่น องค์การบริหารตำบลข่วงเปาที่ประสบความสำเร็จ ได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดี ตั้งแต่ปี 2557 -2560 และรางวัลพระปกเกล้า ในปี 2559

ปัจจัยจูงใจ มีระดับความคิดเห็น ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากข้าราชการส่วนท้องถิ่น ได้รับโอกาสในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังส่งเสริมให้ทุนการศึกษาแก่ข้าราชการในสังกัด เพื่อส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาและสามารถนำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานได้

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น มีระดับความคิดเห็นด้านความรวดเร็ว อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้สนับสนุนให้ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการบริการประชาชน ทำให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและช่วยเหลือให้บริการประชาชนด้วยความรวดเร็วทันต่อความต้องการของประชาชน

จากผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย สมรรถนะหลัก ด้านมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม และด้านการบริการที่เป็นเลิศ มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปตามสมมติฐานและสอดคล้องกับศศิธร จิมากรณ์, (2556). ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสมรรถนะหลักกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเลขานุการสำนักงานศาลยุติธรรมที่พบว่าสมรรถนะหลักมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของเลขานุการและเป็นไปในทิศทางเชิงบวกได้แก่การมุ่งผลสัมฤทธิ์ จิตสำนึกด้านการให้บริการ

จากผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ปัจจัยจูงใจ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และด้านความรับผิดชอบ มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปตามสมมติฐานและสอดคล้องกับรัตน์ชนก จันยัง,(2556). ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในองค์กรไม่แสวงผลกำไรที่พบว่าปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

จากปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรมทั้งนี้อาจเนื่องจากยังคงยึดติดในระบบอุปถัมภ์ ส่วนด้านลักษณะงานที่ทำทั้งนี้อาจเนื่องจากจากการมอบหมายงานให้ข้าราชการ ปฏิบัติหน้าที่และรับผิดชอบงานในหลายด้าน ซึ่งไม่ตรงกับความรู้ที่ได้ศึกษามา และด้านความประหยัดหรือความคุ้มค่าของทรัพยากรทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามแผนงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานต่างๆ จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงานและการปฏิบัติงานด้านเอกสารมีความซ้ำซ้อนภายในหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) ด้านสมรรถนะหลัก หน่วยงานควรมีการจัดฝึกอบรมการส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกที่ดี ยึดมั่นความซื่อสัตย์สุจริต โดยนำหลักธรรมะ มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) ด้านปัจจัยจูงใจ ควรมีการส่งเสริมให้ข้าราชการส่วนท้องถิ่นได้รับการศึกษาเพิ่มพูนประสบการณ์ความรู้ และได้รับการฝึกอบรมต่างๆ มีการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เหมาะสม รวมถึงการสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงานให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

3) ด้านประสิทธิภาพ ควรมีการกำหนดแผนการปฏิบัติงานให้ชัดเจน กำหนดวงเงินงบประมาณที่ใช้ในจำนวนที่ต่ำแต่คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนระยะเวลาการทำงานและระยะเวลาแล้วเสร็จและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้ใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดโดยนำเทคโนโลยี มาช่วยในการปฏิบัติงานเพื่อลดต้นทน

9.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรทำการศึกษาวิจัย ดังนี้

1) ควรมีการศึกษาวิจัยโดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากการใช้แบบสอบถาม เช่นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีการศึกษาผลกระทบของสมรรถนะหลักที่มีต่อการปฏิบัติงานกับประชากรอื่นๆ เช่น ผู้บริหารองค์กร(นายกเทศมนตรี/นายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

จิริสุดา บัวผัน. (2557). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานตามสมรรถนะหลักของทันตแพทย์ในโรงพยาบาลชุมชน เขตสาธารณสุขที่ 12.” **(ปริญญาสาธารณสุขศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารสาธารณสุข).** ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รัตน์ชนก จันยัง.(2556). “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในองค์กรไม่แสวงผลกำไร” **(ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ)**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ศุภมิตร พินิจการ. (2552). “ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะหลักกับประสิทธิภาพการทำงานของนักบัญชีกรมสรรพสามิต” **(วิทยานิพนธ์ บช.ม.)**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.

ศศิธร จิมากรณ์. (2556). “สมรรถนะหลักกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเลขานุการสำนักงานศาลยุติธรรม” **(ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปะศาสตร์)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.

สุดารัตน์ กิมศิริ. (2551). “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการปฏิบัตงานของบุคลากรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุตรดิตถ์”. **(วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต)**. อุตรดิตถ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

สุภาภรณ์ ประทุมชัน.(2557). “**ความสัมพันธ์ระหว่างการมุ่งเน้นสมรรถนะหลักกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม” (ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ).** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อัญชลี จอมคำสิงห์. (2553). “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรกองการเจ้าหน้าที่กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย”**(รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

อุไรวรรณ เอื้อวิบูลย์โชค. (2552). “การปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งของไทย ตามหลักการ กระจายอำนาจ” **(วิทยานิพนธ์).** ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยปทุมธานี.

2. ภาษาอังกฤษ

Herzberg.F.M.,and Synderman. B. (1957).**The motivation to work**. New York: McGraw-Hill Book.,

D.C. McClelland. (1973). T**est for Competence, rather than intelligence.** American Prychologists.

กระบวนการสอนด้วยรูปแบบ CARROT สำหรับพัฒนาการสอน รายวิชาการขายเบื้องต้น 2 รหัสวิชา 2200 - 1005 ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 1 กลุ่ม 2 แผนกวิชาการบัญชี วิทยาลัยเทคนิคลำพูน

A Teaching Process with CARROT Model for Developing of Teaching An Introduction to Sale 2 (2200 - 1005) is using for Students Level in Vocational Certificate, Class 1, Group 2, Accounting Faculty, Lamphun Technical College

ไพเราะ สุวภาพ
ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยเทคนิคลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของผู้เกี่ยวข้องในการใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 เพื่อสร้างรูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 เพื่อดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับ การสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 เพื่อประเมินผลการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา เก็บข้อมูล จากประชากรที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์การสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ไม่น้อยกว่า 15 ปี จำนวน 15 คน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการ 5 คน สุ่มตัวอย่างนักเรียนที่เรียนวิชาการขายเบื้องต้น 2 โดยการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 31 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณา ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าผู้เกี่ยวข้องผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ค่าทีเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนร้อยละ 48.82 ประสิทธิภาพในการสอน E_1 = 84.00, E_2 = 82.17 ผู้เรียนมีความ พึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\overline{x}$ = 4.69)

คำสำคัญ: กระบวนการสอน; รูปแบบ CARROT; การสอน; หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ABSTRACT

This research is aimed to study possibility of the related person in usage of CARROT model for teaching an introduction to sale 2, to build a teaching style of an introduction sale 2 for teaching CARROT model, to proceed with learning and teaching by usage of an introduction to sale 2 for CARROT model and to evaluate the proceeding with learning and teaching according to CARROT model. This research is the experiment one collecting data from the 15 related persons who have experience not less than 15 years of teaching an introduction to sale 2, from the 5 related persons for proceeding with learning and teaching and from the 5 expert academicians. A sampling is focusing on the particular 31 students who learn an introduction to sale 2. Data analysis depends on “descriptive statistics” as following: frequency, percentile, average and standard deviation. The results of research found that the related persons and the expert academicians agree with the most level. T average achievement of learning, after learning found higher than before learning 48.82. Efficiency in learning found that E_1 = 84.00 and E_2 = 82.17. The satisfaction of students found in the best level ($\overline{x}$ = 4.69)

Key word: Teaching Process; CARROT Model; Teaching; Vocational Certifica

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติในมาตรา 22 ได้ระบุไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2551 :19 -20) และมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามวรรค 1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล วรรค 2 ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา วรรค 3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดความใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง วรรค 4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกสาขา วรรค 5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประกอบต่างๆ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2551 : 21 – 22) อีกทั้งสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาได้กำหนดนโยบายในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยการปรับวิธีเรียนเปลี่ยนวิธีสอบด้วยการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการอันเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพจริง ส่งเสริมด้านกระบวนการคิด กระบวนการวางแผน กระบวนการทำงาน กระบวนการแก้ปัญหา เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่เป็นทั้งคนดี คนเก่ง มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจและสถิติปัญญา เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว ชุมชน สังคม และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติมนุษย์, 2551 : 1)สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ และเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ดังนั้นก่อนที่จะพัฒนาด้านต่างๆเราจึงต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (ทิศนา แขมมณี, 2559 :1)

วิชาการขายเบื้องต้น 2 รหัสวิชา 2200 - 1005 เป็นวิชาในหมวดวิชาทักษะวิชาชีพ กลุ่มทักษะวิชาชีพพื้นฐาน หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 ประเภทวิชา พาณิชยกรรม สาขาวิชาการตลาด มีวัตถุประสงค์รายวิชาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการขายและจรรยาบรรณของนักขาย เข้าใจเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับงานขาย มีทักษะในการปฏิบัติงานขายตามกระบวนการขายและบริการลูกค้า และมีเจตคติและกิจนิสัยที่ดีในการทำงานด้วยความรับผิดชอบ ความอดทน ความซื่อสัตย์ และจิตบริการ กระทรวงศึกษาธิการ, (2556 : 23, 28, 142) จากประสบการณ์การเรียนการสอนในรายวิชาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปีการศึกษา 2556 จนถึงปัจจุบัน ผู้จัดทำพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ นักเรียนไม่พยายามที่จะสืบค้นความรู้ด้วยตนเอง นักเรียนมักจะคัดลอกงานเพื่อมาส่งทำให้การทดสอบย่อยที่มีจุดประสงค์ให้นักเรียนไปค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองมีผลออกมาไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งส่งผลต่อการสอบปลายภาคทำให้ได้ผลสัมฤทธิ์ที่ต่ำ นักเรียนขาดทักษะทางการขาย อีกทั้งยังไม่พยายามที่จะค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และแก้ปัญหาได้ ซึ่งถือเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับการทำงานในศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนการสอนวิชา การขายเบื้องต้น 2 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสอนให้ผู้เรียนมีความ

เข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและมีทักษะในการปฏิบัติ พร้อมทั้งกล้าแสดงออก กล้าที่จะนำเสนอ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบเดิมอาจไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงเห็นความเหมาะสมและเป็นไปได้ที่จะนำกระบวนการสอนด้วยรูปแบบ CARROT มาสอนในวิชาการขายเบื้องต้น 2 โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะ ซึ่งผู้วิจัยมีความเชื่อว่าน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนทำให้ผู้เรียน สนใจเรียน ส่งผลให้ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนให้เพิ่มสูงขึ้นได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการสอนด้วยรูปแบบ CARROT สำหรับพัฒนาการสอนรายวิชาการขายเบื้องต้น 2 รหัสวิชา 2200 - 1005 ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 1 กลุ่ม 2 แผนกวิชาการบัญชี วิทยาลัยเทคนิคลำพูน

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของผู้เกี่ยวข้องในการใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2
2. เพื่อสร้างรูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2
3. เพื่อดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนวิชาการขายเบื้อต้น 2 สำหรับการสอนแบบ CARROT
4. เพื่อประเมินผลการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2

สมมติฐานการวิจัย (Research Hypothesis)

1. ผู้เกี่ยวข้องเห็นด้วยกับการใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ในระดับมากขึ้นไป
2. ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับองค์ประกอบของรูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ในระดับมากขึ้นไป
3. ผลการทดลองดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับ การสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 มีค่าทีเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของคะแนนก่อนเรียน
4. ประสิทธิภาพในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80/80
5. ความก้าวหน้าในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 มีค่าทีเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของคะแนนก่อนเรียน
6. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ในระดับมากขึ้น
7. ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เห็นด้วยกับผลการดำเนินการจัดการเรียน การสอนโดยใช้รูปแบบ CARROT สำหรับการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ในระดับมากขึ้นไป

วิธีดำเนินการวิจัย (Methods)

ผู้วิจัยสร้างรูปแบบ CARROT สำหรับพัฒนาการสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่เป็นผู้เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์การสอนวิชาการขายเบื้องต้น 2 ไม่น้อยกว่า 15 ปี จำนวน 5 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการ จำนวน 5 ท่าน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน จำนวน 5 ท่าน สุ่มตัวอย่างนักเรียนที่เรียนวิชาการขายเบื้องต้น 2 โดยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความคิดเห็น แบบทดสอบความรู้จำนวน 60 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณา ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงแบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย (Results)

รูปแบบ CARROT ที่สร้างขึ้นผู้เกี่ยวข้องเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.83) ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.87) และผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.85) และเมื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดี ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ร้อยละ 48.82 ประสิทธิภาพในด้านกระบวนการ ประสิทธิภาพในด้านผลลัพธ์ มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ 84/82 ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.69)

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion)

จากผลการประเมินความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง แม้ว่าภาพรวมจะอยู่ระดับดีมากแต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าความรู้สมัยใหม่ คือ T = Technology ประเด็นความรู้เรื่องเทคโนโลยี ทักษะการใช้เทคโนโลยี ยังมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำสุด เนื่องจากการสื่อสารทางด้านการขายมีวิธีการและเทคนิคที่หลากหลาย ซึ่งผู้เรียนอาจเรียนรู้ไม่ทันกับเทคนิคทางการขายที่เปลี่ยนแปลงเร็วเกินไปที่จะรับรู้ได้ทัน จึงส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ที่น้อย ยังต้องได้รับการอบรมพัฒนาเพิ่มขึ้น ด้วยบริบทของสถานศึกษาที่อยู่ต่างจังหวัดกับสถานศึกษาที่อยู่ในเมืองใหญ่มีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของอินเตอร์เน็ตความเร็วที่จะใช้ในการรับรู้ข้อมูล

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย (Suggestion)

จากการประเมินความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน พบว่าทักษะการค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองยังมีค่าเฉลี่ยในระดับต่ำเช่นกัน ทั้งนี้หากพิจารณาในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกันแล้วจะสอดคล้องกับความรู้เรื่องเทคโนโลยี ดังนั้นจึงควรให้ผู้เรียนได้รับการอบรมความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยสามารถสื่อสารข้อมูลได้รวดเร็ว อีกทั้งต้องส่งเสริมให้ฝึกทักษะการค้วคว้าข้อมูลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

ขอขอบคุณผู้อำนวยการวิทยาลัยสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และอาจารย์ประจำแผนกวิชาการตลาด ที่ให้ความอนุเคราะห์ตอบข้อมูลแบบประเมินและแบบสอบถามในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาที่ช่วยให้คำแนะนำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 ประเภทวิชาพาณิชยกรรม.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2551). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545,** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สกายบุ๊คส์.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2551). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างทักษะวิจัยให้นักศึกษาอาชีวศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักอำนวยการ.

วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21,** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.

ทิศนา แขมมณี. 2559. **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ,** พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ กำไร ของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

COST-VOLUME-PROFIT ANALYSIS FOR FRIED POTATOES PROCESS OF MAE-KURA CHEDI AGRICULTURIST HOUSEWIVES GROUP IN MAE FAEK MAI DISTRICT, SANSAI, CHIANG MAI PROVINCE.

อดิศักดิ์ ฝนห่าแก้ว, สุรัตน์ ยาสิทธิ์
อาจารย์สาขาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาต้นทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ และ 2) เพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 32 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 3 คน คือ ประธานกลุ่ม เหรัญญิกกลุ่ม และตัวแทนสมาชิกกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลการพรรณนาความ ประกอบด้วยการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ต้นทุน-ปริมาณ-กำไร และการวิเคราะห์จุดคุ้มทุน

ผลการวิจัยพบว่า

1.) วัตถุดิบทางตรงของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 525,120 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 27,300 บาท ค่าแรงงานทางตรงของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 153,160 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 7,350 บาท และค่าใช้จ่ายในการผลิตผันแปรของมันฝรั่งมีจำนวน116,414.34 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 46,587.94 บาท และมีค่าใช้จ่ายในการผลิตคงที่รวมจำนวน 217,980 บาท

2.) ยอดขายรวมของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 875,200 บาท และมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 142,000 บาท ต้นทุนผันแปรของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 794,694 บาท และ มันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 81,238 บาท กำไรส่วนเกินของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 80,506 บาท และมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 60,762 บาท และมีอัตรากำไรส่วนเกิน 86.70 % และ 67.19 %

3.) มันฝรั่งทอดกรอบมีกำไรส่วนเกิน 173.40 บาทต่อหน่วย และ 134.38 บาทต่อหน่วย และมีปริมาณจุดคุ้มทุนของมันฝรั่งทอดกรอบมีปริมาณจุดคุ้มทุน 1,350,457.76 บาท 6,752.28 หน่วย และมันฝรั่งปรุงรส 324,415.58 บาท 1,095.55 หน่วย

คำสำคัญ: จุดค้มทุน, มันฝรั่งทอดกรอบ, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

ABSTRACT

The objectives of research were to; 1) To study cost for fired potato process, and 2) break-even point analysis for fired potato process of Mae-Kura Chedi Agriculturist housewives group in Mae Faek Mai District, Sansai, Chiang Mai province. The methodology was quantitative research method. The quantitative, the population were 32 people and 3 samples sized by

purposefully selected, the tool was the structured in-depth-interview, data were analyzed by descriptive interpretation, cost-volume-profit analyzed, and break-even point analyzed.

Findings were as follow:

1.) Direct of materials of potato 525,120 baht, spicy potato 27,300 baht. Direct of labor of potato 153,160 baht, spicy potato 7,530 baht. Variable factory overhead of potato 116,414.34 baht, spicy potato 46,587.94 baht. And fixed factory overhead 217,980 baht.

2.) Total Sales of potato 875,200 baht, spicy potato 142,000 baht. Variable cost of potato 794,694 baht, spicy potato 81,238 baht. Contribution margin of potato 80,506 baht, spicy potato 60,762 baht. And contribution margin ratio 86.70 % and 67.19%

3.) Potato of contribution margin 173.40 bath per unit and 134.80 bath per unit. Break-even point of potato 1,350,457.76 baht 6,752.28 units and spicy potato 324,415.58 baht 1,095.55 units.

Keywords: Break Event Point, Fried Potato, Agriculturist Housewives

บทนำ

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ถือเป็นแนวทางสำคัญหนึ่งในการยกระดับการพัฒนาประเทศ แก้ไขปัญญาความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจน เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นกิจกรรมที่เกิดจากฐานทรัพยากรภูมิปัญญาในชุมชน เน้นการผลิตขึ้นพื้นฐานให้พอเพียงกับความต้องการของคนในชุมชน มุ่งให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้แก่ชุมชน และมีความสามารถในการจัดการหนี้สินได้ (วิทยา อธิปอนันท์, 2549). และตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน ว่าเป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน หรือกล่าวโดยสรุปได้ว่า การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อประกอบการโดยใช้ทุนของชุมชน อาทิ ทรัพยากรชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 -2564) ที่มุ่งเตรียมความพร้อมและวางรากฐานในการยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความมั่นคง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มีเป้าหมายอันได้แก่ 1) ลดปัญหาความเลื่อมล้ำด้านรายได้ของกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และแก้ไขปัญหาความยากจน 2) เพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมของภาครัฐ และ 3) เพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยหนึ่งในแนวทางการพัฒนาคือ และยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน มีเป้าหมายคือเศรษฐกิจขยายตัวอย่างมีเสถียรและยั่งยืนและการสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจรายสาขา ซึ่งส่วนหนึ่งของแนวทางการพัฒนา คือการเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการ โดยการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดย 1) สร้างผู้ประกอบการใหม่ที่มีจิตวิญญาณในการเป็นผู้ประกอบการที่มีทักษะในทางธุรกิจ รู้จักใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิต การจัดการ การขาย หรือเป็น Smart SMEs และพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 2) สร้าง

สังคมผู้ประกอบการโดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อธุรกิจทั้งเรื่องของการเข้าถึงข้อมูลด้านธุรกิจและสิทธิประโยชน์ แหล่งเงินทุน นวัตกรรมสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการและการตลาด รวมทั้งกำหนดมาตรการสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีการจดทะเบียนธุรกิจตามกฎหมายและพัฒนากลไกสนับสนุน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการสร้างขีดความสามารถของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้เติบโตและแข่งขันได้ และ 3) ส่งเสริมการร่วมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อยในลักษณะห่วงโซ่มูลค่าและการเชื่อมโยงกับธุรกิจขนาดใหญ่ รวมทั้งการสร้างโอกาสในการดำเนินธุรกิจในต่างประเทศ

ในพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีการทำเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในปี 2528 พระบาทเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงนำมันฝรั่งมาทำการทดลองปลูกและทรงส่งเสริมให้พัฒนามาเป็นพืชเศรษฐกิจของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเจดีย์แม่ครัว ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยการสนับสนุนของสำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกมีรายได้เสริมในครัวเรือนให้กับครอบครัว โดยการนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูป โดยมันฝรั่งหรือมันอาลู ในฤดูกาลผลิตประมาณเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี จะมีผลผลิตออกมาปริมาณมาก ทำให้มันฝรั่งสดล้นตลาดและบางส่วนบริษัทไม่รับซื้อ ทางกลุ่มแม่บ้านได้นำมันฝรั่งมาแปรรูปเป็นมันกัลยา คือมันฝรั่งตากแห้ง และมันฝรั่งทอดกรอบจำหน่ายในหมู่บ้าน ต่อมาได้พัฒนาคุณภาพและขยายตลาดออกสู่ชุมชนอื่น ซึ่งมีการตอบรับที่ดีในปัจจุบันและมีตลาดหลักอยู่ในกรุงเทพฯ มีการสั่งซื้อสม่ำเสมอตลอดปีซึ่ง ดังนั้นจากการนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองและมีการจ้างงานในหมู่บ้าน ซึ่งแรกเริ่มกลุ่มได้ผลิตเฉพาะมันตากแห้งหรือเรียกว่ามันกัลยาออกจำหน่ายในหมู่บ้าน ต่อมา พ.ศ. 2542 ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เคหกิจเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย ให้ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบโดยทดลองทำและออกจำหน่วยและมีการระดมหุ้นจากสมาชิกที่มีจำนวน 40 คน และมีการตั้งกลุ่มออกทรัพย์เพื่อการผลิต โดยมีวัตถุประสงค์ออมเงินและกู้ยืมได้ตามความจำเป็น ในปัจจุบันมีสมาชิก 31 ราย ได้ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว และได้ส่งผลผลิตภัณฑ์ทุกปี ในปี 2553 ได้ระดับ 4 ดาว และเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว (วันเพ็ญ วิภาษา, ประธานกลุ่ม, (15 มกราคม 2560)

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ได้มีการดำเนินงานแปรรูปมันฝรั่งมาอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มทำบัญชีที่เป็นอย่างง่าย ไม่มีการเก็บข้อมูลทางบัญชีที่ถูกต้องและครบถ้วน จึงทำให้กลุ่มต้องการทราบต้นทุนที่ถูกต้องแม่นยำ ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดราคาขาย การควบคุมต้นทุน และการวางแผนกำไร เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ตลอดจนความเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาต้นทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

2.เพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยการศึกษาปัจจัยการผลิต 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) วัตถุดิบ 2) ค่าแรงงาน 3) ค่าใช้จ่ายในการผลิต (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์, 2553). และการวิเคราะห์จุดค้มทุน (Break-Even Point) (สุปราณี ศุกระเศรณี และคณะ, 2553).

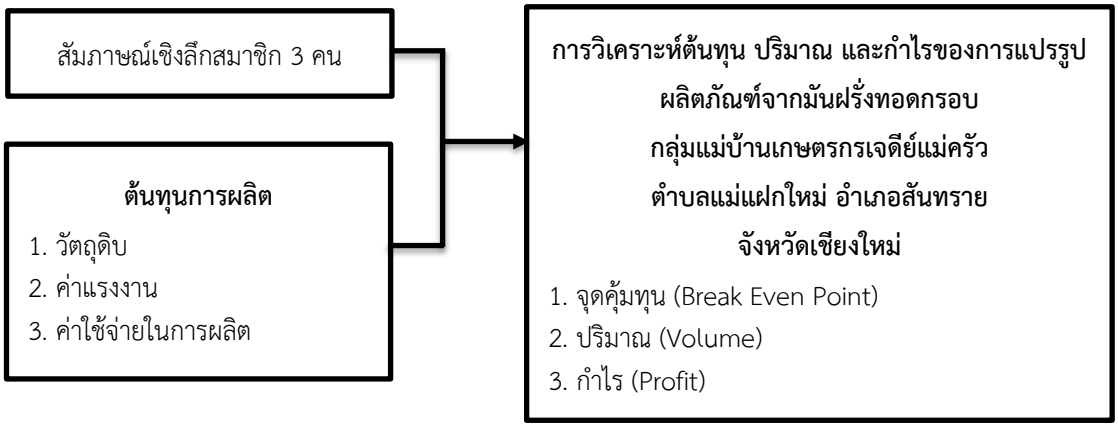
ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรสำหรับการวิจัยได้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 31 คน โดยกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 3 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มกราคม 2560 ถึงเดือน ธันวาคม 2560 รวมระยะเวลา 12 เดือน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ และกำไรของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 32 คน

กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 3 คน คือ ประธานกลุ่ม เหรัญญิกกลุ่ม และตัวแทนสมาชิกกลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ และกำไรของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อใช้สำหรับการเก็บข้อมูลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ที่ได้ทำการศึกษาจุดคุ้มทุนการผลิตมันฝรั่งทอดกรอบปี พ.ศ. 2560 โดยมีขั้นตอนในวิจัยดังนี้

ส่วนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลต้นทุนการผลิตมันฝรั่งทอดกรอบ 3 ปัจจัย คือ วัตถุดิบ ค่าแรงงาน และค่าใช้จ่ายในการผลิต

ส่วนที่ 2 การหารายได้และปริมาณการจำหน่ายที่คุ้มทุนในปี พ.ศ. 2560 ด้วยวิธีการวิเคราะห์ปริมาณ-ต้นทุน-กำไร และการวิเคราะห์จุดคุ้มทุน แบบสมการด้วยวิธีกำไรส่วนเกิน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทำการการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ต้นทุน ปริมาณ และกำไรของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยผลการวิจัยเป็นดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงต้นทุนแต่ละประเภทของการผลิตมันฝรั่งทอดกรอบและมันฝรั่งปรุงรสของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ปี พ.ศ. 2560

(หน่วย : บาท)

ประเภทต้นทุน	มันฝรั่งทอดกรอบ	มันฝรั่งปรุงรส	รวม
วัตถุดิบทางตรง	525,120	27,300	552,420
ค่าแรงทางตรง	153,160	7,350	160,510
ค่าใช้จ่ายในการผลิตผันแปร	116,414.34	46,587.94	163,002
ค่าใช้จ่ายในการผลิตคงที่	-	-	217,980
รวม	**794,694**	**81,238**	**1,093,912**

ที่มา: จากการคำนวณ

จากการวิจัยพบว่าวัตถุดิบทางตรงของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 525,120 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 27,300 บาท ค่าแรงงานทางตรงของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 153,160 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 7,350 บาท และค่าใช้จ่ายในการผลิตผันแปรของมันฝรั่งมีจำนวน 116,414.34 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 46,587.94 บาท และมีค่าใช้จ่ายในการผลิตคงที่รวมจำนวน 217,980 บาท

ตารางที่ 2 แสดงยอดขาย ต้นทุนผันแปร กำไรส่วนเกิน อัตรากำไรส่วนเกินรวมของมันฝรั่งทอดกรอบและมันฝรั่งปรุงรสของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2560

(หน่วย: บาท)

รายการ	มันฝรั่งทอดกรอบ	มันฝรั่งปรุงรส	รวม
ขาย	875,200	142,000	1,017,200
ต้นทุนผันแปร	794,694	81,238	875,932
กำไรส่วนเกิน	80,506	60,762	141,268
อัตรากำไรส่วนเกิน (%)	86.70	67.19	13.89

ที่มา: จากการคำนวณ

จากการวิจัยพบว่ายอดขายรวมของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 875,200 บาท และมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 142,000 บาท ต้นทุนผันแปรของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 794,694 บาทและมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 81,238 บาท กำไรส่วนเกินของมันฝรั่งทอดกรอบมีจำนวน 80,506 บาท และมันฝรั่งปรุงรสมีจำนวน 60,762 บาท และมีอัตรากำไรส่วนเกิน 9.20 % และ 42.79 % ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงราคาขายต่อหน่วย ต้นทุนผันแปรต่อหน่วย กำไรส่วนเกินต่อหน่วย ปริมาณการขายจริงและจุดคุ้มทุนของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2560

รายการ	มันฝรั่งทอดกรอบ	มันฝรั่งปรุงรส
ราคาขายต่อหน่วย (บาท)	200.00	200.00
ต้นทุนผันแปรต่อหน่วย (บาท)	26.60	65.62
กำไรส่วนเกินต่อหน่วย (บาท)	173.40	134.38
ปริมาณการขายจริง (หน่วย)	4,376	710
จุดคุ้มทุน (บาท)	1,350,457.76	324,415.58
จุดคุ้มทุน (หน่วย)	6,752.28	1,095.55

ที่มา: จากการคำนวณ

จากการวิจัยพบว่ามันฝรั่งทอดกรอบมีกำไรส่วนเกิน 173.40 บาทต่อหน่วย และ 134.38 บาทต่อหน่วย และมีปริมาณจุดคุ้มทุนของมันฝรั่งทอดกรอบมีปริมาณจุดคุ้มทุน 1,350,457.76 บาท 6,752.28 หน่วย และมันฝรั่งปรุงรส 324,415.58 บาท 1,095.55 หน่วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้คือ ทำให้ทราบถึงต้นทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบและมันฝรั่งปรุงรส การวิเคราะห์ยอดขาย ปริมาณการขายตลอดการวิเคราะห์จุดคุ้มทุนของการผลิตมันฝรั่งทั้ง 2 ประเภท

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ด้านวางแผนการดำเนินงานดังนี้

6.1 ด้านการปัจจัยการผลิตของผลิตภัณฑ์มันฝรั่งทอดกรอบ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของสมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ ที่ได้แบ่งปัจจัยการผลิตออกเป็น 3 ปัจจัย คือ วัตถุดิบทางตรง ค่าแรงงานทางตรงและค่าใช้จ่ายในการผลิต

6.2 ด้านการควบคุมต้นทุนการผลิตของผลิตภัณฑ์มันฝรั่งทอดกรอบ ซึ่งการสอดคล้องศรีสุดา อาชวานันทกุล ที่ได้กล่าวไว้ว่า กิจการต้องคำนวณหาต้นทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายในราคาตามเป้าหมายและต้นทุนเป้าหมาย ซึ่งต้นทุนตามเป้าหมายเป็นการควบคุมต้นทุนอย่างหนึ่ง

6.3 ด้านการเพิ่มสัดส่วนของปริมาณการขายของผลิตภัณฑ์มันฝรั่งทอดกรอบ เพื่อทำให้ได้จำนวนกำไรที่ต้องการในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของสุปราณี ศุภระเศรณี ที่ได้กล่าวไว้ว่า สัดส่วนการขายสินค้าแต่ละชนิดทำกำไรไม่เท่ากัน กำไรของกิจการจึงขึ้นอยู่กับส่วนผสมการขาย การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของการขาย จะเป็นสาเหตุทำให้กำไรของกิจการเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัวควรนำหลักการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการประมาณว่าจะขายสินค้าชนิดใดมาก ชนิดใดน้อย เพื่อให้มีจุดคุ้มทุนในการผลิตและแปรรูป

6.4 ด้านการกำหนดราคาขายที่เหมาะสม เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัวมีรายได้ที่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ ศรีสุดา อาชวานันทกุล ที่ได้กล่าวไว้ว่า ต้นทุนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดราคาขายของสินค้าเป็นบริการ ดังนั้น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัวสามารถนำต้นทุนที่คำนวณมาปรับใช้ในการกำหนดราคาขายที่เหมาะสมได้

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ กำไร ของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่พบว่า

1. กลุ่มเกษตรกรไม่มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนไว้ ดังนั้น ในการจัดทำครั้งถัดไปควรมีการจัดเก็บต้นทุนแต่ละประเภทให้ครบถ้วน เพื่อการวิเคราะห์ในการประยุกต์เครื่องมืออื่น จะทำให้ได้ผลการวิเคราะห์นำมาเปรียบเทียบได้

2. เนื่องจากศึกษาวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ กำไรเป็นการศึกษาธุรกิจประเภทธุรกิจเกษตรกรรมประเภทเดียว ดังนั้น ควรมีการทำการศึกษาต้นทุนการผลิต การวิเคราะห์ปริมาณ และการวางแผนกำไรของกลุ่มเกษตรกรประเภทอื่นๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกร สนใจในการที่จะมีการจัดเก็บ และรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำไปตัดสินใจในกระบวนการผลิต

กิตติกรรมประกาศ

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ต้นทุน ปริมาณ กำไร ของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมันฝรั่งทอดกรอบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องด้วยทีมผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากหลายๆ ฝ่าย ดังนี้ ขอขอบคุณกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลประกอบการวิจัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ที่สละเวลาในการตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องของวิจัย เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการชวยเหลือและกำลังใจจากครอบครัวและเพื่อนๆ ตลอดจนบุคคลตางๆ ที่ให้ความชวยเหลืออีกมาก ที่ผูวิจัยไมสามารถกลาวนามไดหมดในที่นี้ ผูวิจัยรูสึกซาบซึ้งในความกรุณาและความปรารถนาดีของทุกทานเปนอยางยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณและขอบคุณไวในโอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

วันเพ็ญ วิภาษา, ประธานกลุ่ม, (15 มกราคม 2560)

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

วิทยา อธิปอนันท์. (2549). **วิสาหกิจ.** สำนักงานเลขาการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. กรมส่งเสริมการเกษตร

ศรีสุดา อาชวานันทกุล. (2559). **การบัญชีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท จามจุรีโปรดักส์ จำกัด

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์. (2553). **การบัญชีต้นทุน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แมคกรอฮิลล์.

สุปราณี ศุกระเศรณี และคณะ. (2553). **การบัญชีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

วจีสุจริตกับวิธีการลดความขัดแย้งในสังคมไทย

Good conduct in ways to reduce conflict in Thai society.

พระครูโกวิทอรรถวาที
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักวจีสุจรติที่สามารถลดความขัดแย้งในสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า การใช้วาจาในการสื่อสารเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั่วไปที่ต้องการก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกันมีทั้งการใช้วาจาที่ก่อให้เกิดปัญหาโดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในประเด็นต่างๆ ในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นการใช้วาจาเพื่อการใส่ร้ายป้ายสี การดูหมิ่น การโกหก การพูดคำหยาบ การให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง เป็นต้นจนนำไปสู่ความไม่ไว้ไม่เชื่อใจระหว่างกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า ความสำรวมระวังในการพูดจา หรือการใช้วจีสุจริตย่อมนำความสงบสุขมาสู่สังคมทำให้เป็นที่รักของผู้ที่เข้าใกล้ และสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเชิงการสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกันโดยอาศัยการเสริมสร้างวิธีการ ได้แก่ การลดความขัดแย้งด้วยการใช้สัจจะ การใช้วาจาเพื่อสื่อความเป็นกลางทางสังคม การใช้วาจาที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางสังคม การใช้วาจาที่อาศัยหลักการไม่เสริมแต่งและการพัฒนาผู้นำต้นแบบทางวาจา

Keyword : วจีสุจริต. ลดปัญหาความขัดแย้ง. สังคมไทย.

Abstracts

This article aims to analyze good conduct principles that can reduce conflict in Thai society. According to studies. it has been found that Verbal communication is a common human behavior that requires understanding between people. both verbal and non-verbal. In Thai society. it is verbal abuse. tirade. tense. lying. speech. rude. inaccurate information. It does not believe in intercourse more. The concept of Buddhism believes. I has to be careful in speaking. The use of Good conduct brings peace to society. making it a loved one's approach. It can solve conflicts in human communication.

Keyword : Good conduct, Reduce conflict. Thai society.

บทนำ

การรวมกลุ่มของสังคมมนุษย์ย่อมจะต้องมีการใช้คำพูดหรือวาจาในการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อความเข้าใจและตอบสนองต่อความต้องการของกันและกันแต่ในบางสังคมย่อมติดต่อกันทางที่ดีบ้าง ทางที่ไม่ดีบ้างจนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกันอันเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตในสังคมนั้น ๆ อีกทั้งหากการติดต่อกันไม่เป็นไปตามสิ่งที่ตนเองต้องการในระดับมาก เช่น การสูญเสียผลประโยชน์ในทางสังคมอาจจะเกิดความรุนแรงอย่างตามระดับมากน้อยแตกต่างกันไปเพราะฉะนั้นโดยหลักการของการใช้วาจาก็เพื่อการแสดงเจตนาของตนให้คนอื่นเข้าใจโดยตรง ได้แก่ การพูดโดยทางอ้อมได้แก่ การแสดงออกแทนคำพูดทุกวิธี เช่น การใช้ภาษาใบ้ ส่ายหน้าเมื่อปฏิเสธพยักหน้าเมื่อรับ การบอกกล่าวด้วยอักษร เช่นการเขียนหนังสือ การทำเครื่องหมายด้วยภาพหรือด้วยแสงสี การแสดงโดย

ปฏิญญา เช่น การครองผ้ากาสายะอย่างนักบวช การแต่งเครื่องแบบอย่างทหาร การแต่งเครื่องแบบตำรวจ การแสดงตัวเป็นข้าราชการ กิริยาเหล่านี้ถ้าทำเพื่อให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นเช่นนั้น ก็อนุโลมเป็นวาจาซึ่งในบรรดาลมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นลมบก ลมทะเล ลมไต้ฝุ่น ลมสลาตัน ซึ่งร่ำลือกันนักหนาว่าร้ายแรงมาก แต่ก็ยังเบากว่าลมปากคน ลมปากของคนนี้มันพัดแผ่ว ๆ พัดค่อย ๆ แต่ว่าฤทธิ์มันแรง ลมบกเมื่อมันแรงมาหลังคาเรือนปลิวกระจายไปคนละทิศละทาง ปิ่น มุทุกันต์, 2514 : 130–131) ดังที่สุนทรภู่ กวีเอกของโลก ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพูดไว้ในบทกลอน “นิราศภูเขาทอง” (เทพ สุนทรศารทูล, 2535 : 94) ว่าดังนี้

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต
แม้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

การสอนธรรม พระพุทธเจ้าทรงมีหลักเกณฑ์ในการใช้วาจาของพระองค์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ที่นิคนถ์นาฏบุตรให้อภัยราชกุมารไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสวาจาไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นหรือไม่ ด้วยหวังจะเอาโทษพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสตอบอภัยราชกุมารว่า “ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น อนึ่งตถาคตย่อมรู้วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น”... เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย”. (ม.ม. (ไทย) 13/86/87-88) จากหลักการที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการละเว้นวจีทุจริตถือว่าเป็นจุดยืนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา (ที.ปา. (ไทย) 11/158/119) ซึ่งคำสอนทำให้เกิดคุณงามความดีทั้งต่อตนเองและสังคม แต่ถ้าหากมนุษย์มีพฤติกรรมที่ เป็นไปในทางที่ไม่ดีเป็นการกระทำที่ตกไปในทางที่ชั่วนำมาซึ่งโทษภัยอันหาประมาณไม่ได้มาสู่ทั้งตนเองและสังคม ในส่วนการพูด หรือวาจาที่ก่อให้เกิดโทษควรจะสังวร

กล่าวได้ว่า การใช้วาจาของมนุษย์ก็เพื่อการติดต่อสื่อสารระหว่างกันที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตนเองหากสามารถเป็นไปตามสิ่งที่ตนเองต้องการย่อมไม่เกิดปัญหาขึ้น แต่หากการติดต่อสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามสิ่งที่ต้องการย่อมจะส่งผลต่อการเกิดขึ้นของปัญหาในระดับมากน้อยแตกต่างกันออกไป แต่สุดท้ายจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยภาพรวมทั้งหมด แต่ถึงอย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะการใช้วาจาเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นแม้กระทั่งการบัญญัติข้อห้ามทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของมุสาวาทที่พยายามส่งเสริมการใช้วาจาให้ถูกต้อง ลดปัญหาและสร้างประโยชน์ระหว่างกันจนนำไปสู่การลดระดับปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยให้น้อยลง

แนวคิดเกี่ยวกับการลดปัญหาความขัดแย้ง

ความหมายความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง การที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างหนึ่งโดยที่การเลือกนั้นอาจจะเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือกส่วนความต้องการตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งโดยที่การเลือกนั้นอาจจะเต็มใจเหลือหรือจำใจเลือก ส่วนความขัดแย้งระหว่างบุคคล คือ สถานการณ์ที่ไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งในการที่จะบรรลุเป้าหมายของเขาหรือการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในเรื่องค่านิยม ความสนใจแนวความคิด วิธีการ เป้าหมายต้องมาติดต่อกันทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันโดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540 : 11) และได้ให้ความหมายว่า เหตุการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มมีความเห็นไม่สอดคล้องกันความขัดแย้งมีทั้งเชิงทำลาย และเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ (ชูเกียรติ มุทธากาญจน์, 2556) เพราะฉะนั้น

ความขัดแย้งของมนุษย์ มีพื้นฐานเกิดจากสัญชาตญาณความก้าวร้าว ความขัดแย้งและการต่อสู้เป็นกระบวนเพื่อการทดแทนหรือชดเชย สิ่งที่เป็นสัญชาตญาณก้าวร้าวทำลายล้างมนุษย์ โดยผ่านทางความขัดแย้งหรือการแข่งขันนั้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547)

ประเภทความขัดแย้ง

นอกจากนี้ในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การสามารถแบ่งออกได้ 6 ประเภทตามระดับความขัดแย้งจากบุคคลถึงองค์การ(สิทธิพงศ์ สิทธิขจร, ออนไลน์) ดังนี้

ประเภทที่ 1 ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Conflict)หมายถึง ความขัดแย้งภายในตัวบุคคลเกิดขึ้นเนื่องจากความไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือการไม่แน่ใจการกระทำของตนเองว่ามีความสามารถเพียงพอหรือไม่ หรือเกิดความสับสนหว้าวุ่นในสถานการณ์นั้นๆ จนไม่สามารถตัดสินใจ ความขัดแย้งภายในตัวบุคคลสามารถแบ่งออกเป็น 3 ชนิด

1. Approach – Approach Conflict คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากบุคคลต้องเลือกทำสิ่งใดในระหว่างตัวเลือกที่มีมากกว่า 1 ตัวและทุกตัวเลือกเป็นสิ่งที่จะให้ผลทางบวก เช่น การตัดสินใจเลือกทำงานหนึ่งใน 2 งาน ซึ่งทั้งสองงานต่างให้ผลประโยชน์และน่าสนใจเท่ากัน

2. Avoidance – Avoidance Conflict คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากจะต้องเลือกทางเลือกทางใดทางหนึ่งจากทางเลือกสองทางหรือมากกว่าขึ้นไป ซึ่งทางเลือกต่างๆเหล่านั้นต่างก็ได้ผลที่ไม่น่าพอใจ เช่น จะต้องเลือกว่าต้องอยู่คอนโดมิเนียมในเมือง หรือขับรถจากบ้านที่นอกเมืองเข้ามาทำงานในตัวเมือง

3. Approach – Avoidance Conflict คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากจะต้องเลือกทำในสิ่งที่เป็นผลทางบวกและผลทางลบ เช่น จะเลือกทำงานในตำแหน่งที่ดีแต่ที่ทำงานตั้งอยู่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะต้องย้ายที่อยู่และไม่มีโรงเรียนที่ดีสำหรับบุตรธิดา

ประเภทที่ 2 ความขัดแย้งระหว่างบุคคล หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างบุคคลเนื่องจากความไม่เห็นด้วยในเรื่องราว การกระทำหรือจุดประสงค์ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดขึ้นส่วนใหญ่มีผลมาจากความแตกต่างของบุคคลในด้านการรับรู้ พื้นฐานการศึกษาและครอบครัวตลอดจนสถานภาพ ความขัดแย้งชนิดนี้จะเป็นสิ่งสกัดกั้นบุคคลให้มีการติดต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทที่ 3 ความขัดแย้งภายในกลุ่ม หมายถึง ความขัดแย้งของสมาชิกภายในกลุ่มที่เกิดจากความไม่เห็นด้วยเนื่องจากแนวคิดต่างกัน ดังนั้นเมื่อสมาชิกสรุปผลจากข้อมูลเดียวกันโดยสรุปต่างกันจึงทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น Substantive Conflict ผลของความขัดแย้งแบบนี้จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ดีขึ้นและมีการตัดสินใจ ส่วนความขัดแย้งที่อยู่บนรากฐานของการตอบสนองทางอารมณ์ต่อสถานการณ์นั้นๆ อาจเรียกได้ว่า Affective Conflict ซึ่งความขัดแย้งแบบนี้อาจเป็นผลมาจากการที่มีรูปแบบและบุคลิกภาพที่ไม่เข้ากัน

ประเภทที่ 4 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเช่นความขัดแย้งของแผนกบัญชีและแผนกวิจัยกลุ่มสหภาพแรงงานและคณะกรรมการประนีประนอม ถ้าปรากฏว่าไม่สามารถตกลงแก้ปัญหาได้ความขัดแย้งชนิดนี้มักจะนำไปสู่การแข่งขันและเกิดผลในแง่ของการชนะ – แพ้

ประเภทที่ 5 ความขัดแย้งในองค์การ หมายถึง ความขัดแย้งภายในองค์การสามารถแบ่งออกได้ 4 ชนิด ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง ความขัดแย้งระหว่างแผนกในระดับเดียวกัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ปฏิบัติงานประจำกลุ่มที่ทำงานในลักษณะสายงานและทีมงาน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการกำหนดบทบาทที่ไม่ชัดเจน

ประเภทที่ 6 ความขัดแย้งระหว่างองค์การ หมายถึงความขัดแย้งระหว่างองค์การที่ต้องใช้ทรัพยากรร่วมกัน หรือลูกค้ากลุ่มเดียวกัน มีการแข่งขันหรือความสัมพันธ์ว่าจะเกิดปฏิสัมพันธ์ในแง่ใด ถ้ามีการขัดแย้งสูงจะมีผลต่อความพยายามขององค์การที่จะเข้าควบคุมแหล่งทรัพยากร รักษาสมดุลของส่วนแบ่งตลาด มีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และอาจจะมีการติดต่อเจรจากับองค์การนั้นๆ เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง

วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง

6 ประเภท ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีวิธีอื่นๆ อีก ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันได้ผล ทั้งในระดับประเทศ และระดับความขัดแย้งทั่วๆ ไป ดังนี้

การนั่งลงเจรจา เป็นวิธีหนึ่งในลักษณะของการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมีความยินยอม ตกลงที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหา โดยการที่ทุกฝ่ายต้องการนั่งคุยกันแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และหาวิธีการเพื่อให้สามารถส่งเสริมอีกฝ่ายให้บรรลุเป้าประสงค์ในขั้นที่ทั้งสองฝ่ายได้รับความพึงพอใจ

การใช้บุคคลที่สาม มาทำหน้าที่ในการช่วยไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ในลักษณะที่คู่กรณีไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติจากข้อขัดแย้งได้ บุคคลที่สามอาจจะเป็นเพื่อน บุคคลที่คู่กรณีทุกฝ่ายให้ความเคารพไว้เนื้อเชื่อใจ. บุคคลที่อยู่ในระดับความสูงกว่าในหน่วยงาน. ฝ่ายบุคคล (ที่มีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาและยุติข้อโต้แย้งโดยเฉพาะ) และยังรวมถึงการใช้อนุญาโตตุลาการ หรือผู้ประนอมข้อพิพาท ในการเจรจาทำความตกลงโดยใช้บุคคลที่สามเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยนั้น

ขั้นตอนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้ง คือการจัดการเพื่อให้ได้ข้อตกลง ซึ่งคือการเผชิญหน้า แสวงหา และการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งมีขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้ง 5 ขั้น (จรูญรัตน์ จันทุมาและคณะ, 2549) คือ

ขั้นที่ 1 เผชิญกับความขัดแย้ง เป็นการจัดการความขัดแย้งสิ่งแรกที่ผู้เกี่ยวข้องต้องกระทำ คือ การเปิดเผยความขัดแย้งโดยความระหนักตนเอง ในบางครั้งถ้าเรารู้สึกว่าการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้

ขั้นที่ 2 เข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่าย การเข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่ายจะทำให้การจัดการความขัดแย้งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจและนำไปปฏิบัติได้ การเข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่ายประกอบด้วยทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าความขัดแย้งที่แท้จริงคืออะไร เพราะโดยแท้จริงแล้วความขัดแย้งที่แท้จริงมีมากกว่าความเข้าใจผิดหรือความคิดผิดๆ ในเรื่องนั้น

ขั้นที่ 3 ระบุปัญหา ในขั้นที่ 2 เป็นการที่แต่ละฝ่ายต่างระบุหรือให้ความหมายของปัญหา หรือความขัดแย้งในด้านของตนเอง แต่ในขั้นที่ 3 ทั้งสองฝ่ายจะต้องพยายามที่จะให้ความชัดเจนหรือจะต้องระบุปัญหาร่วมกัน โดยที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยืนยันที่จะต่อสู้และต้องการให้มีการชนะ – แพ้ เกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นก็จะกลายเป็นความขัดแย้งเชิงทำลายวิธีการที่จะร่วมมือกัน

ขั้นที่ 4 แสวงหาและประเมิน ขั้นนี้ต้องการคำตอบหรือทางเลือกที่เป็นที่พอใจและยอมรับของทั้งสองฝ่าย โดยปกติจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อมีการแก้ปัญหาโดยแก้ไขที่ตัวปัญหา และพยายามแก้ไขปัญหาที่สามารถดำเนินการได้ก่อนเป็นอันดับแรกหลักจากนั้นจึงแก้ปัญหาที่ยากต่อไป การแสวงหาคำตอบเกี่ยวข้องกับการสร้างและประเมินคำตอบที่สร้างขึ้น

ขั้นที่ 5 ตกลงและนำทางเลือกที่ดีที่สุดไปใช้ (Agree upon and Implement the Best Solutions) จากขั้นที่ 4 เมื่อได้มีการประเมินทางเลือกที่สร้างขึ้นทุกทางเลือกแล้ว ก็จะต้องมีการทำการตกลงว่าใช้ทางเลือกทางใด

กล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการลดปัญหาความขัดแย้งเป็นพยายามนำเสนอวิธีการที่จะสามารถลดระดับความรุนแรงของปัญหาในสังคมมนุษย์ซึ่งหากมองถึงปัจจัยที่เชื่อมโยงของปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในกลุ่ม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งใน

องค์การ และความขัดแย้งระหว่างองค์การ ซึ่งปัญหาความขัดแย้งเหล่านี้อาจจะจะต้องกลับมามองถึงวิธีการใช้วาจาเพื่อการติดต่อสื่อสารหรือการมาทำความเข้าใจระหว่างคู่กรณีเพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น การนั่งลงเจรจาหาข้อยุติปัญหาหรือทะเลาปัญหาให้ลดน้อยลงไปหรืออาจจะใช้การใช้บุคคลที่สามที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นกลางระหว่างผลประโยชน์ไม่เอนเอียง เป็นต้น แต่กระนั้น การลดปัญหาความขัดแย้งจะต้องเริ่มด้วยกระบวนการเป็นขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 เผชิญกับความขัดแย้ง ขั้นที่ 2 เข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่าย ขั้นที่ 3 ระบุปัญหา ขั้นที่ 4 แสวงหาและประเมิน และขั้นที่ 5 ตกลงและนำทางเลือกที่ดีที่สุดไปใช้ หรือในบางสังคมอาจจะมีขั้นตอนที่มากกว่าหรือหลากหลายวิธีกว่านี้แต่ก็เป็นไปเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ทั้งหมด

หลักวจีสุจริต

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความบริสุทธิ์ โดยหลักคำสอนมุ่งเน้นกระทำตนให้บริสุทธิ์ ปราศจากความชั่วทั้งปวงดังในโอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับถือเป็นหลักปฏิบัติในแนวเดียวกัน เป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา มี 3 ข้อ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว (ขุ.ธ. (ไทย) 25/183/90) หลักการทั้ง 3 นี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชน ซึ่งพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9,ราชบัณฑิต, 2551) ได้อธิบายถึงหลักการทั้ง 3 ว่าการไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง เว้นจากทุจริต คือ ความประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ ยังกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึงประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ และ ทำใจของตนให้ผ่องใส หมายถึงทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลงเป็นต้น นอกจากนี้ด้วยหลักการที่พระพุทธองค์ทรงยึดถือจากพระพุทธพจน์ที่ตรัสตอบอภัยราชกุมารข้างต้นสรุปได้ว่า วาจาไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น วาจาที่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น วาจาที่ไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น (ม.ม. (ไทย) 13/86/87-88) ดังนั้น การใช้วาจาในการสื่อสารนับเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้คิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในการสื่อสาร วาจาในพระพุทธศาสนา แยกเป็น 2 ประเภท คือ

วจีสุจริต หมายถึง การประพฤติชอบด้วยวาจา มี 4 อย่างคือ พูดจริง 1 พูดไม่ส่อเสียด 1 พูดคำสุภาพ 1 พูดพอประมาณ 1. (วิ.ป.อ. (ไทย) 8/-/482) ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายวจีสุจริตทั้ง 4 ประการ ดังนี้

1. พูดจริง ได้แก่ พูดจริง ดำรงคำสัตย์ เพราะสืบทอดคำสัตย์ไว้ด้วยความจริง กล่าวคือ ไม่พูดเท็จในระหว่างเพราะบางครั้งพูดเท็จ บางครั้งพูดจริง คำสัตย์ของบุคคลนั้นไม่สืบต่อด้วยความสัตย์ เพราะเขาพูดเท็จในระหว่างเพราะฉะนั้นคนนั้นได้ชื่อว่าไม่ดำรงคำสัตย์ บุคคลไม่พูดเท็จแม้เพราะเหตุความเป็นอยู่ ย่อมดำรงความสัตย์ไว้ด้วยความสัตย์เหมือนกัน มีความมั่นคงคือมีถ้อยคำมั่นคง

2. พูดไม่ส่อเสียด ได้แก่ การพูดคำที่ทำให้เกิดความสามัคคี พูดสมานคนที่แตกกัน เช่น เมื่อมิตรสองคนหรือผู้ที่ร่วมอุปัชฌาย์กันเป็นต้น แตกกันด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเข้าไปหาคนทั้งสองแล้วกล่าวคำมีเป็นต้นว่า การแตกกันนี้ไม่สมควรแก่ท่านทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลเช่นผู้เป็นพหูสูตอย่างนี้ พูดส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกัน คือส่งเสริมคนที่สมานกัน

3. พูดคำสุภาพ ได้แก่ การกล่าววาจาที่ไม่มีโทษ ไพเราะโสต คือวาจาสบายหู เพราะไพเราะด้วยพยัญชนะไม่เกิดแสลงหูดุจเข็มแทงหู เพราะไม่ทำให้เกิดความโกรธ ให้เกิดความรักไปทั่วเพราะไพเราะ เป็นวาจาหยั่งลงถึงหทัยเพราะไม่มีอะไรกระทบไปถึงหทัยเข้าไปสู่จิตโดยสะดวกเป็นคำของชาวเมือง บริบูรณ์ด้วยคุณ

4. พูดพอประมาณ ได้แก่ พูดถูกกาล เพราะพูดถูกกาลอันควร คือพูดตามกำหนดกาลที่ควรพูด เพราะพูดจริงแท้ตามความจริง เพราะพูดอิงประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า เพราะพูดอิงโลกุตรธรรม 9 เพราะพูดอิงสังวรวินัย และปหานวินัย เพราะมีวาจาเป็นหลักฐาน กล่าวคำพูดอันควรจำไว้ในหทัย มีที่อ้างอิง มีส่วนสุด คือ แสดงหัวข้อแล้วกล่าวไปตามที่หัวข้อของวาจานั้นปรากฏ ประกอบด้วยประโยชน์ คือ กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ กล่าววาจาปราศจากโทษ (ขุ.ม.อ. (ไทย) 5/-/647-651)

วจีทุจริต (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/221/338) คือ การประพฤติชั่วด้วยวาจา ความประพฤติที่ไม่ดีทางวาจา ความประพฤติเสียหายทางวาจา ทางการพูด การประพฤติผิดทางวาจา การประพฤติที่ไม่ดีทางวาจา การใช้วาจาในทางที่ผิด ในทางที่ไม่ถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) เป็นธรรมที่ทำให้เร่าร้อนดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าทำให้เร่าร้อน” (อภิ.สงฺ. (ไทย) 34/1311/329) เป็นอกุศลธรรมที่ก่อให้เกิดโทษทั้งต่อตนเองและผู้อื่นดังที่ตรัสว่า “ก็ชนเหล่าใดประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ชนเหล่านั้นชื่อว่าไม่รักตน แม้ชนเหล่านั้นจะกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารักตน’ ก็ตาม ชนเหล่านั้นก็ชื่อว่าไม่รักตน” (สำ.ส. (ไทย) 15/115/132)วจีทุจริตเป็นหนึ่งในทุจริต 3 ประการ คือ กายทุจริต วจีทุจริตและมโนทุจริต (ที.ปา. (ไทย) 11/305/260) เป็นการกระทำไม่ดีทางวาจา เป็นความประพฤติชั่วด้วยวาจาหรือ ประพฤติทางวาจาประกอบด้วย 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 355) ได้แก่

1. พูดเท็จ ได้แก่ วจีประโยค หรือ กายประโยค ที่ทำลายประโยชน์ของบุคคลผู้มุ่งจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน กล่าวคือเจตนาที่ให้เกิดกายประโยคและวจีประโยค ซึ่งพูดให้ผู้อื่นคลาดเคลื่อนของบุคคลผู้มุ่งจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนด้วยประสงค์จะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เรื่องที่พูดนั้นไม่เป็นจริง ไม่แท้ ทำให้เขาเข้าใจเรื่องที่ไม่จริง ไม่แท้นั้นว่า เป็นเรื่องจริง เรื่องแท้. การพูดเท็จมีองค์ 4 คือ 1. เรื่องไม่แท้ 2. จิตคิดจะพูดให้คลาดเคลื่อน 3. ความพยายามเกิดจากจิตคิดจะพูดให้คลาดเคลื่อนนั้น 4. คนอื่นรู้เรื่องนั้น การพูดเท็จ ใช้กายบ้าง ใช้ของที่เนื่องด้วยกายบ้าง ใช้วาจาบ้าง เพื่อกระทำกิริยาหลอกลวงผู้อื่น ถ้าผู้อื่นเข้าใจความนั้นด้วยกิริยานั้นถือว่าการพูดเท็จสำเร็จประโยชน์

2. พูดส่อเสียด ได้แก่วาจาที่เป็นเหตุทำตนเป็นที่รักในใจของผู้ที่ตนพูดด้วย และเป็นเหตุส่อเสียดผู้อื่น กล่าวคือ เจตนาของบุคคลผู้มีจิตเศร้าหมองทำให้เกิดความพยายามทางกาย และทางวาจาเพื่อให้คนอื่นแตกกันก็ดี เพื่อต้องการทำตนให้เป็นที่รักก็ดี การพูดส่อเสียด มีองค์ 4 คือ 1. ผู้อื่นที่พึงให้แตกกัน 2. มุ่งให้เขาแตกกันด้วยประสงค์ว่าคนเหล่านี้จักเป็นผู้ต่างกัน และแยกกันด้วยอุบายอย่างนี้หรือประสงค์ให้ตนเป็นที่รักว่าเราจักเป็นที่รักจักเป็นที่ไว้วางใจ ด้วยอุบายอย่างนี้ 3.ความพยายามที่เกิดแต่ความมุ่งให้เขาแตกกันนั้น 4. ผู้นั้นรู้เรื่องนั้น

3. พูดคำหยาบ ได้แก่เจตนาหยาบโดยส่วนเดียวที่ทำให้เกิดความพยายามทางกายและความพยายามทางวาจาที่เป็นเหตุตัดความรักของผู้อื่น ชื่อว่า การพูดคำหยาบมีมีองค์ 3 คือ 1. คนอื่นที่ตนด่า 2.โกรธ และ3. การด่า

4. พูดเพ้อเจ้อ ได้แก่ อกุศลเจตนาที่ให้เกิดความพยายามทางกายและทางวาจาที่เป็นเหตุให้เข้าใจเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ การพูดเพ้อเจ้อมีองค์ 2 คือ 1. มุ่งกล่าวถ้อยคำที่ไร้ประโยชน์มีเรื่องภารตยุทธ์ และเรื่องชิงนางสีดา เป็นต้น 2. กล่าวเรื่องเช่นนั้น (ที.สี.อ. (ไทย) 1/191-199)

กล่าวได้ว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องวจีสุจริตและวจีทุจริตได้พยายามนำเสนอเพื่อการเปรียบเทียบคำพูดหรือการใช้วาจาทั้งในทางที่ดีและวาจาที่ไม่ดีว่ามีผลกระทบต่อผู้ใช้วาจาแตกต่างกันออกไปหากผู้พูดใช้วาจาสุจริตจะได้รับความน่าเชื่อถือ เกิดกุศลกรรมนำไปสู่ความสุข แต่หากใช้วาจาในทางทุจริตผลร้ายย่อมจะต้องเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างแน่นอนซึ่งความเชื่อพระพุทธศาสนาจะระบุว่าหากเสียชีวิตไปจะตกอบายภูมิอย่างแน่นอนเช่นกัน แต่หากยังมีชีวิตจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เช่น การไม่มีใครเชื่อถือ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย ไม่มีใครอยากอยู่ร่วมสังคม

วิเคราะห์วิธีการลดความขัดแย้งในสังคมไทยด้วยหลักวจีสุจริต

ความขัดแย้งในสังคมระหว่างมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดเป็นธรรมดายากที่จะหลีกเลี่ยงทำให้สังคมเกิดความไม่เป็นสุขต่อการดำรงชีวิตทุกภาคส่วนแต่การลดระดับความขัดแย้งให้น้อยก็เป็นหน้าที่ของมนุษย์เช่นกันที่จำเป็นจะต้องสร้างกระบวนการแก้ไขปัญหาหรือแนวทางการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นผ่านการใช้วาจาเพื่อการติดต่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจ และสามารถจัดสรรผลประโยชน์ให้ลงตัวนักวิชาการหลายท่านพยายามเสนอว่าให้คู่กรณีหันหน้าเข้าหากันเพื่อพูดคุยและลดความขัดแย้งลงไปแต่กระนั้นกระบวนการที่ผ่านแม้ว่าจะผ่านกระบวนการดังกล่าวสังคมไทยก็ยังไม่สามารถลดระดับความขัดแย้งได้ถึงแม้ว่าจะดูเสมือนจะไม่รุนแรงก็ตามแต่ความขัดแย้งระหว่างส่วนบุคคลหรือระหว่างกลุ่มบุคคลก็ยังอยู่ไม่หายไปไหน เพราะฉะนั้น แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องวจีสุจริตพยายามนำเสนอเพื่อนำไปสู่ลดความขัดแย้งในสังคมแต่การปรับประยุกต์ใช้จะต้องมีแนวทางที่ถูกต้อง ถูกธรรม และเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ให้มากที่สุดเพราะมนุษย์เป็นผู้ที่สามารถทำความเข้าใจในเรื่องเหตุและผลได้มากกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงวางหลักการไว้ว่า วาจาต้องเป็นประโยชน์ วาจาต้องสร้างความชอบใจ วาจาที่เหมาะสมกับกาล วาจาที่ไม่โทษในภายหลัง และวาจาที่ไม่สร้างความแตกแยกให้กับหมู่มนุษย์ เป็นต้น ดังจะได้วิเคราะห์ตามบริบทประเด็นดังนี้

1. การลดความขัดแย้งด้วยการใช้สัจจะ โดยลักษณะทั่วไปของการใช้สัจจะจะเป็นความจริงที่สังคมรับรู้ได้ตามหลักของเหตุและผลซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนในสังคมจะสามารถเข้าใจในความจริงที่เกิดขึ้นหากมีการสื่อสารในทิศทางที่จะส่งผลในอนาคต เช่น หากมีการขัดแย้งกันไม่ว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะต้องเดือดร้อนกันหมดย่อมทำให้ทุกคนสูญเสียโอกาสในการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขเพราะไม่เกิดความไว้ใจ ไม่เกิดความเชื่อใจระหว่างกันหากมีปริมาณที่มากขึ้นย่อมทำลายระบบสังคมให้อ่อนแอลงไปอย่างน่าเสียดาย กระนั้น การใช้ความจริงเข้าหากันจะช่วยให้ลดความขัดแย้งลงไปอย่างมากเพราะจะหากบุคคลนั้นไม่ยอมรับความจริงบุคคลทั่วจะไม่ยอมรับบุคคลนั้นด้วยทำให้บุคคลนั้นใช้ชีวิตติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ยาก เพราะฉะนั้น การสร้างค่านิยมให้คนในสังคมยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นและปฏิเสธบุคคลที่ไม่ยอมรับความจริงตามหลักของเหตุและผล หากกระทำผิดต้องยอมรับในความผิดนั้นหรือการใช้วาจาที่ผิดต้องยอมรับในความผิดนั้นๆ หากไม่ยอมรับในความผิดสังคมจะต้องมีมาตรการกดดันให้เกิดกระบวนการลงโทษตามลักษณะความผิดที่เกิดขึ้น

2. การใช้วาจาที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางสังคม เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางความคิด พฤติกรรมทางการกระทำ ส่งผลให้แสดงออกพฤติกรรมทางวาจาซึ่งการใช้วาจาย่อมเป็นที่มาของความสงบหรือความขัดแย้งก็ได้ เช่น เมื่อการมีกล่าวหาในสิ่งที่ไม่เป็นจริงต่อบุคคลหรือกลุ่ม แต่เมื่อผลพิสูจน์ด้วยหลักฐานต่าง ๆ แล้วว่าไม่เป็นจริง ผู้ที่กล่าวหาจะต้องมีรับผิดชอบต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้นซึ่งหากเป็นนักการหรือผู้นำระดับประเทศจะต้องมีบรรทัดฐานด้วยการลาออกและกล่าวคำขอโทษเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งหลายครั้งที่เป็นข่าวว่ามีการกล่าวหา แจ้งความคดีการดูหมิ่น การสบประมาท และแจ้งข้อมูลอันเป็นเท็จ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้จะส่งผลต่อผู้ถูกกล่าวหาในเบื้องต้นซึ่งแม้ว่าจะไม่เป็นจริงก็ตามแต่ก็สร้างความขัดแย้ง สร้างความขัดใจ ลดความน่าเชื่อถือที่เป็นเครื่องมือสำคัญของทำลายผู้อื่นให้เห็นกันเนืองๆ เพราะฉะนั้น ในการลักษณะพฤติกรรมการใช้วาจาดังกล่าวเมื่อตรวจสอบ พิสูจน์ความจริงแล้วไม่เป็นไปตามสิ่งดังกล่าวจะต้องสร้างบรรทัดการลงโทษอย่างเด็ด เช่น กรณีการถอยรถมาชนรถผู้อื่น (กรณีนักจัดรายการวิทยุชื่อดัง) และบอกกับสังคมว่าตนไม่ได้เป็นผู้กระทำแม้ว่าจะมีหลักฐานอย่างชัดเจนก็ตามแต่ในที่สุดก็สร้างให้ตนเองเดือดร้อนกับตนเองให้ได้รับการลงโทษจากสังคมถึงแม้ว่าจะมีความผิดทางกฎหมายน้อยก็ตามแต่โทษทางสังคมย่อมรุนแรงต่อผู้ที่ไม่รับผิดชอบต่อความผิดของตนเอง เป็นต้น

3. การใช้วาจาที่อาศัยหลักการไม่เสริมแต่ง เป็นลักษณะของการอาศัยหลักการต่าง ๆ ที่ระบุในสังคม เช่น ตัวบทกฎหมาย ระเบียบกติกา กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นต้นจะช่วยให้ลดความขัดแย้งลงเพราะสามารถสืบหาข้อมูลที่มาได้

แต่กระนั้น การใช้วาจาของมนุษย์ทั่วส่วนใหญ่จะอาศัยอารมณ์ความชอบของตนเองเข้าเสริมแต่งข้อมูลให้คลาดเคลื่อนไปจากความจริงเพื่อให้ตนเองพูดน่าเชื่อถือมากขึ้นซึ่งส่งบางครั้งก็ส่งผลกระทบที่ไม่ดีไปยังสังคมรอบข้าง หากผู้พูดนั้นมีตำแหน่งทางการปกครอง มีตำแหน่งทางการบริหารองค์กรรัฐ หรือผู้นำประเทศก็จะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ผลกระทบร้ายดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับผู้ใช้วาจาว่ามีระดับความสำคัญต่อสังคมมากน้อยเพียงใด แต่ถึงอย่างก็ตามบุคคลในสังคมทั่วไปควรที่จะต้องอาศัยหลักการเป็นพื้นฐานในการพูดเพราะจะช่วยลดความขัดแย้งลงและการพูดจะไม่สร้างความแตกแยก ไม่สร้างแตกต่างๆให้กับกลุ่มบุคคลรู้สึกที่ขัดเคืองใดๆ ด้วยการใช้วาจาอย่างมีหลักการซึ่งจะเห็นได้ว่า การพูดที่มีหลักการจะมีคนรักมากว่าผู้ที่พูดไม่อาศัยหลักการและผู้ฟังจะเกิดการยอมรับมากกว่าทำให้ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมนั้นๆ

4. การใช้วาจาเพื่อสื่อความเป็นกลางทางสังคม โดยเฉพาะนักสันติวิธีหรือผู้ที่เข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล ระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล ระหว่างผู้นำกับประชาชน ระหว่างภายในองค์กรเดียวกัน เป็นต้น ผู้ที่ทำหน้าที่จะต้องมีความสะอาดทางผลประโยชน์ที่ไม่เอนเอียงไปทางหนึ่งทางใดอย่างเด็ดขาด หรือมีผลประโยชน์ทับซ้อนใดๆ ต่อประเด็นความขัดแย้งนั้นๆ เพราะหากมีผลประโยชน์ร่วมด้วยจะเกิดการไม่ยอมรับต่อการคลี่คลายปัญหา และไม่มีใครเชื่อถือในคำพูดดังกล่าวได้ เพราะฉะนั้น นักเจรจาที่ดีหรือนักแก้ปัญหาทางสังคมควรยึดหลักความยุติธรรม เสมอภาค ความเท่าเทียม และไม่มีผลประโยชน์ใดๆ ต่อกลุ่ม ต่อบุคคล หรือต่อสังคมอย่างเด็ดขาดจะช่วยสร้างความไว้ใจ ความน่าเชื่อถือ และยอมรับบุคคลนั้นในฐานะเป็นสื่อกลางของการลดความขัดแย้ง อีกทั้งคุณลักษณะของผู้ที่จะต้องไกล่เกลี่ยอาจจะมีมากกว่าคุณลักษณะอาชีพอื่นๆ เพราะหากไม่มีความฉลาด ไม่เข้าใจต่อปัญหา ไม่น่าเชื่อถือก็ไม่สามารถลดความขัดแย้งได้เช่นกัน

5. การพัฒนาผู้นำต้นแบบทางวาจา เพราะการสร้างบรรทัดทางการพูดย่อมนำมาซึ่งพฤติกรรมการเลียนแบบของบุคลากรทั่วไป โดยเฉพาะการใช้วาจาของผู้นำที่จะต้องอาศัยการพัฒนาตนเองอยู่เสมอและระมัดระวังการใช้วาจาของตนเอง หากระดับผู้นำที่สูงก็ยิ่งถูกจับตาเป็นพิเศษ เช่น การใช้วาจาของผู้นำระดับประเทศย่อมส่งผลกระทบไปสู่ประชาชนได้เสมอ หากย้อนหลังกลับไปดูการใช้วาจาของประเทศที่สร้างความหายนะและการสูญเสียต่างก็ต้องยอมรับในหลายยุคที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่นในยุคพฤษภาทมิฬที่ผู้นำประเทศโกหกประชาชนจนนำไปสู่การประท้วงการเสียชีวิตของประชาชน หรือในยุคที่ไม่ไกลมากนักก็ตามซึ่งศึกษาได้จากประวัติศาสตร์การเมืองไทยของอนุชนรุ่นหลัง เป็นต้น และหากตรวจสอบผู้นำที่ใช้วาจาครองใจประชาชนไว้ได้ก็ต้องยกให้กับ นานชวน หลีกภัยที่สามารถใช้วาจาที่นุ่มนวลชนฟังได้อย่างมาก อีกทั้งใช้วาจาที่อาศัยหลักการเป็นตัวนำได้เสมอจนได้ฉายาว่าวาจาใบมีดอาบน้ำผึ้งก็สามารถเป็นต้นแบบของผู้นำในสังคมได้ เป็นต้น เพราะการใช้วาจาของผู้นำจะต้องสามารถวางรากฐานต่อพฤติกรรมการใช้วาจาของประชาชนให้ได้จะช่วยให้ลดความขัดแย้งลงไป หากผู้นำใช้วาจาโผงผางหรือวาจาหยาบหรือวาจาชั่วร้ายทำลายความปกติของประชาชนก็ยิ่งซ้ำเติมความเลวร้ายในสังคมไปหรือสร้างความขัดแย้งอย่างไม่รู้จบนั้นเอง ดังนั้น การใช้วาจาของผู้นำและคณะทำงานควรสร้างบรรทัดฐานความพอใจ เป็นประโยชน์ และถูกกาลเทศะในกลุ่มผู้ใช้วาจาให้ได้เสียก่อนแล้วค่อยสร้างพฤติกรรมการใช้วาจาของประชาชน

บทสรุปวิเคราะห์

สังคมมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งระหว่างกัน ยากที่จะหลีกเลี่ยงแต่แนวคิดของการแก้ไขหรือลดปัญหาความขัดแย้งนั้นก็เป็นหน้าที่ของสังคมมนุษย์ด้วยเช่นที่จะทำให้ปัญหาหมดไปหรือลดน้อยลงไปให้มากที่สุดแต่ถึงอย่างไรก็ตามพฤติกรรมการใช้วาจาของบุคคลย่อมยากที่จะควบคุมให้ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นเพราะการใช้วาจาเป็นพื้นฐานของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและสนองตอบต่อความต้องการของตนเองให้มากที่สุดไม่ว่าจะเกิดความขัดแย้งภายในตัวบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในกลุ่ม ความขัดแย้ง

ระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งในองค์การ และความขัดแย้งระหว่างองค์การซึ่งอาจจะอาศัยการนั่งลงเจรจาหาข้อยุติปัญหาหรือทะเลาปัญหาให้ลดน้อยลงไปหรืออาจจะใช้การใช้บุคคลที่สามที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นกลางระหว่างผลประโยชน์ไม่เอนเอียง หรือนักวิชาการทางด้านสันติวิธีก็พยายามนำเสนอแนวทางอื่นๆ ที่สามารถช่วยให้ลดปัญหาความขัดแย้งได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามหากมองดูความขัดแย้งในสังคมไทยก็จะเห็นได้ว่าเกิดจากปัญหาการใช้วาจาของระดับผู้นำและองค์กรรัฐส่วนหนึ่งด้วยเช่นกันที่ไม่สามารถสร้างบรรทัดทางการใช้วาจาหรือการใช้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงนำเสนอต่อประชาชนจนกลายเป็นการสื่อสารเพื่อเข้าถึงผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่มของตนเองเมื่อผลประโยชน์ไม่ลงตัวก็นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมดังที่ผ่านมา

วิธีการนำเสนอมุมมองต่อการใช้วจีสุจริตหรือการใช้วาจาให้ถูกต้อง ถูกธรรม เหมาะสมกับกาลเทศะสามารถลดปัญหาความขัดแย้งให้น้อยลงผ่านการสร้างค่านิยมให้กับสังคมโดยภาพรวมทั้งหมดด้วยการการลดความขัดแย้งด้วยการใช้สัจจะ การใช้วาจาที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางสังคม การใช้วาจาที่อาศัยหลักการไม่เสริมแต่ง การใช้วาจาเพื่อสื่อความเป็นกลางทางสังคมและการพัฒนาผู้นำต้นแบบทางวาจา ซึ่งการใช้วาจาดังกล่าวจะต้องพึ่งระมัดระวังและควบคุมตนเองให้อยู่หลักการดังนี้หากการใช้วาจาไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ บุคคลจะต้องไม่กล่าววาจานั้น หากการใช้วาจาที่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ บุคคลไม่ควรกล่าววาจานั้น หากการใช้วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจาก็ไม่กล่าววาจานั้น แต่หากวาจานั้นเป็นความจริง เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ เหมาะสมกับกาลที่จะกล่าววาจานั้น บุคลากรควรกล่าววาจานั้นได้

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

(ก) เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มูลนิธิ. **อรรถกถาธรรมบทภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 17 . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

(ข) เอกสารทุติยภูมิ

1) หนังสือ

จรูญรัตน์ จันทุมาและคณะ. **รายงานเรื่องความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

เทพ สุนทรศารทูล. **เพลงยาวนิราศสุนทรภู่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535**.**

ปิ่น มุทุกันต์. **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9.ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัดที่ชาวพุทธควรรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ความขัดแย้ง :การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ แกรมมี่, 2540.

2) วิทยานิพนธ์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีศึกษาวิเคราะห์คู่กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547.

3) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

ชูเกียรติ มุทธากาญจน์. **การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน.** วิทยาลัยการปกครอง. 4 ตุลาคม 2556. (อัดสำเนา).

4) เว็บไซต์

สิทธิพงศ์ สิทธิขจร. **ความขัดแย้ง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.moe.go.th/wijai/conflict.doc [4 มกราคม 2561].

ศึกษากระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยองในอำเภอแม่จันจังหวัดเชียงราย

A STUDY OF THE PROCESS OF INHERITING BUDDHIST CULTURE OF YONG PEOPLE IN MAE JAN DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

พระอธิการจำลอง สุเมโธ (ทุนกาศ)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยโครงการ “ศึกษากระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 2) ศึกษากระบวนการ สืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และ 3) วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภายใต้การดำเนินการวิจัยเพื่อชุมชน (Community base research) ผลการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การอพยพของคนยองเข้าสู่เมืองเชียงราย เริ่มต้นในรัชกาลที่ 3 ได้มีการจัดตั้งเมืองเชียงรายฟื้นคืนให้เป็น บ้านเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นกำลังช่วยเหลือเชียงใหม่ป้องกันภัยจากพม่า การอพยพเข้าสู่เมืองเชียงราย มี 4 อำเภอที่มีชาวยองอาศัยมากที่สุดก็จะมีอำเภอแม่จัน กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมคนยองที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน ซึ่งวิถีวัฒนธรรมของคนยองที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยองให้มีความเข้มแข็งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ชาติพันธุ์ยอง, การสืบสาน, กระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมคนยอง, การสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยอง

ABSTRACT

The study entitled “A Study of the Process of Inheriting Buddhist Culture of Yong People in Mae Jan District, Chiangrai province” aimed to (1) study the Tai Yong’s background and way of life in Chiangrai, to (2) investigate the process of inheriting Buddhist cultural way of life, and to (3) analyze Buddhist cultural way and Yong’s social network. This is a qualitative research conducted in community-based- research. Findings revealed the migration of the Yong to Chiangrai began in the reign of King Rama III.The city of Chiang Rai was revived to support Chiangmai from Burmese invasion. The immigrants to Chiangrai scattered in four districts. A large number of Yong population is found in Mae Chan district. The process of inheriting the Buddhist culture of the Yong people in Chiangrai from the past to present has been inherited through hereditary traditions and culture from the ancestors to generations. Yong’s cultural way of life related to Buddhism has played an important role in structuring the strong social network of the Yong people from past to present.

Keywords: Yong ethic, inheritance, Process in inheriting Yong’s cultural way, structuring social network of Yong people

บทนำ

การเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนของกลุ่มชาวยอง เป็นการยกเข้ามาทั้งโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วยเจ้าเมือง บุตรภรรยา ญาติพี่น้อง ขุนนาง พระสงฆ์ ตลอดจนไพร่พลจำนวนมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2348-2356 (แสวง มาละแซม, 2544) การตั้งถิ่นฐานของคบจากเมืองยองมักกระจุกตัวตามบริเวณที่ราบฝั่งแม่น้ำหรือที่ราบลุ่มเพื่อประโยชน์ทางเกษตร และเป็นแหล่งอาหาร หมู่บ้าน หรือห่างไกลออกไปตามสภาพภูมิประเทศและความจำเป็นในการประกอบอาชีพบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านหลักเหล่านี้ ได้แก่ บนฝั่งแม่น้ำกวง มีบ้านเวียงยอง บ้านตอง บ้านยู้ บ้านหลวย บ้านวังไฮ บ้านหลุก บ้านสันดอนรอม เป็นต้น บนฝั่งแม่น้ำปิง มีบ้านริมปิง บ้านป่าม่วง (ประตูป่า) บ้านหลุก บ้านหัวยาง บ้านบัว บ้านบาน เป็นต้น บนฝั่งแม่น้ำทา มีบ้านป่าซาง บ้านฉางข้าวน้อย บ้านแซม บ้านสะปุ๋ง บ้านหวาย บ้านดอน เป็นต้น พ.ศ. 2386 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการจัดตั้งเมืองเชียงรายและฟื้นฟูให้เป็นบ้านเมืองขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นกำลังช่วยเหลือเชียงใหม่ในการปกป้องภัยจากพม่า โดยมีฐานะเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้ให้ญาติพี่น้อง อันมีเจ้าหลวงธรรมลังกาเป็นเจ้าเมืองเชียงราย เจ้าอุ่นเรือนเป็นพระยาอุปราช เจ้าคำแสนเป็นพระยาราชวงศ์ เจ้าชายสาม เจ้าภูเกี๋ยง เป็นพระยาราชบุตร และพระยาบุรีรัตน์ ราษฎรที่ถูกกวาดต้อนมาจากหัวเมืองขึ้นของพม่า ในสมัยเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง พร้อมทั้งด้วยพ่อค้าที่เป็นคนพื้นเมือง คือ เมืองเชียงตุง เมืองพยาก เมืองเลน และเมืองสาด ประมาณ 1,000 ครอบครัว มาสร้างบ้านเมือง เมืองเชียงรายในยุคนี้ได้มี การก่อกำแพงสร้างประตูเมืองต่าง ๆ เพิ่มเติมในส่วนที่เคยเป็นเมืองเก่าแก่มาแต่สมัยพระยามังรายให้เป็นเมืองพันมติรัตนอาณาเขต มีสะดือเมืองอยู่ที่วัดจันทโลก (ปัจจุบัน คือ วัดกลางเวียง) ในสมัยนั้นเมืองเชียงใหม่มีชื่อว่า เมืองรัตนติงสาวภินบุรี การปกครองเมืองเชียงรายในฐานะเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ สมัยนั้นคณะปกครองที่มาปกครองเมืองเชียงรายประกอบด้วย เจ้าหลวง (มีฐานะเป็นเจ้าเมือง) และมีผู้ช่วยอีก 4 ตำแหน่ง คือ พระยาอุปราช พระยาราชวงศ์ พระราชบุตร พระยาบุรีรัตน์

พ.ศ. 2413 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ มีใบบอกข้อราชการไปยังกรุงเทพฯ ว่า พม่า ลื้อ เขิน เมืองเชียงตุง ประมาณ 300 ครอบครัว มาอยู่ที่เมืองเชียงแสนและตั้งตัวเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของไทย จึงให้อุปราชแต่งคนไปว่ากล่าวให้ถอยจากราชอาณาจักร ถ้าอยากตั้งอยู่ให้อยู่ในบังคับบัญชาเมืองเชียงรายและเมืองเชียงใหม่แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะพวกนั้นไม่ยอมออกไป พ.ศ. 2417 เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่เกณฑ์กำลังจากเมืองเชียงใหม่ นครลำปาง เมืองลำพูน ไม่ไพร่พลทั้งสิ้น 4,500 คน ยกจากเมืองเชียงใหม่มาเชียงรายและเชียงแสนไล่ต้อนพวกนั้นออกจากเมืองเชียงแสน จึงทำให้เมืองเชียงแสนเป็นเมืองร้างไประยะหนึ่ง จวบจนถึงปี พ.ศ. 2423 จึงได้ให้เจ้าอินต๊ะ บุตรบุญมา (เจ้าบุญมาเป็นน้องของเจ้ากาวิละ เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าผู้ครอบครองเมืองลำพูน เป็นหัวหน้านำราษฎรเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ ประมาณ 1,500 ครอบครัว ขึ้นมาตั้งรกรากปักซั้งตั้งถิ่นอยู่เมืองเชียงแสน นับเป็นการสร้างบ้านแปงเมืองครั้งใหญ่ของเมืองเชียงแสน กลุ่มผู้อพยพมารุ่นแรกได้ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่เรียงรายตามแม่น้ำคำ ตั้งแต่บ้านคำ บ้านห้วยน้ำราก จนถึงเขตเมืองเชียงแสน ตลอดถึงบ้านกว๊านบุญเรือง ในเขตประเทศลาวในปัจจุบัน ต่อมาเจ้าอินต๊ะได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น พระยาราชเดชดำรง เจ้าเมืองเชียงแสน สมัยนั้นการปกครองล้านนาเฉพาะมณฑลพายัพเหนือ มีเจ้าเมืองบริเวณประจำหัวเมืองต่าง ๆ 4 หัวเมือง คือ พระยาประเทศอุดรทิศ เจ้าเมืองพะเยา พระยามหิทธิวงศา เจ้าเมืองฝาง พระยารัตรเขตต์ เจ้าเมืองเชียงราย และพระยาราชเดชดำรง

เจ้าเมืองเชียงแสน

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าว ส่งผลให้ชาวยองที่อพยพจากลำพูนมาตั้งหลักปักฐานในจังหวัดเชียงราย มีการนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาตั้งแต่เมืองยอง สู่จังหวดลำพูน และจังหวัดเชียงราย ชาวยองจึงมีวิถีวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของชาวยอง ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีทางทางพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านพิธีกรรม ประเพณีและเทศกาลทางพระพุทธศาสนา ในการประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนชาวยองที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางมงคลวิถีจนนำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้นๆ การประพฤติปฏิบัติและการกระทำกิจกรรมที่สืบทอดต่อๆ กันมาในวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนนั้นๆ ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีเกี่ยวกับศาสนาเช่น วันพระวันเข้าพรรษาวันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ แห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น งานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ สืบชะตา การบวชนาคบังสุกุล บายศรีสู่ขวัญ และประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น พิธีไหว้ครูทำขวัญข้าว สู่ขวัญควาย เป็นต้น

วิถีวัฒนธรรมชาวยองเป็นวิธีชีวิตที่เรียบงานและมีความสุข ซึ่งเกิดจากพลังศรัทธาแห่งการอุทิศเพื่อจรรโลงวิถีวัฒนธรรมพุทธและพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม สิ่งเหล่านี้คือ พลังแห่งการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน ที่ร่วมกันหล่อหลอมจนเป็นวัฒนธรรมคนยองที่เข้มแข็งจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงมุ่งเน้นในด้านกระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธเป็นสิ่งที่คู่มากับสังคมของคนยอง ทำให้เกิดเอกลักษณ์ของความเป็นยองและเป็นมรดกที่สำคัญซึ่งเป็นความภูมิใจ แสดงถึงศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของคนยองทุกคนต้องร่วมใจอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่สืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามนี้สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยองในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา : ผู้วิจัยจะทำการศึกษากระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยองในจังหวัดเชียงราย โดยมุ่งเน้นศึกษาประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของคนยองเชิงพุทธ กระบวนการสืบสานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยอง และวิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยอง ในพื้นที่ชุมชนของตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านพื้นที่ : ด้านพื้นที่ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต คือ ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล : ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ มี 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 พระสงฆ์ในพื้นที่ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จำนวน 3 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชนในพื้นที่ ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จำนวน 9 ท่าน

กลุ่มที่ 3 ผู้สูงอายุของคนยองตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จำนวน 9 ท่าน

ผลการศึกษา

การสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชน ต้องเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมของชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี

วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยอง

วัฒนธรรมชาวยองเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และมีการสืบทอดมายาวนาน ชาวยองมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายตามธรรมชาติ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งวัฒนธรรมชาวยองได้สร้างความสามัคคี ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาวยองตลอดมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อเริ่มตั้งหลักปักฐานและสร้างวัดได้แล้ว ชาวยองจะทำการเฉลิมฉลอง ทั้งการฉลองหมู่บ้านหรือฉลองวัด ตามวัฒนธรรมที่ตนพกติดตัวมา เมื่อก่อนวัฒนธรรมและประเพณีมากมายของชาวยองเป็นที่รู้จักเฉพาะกลุ่มในวงแคบ ๆ จนเมื่อกระทั่งการท่องเที่ยวจากส่วนกลางและนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่นิยมหาประสบการณ์ ก็เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในส่วนของวัฒนธรรมมากมายที่ทุกคนประทับใจและรอเข้าร่วมเมื่อถึงช่วงเวลาของประเพณีนั้นๆ เช่นเดียวกับชาติพันธ์ อื่น ๆ ประเพณี วัฒนธรรมของชาวยองจะอิงอยู่กับการเกษตรและศาสนา กิจกรรมต่างๆ เริ่มต้นในช่วงหลังวันออกพรรษาเป็นต้นไป เช่น การตานก๋วยฉลาก การตานฉลากย้อม งานยี่เป็งหรืองานลอยกระทง ตานข๋าวใหม่ (แสวง มาละแซม, 2554)

วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธของคนยอง

วิถีวัฒนธรรมคนยอง เกิดจากความเชื่อดั่งเดิม และพระพุทธศาสนาที่เคารพนับถือในมาตราบถึงปัจจุบัน ได้ผ่านการหล่อหลอมสืบทอด ผ่านกระบวนการทางความคิด ปรัชญา และกาลเวลามาอย่างยาวนานนับตั้งแต่มีการสถาปนาชนชาติของตัวองขึ้น จากการศึกษาพบว่า เดิมชาวยองมีความเชื่อเคารพนับถือในพลัง อำนาจลึกลับ จากธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ สิ่งแวดล้อม ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร ทุ่งนา ภูเขา หมู่บ้าน ฯลฯ โดยเชื่อว่าทั้งสัพสิ่งทั้งหมด เป็นที่สถิตของวิญญาณทรงฤทธิ์ มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้แสดงผ่านอย่างเคารพ โดยผ่านพิธีกรรม มีการอ้อนวอน บวงสรวง บูชา เซ่นไหว้ เป็นต้น ในการศึกษาบทนี้จะได้วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมของคนยอง ใน 2 ด้าน ดังนี้ 1. วิถีวัฒนธรรมทางภาษา 2. วิถีวัฒนธรรมประเพณี

วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมทางภาษา

ชาวไทยอง หรือ ชาวไทลื้อมีภาษาใช้เป็นของตนเอง และมีความแตกต่างที่จัดเป็นภาษาหนึ่งในภาษาตระกูลไท ทั้งเรื่องเสียง คำ และประโยค แต่ไม่มากจนเป็นภาษาคนละกลุ่ม จึงจัดภาษาไทลื้อ ไทยกลาง ในภาคเหนือไว้ในกลุ่มเดียวกันภาษาไทลื้อและไทยอง มีภาษาคล้ายคลึงกันมากทั้งในเรื่องเสียง คำและประโยค จะแตกต่างกันในระดับที่เป็นภาษาย่อยของกันและกัน เช่น บิน แดง ดาว ภาษาไทลื้อจะออกเสียงว่า บิ๋น แด๋ง ด๋าว ภาษายองจะอ่านออกเสียง บิ้น แด้ง ด้าว

ลักษณะทั่วไปของภาษายอง เป็นคำโดดเช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นอื่นๆ มีหน่วยเสียงทั้งหมดรวมกัน 43 หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ 19 หน่วยเสียง เสียงสระ 18 และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 เสียง ภาษายองไม่มีสระประสม หน่วยเสียงตรี (Hightone) จะมีระดับเสียงต่ำกว่าหน่วยเสียงตรีของภาษาล้านนา และภาษาไทยกลางโดยทั่วไป ไม่มีหน่วยเสียงและใช้เช่นเดียวกับภาษาล้านนา เสียงสามัญ (Midtone) ในวลีหรือประโยคถ้าเกิดหลังคำที่มีเสียงเอก เสียงตรี และเสียงจัตวา เสียงสามัญจะเปลี่ยนระดับเสียงเป็นเสียงสูง เกือบจะเป็นเสียงตรีไปทันที ถือเป็น

เอกลักษณ์ของภาษานี้โดยแท้ และเสียงพูด โดยทั่วไปจะขึ้นจมูกมากกว่าภาษาถิ่นไทยล้านนา และบางหน่วยคำ (โดยเฉพาะคำปฏิเสธ) เสียงจะขึ้นจมูกหมด เช่นเดียวกับภาษาล้านนา (ดร.สุพัตรา จิรนันทนาภรณ์, 2541)
เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของยองจังหวัดเชียงรายที่เด่นชัดที่สุดคือ ภาษายอง แต่ภาษายองในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงไปและมีแนวโน้มที่จะถูกลืมหรือเลือนหายไปในกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่ยังมีการใช้ภาษายองเฉพาะผู้ใหญ่และคนแก่ที่พูดภาษายอง เด็กและเยาวชนจะไม่พูดหรือพูดไม่เป็น สภาพที่เห็นชัดขึ้นเรื่องๆ คือ ชาวยองไม่พูดยองแม่พูดคำเมือง แต่พูดภาษาไทยกลางแทน
ภาษายอง ซึ่งเป็นภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ สำเนียงแปลก แตกต่างจากภาษาคำเมือง ปัจจุบันยังมีคนยองที่ยังรักษาเอกลักษณ์ทางภาษาเอาไว้ เช่น อ.ป่าซาง อ.บ้านธิ จังหวัดลำพูน ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

สำเนียงภาษายองเป็นสำเนียงเชียงรุ้งถือว่าเป็นสำเนียงภาษากลางของชาวไทลื้อ คือ เป็นภาษาของชาวเชียงรุ้ง เป็นสำเนียงที่พูดช้าและฟังดูสุภาพ มักมีคำว่า “เจ้า” ต่อท้ายเหมือนคนล้านนา สำเนียงนี้เป็นสำเนียงที่ใช้ในบริเวณสิบสองปันนาตอนกลาง และตะวันตกของสิบสองปันนาครอบคลุมถึงรัฐฉาน ประเทศพม่า ประกอบด้วย (เมืองยอง, เมืองหลวย, เมืองยู้, เมืองเชียงลาบ, เมืองเลน, เมืองพะยาก และเมืองไฮ) เลยมาถึงประเทศลาวแถบเมืองสิงห์ (เชียงทอง), เชียงแขง, เวียงภูคา, บ่อแก้ว, ไชยะบุลี, เชียงฮ่อน, เชียงลม และหงสา โดยมีสำเนียงจะออกกลางๆ การผันสำเนียงเสียงจะอยู่ในระดับกลางๆ ขึ้นๆ ลงๆ ค่อนข้างน้อย แต่มักตัดคำพูดควบกันให้สั้นลง และมักเอื้อนเสียงพูดหรือลากเสียงยาว ภาษาชาวไทลื้อกลุ่มนี้พูดกันมากในจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ เชียงราย น่าน (นับแต่ ตำบลยม อำเภอท่าวังผา, อำเภอปัว ขึ้นไปจนถึงเมืองเงิน และหลวงพระบาง, เมืองสิงห์ของประเทศลาว)

ตัวอย่างสำเนียงและความหมายทางภาษาชาวยอง ก็คล้ายภาษาชาวเหนือหรือชาวล้านนนา จะมีระดับที่ต่างกัน ได้แก่ เหมือน คล้าย เพี้ยนนิดหน่อย และไม่เหมือน เช่น “ทิด” เรียกว่า “หนาน” ชื่อ ผู้ชาย นิยม ใหม่จ๋อย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2551) คำ ปัน คำ น้อย เมือง กุย วอน ปิง จั่น สี ฯลฯ นามสกุล สมฤทธิ คำพีระ บุญยัง กาวีละ ไชยลังการณ์, ลือชา ฯลฯ ชื่อผู้หญิง ก็จะใช้ แสง เงิน คำ เกี๋ยง นวล วัน ดี ถ้าเป็นสิ่งของ เช่น ไม้ขีดไฟ กับไฟโซ๊ กระป๋องตักน้ำ หม้อแขก กางเกงใน-เตี่ยวซ้อน เป็นต้น

วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมทางภาษาในอนาคตภาษาชาวยอง มีทิศทางที่เปลี่ยนไป คนยองเองคำพูด ภาษาเขียน ภาษาพูดมีแนวโน้มจะหายไป คำบางคำชาวยองผู้มีอายุ พูดกับเด็กยองสมัยใหม่ ไม่รู้เรื่องเรื่อง การเขียนหรืออักษรเองก็เหมือนกันเด็กยองสมัยนี้ไม่ได้ศึกษาอักษรยอง หรือ ตั๋วเมือง เลยไม่สามารถอ่าน ออกและเขียนได้ แต่ก็ยังเป็นที่น่าดีใจ สถาบันการศึกษา ศูนย์ส่งเสริมคนยอง องค์กรส่วนงานที่ตระหนักถึงที่จะสูญหายทางภาษาคนยอง ก็ได้มีการฟื้นฟู ถ่ายทอด และสืบทอดกัน ในสถานการศึกษา ดังจะกล่าวในส่วนของการสืบทอดเครือข่าย
นอกจากวีถีวัฒนธรรมทางภาษาแล้ว ยังทำให้เกิดวิถีวัฒนธรรมของการนำภาษามาแต่ง สร้างสรรค์เป็นวรรณกรรม เป็นคัมภีร์ใบลานที่ใช้สำหรับพระเทศน์ หรือการตั้งชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี สันสกฤต เช่น *“ฉายาของผู้บวชเป็นพระภิกษุ เช่น สุเมโธ ซึ่งมีที่มาจากภาษาบาลี หรือคำพูดที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น บุญ บาป หม้อนะฮก (นรก) สวรรค์ เป็นต้น*

วิเคราะห์วิถีวัฒนธรรมประเพณี

ประเพณีการทำบุญถวายทานในลักษณะนี้เป็นการทำบุญที่เก่าแกและได้ปรากฏขึ้นใน ตำนานพระธรรมบทขุททกนิกาย ว่าในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่พระองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกอรหันต์ของพระองค์ คือ พระโกณฑธานเถระ ซึ่งเป็นผู้โชคดีในการจับ สลากได้ที่หนึ่งทุกครั้งแม้พระพุทธเจ้าจะสู้ท่านไม่ได้พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่าทำไมท่าน ถึงโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกแกภิกษุสงฆ์ทั้งมวลว่าโกณฑธานปรารถนาว่าถ้าเลือก อะไรแข่งขันอะไรขอให้ได้ที่หนึ่งเสมอดังนั้นในชาตินี้โกณฑธานจึงเป็นคนโชคดี เช่น

ประเพณีกิ๋นก๋วยสลาก หรือประเพณีสลากภัต เป็นงานที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างมากมาย แสดงถึงความศรัทธาในศาสนาและการร่วมกันสนับสนุนวัดและพระสงฆ์ เพราะเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ถวายจตุปัจจัยต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันคนยองนิยมทำกวยสลากแบบทั่วๆ ไป คือ จะเป็นลักษณะชะลอมสาน แล้วนำอาหารแห้งผลไม้ของใช้ประจำวันเล็กๆ น้อยๆ เข้าไปแล้วเสียบกรวยดอกไม้ธูปเทียนและเงินเป็นปัจจัยไทยทาน

วิถีวัฒนธรรมทางความเชื่อ

ความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนเมืองยอง นอกจากความศักดิ์สิทธิ์ของธาตุหลวงจอมยองไม้สลีคำแล้ว ความศรัทธาและความเชื่อในเรื่องผี ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ (ผีหม่อนเมือง ท้าวพระยางาม) ซึ่งเป็นจารีตของชุมชนที่ทุกครอบครัวยังให้ความสำคัญต่อเนื่องอย่างเคร่งครัด ซึ่งในปัจจุบันนี้จะเห็นได้จากพิธีกรรมต่างๆ เช่น

พิธีขึ้นบ้านใหม่

เป็นพิธีมงคลที่ชาวบ้านจะต้องหาฤกษ์ดี ส่วนมากจะเลือกวันคู่ยกเว้นวันพญาวัน ผู้หาวันมักเป็นพระหรืออาจารย์วัด สมัยก่อนจะใช้วิธีเชิญด้วยปาก ในปัจจุบันมีการออกบัตรการ์ดเชิญอย่างเป็นทางการ มีการนิมนต์พระ มาเจริญพุทธมนต์ มีการสูดถอนและขึ้นท้าวทั้งสี่ โดยการทำกระทงหรือสะตวงกาบกล้วยไปวางกลางบ้าน 1 วัน แจ่งบ้านหรือมุมบ้านทั้ง 4 มุม นิมนต์พระมาสูดถอนเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายอัปมงคลต่าง ๆ ออกให้พ้นจากบ้านใหม่ เสร็จแล้วก็เอามีดถากวัตถุชิ้นเล็ก ๆออกมาใส่สะตวงแล้วเอาไปทิ้งนอกบ้าน หลังจากนั้นจะขนของขึ้นบ้าน โดยเลือกผู้ช่วยขนของขึ้นบ้านที่ชื่อว่า แก้ว คำ หรือทอง ซึ่งเป็นชื่อที่มีค่าและเป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน (พระครูประพัฒน์ธรรมโชติ, 2560)

พิธีสูดก๋อม หรือสูดก๋วม

ทำเมื่อเด็กไม่สบายมาก ๆ เนื่องจากมีผีตายเมื่ออายุน้อยแอบมาเกิดจึงทำให้เด็กไม่สบายบ่อย ๆ ต่างจากผีที่ตายตอนแก่ที่มีบุญมากกว่า ต้องทำพิธีแยกโดยปักตาแหลงไว้ 4 ทิศ ในการทำพิธีใช้บาตร 1 ลูก เนื้อดิบ ปลาดิบ และผักสด ด้ายสายสิญจน์คล้องพระ 4 รูป นั่งสวดอยู่ 4 มุม ให้เด็กอยู่กลาง เมื่อสวดเสร็จก็เอาบาตรพระครอบศีรษะของเด็ก และให้พระประพรมน้ำมนต์

วิถีวัฒนธรรมทางเทศกาล

ประเพณีลอยกระทง เพื่อลอยเคราะห์ในวันขึ้น 12 ค่ำ มีการปล่อยโคมลอยจุด “ผะตีป” เพื่อให้ความสว่างไสวแกบ้านเรือน บางบ้านจะทำประตูโขงตกแต่งด้วยต้นอ้อย ต้น มะพร้าวต่างๆ ในเดือนนี้จะมีประเพณีตั้งธรรมหลวงหรือตั้งธรรมหลวงยี่เป็ง และ“ยอตานธรรมหรือตานหาเผตหาผี” เป็นการถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล ว กรณีตั้งธรรมหลวงวันยี่เปง หรือการตานก๋วยหลวงในวันขึ้น 13 ค่ำ ซึ่งเป็นวันดาหรือวันเตรียมข้าวของอื่นที่จะใช้มีการนำ “ข้าวหม้อแกงหม้อ” มารับประทานกันที่วัด เป็นงานที่สนุกสนานม่วนงันเพราะเป็นโอกาสที่วัดจะเทศน์ครบ 13 กัณฑ

สงกรานต์ เป็นการฉลองวันขึ้นปีใหม่ เป็นประเพณีที่ เสริมสร้างความสามัคคี เป็นโอกาสที่พี่น้องจากบ้านได กลับมาพบกันและได ขอขมาลาโทษผู้ใหญ่ที่ได ลวงเกินไป ประเพณีสงกรานต์มี 3 วัน โดยวันแรกเรียกว่า วันสังขารล่อง เป็นวันส่งท้ายปีเก่าชาวบ้าน มักเตรียมทำสะอาดบ้านเรือน ทำจิตใจให้แจ่มใส วันที่ 2 เป็นวันเนา หรือวันเน่า จะต้องพูดและทำแต่สิ่งดีงาม ไม่ทะเลาะหรือด่าว่ากัน ห้ามเด็ดต้นไม้ ดอกไม้ มีคำกล่าวว่า “ผักบ่อหื้อเด็ด เห็ดบ่อหื้อไซ” ชาวบ้านจะเตรียมอาหารและขนมไปวัดในตอนเย็นจะมีการขนทรายเข้าวัดเพื่อก่อเจดีย์ทรายตามความเชื่อที่ว่าคนมาวัดจะได เหยียบเอาทรายติดเท้าไปจะต้องนำทรายใหม่มาทดแทน ทรายเหล่านี้จะใช้ในการก่อสร้างของวัดต่อไป วันที่ 3 เป็นวันพญาวัน ชาวบ้านพากันไปดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอขมาลาโทษ มีการ “ตานขันข้าว” เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ หนุ่มสาวจะเอาตุงไปปักไว้บนกองทราย เป็นตุงขนาดใหญ่ เรียกว่า “ตุงใจ” ชายหนุ่มจะไม่ทำเพราะจะทำให้จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จะล่องลอยปลิวเหมือนลม และยังเชื่ออีกว่าคนที่ตายไปแล วจะไปเกาะชายตุงขึ้นสวรรค์

ชาวบ้านถือว่า วันพญาวันเป็นวันสำคัญต้องทำบุญสุนทานให้มาก ต องถือศีลอย่างเคร่งครัดและฟังเทศน์ฟังธรรม ซึ่งคนยองยังคงอนุรักษ์เทศกาลประเพณีเหล่านี้ให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน

วิถีวัฒนธรรมทางศาสนา

ความศรัทธาในพระศาสนาถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดของคนเมืองยอง คนเมืองยองชอบการทำบุญทำกุศลเป็นชีวิตจิตใจ พี่น้องเมืองยองส่งลูกหลานมาบวชเณรในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากต้องการให้ลูกหลานศึกษาธรรมและเรียนหนังสือทั้งตัวเมืองและหนังสือไทย

การบวชพระ (บวชเณร) ประเพณีเป็กตุ๊ (บวชพระ) ที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนเมืองยอง ด้วยความเชื่อและความศรัทธา ความเชื่อที่ว่า ตายไปแล้วต้องสู่ภพหน้า คนเมืองยองจึงเป็นคนชอบทำบุญทำกุศล ใจบุญ จะเห็นจากความศรัทธาในวันศีลวันพระที่ทุกคนต้องเข้าวัดฟังธรรม

งานศพ เป็นงานที่สำคัญอีกงานหนึ่งในวงจรชีวิตของชาวยอง ในสมัยก่อนนิยมการฝังศพ เมื่อมีผู้เสียชีวิตครอบครัวจะจัดแต่งตัวให้ศพแล้วจัดให้นอนบนแคร่แล้วหามไปฝัง เชื่อกันว่าคนตายกลางคืนต้องฝังกลางคืน ไม่ควรเก็บศพไว้เป็นการไม่ดีสำหรับผู้ตายและครอบครัวหลังจากฝังศพแล้ว ญาติที่หามศพจะต้องไปวัดก่อนเพื่อไหว้พระ ให้เป็นมงคลก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน บ้างก็เชื่อว่าไม่ให้ผีตามมา จะทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเมื่อใดก็แล้วแต่อาจารย์วัดภายหลังชาวบ้านเปลี่ยนเป็นเผาแทน

ข้อสรุปจากการวิจัย

กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมคนยองที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีให้เห็นในท้องถิ่นของคนยองในภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็น บ้านป่าซาง จังหวัดลำพูน บ้านแม่จันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน ประเพณีวัฒนธรรมของคนยองที่ยังคงอยู่และมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในปัจจุบันมีการสืบสานวัฒนธรรมคนยอง โดยมีกระบวนการถ่ายทอดดังนี้

ระดับบุคคล วิถีชีวิตคนยองปัจจุบันยังมีความเป็นอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ มีปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน อยู่ร่วมกัน ดังนั้นในการถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) โดยผ่านปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ สู่ลูกหลาน เช่น ประเพณีสลากย้อม พ่อแม่จะสอนให้ลูกหลานจัดเตรียมเครื่องตกแต่งต้นสลากย้อม โดยแม่จะสอนหญิงสาวชาวยองจะใช้เวลาในตอนเย็น เริ่มจาก การจ่าต๋อง คือ การรีดใบตอง ด้วยเตารีดถ่ายเพื่อใช้สำหรับมวนบุหรี่ ซึ่งต้องใช้จำนวนมาก แล้วนำบุหรี่ดังกล่าวมาถักเป็นแพ เรียกว่า “มูลีแป” (บุหรี่ถักเรียนกันลงมามีความยาว 3-4 เมตร) เพื่อใช้แขวนประดับกันต้นสลากย้อม รอบๆ ขอบชายร่มก็จะนำเหรียญสตางค์ ถักด้วยข้าวเปลือกเรียนรอบขอบเหรียญด้วยฝีมือประณีตสวยงาม เรียกว่า “การถักขะจา” มาร้อยแขวนตกแต่งโดยรอบๆ ขอบร่ม ส่วนพ่อจะสอนลูกชายจะเตรียมต้นสลากย้อม การทำต้นสลากย้อมจะนิยมทำต้นสลากย้อมให้มีขนาดสูงใหญ่ ลำต้นสลากย้อมจะใช้ฟางมัดล้อมรอบ เพื่อง่ายแก่การปักไม้ไผ่บริเวณปลายไม้จะมีการย้อมสีให้มีสีสันหลากหลายและจะให้กระดาษสีมาประดับจำนวนมาก ทำให้มลักษณะคล้ายดอกไม้ไผ่ที่เรียนกว่า “ดอกฮองเฮ็ง” ด้วยสีสันต่างๆ ซึ่งทำให้เป็นที่มาของคำว่า “สลากย้อม”

ระดับชุมชน ในชุมชนคนยองได้มีการจัดตั้งศูนย์ต่างๆ ขึ้นมาเพื่อสืบสานวัฒนธรรมคนยอง เช่น กลุ่มทำขนมพื้นบ้านชาวไตยอง กลุ่มแปรรูปผ้าทอมือบ้านกิ่วพร้าว กลุ่มผ้าปักด้วยมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์ทอผ้าบ้านสันหลวงใต้ ได้ดำเนินการทอผ้า เช่น ผ้าถุงลายจก ผ้าถุงลายน้ำไหล ผ้าถุงลายชิด ผ้ายกดอกสี่ตระกอ เป็นต้น โดยโรงเรียนจันจว้าวิทยาคมนำข้อมูลของศูนย์ฯ เป็นแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ และมีโครงการไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ เป็นต้น นอกจากนั้นชุมชนได้ฟื้นฟูประเพณีที่นำเอารูปแบบเดิมมาให้ความหมายใหม่

หรือผลิตใหม่ในบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นปัจจัยให้คนยองตื่นตัวในการฟื้นฟูด้านวัฒนธรรมและประเพณี ชาวยองได้ริเริมประเพณีสลากย้อม ซึ่งถูกว่างเว้นไปกว่า 50 ปี โดยการรวมกลุ่มของชุมชนและจัดงานทานต้นสลากย้อม นอกจากนั้นมีการสาธิตด้านขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อให้เห็นภาพและธรรมเนียมปฏิบัติของคนยองในชุมชน มีทั้งประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง เช่น พิธีสืบชะตา ที่ทำเป็นประจำในวันปี๋ใหม่เมือง และประเพณีอื่นๆ ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องหรือสูญหายไปนายแล้ว เช่น การบวชปอยลูกแก้ว ในอดีตปอยลูกแก้ว คือ การบวชเด็กชายเพื่อเข้าศึกษาในวัด สำหรับปัจจุบันมีการฟื้นฟูการบวชปอยลูกแก้วที่ทุกคนแต่งกายสีสันสนใจสมจริง ซึ่งการบวชปอยลูกแก้วในครั้งแรกให้ถูกต้องตามประเพณีดั้งเดิม จึงเป็นการสาธิตการบวชเพื่อจะได้สืบสานกันต่อไป โดยพิธีกรจะอธิบายถึงเครื่องสักการะและของใช้ต่างๆ สำหรับพิธีการบวชตามประเพณี ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจประเพณีการบวชปอยลูกแก้วที่ถูกวิธีและมีการสืบทอดต่อๆ กันมา ปัจจุบันการสืบสานวัฒนธรรมในระดับชุมชน มีการสืบสานกันในรูปของโครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้นในชุมชน โดยความร่วมมือของวัด บ้าน โรงเรียน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่จัน เช่น โครงการท่องเที่ยววิถีไทย ท่องเที่ยววิถีชุมชน บ้านสันกลางหลวง ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โครงการวิถีไทยวิถียอง โครงการจัดแสดงศิลปะพื้นบ้านและอาหารพื้นเมืองของคนยอง เป็นต้น

ระดับสังคม มีการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมคนยอง ผ่านสมาคมคนยองอำเภอแม่จัน มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมคนยองให้กับนักเรียนโรงเรียนจันจว้าวิทยาคม เช่น มีการถ่ายทอดวิธีการสานก๋วยสลากให้กับนักเรียนจันจว้าวิทยาคม สอนการทำงานหัตถกรรมต่างๆ เช่น ธนูหน้าไม้ ฮอกวัวฮอกควาย (กระดิ่งห้อยคอวัวควาย) การทำอาหารคนยอง (ของกิ๋นคนยอง) สอนการตัดช่อตุง การจักสาน เช่น สานตะกร้า สานปลาตะเพียน เป็นต้น ซึ่งในการจัดตั้งสมาคมคนยอง มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตคนยอง เสริมสร้างและสนับสนุนให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกและบุคคลทั่วไปเชิงสร้างสรรค์และพัฒนาร่วมกัน

การนำกระบวนการถ่ายทอดสู่การบรูณาการของวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ผ่าน“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ” ซึ่งเป็นการปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุสิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสตร์ ผ่านการดำเนินกิจกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเป็นด้านหลัก กิจกรรมหรือพิธีกรรมหล่านี้ชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้เป็นสิ่งที่ชุมชน และกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ในวิถีชีวิต ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

การสืบทอดทางวัฒนธรรมของคนยอง (cultural inheritance) เป็นกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนา (learning and development) ของคนยองเพื่อที่จะรักษาอัตลักษณ์ของแบบแผนของความคิด ความเชื่อ วิถีทางและแนวปฏิบัติของตนเองไว้ โดยอาศัยกระบวนการในการสืบทอดทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเป็นการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องกันไปอย่างไม่รู้จบ การสืบทอดทางวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงการสืบทอดในสิ่งที่ประกอบด้วยแนวคิด (concept) รูปแบบ (form) และเนื้อหา (content) และวิธีการ (method) ที่ใช้ในการสืบทอดวัฒนธรรม การสืบทอดทางวัฒนธรรมพิจารณาได้เป็น 3 มิติ คือ มิติบุคคล (human) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากบุคคลกลุ่มหนึ่งไปยังบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง มิติพื้นที่ (space) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานอีกที่หนึ่ง และมิติเวลา (time) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากห้วงเวลาหนึ่งไปยังอีกห้วงเวลาหนึ่ง

ดังนั้น กระบวนการสืบสานวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญที่ทำให้มองเห็นวิถีความเป็นคนยอง ความคิดสร้างสรรค์ ทั้งด้านศาสนา สังคมวัฒนธรรม การปกครองที่สั่งสมสืบทอดกันมา ทำให้คนยองเป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรักษาระเบียบวินัย มีความรักชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ รู้จักพัฒนาตนเอง เหมาะสมกับสภาพของสังคม เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมที่ดีงาม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อให้คงอยู่ในสังคม และเป็นการเสริมสร้างในการปลูกจิตสำนึกที่ดีงาม

วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยองในอำเภอ แม่จัน จังหวัดเชียงราย วิถีวัฒนธรรมของคนยองที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของคนยองให้มีความเข้มแข็งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถแยกให้เห็นได้ถึงวัฒนธรรมเชิงพุทธจากงานประเพณีต่างๆ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย ผ่านระบบหัววัดที่อยู่ในเครือข่ายหรือพื้นที่เดียวกัน หรือพื้นที่ใกล้เคียง บางวัดอาจจะมีเครือข่ายต่างพื้นที่แต่ผ่านระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเคารพนับถือกัน หรือความเป็นมิตรภาพกันอย่างแน่นแฟ้น

วิถีวัฒนธรรมชาวยองเป็นวิธีชีวิตที่เรียบงานและมีความสุข ซึ่งเกิดจากพลังศรัทธาแห่งการอุทิศเพื่อจรรโลงวิถีวัฒนธรรมพุทธและพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม สิ่งเหล่านี้คือ พลังแห่งการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน ที่ร่วมกันหล่อหลอมจนเป็นวัฒนธรรมคนยองที่เข้มแข็งจนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป การทำงานแบบเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพราะสมาชิกเครือข่ายต่างมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กลไกของการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ มีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ และยังทำให้มีพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น การเชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงเข้าหากันเป็นเครือข่าย มิใช่เพียงการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันในระดับเพียงแค่การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือร่วมสังสรรค์ด้วยกันเท่านั้น หากจะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยเป้าหมายที่ร่วมกันด้วย ส่วนใหญ่เครือข่ายทางสังคมในชุมชนเป็นเครือข่ายตามแนวราบซึ่งนอกจากการให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำของแกนนำกลุ่ม และความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ แล้ว ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนหรือประชาคมอย่างมาก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเพื่อทำวิจัยต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษางานวิจัยวิถีชีวิตวัฒนธรรมคนยอง มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ควรสนับสนุนให้มีกิจกรรม สำหรับเยาวชนอย่างเหมาะสม และครอบคลุมอย่างทั่วถึง

2) ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลของคนยองสู่สังคมโลก โดยการเผยแพร่ทางอินเตอร์เน็ต

3) จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายทุกตำบล อำเภอ ที่มีคนยองอาศัยอยู่ สร้างโครงสร้าง รูปแบบ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่มีความชัดเจนเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งการสร้างกลุ่มเครือข่ายที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาการก่อเกิดเครือข่ายทางสังคมที่ยั่งยืน

2) การศึกษาการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายทางสังคมในตำบล อำเภอ จังหวัด

3) การศึกษาเครือข่ายทางสังคม วิถีวัฒนธรรมของคนยอง ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตมีผลอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนยอง

เอกสารอ้างอิง

สุพัตรา จิรนันทนาภรณ์. **การปนภาษาคำเมืองในภาษายอง บ้านป่าบงหลวง ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2541.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **30 ชาติ ในเชียงราย**. พิมพ์ครั้งที่สาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม, 2551.

สัมภาษณ์. พระครูประพัฒน์ธรรมโชติ. เจ้าอาวาสวัดป่าบงหลวง. รองเจ้าคณะอำเภอแม่จัน. 10 สิงหาคม 2560.

แสวง มาละแซม. **คนยองย้ายแผ่นดิน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2544.

แสวง มาละแซม. **เมืองยอง ศนยอง ตำนาน ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. สมาคมชาวยอง: เชียงใหม่, 2554.

คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนา : ขุมทรัพย์แห่งภูมิปัญญา

Palm leaf scriptures of Buddhism : wisdom treasures

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส
พระมหาศิวกร ปญฺญาวชิโร
พระสุกฤษฎิ์ ปิยสีโล
คณาจารย์หลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณที่จดจารลายลักษณ์อักษรลงบนใบลาน เป็นหลักฐานความรู้ที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของบรรพชนไทยในหลายๆด้าน ทั้งพระพุทธศาสนา นิทานพื้นบ้านตำรายา ไสยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ คัมภีร์ส่วนใหญ่เขียนโดยพระภิกษุสงฆ์และชาวพุทธในอดีต สร้างและใช้คัมภีร์เหล่านี้เป็นตำราหรือเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนา คัมภีร์ใบลาน คือแหล่งขุมทรัพย์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาในทางพระพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์และชาวบ้านได้ผลิตจารึก หรือทำการคัดลอก เพื่อบรรจุเนื้อหา หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในรูปแบบตำนาน นิทานพื้นบ้าน ชาดกทั่วไป พระวินัย พระสุตตันตะ พระอภิธรรม หลักคำสอนที่ปรากฏในคำภีร์ใบลาน เมื่อนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติตน เป็นหนทางหนึ่งที่จะส่งผลให้พบทางแห่งความสุขที่แท้จริง เข้าใจและพร้อมรับมือกับปัญหาด้วยสติปัญญาทางธรรม

คำสำคัญ : คัมภีร์ใบลาน, พระพุทธศาสนา, ภูมิปัญญา

Abstract

Palm leaf scriptures are d0cuments inscribed on the palm leaves depicted as the good important evidences of Thai ancestor’s wisdom included with various aspects, e.g. Buddha’s teachings, local folklores, superstitions, history, liberal arts, traditions and cultures of Thailand. Most scriptures were inscriptures by monks and Buddhists in the past. Monks who created these scriptures used them to be the main texs and teaching materials in teaching and disseminating Buddhism. Plam leaf scriptures are treasure wisdoms reflecting the wisdom of Buddhist principles which both monks and lay people produced, inscribed and copied them then filled them with Buddha’s teachings in many forms such as legendary, local flklores, Jatakas, the Vinaya, the Suttanta, the Abhidhamma. The doctrine appears in the palm leaf scriptures. When the doctrine is utilized as a guideline. It is a way to find the true path of happiness and to understand and solve problems with the intellect.

Keywords : Palm leaf scriptures, Buddhism, wisdom

บทนำ

สังคมโลกปัจจุบันได้มีก้าวหน้าในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องของการแสวงหาหนทางแห่งการเรียนรู้ ล้วนแล้วแต่ผ่านการพัฒนาและปรับตัวในหลายระดับอย่างรวดเร็ว จากอดีตที่เคยได้ศึกษาหาความรู้ในตำราหรือหนังสือที่ทำการบันทึกจากวัสดุธรรมชาติ เช่น หิน ไม้ ใบไม้ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการเล่าเรียนศึกษาให้ความรู้แก่มนุษย์ในศาสตร์ต่างๆ แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้นำพาความสะดวกสบายสนองความต้องการให้กับมนุษย์ โดยมีนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทกับการเรียนรู้ ทำให้หนังสือตำราที่บันทึกลงในวัสดุธรรมชาติได้ผ่านกาลเวลาอันยาวนาน กลายเป็นเอกสารโบราณ ที่ขาดการดูแลรักษา ศึกษาค้นคว้าของชนรุ่นหลัง

มรดกทางวัฒนธรรมหลายอย่างได้สืบทอดมาถึงอนุชนในยุคปัจจุบัน ส่วนหนึ่งที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในเอกสารโบราณเป็นผลงานอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนที่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของหนังสือตัวเขียนและจารึก เอกสารโบราณเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศไทย เป็นหลักฐานที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ เป็นต้นว่า รูปแบบอักษร ภาษา ที่ประจำอยู่ตามท้องถิ่นทั่วประเทศ รวมถึงใช้เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศาสนา ศิลปะ และอักษรศาสตร์ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารของท้องถิ่นที่มีคุณค่าเป็นแหล่งองค์ความรู้ เช่น โอวาทคำสั่งสอน ด้านศีลธรรมจรรยา การปลูกฝังคุณธรรม การกล่อมเกลาอุปนิสัยของมวลสมาชิกในสังคมให้เป็นคนดี รู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นอารยชน เป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ยกสู่ระดับสังคมแห่งอารยะ เป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัย (พิสิฏฐ์ โคตรสิโพธิ์ และคณะ, 2559 : ค) ซึ่งกรอบแนวคิดเหล่านี้โดยส่วนมากจะถูกถ่ายทอดลงในใบลานโดยพระภิกษุสงฆ์และชาวพุทธในอดีต คัมภีร์ส่วนใหญ่เขียนหรือจารบนใบลานด้วยอักษรในแต่ละพื้นที่ เช่น อักษรล้านนา ขอม พระสงฆ์ได้สร้างและใช้คัมภีร์เหล่านี้เป็นตำราหรือเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนฝ่ายฆราวาสสร้างคัมภีร์ด้วยแรงศรัทธาที่เชื่อว่าการสร้างคัมภีร์ได้บุญกุศลหรือมีอานิสงส์มาก มรดกวัฒนธรรมนี้จึงเป็นแหล่งภูมิปัญญาอันเปรียบดังขุมทรัพย์ของมนุษยชาติ

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเอกสารโบราณ

เอกสารโบราณ มีโครงสร้าง หรือ รูปแบบทางกายภาพ ประกอบด้วยวัตถุรองรับตัวหนังสือและเส้นอักษร ซึ่งประกอบด้วย ตัวอักษร และภาษาแต่เก่าก่อน อันสำเร็จด้วยหัตถกรรม จำแนกออกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ 3 ประเภท (เกษียร มะปะโม, 2529) คือ

1. ใบลานซึ่งสำเร็จรูปเป็นคัมภีร์ใบลาน

2. จารึก เป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่งที่บันทึกลายลักษณ์อักษรลงบนวัตถุชนิดต่างๆ ที่มีความแข็งแรงคงทนถาวร เก็บรักษาไว้ได้นาน มีรูปทรงต่างๆ เป็นแท่ง เป็นแผ่นบางๆ หรือเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เช่น ฐานพระพุทธรูป และเสาขอบประตูปราสาทเป็นต้น จารึกเหล่านี้จำกัดให้เรียกชื่อตามชนิดของวัตถุ เช่น แผ่นศิลา เรียกว่า ศิลาจารึก แผ่นทอง เรียกว่า จารึกแผ่นทอง และบางทีก็เรียกชื่อตามรูปสัณฐาน ของจารึก เช่น จารึกฐานพระพุทธรูปนาคปรก เป็นต้น

3.กระดาษ เอกสารโบราณประเภทกระดาษ ที่เขียนหรือชุบลายลักษณ์อักษรไว้บนกระดาษที่เป็นแผ่นหรือเป็นเล่ม และหรือบนวัตถุอื่น ซึ่งสำเร็จด้วยวิธีเขียนหรือชุบนั้น ถ้าเป็นกระดาษแผ่นบางยาวๆ พับกลับไปมา เป็นเล่มสมุด เรียกว่า หนังสือสมุดไทย

เอกสารโบราณทั้ง 3 ประเภทไม่เพียงแต่จะมีรูปลักษณะที่แปลก และแตกต่างกันดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือ รูปอักษร ภาษา และเรื่องราว ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณเหล่านั้น จะเห็นได้ว่าเอกสารโบราณแต่ละชิ้นซึ่งพบในภูมิภาคต่างๆ สร้างขึ้นในยุคสมัยต่างกัน รูปอักษร และภาษาที่ใช้ก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย คุณค่าของเอกสารโบราณจึงมีอยู่มากมายหลายสาขาวิชา มีทั้งประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วรรณคดี ศาสนา

ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย เวชศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นต้น และที่จะขอกล่าวถึง ประการแรกคือ คุณค่าในด้านรูปอักษร และภาษา

รูปอักษร และภาษาที่ใช้อยู่ในเอกสารโบราณ จัดเป็นสิ่งสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ประจำชาติ แสดงให้รู้ถึงวัฒนธรรม อารยธรรมของกลุ่มชนในอดีตที่เคยอาศัยอยู่ ณ แหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น นอกจากจะเป็นข้อมูลบ่งบอกเรื่องราวในอดีตแล้ว ยังเป็นหลักฐานแสดงถึงพัฒนาการของรูปอักษรที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยอีกด้วย ฉะนั้นการได้พบเอกสารโบราณในจังหวัดต่างๆ ทุกภูมิภาคของประเทศไทย ทำให้ทราบถึงอารยธรรมทางด้านการใช้รูปอักษร และภาษาของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ตัวอย่างเช่น ได้พบว่าเอกสารโบราณของไทยที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือกลุ่มจารึกที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 รูปอักษรในจารึกเหล่านั้น มีลักษณะเหมือนรูปอักษรที่ใช้อยู่ในสมัยพระเจ้าศิวะสกันทวรมัน กษัตริย์แห่งราชวงศ์ปัลลวะ ประเทศอินเดียตอนใต้ จึงทำให้ทราบได้ว่ารูปอักษรแบบแรกที่ปรากฏในประเทศไทยคือ อักษรปัลลวะ มีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 ภาษาที่ใช้มีทั้งภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาบาลี และภาษามอญ

เมื่อกาลเวลาผ่านมาถึงพุทธศตวรรษที่ 19 คนไทยได้ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นในแถบลุ่มแม่น้ำยม พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัย ได้ประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้นในพ.ศ.1826 ปรากฏหลักฐานลายสือไทยในจารึกพ่อขุนราคำแหงซึ่งเป็นจารึกอักษรไทย ภาษาไทยที่เก่าแก่ที่สุดไม่มีลักษณะตัวอักษรในที่แห่งไหนจะเก่าเท่า ถึงแม้ว่าจะได้พบจารึกอักษรไทยที่คนไทยทำขึ้นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศไทย แต่หลักฐานการค้นพบปรากฏว่าจารึกเหล่านั้น มีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 ลงมาทั้งสิ้น และรูปอักษรไทยในอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเรียกว่าอักษรไทยสุโขทัยนั้น ได้เป็นแม่แบบของรูปอักษรไทยทั่วไปในสมัยต่อๆ มา

เอกสารโบราณที่ใช้อักษรซึ่งวิวัฒนาการมาจากอักษรไทยในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ระหว่างพุทธศตวรรษ ที่ 19-20 พบว่ามีหลักฐานปรากฏอยู่เฉพาะในจารึกทั้งสิ้น จนถึงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา จึงปรากฏหลักฐานในเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน และหนังสือสมุดไทย

อักษรภาษาไทยที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรภาษารุ่นเก่า มีทั้งอักษรไทย ภาษาไทย อักษรขอม ภาษาบาลี และภาษาไทย อักษรธรรมอีสาน ภาษาบาลี และภาษาไทย อักษรไทยน้อย ภาษาไทย อักษรมอญ ภาษามอญ และภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี และภาษาไทยที่พบคัมภีร์ใบลานเก่าที่สุด จารขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2041 ใช้รูปอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี เรื่องติงฺสนิปาต เป็นสมบัติของวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ส่วนคัมภีร์ใบลาน จารอักษรขอมภาษาบาลีเก่าที่สุด ปัจจุบันอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ได้แก่ คัมภีร์สมนฺตปาสาทิกา วินยฏฺฐกถา(ทุติย) ปาจิตฺติยวณฺณา ฉบับชาดทึบ สร้างในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ พ.ศ. 2158

เอกสารโบราณทุกประเภทนอกจากจะให้คุณค่าในการศึกษาพัฒนาการของรูปอักษร และภาษาดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีคุณค่าเชิงสังคมวิทยาอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น คัมภีร์ใบลาน เป็นหนังสือที่บันทึกพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา หากวิเคราะห์ให้ลึกลงไปในส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นคัมภีร์ใบลานแต่ละผูก แต่ละมัด ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของความเป็นไทย ซึ่งยังคงถ่ายทอดสืบมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา กับการสร้างสรรค์งานศิลปะไว้กับศาสนา ด้วยความเชื่อถือและศรัทธา ถ้าหากจะกล่าวถึงคุณค่าทางด้านความเชื่อถือและศรัทธา พบว่าในคัมภีร์ใบลานเกือบทุกคัมภีร์จะมีข้อความระบุเจตนาความปรารถนาของผู้สร้างคัมภีร์พร้อมทั้งตั้งปณิธานขอให้ได้อานิสงส์อันบังเกิดขึ้นจากการสร้างคัมภีร์ให้เป็นไปตามความปารถนา ข้อความเหล่านี้ทำให้ได้ข้อสรุปว่า สภาพสังคมไทยในยุคนั้น เป็นระบบสังคมครอบครัวที่มีความผูกพันด้วยความรักสามัคคี ประกอบกิจกรรมร่วมกันนับถือพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัดเป็นสถานศึกษาที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ความเป็นมาของคัมภีร์ใบลาน

มนุษย์รู้จักและมีวิวัฒนาการในการสื่อสารทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษามาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการสื่อสารอย่างด้านอวัจนภาษา ได้เกิดมีปรากฏหลักฐานขึ้นมากมายบนโลกใบนี้ เช่น ภาพเขียนสีในถ้ำต่างๆ และด้วยความที่มนุษย์นั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่หยุดนิ่งในความคิดโดยเฉพาะการหาความรู้ในสรรพวิชา จึงทำการคิดค้นการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบขึ้น และเมื่อความคิดก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ มนุษย์ก็เปลี่ยนตากการนำสีไปป้ายหรือวาดเขียนในถ้ำจากการเขียนบนฝาผนังถ้ำ พัฒนานำมาสู่การเขียนบนแผ่นไม้หรือแผ่นโลหะ ตลอดถึงการเขียนบนใบไม้ มาจนถึงการประดิษฐ์กระดาษขึ้นใช้ จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ มนุษย์ได้มีการพัฒนาเครื่องมือและกรรมวิธีในการเขียนมาอย่างต่อเนื่อง โดยชาวอียิปต์โบราณเป็นชาติแรกที่ใช้แปรงเขียนหนังสือบนแผ่นกระดาษที่ทำจากต้นปาปิรุส รวมถึงชาติต่างๆเช่น จีนที่ก็มีวิวัฒนาการด้านการจดบันทึกด้วยวัสดุธรรมชาติเช่นกัน นอกจากนี้แล้ววัสดุตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สรรสร้างขึ้น ต่างก็ถูกนำมาใช้เป็นวัสดุในการจดจารึกด้วยเช่น แผ่นโลหะ หิน ใบลาน เปลือกไม้ ผ้าไหมอันเป็นพัฒนาการของการใช้วัสดุสำหรับการจดจารจารึกความรู้ต่างๆที่ตนค้นพบหรือสืบต่อความรู้ที่ได้รับมา

สำหรับใบลาน ถือได้ว่าอยู่เคียงคู่กับพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการสืบต่อหลักธรรมคำสอนจากมุขปาฐะมาเป็นการจารึกเป็นอักษร ใบลานก็ถูกเลือกให้เป็นอุปกรณ์ในการสืบทอดคำสอน โดยพระเถระมหาวิหารวาสีในลังกาทวีปทั้งหลายปรารภสภาพบ้านเมืองและเหตุการณ์เหล่านี้แล้ว มองเห็นเป็นภาวะที่ว่าเมื่อบ้านเมืองเดือดร้อนราษฎรยากเข็ญ จะดำรงพระธรรมวินัยได้ยาก และคำนึงว่าสืบไปภายหน้ากุลบุตรจะเสื่อมถอยด้อยสติปัญญา จะไม่สามารถทรงพระปริยัติไว้ด้วยมุขปาฐะ กับทั้งควรจะมีหลักฐานไว้เป็นเกณฑ์ตัดสินไม่ให้หลักพระศาสนาสับสนปนเปกับลัทธิอื่นภายนอก เพื่อรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้บริสุทธิ์ เปรียบด้วยการใช้ตัวอักษรที่ปรากฏในใบลานเป็นสื่อในการศึกษาเพื่อเข้าหาขุมทรัพย์สำคัญคือ อริยทรัพย์ อันเป็นทรัพย์ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ชัดเจนว่าสำคัญและล้ำค่ากว่าโลกิยทรัพย์ เป็นสมบัติติดตัวเป็นที่พึ่งพำนักทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), มปป) จึงตกลงกันให้จารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559 : 47) เมื่อมีการจารึกตัวอักษาลงในใบลาน จึงทำให้ก่อเกิดเป็นคัมภีร์ ในอดีตเรียกกันทั่วไปว่า“หนังสือใบลาน” หรือ“คัมภีร์ใบลาน”ที่เรียกว่าคัมภีร์ใบลานเพราะเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานส่วนใหญ่เป็นพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญอันสูงสุดของพระพุทธศาสนาเมื่อจดจารลงบนใบลาน ก็ทำให้คัมภีร์ใบลานมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนคนไทยจึงถือกันเป็นธรรมเนียมว่าคัมภีร์ใบลานเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เก็บรักษาอย่างดีในที่อันควรดุจเดียวกับพระพุทธรูป (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2545 : 3-4)

โดยในประวัติศาสตร์มีการจารจารึกคัมภีร์พระไตรปิฎกลงบนใบลานเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2020 ตรงกับสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งนครพิงค์เชียงใหม่ อาณาจักรล้านนา พระเจ้าติโลกราชทรงเลื่อมใส ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และทรงอุปถัมภ์ให้มีการสังคายนาตรวจชำระครั้งที่ 8 มีพระธรรมทินเถระ วัดป่าตาลเป็นประธาน (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2542 : 41) และจารจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน ณ วัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) เมืองเชียงใหม่ พระไตรปิฎกฉบับที่สอบชำระในสมัยของพระองค์นี้ ถือเป็นคัมภีร์ที่เป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งของพระพุทธศาสนาในล้านนาที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน จึงเป็นเหตุให้ในสมัยหลังต่อมา พระภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงเลือกที่จะใช้ใบลานในการจดจารจารึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำสอนขั้นสูงที่เรียกกันพระไตรปิฎก ที่เป็นคำสั่งและคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง ต่อมาในสมัยหลังก็ขยายไปสู่เนื้อหาที่รองลงไป แต่ก็ยังถือกันว่าเป็นคัมภีร์ ซึ่งคำว่าคัมภีร์ มีความหมายตามศัพท์ว่า ลึกซึ้ง หรือหมายถึงตำราที่นับถือว่าสำคัญเป็นของสูง หนังสือสำคัญที่ถือเป็นหลักเป็นแบบแผน เช่น คัมภีร์ทางศาสนา คัมภีร์โหราศาสตร์เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์ที่นับถือว่าเป็นของสูงของสำคัญ ตามความเข้าใจของหมู่พุทธศาสนิกชนว่า คัมภีร์ใบลาน คือเอกสารที่ทำจากใบลาน ซึ่งผ่านกรรมวิธีการทำ

ให้เรียบเสมอกัน ไม่โค้งงอหรือบิดไปมา เส้นอักษรที่ปรากฏบนใบลานจะเป็นรอยลึก เพราะใช้เหล็กแหลมหรือเหล็กจาร ในการจารตัวอักษร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในการเขียนคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558 : 172) ใบลานใช้จารตัวอักษรได้ 2 ด้าน ด้วยเหล็กแหลม เรียกว่า เหล็กจาร ขีดลงไปให้เป็นร่องรูปอักษรบนใบลาน แล้วใช้เขม่าไฟผสมน้ำมันยางลบให้เห็นตัวอักษรเด่นชัด เมื่อจะทำใบลานให้เป็นเล่มหนังสือ ต้องร้อยเชือกเรียกว่า สายสนอง เข้าไปในรูที่เจาะไว้ทางด้านซ้าย เรียกว่าร้อยหู เพื่อรวมเป็นผูก หลายๆผูกรวมเป็นคัมภีร์หนึ่ง แต่ละคัมภีร์จะมีไม้ประกับหัวท้ายกำกับไว้ แล้วมัดรวมกันโดยมีผ้าห่อรอบนอกอีกชั้นหนึ่ง นอกผ้าห่อคัมภีร์จะเสียบฉลาก หรือป้ายบอกชื่อคัมภีร์ไว้ด้วย กับยังนิยมแต่งขอบคัมภีร์ ใบปกหน้า ใบปกหลัง และไม้ประกับด้วยสีและลวดลายต่างๆ เช่น ปิดทองทึบ ปิดทองล่องชาด และลายรดน้ำ โดยเฉพาะไม้ประกับบางครั้งมีการตกแต่งเป็นพิเศษเช่น ประดับมุก ครั่งเงิน ครั่งทอง เป็นต้น ผ้าที่ใช้ห่อคัมภีร์ก็นิยมใช้ผ้าชั้นดี เช่นผ้าไหม และแม้ฉลากคัมภีร์ก็นิยมประดิษฐ์ให้งดงามด้วยวัตถุชนิดต่างๆ เช่น ไม้ หรือ งา จำหลักนูนต่ำเป็นลายดอกไม้และลายอื่นๆ ก็มี แม้ปัจจุบันคัมภีร์ทั้งหลายของพระพุทธศาสนาจะเลิกจารลงในใบลาน แต่เปลี่ยนมาใช้กระดาษแทน สำหรับเอกสารใบลานที่ใช้จารอักษรและภาษาต่างๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยอันเป็นมรดกและภูมิปัญญาอันสำคัญยิ่งที่นับเนื่องจากผู้คนในอดีตส่งต่อมาจนถึงคนในปัจจุบันนั้น ได้ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของแต่ละภาคซึ่งได้ทำการจารเป็นภาษาต่างๆที่ใช้จารึกเรื่องราวของทางพระพุทธศาสนาตามธรรมเนียมนิยมของแต่ละท้องถิ่นนั้นยังคงพบอยู่จำนวนมาก อันมีการเก็บรักษาไว้ตามวัดหรือพิพิธภัณฑ์ต่างๆ สำหรับภาคกลางมีที่พบในสำนักหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร เป็นเอกสารสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นเอกสารที่จารลงในใบลานสมัยพระเจ้าเอกาทศรถ คือเรื่อง ปาจิตติยวัณณนา (ปฐม) สมันตปาสาทิกาวินยัฏฐกถา ฉบับชาดทึบ ซึ่งทำการจารในราวปีจุลศักราช 977 หรือ พุทธศักราชที่ 2158 สำหรับในภาคเหนือนั้นเป็นคัมภีร์ใบลานเรื่อง ติงสนิบาตกุสราชชาดก ในปีพุทธศักราช 2041 ในวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งจารด้วยอักษรธรรมล้านนา สำหรับภาคใต้พบที่วัดพัทธสีมา อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช คือคัมภีร์ ธัมมปทวัณณนา ธัมมปทัฏฐกถา ขุททกนิกายัฏฐกถา จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี ในปีพุทธศักราช 2232 (สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, 2556 : 27) ที่นอกจากจะเป็นเอกสารสำคัญโบราณที่ยืนถึงอดีตอันรุ่งเรืองทางด้านวรรณกรรมภาษาและอักษรในภาคต่างๆของไทยที่สร้างขึ้นตามคติของพระพุทธศาสนาแล้ว เนื่องจากใบลานนั้นยังทำหน้าที่รองรับในการบันทึกความรู้ในทุกๆเรื่องที่สังคมไทยสมัยก่อนจำเป็นต้องใช้เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ อันถือว่าเป็นการสืบสานต่อเจตนารมณ์ของบรรดาพระเถระในลังกาทวีปที่มีความต้องการและได้ยกเอาพุทธพจน์ ที่แต่เดิมสืบต่อกันมาในรูปแบบท่องจำและสืบด้วยการจดจำมาเป็นการจดลงในใบลานปรากฏเป็นตัวอักษร ตลอดถึงส่งผลต่อมาพัฒนาการเป็นรูปแบบของหนังสือที่มีการพิมพ์ตามรูปแบบสมัยใหม่ในปัจจุบัน ก็ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากการสืบมาจากธรรมเนียมการใช้ใบลานทั้งสิ้น

ใครสร้างคัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ใบลาน มีกลุ่มของพระสงฆและชาวบานไดชวยกันสรางหรือผลิตคัมภีรจำนวนมากตอเนื่องกันมานานหลายรอยปเพื่อสืบพระพุทธศาสนา กลุมผูสรางคัมภีรใบลานในอดีตอาจแบงไดเปน 2 กลุม กลุ่มแรก เปนกลุมผูแตงคัมภีร อาจจะแตงดวยภาษาบาลี หรือแตงคัมภีรทั่วไป กลุมที่ 2 เป็นกลุ่มผูคัดลอกคัมภีร (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2556 : 119) ดังนี้

1.พระสงฆที่แตงคัมภีรใบลานทั้งภาษาบาลีและภาษาลานนา ไมทราบวามีจำนวนพระสงฆกลุมนี้มากนอยเพียงใด (ยังไมมีการสำรวจหรือวิจัย) ผลงานที่ปรากฏชัดเจนเปนผลงานของนักปราชญ ยุคโบราณเมื่อเกือบ 500 ปมาแลว

2.พระสงฆ์ที่คัดลอกหรือผลิตซ้ำ รวมทั้งชาวบานที่จางคัดลอกมีจำนวนมาก คัมภีรที่ ชาวบานสรางนั้นมีทั้งที่คัดลอกดวยตนเอง หรือจางคนที่เคยบวชเรียนใหคัดลอก มีวัตถุประสงค ใหเปนทานในพระพุทธศาสนา หรือเพื่ออุทิศบุญที่สรางคัมภีรใหแกบรรพบุรุษผูลวงลับไปแลว ทำใหจำนวนคัมภีรในแตละวัดเพิ่มพูนมากขึ้นทุกป

เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การสร้างคัมภีร์ใบลาน พระสงฆ์นับว่ามีบทบาทอย่างมากในขั้นตอนการผลิตผลงาน เป็นการสร้างนวัตกรรมขึ้นมาเพื่อทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือด้านอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

คัมภีร์ใบลานให้อะไรแก่สังคม

คัมภีร์ใบลานถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่บรรพบุรุษสรรค์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในสังคมที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนานจากบรรพชนรุ่นหนึ่งสู่อนุชนรุ่นหลังสืบๆ กันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อย่างหนึ่งที่เป็นเสมือนกระจกส่องให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักภูมิหลัง หรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของตนเองและของชุมชนตนเอง ได้เป็นอย่างดีเพราะเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญต่อวงวิชาการที่บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม เช่น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์โหราศาสตร์วรรณกรรมพงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา คาถาอาคม เป็นต้น ทุกเรื่องราวที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ใบลานล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม โหราศาสตร์เช่น ตำราหัวเคียงหมอน (ฤกษ์ยามแต่งงาน) ตำราเกี่ยวกับการปลูกบ้านเรือน ดูลักษณะที่ดินที่จะอยู่อาศัยหรือทำมาหากิน ตลอดถึงวรรณกรรมนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน ตำนานบ้านตำนานเมือง และธรรมเทศนาในวาระโอกาสต่างๆ

นอกจากนั้น คัมภีร์ใบลานยังมีบทบาทเป็นปัจจัยในการสร้างองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งแนวคิด และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ที่มีผลต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมทางสังคมของชาวพุทธ และองค์ความรู้ที่สร้างกระบวนการผสมผสานความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้นั้น มีความเชื่อมโยงกับหลักความคิดและวิธีการปฏิบัติที่นำสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณีโดยมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อ การเมือง การปกครอง จารีตประเพณีในแต่ละภูมิภาคนั้นๆ รวมทั้งการสร้างสรรค์วรรณกรรมในสังคมไทยและสิ่งสำคัญคือ เพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม

บรรดาคัมภีร์ใบลานของประเทศไทย ในภาคเหนือที่เรียกกันว่าดินแดนล้านนาอันประกอบไปด้วย 8 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน น่าน แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และพะเยานั้น ปรากฏว่ามีคัมภีร์ใบลาน อย่างมหาศาล ดังที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม “โครงการวิจัยเอกสารตัวเขียนล่านนา” สำรวจระหวาง พ.ศ. 2521-2533 มีชื่อเรื่อง ทั้งหมด 5,588 เรื่อง จำนวน 17,876 ผูก จำนวนใบลาน 655,706 หน่าใบลาน แบงเปน 11 หมวดตาง ๆ (พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรรัตน์ เฟื่องวรธรรม. 2552 : คำนำ) ดังนี้

1. หมวดพระพุทธศาสนา มีจำนวนมากที่สุด ได่แก พุทธตำนาน มหาชาติชาดก ทศชาติชาดก ชาดกทั่วไป พระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย ธรรมะทั่วไป อานิสงสตาง ๆ ทรรศนะเกี่ยวกับจักรวาล ประวัติศาสตรพระพุทธศาสนา ตำนานปูชนียวัตถุ พระสาวกที่มีชื่อเสียง พยากรณเหตุการณอนาคต บทสวดมนตและพิธีกรรม พิธีกรรมสงฆ และเทพนิยาย รวม 3,886 เรื่อง รวม 15,815 ผูก 571,528 หนาใบลาน รอยละ 69.55
2. หมวดนิทานพื้นบาน 9 เรื่อง 10 ผูก 269 หนาใบลาน รอยละ 0.16
3. หมวดกฎหมายโบราณ 214 เรื่อง 221 ผูก 15,186 หนาใบลาน รอยละ 3.83
4. หมวดจริยศาสตร 65 เรื่อง 73 ผูก 2,841 หนาใบลาน รอยละ 1.16
5. หมวดประวัติศาสตร 191 เรื่อง 301 ผูก 16,280 หนาใบลาน รอยละ 3.42
6. หมวดโหราศาสตร 207 เรื่อง 235 ผูก 12,301 หนาใบลาน รอยละ 3.70

7. หมวดโคลงกลอน 122 เรื่อง 130 ผูก 7,388 หนาใบลาน รอยละ 2.18
8. หมวดยาสมุนไพร 219 เรื่อง 246 ผูก 16,540 หนาใบลาน รอยละ 3.92
9. หมวดลัทธิพิธีกรรม 171 เรื่อง 171 ผูก 6,907 หนาใบลาน รอยละ 3.06
10. หมวดไสยศาสตร 109 เรื่อง 119 ผูก 6,892 หนาใบลาน รอยละ 1.95
11. หมวดปกิณกะ 395 เรื่อง 555 ผูก 26,554 หนาใบลาน รอยละ 7.07

จากตัวอย่างดังกล่าวเห็นได้ว่าวัดต่างๆ ทางภาคเหนือมีการสืบทอดภูมิปัญญาและรักษาพระพุทธพจน์คำสอนที่มีปรากฏในทางพระพุทธศาสนา เป็นมูลเหตุให้ทั้งพระภิกษุตลอดถึงฆราวาส มีความสนใจ ทำการศึกษาค้นคว้าและถ่ายทอดต่อยอด ในรูปแบบของตำราวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องล้วนแล้วแต่มีความสำคัญและให้คุณค่าด้านต่างๆ เช่น

1.ด้านความเชื่อ

ความเชื่อนี้ ส่วนใหญ่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รุ่นต่อรุ่น โดยยึดถือคำสั่งสอนที่มาจากคัมภีร์ใบลาน โดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสอนให้คนยึดมั่น ทำความดี ละความชั่ว ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ ความเชื่อทางโหราศาสตร์หรือไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดทั้งคัมภีร์ใบลานยังเป็นสื่อที่สืบทอดทางวัฒนธรรม และประเพณี ทั้งเรื่องการแต่งกาย อาหาร การสร้างบ้านที่อยู่อาศัย ความมีอัธยาศัยไมตรี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คัมภีร์ใบลานในส่วนที่เป็นเรื่องนิยายธรรม คำสอน โดยทั่วไปจะแฝงคติธรรมคำสอน เช่นการมีสติปัญญา การไม่ประพฤติสิ่ง ที่ผิดหรือสิ่งที่ไม่ควรกระทำซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นอัปมงคล หรือเสนียดจัญไรแก่ตนเอง การมีกิริยามารยาทที่ดี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

2. ด้านพระพุทธศาสนา

ความรู้ในด้านปริยัติธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนโดยตรงที่ได้รับผลจากคัมภีร์ใบลาน เพราะการเกิดขึ้นและสืบทอดก็ล้วนแล้วแต่การสร้างสรรค์ขึ้นของพระภิกษุที่ขยายผลจากการศึกษาพระสัทธรรมจากมุขปาฐะจากอาจารย์และสำนักของตนตลอดจนถึงคัมภีร์ใบลาน เพื่อหวังเป็นสื่อในการเข้าหาพุทธบริษัท ให้ได้กระทำตนตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าการให้ทานด้วยการให้ปัจจัยสี่อันเป็นส่วนเบื้องต้นของการทำบุญทางพระพุทธศาสนา ที่ภิกษุสามารถรับจากชาวบ้านนำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว อันปรากฏอยู่ดาษดื่นในคัมภีร์ใบลานที่จารึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้วยฐานที่ว่าสังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลายนั้น เป็นผู้มีคุณสมบัติสำหรับรับของไทยทานต่างๆอันได้แก่อามิสทานเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไปได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุทั้งหลายได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทายทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา ทั้งการศึกษาหลักธรรมในตำรา การรักษาศีล และภาวนาเพื่อขจัดกิเลสภายในใจของตน เมื่อกำลังกายดีกำลังใจที่ดีก็ตามมา ส่งผลให้มีความกระตือรือร้น ที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดถึงสังคมต่างๆ เช่นการแสดงธรรมสั่งสอนชี้ให้เห็นคุณหากปฏิบัติตามชี้ให้เห็นโทษเวลาล่วงละเมิดให้ชาวบ้านได้ทราบ บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ให้กับผู้คน ตามหน้าที่ของผู้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและศาสนทายาทผู้สืบต่ออายุพระศาสนา ซึ่งเมื่อภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงอย่างดี ส่วนประกอบอื่นๆของพระพุทธศาสนาก็ย่อมเจริญตามไปด้วย เพราะภิกษุทำหน้าที่สืบทอดดำรงตนอยู่ในอริยวินัย ได้ศึกษาหลักการปฏิบัติตน ประกอบกิจในศาสนาพิธีที่เหมาะสม ตลอดถึงบำรุงดูแลรักษาศาสนสถาน และศาสนวัตถุต่างๆให้มีความมั่นคงต่อไปได้ ตามแนวทางการปฏิบัติตนของพระพุทธศาสนา ส่งผลให้พุทธบริษัททั้งสี่เหล่า มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็ย่อมเกิด

ขึ้นกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

3.ด้านศิลปกรรม

คัมภีร์ใบลานบางคัมภีร์มีการตกแต่งโดยรอบขอบคัมภีร์ด้วยลายทองบนพื้นแดง เขียนเป็นลวดลายมีลายกรวยเชิง เป็นต้น ลักษณะของลวดลายที่ตกแต่งเป็นการถ่ายแบบมาจากลายผ้า ซึ่งมีเชิงอยู่ ตรงส่วนของชายผ้ารูปทรงของลายดังกล่าวเหมือนกับที่นิยมนำมาตกแต่งประดับพื้นที่บางส่วนของอาคาร สถาปัตยกรรมไทย เช่น ริมขอบตอนบน และล่างของเสา ขื่อ เพดานโบสถ์ วิหาร เป็นต้น การตกแต่งขอบคัมภีร์มีหลายอย่าง นอกจากจะตกแต่งเต็มพื้นที่ขอบลานแล้วยังมีที่ทำเป็นทองทึบ ล่องชาด ชาดทึบ เป็นต้น กับยังนิยมตกแต่งไม้ประกับคัมภีร์ด้วยศิลปกรรมไทยประเภทต่างๆ มีลายรดน้ำ ครั่งเงิน ครั่งทอง ประดับมุก ประดับกระจก เป็นต้น การประดับตกแต่งคัมภีร์ใบลานให้มีความงดงามโดยรอบตั้งแต่ปกลาน ขอบลาน ไม้ประกับ และผ้าห่อคัมภีร์ ล้วนแล้วแต่เป็นงานสร้างสรรค์ที่ผู้สร้างคัมภีร์ตั้งใจจะให้เป็นศาสนวัตถุอันทรงคุณค่าที่สุดสมกับเนื้อหาของเรื่องที่จารอยู่ในใบลานแต่ละหน้า ฉะนั้นงานศิลปกรรมที่พบในคัมภีร์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ของธรรมดา

4.ด้านครอบครัวและชุมชน

คัมภีร์ใบลานเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ครอบครัว ชุมชมและสังคมให้เป็นไปตามครรลองของพระพุทธศาสนาตามที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือ จนถึงขั้นสามารถกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของสังคม โดยเฉพาะคัมภีร์ใบลานล้านนาเช่น คัมภีร์ใบลานสาลากริวิชานสูตรที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมสืบชะตาให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้มีอายุยืนยาวและสุขภาพที่ดี และหนึ่งในคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับอานิสงส์ที่ชาวล้านนายึดถือเป็นแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันอันยืนยันได้ถึงธรรมเนียมในการยึดถือถ้อยคำสำนวนในใบลานมาเป็นมาตรฐานการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อแสดงถึงความเป็นคนมีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปในสังคมคือ คัมภีร์ใบลานเปตตพลี ที่บ่งบอกถึงขอบเขตการมีกำหนดช่วงเวลาในการทำบุญเป็นพิเศษให้กับเหล่าเปรตผู้เป็นบรรพบุรุษของตนในช่วงเวลาวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของชาวล้านนาเรียกกันว่าสิบสองเป็ง อันเป็นห้วงเวลาที่ยมโลกได้อนุญาตให้วิญญาณผู้วายชนได้มีโอกาสปลดปล่อยตัวชั่วคราวให้ได้ขึ้นมาจากนรกสู่โลกของมนุษย์เพื่อรับเอาส่วนบุญจากญาติลูกหลานที่อุทิศให้ตนเป็นประจำทุกปี เป็นการส่งเสริมและปลูกจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ได้ฟังธรรมและให้ทาน มีความกตัญญูกตเวทีรู้จักบุญคุณ ของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปและให้พ้นจากภพภูมิของความทุกข์และได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่าเดิม นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมโดยการยกเรื่องอบายภูมิมานำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญมั่นคง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวม ช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ (พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส (คำเชื้อ),2554) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าคัมภีร์ใบลาน ของล้านนาหรือในภูมิภาคอื่นได้สร้างประโยชน์อีกประการสำคัญคือ การกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้บุคคล ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและบรรดาญาติได้เกิดความตระหนักได้ขวนขวายใส่ใจในหน้าที่ของตนที่ควรกระทำ โดยมองให้เห็นคุณค่าของเขา ทั้งที่ตอนเขายังมีชีวิตอยู่ โดยตั้งความปรารถนาทำความดีประเภทใดก็ตามก็ได้ทำการแผ่ความปรารถนาดีอยากให้เขาพ้นทุกข์ออกไปให้เขา อันจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมเกี่ยวกับการให้ภายในจิตใจของตัวผู้ให้เองและย่อมเกิดความประทับใจในยามที่ตนได้ระลึกถึงและสังคมทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จรรโลงชุมชน ให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล เกิดมีการพร้อมเพรียงกันของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติกัน และความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างคนในครอบครัวและญาติมิตร ก็ถือเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอันเกื้อกูลต่อกันของคนในชุมชนและสังคม อันจะเป็นแรงขับดันกิจกรรมของกลุ่มคนในชุมชนและสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและ

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากนี้แล้ว ยังก่อให้เกิดความสมานสามัคคีกันระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มจากระดับชุมชนท้องถิ่นไปจนถึงสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปตามลำดับโดยมีลักษณะเป็นการประสานกิจกรรมของคนที่มาร่วมอ ย่างพร้อมเพรียงและเสมอภาคกันด้วยกิจกรรมทางศาสนา ในการประกอบกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมซึ่งทุกคนไม่ได้ถูกบังคับบีบคั้นกดดันจากคนรอบข้าง แต่ทุกคนกระทำด้วยความเต็มใจและสมัครใจ ถือว่าเป็นหน้าที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก ผู้อยู่ร่วมในสังคมทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังสื่อออกถึงความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติพี่น้องทางสายโลหิต แต่ก็กระทำด้วยความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติทางสายเลือดเดียวกัน และจากการปฏิบัติตนเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัยผลักดันให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ภายในโครงข่ายของสังคม ที่จะช่วยประสานกลุ่มคนในสังคมให้มีการร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือสังคมโดยรวมประกอบด้วยความสงบร่มเย็น เกิดสันติสุขที่มีจุดเริ่มต้นจากจิตใจของแต่ละคนก่อน กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลได้สร้างบุญแล้ว และได้ทำการเจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญ ที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่นจึงส่งผลให้ ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้นจากคุณธรรมภายในจิตใจของตนแต่บุคคลอื่น ที่อาศัยอยู่ในสังคมรอบข้างก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ เมื่อบุคคลหนึ่งได้ทำตัวให้เป็นปกติด้วยหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน ไม่ทำความเดือดร้อนเบียดเบียนแก่ผู้ใดให้ทุกข์ร้อนใจ มีจิตใจที่อิ่มเอิบผ่องใส เป็นการฝึกจิตใจของตนเองให้มีความประณีตผ่องใสอ่อนโยน แสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความมีเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้าง และพร้อมที่จะขยายออกไปอย่างไม่จำกัด ทั้งยังพยายามข่มจิตใจไม่ให้เกิดความคิดและลงมือทำชั่วทั้งกายวาจาและใจ และแน่นอนว่ายามใดที่ใจตั้งจิตปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีความคิดมุ่งร้ายเบียดเบียนต่อผู้อื่นเช่นนี้แล้ว ความคิดที่มีความรุนแรงที่มากระทบกับจิตใจก็อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ เมื่อมีสิ่งใดก็ตามมากระทบต่อจิตใจที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งก็สามารถคลี่คลายได้ โดยไม่ให้เหตุการณ์นั้นลุกลามรุนแรงได้ ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลรอบข้างไม่ถูกเบียดเบียน ถือได้ว่าเป็นประโยชน์ที่สังคมพึง จะได้รับ เป็นส่วนที่ออกไปจากการพัฒนาคุณธรรมของส่วนตัวบุคคลแล้วส่งขยายไปสู่ผู้อื่น จากจุดเล็กขยายไปสู่จุดใหญ่อันเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาสถานการณ์ของสังคมไทยที่ยังคุกกรุ่นด้วยความขัดแย้งอย่างรุนแรงได้ประการหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่า ปัญหาของสังคมในที่นี้เกิดจากการใช้ความรุนแรงทั้งความคิดและการลงมือของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามีปรากฏการณ์ของการขัดแย้งที่รุ่นแรงจนมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่นก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้ มักเกิดจากระดับปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐาน ทั้งเรื่องของอุดมการณ์ ทัศนคติ ตลอดถึงค่านิยม จนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง นับตั้งแต่ปัญหาเล็กๆน้อยเช่นการจาบจ้วงกันด้วยคำพูดหรือแสดงออกเชิงสัญญลักษณ์ การลักขโมย ทำร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรม หรือแม้กระทั่งปัญหาในสังคมขนาดใหญ่ เช่น การประท้วงทางการเมือง สงครามในประเทศนอกประเทศ เป็นต้น

5. ด้านประเพณี

สังคมไทย มีความโดดเด่นในเรื่องประเพณี ที่เป็นธรรมเนียมให้ชาวไทยได้ยึดถือปฏิบัติ แม้ต่างภาคกันจะมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วก็จะยึดถือตามธรรมเนียมของชาวพุทธเป็นหลัก โดยจะเห็นได้จากในช่วงเวลาหนึ่งปี แทบทุกเดือนจะต้องมีประเพณีที่จัดขึ้นในสังคมท้องถิ่นต่างๆขึ้นมาอย่างมากมาย และจำเป็นต้องอาศัยตำราอันเป็นหัวใจหรือเครื่องมือในการใช้ประกอบพิธีเพื่อถือเป็นหลักในการจัดทำพิธี ตำรานี้ก็คือ คัมภีร์ใบลานที่บันทึกและแต่งขึ้นโดยนักปราชญ์ผู้รู้ ที่ได้จารึกหลักพิธีกรรมโบราณต่างๆลงในใบลาน เพื่อที่จะแนะนำไว้เป็นแนวทางให้คนในสังคมได้ยึดถือเป็นแบบแผนปฏิบัตินั่นเอง ดังเช่นผลการวิเคราะห์หลักการทำบุญปุพพเปตพลีของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์เปตพลี ฉบับวัดหลวงราชสัณฐาน ในส่วนของประเพณีนั้น ส่งผลให้ชาวล้านนาถือเป็นประเพณีปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องแต่ครั้งโบราณ นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศให้ เหล่าญาติแล้ว ยังได้ถวายศาสนูปถัมภ์แด่พระภิกษุ-สามเณรผู้เป็นศาสนทายาท ถือเป็นการอุปถัมภ์ บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในภาค อื่นๆ ของประเทศไทยก็มีการทำบุญในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในภาคกลางมีประเพณีสราท เดือนสิบ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรต และภาคอีสานมีบุญข้าวประดับดิน ที่ต่างก็ถือคติและช่วงเวลา เดียวกันในการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติของตน (พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส (คำเชื้อ), 2554)

ดังนั้น คัมภีร์ใบลานทั้งหลายที่ปรากฏนั้น จะมีหลากหลายชื่อหรือเนื้อหา แต่ทั้งหมดนั้นล้วนแล้วแต่ใช้เป็นเครื่องมือในการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคมชุมชนให้มีทัศนคตินับถือและเชื่อมั่นไปในทางเดียวกัน มุ่งสื่อแสดงออกถึงหลักธรรม ที่จะทำให้คนเป็นคนดีคือ โอวาทปาฏิโมกข์ หรือ โอวาท 3 ประการของพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วย สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุสลสฺสูปสมฺปทา ทำแต่ความดี สจิตฺตปริโยทปนํ ทำใจของตนให้บริสุทธ์สะอาด อันเป็นอุดมการณ์ประกาศพระศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ โดยผ่านหลักธรรมต่างๆ เช่น ศีล 5 ความเชื่อเรื่องบุญบาป ทาน ความกตัญญู อริยทรัพย์ ศรัทธาปสาทะ หลักของการภาวนา และความไม่ประมาท เป็นต้น ซึ่งก็ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของคัมภีร์ใบลานทุกภาคของประเทศไทย เพื่อที่จะมุ่งหวังให้พระสาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติตามและนำมาสืบทอดต่อยอดให้พุทธบริษัททั้งหลายได้ดำเนินประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งทำการปลูกฝังในเรื่องความเกลียดชั่วกลัวบาป ให้มีจิตใจที่น้อมเข้าสู่กุศลกรรมทั้งหลาย โดยตีกรอบตนเองให้มีใจในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา โดยใช้บริบทการใช้ชีวิตรวมถึงปัจจัยต่างๆที่อยู่ร่วมในสังคม ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะพื้นที่การทำมาหากิน นิสัยใจคอ โดยมีผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำเป็นเงื่อนไข จนส่งผลให้ในสมัยหนึ่งนั้นสามารถควบคุมพฤติกรรมชาวบ้าน สังคมชุมชน ต่างอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข และมีอิทธิพลเหนือบทบัญญัติอื่นทางสังคมในระดับหนึ่ง รวมถึงคัมภีร์ใบลานต่างๆนั้น ยังทำหน้าที่เป็นสื่อในการสอนหลักคุณธรรมจริยธรรมการประพฤติตนให้ดีงามถูกต้อง

สรุป

คัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารโบราณที่มีลักษณะเฉพาะในการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระ พุทธศาสนา ที่ใช้พืชเป็นวัสดุในการบันทึก ได้แก่ ใบลาน อีกทั้งยังมีกรรมวิธีการบันทึกได้แก่ การจารด้วยเหล็กแหลม การชุบด้วยหมึกและการห่อด้วยผ้า รวมถึงการประดับตกแต่งคัมภีร์ใบลานด้วยวัสดุต่างๆ ที่วิจิตรงดงาม การตกแต่งขอบคัมภีร์ ใบปกหน้า ปกหลัง และไม้ประกับด้วยสีและลวดลายต่างๆ รวมถึงผ้าที่ใช้ห่อก็ใช้ผ้าชั้นดี ทั้งนี้เพราะผู้สร้างคัมภีร์ใบลานมีความตั้งใจสร้างสรรค์ เพื่อให้เป็นศาสนวัตถุอันทรงคุณค่าที่สุด และเหมาะสมกับเนื้อหาที่จารอยู่ในใบลานแต่ละหน้า คัมภีร์ใบลาน แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ใบลาน ให้เป็นศาสนวัตถุอันบ่งบอกถึงความตั้งใจจะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวตลอด 5,000 ปี เป็นเอกสารโบราณที่มีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไปจึงจัดเป็นโบราณวัตถุศิลปวัตถุอันทรงคุณค่าของมนษยชาติเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของ บุคคลในสมัยโบราณที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม กฎหมาย จริยศาสตร์ โหราศาสตร์ ตำรายา พิธีกรรมและไสยศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คัมภีร์ใบลาน คือแหล่งขุมทรัพย์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาในทางพระพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์และชาวบ้านได้ผลิตจารึก หรือทำการคัดลอก เพื่อบรรจุเนื้อหา หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในรูปแบบตำนาน นิทานพื้นบ้าน ชาดกทั่วไป พระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย ให้ผู้สนใจได้อ่านหรือปริวรรต และเผยแพร่ แม้ในปัจจุบัน มีนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้ทำการศึกษาคัมภีร์ใบลานในแต่ละแห่ง และแปลหรือปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางและเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ศึกษา แต่จำนวนยังน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนใบลานที่ยังไม่ได้แปลและปริวรรต จึงหวังว่าในอนาคตจะมีผู้คนสนใจศึกษาคัมภีร์ใบลานเหล่านี้เพิ่มขึ้น เพื่อให้คัมภีร์ใบลานเป็นดั่งขุมทรัพย์คืออริยทรัพย์ ให้ผู้สนใจศึกษาและปฏิบัติ เป็นหนทางหนึ่งที่จะส่งผลให้พบทางแห่งความสุขที่แท้จริง เข้าใจและพร้อมรับมือกับปัญหาด้วยสติปัญญาทางธรรม ส่งผลเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและสังคมส่วนรวมในที่สุด

เอกสารอ้าอิง

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. **สารนิเทศจากคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา.**(กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545.

เกษียร มะปะโม. **คุณค่าของเอกสารโบราณ.** ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ , 2529, (เอกสารอัดสำเนา).

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ธรรมนิเทศ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬา, ผลิธัมม์, 2559.

พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรรัตน์ เฟื่องวรธรรม. **รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา : เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี 2521-2533**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส (คำเชื้อ). ศึกษาวิเคราะห์ปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสัณฐาน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **นวโกวาท**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พิสิฏฐ์ โคตรสิโพธิ์ และคณะ. **ปุราโณวาท หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย,พิมพ์ครั้งที่ 4.** (กรุงเทพมหานคร : จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ , 2542.

สุเชาวน์ พลอยชุม,รศ. อ้างในเดลินิวส์วาไรตี้ สืบสาน **"สารแห่งธรรมคัมภีร์ใบลานพระพุทธศาสนา"**หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันพุทธที่ 20 กรกฎาคม 2559.

สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์. **คัมภีร์ใบลานในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว.คัมภีร์ใบลานล้านนา, **วารสารบัณฑิตยสถาน** ปีที่ 38 ฉบับที่ 2 เมย.-มิย. 2556 : 119.

ไตรลักษณ์กับผู้สูงอายุ

The Three Characteristic Which Are Impermanence And the Elderlies

พระอธิการนำเกียรติ วิสุทฺโธ/ทองทวี
นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อชีวิตคนเราข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ให้มีความรู้เข้าใจในหลักธรรม ความเป็นจริงของชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิตมีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม เป็นผู้ที่ลูกหลานและสังคมจะต้องให้การยกย่องและดูแลเอาใจใส่ ประโยชน์ของหลักคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ พิจารณาแล้วทำให้ไม่หลงมัวเมาประมาทในชีวิต สาเหตุที่ทำให้บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์อย่างแท้จริงเพราะมีอวิชชาและสิ่งที่มาปิดบัง ไตรลักษณ์ เอาไว้จนทำให้มองไม่เห็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องไตรลักษณ์ทั้ง 3 อย่างคือ สันตติปิดบังอนิจจัง อิริยาบถปิดบังทุกข์ ฆนสัญญาปิดบังอนัตตา มีความยึดมั่นในขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีปัญญาเกิดขึ้นแล้ว จึงจะมองเห็นในความเป็นจริง รู้แจ้งในไตรลักษณ์ เป็นทางไปสู่ความหลุดพ้น (วิมุตฺติ) ความบริสุทธิ์ (สุทฺธิ) ปัญญา(ปญญา) สันติ(สนฺติ) และความดับทุกข์ (นิพฺพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นี้เป็นเหตุผลสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า “พหุลานุสานี” คือคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมากที่สุด

คำสำคัญ : ไตรลักษณ์ ผู้สูงอายุ

Abstract

The purpose of this study was to learn the teaching on the Three Characteristics Which are impermanence to people who become old-aged in order to understand The Dharma principal : the truth of life both abstractedly and materially. Everything falls Under the Rule of the three Characteristics : instability, suffering and selflessness. The elderlies are in the last state of life cycle, starting and selflessness. The elderlies are in the age of life cycle, starting from the age of 60 years up. They are changing physically, mentally and socially, They need care and respect from their society and offsprings. Advantanges of the teaching on the Three Characteristics are that people will not be preoccupied,or intoxicated and that they will not be careless in life. The reasons that people do not clearly understand the Three Characteristics are that they are ignorant and there is something concealing the Three Characteristics completely. Hence, they cannot figure out the Lord Buddha’s teaching on the Three Characteristics which are comprised of 3 things : growth conceals instability, movement conceals suffering and self-importance conceals selflessness. They are stiked to the Five Elements namely form, sensation, perception, predisposition and consciousness. Only after a person has observed insight development, will

he/she derives wisdom which enables them to see the truth of the Three Characteristics. And that will lead them to freedom (Vimutti), purity(sudhi), wisdom (bhaya), growth (santi) and nirvana (nippan) which are the highest goal of Buddhism. This is the important reason why the Lord Buddha called the teaching on the Three Characteristics “bhahulanusanee” which means the teaching most frequently taught by the Lord Buddha.

Key word: the Three Characteristics elderlies

บทนำ

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีช่วงอายุในช่วงปลายของชีวิต เป็นผู้ที่ได้มีการสั่งสมวิชาความรู้ต่าง ๆ มากมายตลอดชีวิต สังคมไทยในปัจจุบันได้ยอมรับความสามารถของผู้สูงอายุมากขึ้น มีการยกย่องผู้สูงอายุ คือขุมทรัพย์ของสังคม เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยประสบการณ์สามารถเชื่อมประสบการณ์ตนกับวัยอื่น ๆ ได้ มิใช่คนแก่ที่ไร้ค่าของสังคม ผู้สูงอายุเป็นเสาหลักของครอบครัว และเป็นคลังปัญญาที่ทรงพลังในการถ่ายทอดมรดกสังคมให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ผู้สูงอายุจึงเป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่พึ่งพิงทางใจเปรียบดั่งร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน ของสังคมวัฒนธรรมไทยมาแต่โบราณวัยสูงอายุเป็นระยะสุดท้ายของการพัฒนาการมนุษย์ ซึ่งมีความเสื่อมทางร่างกายทั้งในด้านที่มองเห็นได้ง่ายและมองเห็นได้ยาก ธรรมชาติร่างกายเมื่อบุคคลมีอายุขัยมากขึ้น ร่างกายจะสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลง ด้วยเนื่องจากสภาพร่างกายมีความเสื่อมในการรับรู้สิ่งต่างๆ แต่ในส่วนของจิตใจนั้นจะต้องอาศัยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต จึงจะสามารถใช้ชีวิตในช่วงปั้นปลายของชีวิตได้อย่างมีความสุขตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ถ้าหากไม่มีหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตแล้วก็เป็นการยากที่จะใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายของชีวิตให้มีความสุขได้อย่างแท้จริง

ความหมายของผู้สูงอายุ

คำว่า “ผู้สูงอายุ” มาจากภาษาอังกฤษว่า Elderly หรือ Aging เป็นคำบัญญัติขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2506 เนื่องจากมีการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเห็นว่า แก่ หนุ่ม ชรา ไม่มีอะไรเป็นเครื่องวัดและเป็นเครื่องขีดคั้น ไม่สมควรใช้คำว่า “ชรา” เพราะทำให้รู้สึกหดหู่ จึงใช้คำว่า ผู้สูงอายุแต่นั้นมา (สุพัตรา สุภาพ, 2236 : 48) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้มีอายุมาก”องค์กรสหประชาชาติ ซึ่งได้จัดประชุมสมัชชาโลกเรื่องผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging : Waa) เมื่อปีพ.ศ. 2525 ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรียให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงกายุ คือ บุคคลทั้งเพศหญิงเพศชายที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (กรมประชาสงค์เคราะห์ กระทรวงมหาไทย,2525 : 11)

ความหมายของ “ผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547 : 1) “ผู้สูงอายุ” หรือคนชรา หมายถึง บุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งวงจรชีวิตนั้น จะเริ่มต้นจากวัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา การกำหนดเกณฑ์ว่าเมื่อไร จึงจะเรียกว่าผู้สูงอายุนั้น เดิมได้กำหนดการเป็นผู้สูงการเป็นผู้สูงอายุโดยบทบาทหน้าที่ของบุคลนั้นๆ ในสังคม ซึ่งบทบาทเหล่านั้นมักแสดงออกโดยการเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบ ส่วนในปัจจุบันมักจะใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ การใช้อายุเป็นเกณฑ์นี้ มักแตกต่างกันไปในสังคมแต่ละประเทศ เช่น บางประเทศกำหนดว่า 55 ปี บางประเทศกำหนด 65 ปี หรือ 70 ปี และตัวเลขเหล่านี้คือ เกณฑ์ที่ใช้เพื่อการเกษียนตัวเอง จากการปฏิบัติหน้าที่ ที่แต่ละประเทศกำหนดขันไว้นั่นเอง (สุรกุล เจนอบรม, 2541 : 6) “ผู้สูงอายุ”หมายถึง ผู้ที่มีความเสื่อมโทรมของสังขารไปตามธรรมชาติ มีกำลังทดถอยเริ่มเชื่องช้าและเป็นหน้าที่ของลูกหลานและสังคมควรจะให้การดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษ(บริบูรณ์ พรพิบูรณ์, 2528 : 14-15) สรุปได้ว่า

“ผู้สูงอายุ” หมายถึงบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้นร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม รวมถึงเป็นผู้ที่ลูกหลานและสังคมควรให้การยกย่องดูแลเอาใจใส่

การกำหนดช่วงวัยของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุได้ชื่อว่าอยู่ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ในช่วงวัยนี้ นักชราวิทยาได้พิจารณาช่วงอายุแล้วกำหนดช่วงอายุวัยของผู้สูงอายุตามหลักเกณฑ์จิตสังคมวิทยาไว้เป็น 4 ช่วง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553 : 541) คือ

ช่วงไม่แก่ (The Young-Old)

ช่วงนี้อายุประมาณ 60 – 69 ปี เป็นช่วงที่ทุกคนต้องประสบความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของญาติมิตรสนิท คู่ครองรายได้ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคมโดยทั่วไป ช่วงนี้ยังเป็นคนที่แข็งแรง แต่อาจต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้าง อย่างไรก็ดี สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง รู้จักปรับตัว ช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่เราจะมีช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่เราจะมี สมรรถภาพด้านต่างๆ ใกล้เคียงกับคนหนุ่มสาวมาก การปรับตัวในช่วงนี้ขอแนะนำว่าควรใช้แบบ“engagement” คือ ยังเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

ช่วงแก่ปานกลาง (the middle-aged old)

อายุประมาณตั้งแต่ 70-79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้ๆกันอาจเริ่มล้มหายตายจากมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง การปรับตัวในระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ “disengagement” คือ ไม่ค่อยยุ่ง เกี่ยวกับกิจ กรรมของครอบครัวและสังคมมากนักอีกต่อไป

ช่วงแก่จริง (the old-old)

อายุประมาณ 80-90 ปี ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสาหรับคนอายุถึงช่วงนี้ ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ไม่วุ่นวายแต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแง่ ต่างๆ ตามวัย (both privacy and stimulating) ผู้สูงอายุระยะนี้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าในวัยที่ผ่านมา เริ่มย้อนนึกถึงอดีตมากยิ่งขึ้น

ช่วงแก่จริงๆ (the very old-old)

อายุประมาณ 90-99 ปี ผู้มีอายุยืนถึงช่วงนี้มีจานวนค่อนข้างน้อย ความรู้ ต่างๆด้านชีววิทยา สังคม และจิตใจของคนวัยนี้ยังไม่มีการศึกษามากนัก แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะที่มักมีปัญหาทางสุขภาพ ผู้สูงอายุในวัยนี้ ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขัน ไม่ต้องมีการบีบคั้น เรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมอะไรที่พอออกพอใจและอยากทำในชีวิต สาหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่ได้พบผ่านวิกฤตต่างๆ ของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมาย จะเป็นคาบระยะแห่งความสุขสงบพอใจในตนเอง

นอกจากนี้ ทางด้านการแพทย์ยังได้บ่งชี้และแบ่งประเภทความคาดหวังถึงความยืนยาวของอายุและภาวะทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุออกเป็น 5 ช่วง โดยอาศัยข้อมูลทางด้านสถิติเกี่ยวกับอายุและสุขภาพอนามัยที่ทางการแพทย์ได้รวบรวมไว้ในคนอายุ 60 ปี ถึง80 ปีขึ้นไปแล้วนามาประกอบการพิจารณาโดยคำนวณอัตราการเสียชีวิตและอัตราอายุคาดหวังและความคาดหวังทางสุขภาพอนามัยจากการพิจารณาข้อมูลทั้งในเพศชายและเพศหญิงดังกล่าวพบว่าเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันเล็กน้อย ซึ่งสามารถแบ่งเป็นช่วงอายุได้ (ยาจินต์ สินสุภา, 2544 : 21-22) ดังนี้

1) ช่วงอายุคาดหวัง (Life expectancy : LE) หมายถึง ช่วงยืนยาวของอายุที่คาดว่า จะมีต่อไปในอนาคตนับแต่ช่วงอายุขณะปัจจุบัน

2) ช่วงอายุคาดหวังที่ปราศจากภาวะทุพพลภาพระยะยาว (Longterm disability free expectancy : LDFLE) หมายถึง ช่วงอายุที่คาดหวังว่าจะปราศจากความเจ็บป่วยในระยะยาวต่อไปโดยใช้ข้อมูลทางสุขภาพมาประกอบการพิจารณา

3) ช่วงอายุคาดหวังที่ปราศจากภาวะทุพพลภาพทั้งหมด (Total disability free expectancy : TDFLE) หมายถึง ผู้มีอายุเฉลี่ยในช่วงนี้จะสามารถมีชีวิตต่อไปได้โดยปราศจากทุพพลภาพ

4) ช่วงอายุคาดหวังที่ยังดูแลตนเองได้ (Active life expectancy : ALE) หมายถึงผู้มีอายุเฉลี่ยในช่วงนี้ยังสามารถช่วยเหลือดูแลตัวเองได้อยู่

ด้วยเหตุผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสุขภาพอนามัยของประชากรสูงอายุดังกล่าว จึงทาให้การดำเนินชีวิตของคนในวัยสูงอายุนี้มีความจาเป็น ที่จะต้องเตรียมตัวในการใช้ชีวิตและดูแลตนเองได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ รวมทั้งมีคุณค่าต่อสังคม

ความสำคัญของผู้สูงอายุ

สังคมไทยตั้งแต่ดั้งเดิมนั้น เป็นสังคมที่ยึดถือผู้สูงอายุเป็นหลักสำคัญของครอบครัว ผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อสังคม เพราะทุกท่านได้ผ่านการทำความดีมาแล้ว อย่างน้อยที่สุด คือ การได้อบรมเลี้ยงดูลูกหลานจนเติบโตเป็นคนดี มีหน้าที่การงานดี นอกจากนี้ผู้สูงอายุต่างก็มีประสบการณ์ชีวิตมากมาย สามารถแยกแยะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ประสบการณ์ความรู้เหล่านี้ย่อมสืบสานภูมิปัญญาพื้นถิ่นต่อไปสู่คนรุ่นใหม่ ได้เป็นอย่างดี ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ นั้น ต้องอาศัยประสบการณ์แห่งผู้รู้ คือ ผู้สูงอายุทุกคนนั่นเอง นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในฐานะผู้ผลิต ทำงานสร้างรายได้เลี้ยงดูลูกหลาน หรือเคยเป็นกำลังสำคัญของการในทางด้านเศรษฐกิจมาก่อน ท่านจึงเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาแก่ชุมชน และสังคม ความกตัญญูรู้คุณต่อบุพการี และผู้มีบุญคุณ ยังคงเป็นค่านิยมอันดีงามของสังคมไทย ผู้สูงอายุต่างเชื่อว่าความกตัญญูยังคงดำรงอยู่ สิ่งนี้เป็นการตอบแทนทางสังคม ที่อาจหาได้ยากยิ่งในสังคมอื่น การแสดงออกถึงความกตัญญูได้แก่ บุตรหลานมารดน้ำดำหัวในวันปีใหม่ สงกรานต์ ให้ความเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน อุปการะด้วยการมอบทรัพย์สินเงินทอง เอาใจใส่สุขภาพ นอกจากนี้ยังแสดงออกได้โดยการบวชทดแทนบุญคุณ ลูกหลานที่เป็นหญิงอาจบวชชีพราหมณ์ให้พ่อแม่ สังคมไทยถือว่าการไม่ทดแทนคุณ ไม่กตัญญูจัดเป็นบาป ถูกสังคมตำหนิ ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่างผู้สูงอายุคือร่มโพธิ์ร่มไทร ผู้สูงอายุในความหมายของสังคมไทยนั้น คือ ร่มโพธิ์ร่มไทรที่เรายังให้ความเคารพยกย่องเพราะมีคุณค่าทั้งต่อครอบครัวและสังคม แม้ว่าผู้สูงอายุจะลดสถานภาพและบทบาทลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับคนรุ่นปัจจุบันเป็นอย่างดี ไม่มีผู้ใดปล่อยให้ท่านเผชิญความโดดเดี่ยวและทอดทิ้ง ในทางตรงกันข้าม ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งและที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของลูกหลาน ปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานมีความสุข ให้ความอบอุ่น ร่มเย็น เป็นที่เคารพนับถือ ผู้สูงอายุจึงเปรียบได้กับต้นโพธิ์ ต้นไทร ที่มีกิ่งก้านแผ่ปกคลุมเป็นร่มเงาที่พึ่งได้ทั้งกายและทางใจให้แก่ลูกหลาน ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของจิตใจ สังคมไทยในปัจจุบันให้การยกย่องการเป็นผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุเป็นเสาหลัก สิ่งที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน คือการมี วันผู้สูงอายุ ที่กำหนดขึ้นในวันตรุษสงกรานต์ของทุกปี โดยลูกหลานแม้อยู่ห่างไกลก็จะเดินทางกลับมาแสดงความเคารพ ผู้สูงอายุจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของจิตใจสำหรับลูกหลาน

เมื่อสังคมและครอบครัวยกย่องท่านเช่นนี้ ผู้สูงอายุจึงต้องวางตัวให้ดี ไม่ให้ลูกหลานตำหนิได้ ครองตัวให้เป็นผู้สูงอายุที่ดี จะได้รับการยกย่อง และยอมรับจากสังคมและชุมชน ไปที่ใดผู้คนก็ยังเรียกขานว่า ตา-ยาย หรือ ลุง-ป้า อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่แสดงถึงการให้ความเคารพยกย่อง ดังนั้นควรต้องสวมบทบาทของการเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในกรอบของ คุณธรรม ไม่กินเหล้าเมายา เล่นการพนัน ไม่ประพฤติให้เสื่อมเสีย ไม่พูดมากไร้สาระ ส่อเสียด ไม่ทำตัวจุ้นจ้าน ไม่ทำตัวให้ลูกหลานอับอายขายหน้า ไม่ทำตัวให้ผู้อื่นดูถูกเหยียดหยาม ต้องทำตัวให้เป็น

แบบอย่างแก่ลูกหลานและผู้คนอื่นๆ อีกทั้งยังต้องเป็นผู้เสียสละอุทิศตนเพื่อชุมชน ที่สำคัญต้องมีจิตใจดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่ผู้คนทั่วไป

หลักไตรลักษณ์

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ในเรื่องไตรลักษณ์ การที่จะเข้าใจในหลักคำสอนได้ และผู้ที่เข้าถึงหรือเข้าใจอย่างแท้จริงแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะนำมาเป็นแนวทางของการปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ถ้าหากยังไม่มีการศึกษาอย่างเข้าใจแจ่มแจ้งและแนวทางแก้ไข้หรือหาทางออก ของผู้สูงอายุ ก็จะเกิดความเสียหายทางจิตใจ ความเป็นอยู่การดำรงชีวิตที่พอดีพอเหมาะ หรือความเป็นอยู่แบบมี ความสุขตามที่จะเป็น โดยการนำหลักคำสอนเรื่องไตรลักษณ์มาใช้ ให้เข้ากับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต ให้มองเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นและเป็นไปอยู่ในโลกนี้ก็ต้องมีเหตุมีปัจจัยเป็นเบื้องต้น เมื่อมองให้เห็นสาเหตุก็จะเกิดปัญญาแก้ไขปัญหาได้ แต่เมื่อไม่สามารถแก้ไขได้ ก็จะทำใจได้ว่าทุกอย่างก็ต้องเป็นอย่างนั้นเอง เป็นความจริงของสัจธรรม เพราะว่าตกอยู่ภายใต้ภาวะทั้ง 3 อย่างคือ ความเปลี่ยนแปลง ความเป็นทุกข์ ความเป็นสภาพไม่อยู่ในการควบคุมของเราได้ ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร ความสำคัญของปัญหามีมาก เนื่องจากผู้สูงอายุในสังคม ยังไม่เข้าใจถึงความเป็นจริงทางสัจธรรมข้อนี้เท่าไหร่ การนำเดินชีวิตจึงไม่ค่อยจะสมบูรณ์ตามที่ควรจะเป็น จากปัญหาที่กล่าวมา ผู้เขียนจึงอยากนำเสนอแนวทางที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องไตรลักษณ์ มาศึกษาเพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาที่เป็นอยู่ และก็จะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นการลดปัญหาความไม่เข้าใจสภาพตามความเป็นจริงทางชีวิต จึงสมควรที่จะหาแนวทางดับทุกข์ทางกายและใจ โดยนำผลการศึกษาวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา จะทำให้ผู้สูงอายุที่ศึกษาแล้วนำไปปฏิบัติตาม ได้รับประโยชน์มีแนวทางหรือหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เข้าใจในสภาวะของความเป็นจริง การดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว จะมีแต่ความสงบสุข เมื่อได้นำหลักคำสอนเรื่องไตรลักษณ์มาแก้ไขปัญหาในการดับทุกข์ ไตรลักษณ์ในอรรถกถาบางทีเรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญ เสมอเหมือนกัน คือทุกอย่างที่เป็นสังขต เป็นสังขารล้วนไม่ เที่ยงคงทนมิ ได้เสมอเหมือนกันทั้งหมด ทุกอย่างเป็นธรรมไม่ว่าเป็นสังขตธรรม คือ สังขาร อสังขตธรรม คือ วิสังขารก็ล้วนมิใช่ตน ไม่เป็นอัตตา เสมอกันทั้งสิ้น

ความหมายของไตรลักษณ์

วศิน อินทสระ (2549 : 15)ได้ให้ความหมายของไตรลักษณ์ ว่า “ลักษณะสำคัญ 3 อย่างบางทีเรียกว่าสามัญลักษณะ แปลว่า ลักษณะสามัญ หรือ ทั่ว ไปของสิ่งทั้งปวงได้แก่ ความไม่เที่ยง (อนิจจตา) ความเป็นทุกข์ (ทุกฺขตา) และความไม่มีตัวตนหรือไม่ใช่ตัวตน (อนตฺตตา)

รัญจวน อินทรกำแหง (2546 : 7 – 8) ได้ให้ความหมายของไตรลักษณ์พอสรุปได้ว่า“ลักษณะอันเป็นธรรมดา 3 ประการ เป็นสิ่งที่ตั้งแห่งการกำหนดรู้เรื่องของไตรลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญเป็นที่ตั้งแห่งการเรียนรู้เพื่อประโยชน์การดับทุกข์ซึ่งคนธรรมดามองไม่เห็น(ผู้ที่ไม่ค่อยสนใจในเรื่องธรรม ในเรื่องของความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552 : 58 – 59) ได้ให้ความหมายของไตรลักษณ์พอสรุป ได้ว่า “ลักษณะโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น”

พระพุทธเจ้าได้แสดงพระพุทธพจน์ไตรลักษณ์ ดังนี้

1) สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง.....

2) สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์.....

3) ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา.....

ตถาคตตรัสรู้เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจงทำให้เข้าใจง่าย ว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง.....สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์.....ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” (อง.ติก.(ไทย) 20/576/368)

ความหมายของไตรลักษณ์ โดยย่อ ๆ ว่า

1) อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ความเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

2) ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไปภาวะที่ถูกกดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความอยากแท้จริงหรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหาและก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

3) อนัตตา (Soullessness หรือNon – Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปอย่างไรๆ ได้

สิ่งทั้งหลายหากจะกล่าวว่ามี ก็ต้องว่ามีอยู่ในรูปของกระแสที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันเกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อต้องเกิดดับไม่คงที่และเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยอยู่ก็ย่อมมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์ในตัว และเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาขึ้นต่อสาเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็ย่อมไม่เป็นตัวของตัวมีตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใครๆ ที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปอย่างไรตามใจปรารถนาในกรณีของสัตว์บุคคลให้แยกว่า สัตว์บุคคลนั้นประกอบด้วยขันธ์5 ขันธ์ทุกขันธ์ ไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยงก็เป็นทุกข์เป็นสภาพบีบคั้นกดดันแก่ผู้ที่เข้าไปยึด เมื่อเป็นทุกข์ก็ไม่ใช่ตัวตนที่ว่าไม่ใช่ตัวตนก็เพราะแต่ละอย่างๆ ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยไม่มีตัวตนของมันอย่างหนึ่งเพราะไม่อยู่ในอำนาจไม่เป็นของสัตว์บุคคลนั้นแท้จริง (ถ้าสัตว์บุคคลนั้นเป็นเจ้าของขันธ์5 แท้จริง)ก็ย่อมต้องบังคับเอาเองให้เป็นไปตามความต้องการได้ และไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่ต้องการได้ เช่น ไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บป่วย เป็นต้น

พระพุทธเจ้าได้แสดงพระพุทธพจน์ไตรลักษณ์ ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมีความเห็นไฉน? รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง ฯ (ตรัสถามที่ละอย่างจนถึงวิญญาณ) “ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข? “เป็นทุกข์พระเจ้าข้า” ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาควรหรือที่จะเฝ้าเห็นสิ่งนั้นว่านั่นของเรา เราเป็นนั่นนั่นเป็นตัวของเรา? “ไม่ควรเห็นอย่างนั้นประเจ้าข้า” ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุนั้นแล รูป.....เวทนา.....สังขาร.....วิญญาณ.....อย่างใด อย่างหนึ่งทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันทั้งภายในและภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นได้ด้วยปัญญาอันถูกต้องตามที่มันเห็นว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา” (สำ.ข. (ไทย) 17/127 – 129/82 – 84)

วศิน อินทสระ (2549 : 19) ได้อธิบายความหมายของไตรลักษณ์ว่า

1) ความไม่เที่ยง (อนิจจตา) คือ ความเปลี่ยนแปลงความไม่หยุดอยู่กับที่ของสิ่งต่างๆ คือเด็กถือปฏิสนธิในครรภ์มารดาตั้งแต่ขณะแรกที่ถือปฏิสนธิ (Fertilization) ก็เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆจนออกจากครรภ์ มารดาและเมื่อออกจากครรภ์ มารดาแล้วก็หาได้หยุดการเปลี่ยนแปลงไม่คงเปลี่ยนแปลงไปจนเป็นหนุ่มเป็นสาวแก่และตายในที่สุด กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปตามกฎธรรมดาไม่มีอะไรสามารถหยุดรั้งได้ตามแนวคิดของสรีรวิทยาอวัยวะต่างๆ ของร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทุกวันแต่ เป็นไปอย่างช้าๆ มี ส่วนที่ จะสลายและส่วนสร้างขึ้น ใหม่ ทดแทนส่วนที่ เสื่อมไป ผิวหนังที่หุ้มร่างกายของเราจึงมิใช่ของถาวรมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ มีผู้สังเกตว่าเซลที่อยู่ชั้นล่างสุดของผิวหนังจะเลื่อนขึ้นไปถึงชั้นบนสุดกินเวลาประมาณ 17 วัน ในสัตว์ในพืชก็ทำนองเดียวกัน ส่วนในวัตถุสิ่งของ เช่น ท่อนไม้ ก้อนหิน ก็มีการเปลี่ยนแปลงคร่ำคร่าทรุดโทรมไปตามกาลเวลาในที่สุดก็ผุพังทำลายไปโดยไม่มีสิ่งใดต้านทานได้ ที่กล่าวมานี้รวมเรียกว่า “รูป” อย่างเดียวกล่าวคือ ความไม่เที่ยงของรูป หรือสิ่งที่เป็น “รูปธรรม” แต่

สังขาร หมายถึง รูป ธรรมอย่างเดียวไม่ แม้ส่วนที่เป็นนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณก็ ไม่เที่ยงเหมือนกัน สังขารคำต้น หมายถึงสิ่งทั้งปวง ส่วนสังขารที่มาหลังสัญญา หมายถึงนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรุงแต่งจิตให้ดีชั่ว ที่ท่านเรียกว่าปุญญาภิสังขารบ้าง อปุญญาภิสังขารบ้าง อเนญชาภิสังขารบ้าง

เวทนา คือการเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุข เสวยอารมณ์สุขเรียกว่า สุขเวทนาเสวยอารมณ์ทุกข์เรียกว่า ทุกเวทนา เฉยๆ เรียกว่า อุเบกขาเวทนา (ความจริงท่านว่าเป็นสุขเวทนาอ่อนๆ) วันหนึ่งอารมณ์สุข ทุกข์เฉยๆ จะผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาในความรู้สึกมากน้อยเพียงใด บางวันเพียงโมงเดียวเปลี่ยนแปลงไปหลายครั้งอารมณ์ทุกข์เข้ามาแทนที่เป็นอยู่อย่างนี้ทั้งวันตลอดปี หรือ 10 - 100 ปี ความขึ้นลงของอารมณ์นี้เป็นความบกพร่องหรือความไม่ปกติทางจิตของมนุษย์ปุถุชนแต่ เนื่องจากปุถุชนทุก คนเป็นอย่างนั้นจึงเป็นอปกติ คนอปกติ มี อ ยู่ 2 พวก พวกหนึ่งเป็น แอบนอร์มอล (Abnormal) เช่น คนวิกลจริตควบคุมสติไม่ได้นี้เป็นฝ่ายเสีย อีกพวกหนึ่งเป็นอภิมนุษย์ (Superman) เป็นผู้สามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเด็ดขาด ไม่ขึ้นลง เช่น สามัญชน อารมณ์สุขหรือทุกข์ของชาวโลกไม่อาจครอบงำท่านได้นี้เป็นฝ่ายดี ถ้าคนๆ หนึ่งมีอารมณ์สุขยิ้มอยู่ตลอดเวลา หรือมีอารมณ์ทุกข์ร้องไห้ตลอดเวลา คนทั้งหลายก็จะว่าเขาเป็นบ้าและอารมณ์เช่นนั้นถ้าอยู่นานเกินไปก็อาจทำให้คนเป็นบ้าจริงๆ แต่เพราะมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มนุษย์จึงดำรงอยู่ในภาวะเท่าที่เห็นกันอยู่เดี๋ยวนี้ คือ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ บ้าง ร้องไห้บ้าง หัวเราะบ้าง โกรธบ้าง รักบ้าง หลงบ้างแม้จะเป็นความบ้าในสายตาของอภิมนุษย์ก็ตามเป็นความปกติในชีวิตปุถุชน เวทนาคือการเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ เป็นของไม่เที่ยงหมุนเวียนเปลี่ยนไปอย่างนี้ แม้แต่พระอรหันต์ สุข ทุกข์ อันเป็นส่วนวิบากขันธ์ก็ยังมีอยู่ แต่ครอบงำใจท่านไม่ได้ ส่วนสุขอันมีกิเลสเป็นมูลนั้นไม่มี

สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ ก็เป็นของไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจำได้แล้วลืม ลืมแล้วจำได้ใหม่ ท่องบ่นแล้วลืมอีกเวียนอยู่อย่างนี้

สังขาร คือ เจตสิกธรรมอันปรุงแต่งจิตให้ดีบ้าง ชั่วบ้าง ก็ไม่เที่ยงเหมือนกันเพราะเกิดขึ้นชั่วคราวตั้งอยู่นิดหน่อยแล้วดับไปและเกิดขึ้นใหม่อีกตามปัจจัยอันประจวบกันเข้าไม่นับครั้ง

วิญญาณ คือ ความรู้อารมณ์ผ่านอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่าวิถีวิญญาณ และวิญญาณที่เก็บสั่งสมความดี กรรมชั่วที่เรียกว่า ภวังควิญญาณ (จิตไร้สำนึก) เป็นของไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วเพราะมีเหตุปัจจัยและดับไปเมื่อหมดเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยใหม่เกิดขึ้นอีกหมุนเปลี่ยนเวียนวนอยู่อย่างนี้

ประโยชน์การเรียนรู้อนิจจัง เมื่อได้เรียนรู้ของการไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงแล้วได้ประโยชน์ดังนี้

(1) ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทไม่มัวเมา ในวัยว่ายังหนุ่มยังสาวในความไม่มีโรค เพราะความตายอาจจะมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินเพราะคนมีทรัพย์อาจจะยากจนได้ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ไร้ยศต่ำต้อยกว่า ภายหลังอาจมีทรัพย์มียศและเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อรู้ดังนี้ทำให้รู้สำรวมตน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคล ทุกระดับชั้น ไม่ยโสโอหัง วางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน อันเป็นกิริยาที่น่าเกลียดน่าชัง

(2) เป็นกำลังใจให้มีความมานะพยายามก้าวไปข้างหน้าเพราะรู้ชัดว่าเมื่อเรามีมานะพยายามก้าวไปข้างหน้า ชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ถ้าเกียจคร้านหนักไม่เอาเบาไม่สู้ชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงลงต่ำเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสื่อม

(3) ความไม่เที่ยงแท้ ช่วยให้เราสลดใจในสิ่งที่ควรสลดเร่งให้เรารีบประพฤติธรรม ละเว้นความชั่ว เช่น ความแก่ ความเจ็บ อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของความไม่เที่ยงของสังขารร่างกายช่วยให้เราสลดใจได้มาก

2) ความทุกข์ (ทุกขตา) ความเป็นทุกข์ในไตรลักษณ์ หมายถึง ความต้องทำลายไปสิ้นของสิ่งทั้งปวง คือ ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อเกิดขึ้นในเบื้องต้นแล้ว ก็มีการแปรปรวนในท่ามกลางและสิ้นไปในที่สุด ทางปรัชญาจึงกล่าวว่าการเกิดขึ้น หมายถึง ความดับไป

ทุกข์ที่กล่าวถึงในตำราทางพระพุทธศาสนามีหลายอย่าง มีขอบเขตกว้าง แคบไม่เท่ากันเช่น ความทุกข์ในขันธ์ 5 ความทุกข์ในอริยสัจ 4 และทุกข์ในไตรลักษณ์ความทุกข์ในขันธ์5 ตอนที่ว่าด้วยเวทนา หมายถึงทุกขเวทนา คือ ความรู้สึกทุกข์ เช่นปวดแขน ปวดขา หิว กระหาย เป็นต้น อันทำให้กระวนกระวายทั้งกายและใจความทุกข์ในอริยสัจ 4 มีขอบเขตกว้างไปอีก คือ หมายเอาทุกขเวทนาด้วยและแม้ความสุขที่มีตัณหาเป็นมูล ท่านก็จัดเป็นความทุกข์ในอริยสัจ เพราะความสุขเช่นนั้น เป็นสามิสสุข คือสุขที่มีอามิส หรือเครื่องล่อ ย่อมลงท้ายด้วยความทุกข์ อนึ่งความสุขนั้นเกิดจากความยึดมั่นในขันธ์ 5 และวัตถุอื่น ความยึดมั่นเช่นนั้นเป็นความทุกข์โดยรวบยอดอยู่แล้วเพราะทำให้จิตเสียคุณภาพ คือความสงบแล้วกระเพื่อมไปตามอารมณ์สุขและทุกข์ หวั่นไหวไปตามสุข และทุกข์ ให้ความกระวนกระวายแก่ดวงจิตเท่าๆ กัน ความสุขเป็นบ่วงอย่างหนึ่งที่คล้องใจคน ให้ติดอยู่ในภพแม้บ่วงนั้น จะทำด้วยทองคำก็คงสภาพเป็นบ่วงอยู่นั่นเองหรือจะเปรียบด้วยกรงจะเป็นกรงเหล็กหรือกรงทองคำก็มีคุณ สมบัติในการขังให้ ผู้อยู่ ในกรงเสียอิสรภาพความสุข อันเจือด้วยอามิส คือ รูป เสียง กลิ่น รสการถูกต้องท่านจึงจัดเป็นความทุกข์ด้วยความทุกข์ในไตรลักษณ์ หมายเอาความต้องแตกดับต้องทำลายของสัตว์ทั้งปวงไม่ว่าสังขารที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตวิญญาณ เช่น การทรุดโทรมคร่ำคร่าของโต๊ะเก้าอี้ บ้านเรือน เป็นอาทิ

ประโยชน์ของการเรียนเรื่องทุกข์ ความทุกข์เป็นสิ่งธรรมดาประจำโลกอย่างหนึ่ง ซึ่งยากที่ใครจะหลีกเลี่ยงได้จะต่างกันก็แต่รูปแบบของทุกข์เท่านั้น เมื่อความทุกข์เกิดขึ้นแก่ชีวิต ผู้มีปัญญาตรองเห็นความเป็นจริงว่าความทุกข์เป็นสัจจะอย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตย่อมระคนอยู่ด้วยทุกข์เป็นธรรมดา เมื่อเห็นเป็นธรรมดาความยึดมั่นก็มีน้อย ความทุกข์สามารถลดลงได้หรืออาจหายไปเพราะไม่มีความยึดมั่นนั้นความสุขที่เกิดขึ้นภายหลังการปล่อยวางย่อมเป็นความสุขอับริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นเขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นคือทางแห่งความบริสุทธิ์”

3) ความไม่ มีตัวตน (อนตฺตตา) ความไม่มีตัวตนหรือไม่ใช่ ตัวตนของสิ่งทั้งปวงอันเป็นธรรมดาที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก ยากที่บุคคลผู้สดับน้อยจะมองเห็นได้คำว่าอนัตตาอาจแปลได้ 2 อย่างคือ ไม่ใช่ตัวตนอย่างหนึ่ง และไม่มีตัวตนอย่างหนึ่ง สมมติว่าเป็นวัวถามต่อไปว่าอะไรคือวัว? ขามัน เขามัน หนังมัน หรืออะไร? ในที่สุดเราอาจจะหาวัวไม่เจอ เจอแห่งมวลเหตุปัจจัยต่างๆ ที่รวมกันให้เราสมมติเรียกว่าวัวโดยลักษณะพิเศษบางอย่างที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ส่วนความหมายอนัตตาพระพุทธเจ้าทรงให้ความหมายไว้สั้นๆ ว่าในอนัตตลักขณสูตรว่า“ขันธ์ 5 ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะหวังไม่ได้บังคับไม่ได้ จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย” พอสรุปในเรื่องอนัตตาได้ว่าที่เป็นอนัตตานั้นเพราะเหตุอย่างน้อย 3 ประการคือ

(1) เราไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามความพอใจ เช่น รูปกายของเราเกิดจากพ่อแม่และกรรม เราเลือกตามความพอใจของเราไม่ได้ พ่อแม่ก็เลือกไม่ได้ ถ้าเลือกได้ท่านคงเลือกรูปกายที่สวย แข็งแรงให้ลูก ทุกคนต้องเลือกเอาอย่างดีทิ้งสิ่งที่เลวเสีย แต่เพราะเราเลือกเอาไม่ได้มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยรูปกายของเราจึงปรากฏตามที่เห็นกันอยู่ ดีบ้าง เลวบ้าง หยาบบ้าง ประณีตบ้างแข็งแรงบ้างอ่อนแอบ้าง

(2) เราไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามที่เราอยากให้เป็น สังขารร่างกายของเรา มันจะเจริญหรือทรุดโทรมก็สุดแล้วแต่เหตุปัจจัยภายในอันมีกลไกในตัวของมันเอง เป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง เราบังคับมันไม่ได้ ในกรณีที่บังคับได้บ้างชั่วคราว เช่น การทำงานของต่อมไร้ท่อ ในร่างกายเราบังคับไม่ได้ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของจิต

(3) ขันธ์5 เป็นไปเพื่ออาพาธ ความว่า รูปกายเป็นไปเพื่อความเจ็บป่วยทรุดโทรมอยู่ตลอดเวลา แต่ทนไปได้เพราะได้เปลี่ยนอิริยาบถ คือ ยืน นั่ง นอน กิน ดื่ม ถ้าสิ่งดังกล่าวไม่สม่ำเสมอมากไป หรือน้อยไปบ้าง ร่างกายก็จะแสดงอาการวิปริตทันทีร่างกายพร้อมเสมอที่จะอาพาธแต่เพราะอาศัยการบริหารของผู้ยึดกายนี้ว่าเป็นของตน จึงทำให้พอทนไปได้แต่ในที่สุด ก็แตกทำลายไม่มีใครสามารถฝืนได้ ในพระบาลี อนัตตลักขณสูตร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ขันธ์ 5 เป็นอนัตตา ถ้าขันธ์ 5 เป็นอนัตตา แล้วก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธและเราหวังไม่ได้ว่าจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย”

ประโยชน์ของการเรียนรู้อนัตตา การเรียนรู้เรื่องอนัตตาทำให้เรารู้ความจริง ตามที่เป็นจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องถูกหลอกโดยสิ่งปรากฏให้เป็นเพียงผิวเผินไม่ยึดมั่นในขันธ์5 คือ รูปเวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณว่าเป็นตนหรือของตนเป็นทางคายตัณหามานะทิฐิทำให้เบากายเบาใจ หลักเรื่องอนัตตาสอนให้เรารู้ว่าสังขารทั้งปวงเป็นไปเพื่ออาพาธฝืนความปรารถนาบังคับบัญชาไม่ได้ เป็นไปตามเหตุปัจจัย ความรู้อย่างนี้เป็นเครื่องผ่อนคลายความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวันได้ดี เพราะในชีวิตประจำวันนั้นบุคคลส่วนใหญ่เดือดร้อนอยู่ด้วยเรื่องต้องการสิ่งต่างๆ บุคคลต่างๆ เป็นไปตามปรารถนาของตน พยายามฝึกให้สภาพแวดล้อมอันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันได้อย่างใจตัวเมื่อไม่ได้ตามนั้นก็เดือดร้อนใจ แม้ลูกเต้าของเรา เราก็ไม่อาจบังคับได้ดังใจหวังหมดทุกอย่าง สังขารร่างกายของเราความรู้สึกสุข ทุกข์ ความเจ้าอารมณ์เป็นอาทิของเราก็ไม่อาจให้เป็นไปตามใจหวังเพราะมันไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของเรา แต่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มันเป็นต่างๆการเรียนรู้และการนึกคิดบ่อยๆ ซึ่งหลักอนัตตานี้ช่วยให้ชีวิตแจ่มใสผาสุก ไม่ถูกเผารนร้อนด้วยไฟ คือ ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ชีวิตได้พบความสงบเย็นซึ่งค่อนข้างจะหาได้ยากในชีวิตปุถุชนสมัยนี้ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาจึงเป็นหลักพุทธธรรมคำสอนหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของไตรลักษณ์

ความสำคัญของหลักพุทธธรรมข้อนี้สอนไม่ให้มนุษย์ยึดติดในสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นสังขารไม่มีตัวตนเป็นสิ่งสมมติ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปตามธรรมชาติไตรลักษณ์ที่พิจารณาเห็นได้ยากนั้น เพราะมีเครื่องปกปิดไว้ไม่ให้เห็น คือ สันตติ ความสืบต่อแห่งนามรูปปกปิดอนิจจตา อิริยาบถ ความผลัดเปลี่ยนแห่งกิริยาปกปิด ทุกขตา ฆนสัญญา ความสำคัญเป็นกลุ่มเป็นก้อนปกปิด อนัตตา พิจารณาด้วยอุบาย คือ วิปัสสนาภาวนา พิจารณาเห็นนามรูป หยั่งเห็นความตั้งขึ้นและเสื่อมไป เพิกถอนสันตติเสียได้ อนิจจลักษณะก็ปรากฏชัด หยั่งเห็นความถูกบีบคั้น ทนอยู่ไม่ได้ด้วยเพิกอิริยาบถออกเสีย ทุกขลักษณะย่อมปรากฏชัด พิจารณาเห็นความเป็นธาตุและกระจายความเป็นก้อนออกได้อนัตตลักษณะย่อมปรากฏชัด เมื่อพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ด้วยปัญญาแล้ว จิตของผู้นั้นย่อมปล่อยวางได้ไม่ยึดถือเบญจขันธ์เป็นตน เป็นของเรา หลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวงเป็นจิตที่บริสุทธิ์ เป็นจิตสงบเย็น ดับทุกข์ได้ขาดมีคุณแก่ผู้พิจารณาเห็นดังนี้15

ประโยชน์ของไตรลักษณ์

1) ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ของเราไม่เป็นอัตตา

2) มนุษย์สัตว์เกิดขึ้นมาพร้อมกับความทุกข์

3) ไม่ประมาทในชีวิต

4) อยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุข

ผู้ที่ประพฤติปฏิบัตินำเอาหลักธรรมนี้มาใช้จะเกิดความสุข เพราะหลักธรรมข้อนี้ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เกิดขึ้นทำให้มองเห็นความจริงของชีวิต มองเห็นธรรมชาติของความเสื่อมสลายเพื่อให้ มนุษย์ เตรียมตัวเตรียมใจไม่ให้เกิดความประมาทจะได้ นำพาตนเองไปในภพภูมิข้างหน้าได้อย่างไม่ต้องพะวง

ไตรลักษณ์กับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมักมีร่างกายเสื่อมถอย มีจิตใจที่แปรปรวนอยู่เสมอๆ จะเกิดความกลัวความหวาดระแวง กลัวภัยต่างๆ นานาที่จะเกิดขึ้น หลักไตรลักษณ์จะช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง เข้าใจในสิ่งทั้งหลายว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่สามารถบังคับได้สังขารในไตรลักษณ์เป็นสภาวะที่ปรุงแต่ง เกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม ด้านร่างกายหรือจิตใจเป็นไปตามเกิดดับ มีแล้วก็ไม่มี เปลี่ยนแปลง

แปรสภาพเรื่อยไป เป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะ ความทุกข์ที่เกิดกับผู้สูงอายุเป็นธรรมดาของธรรมชาติ เป็นภาวะกดดัน ขัดแย้ง บีบคั้น คงสภาพอยู่ ไม่ได้ ยกเลิกมันไม่ได้ ความไม่ มีตัวตนซึ่งเรียกว่า อนัตตาส่วนความมีตัวตนเรียกว่า อัตตา จะมีตัวตนที่แท้จริงเป็นเจ้าของเป็นผู้ครอบครอง ผู้ทำความบังคับบัญชาให้เป็นไปตามความต้องการหรือตามปรารถนา อนัตตาเป็นการปฏิเสธความมี ความเป็นของอัตตา เพราะอัตตาเป็นเพียงภาพที่เกิดจาการยึดถือของคนทั่วๆ ไป คนแต่ละคนได้สร้างภาพ(อัตตา) หรือตัวตนขึ้นมาซ้อนไว้บนสภาวะธรรม และอัตตาหรือตัวตนก็บดบังบุคคลเหล่านั้น ไม่ให้มองเห็นสภาวะธรรม ถ้าผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในอนัตตาจะถ่ายถอนความยึดถือนั้น ที่มองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายที่มันเป็น สิ่งทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีตัวตน ไม่มีอะไรเป็นแก่นเป็นแกนหรือสิ่งซ้อนแฝงที่จะเป็นเจ้าของครอบงำของการบัญชา ไม่ขึ้นต่ออำนาจของใครไม่ว่าอยู่ข้างในหรือข้างนอก ถ้ามีตัวตนเป็นแก่นเป็นแกนแฝงซ้อน สิ่งที่เกิดขึ้นตามภาวะที่เป็นอย่างนั้นๆตามธรรมดาของมันไม่ได้แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ของมันอย่างนั้นๆ จึงชัดเจนแน่แท้ว่าตัวตนไม่มีจริงแม้ว่าอัตตาจะไม่มีจริง แต่การยึดถืออัตตาก็มีอยู่และเป็นสิ่งที่คนทั่วไปยึดถือมั่นกันอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาจึงมุ่งปฏิเสธอัตตาที่เขายึดกันอยู่ คือมุ่งให้คนละเลิกยึดถือมั่นที่จมวนกันอยู่นั้นเมื่อรู้ทันรู้เห็น ตามความเป็นจริง จะเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายรังเกียจและอยากหนี ให้พ้นไปเสียถ้า เจริญปัญญา ก็จะหายไปกลับรู้ สึกเป็นกลาง ไม่หลงใหล ไม่หน่ายแสยง ไม่ติดใจ ไม่รังเกียจไม่พัวพัน ไม่เหม็นเบื่อมีแต่ความรู้ชัดในสิ่งที่มันเป็น รู้สึกโปร่งโล่งเป็นอิสระ พร้อมด้วยท่าทีของการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ไปตามความสมควรแก่เหตุผลและตามเหตุปัจจัย

สรุปไตรลักษณ์ ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามัญ 3 ประการของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นเหมือนกฎธรรมชาติ ครอบงำสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ประกอบด้วย อนิจจา ทุกขตา และอนัตตตา 1.อนิจจา ความไม่คงที่ ไม่ถาวร หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่มีอะไรเที่ยงแท้ สิ่งมีชีวิต เมื่อเกิดแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงตามวัย จากเด็กเติบโตมาเป็นวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว วัยชรา และตายไป สิ่งมีชีวิตก็เช่นเดียวกันจะต้องมีการทรุดโทรม ผุกร่อน และเสื่อมโทรมไปในที่สุด 2.ทุกขตา ความเป็นทุกข์ของสิ่งทั้งปวง คือ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ 3.อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ตามปกติคนทั่วไปจะมีการยึดมั่นในเรื่องตัวตน คือการยึดว่า สิ่งนั้นเป็นของเรา นี่คือเรานี่เป็นเรา แต่ในทางของพระพุทธศาสนาถือว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา และไม่มีอะไรที่เป็นของเรา ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต มีอายุตั้งแต่ 60ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม รวมถึงเป็นผู้ที่ลูกหลานและสังคมควรจะให้การยกย่องดูแลเอาใจใส่ ผู้สูงอายุจะต้องพิจารณาร่างกายและสิ่งที่เกิดขึ้นภายในภายนอกของตัวเองสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป เป็นไปตามธรรมดาของธรรมชาติ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบาน ทุกอย่างในโลกนี้ไม่ใช่ความสุข เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพียงเราเข้าไปยึดว่าเป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการปรุงแต่งของจิต ทำให้คนเราลุ่มหลงยึดถือ เกิดทุกข์ตามมาทำให้เกิดปัญหาต่อตนเอง ลูกหลานและสังคม ผู้สูงอายุควรพัฒนาตัวเองให้มาก ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว เมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอน จะทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายสุขภาพจิตดีสมกับวัยสูงอายุ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีปัญญาเกิดขึ้น จะมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุนี้ การรู้แจ้งในไตรลักษณ์แล้วจึงจะนำไปสู่ความหลุดพ้น (วิมุตฺติ) ความบริสุทธิ์ (สุทฺธิ) ปัญญา(ปญฺญา) สันติ(สนฺติ) และความดับทุกข์ (นิพฺพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นี้เป็นเหตุผลสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า “พหุลานุสานี” คือคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ :

พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ :

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2236.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2554**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2554.

กรมประชาสงค์เคราะห์ กระทรวงมหาไทย. ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน. **คุรุปริทัศน์ ฉบับพิเศษ** ปีสุขภาพผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2525.

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2246**. กรุงเทพมหานคร เจ.เอส. การพิมพ์, 2547.

สุรกุล เจนอบรม. การเรียนรู้ด้วยตนเอง : นวัตกรรมทางการศึกษาที่ไม่เคยเก่า นวัตกรรมเพื่อการเรียนการสอน. ใน **เอกสารการประชุมวิชาการเนื่องในการสถาปนา คณะครุศาสตร์**. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

บริบูรณ์ พรพิบูรณ์. **โลกยามชรา และแนวการเตรียมตัวเพื่อความสุข**. เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์ 2528.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิต เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

วศิน อินทสระ. **ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท.** พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา. 2549.

รัญจวน อินทรกำแหง. ไตรลักษณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อีเอ็นซีปริ้นท์แมน, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม).** พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2552.

ยาจินต์ สินสุภา. “ศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการจักกิจกรรมของวัดเพื่อสวัสดิการสังคม สำหรับผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

ทิพวรรณ สุธานนท์. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะพุทธศาสตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE PROJECT OF THE FIVE PRECEPTS OBSERVING VILLAGES,BAN LAO SUB-DISTRICT, MAECHAI DISTRICT, PHAYAO PROVINCE

วิศิษฐ์ ทวีสิงห์
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) และสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(สัมภาษณ์) คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสนามวิจัย จำนวน 10 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และผู้ให้ข้อมูลสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่ายจากผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่วิจัย จำนวน 12 คนผลการวิจัย พบว่า การอยู่ร่วมกันของชุมชนในอดีตมีความสัมพันธ์เครือญาติแบบพี่น้อง ประเพณีวัฒนธรรมที่สร้างเสริมความรักสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้นทุนที่ดีของสังคม การปฏิบัติตามศีล 5 เป็นหลักธรรมให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว รักษากาย วาจา และใจ และการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน สร้างความสุขของบุคคลและสังคม

คำสำคัญ:ศีล 5, การส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล

Abstract

An Analytical Study of the Five Precepts Observing Village Project, Banlao Sub-District, Maechai District, Phayaoaimed to(1) study the five precepts observation projectto (2)explore guidelines to promote the project of five precepts observation, and to (3) analyze the way in promoting the project on which qualitative research was based for data collection through Semi-structured or guided interviews and Focus group discussion. Data analysis was carried out via contentanalysis with verification by data triangulation. Important informants (interview) village headman and 10 informants who involved in the fieldwork with purposive sampling, and 12 in-depth informants for afocus group.Findings showed that community in the past had kinship relationship along with culture and tradition promoting love and unity in ahelpful way, following the Buddha’s teaching, preserving tradition as a social capital. Five precepts observation is the way to instruct people to do good deeds, to refrain from evils, to guard body, speech, and mind, and to manage in order to protect life together for creating happiness to people and society.

Keywords: Five Precept, Promoting Village in Five Precepts Observation

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่สำคัญของโลก ที่ถือกำเนิดเมื่อ 2600 ปีกว่า ในดินแดนชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียในปัจจุบัน นับแต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐ สาระแห่งความจริงคือธรรมดาของเหตุปัจจัยหรือกระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจะเข้าถึงความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ และสมณทูตได้เผยแพร่ไปทั่วโลก ซึ่งประเทศไทย ก็ได้รับการเผยแพร่พุทธศาสนาจากประเทศอินเดียมีความเจริญรุ่งเรืองตามลำดับ จนกลายเป็นสถาบันหลักของชาติเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทยมีบทบาทสำคัญทุกมิติการดำเนินชีวิตของประชาชน ทั้งในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม โดยมีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่เหล่าพุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติ

การดำรงชีวิตของปัจเจกชนในยุคปัจจุบันที่โลกมีพลวัต (Dynamic) เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี แต่หลักธรรมยังมีความทันสมัยอยู่เสมอ ผลจากการที่พระพุทธศาสนาเข้ามีบทบาทในวิถีชีวิตของประชาชน การปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การดำรงชีวิตตามวิถีแห่งพุทธของประชาชนที่ยึดหลักพุทธธรรม มีปัญญากำกับ เท่าทันความเป็นไปตามหลักแห่งอริยสัจและไตรลักษณ์ จะทำให้มีความเป็นอยู่ตลอดจนถึงวิถีชีวิตที่สงบสุข สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ตลอดจนถึงหลักของศีล 5 ซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงมองเห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัว และมีจิตสำนึกที่ดีงามเป็นพื้นฐานทุกคนเช่นกันจึงให้หลักการอยู่ร่วมกันโดยมีศีล หรือบทบัญญัติพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ในการสร้างความ “ความสุข” ของบุคคลและสังคม ให้มีจิตสำนึกที่ดีงาม สร้างสรรค์สิ่งที่ดีต่อตนเอง เพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ และสรรพสิ่ง ป้องกันการกระทำที่เป็นอกุศล เช่น การประหารชีวิต ทำร้ายผู้อื่น ลักขโมย ข่มขืน หลอกลวง และการก่ออาชญากรรมได้ทุกอย่าง

ในปัจจุบันกระแสการเมืองทำให้สังคมมีความแตกแยก ขาดความสงบสุข ประชาชน มีความเห็นต่างทางการเมืองสมเด็จพระรัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในช่วงปี 2556 - 2560ได้ดำริเป็นนโยบายสำคัญคือ โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5” มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองและประโยชน์สุขของประชาชนตลอดจนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ยึดมั่นในคำสอน ทางพระพุทธศาสนา ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และคณะสงฆ์ ดำเนินการในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, 2558)

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ค.ส.ช.) ร่วมกับรัฐบาล และคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สังฆราช ได้มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักศีล 5 ไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน สร้างความปรองดองสมานฉันท์ มีความรักความสามัคคี โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานนำไปสู่การปฏิบัติ กำหนดพื้นที่ดำเนินการพร้อมกันทั้งประเทศอำเภอแม่ใจ ซึ่งแบ่งการปกครองจำแนกเป็น 6 ตำบล 66 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และได้สนองตอบโดยนำแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม สร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่อื่น

การปฏิบัติตามศีล 5 ถือเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์รวมถึงยังเป็นทั้งมรรควิธีการพัฒนาชีวิต และการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน กอปรกับเป็นนโยบายสำคัญของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ค.ส.ช.) ร่วมกับรัฐบาล และคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช “โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5” สร้างความสามัคคีปรองดอง ดำรงชีวิตอย่างสงบ สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะ

ศึกษาในเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) และสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informant)

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (สัมภาษณ์) คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และผู้ให้ข้อมูลสนทนากลุ่มย่อย(Focus Group) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) ในตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 12 คน โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือก (Inclusion criteria) อาศัยอยู่จริงในพื้นที่

ผลการศึกษา

การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาสาระผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

1. การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่อาศัยอยู่แต่เดิม พบว่าการอยู่ร่วมกันของชุมชนแต่เดิมก่อนที่จะมีดำเนินการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 สมัยก่อนชุมชนมีความร่วมมือกันดีจะรื้อบ้านหลังหนึ่งก็จะมาร่วมกันภายใน 1 วัน ให้เสร็จ หลังจากนั้นก็จะมีการกำหนดสร้างบ้านใหม่ขึ้นมาก็ได้ร่วมกันอีกครั้งหนึ่งโดยผลัดกันมาคนละ 1 วันหรือ 2 วัน จนเสร็จเรียบร้อย โดยไม่มีค่าแรงและผู้หญิงก็ร่วมมือทำกับข้าวเลี้ยงคนที่ช่วยกันทำบ้าน (สมศักดิ์ กำอินตา, 2560) แต่เดิมมาเราอยู่กันแบบพี่น้อง เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันแบบมีความสุขแบ่งกันกินกันใช้ เช่น การต้มไก่ พ่อแม่บอกให้ลูกยกไปให้บ้านปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หลังจากนั้นเราก็จะได้กินต้มไก่ตลอดปีเพราะเราให้เขา เขาให้มามีความสุขเรื่องศาสนาพ่อแม่ก็ชวนลูกหลานเข้าวัดทำบุญ บางทีบ้านอื่นมีงานใหญ่พ่อแม่ก็ชวนลูกหลานไปด้วย แนะนำให้รู้จักกันญาติพี่น้อง ก่อให้เกิดการรักใคร่ สามัคคีฝากลูกฝากหลาน ให้มีความเคารพนอบน้อม (ศรีมูล ใจยะสุข, 2560)

การอยู่อาศัยร่วมกันแต่เดิม ซึ่งเป็นสมัยยังไม่เจริญสื่อสารประชาสัมพันธ์ต่างก็ไม่มี อาศัยแบบพี่น้องพึ่งพาอาศัย เคารพผู้ใหญ่ เชื่อฟังผู้ใหญ่สั่งสอน ของใช้อุปกรณ์การประกอบอาชีพต่างๆใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านโดยแทบไม่ใช้เงินทอง (สนั่น สายเครือวงค์, 2560) อยู่ด้วยกันแบบไม่ระแวงกันเช่น ไม่กั้นรั้ว เป็นต้น แล้วพึ่งกัน โดยเรียกกินข้าวอีกอย่างก็เอื้อเฟื้อกัน เช่น แบ่งเป็นอาหาร เป็นต้น ร่วมกันทำงาน เช่นลงแขก ช่วยกันเกี่ยวข้าว มีความสามัคคีกันดีมีศีลห้าอยู่ในใจเสมอไป ไม่มีโรงกลั่นสุราในหมู่บ้าน (สังคม หรดี, 2560) อยู่อย่างสงบสันติ มีการร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม (เกษม สวณา, 2560)

การอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากโลกเจริญรุ่งเรือง จึงทำให้คนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ย่อมมีความแตกต่างกันไปอย่างรวดเร็วสมัยบรรพบุรุษจะทำสิ่งใดย่อมจะช่วยเหลือกันและกัน ในปัจจุบันจะต้องใช้เงินเป็นที่ตั้ง จึงทำให้คนในปัจจุบันขาดความสามัคคี มีแต่การแข่งขัน มีสี มีพวก คนในชุมชนไม่มีความเข้าใจ หลักธรรมของศีล 5 เท่าที่ควรยึดถือปฏิบัติไม่ถูกต้อง เกิดอบายมุขต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น การพนันการทะเลาะวิวาท (เสาร์แก้ว แสนเขียว, 2560)

การอยู่ร่วมกันในอดีตถือว่ามีความสุขกว่าในปัจจุบันมากมีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก จะทำอะไรให้เกียรติผู้ใหญ่เสมอ มีความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ และครูบาอาจารย์และยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด เช่น พาลูกเข้าวัดทำบุญอยู่อย่างสม่ำเสมอ พาลูกไปเป็นลูกศิษย์วัดให้ศึกษาธรรมะ และให้ลูกบวชเป็นสามเณรเป็นพระจำนวนมาก ทำให้จิตใจของคนในอดีตอ่อนโยนมากๆ มีความเกรงกลัวต่อบาปและสามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม สืบมาจนถึงปัจจุบันให้ลูกหลานสืบทอดกันต่อไป การอยู่ร่วมของชุมชนอยู่ด้วยกันแบบเครือญาติทุกครัวเรือน นับถือศาสนาพุทธสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี โดยมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของชุมชนคือวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตลอดมา กล่าวได้ว่า เป็นชุมชนที่พึ่งพากันแบบพี่น้อง เข้าใจซึ่งกันและกันมีอะไรก็แบ่งปันช่วยเหลือกัน รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม สอนลูกสอนหลานตามประเพณีและงานบุญต่าง ๆให้ประพฤติปฏิบัติตามปู่ย่าตายายพาเข้าวัดในวันสำคัญต่าง ๆ ได้ดีต่อมาเมื่อประมาณ 20 กว่าปี บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปเลยเป็นชุมชนสังคมที่เห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีไว้ ขาดศีลธรรมประจำใจ ไม่มีความละอายความเกรงกลัวต่อบาป พูดกันไม่รู้เรื่องไม่ปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ไม่เป็นพี่เป็นน้อง พึ่งพากันไม่ได้ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ไม่นึกถึงส่วนรวม” (นิรันดร์ มรรควัน, 2560)

2. การอยู่ร่วมกันของชุมชนหลังมีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

พบว่า ส่วนใหญ่รักษาศีล 5 โดยการฟังเทศน์ ทำบุญสืบทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย (เสาร์แก้ว แสนเขียว, 2560) ทำให้เกิดความสามัคคี ในหมู่บ้านมากขึ้น ปัญหาการทะเลาะวิวาทในครอบครัวลดน้อยลงคนในหมู่บ้านเข้าใจหลักธรรมของศีล 5 ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องสามารถอธิบายให้ลูกหลานฟังเข้าใจได้ การอยู่ร่วมกันในชุมชนหลังจากหมู่บ้านรักษาศีล 5 เข้ามีเมื่อปี 2557 เป็นต้นมาก็ดีระดับหนึ่ง เนื่องด้วยสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน มีการแข่งขันกันสูงมากและมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น พ่อกับแม่ต้องออกไปทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัว และส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในเมืองใหญ่จำนวนมากทำให้ครอบครัว เป็นครอบครัวแหว่งกลาง พ่อแม่ไม่มีเวลาสั่งสอนลูกหลานทำให้เยาวชนไม่สนใจในเรื่องนี้มากนัก และผู้คนกลุ่มใช้แรงงานก็ไม่ค่อยสนใจเท่าใดนัก เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจฝืดเคืองต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ มีแต่คนแก่และคนวัยใกล้เกษียณเท่านั้นที่ใส่ใจในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 แต่ด้วยความเป็นคนพุทธในสายเลือดเยาวชน - กลุ่มวัยทำงานก็ยังเกรงกลัวต่อบาป ยึดถือหลักศีล 5 ข้อได้ดีพอสมควร เช่น ในปัจจุบันในชุมชนไม่มีคนที่ลักเล็กขโมยน้อยเหมือนแต่ก่อนแล้วไม่ฆ่าสัตว์ เพื่อความสนุกสนานเหมือนในอดีต และที่ดีที่สุดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และได้ผลมากที่สุดคือ งดเหล้าเข้าพรรษาทำให้คนสนใจที่จะเลิกเหล้าช่วงเข้าพรรษาเป็นจำนวนมากนี่คือความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากอดีตที่ยังไม่มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มาถึงแม้สภาพชุมชน - ครัวเรือน ไม่เหมือนอดีตที่ผ่านมาจะเป็นครอบครัวใหญ่ที่อบอุ่นมีการปกครองกันแบบพ่อแม่ปกครองลูกอยู่กันในชุมชนที่อบอุ่น ด้วยสภาพชุมชน - ครัวเรือนในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวและต้องออกไปทำงานนอกบ้านมีโครงการหมู่บ้านรักษา ศีล 5 มาถือว่าชุมชนได้ตอบรับและปฏิบัติศีล 5 ได้ดีพอสมควร

การอยู่ร่วมของชุมชนโดยชุมชนนับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้วและรักษาศีล 5 ทุกครัวเรือนสืบทอดมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย โดยเข้าวัดฟังธรรมะ ทุกวันพระ จะเข้าวัดทำบุญรักษาศีล 5มาตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นโครงการที่ดี ถ้าคนเข้าใจนำไปประพฤติปฏิบัติก็จะเกิดความสุข ความเจริญกับครอบครัว ชุมชนมีความเข้าใจในหลักการรักษาศีลภาวนามากขึ้น ทำตามที่เคยทำมาตามปกติ รู้จักรักใคร่สามัคคี มีอะไรช่วยกันคิดช่วยกันทำไม่มีการร้องเรียนมีเรื่อง

อะไรจะพูดจากันก่อน ไม่ถือโทษโกรธเคือง ไม่มีขี้เมาเอะอะโวยวายไม่มีการตั้งวงเหมือนเมื่อก่อนไม่มีการลักเล็กขโมยน้อยเกิดขึ้นในชุมชนรู้จักการเคารพนับถือผู้หลักผู้ใหญ่เชื่อฟังมีเหตุ มีผล คนในชุมชนรู้จักการออกความคิดเห็นและยอมรับในประชาคมตามมตินั้น ซึ่งเป็นการดีเพื่อกระตุ้นตนเองซึ่งอยู่ในสถานภาพที่เปลี่ยน หันมาระลึกถึงในอดีตที่ผ่านมาเราเคยอยู่แบบเรียบง่าย และประหยัด ปัจจุบัน เทคโนโลยีสมัยใหม่ประกอบการใช้จ่ายในครัวเรือนก็สูงขึ้นก็หวนกลับมาคิด สิ่งที่ไม่จำเป็นและเคยปฏิบัติ ที่ผ่านมาวิเคราะห์ล้วนแต่อยู่ในศีล 5 ที่สมควรนำมาปฏิบัติต่อไป และมีการงดดื่มสุราเป็นต้น บางคนงดได้ บางคนงดได้จำพรรษา บางคนงดได้ตลอดชีวิต เป็นผลดีต่อสุขภาพของคนในชุมชน แต่ก็มีบางคนยังไม่เข้าใจคำว่าศีล 5 ข้อ ทำได้ไม่ครบ 5 ข้อ ทางพระสงฆ์ก็ได้จัดอบรม ถ้าหากว่าท่านจะเข้าร่วมโครงการศีล 5 นั้นไม่ต้องถือว่าให้ครบทุกข้อ ข้อใดที่สมควรปฏิบัติก็ทำ

3. แนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชน

แนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชน พบว่าวัดต้องทำโครงการดีๆ ควบคู่กับหมู่บ้านรักษาศีล 5 ด้วย เช่น โครงการพ่อแม่พาลูกเข้าวัดทำบุญทุกวันพระ ร่วมกับทางโรงเรียนต้องทำโครงการพาเด็กเข้าปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ ฟังธรรมอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง วันขึ้นแรม 15 ค่ำ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำอย่างจริงจัง ไม่ใช่มีโครงการก็มาพูด พอเสร็จโครงการแล้วก็เงียบไป ให้ชุมชนดูแลคัดเลือกบุคคลตัวอย่างที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบกับการนำศีล 5 ข้อไปปฏิบัติได้ดี ขอให้ส่งรายชื่อบุคคลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องออกเกียรติบัตร และมีรางวัลให้ (นายชัย ใจแล, 2560) การรณรงค์ให้ชาวบ้านรักษาศีล 5 พร้อมทั้งเชิญชวนคนในครอบครัวรักษาศีล 5 โดยกรอกใบสมัครเข้าร่วมโครงการเพื่อเป็นหลักฐาน และเพื่อแสดงถึงความตั้งใจจริงของประชาชนในชุมชน ในหมู่บ้านชุมชนก็นับถือพุทธศาสนาอยู่แล้ว โลกจะร่มเย็นดับเข็ญได้ด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องมีหน่วยงานที่เข้ามาทำโครงการให้ชัดเจน บูรณาการกับทางวัดซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนาให้พระสงฆ์ร่วมกับผู้นำ เป็นผู้นำในการให้ความรู้เรื่องศีล 5 ให้กับชุมชน ให้เข้าใจแก่นแท้ของศีล 5 ว่าดีหรือไม่ดีอย่างไรให้ทางโรงเรียนนำนักเรียนเข้ามาอบรมเรื่องของศีล 5 เป็นประจำ จะได้ซึมซับตั้งแต่เล็กๆ จะได้รู้จักบาปบุญคุณโทษ จะต้องทำกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่ทำวันนี้ โครงการนี้หมดก็หายไป ไม่ทำต่อเนื่อง ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร และทำให้คนในปัจจุบันเรียนรู้ และส่งเสริมให้ลูกหลาน ได้รับรู้การส่งเสริมรักษาศีล 5 สืบต่อไป พระสงฆ์ ก็คงจะใช้ในการพูดคุยทุกวันพระที่ทำพิธีทุกที่ทุกงาน และทางผู้ใหญ่บ้านก็จะประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของหมู่บ้านบ่อยๆ เพื่อที่จะชักจูงสร้างความเข้าใจของประชาชนในหมู่บ้าน ได้รับทราบการปฏิบัติศีล 5 ข้อ ควรมีกติกาหมู่บ้านที่เข้มงวดตามหลักประชาคม บทลงโทษผู้กระทำผิดอย่างจริงจังให้เป็นตัวอย่าง ยกย่องส่งเสริมคนทำดีให้ออกหน้าออกตา มอบเกียรติบัตร ประชาสัมพันธ์หอกระจายข่าวให้รู้ผลได้ผลเสียของการกระทำนั้น พูดคุยให้คนกระทำความผิดให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ส่งเสริมเด็กยุวชนให้รู้จักการรักษาศีลเป็นนิจ (ศรีมูล ใจยะสุข, 2560) โดยปลูกฝังตั้งแต่เด็กในโรงเรียนมีป้ายประชาสัมพันธ์ และประพฤติตนอยู่ในกรอบ ตลอดจนมีป้ายประชาสัมพันธ์และการประพฤติตนอยู่ในกรอบ ตลอดจนมีทีมงานเผยแพร่ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของวัฒนธรรม และทางพระสงฆ์ลงในพื้นที่แต่ละจุด อาจเป็นโครงการธรรมะสัญจร มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถอธิบาย เพื่อกระตุ้นให้แต่ละพื้นที่มีความสนใจ และหวนกลับมาใช้ชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีไปปฏิบัติตน และบางคนหลงไปในยุคสมัยได้นำมาเปรียบเทียบการครองตัวกับชีวิตประจำวัน ยึดหลักคุณธรรม 10 ประการ ควบคู่กับการรักษาศีล 5 ควรมีแนวทางของทางพระสงฆ์ช่วยอีกทางหนึ่ง เวลาไปงานศพ พระไปเทศน์ก็ดีก็ขอให้พระรูปนั้น บรรยายเรื่องสุรา ให้งดการดื่มให้น้อยลง หรืองดตลอดชีวิต ควรเป็นตัวอย่างให้แก่เยาวชน เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งผู้นำในตำบลนั้น ๆ ต้องเข้าพรรษาทุกคน เป็นตัวอย่างให้พี่น้องประชาชนในตำบลหรือหมู่บ้าน แนวทางคู่กับกฎหมาย ที่กำหนดไว้บางอย่าง เช่น ไม่ให้ดื่มเหล้าในวันสำคัญวันพระ งานบุญ งานมวย งานเกี่ยวกับพระ วันปีใหม่เมืองไม่ให้ดื่ม วันปีใหม่ไทยไม่ให้ดื่มจัดอบรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติศีล 5 ให้กับคนในชุมชนให้เข้าใจ โดยเฉพาะเด็กเยาวชน ให้มีความรู้เรื่องศีล 5 เพิ่มมากขึ้น อันนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติดีงามทำให้ลดปัญหาอบายมุขในหมู่บ้านต่อไป

การวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

การวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่อาศัยอยู่แต่เดิม พบว่า ลักษณะการอยู่ร่วมกันในอดีตลักษณะความสัมพันธ์เครือญาติแบบพี่แบบน้อง เคารพนับถือให้เกียรติผู้อาวุโส มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น การลงแขกทำนา การแบ่งปันอาหาร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พาลูกหลานเข้าวัดทำบุญอยู่สม่ำเสมอ ส่งเสริมการบวชเรียนเป็นสามเณรเป็นพระศึกษาธรรมะ ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เกรงกลัวต่อบาป รักษาขนบธรรมประเพณีที่ดีงาม ยี่สิบปีที่ผ่านมาบ้านเมืองเปลี่ยนแปลง ทำให้คนไม่มีความละอายความเกรงกลัวต่อบาป ขาดศีลธรรมประจำใจขาดความสามัคคี พูดกันไม่รู้เรื่อง มีแต่การแข่งขัน เห็นเงินเป็นที่ตั้ง มีความเห็นแก่ตัวไม่นึกถึงส่วนรวม

การอยู่ร่วมกันของชุมชนหลังมีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 พบว่าการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ทำได้ไม่ครบทุกข้อ ข้อใดสมควรปฏิบัติก็ทำ การฟังเทศน์รับศีลเป็นการ ช่วยรักษาศีล 5 ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ทำให้ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ มีแต่คนแก่และคนวัยใกล้เกษียณที่สนใจศึกษาธรรมและประพฤติตามหลักศีล 5 โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทำให้ชุมชนมีความเข้าใจในหลักการ รักษาศีล ภาวนา ชุมชนมีความสงบสุขร่มเย็นยิ่งขึ้น

แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 พบว่าพระสงฆ์ในฐานะผู้นำศาสนาควรใช้โอกาสในวันพระ การทำพิธีทางพุทธศาสนาทุกงาน งานศพ หรือโครงการธรรมะสัญจร สร้างความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติรักษาศีล 5 ให้แก่ประชาชนพร้อมทั้งส่งเสริมคนดีที่ประพฤติปฏิบัติชอบโดยการนำศีล 5 ไปปฏิบัติได้ดี มอบเกียรติบัตรเชิดชูเกียรติต่อสาธารณชน ให้เป็นที่ประจักษ์ชัดและการส่งเสริมยุวชนรักษาศีลเป็นนิจ เพื่อปลูกฝังต้นกล้าแห่งความดีแก่ชุมชน ในส่วนของผู้นำชุมชน ควรมีความเข้าใจแก่นแท้ของศีล 5 และร่วมกับพระสงฆ์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจตลอดจนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชน บูรณาการมาตรการทางกฎหมาย ตลอดจนถึงรณรงค์สร้างกระแสการรักษาศีล 5 ในชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข้อสรุปจากการวิจัย

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กับการอยู่ร่วมกันของชุมชน ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่าการอยู่ร่วมกันของชุมชนตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ ในอดีตมีความสัมพันธ์เครือญาติแบบพี่แบบน้อง อีกทั้งยังมีประเพณี วัฒนธรรม เคารพนับถือให้เกียรติผู้อาวุโส มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูล ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อนุรักษ์ขนบธรรมประเพณีที่ดีงาม ซึ่งเป็นต้นทุนที่ดีของสังคม นับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ที่ผ่านมา ส่งผลให้คนไม่มีความละอายความเกรงกลัวต่อบาป ขาดศีลธรรมประจำใจ ไม่มีความสามัคคี เมื่อสิบปีที่ผ่านความขัดแย้งทางการเมือง ได้สร้างความแตกแยกในตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว จนถึงสังคม และประเทศชาติอย่างไรก็ตาม โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ ร่วมกับคณะสงฆ์ และภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้แปลงสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ประกอบกับการมีรากฐานต้นทุนที่ดีทางสังคม ลักษณะความสัมพันธ์เครือญาติแบบพี่แบบน้อง ขนบประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม เมื่อบูรณาการกับการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ทำให้มีความสามัคคีปรองดองสังคมอยู่เย็นเป็นสุข

การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนตำบลบ้านเหล่าอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยาตามหลักศีล 5พบว่า การปฏิบัติตามศีล 5 ถือเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์รวมถึงยังเป็นทั้งมรรควิธีการพัฒนาชีวิต ทำความดี ละเว้นความชั่ว รักษากาย วาจา และใจ และการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน ให้มีความสงบร่มเย็น สร้างความ “ความสุข” ของบุคคลและสังคมตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ ในอดีตนับว่ามีต้นทุนทางสังคมที่ดี การอยู่ร่วมกันแบบพี่แบบน้อง

อีกทั้งยังมีประเพณี วัฒนธรรมที่ดี การพัฒนาทางเศรษฐกิจสู่ความทันสมัยส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความขัดแย้งทางการเมือง โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิตประจำวัน สร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้ประชาชนปฏิบัติตนใช้ศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติการอยู่ร่วมกัน มีเหตุผล ยับยั้งชั่งใจ พัฒนาชีวิต และการจัดการเพื่อชีวิตที่ดีร่วมกัน

แนวทางการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยาพบว่ารัฐควรมีการกำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงานศีล 5 บูรณาการกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องร่วมกับการรณรงค์สร้างกระแสอย่างจริงจังต่อเนื่อง ยกย่องเชิดชูเกียรติคนที่นำหลักศีล 5 ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ดี สามารถเป็นต้นแบบคนดีรักษาศีล 5 พร้อมทั้งการสนับสนุนให้ชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล 5 และปลูกฝังต้นกล้าแห่งความดี “ยุวชนรักษาศีล” แก่ชุมชน และจัดการให้ผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในหลักการ ตลอดจนถึงแนวทางการปฏิบัติตามของศีล 5 สำหรับพระสงฆ์ในฐานะผู้นำศาสนา และองค์กรสงฆ์ ควรใช้ในทุกโอกาสทั้งงานมงคล และอวมงคล หรืองานพิธีต่าง ๆ สร้างความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติรักษาศีล 5 ให้แก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อนโยบายของรัฐ การเรียนการสอน และการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ ข้อเสนอแนะด้านหน่วยงานราชการภาครัฐ ควรกำหนดแผน หรือนโยบายอย่างจริงจัง และชัดเจน ในการส่งเสริมกิจกรรม หรือโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ข้อเสนอแนะด้านการเรียนการสอน กระทรวงศึกษาธิการ ควรเพิ่มหลักสูตรการศึกษาของรัฐ โดยการเพิ่มกิจกรรมภาคปฏิบัติลงไปด้วย เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้เห็นคุณค่าและมีความประพฤติที่ดีงามตามหลักเบญจธรรม หรือศีล 5 และข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของการอยู่ร่วมกันชุมชนรักษาศีล 5 เพื่อสร้างรูปแบบการอยู่ร่วมกันที่มีความเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.ศีล 5 คุณค่าของชีวิตและสังคม.นนทบุรี : บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2558.

สัมภาษณ์.เกษม สวณา. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.ชัย ใจแล. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 12ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.นิรันดร์ มรรควัน. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.ศรีมูล ใจยะสุข. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์สนั่น สายเครือวงค์. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.สมศักดิ์ ก๋าอินตา. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.สังคม หรดี. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

สัมภาษณ์.เสาร์แก้ว แสนเขียว. กำนันตำบลบ้านเหล่าตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2560.

กรรมประจักษ์:ตามหลักชีวิตจริง

Dhamma manifestation for real life

พระสมนึก ทับโพธิ์
อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าความทุกข์เป็นสิ่งที่ทุกคนบนโลกคงไม่อยากได้ไม่อยากมี ซึ่งหากเราไม่สามารถหาสาเหตุเจอ เราก็มักจะโทษ “กรรม”แต่ท้ายที่สุดไม่ว่าเราจะรู้หรือไม่รู้ เราทั้งหลายก็หนีไม่พ้น เมื่อใดที่ความทุกข์จากกรรมเกิดขึ้นแล้ว ทุกคนคงอยากหนีให้พ้น หรือพยายามหาทางที่จะแก้ไขบรรเทาดับทุกข์จากกรรมนั้นให้หมดลง ไม่ว่าจะสรรหาวิธีการใดๆจะเสียเงินเสียทองเท่าไหร่ก็ยอมแลก เพื่อได้มาซึ่งความสุข บางคนใช้เวลาขวนขวายหาวิธีแก้ไขมาทั้งชีวิตก็ไม่สามารถพบแม้แต่ปากทางเข้าสู่ประตูแห่งความสุขได้เลย เพราะท่านไม่เคยรู้จักแม้แต่ป้ายบอกทางที่จะนำทางท่านไป ท้ายที่สุดพุทธศาสนาคือตำราเล่มใหญ่ที่สอนให้เราเอาชนะและหลุดพ้นจากความทุกข์ อันเกิดขึ้นเนื่องด้วยกรรมนิยามคือเปนเรื่องของมนุษยโดยตรง ครอบคลุมโลกแหงเจตจำนง และการปรุงแตงสร้างสรรคทั้งหมดของมนุษย เปนแกนนำในการปรุงแตงชีวิตตนเองของมนุษยแตละคนได้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555) ด้วยการมาปฏิบัติธรรมเพื่อให้ได้ซึ่งธรรมมะ แต่ชาวพุทธหรือผู้ปฏิบัติในยุคปัจจุบัน มักจะคิดกันแต่ว่า จะเริ่มต้นปฏิบัติเข้าวัดฟังธรรม ก็ต่อเมื่อมีอายุมากแล้ว หรือต้องพบกับปัญหาความทุกข์จากกรรมอย่างแสนสาหัสในชีวิตเสียก่อนจึงค่อยหาธรรมมะเข้าสู่ใจ แต่หารู้ไม่ว่าการปฏิบัติธรรมต้องอาศัยการฝึกฝนเพื่อเตรียมพร้อมและป้องกันเสียตั้งแต่ยังไม่พบเจอกับปัญหา ดังนั้นจึงเป็นที่มาของคำสอนของพระพุทธองค์ที่สอนเราให้เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นพื้นฐาน เพราะคนเราเกิดมาพร้อมกับกรรมและต้องตายไปพร้อมกับกรรมในที่สุดดังพุทธพจนที่กล่าวไว้วา “กมฺมุนา วตฺตตี โลโก (ขุ.สุ. 25/382/457) บทความนี้จึงพยายามที่จะสื่อสารถึงคนรุ่นใหม่ที่พยายามตามหาคำตอบที่เหมือนเส้นผมบังตา ด้วยเจ้าชายสิทธัตถะมหาโพธิสัตว์ ได้ใช้เวลาอันแสนยาวนาน เพื่อตามหาหนทางและทรงค้นจน “ธรรม” สิ่งที่ยิ่งใหญ่ประจักษ์เห็นจริงกับตา กับชาวโลกว่าธรรมมะช่วยเยียวยาและบำบัดความทุกข์ที่เกิดจากกรรมได้จริง และอาจสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตยุคปัจจุบันได้จริงโดยไม่ต้องสละเวลาในการใช้ชีวิตปรกติไปปฏิบัติธรรมนุ่งขาวห่มขาวหรือไปถือศีลที่วัด และเป็นวิธีที่ลัดสั้นตัดตอน เข้าถึงผู้ที่ไม่ชอบอะไรยุ่งยากและซับซ้อน หรือเข้าใจยาก แต่กระนั้นเรื่องของกรรมยังเป็นสิ่งที่ปุถุชนคนธรรมดาเข้าใจได้ยาก นั้นเพราะเรื่องของวิบากแห่งกรรมเป็นหนึ่งในหลักอจินไตย (4) ที่ไม่ควรคิด ผู้ที่คิดก็จะพึงมีส่วนแห่งความเป็นบ้า ได้รับความลำบากเปล่า (จตุกฺก. อ. 21/104/77)ไม่ใช่วิถีของคนธรรมดาเช่นเราจะเข้าใจได้ด้วยการนึกคิดเท่านั้น

ดังนั้นการเข้ามาศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนจึงเป็นเสมือนการยืนยันให้เห็นว่า ธรรมมะของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่ประเสริฐ เพราะถูกกลั่นกรองตกผลึกด้วยประปัญญาอันล้ำเลิศ ที่เกิดจากการสั่งสมมานับชาติไม่ถ้วน และท่านก็เชิญชวนให้เราทั้งหลายได้น้อมเข้ามาพิจารณา เพราะเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงพิสูจน์และทดลองจนเห็นแจ้งแล้วว่าสามารถช่วยเหลือได้ผลจริง ไม่ใช่เพียงอิงคำกล่าวอ้าง เมื่อเราทั้งหลายได้น้อมใส่จิตใส่ใจเข้าไปปฏิบัติพิจารณาแล้ว จะสามารถประจักษ์เห็นจริงแก่ผู้นั้นเฉพาะตนเอง ไม่ใช่เพียงแค่การเชื่อหรือฟังสรรพคุณประโยชน์จากผู้อื่น แต่จะเห็นผลจนแจ่มแจ้งแก่ใจได้ด้วยตัวท่านเอง ซึ่งสามารถให้ผลได้ไม่จำกัดกาล นั่นคือไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปยาวนานแค่ไหนความรู้ที่ได้ประจักษ์แจ้งแก่เรานั้น สามารถช่วยเหลือเราได้จริงทั้งในภพชาติปัจจุบันรวมไปถึงภพชาติหน้า แม้ว่าหลายศาสนาจะมีความเชื่อในจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ต่างกัน แต่พุทธศาสนาได้สอนเราว่า ความปรารถนาอันสูงสุดคือการหลุดพ้นแม้แต่กรรมเหล่านั้น เพื่อเข้าสู่ความสุขที่แท้จริงอันเป็นนิรันดรคือความว่าง ที่ผู้คนต่างแบกภาระ

ของกรรมกันไว้นานแสนนาน คงถึงเวลาเสียแล้วที่เราทั้งหลายควรต้องหันมองกลับมาสู่ความจริงที่ว่า ตราบใดที่เรายังไม่รู้ว่าชีวิตเราเกิดมาเพื่ออะไร และจะไปที่ไหนในที่สุด เราก็คงจะปล่อยเวลาผ่านไป ให้ชีวิตถูกความทุกข์จากกรรมที่ตนสร้างเข้ามาครอบงำไปตลอดกาล

Abstracts

It is undeniable that nobody wants to live in suffering. Unfortunately, we cannot avoid it eventually. We, human beings, always desire to do anything to get rid of living in suffering. We would be willing to spend a lot of money only because we believe that it could help to bring you happiness. Some keep seeking happiness for their entire life but not even close to the door of happiness, because they do not know what can be the signs of the way.At the end of the long journey, Buddism is the key of how to win and get rid of being suffering. What we need to do is to start practicing Dhamma. However, most of Buddhists recently prefer to start when they become the elderly or wait until difficulties happen and life gives them no way to go then they will consider that it is probably the time. Unfortunately, Dhamma practicing needs some time, so you must be prepared before you need to use it.

Dhamma, as taught by the Buddha, is suitable for everyone. Since we all live with suffering from the first until the last day of our lives, this article intends to communicate to all young people who are seeking the right answer to be free from suffering as they cannot see the wood for the trees.Prince Sithata, the great Bodhisattva, had dedicated himself for a long time until he found the lessons to free everyone from suffering. It is already proved to the world that Dhamma can be used to heal all problems and suffering. You can also practice Dhamma on a daily basis and no need to only do it in temples. Dhamma is simple

And easy to practice. It is a shortcut for those who do not like complexity. In the other hand, this is the proof that Dhamma, as taught by Buddha is the great lesson. Since it was scrutinized and crystallized by his great wisdom, which had been accumulating endlessly.He persuaded all of us to learn by hearts. Since he has proved to the world that Dhamma is not only words but it definitely can be used. Dhamma is something that you can only know by yourself from practicing not from listening and believing it. You will get the benefit clearly by yourself, therefore it is timeless. The lessons you have learned will be with you forever and they will help you anytime in this life and including nest life. Even though all religions have the different greatest goals, Buddhism teaches us that the greatest desire is to get rid of that greatest desire itself to meet the real happiness, which is endless and emptiness. We, human beings, put too much burden on our shoulders for too long. It is probably the time that we should be realistic to learn that as long as we do not understand what the purpose of living is and where we are heading to, we might be too careless and let the suffering take over our lives eternity.

บทนำ

กรรมในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้กล่าวไว้เรื่องของความพอใจว่า “ภิกษุทั้งหลาย! เหตุ 3 ประการนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นพร้อมมูลแห่งกรรม.เหตุ 3 ประการ คืออะไรบ้างเล่า ?คือ ความพอใจ เกิด เพราะปรารภธรรมทั้งหลายอันเป็นฐานแห่งฉันทราคะ(ความรักใคร่ พอใจ) ที่เป็นอดีต 1,ที่เป็นอนาคต 1, ที่เป็นปัจจุบัน 1. คือบุคคลตรึกตรองไปถึงธรรมอันเป็นฐานแห่งฉันทราคะที่ล่วงไปแล้ว,ที่ยังไม่มาถึง, ที่เป็นปัจจุบัน เมื่อตรึกตรองตามไป ความพอใจก็เกิดขึ้น ผู้เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว เรากล่าวความติดใจนั้น ว่าเป็นสังโยชน์ (เครื่องผูก) ความพอใจเกิดเพราะปรารภธรรมทั้งหลาย อันเป็นฐานแห่งฉันทราคะที่เป็นอดีต เป็นอย่างนี้แล. ภิกษุทั้งหลาย! เหตุ 3 ประการเหล่านี้แล เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นพร้อมมูลแห่งกรรม” (ติก. อ. 20/339/552) ดังเราจะเห็นว่า แม้เจตนาที่เราไปเกิดความยินดีหรือพอใจ ในอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน ย่อมส่งผลให้เกิดเป็นเหตุของกรรมได้ทุกขณะจิตเมื่อนั้น หากว่าการกระทำของเรานั่น จะดีหรือชั่วก็ตาม จะมีผลเป็นกรรมมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับความพอใจ หรือไม่พอใจ ในการกระทำสิ่งนั้นนั่นเอง แต่กระนั้นยังมีผู้ที่เข้าใจว่า เรื่องกรรมเป็นเรื่องอำนาจลึกลับหรือสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจว่า กรรมคือการลงมือกระทำของเราทั้งทาง กาย วาจา และใจ ด้วยอาศัยเจตนาของจิตเป็นที่ตั้งสำคัญต่างหากที่สร้างเป็นกรรมให้แก่ตัวเรา

อีกประการสำคัญดังคำกล่าวไว้ว่า“ผู้ใดก็ตามที่กระทำบาปด้วยเข้าใจว่านั่นเป็นบาป จะเป็นบาปน้อย แต่หากผู้ใดที่กระทำบาปด้วยความเข้าใจว่านั่นไม่เป็นบาป จะเป็นบาปมาก” ดังคำสอนตอนหนึ่งในมิลินทปัญหาที่พระนาคเสนกล่าวว่า “อุปมาเหมือนคนที่รู้ว่าก้อนเหล็กร้อน แล้วจับก้อนเหล็กนั้น ส่วนอีกคนไม่รู้ว่าก้อนเหล็กร้อนแล้วจับทั้งสองคนนั้นใครจะร้อนกว่ากัน..?” พระเจ้ามิลินท์ได้ตรัสตอบว่า “คนที่ไม่รู้ว่าก้อนเหล็กร้อน แล้วจับนั่นแหละจะร้อนมากกว่า” พระนาคเสนจึงตรัสทูลว่า “คนที่ไม่รู้ว่าบาปแล้วทำบาปก็จะบาปมากกว่า เช่นเดียวกับคนที่ไม่รู้ว่าก้อนเหล็กร้อน แล้วจับก้อนเหล็กย่อมร้อนมากกว่า ฉะนั้น” (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,2543, หน้า 99) จึงทำให้เราเห็นว่า หากเรากระทำสิ่งนั้นลงไปด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจ ว่าผลที่จะเกิดตามมานั้นเป็นกรรมดี(บุญ) หรือกรรมชั่ว(บาป) อำนาจของกรรมจึงมีผลมากกว่า เพราะเราทำสิ่งที่เป็นกรรมชั่วอยู่โดยไม่มีความเกรงกลัวหรือละอายใจในสิ่งที่กำลังทำ ก็ส่งผลให้ทำลงไปอย่างเต็มที่เต็มกำลัง ผลของบาปจึงมีมากกว่า แต่หากเราทำในสิ่งที่เป็นบาปทั้งๆที่เรารู้ว่ากำลังทำกรรมชั่ว อาจกระทำไปด้วยความจำเป็นเราก็จะรู้สึกละอายและเกรงกลัวอยู่ลึกๆในจิตใจ และไม่ถลำลึกลงไปจนเป็นกรรมขั้นรุนแรงแต่ส่วนใหญ่ผู้ที่ไม่มาศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรม หรือไม่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้จึงเสี่ยงต่อการสร้างบาปกรรมที่หนักจนทำให้ตนเองต้องได้รับผลของสิ่งที่ตนเองทำอย่างแสนสาหัส

อีกประการสำคัญคือ หากว่าบุคคลได้คิดปรารถกระทำกรรมนั้นๆด้วย ความตั้งใจลงมือทำด้วยตนเอง จะมีผลของกรรมมาก แต่หากผู้ที่กระทำกรรมนั้นๆได้กระทำตามผู้อื่น หรือทำตามที่เขาสั่งมา ย่อมมีผลของกรรมน้อยกว่า แต่กระนั้นยังมีผู้คนที่หลงเข้าใจผิดว่า ที่ทำไปเพียงเพราะสถานการณ์บีบบังคับ หรือทำไปเพียงเพราะเป็นอาชีพที่จำเป็นต้องทำ อย่างนี้จะถือว่าไม่ผิดไม่ได้ ดังมีคำกล่าวไว้ในตอนหนึ่งถึงบุคคลที่เป็นนักรบ ออกทัพจับศึก แล้วคิดว่าต้องฆ่าคนเพราะหน้าที่จำเป็น คงไม่มีความผิดอะไรว่า “ นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายามในสงคราม ผู้นั้นยึดหน่วงจิตกระทำไว้ไม่ดี ตั้งจิตไว้ไม่ดีก่อนว่า สัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกแทง จงขาดสูญ จงพินาศ หรือว่าอย่าได้มีคนอื่นฆ่าผู้นั้น ซึ่งกำลังอุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเกิดในนรกชื่อสรชิต ก็ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักรบอาชีพคนใดอุตสาหะพยายามในสงความ คนอื่นฆ่าผู้นั้นซึ่งกำลัง อุตสาหะพยายามให้ถึงความตาย ผู้นั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสรชิตดังนี้ไซร้ ความเห็นของผู้นั้นเป็นความเห็นผิด ดูก่อนนายบ้าน ก็เราย่อมกล่าวคติ 2 อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานของบุคคลผู้มีความเห็นผิด” (สำ.สฬา.(ไทย) 4/493/184-185)

ดังจะเห็นว่าพระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุและผลของเจตนาเป็นสำคัญ แม้นว่าการกระทำนั้นจะเป็นไปเพื่อภาระหน้าที่ความจำเป็น หรืออาจจะทำไปด้วยความเข้าใจของตนแต่ฝ่ายเดียว แต่กฎแห่งกรรมอาศัยเหตุผลบนพื้นฐานของความจริงว่า ไม่ว่าจะกระทำเอง หรือกระทำตามผู้อื่น หากว่ามีเจตนาเป็นสำคัญในการกระทำกรรมแล้ว ผลของกรรมย่อมบังเกิดขึ้นที่นั้นอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราทั้งหลายควรต้องหันมาสนใจศึกษาความหมายของกรรมให้ประจักษ์อย่างถูกต้องเสียที

ความหมายของกรรม

เจตนาเป็นกรรม(พอใจ,ยินดี,ชอบใจ)

พระพุทธองค์ตรัสสอนเราไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย!เรากล่าวซึ่งเจตนาว่าเป็นกรรม เพราะว่าบุคคลเจตนาแล้วย่อมกระทำซึ่งกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (ฉกฺก. อ. 22/458,463-464/334) นั่นคือเจตนาของจิตเป็นหลักสำคัญหลักของการเกิดกรรม ทุกขณะจิตของเรามีการปรุงแต่งซึ่งเจตนาอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าเราจะทำอะไรอยู่ จะปรุงแต่เจตนาดีก็ตาม เจตนาที่ไม่ดีก็ตาม แม้บางครั้งใจเราเพียงแค่ไหลลอยไปตามกำลังของอารมณ์เราอาจจะไม่รู้ตัวด้วยซ้ำว่า เจตนาได้เกิดขึ้นในจิตของเราแล้ว เมื่อเจตนาเกิดขึ้นเราได้สร้างเหตุแห่งกรรมขึ้นมาด้วยตัวเราเองแล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้นถ้าคนมีใจชั่ว ก็พูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วยเพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป” (ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 25/11/13-15) ดังนั้นอำนาจของจิตจึงเป็นสิ่งที่เหมือนขุมพลังที่จะสร้าง อำนาจของกรรมขึ้นมาได้ เมื่อจิตเราคิดดี เราย่อมสร้างกรรมดี ทั้งทางวาจา หรือทางกาย แต่หากจิตเราคิดชั่ว เราย่อมสร้างกรรมชั่ว ทั้งทางวาจา และทางกายเช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าเรื่องเจตนาของจิตที่สร้างก่อเกิดเป็นกรรมนั่นเอง

กรรมเกิดจากผัสสะ

เมื่อได้ทราบแล้วว่า กรรมเกิดจากเจตนาเป็นสำคัญ การจะชี้วัดว่ากรรมนั้นได้เกิดขึ้นแล้วอย่างไร พระพุทธองค์ได้มีข้อบ่งชี้วัดสำคัญอีกประการนั่นคือ ผัสสะดังพุทธพจน์ที่ตรัสสอนเรื่องกรรมไว้กับพระอานนท์ตอนที่ทรงเสด็จไปเยี่ยมเยียนปริพาชกเหล่าหนึ่งว่า“อานนท์! เราได้กล่าวกะปริพาชกทั้งหลายเหล่านั้นว่าปริพาชกทั้งหลาย!รากล่าวว่าทุกข์ อาศัยเหตุปัจจัย (ของมันเองเป็นลำ ดับๆ) เกิดขึ้น.มันอาศัยเหตุปัจจัยอะไรเล่า ?อาศัยปัจจัยคือ ผัสสะ ผู้กล่าวอย่างนี้แล ชื่อว่ากล่าวตรงตามที่เรากล่าว” (นิทาน. สำ. 16/41/76)

จะเห็นว่าพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงมูลเหตุของกรรมว่า แท้จริงแล้วไม่มีใครสามารถยกกรรมของเขานั้นมาให้เป็นกรรมแก่เราได้ หรือไม่มีใครทำ ก็เกิดขึ้นได้เอง แต่กรรมนั้นมีบ่อเกิดมาจาก ผัสสะ อันจะขอยกกล่าวอธิบายต่อว่าเหตุเป็นแดนเกิดของกรรม คือ ผัสสะ และความดับแห่งกรรม คือ การดับแห่งผัสสะเมื่อการกระทบกันของอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระทบกับ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส(โผฏฐัพพะ) และธรรมารมณ์(เช่น ความคิดความนึก, สิ่งต่างๆที่รับรู้ได้ด้วยใจ) จึงเกิดผัสสะและเมื่อมีใจฝังลงไปในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่ของวิญญาณ เมื่อวิญญาณตั้งขึ้นเฉพาะแล้ว การก้าวลงสู่ภพย่อมมีพระศาสดาทรงอุปมา เมล็ดพืช เปรียบเหมือนวิญญาณ ผืนนา เปรียบเหมือนภพ น้ำเปรียบเหมือนนันทิและราคะเมื่อเมล็ดพืชตกลงไปบนผืนนา เปรียบเหมือนวิญญาณเข้าไปตั้งอาศัยในภพ เมล็ดพืชย่อมถึงความเจริญงอกงามได้ด้วยน้ำ เปรียบเหมือนวิญญาณเจริญงอกงามไพบูลย์ได้ด้วยความกำหนัดและความเพลินส่วนอีกอุปมาหนึ่ง เมล็ดพืช เปรียบเหมือนวิญญาณ เนื้อนาเปรียบเหมือนกรรม ยางในเมล็ดพืชเปรียบเหมือนตัณหาเมล็ดพืชตกลงไปบนเนื้อนา เปรียบได้กับวิญญาณตั้งอาศัยอยู่ในกรรม เมล็ดพืชถึงความเจริญงามไพบูลย์ได้ด้วยยางในเมล็ดพืช เปรียบเหมือนกับตัณหาเป็นเชื้อแห่งการเกิดขึ้น(ใหม่) ชื่อว่าความมีภพเกิดขึ้นดังนั้น กรรม อันเป็นที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ ก็คือ ภพ อันเป็นที่ที่วิญญาณตั้งอาศัยอยู่ได้ (กรรม = ภพ)และการเกิดขึ้นใหม่ของภพ ชื่อว่ากรรม(ใหม่)ได้เกิดขึ้น (navakit kitjawattano, ออนไลน์) จึงแปลสรุปลงว่า ผัสสะเป็นตัว

แปรสำคัญประการหนึ่ง ว่าหากเราบอกว่าเราเป็นผู้สิ้นกรรมไปแล้ว หรือไม่สามารถสร้างกรรมได้ ตราบใดที่เรายังมีผัสสะคือการ กระทบรับรู้ทางการรับรู้ที่ผ่านช่องทางการสัมผัสทั้ง 6 ของเรานั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่การที่เราจะหาทางเข้าไปถึงบ่อเกิดของกรรมได้ เราจึงจำเป็นต้องรู้จักกับ ผัสสะ ที่มีอยู่ในตัวเราเองเท่านั้น หาใช่จากปัจจัยจากภายนอกที่ผู้คนต่างหลงผิดกันไปเสียก่อนนั่นเอง

ประเภทของกรรม

1. จำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมที่เปนมูลเหตุ แบงไดเปน 2 อยาง (องฺ.ติก.20/445/131) **คือ**

อกุศลกรรม กรรมที่เปนอกุศล(บาป)หรือการกระทำที่ไมดี เป็นกรรมชั่ว หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ (ความโลภ) โทสะ(ความโกรธ) หรือโมหะ(ความหลง)

กุศลกรรม กรรมที่เปนกุศล(บุญ) การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ(ความไมโลภ) อโทสะ(ความไมโกรธ) หรืออโมหะ(ความไม่หลง) เช่นนี้ที่ภาษาทั่วไปก็สรุปเรียกว่า หากทำสิ่งที่ดีก็เป็นบุญ (พระพรหมคุณาภรณ์)“ มีความหมายตามรูปศัพทที่ทานนิยมแสดงกันไว 2 อยาง คือ เครื่องชำระสันดาน คือชำระพื้น จิตใจใหสะอาด และวา สิ่งที่ทำใหเกิดผลคือภพที่นาชื่นชม นอกจากนี้ บางแหงยังแสดงความหมายอื่นไวอีกวา สิ่งที่นำมาซึ่งความนาบูชา และวา สิ่งที่ยังอัธยาศัย (ความประสงค) ของผูกระทำใหบริบูรณ แต่หากทำสิ่งที่ชั่วก็เป็นบาป (องฺ.ติก.20/445/131) มักแปลตามรูปศัพทวา สิ่งที่ทำใหถึงวัฏฏทุกข หรือสิ่งที่ทำใหถึงทุคติ (=สิ่งที่ทำใหตกไปใน ที่ชั่ว) คำแปลสามัญของบาป คือ ลามก (ต่ำทราม หรือเลว)นั่นเอง

2. จำแนกตามทวาร คือทางที่ทำกรรม หรือทางแสดงออกของกรรม จัดเปน 3 อย่าง (ม.ม.13/64/56 **คือ**

กายกรรม กรรมทำดวยกาย หรือการกระทำทางกาย เช่น การฆ่าสัตว์ ทำร้ายสัตว์ หรือการลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น เป็นต้น

วจีกรรม กรรมทำดวยวาจา หรือการกระทำทางวาจาเช่น การพูดปดพูดเท็จ พูดคำหยาบคาย พูดเพ้อเจ้อ หรือพูดส่อเสียดทำให้ผู้อื่นแตกแยกทะเลาะกัน เป็นต้น

มโนกรรม กรรมทำดวยใจ หรือการกระทำทางใจเช่น การนึกคิดอิจฉา ริษยา หรืออาฆาตแค้นเคืองผู้อื่น เป็นต้น

โดยพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้กับพระทีฆตปัสสีว่า “ เราย่อมบัญญัติกรรม ในการทำบรรดากรรมทั้ง 3 ประการ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วนละอย่างต่างกันเหล่านี้เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมเราจะบัญญัติกายกรรม วจีกรรม ว่ามีโทษมากเหมือนมโนกรรม หามิได้ (ม. ม. 13/54/62) ดังที่ได้กล่าวเอาไว้ในเบื้องต้นว่า อำนาจของความรู้สึกนึกคิด หรือมโนกรรม มีอำนาจมากที่สุดคือเป็นประธานในการสร้างกรรมในลำดับต่อมาทั้งทางวาจา และกาย ยกตัวอย่างเช่น หากเราจะด่าหรือทำร้ายใครสักคนอยู่ๆจะด่าเขาด้วยวาจาที่รุนแรงเลยในขณะนั้นย่อมเป็นไม่ได้ ย่อมต้องเกิดความรู้สึกโกรธแค้นหรือไม่พอใจเขาเสียก่อน จนความรู้สึกอัดอั้นขัดเคืองนั้นล้นมาถึงคำพูดที่เปล่งออกมาทางวาจา หากความรู้สึกนั้นทวีคูณจนกลายเป็นความพยาบาทมาดร้าย ก็จะกลายเป็นกายกรรมที่อาจทำร้ายให้เขาถึงแก่ความบาดเจ็บ หรือความตายได้ในที่สุด อุปมานี้จึงตรงกับคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า มโนกรรมนั้น มีอำนาจมากที่สุดนั่นเอง

3. จำแนกกรรมตามสภาพที่สัมพันธกับวิบาก หรือการใหผล จัดเปน 4 อยาง (องฺ.จตุกฺก.21/ 232-8/313-322) **คือ**

กรรมดำ มีวิบากดำ ไดแก กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียน ดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวไว้ว่า “กรรมดำ มีวิบากดำ เป็นอย่างไรเล่า ?
ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ย่อมทำความปรุงแต่งทางกาย อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน,ย่อมทำความปรุงแต่งทางวาจา อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน, ย่อมทำ ความปรุงแต่งทางใจ อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน. ครั้นเขาทำ ความปรุงแต่ง (ทั้งสาม) ดังนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลก อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนย่อมเสวยเวทนาที่เป็นไปด้วยความเบียดเบียน อันเป็นทุกข์โดยส่วนเดียว, ดังเช่นพวกสัตว์นรก (จตุกฺก. อ. 21/320-321/237) ตัวอยางงายๆ เชน ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท และติดสุราเมรัยตั้งอยู่ในความประมาท

กรรมขาว มีวิบากขาวไดแก กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่ไมมีการเบียดเบียน ดังพุทธพจน์กล่าวไว้ว่ากรรมขาว มีวิบากขาว เป็นอย่างไรเล่า ? บุคคลบางคนในกรณีนี้ ย่อมทำความปรุงแต่งทางกาย อันไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน,ย่อมทำ ความปรุงแต่งทางวาจา อันไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน, ย่อมทำ ความปรุงแต่งทางใจ อันไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน. ครั้นเขาทำ ความปรุงแต่ง (ทั้งสาม)ดังนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลก อันไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนย่อมเสวยเวทนาที่ไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียน อันเป็นสุขโดยส่วนเดียว, ดังเช่นพวกเทพสุภกิณหา (จตุกฺก. อ. 21/320-321/237) ตัวอยางเช่น การประพฤติตามกุศลกรรมบถ 10

กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ไดแก กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการ เบียดเบียนบาง ไมมีการเบียดเบียนบาง ดังพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “กรรมทั้งดำ ทั้งขาว มีวิบากทั้งดำ ทั้งขาว เป็นอย่างไรเล่า ?ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ย่อมทำความปรุงแต่งทางกาย อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปด้วยความเบียดเบียนบ้าง,ย่อมทำ ความปรุงแต่งทางวาจา อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง,ย่อมทำ ความปรุงแต่งทางใจ อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ครั้นเขาทำ ความปรุงแต่ง (ทั้งสาม) ดังนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลก อันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปด้วยความเบียดเบียนบ้างย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงโลกอันเป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้าง ไม่เป็นไปกับด้วยความเบียดเบียนบ้างเจือกัน, ดังเช่นพวกมนุษย์พวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก (จตุกฺก. อ. 21/320-321/237) เชน การกระทำของมนุษยทั่วๆ ไป

กรรมไมดำไมขาว มีวิบากไมดำไมขาว เปนไปเพื่อความสิ้นกรรม ดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวไว้ว่า กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมนั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือ สัมมาทิฏฐิ(ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (การพูดจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การทำ การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (ความพากเพียรชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม (จตุกฺก. อ. 21/320-321/237) ไดแก เจตนาเพื่อละกรรมทั้ง 3 อยางขางตน หรือวาโดยองคธรรม ไดแก โพชฌงค 7 หรือ มรรคมีองค 8

ประเภทของกรรมอีกนัยยะ(ว่าด้วยกรรม 12 ชนิด)

ลำดับของกรรม 12 ประเภท (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส) นี้ได้ถูกเขียนขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึง ความวิเศษที่เป็นเฉพาะของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่สาธารณะแก่เหล่าสาวกทั้งหลาย เพราะฉะนั้นจึงประกาศความวิเศษของกรรมนี้เฉพาะแก่ กัมมวิปากญาน นั่นคือ เพราะกรรมวิบากทั้งหลายจึงเป็นไป วิบากเกิดจากกรรม ภพใหม่ก็มีเพราะกรรม โลกหมุนเวียนอยู่อย่างนี้ (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)) แบ่งได้ดังนี้คือ

1. กรรมให้ผลตามคราวเวลา

ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้มีผลหรืออำนาจกรรมให้ผลได้เพียงในชาตินี้เช่น หากเป็นกรรมฝ่ายดีเช่น ได้กระทำทานถวายแด่พระอริยะเจ้า หรือผู้มีคุณธรรมสูง ผลกรรมก็จะแสดงให้เห็นในทันตาเช่น ได้ทรัพย์ร่ำรวยขึ้นมา หรือหากเป็นกรรมฝ่ายชั่ว หากได้กระทำสิ่งไม่ดี กับพระอริยะเจ้า หรือผู้มีคุณธรรมสูงเช่น พระมหากษัตริย์ ก็จะส่งผลให้ได้รับผลเดือดร้อนในทันทีได้เช่นกัน แต่มีเหตุปัจจัยดังนี้ว่า กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบันที่สามารถดลบันดาลให้ปรากฏผลนั้น เพราะ

ก. ไม่ได้ถูกเบียดเบียนจากกรรมลักษณะเดียวกันกับฝ่ายตรงข้าม เช่น ทำกรรมนี้ฝ่ายดี แล้วไม่ได้ถูกเบียดเบียนจากกรรมลักษณะนี้ฝ่ายชั่ว

ข. มีกำลังมาก เพราะมีปัจจัยพิเศษเสริม เช่น เกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นพรหม หรือเกิดในสมัยที่พระราชาและผู้ปกครองประเทศสนใจธรรมะ

ค. มีกำลังหนักแน่น มีความกล้าและอดทน พยายามอย่างมาก จิตจึงมีกำลังมาก มีพลังหนักแน่น

ง. กระทำต่อบุคคลพิเศษ เช่น พระอรหันต์ ที่ออกจากนิโรธสมาบัติ

และตัวอย่างการให้ทานที่ให้ผลทันตาในชาตินี้

ก. ผู้รับ จะต้องเป็นผู้ทรงคุณพิเศษเหนือบุคคลธรรมดา เช่น เป็นพระอนาคามี หรือพระอรหันต์

ข. ของถวาย จะต้องได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ไม่ได้ฉ้อโกง ลักขโมยมา

ค. มีเจตนาแรงกล้าในการถวายทาน ทั้งก่อนถวาย ขณะกำลังถวาย และภายหลังการถวายแล้ว เพราะฉะนั้นท่านใดประสงค์จะให้รับผลบุญกุศลอย่างทันตาเห็นภายในเจ็ดวัน หรือในระยะเวลาอันใกล้ ก็พยายามแสวงหาและตั้งจิตตั้งใจให้อยู่ในข่ายของกรรมชนิดนี้ (ไวรุศมุณี องค์อารยะปภาช)

อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้าเป็นกรรมที่ให้ผลในชาติหน้า คือชาติที่ 2 นับจากชาตินั้น เพราะอำนาจของกรรมมีผลมากกว่ากรรมที่ให้ผลในชาตินี้ ซึ่งเราอาจจะเข้าใจผิดว่า กรรมที่ให้ผลในชาตินี้มีอำนาจแรงกว่า จึงให้ผลก่อน แต่ที่จริงมีผลน้อยกว่าเพราะให้ผลแค่ช่วงอายุไขยเท่านั้น กรรมที่ให้ผลชาติหน้า ถึงแม้ว่าจะแลดูช้า แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่าต้องได้รับกรรมประเภทนี้อย่างแน่นอน ไม่มีใครแซงคิวได้ ทำนองว่า “ช้า แต่ได้พร้าเล่มงาม” (ไวรุศมุณี องค์อารยะปภาช) เช่นส่งผลให้เราไปเกิดเป็นสัตว์นรก หรือเทวดาบนสวรรค์ที่กินเวลาอายุไขยที่ยาวนานกว่า ในชาติที่เป็นมนุษย์ที่มีอายุไม่เกิน 100 ปีนั่นเอง

อปราปรเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปกรรมหรือการกระทำไม่ว่าดี หรือชั่ว ที่มีพลังอำนาจส่งผลแก่ผู้กระทำ ตั้งแต่ชาติที่ 3 เป็นต้นไป (ชาติปัจจุบันนับเป็นชาติที่ 1 ชาติหน้านับเป็นชาติที่ 2) ไม่ว่าจะเป็นชาติใด เมื่อกรรมประเภทนี้มีโอกาสเมื่อใดย่อมให้ผลเมื่อนั้น ดุจสุนัขล่าเนื้อ (พระเทพมุนี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9) ตามทันเมื่อไรย่อมกัดเมื่อนั้น ไม่มีการลดละ ไม่มีการเป็นหมัน หรือกลายเป็นอโหสิกรรม จนกว่าจะได้ชดใช้กรรมนั้นแล้ว หรือจนกว่าผู้กระทำจักได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และดับขันธ์เข้าสู่พระนิพพานแล้วเท่านั้น จึงจักหมดฤทธิ์ไม่อาจติดตามต่อไปได้ เพราะท่านไม่เกิดอีกแล้ว ถึงแม้ว่าจะสำเร็จอรหันต์แล้วแต่ยังไม่ดับขันธ์ ก็ยังคงต้องมีโอกาสรับกรรมประเภทนี้อยู่อีกนั่นเอง เช่น กรรมที่พระอัครสาวก แม้บรรลุพระอรหันต์แล้ว แต่ก็ยังคงต้องรับผลของกรรมนี้เป็นชาติสุดท้ายก่อน ปรินิพพานนั่นเอง

4. อโหสิกรรม กรรมที่เลิกให้ผล คือให้ผลเสร็จไปแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลต่อไปสามารถแบ่งตามหมวด 3 (ติกกะ) ว่า “ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว 1,ผลของกรรมจักไม่มี 1,ผลของกรรมไม่มีอยู่ 1” (ขุ.ป. (ไทย) 31/234/397.)นั่นคือต้องเป็นกรรมที่หมดเวลาให้ผล หรือหมดอำนาจการให้ผลลงด้วย การชดใช้หมดแล้ว หรือสิ้นภพชาติเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์ คือผู้ที่ดับภพดับชาติหมดสิ้นเสียแล้วแต่ชาวพุทธมักเชื่อตามกันอย่างผิดๆว่า พอเมื่อทำผิดอะไรก็มักคิดว่า ทำบุญมากๆแล้วขออโหสิกรรมจะส่งผลให้กรรมนั่นหายไปได้ อนึ่ง ต้องเป็นกรรมที่มีกำลังอ่อน

จึงจะกลายเป็นอโหสิกรรมได้ ตัวอย่างเช่น เราก่อความลำบากให้แก่ผู้อื่นแล้ว เราสำนึกผิดขอความกรุณาอย่าเอาโทษ ผู้นั้นยอมให้อภัยแก่เรา ไม่เอาความ ไม่เอาโทษเรา ... ไม่เป็นเวรต่อกันในภายหน้า แต่ไม่พึงประมาทว่า กรรมเล็กน้อย จะเป็นอโหสิกรรมง่าย ๆ

2. กรรมให้ผลตามหน้าที่

ชนกกรรม กรรมที่นำมาเกิด แต่งให้มาดีหรือชั่วเช่น ผลจากการทำกรรมดีส่งผลให้ได้เกิดเป็นผู้ที่ รูปร่าง ผิวพรรณงาม สติปัญญาฉลาด มีฐานะร่ำรวย และสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ เป็นผู้มีอายุยืน หรือผลจากการทำกรรมชั่ว ส่งผลให้เกิดเป็นคนพิกลพิการ ด้อยสติปัญญา มีรูปร่างผิวพรรณทราม มีฐานะขัดสน ยากจนลำบาก สุขภาพร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วยด้วยโรคภัย และมีอายุสั้น เป็นต้น

อุปถัมภกกรรม กรรมที่สนับสนุน คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกกรรมแต่งดี ส่งให้ดียิ่งขึ้น กรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งให้ชั่วยิ่งขึ้นเช่น ผลจากการกระทำกรรมดี ส่งผลให้มาเกิดเป็นบุตรในตระกูลเศรษฐี เมื่อเกิดมาชอบทำบุญให้ทาน รักษาศีล จึงส่งผลให้เป็นผู้ที่มีฐานะร่ำรวย ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคภัยมาเบียดเบียน อีกทั้งยังได้ครองคู่กับบุคคลที่มาช่วยเหลือการงาน นั้นก็เพราะกรรมที่มาอุปถัมภ์ค้ำชูเสริมให้ดียิ่งขึ้น แต่หากผลจากกรรมชั่วที่ส่งผลให้มาเกิดเป็นบุตรในตระกูลยากจน ซ้ำยังพิกลพิการ ทำให้ไม่สนใจการให้ทาน รักษาศีล ไปประกอบอาชีพทุจริตลักขโมย และเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ย่อมส่งผลให้มีฐานะที่ลำบากขัดสน และไม่ได้รับการศึกษา ขาดสติปัญญา มีโรคภัยมาเบียดเบียนมาก นั้นก็เพราะผลของกรรมที่มาสนับสนุนให้ตกต่ำย่ำแย่ลงกว่าเดิมนั่นเอง

ปุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้นหรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียนชนกกรรม เช่นเดิมแต่งมาดี เบียนให้ชั่ว เดิมแต่งมาชั่ว เบียนให้ดีเช่น ผลจากการกระทำกรรมดี ส่งผลมาให้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวยมีทรัพย์มาก แต่ทำกรรมใหม่ด้วยการคดโกง เอาเปรียบผู้อื่น และเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการทำอาชีพทุจริต ผลของกรรมจึงส่งผลให้ ชีวิตตกต่ำ ฐานะลำบากลง และพบเจอแต่ศัตรูมาเบียดเบียน และพบเจอแต่ความเดือดร้อนในที่สุด ด้วยเพราะอำนาจของกรรมชั่วมาบั่นทอนอำนาจของกรรมดีไปเสีย หรือผลจากการกระทำกรรมชั่วส่งผลให้เกิดมาเป็นคนยากจน แต่ด้วยความขยันและรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น และหมั่นให้ทาน ส่งผลให้มีบริวารเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลในภายหลัง ทำให้มีฐานะร่ำรวยขึ้น มีเพื่อนฝูงมิตรสหายมากมายที่เข้ามาพึ่งพาอาศัย ก็ด้วยเพราะอำนาจของกรรมดีมีผลบั่นทอนผลกรรมชั่วลง

อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่นเดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับทีเดียวลงเป็นขอทานหรือตายไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้เลวมาก กลับทีเดียวเป็นพระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลยแต่คนทั่วไปอาจจะเข้าใจได้ยากเพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ยกตัวอย่างให้เข้าใจง่ายๆคือ กรรมได้ปรุงแต่งให้เรามีอายุไขยจนถึงแก่เฒ่า แต่มีผลกรรมหนักด้านชั่วมาติดตามให้ผล ทำให้ต้องประสบอุบัติเหตุได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตลง นั่นเพราะกรรมมาตัดรอน ให้ตายก่อนกำหนดได้

3. กรรมให้ผลตามความหนักเบา

กรรมยังแบ่งตามน้ำหนักของเจตนา และผู้ที่เรากระทำกรรมด้วยเป็นปัจจัยสำคัญ แม้กรรมที่ทำเพียงเล็กน้อย ที่เราอาจจะคิดว่าคงไม่เป็นไร ก็ย่อมมีผลเสมอ ดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวไว้ว่า “กรรมดี หรือชั่ว ทุกอย่าง ที่คนสั่งสมไว้ ย่อมมีผล, ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะนิดหน่อย ที่ จะว่างเปล่าไปเลย ย่อมไม่มี (ขุ.ชา.27/2054/413)ซึ่งได้มีแบ่งไว้เป็นประการดังนี้

ครุกรรม กรรมหนัก กรรมฝ่ายดี เช่น ทำสมาธิจนได้ฌาน ส่วนกรรมฝ่ายชั่ว เช่นทำอนันตริยกรรม (4 ประการ) มีฆ่าบิดามารดาหรือทำให้หมู่สงฆ์แตกแยกเป็นต้น ส่วนอีก 2 ประการคือทำให้พระพุทธเจ้าห้อเลือด หรือฆ่าพระอริยะสงฆ์ อาจจะมองว่าทำได้โดยยาก แต่กระนั้นก็ยังเป็นเป็นกรรมที่จะให้ผลก่อนโดยไม่มีกรรมอื่นมาขวางหรือกั้นได้ เพราะอำนาจของกรรมนี้มีผลมาก

พหุลกรรม ,อาจิณกรรม กรรมที่ทำจนชินกรรมที่กระทำบ่อยๆ หรือทำอยู่ประจำ หรือทำเพียงครั้งเดียวแต่เกิดความรู้สึกกินใจประทับใจอย่างรุนแรง จึงทำให้นึกถึงอยู่บ่อยๆ หากเป็นกรรมฝ่ายดีที่ทำอยู่บ่อยๆเช่น ชอบให้ทาน ทำบุญตักบาตรเสมอๆ จนจิตผ่องใส เมื่อตายไปผลกรรมส่วนนี้จะส่งผลให้ไปเกิดบนสวรรค์ได้ หรือหากเป็นกรรมฝ่ายชั่วคือ เป็นคนที่มักโกรธ มักด่าว่าผู้อื่นอยู่เสมอๆเช่น พ่อแม่,ญาติพี่น้อง จิตใจจึงเต็มไปด้วยโทสะ เมื่อตายไปผลกรรมจะนำไปสู่ทุคติ หรืออบายภูมิทำให้ได้รับความทุกข์ทรมาน เป็นต้น

อาสันนกรรม กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือที่เอาจิตใจจดจ่อในเวลาใกล้ตาย อาสันนกรรม ย่อมส่งผลให้ไปสู่ที่ดีหรือชั่วได้ มีอำนาจรองลงมาจากกรรมหนักที่สุด หากกรรมหนักที่สุดไม่มี กรรมส่วนนี้จะให้ผลก่อน เปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อย แต่เมื่อเปิดคอกก็ออกได้ก่อนยกตัวอย่างเช่น หากเป็นกรรมฝ่ายดี นั่นคือก่อนตายได้รำลึกถึงบุญกุศลที่เคยกระทำ หรือเพิ่งกระทำไป จิตยังผ่องใสกับผลบุญนั้น จิตก็จะน้อมเข้าไปสู่การไปดี แทนที่จะไปรับผลของกรรมอื่นๆ แต่ในทางตรงกันข้าม หากได้กระทำดีมาทั้งชีวิต แต่ในตอนที่จะตาย จิตไปหวนนึกถึงสิ่งที่เคยกระทำผิด หรือทำพลาดไป เกิดความเศร้าหมอง อำนาจของจิตนี้จะส่งผลให้ไปเกิดเป็นเกิดที่ไม่ดี แทนที่จะนึกถึงสิ่งดีที่ได้ทำมา เป็นต้น ดังนั้นจึงมีความเชื่อที่จะนิมนต์พระมาสวดให้คนที่ใกล้ตายฟัง เพื่อให้จิตใจผ่องใสนั่นเอง

กตัตตากรรม กรรมสักแต่ว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ก็อาจส่งผลดีร้ายให้ได้เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่น มีคนมาชักชวนเราให้ไปทำบุญแต่เราไม่มีความยินดีอยากจะไปด้วย หรือร่วมบุญไปเพื่อไม่อยากให้เสียหน้า เช่นนี้ผลบุญที่ได้แม้จะมีแต่ก็น้อยมาก เพราะไม่ได้เกิดจากเจตนาที่ตั้งใจเต็มที่ หรือแม้กรรมฝ่ายชั่ว ที่เราอาจจะทำไปโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น เห็นของตกอยู่แต่ไม่รู้ว่าของนั้นเป็นของใคร จึงนำมาใช้ บางทีของนั้นอาจจะเป็นของที่เขาถวายใส่บาตรพระมาก็เป็นได้ เช่นนี้จึงถือว่าเป็นกรรมที่ทำไปโดยไม่รู้ว่าเป็นบุญหรอเป็นบาป แต่ก็กระทำไปแล้ว ในเมื่อไม่มีกรรมอื่นจะให้ผลแล้วกรรมส่วนนี้จะให้ผลเป็นประการสุดท้าย เพราะมีอำนาจน้อยที่สุด ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงใด ก็ยังรอเวลาที่จะให้ผลเสมอ สมดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวเอาไว้ว่า“กรรม ไม่ว่าดี หรือชั่ว ย่อมไม่สูญเปล่าเลย” (ขุ.ชา.28/864/306) เป็นการยืนยันเรื่องผลของกรรมที่มีน้ำหนักต่างกันแม้ทำมากทำน้อย หรือทำไว้นานหรือเร็ว ย่อมมีผลทั้งสิ้นนั่นเอง

แนวคิดเรื่องกรรมตามหลักชีวิตจริง

ก.แรงกรรมในส่วนนี้ผู้เขียนขออุปมาตามความเข้าใจของตน ตามแนวทางที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า “บัณฑิตทั้งหลายย่อมเห็นซึ่งกรรมนั้น ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้เห็นซึ่งปฏิจจสมุปบาทเป็นผู้ฉลาดในเรื่องวิบากแห่งกรรม โลก ย่อมเป็นไปตามกรรมหมู่สัตว์ ย่อมเป็นไปตามกรรมสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นเครื่องร้อยรัดเหมือนลิ่มสลักขันยึดรถที่กำลังแล่นไปอยู่” (สุ. ขุ. 25/457/382) จึงทำให้เห็นว่า อำนาจของกรรมนี้เป็นสิ่งที่จะคอยติดตามเราไปทุกหนทุกแห่ง แม้กาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด เราทั้งหลายก็ไม่อาจหนีพ้นกรรมนี้ไปได้ เสมือนกับ “แรงดึงดูดของโลก” ที่ดึงรั้งบุคคลเอาไว้ตลอดเวลา ไม่ว่าเราจะมองเห็นหรือไม่ จะรู้หรือไม่รู้ว่ามีอำนาจนี้อยู่ แต่อำนาจนี้ก็ให้ผลอยู่เสมอ ซึ่งแรงกรรมนี้ หากเป็นอำนาจกรรมฝ่ายดี จะเป็นสิ่งที่ชักนำสิ่งดีๆ จากคนดีๆ มาสู่ตัวเรา ไม่ว่าเราจะรู้จักหรือไม่รู้จักเขาก็ตาม แต่บุคคลเหล่านั้นย่อมนำความสุขมาให้เราได้ เช่น แรงกรรมที่ทำดีไว้จะเหนี่ยวนำ คู่ครอง มิตรสหาย บริวาร ที่มีคุณธรรมมาช่วยเหลือเรา จนกลายเป็นกัลยาณมิตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ที่นำพาให้เราได้กระทำในสิ่งดีงามร่วมกันต่อไปแต่หากเป็นแรงกรรมฝ่ายชั่ว ก็จะเหนี่ยวนำให้เราต้องไป พบกับบุคคลที่จะมาเบียดเบียนเรา ทำร้ายเรา หรือเรียกว่า อมิตร (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554)นำพาสิ่งไม่ดีเรื่องราวไม่ดีมาสู่ชีวิต เช่น ต้องเข้าไปทำงานกับหัวหน้างานที่กดขี่ขมเหง หรือเพื่อนร่วมงานที่เอาเปรียบ และทรยศหักหลังเราเสมอๆ ไม่ว่าเราจะอยากหลีกหนีเท่าใด หรือพยายามแก้ไขอย่างไรก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพราะอำนาจของแรงกรรมนั้น ยังคงมีพลังบังคับความเป็นไปอยู่นั่นเอง

ข.วิบากกรรมยังมีผู้คนอีกมาก ที่ยังไม่เชื่อเรื่องของกฎแห่งกรรม เมื่อไม่เชื่อก็มิได้ตระหนักทำตามว่า สิ่งใดถูกสมควรทำ สิ่งใดผิดสมควรละเว้น นั้นเพราะการเข้าใจผิดๆว่า สิ่งนั้นไม่มีผลอะไรแก่ตนเอง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสสอนไว้ว่า “มาณพ ! สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้. (อุปริ. ม. 14/ 376 /579)นั่นคือความบังเอิญบนโลกนี้ไม่มี ทุกอย่างล้วนมีเหตุมาด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่อาศัยเหตุ อาศัยปัจจัยในการเกิด การอาศัย และการดับไปของอำนาจกรรมนั้นๆ เราจึงควรมาทำความเข้าใจความหมายของคำว่า วิบาก ของกรรมกันเสียก่อนตามพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นเองที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี ภิกษุทั้งหลายเรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ในข้อนั้นแล วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก (องฺ.ทสก.(ไทย) 24/217/357) จึงสามารถขยายความหมายของวิบากแห่งกรรม ว่าคือผลของกรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้กระทำไว้นั่นเอง เช่นนั้นจึงไม่ได้หมายความว่า สิ่งใดที่กระทำ จะดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จะไม่มีผลส่งถึงเรา ดังมีคำกล่าวผิดๆว่า “ทำดีแต่ไม่ได้ดี ทำชั่วกลับไม่ได้รับชั่ว “ หรือ “ทำดีได้ดีมีที่ไหน แต่ทำดีได้ชั่วมีถมไป” ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดของผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องของวิบากกรรมในเชิงลึกถึงแก่นแท้ จึงทำให้เกิดความรู้แบบผิดๆจนทำให้ไม่เกิดการปรับปรุงแก้ไขตนเอง มีความหมายเชิงรูปธรรมอีกอย่างที่ กล่าวไว้ว่า วิปากปัจจัยซึ่งยกความหมายของวิบากผล หมายถึงผลของกรรมที่สุกแล้วย่อมให้ผลตรงตามเหตุ เพราะกิจของวิบาก มีการปฏิสนธิเป็นเครื่องหมาย ถ้าปฏิสนธิไม่มีวิบากอื่น ๆ ก็มีไม่ได้เลย วิบากย่อมให้ผลทั้งปฏิสนธิกาลและปวัตติกาลให้ผลทั้งในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไป วิบากย่อมเสวยผลตรงตามกรรมที่ทำไว้ ความสุขความทุกข์ที่ได้รับ จึงเป็นสิ่งที่เลือกเอาไม่ได้ เพราะว่าสำเร็จมาแล้วจากกรรมในอดีต วิบากท่านจึงเปรียบเหมือนกระจกเงา ที่สามารถสะท้อนให้รู้ถึงกรรมในอดีตว่าทำมาอย่างไร และวิบากกรรมยังแปลได้อย่างเข้าใจง่ายขึ้นอีกว่า เหมือนบุคคลปลูกต้นมะม่วง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก(พระองค์ที่ 19)ผลที่ได้ย่อมเป็นผลมะม่วง แต่ผลนั้นอาจจะไม่ได้เห็นในวันนั้นทันตา จะต้องอาศัยเวลาเติบโต บ่มเพาะ จนถึงคราวที่ผลนั้นสุกงอม และหล่นตกมาจากต้นให้เราได้กิน วิบากกรรม ก็เช่นเดียวกัน จะต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะสั่งสมเป็นกรรม จนเมื่อถึงเวลาตามเหตุตามปัจจัยที่เหมาะสม อำนาจของผลกรรมนั้นย่อมส่งถึงเราในที่สุด เช่น บุคคลที่สั่งสมกรรมดีไว้มาก แต่ยังไม่เห็นผลของผลบุญนั้น จนความเพียรถึงที่สุดเขาย่อมประสบความสำเร็จในวันหนึ่ง หรือบุคคลที่กระทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ประมาทในตนว่าสิ่งที่ทำคงไม่มีผลอะไร แต่วันหนึ่งกับต้องพบเจอเหตุการณ์ที่เลวร้าย ส่งผลให้ชีวิตมีความเดือดร้อนนั่นก็เพราะผลของกรรม ได้ส่งผลเป็นวิบากให้ต้องรับอย่างหนีไม่พ้นนั่นเอง

ค.เจ้ากรรมนายเวร(ผู้สร้างกรรม.ผู้รับกรรม)ยังมีผู้ที่เข้าใจเรื่องเจ้านายเวร ที่หากจะเทียบเคียงกับคำสอนในทางพุทธศาสนาแล้ว คงเป็นไปได้ยาก น่าสังเกตว่าคนที่มีความเชื่อดังกล่าวมักเป็นผู้ที่สนใจธรรมะ ชอบเข้าวัดทำบุญรักษาศีล หรือเป็นนักปฏิบัติธรรมคงเพราะเข้าใจว่าความเชื่อเช่นนี้เป็นคำสอนของพระพุทธองค์ ทั้ง ๆ ที่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ (พระไพศาล วิสาโล, ออนไลน์) เพราะความจริงแล้วไม่มีใครเป็นเจ้ากรรมของใคร เพราะทั้งหมดมีเหตุมีผล มีเหตุมีปัจจัย, คนหนึ่งทำกรรมดี แต่อีกคนหนึ่งจะเป็นผู้ได้ดีมีสุขจะได้รับวิบากที่เป็นกุศลวิบาก หรือ คนหนึ่งทำกรรมชั่วแต่อีกคนหนึ่งจะเป็นผู้ได้รับผลของกรรมชั่วนั้น ย่อมไม่ถูกต้องไม่ตรงตามคำสอนแต่ละบุคคลล้วนแต่มีกรรมเป็นของตนทั้งนั้น จะทำกรรมแทนกันไม่ได้ จะทำกรรมดีแทนคนอื่นที่เขาไม่สามารถจะทำได้ ก็เป็นไปไม่ได้แต่ถ้าผู้นั้นอนุโมทนาก็เป็นความดีของเขาในขณะที่กุศลจิตเกิดแต่จะทำกรรมแทนกันนั้นย่อมไม่ได้ถ้าได้ศึกษาพระธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดก็จะทำให้เข้าใจถูกเห็นถูกยิ่งขึ้น เข้าใจในเหตุในผลยิ่งขึ้น โดยสรุปแล้ว คือ ไม่มีเจ้ากรรมนายเวร เพราะสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตนนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามแท้จริงอำนาจของกรรมทั้งหลายเกิดจากตัวเราเป็นผู้สร้างเอง และต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวเอาไว้ว่า

“คนจนกู้หนี้มาเลี้ยงชีวิต ย่อมเดือดร้อน เพราะเจ้าหนี้ติดตามบ้าง เพราะถูกจับกุมบ้าง.การถูกจับกุมนั้น เป็นความทุกข์ของผู้ได้กาม ถึงแม้ในอริยวินัยนี้ก็เหมือนกัน ผู้ใด ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะสั่งสมแต่บาปกรรมกระทำกายทุจริต-วจีทุจริต-มโนทุจริตปกปิดอยู่ด้วยการกระทำทางกาย ทางวาจาทางจิต เพื่อไม่ให้ผู้ใดรู้จักเขา,ผู้นั้น พอกพูนบาปกรรมอยู่เนืองนิตย์ ในที่นั้นๆ.คนชั่วทำบาปกรรม รู้สึกแต่กรรมชั่วของตนเสมือนคนยากจนกู้หนี้มาบริโภคอยู่ ย่อมเดือดร้อน.” (ฉกฺก. อ. 22/392/316) จึงเป็นการสรุปได้ว่า เจ้ากรรมนายเวรที่ถูกเข้าใจกันต่อๆสืบมาว่า เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น หรือพิสูจน์ไม่ได้บ้าง ก็มักจะสร้างความวิตกกังวลจนทำให้เป็นทุกข์ ครั้นเมื่อเวลาทำบุญทำทานก็มักจะนึกถึงแต่เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายเป็นอันดับแรก ทั้งๆที่ในความจริงแล้ว เราเองต่างหากที่เป็นเจ้ากรรมนายเวรของตัวเราเอง เพราะเมื่อเรากระทำกรรมดีไว้แก่ตนเอง หรือบุคคลอื่น ผลบุญนั้นย่อมส่งผลกลับมาหาเราในที่สุด หรือในทางตรงกันข้าม หากเรากระทำกรรมชั่วกับตัวเอง หรือบุคคลอื่น ผลบาปนั้นย่อมส่งผลถึงเราในที่สุดเช่นกัน ถึงแม้ว่าผู้ที่เราเบียดเบียนทำร้ายเขา จะไม่ได้มีตัวตนอยู่จริงก็ตาม แต่อำนาจของกรรมนั้นต่างหากที่เป็นสิ่งที่ให้ผลกับตัวเรา

ง.การแก้ไขบรรเทากรรมในสมัยปัจจุบันผู้คนมากมาย ยังคงเชื่อว่า กรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วสามารถแก้ไขบรรเทา หรือมีภาษาสมัยใหม่ใช้คำว่า สะเดาะเคราะห์ (หลวงพ่อพระราชพรหมยาน,ออนไลน์)คำว่า สะเดาะเคราะห์หมายความว่า ทำให้เคราะห์หมด คำว่า สะเดาะเคราะห์ไม่มีศัพท์ในทางพระพุทธศาสนา เป็นศัพท์ของคณาจารย์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาไม่ แต่การทำบุญต่างๆนี้ไม่ใช่สะเดาะเคราะห์ เป็นการสร้างความดี ให้เกิดขึ้น คือหมายความว่าทำบุญให้มีกำลังสูงดังที่มีพุทธพจน์ได้กล่าวถึงว่า“ภิกษุทั้งหลาย! ต่างว่าคนใส่เกลือลงไปในถ้วยน้ำเล็กๆหนึ่งก้อน ท่านทั้งหลายจะสำคัญว่ากระไร

น้ำ อันน้อยในถ้วยน้ำ นั้น จะกลายเป็นน้ำ เค็มไม่น่าดื่มไป เพราะเกลือก้อนนั้นใช่ไหม ?“เป็นเช่นนั้นพระพุทธเจ้าข้า!”เพราะเหตุไร ?เพราะเหตุว่า น้ำในถ้วยน้ำ นั้นมีน้อย มันจึงเค็มได้...เพราะเกลือก้อนนั้นต่างว่า คนใส่เกลือก้อนขนาดเดียวกันนั้น ลงไปใน แม่น้ำ คงคา ท่านทั้งหลายจะสำคัญว่ากระไรน้ำ ในแม่น้ำคงคานั้นจะกลายเป็นน้ำ เค็ม ดื่มไม่ได้เพราะเกลือก้อนนั้นหรือ ?“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า!”เพราะเหตุไร ?เพราะเหตุว่า น้ำ ในแม่น้ำ คงคามีมาก น้ำ นั้นจึงไม่เค็ม...เพราะเกลือก้อนนั้น ฉันนั้นนั่นแหละภิกษุทั้งหลาย! บาปกรรมแม้ประมาณน้อยบุคคลบางคนทำแล้ว บาปกรรมนั้นย่อมนำ ไปนรกได้ส่วนบาปกรรมประมาณน้อยอย่างเดียวกันนั้น บางคนทำแล้ว กรรมนั้นเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย... (ติก. อ. 20/320/540) ขยายความเพิ่มเติมว่า บุคคลเช่นไร ทำบาปเพียงเล็กน้อยแล้วไปนรก? คือบุคคลที่ไม่ได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมปัญญา มีคุณธรรมน้อย ใจต่ำ บุคคลเช่นนี้แหละ ทำบาปเพียงเล็กน้อยแล้วไปนรกบุคคลเช่นไร ทำบาปเพียงเล็กน้อย แต่บาปนั้นให้ผลอันแสบเผ็ดเพียงในชาติปัจจุบันแล้วไม่ให้ผลอีกต่อไป? คือบุคคลผู้ที่ได้อบรมกายแล้ว อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา มีคุณธรรมมาก มีใจใหญ่อยู่ด้วยคุณ มีเมตตาเป็นต้น อันหาประมาณมิได้ เปรียบเหมือนบุคคลใส่ก้อนเกลือลงไปในจอกน้ำเล็กๆ น้ำนั้นย่อมเค็ม เพราะน้ำน้อย แต่ถ้าใส่ก้อนเกลือลงไปในแม่น้ำคงคา น้ำในแม่น้ำคงคาจะไม่เค็มเพราะก้อนเกลือนั้นเลย เพราะน้ำมีมาก ฉันใดภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนทำบาปเพียงเล็กน้อย บาปนั้นนำเขาไปสู่นรก(เพราะเขามีคุณน้อย) บางคนทำบาปเพียงเล็กน้อย บาปนั้นให้ผลเพียงในปัจจุบัน ไม่ให้ผลในชาติต่อๆ ไป(เพราะเขามีคุณมาก)ฉันนั้น" จึงพอเป็นแนวทางให้เราได้ศึกษาว่า หากแม้นพวกเรายังคงเป็นปุถุชนคนธรรมดา ที่ยังต้องข้องแวะกับทางโลกอยู่ ในชีวิตจริงคงเป็นไปได้ยากที่เราจะไม่สร้างกรรมที่เป็นบาปกรรมเลย เปรียบไปก็เหมือนเกลือที่ใส่ลงไปในน้ำ แต่กระนั้นพระพุทธองค์ให้เราทั้งหลาย พึงเพียรเร่งสร้างกรรมดีให้มาก เปรียบเสมือนการเติมน้ำให้มากเช่นกัน เมื่อนั้นผลบุญที่เกิดจากการกระทำความดีจะช่วยพยุงตัวไม่ให้น้ำนั้นมีรสเค็ม ยิ่งมากเท่าใดก็ยิ่งช่วยเจือจางบาปกรรมนั้นลงไปได้ แต่กระนั้นก็ไม่ได้แปลว่า เราทำบุญแล้วนำไปล้างบาปได้ เพราะบาปกรรมที่เปรียบเสมือนเกลือนั้นยังคงอยู่ไม่ได้หายไปไหน ภาษาพระเรียกว่า อัพโพหาริก (วศิน อินทสระ)" แปลว่า"มีเหมือนไม่มี" อำนาจของกรรมดีหรือบุญจึงมีผลมากกว่านั่นเอง

แต่กระนั้นเราทั้งหลายผู้ที่ยังได้ชื่อว่า ผู้ไม่พ้นไปจากทางโลก คือผู้ที่ยังไม่สามารถบรรลุ อรหันต์ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ก็ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นผู้สร้างและรับกรรมเช่นนี้ไปไม่มีวันจบสิ้น จนกว่าเราจะสามารถกระทำตนให้แจ้ง เพื่อพาตนหลุดพ้นตามหลักความจริงอันประเสริฐได้เสียก่อน เราควรมาเพียรกระทำตนเพื่อการกระทำกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรมตามพุทธพจน์ที่ได้กล่าวไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย! เหตุทั้งหลาย 3 ประการเหล่านี้ มีอยู่ เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย.3 ประการ เหล่าไหนเล่า ? 3 ประการ คืออโลภะ (ความไม่โลภ) เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย, อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย,อโมหะ (ความไม่หลง) เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้เองกรรมอันนั้น ย่อมเป็นกรรมอันบุคคลนั้นละขาดแล้วมีรากอันถอนขึ้นแล้ว ถูกกระทำให้เหมือนตาลมีขั้วยอดอันด้วน ทำให้ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไป เป็นธรรมดาภิกษุทั้งหลาย! เหตุทั้งหลาย 3 ประการเหล่านี้แล เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย (ติก. อ. 20/171/473) อย่างน้อยเมื่อเราทั้งหลายได้มาศึกษา แก่นแท้ของเหตุเกิดของกรรม และป้ายบอกทางในการนำพาเราไปสู่การทำให้สิ้นไปแห่งกรรมแล้ว เราจึงจะสามารถเข้าถึงประตูแห่งความสุขที่แท้จริงได้ ด้วยการหันมองกลับมาดูตัวเราก่อนว่า ทุกวันนี้เรายังเป็นผู้สร้างกรรมให้แก่ตัวเราเองโดยไม่รู้ตัว แต่ยังคงเสาะแสวงหาการแก้ไขกรรมจากภายนอกหรือผู้อื่นกันอยู่หรือไม่ ตราบใดที่แสงสว่างแห่งพระธรรมคำสอนยังคงมีอยู่ ทางอันประเสริฐนี้ก็ยังคงมีผู้เดินตามอยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะพาตนเข้าสู่หนทางที่ถูกต้องนี้หรือไม่ หรือพาตนหลงไปในทางอื่นที่ไม่ใช่ทางออกที่แท้จริง ปราการด่านสุดท้ายที่จะช่วยให้เราได้เข้าถึงความรู้อันประเสริฐนี้ได้ จึงต้องอาศัยการมาลงมือปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนอันดีงามที่พระพุทธองค์ได้ทรงมอบไว้ให้แก่เราแล้วด้วยการหันกลับมาพึ่งพาตนเองเสียตั้งแต่วันนี้ เพื่อให้เห็นเป็นประจักษ์แจ่มแจ้งแก่ตัวเราเอง และได้มีสติพิจารณาตัวเราอยู่เสมอ เสมือนเป็นการส่องกระจกที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้กับพระราหุลว่า “ กรรมทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่บุคคลควรสอดส่องพิจารณาดูแล้วดูเล่าเสียก่อน จึงทำลงไปทางกาย, ทางวาจา หรือ ทางใจฉันเดียวกับกระจกเงานั้นเหมือนกัน” (ม. ม.13/125/126)และอย่ารอจนกว่ากรรมนั้นตามมาทันถึงตัวเสียก่อนแล้วจึงค่อยเสาะแสวงหาตัวช่วย เพราะนั่นอาจจะสายเกินไปและไม่มีใครช่วยเราได้ท้ายที่สุดไม่มีใครที่จะมีอำนาจยิ่งใหญ่เกินไปกว่าจะต้านทานอำนาจแห่งกรรมนี้ได้

เอกสารอ้างอิง

(1) หนังสือ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและ อรรถกถาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.

_____. พระพรหมคุณาภรณ์.พุทธธรรม(ฉบับขยาย).พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: พุทธ ธรรม ประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล, 2555.

_____. ท่านมหาพุทธโฆษเถร. “**คัมภีร์วิสุทธิมรรค**”. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล แ ล ะ เรียบเรียง,พิมพ์ครั้งที่ 10 .กรงเทพมหานคร: ธนาเพลส จำกัด, 2554.

_____. มิลินทปัญหา เล่ม 1.กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์, 2543.

(2) ออนไลน์

ท่านเจ้าคุณพระเทพมุนี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9). **กรรมทีปนี (กรรม 12 อย่าง)**. [ออนไลน์]. แ ห ล่ ง ที่ ม า : https://selectcon.com/dharma_thepmuni_12.asp[15 ตุลาคม 2560].

พระไพศาล วิสาโล. “กรรมที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน”.**มติชนรายวัน** [9 สิงหาคม 2557]. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/article/jitvivat255708.html[15ตุลาคม 2560].

พระอภิธัมมัตถสังคหะ.**คัมภีร์มหาปัฏฐาน** (อย่างย่อ) (ตอนที่ 30) (อนันตรกัมมปัจจัย, วิปากปัจจัย). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=932615486794006&id=806428996079323&substory_index=0 [15 ตุลาคม 2560].

วศิน อินทสระ.**“หลักกรรม และ การเวียนว่ายตายเกิด”**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.cdthamma.com/text/t004.htm [15 ตุลาคม 2560].

หลวงพ่อพระราชพรหมยาน.**คัดจากหนังสือสมบัติพ่อให้เล่ม 1** (หน้า 243 -248). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/sphrathewtheph/Home-35 [15 ตุลาคม 2560].

อจ.ไวรุศมุณี องค์อารยะปภาช, **“กรรม 12 ประการ”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.10000fah.com/content--4-2963-81593-1.html [15 ตุลาคม 2560].

navakit kitjawattano, “กรรมคืออะไร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://kitjawattano.blogspot.com/2013/04/blog-post_5683.html [15 ตุลาคม 2560].

ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

A STUDY OF THE WAY FOR SUICIDE SOLUTION IN THERAVADA BUDDHISM

พระครูสุวิธานศีลวัตร (อธสีโล)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรม 2) ศึกษาแนวคิดทางด้านพุทธจริยศาสตร์ต่อการทำอัตวินิบาตกรรม และ 3) ศึกษาวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลักฐานการทำอัตวินิบาตกรรม เช่นกรณีพระฉันนเถระและพระวักกลิเถระ แต่ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการฆ่าผู้อื่นและฆ่าตนเอง เพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นเรื่องยาก ควรใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุด การพ้นทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนาคือการเจริญตามหลักอริยสัจ 4 บนหลักการที่ว่า ธรรมเหล่าใดมีเหตุให้เกิด ก็ย่อมมีเหตุให้ดับธรรมนั้นได้ แนวทางป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นการทำความเข้าใจกับต้นตอของการทำอัตวินิบาตกรรมคือ อวิชชา โดย (1) การสร้างสัมมาทิฏฐิ ที่อาศัยเครื่องมือ 2 อย่าง คือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ และ (2) การมีกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรจะเป็นผู้ที่ช่วยเหลือให้ปัญหานั้นหมดไปได้

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา การฆ่าตัวตาย อัตตวินิบาตกรรม

ABSTRACT

The main purposes of thesis are 1) to study the concept and theory of suicide 2) to study the Buddhist ethic on suicide and 3) to analyze study the ways for suicide solution in Theravãda Buddhism.

The result revealed that the suicide in Buddhist text appeared in cause of Phra Channa and Phra Vakkali. Buddhism does not support killing others and own because Buddhism assumes human existence is a difficult opportunity. Buddhism focuses on solving suicide’s problem according to the Four Noble Truths, on the principle what is happen by cause, there is cause to extinguish it. Understanding about the really cause of suicide; Avicha. By this, there are two ways; 1) right view creating: to make a correct understanding of the truth of life and to understand the real world, so Paramatthasacca and Yonisomanasikàra are very important and 2) Good friend: who help the problem is soft and reducing the risk of suicide too.

Key words: Buddhism, Suicide

บทนำ

สถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ที่กลายเป็นสภาพปัญหาเรื้อรังที่บั่นทอนความสุขสงบของสังคม เป็นเหตุให้คนในสังคมมีแนวโน้มเกิดปัญหาสุขภาพจิตและมีความเครียดเพิ่มสูงขึ้น จนอาจนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงอื่นๆ ตามมามากมาย ทางเลือกหนึ่งที่คนในสังคมเหล่านี้นำมาใช้เพื่อเป็นช่องทางแห่งการหลุดพ้นจากสภาวการณ์ทั้งปวงที่

รุมเร้า คือ การฆ่าตัวตาย (ธีระ สินเดชารักษ์และปราโมทย์ ประสาทกุล, 2548 : เอกสารอัดสำเนา) อัตราการฆ่าตัวตายมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้ปัญหาการฆ่าตัวตายเป็นสาเหตุการตายอยู่ในสิบอันดับแรก อัตราการฆ่าตัวตายระหว่างชาย-หญิง พบว่าผู้ชายมีอัตราการฆ่าตัวตายมากกว่าผู้หญิงมาโดยตลอด เพศหญิงมีอัตราการพยายามฆ่าตัวตายมากกว่าเพศชายถึง 3 เท่า แต่เพศชายฆ่าตัวตายสำเร็จมากกว่าเพศหญิงถึง 3 เท่าเช่นกัน (ชวนีย์ พงศาพิชญ์, 11 (29) : 24-29) แม้กระทั่งในวงการพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติและเผยแผ่คำสอนเหล่านั้นก็ยังมีการทำอัตวินิบาตกรรม ซึ่งสาเหตุมาจากการมีโรคประจำตัวที่รักษาไม่ขาด สาเหตุทางด้านอารมณ์ เช่น ความรู้สึกเศร้า ความกลัวความเจ็บปวดทรมานขณะตาย ปัญหาครอบครัว รวมถึงสาเหตุทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันและภาวะสุขภาพกาย สุขภาพจิตของผู้คนในสังคม

ประเทศไทยมีประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนสำคัญประการหนึ่ง คือ การงดเว้นจากการทำร้ายสัตว์ การฆ่าสัตว์ การสังหารมนุษย์และสัตว์ โดยถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่ประเด็นที่ยังถกเถียงกันอยู่คือ สิทธิในการฆ่าตัวตายนั้นเป็นสิทธิที่ขัดหรือแย้งจากคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะพระพุทธศาสนามีคำสอนที่เป็นอัตตลักษณ์โดดเด่น คือ เรื่องกรรม มีบทสรุปว่า เรามีกรรมเป็นของตนเอง (อง.ปญฺจก. (ไทย) 22/57/100) นั่นคือ มนุษย์ทุกคนมีความเป็นตัวของตัวเอง หมายถึงมีสิทธิในตนเองอย่างสมบูรณ์แบบ ใครทำดีย่อมได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้ชั่ว มนุษย์ย่อมเป็นเจ้าของการกระทำนั้นเองทั้งหมด และต้องรับผลของการกระทำนั้นเองด้วยตนเอง นอกจากนั้น เมื่อศึกษาบทบัญญัติในการเว้นจากการฆ่าสัตว์นั้น ทำให้เกิดประเด็นสงสัยว่า สัตว์ในข้อห้ามนั้นมีความหมายรวมไปถึงตนเองด้วยหรือไม่ การได้คำตอบเหล่านี้จะเป็นแนวทางเชื่อมโยงไปสู่การตัดสินทางด้านจริยศาสตร์ในการทำอัตวินิบาตกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรม
2. เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านพุทธจริยศาสตร์ต่อการทำอัตวินิบาตกรรม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงเอกสารและ สำรวจ (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารข้อมูล ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539
2. ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาค้นคว้าจาก คัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม ฎีกา อนุฎีกา ตำราเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. รวบรวมข้อมูล เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาเขียนงานวิจัยตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้
4. นำผลงานวิจัยให้คณะที่ปรึกษาตรวจแก้ ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการเพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น
5. สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิธีการแก้ปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

4.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรม

คำว่า “อัตวินิบาตกรรม” ถ้าจะพิจารณารากศัพท์ มาจากคำต่างๆ ประกอบกันคือ อัตต (Sui) หมายถึง ตนเอง (self) วินิบาต (Cide) หมายถึง การทำลาย การฆ่า (Murder) กรรม หมายถึง การกระทำเมื่อรวมความหมายแล้วจึงหมายถึง การกระทำที่เป็นการฆ่า หรือทำลายตนเอง ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Suicide มาจากภาษาละตินคือ คำว่า Suicidum ซึ่งมาจาก sui ตรงกับคำภาษาอังกฤษคือ one’s self หมายถึง ตนเอง รวบกับ caedere ในภาษาอังกฤษคือคำว่า to kill หมายถึง การฆ่า อัตวินิบาตกรรมเป็นกลุ่มของพฤติกรรมการฆ่าตัวตายที่เกิดจากการที่บุคคลคิดลงมือกระทำให้ตนเองได้รับความเจ็บปวดหรือได้รับอันตรายอย่างรุนแรง หากการกระทำนั้นๆ สำเร็จก็จะทำให้เกิดการสิ้นสุดของชีวิตในที่สุด ประเด็นสำคัญของคำจำกัดความของการฆ่าตัวตาย คือ มีความตั้งใจ วางแผนการฆ่าตัวตาย มีการพยายามทำตนเองให้ตายและตายด้วยความพยายามนั้น

การทำอัตวินิบาตกรรมแบ่งออกเป็นหลายประเภทมากมาย ซึ่งนักวิชาการมากมายมีแนวคิดที่แตกต่างกันแล้วแต่การมองและเหตุผลของแต่คนละ แบ่งตามเจตนาของผู้กระทำ ตามผลของการกระทำ ตามความคิดด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา ที่สามารถเห็นได้ชัดคือปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาทางด้านสังคมและโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ซึ่งทุกประเภทจะมีความต้องการของการกระทำเพื่อทำลายชีวิตเหมือนกันทั้งสิ้น

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้ทำอัตวินิบาตกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวกับบริบทรอบข้างของผู้ทำอัตวินิบาตกรรม เมื่อพิจารณาที่ตัวของผู้กระทำอัตวินิบาตกรรมจะพบว่าเกิดจากลักษณะด้านกายภาพและคุณภาพของสภาพจิตใจ ความบกพร่องของทั้งสองด้านนี้หรือแม้เพียงด้านใดด้านหนึ่งก็สามารถส่งผลต่อการทำอัตวินิบาตกรรมได้ สำหรับบริบททางสังคมถือเป็นแรงผลักดันสำคัญประการหนึ่งของการเกิดอัตวินิบาตกรรม เช่น แรงกดดันจากครอบครัว แรงกดดันจากเพื่อนร่วมงาน แรงกดดันจากสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาเมื่อพิจารณาถึงแนวคิดของการทำอัตวินิบาตกรรมไม่สามารถละเลยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอันเป็นสาเหตุของการทำอัตวินิบาตกรรมไปได้ อัตวินิบาตกรรมเป็นพฤติกรรมที่ซับซ้อนมีความสัมพันธ์หลายสาเหตุที่มีหลายปัจจัยผสมผสานรวมกัน ทั้งปัจจัยทางชีวภาพ จิตใจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม มากหรือน้อยแตกต่างกันไปในผู้ป่วยแต่ละคน ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการฆ่าตัวตายจะเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้มแข็งทางจิตใจและป้องกันการฆ่าตัวตายซ้ำต่อไป

4.2 พุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยการทำอัตวินิบาตกรรม

พุทธจริยศาสตร์ หมายถึงเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร โดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาและตัดสินการกระทำนั้นๆ ทั้งยังสามารถนำไปตัดสินข้อขัดแย้งหรือประเด็นทางด้านพฤติกรรม แนวทางปฏิบัติอื่นๆ ในสังคมเพื่อให้ได้ข้อยุติทางศีลธรรมและจริยธรรมโดยมุ่งพิจารณาความถูก ผิด ดี ชั่ว โดยใช้เกณฑ์ของหลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการกระทำ (เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, 6 (1): 187) มีการจัดแบ่งระดับของจริยศาสตร์ที่อาศัยความซับซ้อนของแนวทางปฏิบัติทางด้านจริยธรรมเป็นบรรทัดฐาน กล่าวคือ ขั้นพื้นฐานนั้นใช้ศีล 5 เป็นเกณฑ์ตัดสินเพราะเป็นการควบคุมเฉพาะทางกายและวาจา ในขั้นกลางอาศัยกุศลกรรมบถที่มีมาตรการควบคุมทางจิตใจเพิ่มขึ้นมา และในระดับสูงเป็นการมุ่งเพื่อเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์การควบคุมพฤติกรรมโดยองค์รวมคือมรรค

อัตวินิบาตกรรม มาจากศัพท์ว่า อัต (ตัว, ตนเอง) + วินิปาต (ฆ่า) + กรรม (การการะทำ) รวมความแล้วแปลว่า การกระทำซึ่งการฆ่าตัวเองหรือการฆ่าตัวตายหรือการปลงชีวิตตนเอง (วิ.มหา. (ไทย) 1/166-167) ซึ่งใน

ประวัติทางพระพุทธศาสนามีหลักฐานการทำอัตวินิบาตกรรม เช่น การทำอัตวินิบาตกรรมของพระฉันนะเพราะต้องการพ้นจากอาการอาพาธหนักที่รุมเร้า (ม.อุ. (ไทย) 14/389-394/432-437) พระโคธิกะเพราะมุ่งปฏิบัติธรรมให้ยิ่งยวด (สํ.ส. (ไทย) 15/159/205) และพระวักกลิเพราะต้องการพ้นจากอาพาธหนัก เป็นต้น พระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุถึงสาเหตุของการทำอัตวินิบาตกรรมไว้ในคัมภีร์ใดใดอย่างชัดเจน แต่จากกรณีศึกษาจากหลักฐานดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การทำอัตวินิบาตกรรมล้วนแต่เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่จะพ้นทุกข์ ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 กรณี คือ การต้องการพ้นทุกข์จากการเจ็บป่วย และ การต้องการพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร แม้ตัวอย่างอื่นๆ ในพระพระไตรปิฎกก็มีการทำอัตวินิบาตด้วยเหตุ 2 ประการนี้เช่นกัน

พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทำอัตวินิบาตกรรมนั้น จะเห็นว่าในพระพุทธศาสนามีหลักการชัดเจนที่ไม่สนับสนุนการพรากชีวิตของผู้อื่น แต่ในกรณีการพรากชีวิตตัวเองหรือการฆ่าตัวตายนั้น ในอรรถกถาท่านไม่สงเคราะห์เข้ากับปาณาติบาต คือ ถือว่าไม่ผิดตามหลักของศีลข้อปาณาติบาต เนื่องจากองค์ประกอบของศีลข้อปาณาติบาตหมายเอาเฉพาะการพรากชีวิตของสัตว์อื่นเท่านั้น

ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโทษที่เกิดจากการทำอัตวินิบาตกรรมไว้น้อยมาก ที่ระบุโทษไว้ชัดเจนจะเห็นได้จากอาบัติข้อตติยปาราชิกเท่านั้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์จากชีวิต แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้” (วิ.มหา. (ไทย) 1/167/139) ในอาบัตินี้หมายถึง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต คือ ฆ่ามนุษย์ให้ตาย แม้จะไม่ได้ระบุชัดลงไปว่าหมายรวมเอาการฆ่าตัวตายหรือไม่ แต่เมื่อดูบริบทและความเป็นมาของการบัญญัติพบว่า เกิดจากการที่พระภิกษุฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและกันให้ฆ่าบ้าง ให้ตาเถนมิคลัณฑิกะฆ่าตัวเองบ้าง (วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/2/254) วิธีการเหล่านี้ย่อมหมายถึงการฆ่าตัวตายนั่นเอง เพราะการให้ผู้อื่นฆ่าตัวเองก็เป็นการฆ่าตัวตายด้วยเช่นกัน ดังนั้น คำว่า “พรากกายมนุษย์จากชีวิต” จึงหมายรวมเอาการพรากชีวิตตนเองด้วย ความผิดของการฆ่าตัวตายจึงถือว่าเป็นปาราชิก ตามที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า

> ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปลงชีวิตตนเองบ้าง วานกันและกันให้ปลงชีวิตบ้าง บางเหล่าก็เข้าไปหามิคลัณฑิกสมณกุตตก์...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้นนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว โดยที่แท้การกระทำของภิกษุเหล่านั้นนั่น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสและเพื่อความเป็นอย่างอื่นของคนบางพวกผู้เลื่อมใสแล้ว (วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/2/259)

ในอรรถกถาได้แสดงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงห้ามภิกษุฆ่าตัวตาย ฆ่ากันและกันตาย และให้ผู้อื่นฆ่าตัวเองในเรื่องที่เป็นมูลเหตุของตติยปาราชิกนี้ เนื่องจากเป็นเพราะอำนาจแห่งกรรมเก่าของภิกษุเหล่านั้นเองที่อดีตเคยเป็นนายพรานล่านก ต่างช่วยกันสร้างตาข่ายจับนกและฆ่านักด้วยความเพลิดเพลินจนกลายเป็นวิบากที่ต้องมาฆ่าตัวตายและให้กันและกันฆ่ากันตาย เมื่อขึ้นชื่อว่าเป็นบุพกรรมแล้วใครๆ ไม่สามารถจะห้ามได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระองค์ทรงแสดงอสุภกรรมฐานแล้ว จึงหลีกไปอยู่ที่อื่นเสียกึ่งเดือน เพราะทรงทราบวิบากที่จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุเหล่านั้นและป้องกันคำครหาจากผู้อื่นว่า พระศาสดาไม่ทรงห้ามพฤติกรรมการฆ่าตัวตายของภิกษุเหล่านั้น (วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/2/321-322)

อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาถือว่า การเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นโอกาสที่ยาก หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดมุ่งไปที่การกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์คือพระนิพพาน ด้วยการปฏิบัติที่เรียกว่า สมถะและ

วิปัสสนากรรมฐาน มีอริยมรรคเป็นทางเดินสำหรับการพ้นทุกข์ที่ถูกต้อง การที่บุคคลได้โอกาสเกิดมาเป็นมนุษย์แต่ไม่พยายามทำที่สุดแห่งกองทุกข์ให้ได้อย่างแท้จริงและเหมาะสม กลับชิงฆ่าตัวตายไปเสียก่อนจึงเป็นการกระทำที่ผิดหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง

การทำอัตวินิบาตกรรมจึงเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ด้วยและเมื่อพิจารณาด้วยทฤษฎีสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาแล้ว พบว่า กระทำอัตวินิบาตกรรมนั้นก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้ที่อยู่เบื้องหลัง เป็นภาระของประเทศชาติ งบประมาณแผ่นดิน ทำให้เกิดการสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจ กับทั้งเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมที่ดีงาม ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขพฤติกรรมนี้ให้ถูกต้องต่อไป

4.3 การป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเชิงพุทธบูรณาการ

พุทธบูรณาการ หมายถึงการนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ สนับสนุน ส่งเสริม ผสมผสานเข้ากับศาสตร์สาขาอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในเชิงของสหวิทยาการ โดยไม่ขัดแย้งต่อกันและกัน การบูรณาการดังกล่าวนี้เป็นการประมวลองค์ความรู้เป็นเนื้อเดียวกัน ไม่ใช่การเดินไปด้วยกันในลักษณะต่างฝ่ายต่างเดิน การศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เป็นการนำสิ่งที่เราศึกษามาปรับแต่งผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ซึ่งทำได้ 2 วิธี คือ (1) พุทธวิทยา คือการนำพระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้ง และนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา วิธีนี้ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัย และมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น (2) ธรรมวิทยา คือการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้ง และนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเติมเต็มให้กับศาสตร์เหล่านั้น ย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์

ในพระพุทธศาสนาได้มุ่งเน้นให้พิจารณาปัญหาและการแก้ไขปัญหา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโปฏฐปาทสูตรว่า “เราตอบเรื่องทุกข์ เรื่องทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)เรื่องทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) เรื่องทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)เพราะเรื่องนั้นมีประโยชน์ มีสาระ เป็นจุดเริ่มต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัดยินดี เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน” ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมตามหลักพุทธบูรณาการคือ

1) การสร้างสัมมาทิฏฐิ คือ การสร้างความเห็นชอบ ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการเข้าใจในชีวิตและโลกตามความเป็นจริง จะทำให้เกิดปัญญาเท่าทันความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ไม่เลือกวิธีการกระทำอัตวินิบาตกรรมเป็นทางออกในแก้ปัญหา กระบวนการปลูกฝังสัมมาทิฏฐินั้นมี 2 ประการคือ ปรโตโฆสะ การรับฟังผู้อื่น และโยนิโสมนสิการ การคิดอย่างแยบคาย รอบคอบ ด้วยธรรม 2 ประการนี้จะทำให้เกิดทัศนะ ความรู้ที่ถูกต้อง อันจะเป็นการป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมได้

2) แนวทางป้องกันด้วยกัลยาณมิตรคือกัลยาณมิตรสามารถป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมโดยวิเคราะห์ได้จากหน้าที่ของมิตรที่ดีทั้ง 4 ประเภท คือเมื่อเห็นว่ามิตรมีความทุกข์กาย ไม่สบายใจสามารถเป็นที่พึ่งพิงได้ ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามอันตราย ห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำทางออกที่เหมาะสม ชักนำไปแต่ในทางที่ดีที่เจริญ หากมิตรได้ทำหน้าที่แบบนี้แล้ว ย่อมเป็นที่พึ่งแก่เพื่อนที่มีความคิดจะกระทำอัตวินิบาตกรรมได้

การป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการนำความรู้ทางด้านพุทธศาสนามาวิเคราะห์ให้เห็นปัญหา มูลเหตุของปัญหา กำหนดเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาและใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหา ในกระบวนการเหล่านี้มีการผสมผสานองค์ความรู้จากสหวิทยาการอย่างหลากหลาย เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์รอบด้าน ลักษณะเช่นนี้จึงเรียกว่า พุทธบูรณาการ การบูรณการเพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมนั้น สามารถกระทำได้โดยการกำหนดปัญหาที่ชัดเจน และกำหนดแนวทางแก้ไขโดยจำแนกออกเป็น

2 ประเด็น คือ สาเหตุที่เกิดจากผู้กระทำอัตวินิบาตกรรมใช้หลักการปลูกฝังสัมมาทิฏฐิ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อมีปัญญาถูกต้อง เห็นชอบตามทำนองคลองธรรมแล้ว ความเสี่ยงที่จะแก้ไขปัญหาโดยการกระทำอัตวินิบาตกรรมย่อมหมดไป ส่วนสาเหตุที่เกิดจากบริบททางสังคม สภาพแวดล้อม และแนวทางช่วยเหลือจากผู้อื่น ผู้วิจัยเห็นว่า หลักความเป็นกัลยาณมิตรเหมาะสมที่สุดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหานี้ เนื่องจากความเป็นมิตรที่ดีต่อกันจะทำให้เกิดความไว้วางใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

อภิปรายผล

การทำอัตวินิบาตกรรมเป็นประเด็นทางจริยธรรมที่มีแนวคิดเป็น 2 อย่าง คือ (1) บางกลุ่มเห็นว่า กระทำอัตวินิบาตกรรมไม่เป็นความผิดทางจริยธรรม เช่น การฆ่าตัวตายของทหารญี่ปุ่นสมัยอดีตที่เรียกว่า ฮาราคีรี กลับเป็นการกระทำที่ได้รับการยกย่อง ให้เกียรติ มีการเชิญประชาชนให้มาชมการทำฮาราคีรีเพื่อแสดงถึงการให้เกียรติแก่ผู้ที่จะกระทำฮาราคีรี เหตุการณ์ระเบิดพลีชีพที่เป็นโศกนาฏกรรมในปัจจุบันก็ได้รับการยอมรับ ยกย่องในกลุ่มคนที่มีทัศนคติเดียวกัน หรือแม้แต่การทำอัตวินิบาตกรรมของพระอรหันต์ เช่น พระวักกลิ พระฉันนะ ก็ได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าว่าไม่ควรตำหนิ พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ชัดเจนว่าการทำอัตวินิบาตกรรมไม่เป็นการกระทำที่ผิดหลักของปาณาติบาต (2) บางกลุ่มเห็นว่า การกระทำอัตวินิบาตกรรมเป็นความผิดทางจริยธรรม เช่น นักจิตวิทยา นักมานุษยวิทยา เพราะพิจารณาประเด็นที่สร้างปัญหาให้แก่สังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ งบประมาณ และการบริหารทรัพยากรบุคคล กลุ่มหลังนี้มีมุมมองที่ครอบคลุมไปถึงประเด็นทางด้านสังคมวิทยา คุณภาพประชากรด้วย

ข้อเสนอแนะ

ในโลกยุคปัจจุบันทุกหน่วยงานและองค์กรให้ความสำคัญกับปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมและเสนอแนวทางแก้ไขอย่างหลากหลายรูปแบบ จึงเป็นที่ชัดเจนว่า การทำอัตวินิบาตกรรมไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน การนำเสนอกรณีการทำอัตวินิบาตกรรมของพระวักกลิ พระฉันนะจึงเป็นประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจให้ละเอียด ชัดเจน เพื่อไม่ให้มีการนำไปเป็นกรณีตัวอย่าง เกิดการกระทำเลียนแบบ

หน่วยงานหรือองค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น ควรมีศูนย์ระบายทุกข์ เพื่อให้ประชาชนที่มีความทุกข์ ขมขื่น เศร้าใจ หดหู่ หรือผู้ที่ประสบปัญหาใดใดในชีวิต ซึ่งเป็นประชาการกลุ่มเสี่ยงต่อการทำอัตวินิบาตกรรมได้เข้ามาปรึกษาหารือ ระบายความอัดอั้นตันใจ บอกกล่าวความทุกข์ให้ผู้อื่นฟัง เพื่อที่จะได้ทำการช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา คำแนะนำที่ถูกต้อง เป็นการป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมที่เข้าถึงกลุ่มเสี่ยงได้อย่างตรงตัว เพราะส่วนมากผู้ที่คิดจะทำอัตวินิบาตกรรมมักจะหันหน้าเข้าหาศาสนา หากมีศาสนาเป็นที่พึ่ง เป็นที่อาศัย ได้ปรับทุกข์และได้คำชี้แนะที่ถูกต้อง เหมาะสม จะทำให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต และลดปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมได้ในที่สุด

จากการศึกษาวิธีการแก้ปัญหาการทำอัตวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยมีข้อเสนอเสนอเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ศึกษาสิทธิในชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์
2) ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาการฆ่าตัวตายในสังคมชาวพุทธ
3) ศึกษาเรื่องพระสงฆ์กับการทำอัตวินิบาตกรรม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตานุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ดังต่อไปนี้ ขอขอบพระคุณ พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. และ ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษา ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จนสมบูรณ์ รวมถึงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา ที่ให้โอกาสทางด้านการศึกษาแก่ผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์. (2557). “พุทธจริยศาสตร์กับการตั้งครรภ์แทน”, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 6 (1): 187.

ขนิษฐา แสนใจรักษ์. (2552). “ในชั่ววูบของการฆ่าตัวตาย: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในผู้ที่ผ่านประสบการณ์การพยายามฆ่าตัวตาย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชวนีย์ พงศาพิชญ์. (2542). “การฆ่าตัวตาย: ปัญหาในยุคสังคมวิกฤต”. **วารสารพัฒนาเทคนิคศึกษา**. 11 (29) : 24-29.

ธีระ สินเดชารักษ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (2548). “การฆ่าตัวตายของประชากรไทย: การวิเคราะห์ข้อมูลจากการจดทะเบียนตาย พ.ศ.2547”. **การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ**.

พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร (ดื่นขุนทด). (2554). “การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสัทธัมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2525). **ปรมัตถะโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉท 5 เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: สุทธิการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราภรณ์ ประทีบธีรานันต์. (2557). “อัตราการฆ่าตัวตายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมฆ่าตัวตายโรงพยาบาลเจ้าพระยายมราช จังหวัดสุพรรณบุรี”. **วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย**. ปีที่ 28 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2557): 90-103.

วีรพล กุลบุตร. (2540). **แนวโน้ม/ทฤษฎี/ การป้องกันและการแก้ไข**. กรุงเทพมหานคร: กองบังคับบัญชาการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ.

ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. (2554). “คุณภาพชีวิตของคนไทย: นัยจากสถิติการฆ่าตัวตาย”. **วารสารปัญญาภิวัฒน์.** ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (มกราคม–มิถุนายน, 2554): 42-49.

ความยากจนเชิงโครงสร้าง : การแก้ไขปัญหาจากฐานรากตามหลักพุทธธรรม

Structural Poverty: Solving Problems from Foundation of Buddhadhamma Principle.

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม
พระครูสังฆกิจโสภณ สุปภาโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
นายสัญญา สดประเสริฐ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในประเด็นต่างๆ การแก้ไขปัญหาความยากจนจากฐานรากตามหลักพุทธธรรม พบว่า ความยากจนเป็นปัญหาระดับโลกเลยก็ว่าได้ โดยเฉพาะประเทศไทยที่ผ่านมาทุกรัฐบาลมีความพยายามในการที่จะแก้ไขอย่างต่อเนื่องแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเพราะปัญหาเกิดจากความยากจนในทางโครงสร้างนั่นเอง รัฐบาลชุดปัจจุบันจึงได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เพราะมีสาระสำคัญอยู่ด้วยคือต้องการแก้ปัญหาความยากจน หากมองในแง่ความเป็นไปได้ในทางทฤษฎีนั้นถือว่ายังต้องมีการใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาความยากจนอีกยาวนานในอนาคต เพราะการสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดรับกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคตตามแผนที่วางไว้ การนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้จะเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ช่วยขจัดปัญหาความยากจน หากประชาชนนำไปประพฤติตามได้จริงก็จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน สามารถทำงานให้บังเกิดผล มุ่งเน้นสร้างความพอเพียงเป็นเบื้องต้น เมื่อพอเพียงแล้ว ก็ทำให้มากขึ้นเพื่อค้าขาย หรือจุนเจือผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

คำสำคัญ : การแก้ไขปัญหาความยากจน, โครงสร้างสังคมไทย, หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

This article aims to study the concepts in various aspects of solving the problems of poverty from the foundation of Buddhadhamma principle. It was found that the poverty is the world-level problems, especially Thailand for over the past years, every Thai government tried to consistently solve the problems but not yet succeeded. Because the problems stemmed from structural poverty. The current government has made the Act 12th of the plan of national economic and societal development, its significance is to solve the problems of poverty. If considering the aspect of theoretical possibility, it has to take a long time solving the problems of poverty in the future. Because building stability, economic and societal prosperity of the country is an important thing that the country is to have a clear target and goal of the long-term development in which all sectors of the society are vigorously collaborative in order to push to have the consistent achievement and respond to the country reform that focus on stability, prosperity and sustainability in the future as planned. The application of Buddhadhamma is an alternative way to help cut down the problems of poverty. If people truly follow the Buddhadhamma, they also build the effectiveness of work, are capable of productivity, and focus

on building sufficiency. When having sufficiency, they can produce more for selling or sharing to others, which is consistent with the concept of economic sufficiency.

Keywords: Problem solving of poverty, Thai society structure, Buddhadhamma principle.

บทนำ

ปัญหาความยากจนของประเทศไทยเป็นปัญหาเชิงระบบและโครงสร้างระดับชาติ ที่สั่งสมกันมานาน ซึ่งหลายรัฐบาลและหลายหน่วยงานได้พยายามแก้ไขมาอย่างต่อเนื่องทุกรัฐบาล โดยเฉพาะรัฐบาลชุดปัจจุบันได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เพราะมีสาระสำคัญอยู่ด้วยคือต้องการแก้ปัญหาความยากจน ขณะที่ สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น และต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบแบบเป็นองค์รวม (Holistic) โดยอาศัยการเชื่อมโยงมิติต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การพัฒนาตามทิศทางของโลกฝั่งตะวันตกได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มนายทุนที่เป็นคนร่ำรวยกับกลุ่มคนยากจนเกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างทั้งด้านรายได้ไปจนถึงโอกาส และการเข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งพาตลาดต่างประเทศ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจการตลาด ทำให้เกิดการทำลายเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือการเป็นอยู่ตามของวิถีชุมชน ทำให้ต้องตกอยู่ภายใต้ระบบพึ่งพาตลาด เทคโนโลยี และปัจจัยการผลิตจากต่างชาติ เกิดภาวะหนี้สินสูญเสียที่ดินทำกิน อพยพแรงงานและเกิดภาวะว่างงานในที่สุดรัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

สำหรับผลกระทบที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ คือ ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศใน พ.ศ. 2540 ซึ่งทำให้ประเทศของเราต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ทำให้ต้องมีการปรับโครงสร้าง ทางเศรษฐกิจและสังคมตามเงื่อนไขของกองทุนดังกล่าว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ฐานรากของสังคมมีคุณภาพและเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะที่ผ่านมายังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ส่งผลให้คนไทยจำนวนมากยังขาดภูมิคุ้มกันและไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์ และเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งขาดโอกาสในการเข้าถึงและไม่ได้รับการคุ้มครองจากหลักประกันความมั่นคงทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากการจัดการพื้นที่แบบแยกส่วนการพัฒนาเมืองและชนบทออกจากกัน ทำให้การเติบโตของเมืองไม่ได้เกื้อหนุนการพัฒนาชนบทเท่าที่ควร แต่ความยากจนโดยรวมในประเทศไทยก็ลดลง โดยสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 10.53 ของประชากรทั้งประเทศในปี 2557 เหลือร้อยละ 7.2 ในปี 2558 คิดเป็นจำนวนคนจนประมาณ 4.8 ล้านคนทั้งนี้ความยากจนที่ลดลงในปี 2558 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายรัฐบาลที่ให้ความสำคัญการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐาน และการลดรายจ่าย/ลดต้นทุนการผลิต โดยการช่วยเหลือจัดหาเครื่องจักรกลการเกษตรการลดและควบคุมค่าเช่านา สำหรับการช่วยเหลือด้านหนี้สิน ได้แก่ มาตรการให้ความช่วยเหลือด้านหนี้สินของสมาชิกสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกรที่ประสบอุทกภัย โครงการพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อยและประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่มีหนี้ต่ำกว่า 500,000 บาท การศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงานของกองทุนในกำกับ

ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน รวมทั้งมีการจัดตลาดเกษตรกร/สินค้า การจัดที่ดินทำกินให้เกษตรกร มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยและมาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กทั่วประเทศ (มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 1 กันยายน2558) วงเงิน 136 , 275 ล้านบาท ประกอบด้วย 3 มาตรการย่อย ได้แก่

1) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับหมู่บ้าน วงเงิน 60,000 ล้านบาท โดยให้ธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.) ปล่อยสินเชื่อ ให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

2) มาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล (ตำบลละ 5 ล้านบาท) โดยจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่ 7,255 ตำบล ทั่วประเทศ วงเงิน 39,743.8 ล้านบาท

3) มาตรการกระตุ้นการลงทุนขนาดเล็กทั่วประเทศ วงเงินรวม 40,000 ล้านบาท เพื่อกระตุ้นให้เกิดการจ้างงาน และส่งเสริมให้มีการลงทุนทั้งในส่วนกลางและต่างจังหวัด รวมถึงมาตรการการสร้างโอกาสทางการศึกษา

1. ความยากจนเชิงโครงสร้าง

ความยากจน เป็นคำที่ใช้กันมานาน และดูจะเป็นที่เข้าใจกันได้เป็นอย่างดีว่าหมายถึงอะไร แต่เมื่อจะวัดว่าใครคือ “คนจน” กลับไม่ง่าย และตรงไปตรงมานัก หากจะวัดว่าคนที่มีรายได้ต่ำคือคนจนก็มีคำถามว่า รายได้ที่ต่ำนั้นคือเท่าไร และจะใช้เท่ากันสำหรับทุกพื้นที่หรือไม่ ถ้าหากใช้เท่ากัน พื้นที่ที่มีระดับค่าครองชีพต่างกันรายได้ที่ถือว่าจนในพื้นที่หนึ่งอาจจะเพียงพอกับการดำรงชีพอีกพื้นที่หนึ่ง แต่หากใช้ตัวเลขต่างกัน จะเปรียบเทียบกันได้อย่างไรระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ กัน นอกจากตัวเงินแล้ว มีปัจจัยด้านอื่นอีกหรือไม่ ที่แตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนที่จะเป็นตัวชี้วัดคนจนได้ การวัดความยากจนโดยใช้รายได้เป็นเกณฑ์ดูจะเป็นสิ่งที่ใช้กันอย่างแพร่หลายคือวัดรายได้เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) คือการกำหนดเส้นความยากจนโดยคำนวณจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตของบุคคลด้านอาหารในการบริโภค และสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิต คนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนนี้ถือเป็น “คนจน”การวัดความยากจนโดยใช้รายได้แบบที่สองคือการวัดรายได้เชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเดียวกัน ว่ามีรายได้แตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เช่น รายได้ของกลุ่มที่จนที่สุดร้อยละ 10 เทียบกับกลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุด (Poor-Rich Ratio) เป็นต้น

นอกจากการนิยามความยากจนในเชิงรายได้แล้ว ได้มีแนวคิดในนิยามความยากจนด้านคุณภาพชีวิต เช่น การใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) โดยกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าคนควรจะมีคุณภาพชีวิตในเรื่องต่าง ๆ อย่างไรจึงจะมีชีวิตที่ดี และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งกำหนดตัวชี้วัดเป็น 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด หรือวัดโดยใช้ความยากไร้ของคน(Human Poverty) ซึ่งกำหนดโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติ ซึ่งครอบคลุมถึงการขาดแคลนขีดความสามารถ พื้นฐานอันได้แก่ การไม่รู้หนังสือ ทุพภชนาการ อายุสั้น สุขภาพมารดาไม่ดี การเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้

แนวคิดเรื่องการนิยามความยากจนได้ขยายขอบเขตกว้างขึ้นกว่าการมองปัจจัย ระดับปัจเจกบุคคล ด้วยเล็งเห็นว่าความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งได้มีผู้นิยามความยากจนเชิงโครงสร้างไว้หลากหลาย เช่น “หมายถึงความไร้สมรรถภาพของผู้คนที่จะเข้าถึงทรัพยากรอันจำเป็นในการดำรงชีวิต เพราะนโยบายพัฒนาได้แย่งเอาทรัพยากรที่เขาใช้อยู่ไปให้คนอื่นใช้” หรือ หมายถึงโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้คนจนจน โดยมีโครงสร้างใหญ่ 10 ประการที่เป็นสาเหตุของความยากจน

การใช้นิยามความหมายของคำว่ายากจนหากใช้แตกต่างกันและการใช้ตัวชี้วัดที่ต่างกันภาวะความยากจนที่ได้ก็จะต่างกัน รวมทั้งคุณลักษณะของคนจนก็ต่างกันด้วย ซึ่งส่งผลให้การกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาความยากจนแตกต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงนิยามความยากจนและวิธีการวัดความยากจนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสมได้

2. การวัดความยากจน

การนิยามความยากจนในเชิงรายได้แต่เพียงอย่างเดียวมีข้อโต้แย้งทั้งในด้านเทคนิคการวัด (ความถูกต้องแม่นยำ) และในด้านกรอบคิดอุดมการณ์ ที่หากมองความยากจนว่าเป็นเรื่องของรายได้เพียงอย่างเดียวนั้น ไม่สามารถให้ภาพในด้านคุณภาพชีวิตได้ คนที่มีรายได้ต่ำแต่อาจมีความเป็นอยู่ดีกว่าคนที่มีรายได้สูงถ้าหากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรวมทั้งวิธีการผลิตเพื่อบริโภคสามารถเป็นแหล่งอาหารได้โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อ ส่วนการวัดความยากจนโดยใช้เรื่องคุณภาพชีวิตนั้น ยังขาดมิติของสังคมโดยรวม ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความยากจน ดังนั้นหากสามารถหาตัวชี้วัดที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขให้เกิดความยากจน ทั้งระดับมหภาคและระดับชุมชน จะทำให้มองภาพความยากจนอย่างเป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้นนิยามความยากจนอาจแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ 1)ด้านรายได้ 2)ด้านทรัพย์สิน 3)ด้านคุณภาพชีวิต 4)ด้านโครงสร้าง 5)การมองเป็นองค์รวม ดังนี้

2.1. ด้านรายได้

ความยากจนข้นแค้น (Extreme Poverty) หมายถึง การขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอสำหรับบริโภคอาหารเพื่อยังชีพ ซึ่งอ้างอิงถึงระดับความต้องการสารอาหารขั้นต่ำของร่างกายเป็นความยากจนสัมบูรณ์

ความยากจนโดยรวม (Overall Poverty) หมายถึง การขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอต่อความจำเป็นในการดำรงชีพที่มิใช่อาหาร เช่น เครื่องนุ่งห่ม สาธารณูปโภค และที่อยู่รวมทั้งอาหารตามความต้องการของร่างกาย

ความยากจนเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) หมายถึง มีรายได้หรือความสามารถในการตอบสนองความต้องการในชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของคนในสังคมเดียวกัน เป็นความยากจนสัมพันธ์

2.2 ด้านทรัพย์สิน

คนจน หมายถึง คนที่ไม่มีที่ดินของตนเอง ไม่มีสินทรัพย์อื่น ๆ ไม่มีบ้านอยู่ต้องหาเช้ากินค่ำ ซึ่งมองเรื่องการเป็นเจ้าของทรัพย์สินมากกว่าการมองถึงระดับรายได้เป็นหลัก

2.3. ด้านคุณภาพชีวิต

ความยากไร้ของคน (Human Poverty) หมายถึง การขาดแคลนขีดความสามารถขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ไม่รู้หนังสือ ทุพโภชนาการ อายุสั้น สุขภาพมารดาไม่ดีการเจ็บป่วยด้วยโรค ที่ป้องกันได้ ซึ่งวัดโดยอ้อมจากการเข้าไม่ถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการคงระดับขีดความสามารถของมนุษย์ เช่น ไฟฟ้า สาธารณูปโภค การศึกษา การคมนาคมสื่อสารและน้ำสะอาดสำหรับดื่ม

ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมายถึง เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ ว่าอย่างน้อยคนไทยควรจะมีคุณภาพชีวิตในเรื่องอะไรบ้างและควรมีระดับความเป็นอยู่ไม่ต่ำกว่าระดับไหนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

2.4. ด้านโครงสร้าง

ความยากจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง ความยากจนที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนา หรือหมายถึง โครงสร้างหรือกลไกในสังคมที่เอาเปรียบคนจน หรือทำให้คนจนจน คนจนในความหมายที่เป็นองค์รวมคนจนในหลากหลายมุมมองเห็นว่าการใช้เกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งในการให้คำนิยามคนจนนั้นไม่เพียงพอ เพราะคนจนมีลักษณะหลากหลายมิติ ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ ทางสังคมทางกายภาพและวัฒนธรรม ดังนั้น การให้นิยามคน

จนจึงประกอบด้วยปัจจัยหลายด้านจากการศึกษาเรื่องเสียงของคนจน : ใครจะสามารถได้ยินพวกเรา (Voice of the Poor : Can Anyone Hear Us?) ได้ให้ความเห็นเรื่องคนจนว่า คือคนที่ไม่มีปากมีเสียงที่จะเรียกร้อง ไม่มีอำนาจ และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งทำให้ถูกเอารักเอาเปรียบ ถูกดูถูกดูแคลนไม่ให้เกียรติ ไม่ให้ความสำคัญ

หรือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับคนอื่น ซึ่งเป็นการมองความยากจนในหลายมิติ มากกว่ามิติด้านรายได้แต่เพียงอย่างเดียว โดยได้เสนอวิธีวัดความยากจน 4 มิติ คือ

1. มิติด้านความเป็นอยู่ ซึ่งรวมถึงการมีอาหารเพียงพอกับการดำรงชีพและการมีงานทำ ซึ่งคนจนมักจะมีอาหารไม่เพียงพอกับการบริโภค หรือไม่มีความมั่นใจว่าจะมีอาหารเพียงพอได้หรือไม่ ในการทำงาน มักจะมีปัญหาหลายด้าน เช่น ไม่มีที่ดินทำกิน ผลผลิตไม่ดีไม่มีงานทำหรือทำงานรับจ้างที่ไม่มีความแน่นอน

2. มิติด้านสถานะภาพทางสังคม ซึ่งหมายถึงการมีสิทธิมีเสียงการเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งการทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งคนจนคือคนที่มักจะถูกดูถูกโดยคนในสังคม เป็นกลุ่มชายขอบ ไม่มีอำนาจไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ และไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนได้

3. มิติด้านโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำเพื่อการผลิตและการบริโภค ชุมชนที่มีโครงสร้างพื้นฐานดี ครบถ้วน มักจะถูกมองว่ามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชุมชนที่ขาดแคลนสิ่งเหล่านี้

4. มิติด้านการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แบ่งเป็นทรัพย์สินด้านวัตถุ ได้แก่ ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญบ้าน และทรัพย์สินมีค่าที่สามารถแปลงเป็นเงินได้เมื่อจำเป็นการเป็นเจ้าของที่ดินเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งหมด เพราะคนที่มีที่ดินสามารถผลิตอาหารได้แม้จะไม่ได้เพื่อขาย แต่เป็นปัจจัยให้สามารถพึ่งพิงตนเองได้ทางด้านอาหารการมีที่ดินนี้จึงทำให้คนจนในชนบท ถึงแม้จะมีรายได้ต่ำกว่าคนจนในเมือง แต่ชีวิตความเป็นอยู่อาจจะดีกว่าหากมีที่ดินเป็นของตนเอง และปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพียงพอกับการบริโภคในครอบครัว มิติด้านการเป็นเจ้าของทรัพย์สินนอกจากจะมองทรัพย์สินด้านวัตถุแล้วยังมองทรัพย์สินในเชิงทรัพยากรมนุษย์ด้วย ซึ่งรวมถึงสุขภาพ การศึกษา และกำลังแรงงาน ครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่ในวัยแรงงาน มีสุขภาพดี มีการศึกษา มักจะไม่มีปัญหาความยากจน แต่ครัวเรือนที่มีสมาชิกป่วยด้วยโรคร้ายแรง หรือไม่มีคนที่อยู่ในวัยทำงาน เช่น มีแต่เด็กและคนชราหรือมีการศึกษาต่ำ จึงมักจะตกอยู่ในความยากจนมากกว่ากลุ่มอื่น และทรัพย์สินที่สำคัญอีกประการ คือ ทรัพย์สินทางสังคม ซึ่งรวมถึงเครือข่ายทางสังคม เครือญาติหรือเพื่อนที่สามารถให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ คนที่มีเครือข่ายทางสังคมดีมักจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา ก็จะมีสถานะภาพที่ดีกว่าคนที่ขาดการช่วยเหลือ ทรัพย์สินด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน รวมทั้งดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการต่อความยากจนคนจนคือคนที่ไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินซึ่งรวมถึง (1) ทรัพย์สินทางกายภาพ เช่นที่ดินและเครื่องอุปโภค (2) ทรัพยากรบุคคล หมายถึงสุขภาพ การศึกษา ฝึกอบรม และทักษะด้านอาชีพ (3) ทรัพยากรทางสังคม หมายถึงเครือข่ายทางสังคม และ (4) ทรัพยากรทางธรรมชาติได้แก่ ต้นไม้ ป่าเขา ลำธาร เป็นต้น ซึ่งสรุปได้ว่าคนจนคือคนที่ไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งทางกายภาพ ทรัพยากรบุคคล สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ และคนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้และด้อยสถานภาพทางสังคม

3. ปัจจัยเชิงสาเหตุของความยากจน และการวัดความจนการอธิบายถึงนิยาม “คนจน” ข้างต้นได้ให้ความหมายที่กว้างกว่ารายได้แต่หากพิจารณาแต่ละปัจจัยแล้ว ปัจจัยบางตัวไม่ได้เป็นการอธิบายถึงระดับฐานะ แต่เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจน จึงอยากจะเรียกว่าปัจจัยเชิงสาเหตุ และอีกกลุ่มหนึ่งคือปัจจัยที่อธิบายถึงฐานะของบุคคลหรือครัวเรือน จะเรียกว่าปัจจัยเชิงความยากจน หรือเป็นตัววัดความยากจน ปัจจัยเชิง

สาเหตุสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ (1) ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ สถานะสุขภาพและการศึกษา การทำงาน วิถีชีวิต ทัศนคติ (2) ปัจจัยระดับครัวเรือน ได้แก่ จำนวนแรงงานในครัวเรือน เครือข่ายทางสังคมของครัวเรือน การเป็นเจ้าของที่ดิน (3) ปัจจัยระดับชุมชน ได้แก่ การมีโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (4) ปัจจัยระดับโครงสร้างได้แก่ โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ นโยบายของรัฐ เป็นต้นส่วนปัจจัยเชิงความยากจน ได้แก่ รายได้ ความเป็นอยู่ ซึ่งหมายถึงการมีอาหารเพียงพอกับการบริโภค และสถานะภาพทางสังคม การเป็นที่ยอมรับหรือมีสิทธิ์มีเสียงทางสังคม

3.1 ปัจจัยระดับบุคคลและครัวเรือนปัจจัยเชิงสาเหตุ 4 ระดับข้างต้น ส่วนที่อธิบายหรือทำให้เกิดความยากจนได้ดีที่สุด ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล และปัจจัยระดับครัวเรือน จากการศึกษาของ McKerman ถึงสาเหตุของการเข้าสู่ความยากจน และสาเหตุที่หลุดพ้นจากความยากจน พบว่า สาเหตุที่ทำให้คนเข้าสู่ความยากจนที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงด้านการทำงานของสมาชิกในครัวเรือน หากหัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรสตกงานหรือเปลี่ยนจากเป็นครัวเรือนที่มีคนหาเลี้ยงสองคนมาเป็นหาเลี้ยงคนเดียว ปัจจัยอื่นที่สำคัญได้แก่ การมีเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี เพิ่มเข้ามาในครัวเรือน การที่หัวหน้าครัวเรือนเจ็บป่วยหรือพิการ นอกจากปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนเข้าสู่ความยากจนแล้วยังมีปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้ครัวเรือนเปลี่ยนผ่านจากไม่จน มาสู่ความยากจน ได้แก่ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ที่หากมีการศึกษาสูง โอกาสที่จะกลายเป็นคนจนจะมีน้อยกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาต่ำกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหญิงจะมีโอกาสจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนชาย การมีเด็กที่ต้องดูแลเป็นจำนวนมากในครัวเรือน ก็จะมีโอกาสเป็นครัวเรือนยากจนมากเช่นกันส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนหลุดพ้นจากความยากจนได้แก่ การได้งานทำของหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือน การเพิ่มระดับการศึกษาถึงระดับมัธยมปลายหรือสูงกว่าและการเปลี่ยนจากหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้หญิงมาเป็นหัวหน้าครัวเรือนสองคน ซึ่งปัจจัยทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยเชิงสาเหตุระดับบุคคลและระดับครัวเรือนทั้งสิ้น

3.2 ปัจจัยระดับชุมชนและระดับโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งนอกเหนือจากทุนทางการเงิน หรือทุนทางวัตถุอื่น ๆ ที่มีผลต่อปัญหาความยากจน ชุมชนหรือครัวเรือนที่มีทุนทางสังคมดีจะทำให้ความยากจนมีน้อย หรือหากมีปัญหา ก็จะสามารถลดความรุนแรงของปัญหาลงได้ เครือข่ายทางสังคมในความหมายหนึ่งหมายถึง ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน (Trust) ความผูกพันกันในสังคม (Social Cohesion) ความสนับสนุนเกื้อกูลกัน (Social Support) และการมีส่วนร่วมในชุมชน (Civic Engagement)

ในอดีตความหมายหนึ่งหากมองในมุมตรงกันข้ามคือหากครัวเรือนไหนมีทุนทางสังคมน้อยอาจเรียกได้ว่า “การถูกตัดขาดจากสังคม” (Social Exclusion) ซึ่งเป็นผลต่อสิ่งที่เรียกว่า“ความขัดสนทางความสามารถ” ability Deprivation) ความหมายของการถูกตัดขาดจากสังคมของ Amartya Sen มีความหมายกว้างกว่าทุนทางสังคม ที่กล่าวไว้ข้างต้น คือ ได้แบ่งการถูกตัดขาดออกเป็น Constitutive และ Instrumental การถูกตัดขาดทางสังคมโดยตัวของมันเองถือเป็นความขัดสนอย่างหนึ่งเพราะคนที่ไม่สามารถมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม หรือกับชุมชนทำให้การดำรงชีวิตไม่สมบูรณ์ถ้าหากการถูกตัดขาดจากสังคมจะทำให้เกิดผลกระทบอื่น ๆ ตามมา นับเป็นผลทางอ้อม ดังนั้น ผลทางตรงนี้เป็นความหมายแรกของการถูกตัดขาดทางสังคมที่เรียกว่า Constitutiveในความหมายที่สองมองว่าการถูกตัดขาดทางสังคมทำให้เกิดผลกระทบต่อ ความขัดสนอื่น ๆ เช่น การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบทำให้ต้องจ่ายดอกเบี้ยสูงกว่า คนอื่น นำไปสู่ความยากจนต่อไป หรือการไม่มีที่ดิน ถือเป็นการถูกตัดขาดทางสังคมเช่นกันซึ่งในความหมายนี้เป็น Instrumental คือโดยตัวของมันเองไม่ได้เป็นความขัดสน แต่เป็นเครื่องมือให้เกิดความขัดสนอื่น ๆ ตามมาในความหมายที่สองนี้อาจเทียบเท่ากับแนวความคิดเรื่องความยากจนเชิงโครงสร้างที่มองว่าโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้คนจนจน ไม่ใช่ปัญหาของปัจเจกบุคคล แต่เป็นผลพวงของการพัฒนา และโครงสร้างของสังคมหรือกลไกในสังคมที่ทำให้คนจนจน ซึ่งมี 10 ประการคือ

1. ทัศนคติผิด ๆ ของสังคมที่รังเกียจคนจน คิดว่าคนจนเพราะเวรกรรมในชาติก่อน ทัศนะที่รังเกียจการใช้แรงงาน การแต่งตัวแบบสกปรก และมอซอ ฯลฯ
2. โครงสร้างทางกฎหมายที่ให้อำนาจต่อคนรวยและรัฐมากกว่าคนจน
3. โครงสร้างการใช้ทรัพยากรที่รัฐไปรวบเอาสิทธิ์ในทรัพยากรชุมชน
4. ระบบการศึกษาที่ใช้งบคนทั้งประเทศ ต้อนคนไปรับใช้รัฐ ธุรกิจและต่างประเทศที่เอาเปรียบคนไทย
5. ระบบการธนาคารที่ส่งเสริมคนรวยให้เอาเปรียบคนจน
6. ระบบการสื่อสารที่มุ่งประโยชน์ทางธุรกิจ ทำให้เกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม

7. ระบบราชการที่รวมศูนย์อำนาจเพื่อคนส่วนน้อย
8. การกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศที่ใช้ยุทธศาสตร์สร้างความร่ำรวยให้คนกลุ่มน้อย
9. ระบบการเมืองที่เป็นตัวแทนของผู้เอาเปรียบสังคม
10. สังคมอ่อนแอ ขาดการรวมกลุ่มร่วมกันคิด ร่วมกันทำให้มีพลังเข้าใจปัญหาสาเหตุที่นำไปสู่ความยากจนนั้นไม่ได้เกิดจากการขาดรายได้แต่เพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งปัจจัยระดับปัจเจกบุคคล เช่น ระดับการศึกษา สุขภาพอนามัยระดับครัวเรือน เช่น การถือครองที่ดิน การมีส่วนร่วมในชุมชน และระดับชุมชน เช่น การมีโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น การวัดความยากจนใช้ได้ทั้งรายได้และความมั่นคงทางด้านอาหาร ปัจจัยทั้งหมดมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม ซึ่งอาจเรียกรวมปัจจัยทั้งหมดนี้ว่าความยากจนเชิงโครงสร้าง คือ โครงสร้างของสังคมที่ทำให้คนจนจนนั้น อาจไม่ใช่เพียงวัดแต่ระดับมหภาค หรือระดับชุมชนเท่านั้น แต่ต้องดูระดับครัวเรือนและระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบด้วยการบริหารเป็นสิ่งที่ควบคู่กับการดำรงชีพของมนุษย์ช่วยให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุกเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม วิทยากรด้านต่าง ๆ และทำให้ทราบถึงแนวโน้ม ทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อมของสังคมในอนาคต

การบูรณาการแก้ปัญหาความยากจน

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาพุทธศาสนิกชนชาวไทยต่างนับถือสืบทอดหลักธรรมคำสอนและจารีตประเพณีมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลผ่านมาหลายยุคหลายสมัย ในอดีตพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการสร้างบุญกุศลและพัฒนาชุมชนของตนในถิ่นนั้นๆ โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความสามัคคีปรองดองต่างคนก็ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันดำรงประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมที่ดีงามเรื่อยมาทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมีการแลกเปลี่ยนข้าวปลาอาหารแก่กันและกัน ผู้คนจิตใจดีเพราะได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยอาศัยหลักพุทธธรรมนั่นเอง จึงไม่มีการแก่งแย่งแข่งขัน หรือมีปัญหาอาชญากรรมต่างๆ มากมายดังเช่นในปัจจุบันนี้ ซึ่งสังคมปัจจุบันมีจิตใจที่เสื่อมลงในขณะที่ความเจริญทางด้านวัตถุมีการพัฒนาไปไกล จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาความยากจนส่วนใหญ่มาจากการขาดธรรมะที่คอยควบคุมจิตใจกลายเป็นปัญหานำไปสู่ความยากจนนั่นเอง ปัจจุบันวัดและพระสงฆ์ จึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน และได้พยายามรื้อฟื้นและแสวงหาบทบาทในการเป็นผู้นำชาวบ้านในยุคภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤตินี้ขึ้นมาใหม่ โดยพยายามมองหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความสลับซับซ้อนขึ้นให้ชัดเจนและตรงจุดพร้อมที่จะนำเอาหลักพุทธธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัย เพื่อเป็นตัวช่วยในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมประชาชนส่วนใหญ่ทำไร่ทำนาปลูกผักและเลี้ยงปศุสัตว์เป็นหลัก ที่ผ่านมาได้ประสบกับปัญหาในด้านเศรษฐกิจเพราะการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นเวลาหลายสิบปีที่ผ่าน เช่น การทำไร่อ้อยหรือไร่มันสำปะหลังเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการปลูกพืชอื่นๆ เสริมหรือหมุนเวียนเลย จึงทำให้สภาพดินมีปัญหาผลผลิตตกต่ำและที่ซ้ำร้ายรายได้ต่อคนต่อปีก็น้อยลงไปด้วย แทบจะไม่มีเงินสำหรับเลี้ยงชีพ เพราะไม่รู้จักการทำเกษตรอย่างเหมาะสมแก่พื้นที่และฤดูกาลนั้นเอง ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานด้านเกษตร ที่สำคัญการเป็นหนี้สินล้นตัวเพราะมีการใช้จ่ายเกินความจำเป็น ทำให้มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ ในที่สุดนำไปสู่การกู้หนี้ยืมสินเกิดเป็นปัญหาจากหน่วยยูนิตเล็กๆ นี้นำไปสู่ปัญหาระดับชาตินั่นเอง เพราะภาวะที่จิตใจถูกกิเลสครอบงำไม่นำเอาหลักพุทธธรรมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้คุณภาพชีวิตค่อนข้างตกต่ำเพราะเกิดภาวะความเครียดทำให้หลงผิดไปสู่อบายมุข เช่น มักเล่นการพนันหวย การพนันไก่ชนและเสพสิ่งมึนเมาต่างๆ โดยคาดหวังว่าจะเป็นตัวช่วยให้คลายเครียด จนทำให้ขาดการเอาใส่ใจด้านจิตใจและสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและครอบครัว แนวทางที่จะหาทางแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสุขภาพอนามัยให้กับชาวบ้านให้ได้ด้วยการนำหลักธรรมมาใช้กับการแก้ปัญหาการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวร

พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นให้มนุษย์มีความสุขยั่งยืน โดยเน้นให้คนดับทุกข์ได้และสร้างประโยชน์สุขให้เกิดแก่ทั้งตนเองและสังคมด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน เพราะถือว่าเรื่องการทำมาหากินโดยทางสุจริตเป็นหลักประกันชีวิตอย่างหนึ่ง แม้แต่เรื่องคำสอนในครั้งอดีตกาลก็ได้คำนึงถึงฤดูกาลต่าง ๆ ตลอด ว่า พืชชนิดนี้สมควรปลูกในฤดู หรือหน้าฤดูกาลใด ที่จะทำให้ผลิตออกมามาก หรือพันธุ์พืชบางชนิด ก็สามารถปรับเข้าได้หลายฤดูกาล สามารถออกผลผลิตได้หลายฤดูกาล โดยในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการทำมาหากินหรือการทำการเกษตรนี้เป็นพุทธพจน์หรือภาษิตสั้นๆ ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เช่น ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ได้กล่าวถึงชนิดของพืชที่ปลูกและวิธีการปลูกหรือขยายพันธุ์ภูตคามไว้ในภูตคามสิกขาบทวิภังค์ และในคัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับกสิภารทวาชพราหมณ์ในกสิภาชสูตร ในตอนหนึ่งว่า “ศรัทธาของเราเป็นพืช ความเพียรของเราเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริของเราเป็นงอนไถ ใจของเราเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจา สำรวมในอาหารในท้อง ย่อมกระทำการถอนหญ้าคือการการกล่าวให้พลาดด้วยสัจจะ ความสงบเสงี่ยมของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำธุระไปเพื่อธุระนำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมาย่อมถึงสถานที่ๆ บุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก การไถนานั้น เราไถแล้วอย่างนี้ การไถนานั้นย่อมมีผลคืออมตะ บุคคลไถนานั้นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”

คุณค่าด้านหลักพุทธธรรม

นอกจากการน้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันแล้วยังสามารถปรับใช้กับการทำเกษตรโดยมุ่งเน้นทางสายกลาง ความมีเหตุมีผล กำหนดรู้ในขณะดำเนินการด้วยความมุ่งมั่น จนก่อให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆ ดังนี้

ข) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

1) ลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี คือ ได้ทำปุ๋ยชีวภาพ โดยนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่หรือหาได้ในท้องถิ่น และจัดหาบางส่วนนอกท้องถิ่นมาเพิ่มเติม และนำวัตถุดิบอื่นที่สามารถทำปุ๋ยหมักได้ เช่น ใบไม้แห้ง มูลค้างคาว เศษอาหาร เป็นต้น เพื่อการผลิตจึงทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมีได้ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น และปลูกในสิ่งที่กิน กินในสิ่งปลูก ปลอดภัย จากสารเคมี มีผลเพิ่มเติมมากขึ้น คือประหยัดรายจ่ายเพิ่มรายรับที่หามาเพิ่ม ทำให้มีการลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวลงมากขึ้น สามารถเหลือเก็บออมเงินได้

2) อาหารผลไม้ที่ผลิตปลอดสารพิษ เนื่องจากในการทำเกษตรที่ไม่ได้ใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ทำให้ผลไม้และพืชผักที่ผลิตได้ไม่มีสารพิษเจือปนนั่นเอง ความปลอดภัย ความเป็นเอกลักษณ์หรือโดดเด่นของสินค้าบริการ และการยอมรับของผู้บริโภค คือ การพัฒนาคุณภาพสินค้า ตามความต้องการของผู้บริโภค ความสะอาด ความปลอดภัย มีมาตรฐานสินค้า มีคุณภาพชีวิตที่ดี และบริโภคผักปลอดสารพิษ

3) ขจัดปัญหาความยากจน คือ ทำให้เกิดรายได้จากผลผลิต ทำให้ลดปัญหาความยากจนไปได้ในระดับที่ดีขึ้น ได้มีการออมเงินมากขึ้นในครอบครัว หรือจำหน่ายจ่ายแจกในหมู่บ้าน เศรษฐกิจก็จะมั่นคงอย่างยั่งยืน ทำให้สังคมมีความอยู่ดีมีสุข มีการพึ่งพิงเกื้อกูลกันและกัน สภาพสิ่งแวดล้อม กลับคืนมาสู่ท้องถิ่น มีผลต่อสุขภาพคนในชุมชนดีขึ้นไม่เกิดโรคภัยร้ายแรง และประหยัดงบประมาณค่ารักษาพยาบาล

ค) คุณค่าด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต

ผลผลิตเป็นอาหารที่ปลอดสารพิษ ทำให้เมื่อบริโภคเข้าไปแล้วมีสุขภาพดี ดังนั้น เมื่อสุขภาพทางร่างกายดี สุขภาพจิตก็ดีตามไปด้วย ต้องมีความจริงใจ มีความรัก มีความขยัน นำหลักธรรมง่าย ๆ เพื่อเป็นตัวกำหนดจิตในระหว่างการทำเกษตร ก่อให้เกิดสมาธิ และมีจิตมุ่งมั่นที่จะทำงานนั้น ๆ ด้วยความใส่ใจ ด้านครอบครัว ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ด้านจิตใจก็สงบสุขได้ ด้านครอบครัวอบอุ่น มีความสามัคคีเพิ่มขึ้น ด้านรายได้ไม่ก่อหนี้เพิ่ม

ง) คุณค่าด้านการเสริมสร้างความรักสามัคคีของชุมชน

การเสริมสร้างความรักสามัคคีของสมาชิกในชุมชน คือ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมแรงร่วมใจ เช่น เตรียมดิน เตรียมกล้า การปลูก การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยวทำให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันขณะทำงานที่ เมื่อพูดคุยกันทำให้เกิดความรัก และเห็นใจกันและกันนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากแนวทางตามพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียง ครอบครัวได้อยู่ด้วยกันมากขึ้นไม่ต้องออกไปหารับจ้างนอกบ้าน คนในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น และพูดคุยกันมากขึ้น สังคมในชุมชนดีขึ้นมีการไปมาหาสู่กันปรึกษาหารือกันช่วยเหลือกันในกลุ่มเกิดความสามัคคีกันมากขึ้น เพราะอาศัยคำสอนของพระพุทธเจ้าในการดำเนินชีวิต คือ ขยัน ประหยัด สันโดษ สามัคคี เป็นแนวคิดที่ดี ต่อครอบครัวและชุมชน

จ) คุณค่าด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดโดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝนพระพุทธศาสนามีหลักบริหารจัดการเป็นหลักธรรม ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน สามารถทำงานให้บังเกิดผล มุ่งเน้นสร้างความพอเพียงเป็นเบื้องต้น เมื่อพอเพียงแล้ว ก็ทำให้มากขึ้นเพื่อค้าขาย หรือจุนเจือผู้อื่น และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์ จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำชาวบ้านร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนโดยยึดหลักธรรมทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา เข้ามาใช้กับงานพัฒนา การประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งในทางโลก มีการค้าขาย รับราช การทำนา ปกครอง ลูกจ้าง หรือศึกษาหาความรู้ ก็ทำอย่างสุดความสามารถ จนสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่สุรุ่ยสุร่าย กล่าวโดยสรุปคือประโยชน์ในทางโลกของฆราวาส คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนที่ทำอยู่ โดยไม่ขัดกับศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง พร้อมกันนี้ยังนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธเพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวร โดยจะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวินัยที่ห้ามภิกษุขุดดินว่า “ก็ภิกษุใดขุด หรือใช้ให้ขุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นให้อนุรักษ์ความอุดมสมบูรณ์ของดินซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญทางการเกษตร นอกจากนี้ยังบัญญัติวินัยมิให้ภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงในน้ำ เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะพิษทางน้ำและเป็นการอนุรักษ์น้ำ

หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีจำนวนทั้งหมด 84,000 ข้อ แต่หากจะนำมาประยุกต์ใช้ทั้งหมดทุกข้อให้เข้ากับการแก้ปัญหาความยากจนหมดทุกข้อคงเป็นไปไม่ได้ในที่นี้จะนำประยุกต์ใช้หนึ่งข้อซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหัวใจเศรษฐี คือ

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่นำมาปฏิบัติแล้วจะทำให้เห็นผลเชิงประจักษ์ได้และเกิดประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น ที่จะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ มีดังต่อไปนี้

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบหาเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงานที่ตนถนัด เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านพิถีพิถันในการงานนั้นๆ ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จ

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรจากการทำงานโดยชอบธรรม รู้จักรักษาอดออมทรัพย์เหล่านั้น ไม่ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายแต่ที่จำเป็นเท่านั้น รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินเงินทองไว้ในที่ปลอดภัยไม่ให้ถูกลัก หรือเสียหายเพราะถูกภัยธรรมชาติ มีอัคคีภัยหรืออุทกภัย เป็นต้น

3) กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีคุณธรรมและศีลธรรม เป็นพุทธสาสนิกชนที่ดี ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

4) สมชีวิตา เป็นอยู่อย่างพอเพียง ทำงานหาทรัพย์ได้ก็ใช้เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า เราจะต้องใช้จ่ายให้เหมาะสมแก่ฐานะความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว ไม่ใช้จ่ายเกินกำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

จะเห็นได้ว่าหลักทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเพื่อยังชีวิตให้สำเร็จประโยชน์ในปัจจุบันนี้ จัดเป็นการบริหารการจัดการทรัพย์ และสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างถูกวิธี ดังที่ พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมคือ ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์” และดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ธรรม 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตา และสมชีวิตา...กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม...คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาท รักษาทรัพย์ที่หามาได้...เป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง 2 คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้และภพหน้า เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้านแล้วทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ดังนี้

1) การถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ย่อมทำให้หาทรัพย์ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลผู้ทำการเหมาะเจาะไม่ทอดธุระไม่ทอดธุระ ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้”

2) การถึงพร้อมด้วยการรักษา ย่อมทำให้สามารถสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง

3) การมีกัลยาณมิตตา ย่อมทำให้สามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า “มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ ...เมื่อบุคคลสมสมโภคทรัพย์อยู่ดังตัวผึ้งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น ดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น”[11]

4) ความเป็นอยู่เหมาะสม ย่อมทำให้สามารถควบคุมจิตใจไม่ให้หลงตามกระแสนิยม ใช้สอยสิ่งของเพื่อให้เกิดแต่คุณค่าแท้ คือ คำนึงถึงแต่ประโยชน์จากสิ่งของนั้น ๆ

ในทางกลับกัน การทำงานทุกชนิด ทุกประเภท หากเราไม่ขยัน มีแต่ความเกียจคร้าน ก็จะกลายเป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์และไม่ประสบความสำเร็จโดยแท้จริงประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องงดเว้นหลีกเลี่ยงจากอบายมุข 6 ประการ คือ

1) การหมกมุ่นในการเสพของมึนคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
2) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
3) การเที่ยวดูมหรสพ
4) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน
5) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร
6) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน

เพราะพฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้ย่อมเป็นทางรั่วไหลแห่งทรัพย์ ทรัพย์ที่ได้มาควรจะนำไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ เช่น บำรุงเลี้ยงบิดาให้เป็นสุข บำรุงเลี้ยงครอบครัวให้เป็นสุข สงเคราะห์มิตรตามสมควร อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาตามกำลังศรัทธาความสามารถ ช่วยเหลือบ้านเมืองตามหน้าที่พลเมืองดี หากรู้จักแสวงหาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้องชอบธรรมก็จะทำให้มีหลักฐานมั่นคง ตั้งตัวทางเศรษฐกิจได้ และทำให้มีความมั่นคงทางทรัพย์สิน เป็นต้น

แผนภูมิภาพ. ธัมมิกัตถประโยชน์

จากความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ที่นำเสนอไปแล้ว ยังส่งผลให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ดังต่อไปนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงความสุขอันชอบธรรมที่ประชาชนชาวบ้านควรมีไว้ คือ ความสุขตามพระพุทธพจน์ทั้ง 4 ประการนี้เรียกว่า สุขของคฤหัสถ์ หมายถึง สุขคือความสบายกายสบายใจของชาวบ้าน ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนพึงมี ซึ่งชีวิตของคฤหัสถ์จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะสุข 4 อย่างนี้ คือ

1. อัตถิสุข สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ หมายถึง ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม บุคคลที่ขยันทำงานเก็บเงินทองไว้ได้เป็นจำนวนพอเพียงย่อมมีความสบายใจภูมิใจในความพยายามของตน

2. โภคสุข สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค หมายถึง ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมนั้นเลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยงและบำเพ็ญประโยชน์

3. อนณสุข สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ หมายถึง ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ความไม่เป็นหนี้เป็นสุขอย่างไรนั้น คนที่ไม่เป็นหนี้เท่านั้นที่รู้สึกได้ และความเป็นหนี้เป็นทุกข์อย่างไร คนเป็นหนี้เท่านั้นถึงจะรู้ว่าทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “อิณาทานำ ทุกฺขำ โลเก : การกู้หนี้เป็นทุกข์ในโลก” ฉะนั้น การไม่เป็นหนี้จึงนับว่าเป็นความสุขสำคัญประการหนึ่ง

4. อนวัชชสุข สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ หมายถึง สุขที่เกิดจากการประพฤติสิ่งที่ไม่มีโทษ คือความภูมิใจอิ่มเอิบใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่มีความประพฤติบกพร่องเสียหายทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยที่ใครๆ ก็ตำหนิติเตียนไม่ได้ คนเราจะมีความสุขแท้จริงนั้น ต้องพึ่งการงานที่ไม่มีโทษ คือไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เป็นที่ครหาของผู้อื่น

สุขข้อที่ 4 นี้นับว่ามีค่ามากที่สุด เป็นความสุขที่เยี่ยมกว่าสุข 3 ข้อข้างต้น ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสสรุปว่า “นรชนผู้จะต้องตายเป็นธรรมดา รู้ความไม่เป็นหนี้ว่าเป็นสุข ระลึกถึงสุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ ใช้สอยโภคะอย่างเป็นสุขอยู่ ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา ผู้มีปัญญาดีเมื่อเห็นแจ้งย่อมเข้าใจทั้งสองส่วนเทียบกันได้และเห็นว่า ความสุขทั้ง 3 ข้างต้นนั้น มีค่าไม่ถึงส่วนเสี้ยวที่ 16 ของสุขที่เกิดแต่การเป็นผู้ปราศจากโทษ” ถ้าหากบุคคลใดมีพร้อมใน 4 ประการ

ข้างต้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความสุขในชีวิตของการครองเรือน แต่ถ้ายังขาดหรือยังไม่สมบูรณ์ในสิ่งใด ก็สามารถแนะนำให้บุคคลเหล่านี้ มีการพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ โดยยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ

สรุป

การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ในเรื่องของจริยธรรม เป็นการสอนให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อสังคมมีการประพฤติปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม และมีข้อปฏิบัติที่ชัดเจน แบ่งเป็นระดับขั้นง่ายต่อการทำความเข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละคน และเข้ากันได้ในทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดกาล พระพุทธองค์ทรงเน้นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่การมีวัตถุ หรือความสุขทางกายภาพมาก ถือว่าการมีชีวิตอยู่จะมีคุณค่าหรือเข้าถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ได้นั้นจะต้องดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท โดยมีหลักพุทธธรรมที่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งเชื่อว่าเมื่อมีการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ช่วยแก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะกรณีปัญหาความยากจนในสังคมลงได้ ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ เป็นปัญหาหลัก และเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมามากมายเนื่องจากความยากจน และการแก้ไขจะต้องได้รับความร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงใจของฝ่ายภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องช่วยในการแก้ไข และหากจะแก้ปัญหาความยากจนในทุกระดับให้ได้ผลอย่างยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น หลักเศรษฐกิจเมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือหลักการในการดำรงชีวิตเพื่อดำเนินไปสู่ความสุขในการครองเรือน 4 ประการตามที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้ ซึ่งกล่าวย้ำให้เห็นชัด ดังนี้ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ทั้งเคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อสนองความต้องการของตนได้ตามปรารถนา ความสุขที่เกิดจากไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินคนอื่น ซึ่งทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า การเป็นหนี้คนอื่นนั้นเป็นความทุกข์ในโลกประการหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาบาลี-ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ธมฺมปทฏฺฐกถา ปฐโม ภาโค – อฏฺฐโม ภาโค.** กรุงเทพมหานคร **:** โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

_____. **วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ตติโย ภาโค.** กรุงเทพมหานคร **:** โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ :

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2547.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, 2545.

_____. **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคน กิน อยู่ เป็น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2546.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์จำกัด, 2531.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

วิทยากร เชียงกูล. **พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาความยากจน.** กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง กรุป, 2547.

(2) บทความ :

พระครูสันติธรรมาภิรัต (บุญชัย สนฺติกโร). “การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ตามหลักสัปปุริสธรรม” **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์,** ปีที่ 9 พ.ศ. 2556 ฉบับพิเศษวันวิสาขบูชา. กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556.

(3) รายงานการวิจัย

ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และคณะ. “ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อความยากจน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2548.

2. ภาษาอังกฤษ :

Anderson, M. **Developing measures of perceived life quality : results from several national surveys** Social Indicators Research, 1 :1975.

Beare, H. et.al. **Creating an Excellent School**. New York : Routledge, Training & Development Journal, 1985.

Best, J.W. **Research in Education**. Boston : Allyn and Bacon., 1993.

Castetter B. William. **The Personnel Function In Education Administrarion**. 5th ed. New York : Maemillan Publishing, 1992.

Dye, T.R. **Understanding Public Policy**. Ney Jersey : Pentice Hall, 1981.

Flippo, Edwin B. **Management : A Behavioral Approach**. Boston: Allyn & bacon, 1971.

D. G. Muller. **A model for human resource development**. Personnel Journal. 35 (28), May 1976.

Gilley, Jerry W. and Eggland, Steven A. **Principles of Human Resource Development**. New York : Addison Wesley, 1990.

Hertzberg. **Motivation Moral and Money**. New York : Psychology Co., 1968.

Kartz and Kahn. **The Social Psychology of Organization**. New York : John Wiley & Sons, 1987.

การศึกษาภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนา

A STUDY OF AWAKENING IN BUDDHISM

พระอธิการยงค์ยุธ เตชธมฺโม (สุขสำราญ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ตะวันตก 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดภาวะตื่นรู้ในสังคมไทยปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะตื่นรู้เป็นภาวะที่บุคคลมีความสมบูรณ์ด้วยสติและสัมปชัญญะ รู้เห็นตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีพื้นฐานมาจากการพัฒนาจิต โดยการยอมรับว่าจิตสามารถพัฒนาได้และมีกระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบขั้นตอน ในพระพุทธศาสนาคือการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา รวมทั้งการฝึกสติปัฏฐานอันมีฐานเกิดสำคัญที่มาจากกาย เวทนา จิตและธรรม ประโยชน์ของภาวะตื่นรู้จำแนกเป็น 1) ส่วนปัจเจกบุคคล คือ สามารถพัฒนาร่างกายพฤติกรรม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรค ช่วยระงับความเจ็บป่วย ทำให้มีความสงบเยือกเย็น มีความสุข ผ่อนคลาย มีความสุขุมรอบคอบ สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง และ 2) ในด้านของประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดสังคมแห่งการตื่นรู้ เท่าทันกระแสกิเลสและหลุดพ้นจากกระแสบริโภคนิยม

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา ภาวะตื่นรู้ สติ

ABSTRACT

The main purposes of thesis are 1) to study the concept of awakening in Buddhism and Western philosopher 2) to study the principles that cause of awakening in Buddhism and 3) to study the application of the concept of waking in Thai society today.

The result revealed that Awakening is the state of the person who is complete with consciousness and compassion. The main concept based on the mind can develop and have a systematic development. The principles of the Buddhist awakening is on Threefold Learning (Sikkhàttaya) and The Four Foundations of Mindfulness (Satipañ̃hàna): body, feeling, thought and phenomenon. The awakening is beneficial to both oneself and society. Individual benefits: can make immunity, help with illness, make peace calm, not distracted, relax, have discreetness and fix the problem correctly and 2) public benefits: focus on awakening society and release from popular consumption.

Key words: Buddhism, Awakening, Consciousness

บทนำ

ปัญหาของมนุษย์ในปัจจุบันเกิดจากความบกพร่องทางจิตวิญญาณ เป็นจิตที่ยังเต็มไปด้วยอวิชชา ไหลไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา กามราคะ วัตถุนิยม อันเป็นเครื่องบดบังปัญญาทำให้ไม่เห็นไม่รู้ตามสภาพความเป็นจริง ยังหลับใหล ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างไม่มีความสุข ไม่สามารถแก้ไขปัญหาจนเป็นปัญหาใหญ่ในสังคม (ประเวศ วะสี, (2

ธันวาคม 2558) ภาวะตื่นรู้สามารถเป็นหนทางออกสำหรับความบกพร่องทางจิตวิญญาณเป็นทางออกสำหรับปัญหาสังคมปัจจุบัน โดยทุกคนสามารถที่จะพัฒนาจิตให้เป็นพุทธะได้ คือ การเข้าสู่ทางแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

จิตที่ฟุ้งซ่านทำให้ไม่มีสติ เมื่อไม่มีจิตก็ห่างจะสมาธิ ภาวะตื่นรู้เป็นการพัฒนาจิตของมนุษย์ ให้เกิดความตื่นรู้ตื่นจากความเชื่อที่ไม่เป็นไปเพื่อความบรรลุความมุ่งหมายที่แท้จริง ตื่นจากอวิชชาและรู้ในอริยสัจ เพราะธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่ว ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมุ่งไปพัฒนาที่จิตให้สูง เมื่อรักษาจิตฝึกฝนจิตให้ดีแล้วก็จะมีความสุข

ในพระพุทธศาสนามหายานให้ความสำคัญกับจิตโดยเชื่อว่าจิตมีอยู่ 2 มิติ คือ จิตเดิม (อันชิน) และจิตปุถุชนทั่วไป (โมชิน) พระพุทธเจ้าทั้งปวงและสัตว์โลกทั้งหลายเป็นเพียงจิตหนึ่ง ที่มุ่งไปสู่ความรู้แจ้งของสัจธรรม ส่วนจิตที่เป็นอาการเปลี่ยนแปลงในอารมณ์คือจิตมนุษย์ปุถุชนที่ประกอบด้วยอวิชชา ไม่รู้เท่าทันความจริง เพราะมีตัณหาครอบงำจึงหลงผิดคิดว่ามีตัวมีตนจริงๆ ยึดจับมาเป็นอารมณ์แล้วปรุงแต่งให้เป็นสุข เป็นทุกข์ ทำให้เกิดภพเกิดชาติอย่างไม่หยุดนิ่ง การพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงจึงเป็นการเข้าหาจิตแท้หรือโพธิจิต คือจิตแห่งการตื่นรู้ (สาริศา สัสสินทร, 2558)

พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญและมุ่งไปที่การแก้ไขที่จิต โดยมองว่าจิตสามารถที่จะกระทำความผิดได้ จิตที่ถูกครอบงำไปด้วยอวิชชา หากได้นำไปพัฒนาทำให้เป็นจิตที่มีปัญญาพัฒนาให้ดี ให้จิตมีประสิทธิภาพ เห็นชัดในหลักธรรมชาติและหลักชีวิตตามจริงที่เรียกว่า “จิตตื่นรู้” หรือ “ภาวะตื่นรู้” แนวทางไปในการปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดภาวะตื่นรู้จึงมีความน่าศึกษาเพื่อให้มนุษย์ได้รับการพัฒนาจิตใจ ให้เกิดภาวะตื่นรู้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตระดับปัจเจกบุคคลจนถึงระดับองค์กรสังคมและวัฒนธรรมที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ตะวันตก
2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนา
3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดภาวะตื่นรู้ในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ที่มุ่งศึกษาค้นคว้ารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพุทธจิตวิทยา การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับจิตวิทยาทั่วไปเพื่อการสร้างภาวะตื่นรู้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทคือพระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาวะตื่นรู้ ตลอดจนงานเขียนที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ซึ่งมีวิธีวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องภาวะตื่นรู้

2. รวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ทั่วๆ ไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

3. ศึกษารวบรวม ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะตื่นรู้ ทั้งทางด้านพระพุทธศาสนาและทางด้านจิตวิทยาในเชิงความหมาย กระบวนการ ความสำคัญ และแนวทางสร้างภาวะตื่นรู้

4) วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำเสนอแนวทางในการประยุกต์แนวคิดเรื่องภาวะตื่นรู้ให้เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน

5) นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา

6) เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยแยกเป็น 3 ประเด็น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวภาวะตื่นรู้

ภาวะตื่นรู้ มาจากศัพท์พื้นฐาน 3 คำ คือ คำว่าภาวะ ตื่น และรู้ รวมเป็นภาวะตื่นรู้ หมายถึง ภาวะที่หลุดพ้นจากอวิชชา ภาวะของบุคคลที่มีความสมบูรณ์ด้วยสติและสัมปชัญญะ มีสติอยู่กับเนื้อกับตัว รู้เท่าทันในอิริยาบถต่างๆ ความรู้สึกสุขทุกข์ ความคิดการปรุงแต่งต่างๆ โดยรู้เห็นตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่คำนึงถึงอดีตไม่พะวงกับอนาคตเมื่อมีสติสัมปชัญญะก็ทำให้เกิดสมาธิ (เรจินัลด์ เรย์, 2006) เมื่อมีความตั้งมั่นในสมาธิก็ทำให้เกิดปัญญาตามอริยสัจ 4 ซึ่งปัญญาที่เกิดนี้เป็นสัมมาทิฐิทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ขึ้นมา ผู้มีภาวะตื่นรู้ จะมีความสงบเยือกเย็น จะมีความปลอดโปร่ง เบิกบาน รู้สึกอิสระ แก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างถูกต้อง

คำว่าตื่น มีคำไวพจน์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ พุทธะ ชาคร ปจฺจุฏฺฐาย ส่วนคำว่ารู้ มีคำไวพจน์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ ปัญญา สติ สัมปะชัญญะ ภาวะตื่นรู้จึงเป็นภาวะที่มีสติและสัมปชัญญะครบถ้วน คำว่าตื่น ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการตื่นนอน แต่เป็นการตื่นจากความลุ่มหลงหรือโมหะ พ้นจากอวิชชาคือความโง่เขลา เป็นการตื่นที่เปรียบเสมือนบัวพ้นน้ำ ไม่จมอยู่ในอวิชชาและกิเลสเครื่องหมักดอง ส่วนคำว่า รู้ มีนัยหมายถึงการรู้ตัว อันได้แก่สัมปชัญญะเป็นหลัก ว่าโดยกว้างแล้ว คำว่า ตื่น มีความครอบคลุมถึงสัมมาสติ และคำว่า รู้ มีความครอบคลุมถึงสัมมาสมาธิ (ธมฺมาภินนฺโท ภิกขุ, มปป.)

นักจิตวิทยาชาวตะวันตกได้ให้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะตื่นรู้ไว้ ได้แก่ ซิกมุน ฟรอยด์ อิริคสันและพาฟลอฟ ซึ่งทฤษฎีด้านจิตวิเคราะห์ของทั้ง 3 ท่านมีแนวคิดพื้นฐานร่วมกันว่า จิตนั้นสามารถพัฒนาได้ และมีกระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบขั้นตอน และมีระดับของการพัฒนา จิตที่พัฒนาดีแล้วจะส่งผลให้การทำงานด้านอื่นๆ พัฒนาไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะสามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ หลักการศึกษาตามแนวพุทธศาสนานั้น บุคคลยังต้องเป็นผู้เรียนรู้หรือต้องศึกษาตลอดเวลา ตราบใดที่ยังไม่บรรลุถึงความสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุติ (สาริศา สัสสินทร, 2558)

ภาวะตื่นรู้มีความสำคัญอันจะทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ ซึ่งทำให้เกิดสมาธิและปัญญาเห็นความเป็นจริงอย่างลึกซึ้ง สติและสัมปชัญญะเป็นพื้นฐานของการสร้างภาวะตื่นรู้ เพราะหากมีสติบริบูรณ์ก็เสมือนกับอยู่กับภาวะตื่นรู้ตลอดนั่นเอง เนื่องจากสติเป็นเครื่องกำกับให้เกิดการรู้ทันปัจจุบันขณะ คือรู้ว่า ทำอะไร คิดอะไร ที่ทำให้เกิดอะไร นั่นคือลักษณะของการตื่นและการรู้ (ซีฆายุวัฒก์ สวัสดิ์ลออ, 2551)

องค์ประกอบของภาวะตื่นรู้ ได้แก่ สติและสัมปชัญญะ สติ คือ สติปัฏฐาน คือ อารมณ์เป็นที่เที่ยวไปของสติ หรืออารมณ์เป็นที่ตั้งของสติ ที่ตั้งอันเป็นศูนย์รวมแห่งสติ เป็นหลักสำคัญของภาวะตื่นรู้ สติปัฏฐานมี 4 ประเภท ได้แก่ 1. กายานุปัสสนา การพิจารณากายหรือตามดูรู้ทันกาย 2. เวทนานุปัสสนา การตามดูรู้ทันเวทนา คือเมื่อเกิดความรู้สึกสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ ก็ดีทั้งที่เป็นชนิดสามิส และนิรามิส 3. จิตตานุปัสสนา การตามดูรู้ทันจิต คือ จิตของตนในขณะนั้นๆ 4. ธัมมานุปัสสนา การตามดูรู้ทันธรรม ส่วนสัมปชัญญะมีความหมายอยู่ 2 นัยยะ คือ รู้ถึงที่สุดอย่างแจ่มแจ้ง ได้แก่ รู้ปัจจุบัน รู้รูปนาม รู้พระไตรลักษณ์ ว่าโดยรู้ขจัดกิเลส ได้แก่ รู้เหตุปัจจัยรู้รูปนาม รู้พระไตรลักษณ์ รู้

ความเกิดดับของรูปนาม รู้เฉพาะความดับไปของรูปนาม รู้ทุกข์โทษของรูปนาม เบื่อหน่ายในรูปนาม อยากหลุดพ้นไป สติและสัมปชัญญะจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาวะตื่นรู้ เพราะสติเป็นเครื่องตื่นอยู่เสมอ และสัมปชัญญะเป็นเครื่องรู้ตัว ธรรมทั้ง 2 นี้จึงเป็นธรรมที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เพราะตื่นจึงรู้ และเพราะรู้ดีแล้วจึงถือว่าเป็นผู้ตื่น (พระครูปลัดศุภชัย ปริชาโน (ฉัตรคู่), 2554)

ลักษณะของผู้ที่มีจิตภาวะตื่นรู้จะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ใจและสติปัญญา กล่าวคือ มีร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง แจ่มใส กระปรี้กระเปร่า ไม่เศร้าซึม มีวาจาสุขุมนุ่มนวลน่าฟัง วาจาไม่ผิดพลาด ไม่ก้าวร้าว เป็นสัมมาวาจา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีวาจาสุภาษิต มีจิตใจที่ปลอดโปร่ง มองโลกในแง่ดี ไม่ซึมเศร้า หดหู่ มีจิตใจที่พร้อมต่อการทำงานอยู่ตลอดเวลา มีกำลังกาย กำลังใจเข้มแข็ง เหมาะต่อการงานและทุกสถานการณ์

หลักธรรมที่เกี่ยวกับภาวะตื่นรู้ในพระพุทธศาสนา

ภาวะตื่นรู้ตามแนวคิดพุทธเถรวาท มีแนวทางคือ สามารถละนิวรณ์ 5 ประการ ที่เป็นเครื่องขวางปัญญา ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ซึ่งเป็นตัวที่ทำให้หลับ หลง ไม่เห็นสภาวะตามความเป็นจริง เมื่อสามารถละนิวรณ์ 5 ประการนี้ได้ ก็สามารถทำให้ตื่นได้ (สำ.ส. (ไทย) 15/6/7) นอกจากนี้แล้วตามแนวคิดเถรวาทเชื่อว่าอินทรีย์ 5 เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ เพราะสามารถนำมาเป็นเครื่องวัดความพร้อมและบ่งชี้ความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรม ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มาเป็นเครื่องกำจัดอกุศลและอบรมตนให้เกิดปัญญา ความเพียรตั้งมั่นในคุณความดีจนเกิดปัญญาที่ทำให้เกิดตื่นจากความหลงงมงาย (สำ.ส.อ. (ไทย) 1/1/56) นอกจากนี้ยังมีวิธีที่ทำให้ตื่น คือ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ หรือการฝึกสติปัฏฐานสามารถทำให้ตื่นได้ โดยมีความเพียรพยายามเพื่อที่จะก้าวสู่ภาวะแห่งการตื่นรู้ จึงกล่าวได้ว่าเถรวาทมีแนวคิดที่จะทำให้ตื่นจากความง่วง เหงาและตื่นจากความลุ่มหลง

ภาวะตื่นรู้ตามแนวคิดของพุทธมหายานนั้น เชื่อว่าภาวะตื่นรู้ หรือ ความเป็นพุทธะ หรือ โพธิจิต เป็นภาวะที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ทุกคนสามารถก้าวสู่ความเป็นพุทธะได้ โดยใช้การฝึกสติ เน้นไปที่สติ สติเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างภาวะตื่นรู้ของเถรวาท ต้องมีความตั้งใจ โดยการฝึกสติกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เมื่อมีสติก็จะทำให้อยู่กับความจริง อยู่กับปัจจุบัน รู้ว่ากำลังทำอะไร เมื่อมีสติแล้วก็จะทำให้เกิดสมาธิมีความตั้งมั่นในกิจกรรมนั้นสามารถพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นว่าทุกอย่างเกิดตามเหตุตามปัจจัย ไม่เอนเอียงจากความคิดของตนเอง สิ่งที่จะตามมาคือปัญญาที่สามารถนำไปใช้ในชีวิต ใช้ดับทุกข์และบอกกล่าวให้ผู้อื่นได้รู้จากหนึ่งคนเป็นหลายคนก็จะเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ (ติช นัท ฮันห์, แปลโดย สดใส ขันติวรพงศ์, 2543)

การพัฒนาการภาวะตื่นรู้ตามแนวของพุทธเถรวาทนั้นให้ความสำคัญกับสติและสัมปชัญญะ โดยมีสติปัฏฐานเป็นพื้นฐาน โดยวิธีที่ง่ายที่สุดในการทำสติปัฏฐานก็คือ การทำอานาปานสติสามารถครอบคลุมฐานทั้ง 4 ประการ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งการทำอานาปานสตินั้นจำเป็นต้องมีการทำความเข้าใจในอานิสงส์การทำอานาปานสติ สามารถตัดสิ่งกังวลที่เหนี่ยวรั้งจิตใจ มีครูผู้สอนคอยให้คำแนะนำ อยู่ในสถานที่ที่ไม่ไกลเกินไปมีความสะดวกเหมาะสมเป็นต้น แล้วปฏิบัติตามแนวอานาปานสติ พิจารณาอาการหายใจเข้า หายใจออก เป็นการฝึกสติให้เห็นความเป็นจริงมีความรู้ตัวกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง การปรุงแต่งต่างๆ ภายในจิตใจและตามสภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นให้ทัน เมื่อตามทันกับสภาวะที่เกิดขึ้นก็จะทำให้อยู่กับความเป็นจริงเป็นการตื่นจากอกุศลธรรม (ฐิติรัตน์ รักษ์ใจตรง, 2548)

ส่วนพัฒนาการภาวะตื่นรู้ตามแนวคิดของพุทธมหายานนั้นให้ความสำคัญกับการฝึกสติกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน อาทิ การหายใจ การรับประทานอาหาร สวดมนต์ภาวนา สนทนาธรรม และมีการตีระฆังเพื่อที่จะเตือนให้ผู้ปฏิบัติธรรมที่สติกลับมาอยู่กับปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิธีการที่ดีน่าสนใจ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่มัวหลงอยู่กับอดีตอนาคต ความฝัน หรือจินตนาการต่างๆ ให้ทุกคนดึงตัวเองกลับมาอยู่กับปัจจุบันกับสิ่งที่กำลังทำ ณ ตอนนี้ เสียงระฆัง

จึงเป็นวิธีที่สามารถทำให้ทุกคนกลับมามีสติอีกครั้ง ลมหายใจก็เปรียบเสมือนกับระฆังแห่งสติ เมื่อทุกคนกลับมาอยู่กับลมหายใจก็จะทำให้เกิดสติ ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ สติ คือ พื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้นั่นเอง (ทีฆายุวัฒก์ สวัสดิ์ลออ, 2551)

หลักธรรมที่ทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 สติปัฏฐาน 4 และไตรสิกขา อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ 1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐ หรือทางดำเนินของพระอริยะ ซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 มีความสัมพันธ์กับสติปัฏฐาน 4 ซึ่ง สติปัฏฐาน หมายความว่า ฐานของสติ จะคอยประกอบกับอริยมรรคมีองค์ 8 ตลอดเวลานับได้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ เมื่อมีสติเป็นเครื่องกำกับแล้วก็จะทำให้มีความเห็นชอบ สมาธิชอบ เป็นต้น ส่วนไตรสิกขา อันได้ แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ก็จะทำให้มีความปกติ ส่งผลทำให้เกิดสมาธิที่ดีตั้งมั่นไม่หลงไปในอกุศลธรรม เมื่อมีสมาธิที่ดีก็จะทำให้มีการพิจารณากับสิ่งนั้นที่เกิดขึ้นทำให้เกิดปัญญาอันเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดภาวะตื่นรู้คือ สติ และสัมปชัญญะ โดยสติ ต้องมีฐานสำคัญที่มาจาก กาย เวทนา จิต และธรรม คอยควบคู่ไปอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหนทางที่อันประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ ดังนั้น สติกับอริยมรรคมีองค์จึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ต้องทำให้เกิดขึ้น ส่วนสัมปชัญญะ ความรู้ตัว อันเป็นผลมาจากความมีสติ ซึ่งสามารถพัฒนาไตรสิกขาอันจะทำให้เกิดปัญญาที่จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และเป็นหนทางเข้าสู่นิพพาน

๑) การประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องภาวะตื่นรู้ในสังคมไทยปัจจุบัน

ภาวะตื่นรู้นั้นมีผลมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม โดยแบ่งเป็นประโยชน์ออกเป็นส่วนปัจเจกบุคคลและประโยชน์ในส่วนรวมประโยชน์ในส่วนปัจเจกบุคคลสามารถพัฒนาร่างกายพฤติกรรม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรค ช่วยระงับความเจ็บป่วย ในด้านจิตใจนั้นทำให้มีความสงบเยือกเย็น มีความสุขไม่ฟุ้งซ่าน ผ่อนคลาย เกิดความสุขุมรอบคอบ และในด้านสติปัญญานั้นทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ในด้านของประโยชน์ส่วนรวมเมื่อบุคคลหนึ่งมีภาวะตื่นรู้ก็สามารถที่ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ ไม่เป็นปัญหากับสังคมเป็นตัวอย่างที่ดี สามารถทำตัวให้เป็นประโยชน์ หากทุกคนมีภาวะตื่นรู้ ก็จะเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้สังคมนั้นก็จะเป็นสังคมที่มีความสุขที่เกิดจากจิตใจมีความเป็นสันติสุขและยั่งยืน

การสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้เพื่อไม่ให้บุคคลในสังคมตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ละความเกลียดชัง ความละโมบ จำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคคลให้เกิดภาวะตื่นรู้ เช่น การเสริมสร้างโลกทัศน์ที่ไปพ้นจากวัตถุนิยม ไม่ให้บุคคลติดอยู่กับวัตถุ ความสุขจากวัตถุ ให้หันมาใส่ใจกับความสุขที่เกิดจากใจ ส่งเสริมการพัฒนาจิตโดยอาศัยการเจริญศีลสมาธิ ปัญญา รู้จักและแก้ไขตนเองให้เกิดความสงบเยือกเย็น นอกจากนี้แล้วสังคมแห่งการตื่นรู้สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยแนวทาง 4 ประการ คือ การสร้างเศรษฐกิจที่เป็นธรรมเพื่อให้ละความโลภ รู้จักประมาณตน จัดระบบบ้านเมืองให้มีความสงบสุข ไม่มีความเบียดเบียนกัน สร้างค่านิยมที่ถูกต้อง รู้จักมีเหตุผล สังคมจึงจะสามารถก้าวพ้นจากสังคมแห่งการหลับใหล สังคมอุดมปัญหา สู่การเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ และสามารถขับเคลื่อนไปสู่สังคมแห่งสันติสุขได้ในที่สุด

การประยุกต์ภาวะตื่นรู้ในสังคมไทยเริ่มจากการประยุกต์ใช้กับตนเอง เช่น ฝึกให้ตนเองมีภาวะตื่นรู้โดยการใช้สติรักษาสภาพจิตให้ตื่นรู้อยู่ตลอดเวลา จากการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น กินข้าว อาบน้ำ ทำงาน เป็นต้น เพื่อรักษาจิตให้อยู่กับปัจจุบันขณะ โดยสิ่งที่ง่ายที่สุดก็คือ การกำหนดลมหายใจอยู่ทุกขณะหรือการเจริญอานาปนสติเพื่อให้เกิดการตื่นรู้ นอกจากนี้แล้วในภาวะตื่นรู้ยังสามารถประยุกต์ใช้กับการทำงาน โดยจำเป็นต้องสร้าง

องค์กรแห่งการตื่นรู้เพื่อให้บุคลากรสามารถใช้ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ มีความกระตือรือร้น ทำงานรวดเร็วว่องไว ร่วมมือสามัคคีไว้ใจกัน มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ โดยการปลุกจิตวิญญาณองค์กร ปลุกภาวะผู้นำ คนรอบข้างและพัฒนาองค์กรให้มีภาวะตื่นรู้ ดังนั้นภาวะตื่นรู้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ให้มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ภาวะตื่นรู้ของแต่ละบุคคลจะเป็นแรงผลักดันให้องค์กรเป็นองค์กรแห่งการตื่นรู้ไปด้วย

ในการปฏิบัติธรรมภาวะตื่นรู้เป็นการเจริญสติปัฏฐาน การเจริญสติปัฏฐานทำให้เกิดภาวะตื่นรู้ สามารถพัฒนาให้เกิดปัญญา ซึ่งกล่าวได้ว่าภาวะตื่นรู้ก็คือการเจริญสติปัฏฐานในพระพุทธศาสนา ด้วยการเจริญสติ 4 อย่าง คือ การพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม หรืออิริยาบถที่ทำในเป็นกิจกรรมในแต่ละวัน เช่น การกราบสติปัฏฐานก็เป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมที่สามารถพัฒนาให้เกิดภาวะตื่นรู้ที่สามรถนำมาปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เมื่อมีสติที่ตั้งมั่นแล้วก็ทำให้เกิดสมาธิ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ เหตุการณ์ต่างๆ มีความสงบไม่มีความโลภ โกรธ หลง หดหู่ เซื่องซึม มีความตื่นรู้ เข้าใจตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เมื่อรู้และเข้าใจก็สามารถใช้ชีวิตได้เป็นอย่างดี

ภาวะตื่นรู้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เมื่อแต่ละบุคคลเกิดภาวะตื่นรู้ก็จะสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเอง ทำให้มีความสงบสุข และเป็นแรงผลักดันให้ผู้อื่นเกิดภาวะตื่นรู้ ทั้งในสังคมและองค์กร จึงเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นสังคมแห่งปัญญา ไม่โง่เขลา หลงใหลไปตามวัตถุนิยม องค์กรแห่งการตื่นรู้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาองค์ได้อย่างเป็นระบบทำให้เกิดองค์กรมีความสำเร็จในการทำงานอย่างต่อเนื่องและมั่นคง และภาวะตื่นรู้ก็ยังเป็นการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเจริญสติเพื่อให้เกิดสัมมาสมาธิ เพื่อพัฒนาปัญญาให้สามารถพาตนเองเข้าสู่บรมสุข เข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพาน ดังนั้นภาวะตื่นรู้มีประโยชน์ต่อทั้งทางโลกและทางธรรม

อภิปรายผล

ภาวะตื่นรู้เป็นคำใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน ผู้ที่เป็นกำลังหลักในการเผยแผ่แนวคิดนี้คือท่านติช นัท ฮันห์ ในประเทศไทยนั้นพบว่ามีพระที่มีบทบาทในการนำเสนอแนวคิดเรื่องภาวะตื่นรู้ เช่น หลวงพ่อพุทธทาส โดยประยุกต์ระหว่างวิถีพุทธและวิถีเซนเข้าด้วยกัน พระไพศาล วิสาโล โดยนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้จนถึงแนวคิดเรื่องการสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้ และพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้ก่อสร้างไร่เชิญตะวันเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงตื่นรู้ ภาวะตื่นรู้จึงเป็นคำใหม่ที่ยังไม่เป็นที่นิยมในสังคมไทย ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการรณรงค์และนำเสนอแนวคิดนี้ผ่านสื่อสาธารณะให้มากกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากคำว่า ภาวะตื่นรู้ เนื้อแท้แล้วก็คือ พุทธะ แต่เป็นพุทธะในบริบทที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกมิติ ทุกศาสนา เพราะมีนัยที่ครอบคลุมประเด็นหลักของกระแสโลกในปัจจุบัน คือ การหลงเข้าไปในวัตถุนิยมและบริโภคนิยมจนเกินพอดี ภาวะตื่นรู้เป็นการตอบโจทย์ของสถานการณ์โลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดียิ่ง หากมีการนำเสนออย่างเป็นหลักการและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะกลายเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติเป็นอย่างมาก

ภาวะตื่นรู้ เป็นการตื่นรู้ที่จุดประกายในแต่ละคน เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการตื่นรู้ และพัฒนาไปถึงการสร้างเป็นวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ ดังนั้น ภาวะตื่นรู้จึงต้องเริ่มจากคนหนึ่งคน กระจายสู่สังคม ภาวะตื่นรู้ไม่ใช่เพียงแต่จิตที่ตื่นรู้เท่านั้น จิตที่ตื่นรู้นั้นเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาตามกระบวนการนี้ แต่เมื่อพิจารณาตามหลักของการพัฒนาภาวะตื่นรู้ของพระพุทธศาสนา (หลักมหาสติปัฏฐาน) จะพบว่า ภาวะตื่นรู้มีกระบวนการที่สามารถพัฒนาและครอบคลุมในอิริยาบถน้อยใหญ่ได้ ดังนั้น ก่อนจะเข้าสู่ภาวะตื่นรู้ทางจิต ควรเริ่มที่การกินอย่างตื่นรู้ การผลิตแบบตื่นรู้ การบริโภคแบบตื่นรู้ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้สร้างศูนย์เกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนาจากคนหนึ่งคนที่เป็นคนอินทรีย์จะสามารถพัฒนาสู้สังคมอินทรีย์ ประเทศอินทรีย์ และทุกคนในโลกบริโภคอย่างฉลาดด้วยระบบเกษตรอินทรีย์

แนวคิดเดียวกันนี้ หากคนหนึ่งคนกินอย่างตื่นรู้ก็จะพัฒนาการกินอย่างฉลาดนี้ให้กระจายไปทั่วทุกมุมโลกได้ ภาวะตื่นรู้ก็เช่นเดียวกัน ต้องเริ่มจากทุกกิจกรรม และเริ่มจากคนทุกคนเพื่อให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ของมวลมนุษยชาติ

ข้อเสนอแนะ

หลังจากได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาภาวะตื่นรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไปนี้

1. การบูรณาการหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสู่สังคมแห่งการตื่นรู้ (Awakening Society)
2. ภาวะตื่นรู้สามารถสร้างให้เป็นโมเดลของวัฒนธรรมร่วมแห่งอาเซียนได้ออย่างไร เพื่อทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของอาเซียน

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตานุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ดังต่อไปนี้ ขอขอบพระคุณ พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. และ ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษา ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จนสมบูรณ์ รวมถึงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา ที่ให้โอกาสทางด้านการศึกษาแก่ผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

ฐิติรัตน์ รักษ์ใจตรง. (2548). “ศึกษาการใช้อานาปานสติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเสถียรธรรมสถาน”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทีฆายุวัฒก์ สวัสดิ์ลออ. (2551). “การวิเคราะห์การเจริญสติตามแนวทางของ ติช นัท ฮันห์”. **(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธมฺมาภินนฺโท ภิกขุ. (มปป.). **รุ่งอรุณแห่งการตื่นรู้**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมอินเทรน.

ติช นัท ฮันห์. (2543). **ปลูกรัก**. แปลโดย สดใส ขันติวรพงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

ประเวศ วะสี. (2 ธันวาคม 2560). “จิตวิญญาณในสังคมไทย”. ประชาไท. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25779

พระครูปลัดศุภชัย ปริชาโน (ฉัตรคู่). (2554). “ศึกษาอธิโมกข์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เรจินัลด์ เรย์. (2006). “สัมผัสพลังแห่งการตื่นรู้ในกาย: Touching Enlightenment”. **Tricycle**.

สาริศา สัสสินทร. (2558). “พุทธจิตวิทยาบูรณาการ : แนวคิด หลักการและการเสริมสร้างภาวะตื่นรู้”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จ: มุมมองเชิงวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

LOCAL INNOVATION MANAGEMENT OF THE SUCCESSFUL THAI LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS: AN ANALYTICAL PERSPECTIVE BY USING A STRUCTURAL-FUNCTIONALISM THEORY

*

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
วันชัย สุขตาม
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พระมหาธนรัฐ รฏฺฐเมโธ (สะอาดเอี่ยม)
พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตฺโต (ดาศรี)
ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อต้องการวิเคราะห์ให้เห็นถึงลักษณะและปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จ พร้อมทั้งการอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยใช้มุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ตามแนวคิด AGIL ซึ่งประกอบด้วยการปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมซึ่งได้เลือกมาศึกษาและวิเคราะห์ในครั้งนี้ได้แก่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งผลจากการวิเคราะห์พบว่าด้านการปรับตัว เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการดำเนินงานที่ได้มุ่งหวังการจัดทำบริการสาธารณะในระดับพื้นที่ที่มีการปรับตัวทั้งในมิติทางด้านการเมืองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ขณะที่ด้านการบรรลุเป้าหมาย เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการขับเคลื่อนการพัฒนาหน่วยงานให้บรรลุผลในรูปแบบของวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาเอาไว้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยให้ความสำคัญต่อการหล่อหลอมขัดเกลาสมาชิกให้คิดและมองไปสู่เป้าหมายเดียวกันใน 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มแรกเป็นประชาชนและกลุ่มที่สองเป็นบุคลากร สำหรับด้านการบูรณาการ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการบูรณาการการทำงานในรูปแบบความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นทั้งหน่วยงานที่อยู่ในระดับพื้นที่และหน่วยงานที่อยู่นอกพื้นที่ รวมตลอดถึงหน่วยงานในต่างประเทศอีกด้วย นอกจากนี้ด้านการรักษาแบบแผน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการยึดมั่นในหลักการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลและความเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งการรักษารูปแบบหรือดำรงไว้ซึ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการจูงใจของหน่วยงานที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรมได้แก่ วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นจริยธรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นนวัตกรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ เป็นต้น

คำสำคัญ : นวัตกรรมท้องถิ่น การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

ABSTRACT

This article, mainly, aims at presenting the analysis of the nature and conditional factors related to the success of local innovation management in the successful Thai local administrative organizations and to explain the phenomenon by applying Talcott Parsons’s Structural-functionalism theory perspective based on the AGIL concept consisting of Adaptation-A, Goal attainment-G, Integration-I and Latency-L. The successful Thai local administrative organization in innovation management selected for this study and analysis was Roi Et Municipality.

The results of the analysis were as follows: Adaptation-A; Roi Et Municipality has been working to develop public service in the area in which its adaptation in terms of political and administrative dimension, social dimension, economic dimension and information and communication technology dimension. Whereas, Goal attainment-G; Roi Et Municipality has clearly set goals to drive the organizational development in form of vision, mission and development strategy. It is important for the members to think and look towards the same goal in two groups, namely; the first group is the people and the second group is the personnel. For Integration-I; Roi Et Municipality has integrated its work in cooperation with various networks to manage local innovations both at the local and regional levels, including overseas agencies as well. In addition, Latency-L; Roi-Et has adhered to the principles of good governance and sustainable urbanization. The treatment of patterns or cultural symbols and motivations of the agency is very clear. Those are ethical-oriented culture, team-oriented culture, innovative-oriented culture and public participation-oriented and collaborative networks-oriented culture.

Keywords: Local Innovation, Local Innovation Management, Local Administrative Organization, Structural-Functionalism Theory

บทนำ

หากพิจารณาถึงเป้าหมายหลักที่สำคัญในการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ เพื่อให้เกิดก่อให้เกิดความผาสุกและประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสงบและปลอดภัยของสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปรับตัว ตลอดจนการสร้างและพัฒนารูปแบบของการจัดทำบริการสาธารณะอยู่ตลอดเวลา จนก่อให้เกิดโครงการหรือกิจกรรมสร้างสรรค์ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นทั้งการคิดริเริ่ม การประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุง/พัฒนาการแก้ไขหรือจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือทำให้เกิดความแตกต่าง ซึ่งเรียกว่า *นวัตกรรมท้องถิ่น* (โกวิทย์ พวงงาม, 2558 : 3-4) *(Local Innovation)* ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพัฒนางานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาอย่างมีความหลากหลาย ซึ่งก่อให้เกิดผลดีทำให้การจัดทำบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนอันมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริง แต่การที่จะสร้างและพัฒนารูปแบบของการจัดทำบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจนก่อให้เกิดนวัตกรรมท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งที่ดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากยังขาดผู้เชี่ยวชาญและงบประมาณที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เป็นผลทำให้มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นซึ่งมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป

กล่าวสำหรับเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดแล้วนับเป็นตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทเทศบาลเมืองที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นจนกระทั่งมีผลงานด้านนวัตกรรมท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นและเป็นที่รู้จักในระดับประเทศ โดยหน่วยงานมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาภารกิจและการจัดบริการสาธารณะในระดับพื้นที่ขึ้นมาอย่างต่อเนื่องได้แก่ หน่วยงานได้รางวัลบริการภาครัฐแห่งชาติประจำปี 2559 ระดับดีเด่น ประเภทรางวัลพัฒนาการบริการที่เป็นเลิศ จนล่าสุดได้รับรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ประจำปี พ.ศ.2560 รางวัลที่ 1 รางวัลประเภทโดดเด่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนคร และเทศบาลเมือง) สำหรับนวัตกรรมท้องถิ่นของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดที่ถือได้ว่ามีความโดดเด่นอย่างมากคือ โครงการท้องถิ่น 5 ห่วง (ภายใต้การส่งเสริมสุขภาพ) และโครงการพัฒนาการสอนภาษาและวัฒนธรรมจีน โดยใช้ความร่วมมือทางวิชาการ

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งหนึ่งมีลักษณะเป็นระบบสังคมหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยโครงสร้างที่เป็นระบบย่อยต่างๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องซึ่งเกี่ยวข้องกัน ซึ่งระบบสังคมดังกล่าวทำงานอยู่ภายใต้ระบบสังคมใหญ่อีกทีหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีโครงสร้างที่เป็นระบบต่างๆ โดยในแต่ละส่วนของระบบนั้นประกอบด้วยสมาชิกแต่ละคน องค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่ทางการ ประชาชนในพื้นที่ ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มศักยภาพหรือกำลังความสามารถ รวมตลอดทั้งทำหน้าที่ได้อย่างประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความสมัครสานสามัคคีร่วมพลังกันจนกลายเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงหรือมีดุลยภาพเกิดขึ้น ซึ่งนั่นก็คือ ความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) ที่ได้อธิบายว่าสังคมเป็นระบบที่ประกอบด้วยการทำงานของแต่ละส่วนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เปรียบเสมือนการทำงานของร่างกายที่ประกอบด้วยเซลล์ต่างๆ ที่มีหน้าที่และทำงานสอดคล้องกันเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ หน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่เพื่อให้เกิดดุลยภาพ (equilibrium) ในสังคม (วฤษสพร ณัฐรุจิโรจน์, วฤษสพร ณัฐรุจิโรจน์, 2560 : 1819)

ดังนั้น ในบทความฉบับนี้จึงได้ใช้มุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ตามแนวคิด AGIL ที่อธิบายว่าระบบสังคมและระบบย่อยในสังคมมีหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้อันประกอบด้วยการปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) มาอธิบายทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเน้นทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในชั้นทุติยภูมิเป็นสำคัญซึ่งมีที่มาจากเอกสารวิชาการต่างๆ อันได้แก่ บทความทางวิชาการ ประกาศคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเรื่องผลการคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ปีงบประมาณ 2560 รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้บริหารและหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อทำให้ได้รับข้อมูลที่มีความน่าสนใจอื่นๆ เพิ่มเติม เป็นต้น โดยคาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งอื่นๆ และหรือบุคคลผู้สนใจทั่วไปเกี่ยวกับนวัตกรรมท้องถิ่นได้ศึกษาและเรียนรู้ถึงลักษณะการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่น ตลอดจนปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทในระดับพื้นที่ของท้องถิ่นในแต่ละแห่งต่อไป

ลักษณะการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จ: มองผ่านประสบการณ์ของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2479 มีพื้นที่เขตเทศบาล 4.5 ตารางกิโลเมตร ในปัจจุบัน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีสถานที่ตั้งอยู่

บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ด โดยอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000 เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 35,461 คน (ชาย 16,793 คน และหญิง 18664 คน) และมีชุมชนโดยรอบครอบคลุม จำนวน 20 ชุมชน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการบริหารจัดการภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า **“บ้านเมืองน่าอยู่ ผู้คนน่ารัก ฟูมฟักตำนานเมือง ลือเลื่องวัฒนธรรม”** (เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 54) และเพื่อให้บรรลุผลตามวิสัยทัศน์ดังกล่าว เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจึงได้มีการกำหนดพันธกิจไว้ 4 ด้านอันประกอบด้วยพันธกิจที่ 1 เพิ่มศักยภาพของเมือง พันธกิจที่ 2 พัฒนาศักยภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ พันธกิจที่ 3 พัฒนาคุณภาพด้านการศึกษาของโรงเรียนให้ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง และพันธกิจที่ 4 เพิ่มขีดความสามารถในกระบวนการพัฒนา พร้อมทั้งยังได้มีการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไว้จำนวน 6 ด้านประกอบด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคมและคุณภาพชีวิต ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการบริหาร การเมืองการปกครอง (เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 69-88)

สำหรับนวัตกรรมท้องถิ่นของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดซึ่งถือได้ว่ามีความโดดเด่นอย่างมากและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้รับรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ประจำปี พ.ศ.2560 รางวัลที่ 1 รางวัลประเภทโดดเด่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนคร และเทศบาลเมือง) กล่าวคือโครงการท้องถิ่น 5 ห่วง (ภายใต้การส่งเสริมสุขภาพ) และโครงการพัฒนาการสอนภาษาและวัฒนธรรมจีน โดยใช้ความร่วมมือทางวิชาการ

ทั้งนี้โครงการท้องถิ่น 5 ห่วง (ภายใต้การส่งเสริมสุขภาพ) มีวลีของโครงการว่า “ห่วงใย เข้าใจ เข้าถึง” โดยมุ่งเน้นการจัดบริการสาธารณะทางด้านสุขภาพเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและปัญหาของชุมชน ซึ่งครอบคลุมใน 5 กลุ่มวัยคือ วัยเด็ก วัยเรียน วัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ โดยเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดทำการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อันได้แก่ โรงพยาบาลร้อยเอ็ด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองร้อยเอ็ด ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด โรงเรียนในเขตเทศบาล โรงพยาบาลจุรีเวช คลินิกทันตกรรม ประชาคมงดเหล้าจังหวัดร้อยเอ็ด ชมรมช่างผมเสริมสวยเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อาสาสมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุร่วมกันดำเนินโครงการท้องถิ่น 5 ห่วง โดยสิ่งที่ประชาชนได้รับจากการดำเนินโครงการนี้มีอย่างน้อย 3 ประการคือ (เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 69-88)กล่าวคือ ประชาชนสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพในครัวเรือน (ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยคิดเป็น 495 บาทต่อคนต่อปี) (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 69-88) รวมตลอดทั้งมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดสังคมเอื้ออาทร กล่าวคือ ชุมชนได้หันมาให้ความสนใจต่อการดูแลเพื่อนบ้านใกล้เคียงมากขึ้น และเกิดความไว้วางใจกันมากขึ้น อันเป็นการสร้างความอบอุ่นให้กับชุมชน

ส่วนโครงการพัฒนาการสอนภาษาและวัฒนธรรมจีน โดยใช้ความร่วมมือทางวิชาการมีวลีของโครงการว่า “ส่งเสริมการเรียนภาษา กระชับความสัมพันธ์ พัฒนาสู่สังคมคุณภาพ” เป็นโครงการที่ตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้และเพิ่มทักษะทางภาษาของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำนวน 5 แห่ง ซึ่งมีสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นทางการศึกษาอันเป็นผลมาจากการดำเนินโครงการนี้คือ ผลการทดสอบวัดความรู้ภาษาจีนกิจกรรมชุมนุม ชมรมด้านการฟัง การอ่าน การเขียน และการพูดผ่านทั้งหมด 100% และผลการทดสอบวัดความรู้ภาษาจีนรายวิชาที่เรียน นักเรียนมีผลการเรียนระดับดีมาก เกรด 4 และระดับดี เกรด 3 ได้ 100% และในขณะเดียวกันก็พบว่ามีจำนวนนักเรียนที่ผ่านการทดสอบภาษาจีน การสอบ YCT (การทดสอบความรู้ภาษาจีนกลางสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี) และการสอบ HSK (การวัดระดับความรู้ภาษาจีนสำหรับผู้ที่ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาที่สอง) มีแนวโน้มที่สอบผ่านจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 32-33)

นอกเหนือจากสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินโครงการดังกล่าวแล้ว สิ่งที่ประชาชนได้รับจากการดำเนินโครงการนี้คือ 1) ทำให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการสื่อสารภาษาจีนในการฟัง พูด อ่านและเขียน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ 2) นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของเจ้าของภาษาเพื่อความเข้าใจอันดี 3) นักเรียนเห็นคุณค่าและเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนภาษา 4) นักเรียนใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นบุคคลใฝ่เรียนรู้ และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต 5) นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาจีนในระดับต้นอย่างเพียงพอ เพื่อการศึกษาต่อหรือนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ และ6) เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองฝางเฉิงก่างมีความสัมพันธ์อันดี เกิดการประสานความร่วมมือในหลายๆ ด้านที่นอกเหนือจากด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น การประสานความร่วมมือด้านการค้า การลงทุน การส่งออกข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อการศึกษาและเศรษฐกิจของจังหวัดในเวลาเดียวกัน (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 24)

การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จโดยใช้มุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์

แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่าโครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่างๆ และมองว่าหน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้(โสภนา สุดสมบูรณ์, 2551 : 30-31) ทั้งนี้มีนักทฤษฎีหลายท่านที่ได้ให้ความคิดซึ่งสนับสนุนทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมประกอบด้วยโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) อีมีล เดอรร์ไคม์ (Emile Durkheim) รวมถึงของทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) สำหรับกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาหรือวิเคราะห์เรื่องนี้ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) ของทัลคอตต์ พาร์สันส์ (ค.ศ.1902-ค.ศ.1979) ซึ่งจัดเป็นนักคิดแนวโครงสร้างนิยมชาวอเมริกาที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักสังคมวิทยาอเมริกันในช่วงทศวรรษที่ 1970-1980 พาร์สันส์ได้อธิบายว่าระบบสังคมและระบบย่อยในสังคมมีหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการที่เรียกกันว่า AGIL เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้อันประกอบด้วยการปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) และจากหน้าที่พื้นฐานสี่ข้อคือ AGIL พาร์สันส์เสนอว่าสังคมต้องมีระบบปฏิบัติการสี่ระบบซึ่งเกี่ยวข้องกันได้แก่ ระบบปฏิบัติการประการแรกคือ ระบบที่เป็นร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical) เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานเรื่องการปรับตัว (Adaptation-A) ระบบปฏิบัติการประการที่สองคือ ระบบบุคลิกภาพเป็นระบบที่ทำหน้าที่ควบคู่กับหน้าที่พื้นฐานในการบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) กล่าวคือ สังคมจะต้องหล่อหลอมคนที่เป็นสมาชิกเพื่อขัดเกลาให้มีบุคลิกภาพที่คิดไปในทำนองเดี่ยวกัน และมองไปที่เป้าหมายเดียวกัน ระบบปฏิบัติการประการที่สามคือ ระบบสังคมเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานในการบูรณาการ (Integration-I) ซึ่งพื้นฐานในเรื่องการบูรณาการเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับหน้าที่ และระบบปฏิบัติการประการที่สี่คือ ระบบวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานในการรักษาแบบแผน (Latency-L) ซึ่งเป็นเรื่องของการฟื้นฟูจิตใจและแรงจูงใจของคนเอาไว้ ทั้งนี้ การปรับตัว (A) และการบรรลุเป้าหมาย (G) เป็นหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ ในขณะที่การบูรณาการ (I) และการรักษาแบบแผน (L) เป็นหน้าที่เพื่อการดำเนินต่อไปได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2554 : 165-167)

สำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จโดยใช้มุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์นั้น ผู้เขียนมององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นระบบสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นระบบย่อยต่างๆ ที่

ทำหน้าที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ซึ่งระบบสังคมดังกล่าวทำงานอยู่ภายใต้ระบบสังคมใหญ่อีกทีหนึ่ง ทั้งนี้ได้มุ่งเน้นอธิบายและวิเคราะห์ถึงปัจจัยความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จ พร้อมทั้งการอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยใช้มุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมตามแนวคิด AGIL ที่มองว่าระบบสังคมและระบบย่อยในสังคมมีหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้อันประกอบด้วยการปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) มีสาระสำคัญดังนี้

3.1 การปรับตัว (Adaptation-A) เป็นเรื่องของการที่สังคมจัดให้มีการปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมและความต้องการของระบบ หากสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในสังคมไม่ตรงกับความต้องการของระบบก็ต้องมีการปรับตัว โดยมีระบบที่เป็นร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical) เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานเรื่องการปรับตัว (สุภางค์ จันทวานิช, 2554 : 166) เมื่อพิจารณาในแง่ดังกล่าวนี้ก็จะเห็นได้ว่าเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการดำเนินงานที่ได้มุ่งหวังการจัดทำบริการสาธารณะในระดับพื้นที่ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีอยู่อย่างหลากหลายได้ครอบคลุมมากที่สุดและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริง โดยมีการปรับตัวทั้งในมิติทางด้านการเมืองและการบริหารจัดการ เช่น การปรับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้มีความทันสมัยสอดคล้องทั้งในระดับชาติ ภูมิภาค และในท้องถิ่น เป็นต้น มิติทางด้านสังคม เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่มวัยในท้องถิ่นซึ่งครอบคลุมใน 5 กลุ่มวัย เป็นต้น มิติทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การปรับตัวด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันในระดับพื้นที่ เป็นต้น และมิติทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น การปรับตัวด้านการพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะหรือสมาร์ท ซิตี้ (Smart City) เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นของหน่วยงานประสบความสำเร็จ อันเป็นผลมาจากแรงผลักดันที่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่ภายนอกหน่วยงาน และที่สำคัญคือแนวทางยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และวิสัยทัศน์ของประเทศไทยที่ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (สำนักวิจัยและพัฒนาระบบบริหารงานบุคคล สำนักงาน ก.พ. 2560 : 1) อันเป็นการปฏิรูปประเทศไปสู่ประเทศที่มีเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy) ต่อไป

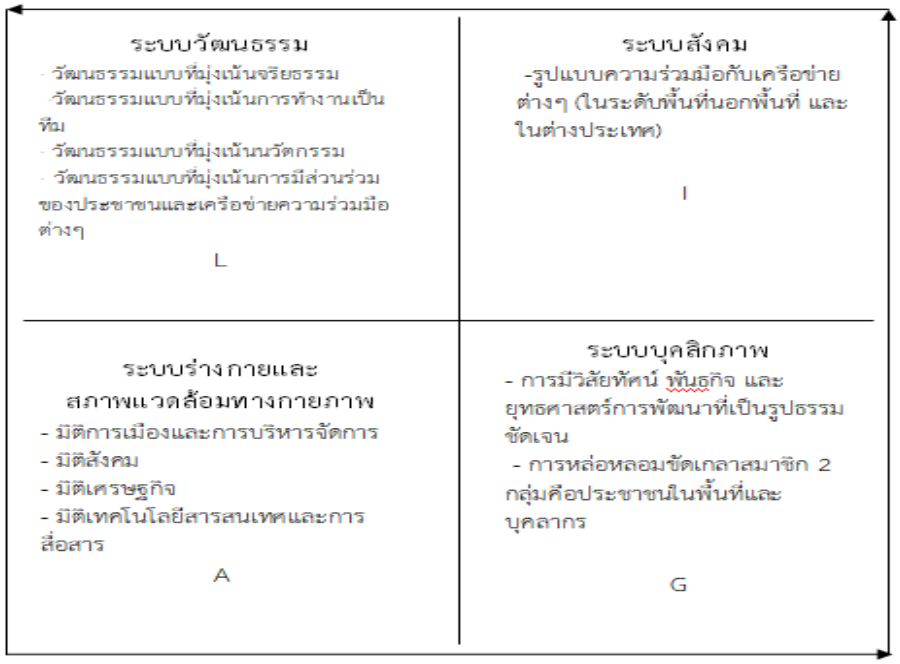
3.2 การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมต้องมีการกำหนดเป้าหมายและระบบต่างๆ ก็ต้องทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก โดยมีระบบบุคลิกภาพเป็นระบบที่ทำหน้าที่ควบคู่กับหน้าที่พื้นฐาน (สุภางค์ จันทวานิช, 2554 : 166) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่ต้องดำเนินการให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม และต้องมีกระบวนการอบรมบ่มนิสัยทางสังคมโดยเป็นหน้าที่ของระบบต่างๆ และสถาบันทางสังคมเหล่านั้นจะต้องทำหน้าที่ของตนเองเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้ได้ไพรวัลย์ เคนพรม, 2556 : 140) เมื่อพิจารณาในแง่ดังกล่าวนี้ก็จะเห็นได้ว่าเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการขับเคลื่อนการพัฒนาหน่วยงานให้บรรลุผลในรูปแบบของวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาเอาไว้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ดังนั้นการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีลักษณะที่สอดคล้องและเป็นไปเพื่อให้บรรลุผลตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาของหน่วยงานดังกล่าว พร้อมกันนั้นหน่วยงานยังได้ให้ความสำคัญต่อการหล่อหลอมขัดเกลาสมาชิกให้คิดและมองไปสู่เป้าหมายเดียวกันใน 2 กลุ่มที่สำคัญกล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่ในฐานะสมาชิกภายนอกหน่วยงานในการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เน้นการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ และบุคลากรในฐานะสมาชิกภายในหน่วยงานที่มุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม โดยมีผู้บริหารคอยกำกับติดตามการทำงานอย่างใกล้ชิดและมีความเป็นกันเองเป็นสำคัญ

3.3 การบูรณาการ (Integration-I) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ในการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันของระบบต่างๆ ซึ่งจะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องจากระบบสังคมประกอบด้วยระบบย่อยที่มีความแตกต่างกัน

และมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะของตน จำเป็นต้องมีการดูแลให้เกิดการประสานสอดคล้องระหว่างระบบย่อยต่างๆ จึงต้องบูรณาการเข้าหากันและกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2554 : 16จ) หากพิจารณาในแง่ดังกล่าวนี้ก็จะเห็นได้ว่าเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้ให้ความสำคัญต่อการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นอย่างมาก โดยมีการบูรณาการการทำงานในรูปแบบความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นทั้งหน่วยงานที่อยู่ในระดับพื้นที่และหน่วยงานที่อยู่นอกพื้นที่ รวมตลอดถึงหน่วยงานในต่างประเทศอีกด้วย โดยโครงการท้องถิ่น 5 ห่วง (ภายใต้การส่งเสริมสุขภาพ) ที่ทำการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย 14 หน่วยงาน โดยมีการลงนามข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งผลจากการดำเนินงานทำให้ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้รับการดูแลสุขภาพทั้ง 4 ด้านอย่างครอบคลุมไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยประชาชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ เอาใจใส่ในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัวมีสุขภาพดีตามเกณฑ์มาตรฐาน รวมถึงการมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือทางสุขภาพร่วมกันของประชาชนที่หลากหลายและเข้มแข็ง ทำให้มีศักยภาพในการบริการสุขภาพประชาชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง นอกจากนั้น การร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมกันดำเนินการทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร เครื่องมือ รวมถึงอุปกรณ์ และมีการดำเนินการที่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มวัย ตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา นำไปสู่ความยั่งยืนของโครงการ (กองวิชาการเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2559 : 12) ในขณะที่โครงการพัฒนาการสอนภาษาและวัฒนธรรมจีน โดยใช้ความร่วมมือทางวิชาการนั้นมีปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จเกิดมาจากการให้ความร่วมมือและประสานความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด สถาบันขงจื่อ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และเทศบาลเมืองฝางเฉิงกางแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ตลอดจนสถาบันการศึกษา ผู้บริหาร ครู นักเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างยั่งยืน นักเรียนมีทักษะภาษาจีนเบื้องต้นอย่างเพียงพอ และสามารถเข้าใจวัฒนธรรมจีนได้เป็นอย่างดี (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2560 : 15)

3.4 การรักษาแบบแผน (Latency-L) คือ การฟื้นฟูปัจเจกบุคคลให้มีจุดร่วมของเป้าหมายเดียวกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งแบบแผนของสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการคงไว้ซึ่งระบบค่านิยมซึ่งหมายถึงการรักษารูปแบบหรือดำรงไว้ซึ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการจูงใจ โดยที่ทุกส่วนต้องใช้ความพยายามในการรักษาแบบแผนของสังคมไว้ การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ เป็นสิ่งที่พาร์สันส์เรียกว่า “การปรับตัว” แต่การปรับตัวต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้ พาร์สันส์ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็ว และรุนแรงหรือการเปลี่ยนแปลงระบบแบบถอนรากถอนโคน หรือไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงในแนวทาง “ปฏิวัติ” โค่นล้มอย่างรุนแรง(ณัฐธยาน์ ระโส : 2554) ทั้งนี้โดยมีระบบวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับหน้าที่พื้นฐานในการธำรงรักษาแบบแผนของสังคมดังกล่าว ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่ดังกล่าวนี้ก็จะเห็นได้ว่า เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการยึดมั่นในหลักการบริหารงานด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และธรรมาภิบาล (Good Governance) ตลอดจนความเป็นเมืองน่าอยู่ (Healthy City) อย่างยั่งยืน โดยมีผู้บริหารท้องถิ่นดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานของบุคลากร มุ่งมั่นทำงานโดยยึดหลักการทำงานด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย มีการเปิดรับฟังความคิดเห็นและยอมรับความเห็นที่แตกต่างและหลากหลาย (Diversify) ของบุคลากร ในขณะเดียวกันผู้บริหารท้องถิ่นก็ยังทำหน้าที่เป็นผู้ที่คอยขัดเกลาสมาชิก ตลอดจนการกำกับติดตามดูแลการทำงานของสมาชิกเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายของหน่วยงาน ดังนั้น การรักษารูปแบบหรือดำรงไว้ซึ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการจูงใจที่เห็นชัดเป็นรูปธรรมได้แก่ วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นจริยธรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นนวัตกรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น คณะผู้เขียนสามารถนำเสนอผลของการศึกษาและวิเคราะห์การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จโดยสะท้อนผ่านมุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงผลการศึกษาและวิเคราะห์การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ประสบความสำเร็จโดยสะท้อนผ่านมุมมองทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของทัลคอตต์ พาร์สันส์

ที่มา: ปรับปรุงและพัฒนามาจากสุภางค์ จันทวานิช (2554: 168)

บทสรุป

การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นมีแนวโน้มที่ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากทิศทางและแนวโน้มของการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศผ่านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน หรือที่รู้จักกันว่า ประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) ดังที่ปรากฏในยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และวิสัยทัศน์ของประเทศไทยที่ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในขณะเดียวกันการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไทยอย่างประสบผลสำเร็จและเป็นรูปธรรมได้นั้นย่อมต้องอาศัยปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนมากได้แก่ การปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ โดยต้องพิจารณาทั้งในมิติทางด้านการเมืองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การกำหนดเป้าหมายที่ต้องการขับเคลื่อนการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บรรลุผลในรูปแบบของวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาต้องมีการกำหนดเอาไว้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และสามารถทำได้จริง ซึ่งจะทำให้การจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นมีลักษณะที่สอดคล้องและเป็นไปเพื่อให้บรรลุผลตามแนวทางดังกล่าวได้ง่ายขึ้น พร้อมกันนั้นก็ต้องให้ความสำคัญต่อการหล่อหลอมขัดเกลาสมาชิกของหน่วยงานอันได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ในฐานะสมาชิกภายนอกหน่วยงานด้วยการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เน้นการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ และบุคลากรในฐานะสมาชิกภายใน

หน่วยงานด้วยการมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เพื่อให้สามารถคิดและมองภาพแห่งความสำเร็จของหน่วยงานอย่างมีเป้าหมายเป็นแบบเดียวกัน

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการบูรณาการการทำงานในรูปแบบความร่วมมือกับเครือข่ายต่างๆ ในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นทั้งในเชิงระดับพื้นที่ ในเชิงระดับนอกพื้นที่ และในเชิงระดับต่างประเทศ พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการจูงใจให้สมาชิกของหน่วยงานสามารถจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องได้แก่ การมีวัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นจริยธรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นนวัตกรรม วัฒนธรรมแบบที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งใดสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำงานของตนเองให้สอดคล้องตามแนวทางดังกล่าวย่อมจะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งนั้นประสบความสำเร็จในการจัดการนวัตกรรมท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ต่อเนื่องและยั่งยืน และที่สำคัญคือจะช่วยให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของการปกครองท้องถิ่นคือ เพื่อให้เกิดก่อให้เกิดความผาสุกและประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสงบและปลอดภัยของสังคมโดยส่วนรวมได้อย่างแท้จริงอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2558). **นวัตกรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.

กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2559). **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.559-2561)** เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

_____. (2560). **เอกสารประกอบการตรวจประเมินของคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อประเมินและคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ประจำปีงบประมาณ 2560 ประเภทโดดเด่น**. ร้อยเอ็ด: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

คณะทำงานรับการประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรับรางวัลการบริหารจัดการที่ดีประจำปี 2560. (2560). **แบบประเมินเกณฑ์ชี้วัดสำหรับการคัดเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 รางวัลการบริหารจัดการที่ดี ประเภทโดดเด่น ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. ร้อยเอ็ด: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

ณัฐธยาน์ ระโส. (2554). **การศึกษาประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ กรณีศึกษา จังหวัดนครสวรรค์**. ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2559). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ.2561-2564)**. ร้อยเอ็ด: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

_____. (2558). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.2558-2562**. ร้อยเอ็ด: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

_____. (2560). **วิสัยทัศน์และภารกิจ**. สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2560, จากเว็บไซต์: http://www.roietmunicipal.go.th/th/?q=node/42.

ไพรวัลย์ เคนพรม. (2556). ตัวแบบการวิเคราะห์ระบบการเมือง: ตัวแบบของอิสตัน และพาร์สันส์. **วารสารเกษมบัณฑิต**, 14(2): 134-145.

วฤษสพร ณัฐรุจิโรจน์. (2560). ครอบครัวทางเลือกและการคงอยู่ของสถาบันครอบครัว. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**, 10(2): 1817-1827.

สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ประจำปีพ.ศ. 2560**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักวิจัยและพัฒนาระบบบริหารงานบุคคล สำนักงาน ก.พ. (2560). **ระบบราชการในบริบท ไทยแลนด์ 4.0.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.พ.

สุภางค์ จันทวานิช. (2554). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โสภนา สุดสมบูรณ์. (2551). ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสังคมแห่งความพอเพียงและยั่งยืนแบบไทยๆ. **วารสารเทคโนโลยีภาคใต้**, 1(1): 28-37.

Archibong, Esther P. (2016). Structural Functionalism: Its Relevance to Medical Profession. **International Journal of Science Arts and Commerce**, 1(7): 9-15.

การบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา

พระครูพิศาลสรกิจ,
พระครูธรรมธรบุญเที่ยง พุทฺธสาวโก
ว่าที่ ร.ท.นิกรณ์ โปธาฤทธิ์
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์ภาคสนาม โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสองแห่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ศึกษาการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุ และวิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ด้านนโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา แบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่ นโยบายระดับประเทศที่กล่าวไว้ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ, นโยบายของหน่วยงานในระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงสาธารณสุข และนโยบายระดับท้องถิ่นพะเยา ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของผู้สูงอายุ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ส่วนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาได้แบ่งการบริหารงานตามหลักการบริหารบุคคล, บริหารงาน, การบริหารงบประมาณและการบริหารจัดการด้านวัสดุอุปกรณ์ ในด้านรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีลักษณะในการบริหาร คือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ และการบริหารจัดการแบบจิตอาสา

คำสำคัญ : การบริหาร, โรงเรียนผู้สูงอายุ, นโยบาย

Abstract

The research topic, “Managing the school and their policy within the community of the elderly school, Phayao province”, is based on qualitative research. The objective is to study policy and the plans from the organization known as “the elderly school.” The research studied and analyzed management style at schools in Phayao province.

The result of the research found that managing the school and policy within the community of the elderly school are split into 3 levels namely, 0. The national policy is set in the state legislature by the National Peace Corps 2. The policy is also influenced by offices in ministry such as Ministry of Social Development, Human Security, and Ministry of Public Health and 3. The last tier of influence stems from the local policies in Phayao focused on elderly health care such as local administration and monk communities in Phayao.

The administration of the elderly school in Phayao Province was divided according to the principles of personnel management, administration, budget management and material

management. In the aspect of the management model, the elderly in Phayao Province had administrative characteristics such as participatory management, integrated Buddhist management and volunteer management.

Keywords : management, elderly school, policy

บทนำ

ระเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว อันเป็นผลจากการที่อัตราเกิดของคนไทยลดลงอย่างมากและชีวิตของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น สังคมไทยได้รับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์ การสูงวัยของประชากรพอสมควรแล้ว แต่สิ่งที่สังคมยังไม่ตระหนักชัดและยังได้รับข้อมูลไม่มากนักคือ ภาพสังคมสูงอายุไทยในอนาคตนับจากนี้เป็นต้นไป โครงสร้างของประชากรไทยจะสูงอายุขึ้นอย่างเร็วมาก คลื่นประชากรรุ่นที่เกิดในช่วยปี 2506 – 2526 หรือที่เรียกว่า รุ่น 30 ปี เคลื่อนตัวกลายเป็นประชากรสูงอายุกลุ่มใหญ่ในอีก 10-20 ปี ข้างหน้า ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เพียงไม่ถึงสิบปีข้างหน้าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ประมาณ ปี 2561 ที่ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก และประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2557: 6)

องค์การอนามัยโลกระบุว่า ผู้สูงอายุที่จะเป็น Active Aging มีภาระการพึ่งพาน้อย จะประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนทำประโยชน์ให้สังคมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่างๆ (Participation) การมีสุขภาพดี ลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคเรื้อรัง มีการป้องกันก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Health) และมีความมั่นคงทั้งกายภาพ จิตใจ สังคม การเงิน ตลอดจนมีสิทธิสวัสดิการต่างๆอย่างเหมาะสม เมื่อช่วยเหลือตนเองไม่ได้ มิติการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ไม่ใช่เพียงแต่การวินิจฉัยโรคและให้การรักษาโรคเป็นครั้งๆแต่เป็นความพยายามที่จะป้องกันโรคและลดการทุพพลภาพ แก้ปัญหาสุขภาพในเชิงกว้างทั้งกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองมากที่สุด มีความมั่นคงในชีวิต มีคุณค่าศักดิ์ศรี นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี ตามวิสัยทัศน์ของกระทรวงสาธารณสุขที่กำหนดว่า ภายในทศวรรษต่อไปคนไทยทุกคนจะมีสุขภาพแข็งแรงเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน ประกอบกับการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบายเกี่ยวกับการบริหารหรือส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ให้มีสุขภาวะที่เข้มแข็ง แข็งแรง เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรของชุมชนที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมตามหลักการกระจายอำนาจ ทั้งยังเป็นองค์กรที่แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายที่จะรับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรกลุ่มเปราะบาง และกลุ่มด้อยโอกาส รวมถึงประชากรสูงอายุ นอกจากนี้ยังเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุดถัดจากครอบครัว น่าจะเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างดี (วิพรรณ ประจวบเหมาะ,2555)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคณาจารย์ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ และนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา โรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในด้านโครงสร้างและการบริหาร รวมถึงปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารในโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุในวัดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยจะลงพื้นที่ในการศึกษาโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้บริหาร/

ผู้จัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 25 รูป/คน ในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา
3. เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบงานวิจัย งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหาร/ ผู้จัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 25 รูป/คน ในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

เครื่องมือในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์ภาคสนาม โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสองแห่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุจากหนังสือ รายงานการวิจัย บทความ งานเขียนในวารสารและหนังสือพิมพ์ รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต

2) ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (1) ตั้งคณะทำงาน ระดมความคิดเห็นปรึกษาหารือ การวางกรอบในการดำเนินการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (2) ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบงานวิจัยให้ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา (3) ปฏิบัติการภาคสนาม โดยการจัดกิจกรรมสู่กลุ่มเป้าหมายได้แก่เจ้าอาวาส ผู้บริหาร/ ผู้จัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 25 รูป/คน ในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดศรีดอนไชย ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และโรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (4) เก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล และรายงานผล

สรุปผลการวิจัย

นโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา แบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่ 1) นโยบายระดับประเทศที่กล่าวไว้ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาผู้สูงอายุที่มีความต่อเนื่องมาจากรัฐบาลชุดที่แล้ว โดยมีโครงการเดิมของหน่วยงานต่างๆ และเสริมโครงการใหม่ๆ ได้แก่ การเตรียมการสนับสนุนการสงเคราะห์ในการจัดการศพ การจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อส่งเสริม

อาชีพผู้สูงอายุ สนับสนุนให้อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อยส.) และการบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ รวมไปถึงกิจกรรมที่ต่อเนื่องของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ที่สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้จัดตั้งกองทุนในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กล่าวถึงการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม มีคุณภาพ มีคุณค่า สามารถปรับตัวเท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นพลังในการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมการสร้างรายได้และการมีงานทำในผู้สูงอายุ ควบคู่กับการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทั้งด้านวิชาการและการใช้สื่อการเรียนรู้สมัยใหม่ให้แก่ผู้สูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเอง การพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุ การจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณค่า ไม่เป็นภาระของลูกหลาน นำความรู้ ความสามารถและศักยภาพที่มีมาพัฒนาเป็นพลังในการพัฒนาสังคม

2) นโยบายของหน่วยงานในระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถือเป็นกระทรวงหลักด้านการพัฒนาคนให้คุณภาพชีวิตที่ดีและมีความมั่นคง มีนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการพัฒนาผู้สูงอายุ ผ่านกลไกของชุมชนที่เรียกว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะ และการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน

ในส่วนของนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข จะไม่ได้กล่าวถึงโรงเรียนผู้สูงอายุโดยตรง แต่ระดับปฏิบัติการในจังหวัด จะมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนทุกเพศทุกวัย ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยงานภาคี ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาหนุนเสริมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุอีกด้วย

3) นโยบายระดับท้องถิ่นพะเยาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของผู้สูงอายุ ได้แก่ งานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จะเป็นลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรผู้สูงอายุ การสนับสนุนกองทุน เช่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดสวัสดิการกองทุนสำหรับ อสม. องค์กรประชาชนด้านสุขภาพสนับสนุนกิจกรรม อสม. องค์กรผู้สูงอายุและองค์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีความเข้มแข็งและมีบทบาทในด้านการส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมสนับสนุนการสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กเล็ก สตรี คนชราและผู้ด้อยโอกาส โครงการจ่ายเบี้ยยังชีพ โครงการฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น ในส่วนของโรงเรียนผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเทศบาลตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ถือเป็นองค์กรหลักในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกับภาคีในตำบล ได้แก่ วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาหนุนเสริมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุอีกด้วย เช่น การพาไปศึกษาดูงาน การทัศนศึกษา การส่งเสริมอาชีพ การทำกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพประเภทต่างๆ เป็นต้น

ส่วนนโยบายของคณะสงฆ์ ที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา จะเป็นด้านสาธารณสงเคราะห์ กล่าวคือ พระสังฆาธิการ และเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับชั้นในจังหวัดพะเยา ได้ให้ความช่วยเหลือคนชรา ให้วัดเป็นศูนย์กลางดำเนินการ มีการทำกิจกรรมเช่น การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ การประสานงานกับหน่วยงาน ออกเยี่ยมประชาชนเช่น การยี่ยมผู้ป่วยผู้สูงอายุในโรงพยาบาลประจำอำเภอ 9 อำเภอ เพื่อมอบของใช้และสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นนโยบายอีกด้านหนึ่งที่คณะสงฆ์จังหวัดพะเยาทำมาเป็นประจำทุกปี

การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา (4 M)

1) ด้านการบริหารคน ประกอบด้วยผู้เรียนและครูผู้สอน เนื่องจากโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นโรงเรียนที่มีกระบวนการเกิดขึ้นมาจากความต้องการของผู้สูงอายุ บนฐานของจิตอาสา และมีวัตถุประสงค์ในการร่วมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อการทำกิจกรรมร่วมกันมีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล ในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน แรกเริ่มเดิมทีจึงไม่มีการเปิดรับสมัคร แต่เป็นการคัดเลือกผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้านในเขตตำบล หมู่บ้านละ 5-10 คน มาเข้าเรียน และดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดการมาเข้าเรียน อาทิตย์ละ 1 วัน และมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียน โดยต่อยอดการเรียนรู้ในรายวิชาตามความถนัด ศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุ ต่อมาก็มีการชักชวนของผู้สูงอายุด้วยกันเองบ้าง การทราบข่าวและรับรู้การจัดกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการ กลายมาเป็นกระบอกเสียงในการชักชวนผู้สูงอายุที่มีความสนใจและมีความสะดวกในการเดินทาง เข้ามาสมัครเรียน และเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี ในการมาเรียน นักเรียนผู้สูงอายุจะมาเรียนเป็นประจำ ถ้าขาดหายไปประธานและคณะกรรมการนักเรียนของผู้สูงอายุก็จะติดตามสอบถาม และไปเยี่ยมเยือนที่บ้าน และดูแลช่วยเหลือกัน 2) ครูผู้สอน การจัดการเรียนการสอน มีเจ้าอาวาสของวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ เป็นผู้นำทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสอนในเรื่องธรรมะ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีเจ้าหน้าที่ของ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กศน.อำเภอ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่ดูแลมาช่วยจัดกิจกรรมและหนุนเสริม ครูผู้สอน ส่วนมากมาจากจิตอาสาทั้ง 2 โรงเรียน บางครั้งคณะกรรมการก็ทำหนังสือเชิญเพื่อมาสอน มีทั้งที่สอนประจำ และเป็นวิทยากรพิเศษ อาทิปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านใดด้านหนึ่ง โดยไม่มีค่าตอบแทน ไม่มีเงินเดือน วิทยากรที่เชิญมาบรรยายพิเศษ ส่วนมากจะมอบค่าตอบแทนคืนให้กับทางโรงเรียนเพื่อตั้งเป็นกองทุน ในการพัฒนาและจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุต่อไป

2) การบริหารจัดการงาน (Management)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างจัดทำแผนงานของตนโดยการสอบถามนักเรียนด้วยว่าต้องการเรียนอะไร และนำแผนนั้นมาบูรณาการว่าส่วนไหนควรจะมอบหมายให้หน่วยภาคีใดดำเนินการ เมื่อถึงสิ้นปีงบประมาณจะมีการสรุปงานร่วมกัน ว่าปีที่ผ่านมามีปัญหาอุปสรรคอะไร และจะปรับปรุงในการทำกิจกรรมปีต่อไป

ในการปฏิบัติงานเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการบูรณาการกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ประกอบด้วยวัดดอนไชย โรงเรียนบ้านสันจกปก เทศบาลตำบลดอกคำใต้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และศูนย์การศึกษานอกระบบ (กศน.)โดยวัดดอนไชยเป็นสถานที่เรียน เทศบาลตำบลดอกคำใต้สนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดูแลเรื่องสุขภาพ อาหาร อากาศ ออกกำลังกาย ส่วนศูนย์การศึกษานอกระบบสนับสนุนในเรื่องของความรู้ หนังสือ รถหนังสือเคลื่อนที่และอาชีพเสริม

3) การบริหารจัดการงบประมาณ (Money)

โรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชยนั้น เทศบาลดอกคำใต้ ถือเป็นองค์กรหลักในการสนับสนุนงบประมาณ นอกจากนี้งบประมาณยังได้มาจากภายนอก โดยการระดมทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การทอดผ้าป่ามหากุศล การทอดผ้าป่าขยะ การร่วมบริจาคจากสมาชิกสภาจังหวัด เป็นต้น เพื่อนำมาใช้เป็นกองทุนในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

4) การบริหารจัดการด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material)

การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดดอนไชยนั้น ส่วนหนึ่งมีต้นทุนเดิมของวัดดอนไชย อีกทั้งยังได้บูรณาการในโครงการของ สสส.ที่สนับสนุนงบประมาณการจัดรถรับส่งนักเรียนผู้สูงอายุที่บ้านอยู่ไกลช่วงเวลา 08.00 น. เป็นประจำทุกวันที่มาเรียน นอกจากนี้ยังได้รับบริจาคเก้าอี้เรียนจากมหาวิทยาลัยพะเยาอีกด้วย

วิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา

1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดจากแนวคิดของแกนนำที่มาจากวัดโดยการนำของท่านเจ้าอาวาส ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ คนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายในตำบลที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ศูนย์การศึกษานอกระบบ มาร่วมกันคิด วางแผน และจัดตั้งเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ อีกทั้งในการจัดโครงสร้างภายในโรงเรียนและการบริหารจัดการภายใต้ความรับผิดชอบของเทศบาลทั้ง 2 แห่ง ได้อาศัยหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารงานโดยแบ่งเป็น (1) การมีส่วนร่วมในการบริหารระดับโรงเรียน ซึ่งได้ให้สิทธิแก่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนตามความต้องการผ่านการเลือกรายวิชาที่ตนต้องการเรียน รวมไปถึงการให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ชักชวนเพื่อนๆ เข้ามาเรียนในโรงเรียนและการให้ผู้สูงอายุเข้ามาบริหารกิจกรรมในโรงเรียนผ่านการเลือกตั้งประธานนักเรียนและคณะกรรมการนักเรียน และเปิดใจยินดีในการรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายในการบริหารจัดการ (2) การมีส่วนร่วมในการบริหารระดับหน่วยงานรับผิดชอบ เป็นการเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เข้ามามีบทบาทในการจัดการและรับผิดชอบร่วมกับเทศบาล เช่น วัดสนับสนุนสถานที่และงานด้านศาสนา ศูนย์การศึกษานอกระบบสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลสนับสนุนเรื่องการดูแล รักษาสุขภาพ ภายใต้การรับผิดชอบหลักของเทศบาล

2) การบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ โรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสองแห่งตั้งอยู่ในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของตำบล และอยู่ใกล้โรงเรียนประถมศึกษาในตำบล การใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนการสอนของผู้สูงอายุ เพื่อความสะดวกในการเดินทางและการนำการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงกับวิถีพุทธศาสนิกชนดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากเจ้าอาวาส รวมถึงการนำศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ผ่านกิจกรรมและเนื้อหาการเรียนของโรงเรียน

3) การบริหารจัดการแบบจิตอาสา ในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ โรงเรียนมีโครงสร้างใหญ่ มีคณะกรรมการจำนวนมาก ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการที่ปรึกษา ปฏิบัติงานโดยอาสาสมัคร รับผิดชอบเป็นครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ ครูผู้ทำกิจกรรม และครูผู้สอน ปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนประสบความสำเร็จคือ มี พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และครูที่เกษียณอายุราชการที่มีจิตอาสามีความสามารถเฉพาะตัวมาช่วยปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง เสียสละ โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในด้านการสืบสานวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ส่งผลให้นักเรียนมีความสุข สนุกสนาน และมีความสามัคคีร่วมมือในการทำกิจกรรมดี แบ่งปันกัน ทำให้เกิดความรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ด้านนโยบายและแผนขององค์กรที่เกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา แบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่ นโยบายระดับประเทศที่กล่าวไว้ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ, นโยบายของหน่วยงานในระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงสาธารณสุข และนโยบาย

ระดับท้องถิ่นพะเยาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของผู้สูงอายุ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา ส่วนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาได้แบ่งการบริหารงานตามหลักการบริหารบุคคล, บริหารงาน, การบริหารงบประมาณและการบริหารจัดการด้านวัสดุอุปกรณ์ ในด้านรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยามีลักษณะในการบริหาร คือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ และการบริหารจัดการแบบจิตอาสา

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรจัดทำนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุให้มากขึ้น เพราะสังคมผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่มากขึ้น ดังนั้นโรงเรียนผู้สูงอายุจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุมีความสุขทั้งทางสติปัญญา ร่างกาย และจิตใจ

2) ควรจัดทำนโยบายที่สร้างยุทธศาสตร์ให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ ได้แก่ นโยบายในด้านอาชีพ ตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อฝึกอาชีพให้สามารถหารายได้ด้วยตนเอง ด้านสุขภาพ เสริมสร้างสุขอนามัยที่ดี รวมถึงดูแลสิทธิด้านต่างๆ เช่น การเดินทาง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ และส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อผู้สูงอายุ ให้กินดีอยู่ดี อยู่อย่างสมศักดิ์ศรี

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1) การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นไปตามกฎหมายหรือกำหนดเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อรับรองการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุ สร้างความมั่นคงให้กับการบริหารจัดการ และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอต่อการบริหารงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ

2) สร้างระบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ

3) ให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการ และจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย

ก หนังสือ :

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556**, สนับสนุน โดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับชิง จำกัด (มหาชน, 2557.

วิพรรณ ประจวบเหมาะ บรรณาธิการ, **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2555.** กรุงเทพฯ : บริษัท เอส เอส พลัส มีเดีย จำกัด, 2555.

ภาวะผู้สูงอายุไทยปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี. 2556.

คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา. อัดสำเนา.งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาลเทศบาลตำบลแม่กา. แผนยุทธศาสตร์การ พัฒนา

ข รายงานการวิจัย/ วิทยานิพนธ์ :

ภัทธ์รันฐ์ อินทะเขื่อน และกรวิกา คำป้อ. **งานวิจัยเรื่อง ทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ (อนุรักษ์ปัญญานุสรณ์) ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.**

ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุล และคณะ. **รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านติ้ว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**. สาขาวิชาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2557.

ค สัมภาษณ์

จารุวรรณ พรมสอน นักวิชาการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

ภัทธ์วรันฐ์ อินทะเขื่อน พยาบาลวิชาชีพ ชำนาญการ รพ.สต.ท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

พระครูสุวิมลสารคุณ เจ้าคณะตำบลดอกคำใต้ ผู้อำนวยการ ร.ร.ผู้สูงอายุวัดดอนไชย อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

พระครูไพจิตรธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

พิเชษฐ์ ศักดิ์สูง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

พิรัตน์ ไชยยงค์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

มัณฑนา ศรีวิราช เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

สมบูรณ์ ธนะสิทธิ์ หัวหน้า ฝ่ายบริหารสาธารณสุข เทศบาลตำบลท่าวังทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอ เมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

สุวิมน สมวงค์. เจ้าหน้าที่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559.

เสรี แสงแก้ว.ประธานนักเรียนรุ่นปี 2557 โรงเรียนวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

อุไร ดวงตา ประธานกลุ่มปีที่ 2 นักเรียนผู้สูงอายุ ร.ร.ผู้สูงอายุวัดท่าวังทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

อรุณ ไชยสมบัติ ประธานนักเรียนรุ่น 1/59 โรงเรียนผู้สูงอายุวัดเชียงทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

อนุชา ปุณมัย ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข เทศบาลตำบลท่าวังทอง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วันที่ 18 พฤษภาคม 2559.

การพัฒนาความเป็นพลเมืองตามวิถีพุทธ

The development of Buddhist civilization

ธงชัย สิงอุดม
พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย โดยการพัฒนาความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการทางพุทธศาสนาโดยการน้อมนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะทำให้การดำเนินชีวิตของพลเมืองมีสติ ในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเกิดปัญญา การดำเนินชีวิตด้วยปัญญานั้นเป็นการรู้เท่าทันกิเลส รู้ความจริงแห่งเหตุและรู้ผลที่เกิดจากเหตุแห่งปัจจัยในสัจธรรมของปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ก็สามารถแก้ไขปัญหานั้นตมเหตุแห่งปัจจัยได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่งสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นการเป็นพลเมืองของประเทศ ต้องสามารถทำกฎระเบียบ หน้าที่ของพลเมืองได้อย่างถูกต้อง ทำให้เกิดคุณประประโยชน์แก่สังคม ตลอดจนส่งผลให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยโดยมีการนำหลักพุทธธรรมมาปรับพฤติกรรมพื้นฐานเริ่มจาก กาย วาจา และใจ เป็นการเริ่มพัฒนาที่ตัวบุคคลที่เป็นกลไกหลักในการพัฒนาทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามวิถีพุทธ และเกิดสันติสุข ในสังคม

คำสำคัญ : การพัฒนา, ความเป็นพลเมือง, วิถีพุทธ

Abstract

The development of the citizenry is vital to the development of the country to democracy. By developing citizenship through Buddhism, Bringing into captivity by the Buddhist principles applied in the daily life. This will make the lives of citizens conscious. In life, this is the beginning of wisdom. Lifestyle with intelligence that is knowingly desires Truth and knowledge of the effects of the factors in the cause of truth, the problems in society. You can fix that quagmire because of factors. This is useful rapids society and the nation. Therefore, the citizens of the country must make regulations Civic duty correctly. Cause you the benefit of society. As well as contribute to the development of good citizenship in a democracy, with the introduction of Buddhism to adjust the behavior of body, speech and mind. It began developing the individual as the main cause for the development of citizenship, according to Buddhism. And peace in society.

Keywords: development, citizenship, Buddhist way of life.

บทนำ

พื้นฐานการพัฒนาความเป็นพลเมือง เป็นความจำเป็นแก่เยาวชนในประเทศ อย่างมาก โดยเฉพาะสังคมไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและทำให้รู้จักคุณค่าความเป็นคนดีในสังคม และมีจิตสำนึกต่อการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นตนเองให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขอาศัยกระบวนการหล่อหลอมขัดเกลาทางสังคม

(socialization)หรืออาศัยกระบวนการสังคมประกิจ คือ บวร เป็นคำย่อ มาจาก บ หมายถึง บ้าน, ว หมายถึง วัด และ ร หมายถึงโรงเรียน ในการหล่อหลอมขัดเกลาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนด้วยองค์ประกอบต่าง ๆซึ่งเริ่มจากการปลูกฝังเพื่อสร้างความผูกพันรักใคร่ต่อกัน จนนำไปสู่การสร้างวิถีการอยู่ ร่วมกันลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองในสังคม จะคำนึงถึงวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลตามช่วงวัย (Life span) ต้องรู้จักการจัดการและควบคุมชีวิตตนเองให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องแสดงความรับผิดชอบต่อตนเอง (Individual) และส่วนรวม (Collective)โดยมีพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อชีวิต ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตัวเองได้ตั้งไว้ จึงจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ๆ ที่ทันสมัยต่อยุคในปัจจุบันนี้ เมื่อมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้ตนเองได้ทันยุคทันสมัยมีความเจริญงอกงาม มีความรู้ มีทักษะและมีความสามารถ ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน และร่วมงานชุมชน สังคมอย่างมีความสุข

พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายถอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง

ความเป็นพลเมือง

พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ (พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Citizen” คือ ผู้อาศัยอยู่ในเมือง หรือ ผู้มีสิทธิอย่างเต็มที่ในรัฐ ในบริบทที่สัมพันธ์กับปัญหาทางสังคมเป็นสำคัญ สรุปความหมายโดยรวมว่า พลเมือง หมายถึง บุคคลหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเมืองใดบ้านเมืองหนึ่งโดยมีระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน มีส่วนร่วมสร้างกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีและมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีกฎหมายแห่งรัฐเป็นเครื่องมือควบคุมพลเมืองและความเป็นพลเมือง

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555) กล่าวไว้ว่า “ความเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย” หมายถึง การที่สมาชิกมีอิสรภาพ ควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีอิสรเสรีภาพควบคู่กับหน้าที ดังนั้นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตยควบคู่กับ “บทบาท” และ “หน้าที่” ไปพร้อม ๆกับความหมายและต้องปฏิบัติตนไปตามขอบเขตอำนาจรัฐที่กำหนดไว้ร่วมกัน และต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและส่วนรวม ประกอบไปด้วยลักษณะ 6 ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไปดังนี้

1. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ หมายถึง ประชาชนเป็นเต้าของประเทศ และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศ ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิ

เสรีภาพ และทำให้ประชาชนมี อิสรภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือเป็น อิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครอง ที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือสูงต่ำกันอย่างไร ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้อง เห็นคนเท่าเทียมทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม

3. ยอมรับความแตกต่าง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครอง ที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้น ประชาชนจึงมี เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง ยอมรับ และ เคารพ ความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง

4. เคารพสิทธิผู้อื่น

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมี สิทธิย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่จะกระทำการใดๆ ได้ตราบที่การกระทำนั้นไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและสมาชิกในสังคมดังนั้นสิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง เคารพ สิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไป ละเมิด สิทธิของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ต้องรับผิดชองต่อ นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วยโดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้น หรือ แย่ลง โดยตัวเองหากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วย การกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” นั้นก็คือผู้ที่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจแล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไปหากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมโดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน คนส่วนมากจึงจำเป็นต้องใช้กติกาหรือกฎหมายที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชนในระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่องหลักประชาธิปไตยหรือการปกครองโดยประชาชนและหลักนิติรัฐ หรือ การปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไปและมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

ดังนั้นความเป็นพลเมืองจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศประชาธิปไตยให้ประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงจะมีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น”พลเมือง”ตามระบอบประชาธิปไตยความเป็นพลเมืองในสังคมจึงจำเป็นต้องสร้างกลไกการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่ทำให้เกิดพลเมืองที่มีความรับผิดชอบด้วยจิตสำนึกในตนเองและความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อชุมชนของตนเอง โดยคำนึงถึงเหตุและผลที่กำหนดไว้ในหลักนิติรัฐ ที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพความเป็นมนุษย์รวมถึงสิทธิมนุษยชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตลอดจนพลเมืองในประเทศต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ในการดำรงชีวิตในสังคม

การพัฒนาคน

การพัฒนาคนหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จึงมีแนวความคิดมาจากวิธีคิดแบบหลักเศรษฐศาสตร์ ที่เน้นการลงที่ในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับที่ 1-7 นั้นจะเน้นที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงมองว่าคนหรือมนุษย์เป็นทุนอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องมีการลงทุนกับมนุษย์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตของแรงงาน รวมไปถึงการลงทุนเกี่ยวกับการให้การศึกษา การฝึกอบรม การดูแลด้านสุขภาพและสวัสดิการที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงมีความจำเป็นต้องการลงทุนในตัวมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์กลายเป็นทุนด้านการผลิตสร้างความเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจซึ่งจะเห็นได้จากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-12 ที่ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทุกๆด้านให้คนเป็นกลไกขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนามนุษย์เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและจิตใจ เมื่อมนุษย์มีความสุขในการใช้ชีวิตโดยสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือกระบวนการเพิ่มความรู้ความชำนาญและความสารถโดยรวมของประชากรในสังคมซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์เพียงพอในแง่ปริมาณ เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพมีบทบาทและหน้าที่สร้างสรรค์ความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างดุล การที่มนุษย์จะมีคุณภาพได้นั้นจะต้องได้รับการดูแลตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และการดำรงชีวิตในสังคมในวัยต่างไป จนตายนั้นโดยเริ่มจาก

การปฏิสนธิ → เกิด → สู่วัยเด็ก → วัยแรงงาน → วัยชรา → จนถึงตาย

สถาบันที่จะต้องดูแลและเกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ในแต่ละช่วงวัยคือ

บ้าน + ตนเอง + โรงเรียน + วัด + โรงพยาบาล + รัฐบาล → นำไปสู่การพัฒนา

โดยการลงทุนด้านสุขภาพอนามัยและด้านการศึกษาจะส่งผลถึงกันเสมอ

กายดี → สมองดี → การศึกษาดี → สุขภาพดี → สุขภาพแข็งแรง

นอกจากนี้รัฐบาลยังเน้นการลงทุนด้านการศึกษาเพื่อให้มนุษย์มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีจุดมุ่งหมายในการแข่งขันทั้งในประเทศและต่างประเทศสามารถที่จะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่ได้เห็นความสำคัญการการพัฒนามนุษย์ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเป็นการพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ยั่งยืน โดยมีการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูมีความมั่นคงและยั่งยืนสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2559)

หลักธรรมกับการพัฒนาคน

หลักธรรมในพุทธศาสนาทุกหลักธรรมคำสอนล้วนสอนให้คนเป็นคนดีเป็นคนผู้มีคุณธรรมจริยธรรมสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนที่สมบูรณ์มีชีวิตที่มีความสุขในการดำเนินชีวิต ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตัวเองได้ตั้งไว้ จึงจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ๆ มีความรู้ มีทักษะและมีความสามารถในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานด้านการอยู่ร่วมในกันสังคม มีปัญญาและคุณธรรม ควบคู่ไปด้วย ดังคำที่ว่า "เมื่อไม่ได้พัฒนาที่จิตใจจะพัฒนาด้านใดๆ ก็ไร้ผล การพัฒนาจึงต้องเริ่มที่ใจคน เพื่อเกิดผลพัฒนาที่ถาวร ยั้งยืน"

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องที่สามารถฝึกฝนการพัฒนาตนเอง เป็นข้อที่จะต้องศึกษาข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือในการฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปโดยยึดหลักในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม 6 ประการด้วยกัน คือ สาราณียธรรม 6 หมายถึง ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีหรือหลักการอยู่ร่วมกัน 6 ประการ (พระสิทธิเดช สีลเตโช(เรื่องเดช), 2558) ได้แก่

1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตามโนกรรมตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคิตาได้สิ่งของใดก็มาแบ่งปันกัน คือเมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่ห่วงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งเฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5) สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่หน้ารังเกียจของหมู่คณะ

6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา (องฺ.ฉกฺก.22/282-3/321-3) ในความสามัคคีนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นสิ่งที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าได้อย่างดี เสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้รู้สึกดีต่อกันและกัน ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระองค์ทรงตรัสให้กับประชาชนชาวไทย ทรงแนะนำดังนี้

ประการแรก คือการที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือการที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือการที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริตในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่คือการที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจ และประพฤติปฏิบัติที่ลงลอยเดียวกัน.

ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนางานให้มีความประสบความสำเร็จ คือ สังคหวัตถุ 4 หมายถึงธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ ได้แก่

1) ทาน คือการให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ตลอดถึงการให้ความรู้และสั่งสอน

2) ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ คือวาจาที่เป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

3) อัตถจริยา คือการประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทางจริยธรรม และ

4) สมานัตตตาคือความมีตนเสมอ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้แก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี (ที.ปา. 11/140/167)

สรุปการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามวิถีพุทธ

หลักธรรมการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันเป็นอย่างมากใน การพัฒนาพลเมืองตามวิถีพุทธ เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาเริ่มที่ตัวบุคคลเป็นกลไกหลักในการพัฒนาประเทศให้มีความเป็นพลเมืองโดยนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ดำเนินชีวิตประจำวันโดยเริ่มที่ใจหรือมโนคือ เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตใจที่ดีงาม เมื่อความคิดในทางที่ดีถูกต้องจะส่งผลให้สมาชิกนั้นมีความสุจริต ทางกาย คือประพฤติในทางที่ดีงามถูกต้อง และวาจา พูดแต่ในสิ่งทีดี ซึ่งหลักธรรมในพุทธศาสนาสอนให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และมีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของใจบุคคล เมื่อสังคมมีการพัฒนา ที่มีการเน้นทางด้านการปรับพฤติกรรม พัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม ไว้ให้เกิดความสามัคคีทำให้เกิดการพัฒนาให้มีความประสบความสำเร็จตลอดจนการดำเนินชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด

ดังนั้น เมื่อคนเรานำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี ซึ่งทำให้มีชีวิตที่ดี มีสติดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเป็นประโยชน์แก่ตนเอง สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้องตามบทบาท หน้าที่ของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.**กรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉ บั บ ที่ 1 2 (2560-2564).**กรุงเทพมหานคร .2558.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล.การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”.บทความ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2552.

_____.**การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด.2555.

พระสิทธิเดช สีลเตโช(เรื่องเดช). **การพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางานตามแนววิถีพุทธ.** บทความ.ศาสนาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต.สาขาวิชาพุทธศาสนา.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ .2558.

สภาการศึกษา.**ยุทศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561**.กระทรวงศึกษาธิการ.

การพัฒนาสังคมไทยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

The development of Thai society according to Sufficiency Economy Philosophy

พระมหาอนันต์ องกุรสิริ (จิตอารี)
พระมหากิตติ กิตฺติเมธี
ธัชพล ยรรยงค์
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันนี้สังคมไทยกำลังเดินทางเข้าสู่ยุควิกฤตกระแสโลกาภิวัฒน์ที่ถาโถมเข้ามา ทำให้เยาวชนไทยหลงใหล ฟุ้งเฟ้อไปกับกระแสบริโภคนิยม ประกอบในปัจจุบันสังคมไทยกลายเป็นสังคมเดี่ยว เยาวชนขาดความรักความอบอุ่น เนื่องจากผู้ปกครองต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว จึงไม่ได้เอาใจใส่ อบรมสั่งสอน ดูแลบุตรหลานของตนเอง ส่งผลให้เยาวชนหันไปใช้เวลาอยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว ซึ่งอาจทำให้เกิดความเชื่อและค่านิยมที่ผิด ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เป็นแผนแม่บทในการ พัฒนาประเทศ ระยะ 5 ปี โดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้การพัฒนาประเทศในทุกระบบ มีความสอดคล้องกัน และนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” การพัฒนาที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาในด้านความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มองกันที่อุตสาหกรรม เน้นความเจริญทางวัตถุ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงเกิดแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนาโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการพัฒนาของประเทศไทย ประเทศไทยเองก็ได้ดำเนินการที่จะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้จากแผนการพัฒนาฉบับที่ 11, และ 12 ที่ให้สำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการ พัฒนาที่บูรณาการการเชื่อมโยงกันทุกด้านโดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน และสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัฒน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบ รู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนาวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและ ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐนักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกใน คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : การพัฒนา, สังคมไทย, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

At this moment, Thai society is in a critical situation. The revolutionizing globalization makes consumerism rise within the people. The trend of single family is also rising. As a consequence, parents focus on their career and money making, lacking enough time to take care and teach their children. A number of juveniles spend their time with their friends more, and that could result in learning inappropriate beliefs and values. Office of the National Economic and Social Development Board organize the 12th National Economic and Social Development Plan (2560 – 2564 B.E.) as a masterplan to develop the country within the duration of 5 years. The plan implements the principle of sufficiency economy to cohere all of the development and lead to stability, wealth, and sustainability. The former development emphasized economic and industrial expansion, and it is found that the result was not sustainable. The new developing progress at this moment focuses on centralizing ‘people’ as a main key of development. The 11th and 12th National Economic and Social Development Plan are evidences of this new focus as they implement integrated development of people and process by using economy as a tool to develop people and environment for sustainable society.

Sufficiency Economy” is a philosophy that stresses the middle path as an overriding principle for appropriate conduct by the populace at all levels. This applies to conduct starting from the level of the families, communities, as well as the level of nation in development and administration so as to modernize in line with the forces of globalization. “Sufficiency” means moderation, reasonableness, and the need of self – immunity for sufficient protection from impact arising from internal and external changes. To achieve this, an application of knowledge with due consideration and prudence is essential. In particular great care is needed in the utilization of theories and methodologies for planning and implementation in every step. At the same time, it is essential to strengthen the moral fiber of the nation, so that everyone, particularly public officials, academics, businessmen at all levels, adheres first and foremost to the principles of honesty and integrity. In addition, a way of life based on patience, perseverance, diligence, wisdom and prudence is indispensable to create balance and be able to cope appropriately with critical challenges arising from extensive and rapid socioeconomic, environmental, and cultural changes in the world.

Keywords: Development, Thai Society, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวาง

แผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดรับกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคต

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศในระยะ 5 ปี จะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติมีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้าน มีดุลยภาพทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ มีความสอดรับ เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอื่นๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม การพัฒนาสังคมไทย สามารถกระทำไปพร้อม ๆ กันทั้งสังคมในเมืองและสังคมชนบท แต่เนื่องจากสังคมชนบทเป็นที่อยู่อาศัยของชนส่วนใหญ่ของประเทศ การพัฒนาจึงทุ่มเทไปที่ชนบทมากกว่าในเมือง และการพัฒนาสังคมจะต้องพัฒนาหลาย ๆ ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะที่เป็นปัจจัยต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้แก่การศึกษา และการสาธารณสุข

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทางหรือขอบเขตการเปลี่ยนแปลง ที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้าเป็นการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 33.) ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” คือ “ทำให้เจริญ” การพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ“การพัฒนา” หมายถึงความเจริญก้าวหน้าเช่น การพัฒนาชุมชน การพัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ตรงต่อความต้องการมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า“การพัฒนา”คือกระบวนการของการ เคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่ สภาพที่น่าพอใจจึงเป็นกระบวนการ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์ โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือการพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ที่มีการวางแผนไว้ แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป คือ ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวมันเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ

1. “การพัฒนา” ในความเข้าใจสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุรูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ดีทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อประชาชนจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สุขภาพอนามัย การศึกษา การมีงานทำ มีรายได้เพียงพอในการครองชีพ ประชาชนได้รับความเสมอภาค ความยุติธรรม มีคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกขั้นตอนอย่างมีระบบ เป็นต้น

2.“การพัฒนา” แง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

วิทยา กรเชียงกูล (2527, หน้า 17-18.) การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการ ของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วยความต้องการทั้งหมดนี้ บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อที่ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการ เพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า การเคลื่อนย้ายจากความด้อยพัฒนาให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึงได้อย่าง แท้จริง โดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา กล่าวคือการพัฒนาเป็นการปรับปรุงเงื่อนไขที่ไม่พึง ปรารถนาต่างๆ ในสังคม”

พิชญ์ สมพอง (2529 ,หน้า 18-19.) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และไม่ใช่เศรษฐกิจที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนแปลง หลายๆ ด้าน ทั้งในด้านปริมาณ(Quantity) และคุณภาพ (Quality) มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช่สภาวการณ์ใดสภาวการณ์หนึ่งกระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงและการ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกออกเป็นโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนาซึ่ง Hoogvelt อธิบายว่าการพัฒนามีอยู่ 3 ฐานะ ได้แก่

1) การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้หมายถึง กระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ รวมทั้งขององค์กรทางวัฒนธรรมด้วยการพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่า แนวใหม่ ความแตกต่าง ทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการทำให้ดีขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

2) การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็น กระบวนการเปลี่ยนแปลง และความเจริญเติบโตของสังคม ด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่างๆ Hoogvelt ได้อธิบายถึงการพัฒนาของสังคมที่ด้อยพัฒนา ด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบ พาณิชย์ ระบบอาณานิคม อาณานิคมยุคใหม่ การแปลงสภาพโครงสร้างของสังคมดั้งเดิมด้วยการเป็นสมัยใหม่ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติค่านิยม สถาบันต่างๆ ภายใต้ลัทธิอาณา นิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

3) การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการการพัฒนาในฐานะนี้ถือว่า การพัฒนา จะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโตและการ เปลี่ยนแปลงโดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาหลายๆ เป้าหมายรวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้ง การพัฒนาวัตถุและพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และ การพัฒนาจิต เป็นต้น ซึ่งตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมหรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้าน จิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมี ความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็น ส่วนสำคัญ ถ้าจะให้รถไปด้วยคนดี ของดีก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและ ธรรมชาติ

สังคมไทยในปัจจุบัน

สังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก จนขาดหลักการพัฒนาทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงต้องใช้ คำว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย เป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก้าวไปกับระบบเทคโนโลยีและกลไกของการตลาด อันก่อเกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ของอีกฝ่ายในการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นประชาสังคม (Civil Society) หรือ รัฐประชาชาติ (Nation State) ก็ตาม แต่การเข้ามามีอิทธิพลนั้นชาวโลกก็ยังต้องการระบบบริหารแบบ Good Governance อยู่ดีจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมา เนื่องจากสังคมไทยไปต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยเริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับเอาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเข้ามา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก ทำให้สังคมไทยมีสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา-modernization without development" กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ที่ผนึกกำลังกับเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การวิจัยพัฒนา และบุคลากรทั้งในและระดับโลก นี่เป็นแนวคิดทิศทางการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” ของรัฐบาลในปัจจุบัน จะเป็นได้จริงแค่ไหนไม่ใช่คอยติดตามอย่างเดียว แต่ต้องช่วยกันทุกฝ่าย คนละไม้คนละมือตามภารกิจโดยเฉพาะคนในวงการศึกษา คิดว่านี่เป็นแสงสว่างจ้าทีเดียวที่จะทำให้ไทย หลุดพ้นจาก”ประเทศกำลังพัฒนา” กลายเป็น “ประเทศพัฒนาแล้ว” อย่างแท้จริง ดังนั้น การพัฒนาสังคมไทยที่จะก้าวไปสู่การแข่งขันกับนานาชาติ หรือการที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในเวทีโลก จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ อย่างน้อยก็จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ โดยหันมาเน้นในการสร้างวัฒนธรรมทางด้านจิตใจไม่ใช่ส่งทางด้านวัตถุจนมากเกินไป โดยใฝ่หาความรู้และสู้สิ่งที่ยาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาคน พัฒนาตน พัฒนางานตามหลักพระพุทธศาสนา ให้มีคุณภาพและศักยภาพนั่นเอง เมื่อพิจารณาในแง่มุมของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักหนึ่งในสังคมไทย ที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมไทย ก็จะพบว่า ในอดีตพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับสังคมไทย จนคนไทยมีลักษณะนิสัยที่เด่นชัด คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบสนุกและชอบทำบุญ ซึ่งนับเป็นความวิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องบุญเข้าด้วยกัน ดังปรากฏในประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวชนาค งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก พระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมา เนื่องจากสังคมไทยไปต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยเริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับเอาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเข้ามา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก ทำให้สังคมไทยมีสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา-modernization without development" คือการที่ประเทศไทยมีความทันสมัยจริงแต่ภายนอก แต่ในเนื้อหาแล้วไม่ได้พัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังมีนักปราชญ์คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) วัดญาณเวศกวัน ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การที่สังคมไทยได้รับเอา

ความเจริญแบบตะวันตกเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรม ทำให้สังคมไทยรับเอาความเจริญตามแบบอย่างตะวันตกอย่างเต็มที่ แต่การรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น ไม่สอดคล้องกับภูมิหลังของสังคมไทย เพราะคนไทยมักจะรับในเข้ามาในแง่ของการเสพบริโภค หรือรับเอาแต่สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ทำให้คนไทยที่แต่เดิมมีวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม และมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายอยู่แล้ว กลับเสพติดความสบายจากวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้นและกลายเป็นคนมักง่ายมากยิ่งขึ้น โดยขาดพื้นฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่เป็นวัฒนธรรมแห่งการใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก

นอกจากนี้แล้วลักษณะเดิมของสังคมไทยที่มีวัตถุพรั่งพร้อม (ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว) ไม่มีความบีบรัดทางเศรษฐกิจ มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย เพราะมีวัตถุเสพบริโภคที่พรั่งพร้อมที่จะบำรุงบำเรอร่างกาย ลักษณะเช่นนี้ไปกันได้ด้วยดีกับการรับเอาเทคโนโลยีจากต่างชาติ ที่เข้ามาพร้อมกับกระแสบริโภคนิยม และสอดคล้องกับกระแสความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยที่มีมาแต่เดิม เกิดเป็นวัฒนธรรมเทคโนโลยีผสานไสยศาสตร์ คือ การพึ่งพาสิ่งภายนอกโดยที่ไม่ต้องลงมือทำการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่รอผลดลบันดาล พึ่งพาอำนาจภายนอกต่าง ๆ สังคมไทยจึงตกอยู่ในสภาพความอ่อนแอ ขาดความเข้มแข็งที่จะไปพัฒนาประเทศ นั่นก็คือการสร้างคนไทยให้มีจิตใจวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อันเป็นลักษณะของความใฝ่รู้ รักความจริง ชอบเหตุผลนิยมปัญญา ชอบค้นคว้า แสวงหาสืบสาว ตรวจสอบ และการทดลองจนค้นพบความจริง และจิตใจของนักเทคโนโลยีที่ใฝ่สร้างสรรค์ และจิตใจแห่งนักอุตสาหกรรมที่เพียรบากบั่นสู้สิ่งยาก นอกจากจะต้องหันมาสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้สู้สิ่งยากแล้ว ท่านยังเห็นว่าคนไทยยังจะต้องมีวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้ อีกด้วย นั่นก็คือ คนไทยจะต้องไม่มองเห็นเฉพาะประโยชน์ของตัวเอง ของพวกพ้อง หรือมองเห็นเฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องมองให้กว้างออกไปในสังคม โลก และธรรมชาติ ซึ่งมิได้จำกัดขอบเขตอยู่กับเพียงสังคมใดสังคมหนึ่ง และจะต้องมองในลักษณะของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือ การที่จะสร้างสรรค์ได้จะต้องมีความใฝ่รู้ในสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ สิ่งที่สังคมไทยจะต้องดำเนินการอีกประการหนึ่งก็คือ การรักษาวัฒนธรรมแห่งเมตตาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ได้แก่ การรักษาความมีน้ำใจ ความรัก ความปรารถนาดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันต่างๆ ตลอดจนการนับถือกันเป็นพี่น้อง เป็นต้น อันเป็นพื้นเพภูมิหลังของสังคมไทยมาแต่เดิม ในขณะเดียวกัน สังคมไทยก็จะต้องพัฒนาวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา คือ ความใฝ่รู้ เข้าถึงความจริง และการคิดหาทางแก้ไขปัญหาในสิ่งต่างๆ เพื่อที่จะสามารถดำรงสังคมอยู่ได้ในโลกแห่งการแข่งขันในปัจจุบัน การที่คนไทยจะก้าวไปสู่ทิศทางที่กำหนดไว้ได้นั้น ท่านเห็นว่า “คนไทยจะต้องมีปัญญาที่เข้มแข็ง จะมองเรื่องอะไรต้องมองให้ชัด จะศึกษาอะไรต้องให้รู้เข้าใจชัด โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนของเรา จะต้องให้เขาพัฒนาตัวขึ้นมาชนิดที่ได้ปัญญาที่แท้ ไม่ใช่อยู่แค่สักแต่ว่าความโก้ แต่จะต้องกระจ่าง ชัดเจน เรียนรู้อะไรต้องชัดเจน ให้เกิดปัญญาที่แท้จริง แล้วเราก็จะมาช่วยแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคมได้จริง สังคมก็จะเดินหน้าไปได้”

ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัฒน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ

เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้ (http://www.chaipat.or.th สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2561)

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ธวัชชัย เพ็งพินิจ (2552, หน้า 3) และคณะ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” โดยไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

(สำนักงาน ก.ศศ. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2549: 6) การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และ การกระทำ ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณา ดังนี้คือ

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกในเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะความพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับ การปฏิบัติได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 2 เงื่อนไข หรือเรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้

ประเวศ วะสี (2550, หน้า 24 - 27) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือได้ว่าเป็นปรัชญาที่เป็นการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเรามาตั้งแต่ปี 2517 เมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี 2541 ทรงได้มีพระมหากรุณาธิคุณอธิบายเพิ่มเติมถึงคำว่า “พอเพียง” หมายถึง “พอมีพอกิน” พอมีพอกินก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเองถ้าแต่ละคนมีพอมีพอกินก็ใช้ได้ยิ่งถ้าประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดีประเทศไทยสมัยก่อนนี้พอมีพอกินมาสมัยนี้อิสระไม่มีพอมีพอกินจึงจะต้องเป็นนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้ทุกคนพอเพียงได้พอเพียงนี้ก็หมายความว่ามีกินมีอยู่ไม่ฟุ่มเฟือยไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าเปรียบเทียบคำว่าพอเพียงคำกับว่า self-sufficiency นั้นหมายความว่าผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นไปตามที่เรียกว่ายืนบนขาของตัวเองแต่ว่าพอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีกคือคำว่าพอก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเองคนเราถ้าพอใจในความต้องการมันก็มีความโลภน้อยเมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อยถ้าประเทศไทยมี

ความคิดอันนี้มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่าพอประมาณซื่อตรงไม่โลภอย่างมากคนเราก็มีความสุขพอเพียงนี้อาจจะมีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นต้องให้พอประมาณพูดจาก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียงปฏิบัติก็พอเพียง

ดังนั้นความหมายเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯและความคิดเห็นของนักวิชาการหมายถึงการปฏิบัติด้วยการพึ่งตนเองมากที่สุดด้วยทางสายกลางอย่างพอดีพอมีพอกินใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีได้อย่างมีคุณค่าไม่สร้างความเดือดร้อนและไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นด้วยการตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผลและมีการเตรียมตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้มีความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่ง กมลพร กัลยาณมิตร (2550, หน้า 24.) กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณา ดังนี้คือ

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกในเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะความพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับ การปฏิบัติได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ 2 เงื่อนไข หรือเรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้ (ปรียานุช พิบูลสราวุธ. 2549: ออนไลน์)

คุณลักษณะ 3 ประการ หรือ 3 ห่วง ประกอบด้วย

1. พอประมาณ คือ ความพอเหมาะกับตนเอง สิ่งแวดล้อม และสังคมตนเอง ไม่มากไป น้อยไป ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และมีความสมดุลระหว่างจ่ายกับรายรับ

2. มีเหตุมีผล คือ การตัดสินใจความพอเพียง อย่างมีเหตุมีผลจากปัจจัย ที่เกี่ยวข้อง จากผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วยความไม่ประมาท มีสติ มีความจำเป็น ไม่เกินฐานะ ประหยัดคุ้มค่า

3. มีภูมิคุ้มกัน คือ การเตรียมตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ พิจารณาความเป็นไปได้ของสถานการณ์ มีความพร้อมในการรับความเสี่ยง ด้วยการวางแผน การออมเงิน การแบ่งปันผู้อื่น และการเรียนรู้พัฒนาตนอย่างต่อเนื่องคุณลักษณะ 2 เงื่อนไข คือ การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับคุณลักษณะ 2 เงื่อนไขพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบ การวางแผน และระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2.เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

สรุป

สังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก จนขาดหลักการพัฒนาทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงต้องใช้ คำว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย เป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก้าวไปกับระบบเทคโนโลยีและกลไกของการตลาด อันก่อเกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ของอีกฝ่ายในการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นประชาสังคม (Civil Society) หรือ รัฐประชาชาติ (Nation State) ก็ตาม แต่การเข้ามามีอิทธิพลนั้นชาวโลกก็ยังต้องการระบบบริหารแบบ Good Governance อยู่ดี ดังนั้น การพัฒนาสังคมไทย ให้มีศักยภาพเพื่อก้าวไปสู่การแข่งขันกับนานาชาติ หรือการที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในเวทีโลก จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ อย่างน้อยก็จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ โดยหันมาเน้นในการสร้างวัฒนธรรมทางด้านจิตใจไม่ใช่ส่งทางด้านวัตถุจนมากเกินไป โดยใฝ่หาความรู้และสู้สิ่งที่ยาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาคน พัฒนาตน พัฒนางานตามหลักพระพุทธศาสนา ให้มีคุณภาพและศักยภาพนั่นเอง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อนำไปเป็นหลักแนวคิดในการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางการปฏิบัติไปสู่วิถีแห่งความพอเพียงและเมื่อภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540 พระองค์ได้เน้นย้ำแนวทางแก้ไข เพื่อให้ชาวไทยรอดพ้นจากวิกฤตและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาในด้านความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มองกันที่อุตสาหกรรม เน้นความเจริญทางวัตถุ จนเกิดผลร้ายต่อธรรมชาติแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ธรรมชาติร่อยหรอ และเกิดปัญหามากมายไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาสังคมและปัญหาสภาพจิตใจ จึงเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด กำลังจะทำให้โลกสู่หายนะ และความพินาศ เพราะเป็นการพัฒนาที่เสียสมดุล ทำให้โลกไม่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนจึงเกิดแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนาโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการพัฒนาของประเทศไทย ประเทศไทยเองก็ได้ดำเนินการที่จะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้จากแผนการพัฒนาฉบับที่ 11, และ 12 ที่ให้สำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการ พัฒนาที่บูรณาการการเชื่อมโยงกันทุกด้านโดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน และสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ “จุดอ่อน”ของการพัฒนาที่สำคัญ คือ ระบบบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายล้าสมัยนำไปสู่ปัญหาเรื้อรังของประเทศ คือ การทุจริตประพฤติมิชอบที่เกิดขึ้นทั้งในภาคราชการและในภาคธุรกิจเอกชนขณะเดียวกันคุณภาพการศึกษาของคนไทยยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ไม่สามารถปรับตัวรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งฐานะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยอ่อนแอ ไม่เอื้อต่อการพัฒนาวัตกรรม รวมทั้งความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจยังด้อยประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ความยากจน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น ได้สร้างความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาทางสังคมมากขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

กมลพร กัลยาณมิตร, **การนำนโยบายอยู่ดีมีสุขไปปฏิบัติในจังหวัดนนทบุรี,** กรุงเทพมหานคร : 2550.

คูณ โทขันธ์, **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์ , 2545.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช แปล, UNDP, Public Sector Management, Governance, and Sustainable Development (New York, 1995). **ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง** . กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุขุมและบุตร จำกัด, 2541.

ทิตยา สุวรรณชฎ, **สังคมวิทยา,** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ธนภณ สมหวัง. “**พุทธศาสนากับการพัฒนาไทยแลนด์ 4.0**” [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล **:** http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641259 (สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2561)

ธวัชชัย เพ็งพินิจ และคณะ. **รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม**, กรุงเทพมหานคร : 2552.

ประเวศ วะสี. (2550). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวคิดพลิกเศรษฐกิจสังคม.กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).**พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พิชญ์ สมพอง. **สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์. 2529.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ. 2525.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546**,

วิทยา กรเชียงกูล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2527.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย: แนวทางวิจัยและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, 2525.

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง [ออนไลน์].แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th (สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2561)

ถอดทฤษฎีสู่โครงการราชดำริ [ออนไลน์].แหล่งที่มา: https://positioningmag.com/9254 (สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2561)

2.ภาษาอังกฤษ

Misra, r.p. and Jonjo, M. (ed.), **the Changing Perspective of Development Problems In Misra**, Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong, 1981.

บทบาทและประสบการณ์สร้างสรรค์ของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน
The Role and Creative Aging in Community Development

จ่าสิบเอก ชัยภัทร พุฒซ้อน
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาวิศิต ธีรวโส (กลีบม่วง)
พระปลัดสุระ ญาณธโร (จันทึก)
อาจารย์ประจำหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ
อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

บทคัดย่อ

บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้สร้างสรรค์เศรษฐกิจโดยการนำทักษะในวิชาชีพต่างๆมาส่งเสริมการสร้างงานอาชีพ รายได้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชน บทบาทนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากการนำภูมิปัญญามาใช้ป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมบทบาทในฐานะหมอพื้นบ้านจากการนำภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านไทยในการดูแลสุขภาพของชาวบ้านในชุมชน บทบาทนักสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยการเลือกสรรกลั่นกรองข้อมูลด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม บทบาทของผู้สร้างทุนมนุษย์ให้ชุมชนในด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งต่อตนเอง และสังคม ผู้สูงอายุยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติ โดยเป็นผู้มีจิตสาธารณะ เป็นผู้ที่มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี แสดงถึงการเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บทบาทดังกล่าวเป็นการสร้างความพร้อมในการรับมือกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอนาคต
คำสำคัญ: บทบาทผู้สูงอายุ การสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชน

Abstract

The role of the elderly in community development, to create the economy by their skills in various professions to promote job creation, income and quality of life of villagers in the community. The role of environmental conservationists in adopting the wisdom to prevent environmental problems, ethno medicine. The role of cultural heritage, to carefully selecting the information and reason, realize the value, benefit and practice appropriately. The role of capital human management, and the role for national security development. All of the aging roles will keep up with elderly society for future.
Key words: role aging, capacity creative, community development

บทนำ

ปัจจุบันมนุษย์มีอายุคาดเฉลี่ยยืนยาวมากกว่าที่ผ่านมา องค์การสหประชาชาติให้คำนิยามของ "ผู้สูงอายุ" หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิงซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไปนับตั้งแต่อายุเกิด ขณะที่องค์การอนามัยโลกระบุว่าประเทศต่างๆทั่วโลกได้คำนิยามสำหรับผู้สูงอายุต่างกัน ทั้งนิยามตามอายุเกิด หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป หรือตามการกำหนดทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสภาพร่างกาย บางประเทศจึงมักจะนิยามผู้สูงอายุโดย

นับจากอายุ 65 ปี ขึ้นไป เป็นต้นสำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 กำหนดให้บุคคลที่มีอายุ 60 ปี บริบูรณ์และมีสัญชาติไทยเป็นผู้สูงอายุหรือที่เรียกกันว่า "ผู้สูงวัย" โดยแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) เป็นช่วงวัยที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79ปี) เป็นช่วงวัยที่เริ่มมีอาการเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอ มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรังและผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) เป็นช่วงวัยที่เจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะเสื่อมสภาพ อาจมีภาวะทุพพลภาพ จำนวนผู้สูงอายุทั่วโลกมีจำนวนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งแต่ละประเทศทั่วโลกจะต้องเตรียมความพร้อมและมีแผนรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างจริงจัง

สังคมแห่งผู้สูงอายุ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2012) คาดการณ์ว่าในปีพ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050) จำนวนประชากรของผู้สูงอายุทั่วโลกที่มีอายุ 65 ขึ้นไป จะเพิ่มสัดส่วนเป็นเท่าตัว คิดเป็นร้อยละ 11 ของจำนวนประชากรโลกทั้งหมด กล่าวคือ 1 ใน 5 ของประชากรโลกจะมีอายุตั้งแต่ 65 ปี ขึ้นไป” นั่นหมายความว่า สังคมโลกกำลังจะกลายเป็นสังคมแห่งผู้สูงอายุ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันซึ่งล้วนส่งผลต่อสุขภาพ (Health) และการมีอายุยืนยาว (Longevity) ทั้งสิ้น

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ของสังคมไทย เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ.2547-2548 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งหมด และในปีพ.ศ.2557 (ค.ศ.2014) พบว่ามีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในช่วงปีพ.ศ. 2567-2568 และคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเข้าสู่ "สังคมสูงวัยระดับสุดยอด" ในปีพ.ศ.2575 โดยสหประชาชาติคาดการณ์ว่าสัดส่วนผู้สูงอายุของไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในแถบภูมิภาคอาเซียน โดยจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วกว่าประมาณ 20 ปี อย่างไรก็ตาม ปีพ.ศ.2583 (ค.ศ.2040) ทุกประเทศในอาเซียนจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2017)

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมแห่งผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบในอีกไม่นานแต่สังคมไทยกลับมอบพื้นที่และโอกาสในการดำรงชีวิตให้แก่เด็ก วัยรุ่น และวัยทำงานมากกว่าผู้สูงอายุมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของค่านิยมและมโนทัศน์ต่อผู้สูงอายุแบบเก่า กล่าวคือ แม้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่องและเป็นที่เคารพนับถือในกลุ่มคนรุ่นหลัง แต่คนไทยยังยึดติดกับกรอบความคิดเดิมที่ว่าผู้สูงอายุมักจะประสบกับภาวะถดถอยทั้งทางร่างกายและ/หรือจิตใจ จึงไม่ควรทำงานหนัก แต่ควรจะได้พักผ่อนอยู่กับบ้านเฉยๆ เพื่อให้ลูกหลานดูแลมากกว่าส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ว่าเป็นบุคคลที่ต้องการพึ่งพิงสูง หรือกระทั่งเป็นภาระของสังคม ในทางกลับกันการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในสังคมย่อมส่งผลกระทบเชิงนโยบายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งด้านการศึกษา ด้านแรงงาน ด้านสิ่งแวดล้อม และสวัสดิการผู้สูงอายุจึงถือเป็นโจทย์ท้าทายที่ประเทศไทยจะต้องเร่งดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง หาทางเพิ่มโอกาสให้กับผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่น มีกลไกเพื่อสร้างความมั่นคงด้านรายได้ สนับสนุนทัศนคติใหม่ต่อผู้สูงอายุพัฒนาการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและระบบขนส่งสาธารณะ เป็นต้น

เมื่อมองในภาพรวมของสถานการณ์ในปัจจุบันของผู้สูงอายุ ที่พบว่าสังคมที่อาศัยอยู่นั้นขาดการวางแผนสนับสนุนแรงงานสูงอายุ เช่น การจ้างงานต่อเนื่อง การกำหนดเพดานค่าจ้างสำหรับผู้สูงวัย เป็นต้น ด้วยมุ่งหวังว่าจะช่วยบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานจากจำนวนและสัดส่วนประชากรวัยแรงงานลดลง และคลายความวิตกกังวลเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปได้ด้วย สังคมต้องหันกลับมาคิดทบทวนทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงวัยเสียใหม่ เพื่อการใช้ชีวิตสมวัยอย่างมีพลังเต็มเปี่ยม ไม่มองอายุเป็นอุปสรรค หากแต่ใช้ต้นทุนประสบการณ์อันทรงคุณค่าจากความรู้ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์อันหลากหลายที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยหรือผู้ใช้ (user) เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาสังคมที่ตนอาศัยอยู่

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงของช่วงอายุวัยส่งผลให้มีการปรับบทบาททางสังคมในแต่ละช่วงอายุบุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใด ย่อมน่าจะขึ้นอยู่กับการยอมรับบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตด้วยนอกจากนี้การสร้างบทบาททางสังคมของตนขึ้นมาใหม่เพื่อทดแทนบทบาทหน้าที่ที่สูญเสียไปขึ้นกับบทบาททางสังคมและการมองเห็นคุณค่าของตนเองเป็นสำคัญ ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Role Theory) อธิบายถึง อายุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล บุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใด ย่อมน่าจะขึ้นอยู่กับการยอมรับบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตด้วย บทบาททางสังคมจะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มากโดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้านเพื่อให้ผู้สูงอายุวัยเดียวกันได้พบปะสังสรรค์กัน ปรึกษาหารือในการที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วย สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีความสุข อยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเหมาะสม กล่าวคือ เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับประโยชน์จากสังคมเสมอเหมือนสมาชิกอื่นๆในสังคม ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความสามารถแตกต่างกันไป จึงสามารถเลือกทำงานอาสาสมัครได้ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุมีต่อเนื่อง

สิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุมากกว่าการลดบทบาท (Role Loss) ทางสังคมลง จะพบว่าผู้สูงอายุมีทัศนะเกี่ยวกับตนเองในทางบวกและมองโลกในแง่ดีจะมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมและบทบาทใหม่ๆให้กับผู้สูงอายุพอสมควร ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (Activity Theory) อธิบายว่า ถ้าบุคคลใดมีกิจกรรมมากอย่างจะสามารถปรับตัวได้มากขึ้นเท่านั้นและมีความพึงพอใจในชีวิตสูงที่ทำให้เกิดคงวามสุขในการดำเนินชีวิตต่อไป แนวคิดนี้จะเห็นว่ากิจกรรมเป็นกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาในส่วนต่างๆของร่างกายให้สมวัย กิจกรรมที่น่าจะจัดให้กับผู้สูงอายุ ได้แก่ งานอดิเรกต่างๆ งานอาสาสมัคร เป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานต่างๆ และเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ หรือเกษียณอายุงานแล้ว เวลาว่างหาได้ง่าย และมีมาก กิจกรรมยามว่างไม่ว่าเพื่อนันทนาการ หรือการเรียนรู้สิ่งใหม่ หรือให้บริการผู้อื่น จึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งนำความพึงพอใจมาให้ทำให้มีชีวิตชีวาและมีความหมาย การที่เกษียณอายุการงานอย่างไม่มีจุดหมาย จะนำไปสู่ความเซ็ง เบื่อหน่าย และแยกตัวออกจากสังคม ความจริงนั้นกายและจิตใจเจริญงอกงาม ขึ้นตามแรงกระตุ้นของกิจกรรมต่างๆ มากระตุ้นชีวิตของเราให้เจริญงอกงาม

จะเห็นได้ว่า บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับการยอมรับและกับปรับตัวของตนเองในแต่ละช่วงอายุ โดยพบว่าผู้สูงอายุมีทัศนะเกี่ยวกับตนเองในทางบวกและมองโลกในแง่ดีจะมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมและบทบาทใหม่ๆที่จะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มากโดยการรวมกลุ่ม ของผู้สูงอายุในวัยเดียวกันความสนใจในสิ่งเดียวกันได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน ปรึกษาหารือในการที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วยที่ รู้สึกถึงความมีคุณค่าในตนเองสร้างความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงวัยที่ทำให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิตต่อไป

ประสบการณ์อันทรงคุณค่าของผู้สูงอายุ

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนำมาซึ่งความท้าทายสำหรับรัฐบาลและสังคมจำเป็นต้องมองวิกฤติการณ์เป็นโอกาส ด้วยการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาความท้าทายเหล่านี้ ในการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (The Second World Assembly on Aging 2002) จัดขึ้นที่กรุงแมดริด ประเทศสเปน ปี ค.ศ.2002 ได้เน้นประเด็นหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ร่วมในการพัฒนา โดยเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นโยบายและการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ได้รับสวัสดิการเท่านั้น เปลี่ยนมาเป็นการใช้มิติทางศักยภาพและประสบการณ์จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงคุณค่าในตัวของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

ผู้สูงอายุในสังคมถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นผู้ถึงพร้อมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ เพียบพร้อมไปด้วยความรูและประสบการณ แม้ผู้สูงอายุจะเข้าสู่วันที่ร่างกายอ่อนแอเสื่อมถอยแล้วก็ตามแต่ก็ยังพร้อมและสามารถที่จะช่วยเหลือครอบครัวและสังคมได้ ทัศนคติต่อผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายที่ช่วยสร้างเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ การสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Action Ageing) โดยกำหนดโครงการที่เหมาะสมกับกลุ่มวัยต่างๆ เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดี ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้นำศักยภาพที่มีในตัวเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมนั้นถือว่าเป็นการเพิ่มคุณค่าในตัวเองของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะเป็นไปในลักษณะของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน และสังคม หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาสาสมัคร” หรือ “จิตอาสา” การรวมกลุ่มเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบสโมสร หรือชมรมโดยอาจจะยึดความพร้อมของผู้สูงอายุเป็นหลักการมุ่งเน้นส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุนั้นในความรู้และความสามารถ พร้อมทั้งภูมิปัญญาที่จะนำมาแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมได้อย่างเต็มทีเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ”อย่างสมบูรณ์

การสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุโดยมองเห็นศักยภาพที่มีในผู้สูงอายุด้วยประสบการณ์อันทรงคุณค่า ในความรู้และความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ พร้อมทั้งภูมิปัญญาที่สะสมมายาวนาน ที่จะนำมาแบ่งปันและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น ส่งเสริมให้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เป็นการเพิ่มคุณค่าและความภาคภูมิใจในตัวเองของผู้สูงอายุด้วย

การสร้างพลังอำนาจให้กับผู้สูงอายุ

การเสริมสร้างพลังอำนาจเกิดมาจากแรงผลักดันในตัวบุคคล หรือความสามารถของบุคคลในการโน้มน้าวชักจูงให้บุคคลอื่นทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่บุคคลนั้นต้องการ (Maquis& Huston, 1996) และเป็นความสามารถสั่งการให้บุคคลอื่นกระทำบางสิ่งที่ต้องการได้ หรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บังเกิดขึ้น (Catalano,1996) โดยต้องมีฐานอำนาจในการรองรับ โดยอาจจะมาจากตำแหน่งหน้าที่ที่ครองอยู่ (Position Power) หรือมาจากความสามารถบุคลิกลักษณะเฉพาะตน (Personal Power) (Schermerhorn,Jr., 1999)

การเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุมาจากอำนาจเฉพาะตนที่มาจากความเชี่ยวชาญ (Expert Power) เป็นความสามารถที่เหนือบุคคลอื่นเนื่องจากมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่แสดงให้เห็นเป็นประจักษ์และเกิดการยอมรับในชุมชน โดยใช้ความรู้นั้นมามีส่วนในการช่วยเหลือ ผลักดัน ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามจนบรรลุตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ อีกทั้งยังผู้อื่นยอมรับนับถือและต้องการเลียนแบบ (Reference Power)และยังเป็นผู้มีอำนาจในการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือล่วงรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์ หรือความเป็นจริงต่างๆที่สามารถทำให้ทำนายพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ในอนาคตได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

การพัฒนาในการใช้อำนาจที่กล่าวมานั้น จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งสามารถช่วยเหลือตนเองได้และยังสามารถแสดงศักยภาพของตนเองออกมาได้อย่างเต็มที่โดยการดึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่นอกเหนือจากการช่วยเหลือตัวเองได้แล้วยังสามารถมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ประสบปัญหาที่ใกล้เคียงหรือเช่นเดียวกับตนเองได้ ทั้งการช่วยเหลือทางด้านจิตใจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นการเสริมพลังอันก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเอง มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นจากทัศนคติในแง่บวกต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายไม่ท้อแท้ หมดหวังกับสภาพปัญหา มีกำลังใจที่จะเผชิญการเปลี่ยนแปลงด้วยคาดหวังจะทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีความเชื่อมั่นในประสบการณ์ที่สั่งสมมาสามารถถ่ายทอกให้กับให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและยังสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพิ่มความสามารถในการพิจารณาตนเองด้วยเหตุและผล เกิดจิตสำนึกรับผิดชอบสังคมร่วมกันในการแก้ไขปัญหา นำไปสู่ความรู้และทักษะในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิธีการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการของชุมชน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีปัจจัย 3 ด้าน อันประกอบไปด้วย

1.ปัจจัยส่วนบุคคล ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความสามารถในการดูแลตนเอง และมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมได้ดี และมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำงานอดิเรก หมายถึง วิถีทางในการใช้เวลาทำกิจกรรมด้านต่างๆ นอกเหนือไปจากหน้าที่การงานประจำเป็นการใช้เวลาว่างที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้กระทำโดยตรง เช่น งานอดิเรก และสุขภาพ ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาสุขภาพที่ทรุดโทรมลง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และการต้องพึ่งพิงผู้อื่น สิ่งนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกด้อย ในสายตาของบุคคลทั่วไปและมีผลต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุด้วย

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักของผู้สูงอายุ ทำให้รายได้ลดน้อยลง ส่งผลต่อความสามารถในการดูแลตนเอง ทางด้านสุขภาพ และส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

3. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทำให้ต้องเสียบทบาทในการทำงาน ผู้สูงอายุจึงเปลี่ยนจุดสนใจไปยังครอบครัว หาบทบาทใหม่ให้กับตนเอง ด้วยการเป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำช่วยดูแลลูกหลานภายในบ้าน หากความสัมพันธ์ในครอบครัวดี จะส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ส่วนด้านความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลภายนอก หรือสังคมนั้น ในปี 1986 เบอร์กแมน ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุจำนวน 7,200 คน เป็นเวลา 10 ปี พบว่าผู้สูงอายุที่แยกตัวออกจากสังคมมีอัตราการตายสูงกว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม ถึง 2.5 เท่า

จากปัจจัย 3 ด้านที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในส่วนของงานอดิเรกและการมีสัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัว รวมทั้งสังคมซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ดังที่ได้กล่าวไว้แต่ต้น ในเรื่องของกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุซึ่งอาจกลายเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ ที่ควรมีต่อสังคม ครอบครัว และชุมชน เพื่อการมีคุณค่าในชีวิตและเพิ่มความพึงพอใจตนเองของผู้สูงอายุ อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ **กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ** (Informal activity) ทั้งการช่วยเหลืองานของสมาชิกในครอบครัว และการพบปะสังสรรค์กับผู้อื่นในสังคม **กิจกรรมที่มีรูปแบบ** (Formal activity) เช่น เข้าร่วมในสมาคมต่างๆ การเข้ากลุ่มทางศาสนา การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมภายนอกครอบครัว เป็นต้น และ **กิจกรรมที่ทำคนเดียว** (Solitary activity) เป็นการทำงานในยามว่าง กิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจส่วนตัว และกิจกรรมภายในบ้าน ดังนั้น การสร้างเสริมคุณค่าให้กับชีวิตผู้สูงอายุต้องมีการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละบุคคลและความต้องการผู้สูงอายุ

แนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยผู้สูงอายุ

สังคมไทยดั้งเดิมมีลักษณะเด่นที่เป็นวัฒนธรรมของชาติคือ การให้ความเคารพนับถือและยกย่องผู้สูงอายุ เพราะเป็นผู้ที่มากทั้งอายุและประสบการณ์จึงสามารถบอกเล่าความหลังและการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาแต่ในอดีตอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ในระยะแรกของแผนพัฒนาประเทศมีการจัดทำระบบฐานข้อมูลของผู้เกษียณอายุ โดยจำแนกตามประสบการณ์ความเชี่ยวชาญ ตลอดจนความสนใจที่จะช่วยเหลือในสาขาพัฒนาต่างๆในแต่ละภูมิภาค ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้ถูกเรียกว่า “วุฒิอาสาสมัคร” ได้ให้ความช่วยเหลือแก่หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ตามคำขอของหน่วยงานต่างๆ ด้วยการเป็นที่ปรึกษา วิทยากรให้คำแนะนำและเสนอแนะข้อคิดเห็นด้านวิชาการและการบริหารจัดการในเตรียมความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัย และส่งเสริมบทบาทให้ผู้สูงวัยได้ร่วมเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศดังนี้

1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยส่งเสริมพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุวัยต้นให้สามารถเข้าสู่ตลาดงานเพิ่มขึ้น ให้ผู้ประกอบการมีการจ้างงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และสนับสนุนช่องทางการตลาด แหล่งทุน และบริการข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับสังคมสูงวัย และพัฒนานวัตกรรมสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และส่งเสริมการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุทุกกลุ่มในสังคม

2. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยเพิ่มการจัดสวัสดิการสังคมให้กับกลุ่มเป้าหมายประชากร ร้อยละ 40 อาทิ เพิ่มเบี้ยคนพิการและเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่ยากจนที่มีรายได้ต่ำสุดอย่างเพียงพอและเหมาะสม ให้เพียงพอที่จะดำรงชีพได้และสนับสนุนชุมชนให้มีการจัดบริการตามความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมและจัดหาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมให้ประชากรกลุ่มต่างๆ

3.การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดยพัฒนานวัตกรรมทางการเงินในรูปแบบใหม่ด้วยการสนับสนุนให้สถาบันการเงินออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงินให้ตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่ม อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการหลักประกันการดำรงชีวิตหลังเกษียณ ยุทธศาสตร์ที่ 7 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ โดยพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมือง ที่คำนึงถึงการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย ให้แก่ผู้ใช้บริการทุกกลุ่ม ภายใต้หลักการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการและผู้สูงอายุ

8.การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม โดยการลงทุนวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและยกระดับคุณภาพชีวิตเพื่อผู้สูงอายุ

ดังนั้น เพื่อการพร้อมรับสังคมผู้สูงอายุ การส่งเสริมการนำศักยภาพผู้สูงอายุมาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม จากประสบการณ์ในด้านต่างๆที่มีอยู่ เกิดการรวมกลุ่มกันทำงานให้กับชุมชนรวมไปถึงการริเริ่มกิจกรรมจิตอาสาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนโดยร่วมระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์ปัญหา ตลอดจนกำหนดแผนงาน/โครงการในการแก้ไขปัญหา ในลักษณะร่วมคิดร่วมทำกับหน่วยงาน องค์กร และชุมชนทุกด้าน

บทบาทและประสบการณ์สร้างสรรค์ของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน

บทบาทของการใช้ประสบการณ์ชีวิตในการสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจการหนุนเสริมการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการในชุมชนและหน่วยงานต่างๆอย่างสร้างสรรค์ตั้งแต่ระดับพื้นที่จนถึงระดับประเทศ โดยสามารถแบ่งบทบาทออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1) บทบาทผู้สูงอายุในการส่งเสริมอาชีพ รายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิต

การมีทักษะในวิชาชีพต่างๆเป็นการสะท้อนคุณค่าแห่งประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สามารถนำมาถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ ด้วยฝีมือช่างสาขาต่างๆจากคนรุ่นเก่า ปราชญ์ชาวบ้านจากผู้สูงวัยในหลายสาขาอาชีพเปรียบเสมือนสินทรัพย์สำหรับคนรุ่นใหม่ที่มองหาแนวทางการต่อยอดธุรกิจและสร้างสรรค์นวัตกรรมที่แตกต่างไปจากตลาดที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นนักลงทุน นักการตลาด หรือ "เหล่าเมคเกอร์" ที่โปรดปรานการประดิษฐ์สิ่งของด้วยตนเอง นำมาสร้างสรรค์งานและอาชีพเอสร้างรายได้ให้กับคนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างที่ช่วยอธิบายเรื่องนี้ได้ชัดเจนมากขึ้นคือ บริษัท ป่าสาละ ทดลองออกแบบโมเดลการพัฒนาพื้นที่ชุมชนแออัดในคลองเตยให้เป็นชุมชนที่ยั่งยืน โดยให้ผู้สูงอายุในชุมชนสืบทอดความรู้และฝีมือการปรุงอาหารจากรุ่นสู่รุ่น รับหน้าที่เป็นแม่ครัวประจำชุมชน พร้อมบริการไปตามบ้านต่างๆซึ่งถือเป็นความคิดสร้างสรรค์ที่น่าสนใจในแง่ของการแปลง"รสมือ"ของคนรุ่นก่อนที่หาชิมได้ยากในวันนี้ให้

เป็น"ต้นทุน"สำหรับธุรกิจเพื่อสังคม ทั้งยังตอบโจทย์เรื่องการสร้างอาชีพให้ผู้สูงอายุมีรายได้เป็นของตนเองและมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้น

2) บทบาทผู้สูงอายุกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนทั่วไป

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ถูกทำลายจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เกิดปัญหาขยะเพิ่มขึ้นตามจำนวนสมาชิกชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชนทั้งเรื่องสุขภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วย หรือผู้ป่วยเรื้อรังที่ต้องเฝ้าระวังสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ด้วยศักยภาพการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีความพยายามสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นมีแนวคิดการนำภูมิปัญญามาใช้ป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมและรักษาสุขภาพคนในชุมชน อาทิ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องจักสาน "กระติบข้าว" มาใช้ทดแทนพลาสติก ทั้งใส่ข้าวเหนียวแทนการใช้ถุงพลาสติก ปรากฏว่านอกจากช่วยลดปริมาณขยะลงมาก อีกทั้งคนรับประทานไม่ต้องกังวลเรื่องอันตรายจากพลาสติกด้วย ขณะเดียวกันยังสร้างความตระหนักถึงการรักษาป่าชุมชน รักษาสิ่งแวดล้อม และประชาชนมีรายได้เสริมจากการทำกระติบข้าวไม้ไผ่ขาย ยกตัวอย่างกรณี "พ่อคล้าย สุริยะวงศ์" ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นแห่งบ้านไชยสถาน วัย 73 ปี เล่าว่า กว่า 30 ปี แล้วที่นำความรู้ ภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาใช้ในการผลิตกระติบข้าว ซึ่งนอกจากได้ใช้ประโยชน์แล้วยังช่วยลดขยะถุงพลาสติกลงด้วย โยกล่าวว่า “ปัจจุบันเวลาหมู่บ้านมีงานจะใช้กระติบข้าวใส่ข้าวเหนียวแทนถุงพลาสติก ซึ่งไม่เป็นอันตราย อีกทั้งกระติบไม้ไผ่หนึ่งอัน มีอายุการใช้งานอย่างต่ำ 5-10 ปี บางอันถ้าเลือกไม้ที่แก่กำลังดีและจักสานแน่นหนา จะอยู่ได้ถึง 30 ปีทีเดียว ยังสร้างรายได้ให้พวกเราคนแก่ด้วย ทำให้เราไม่ต้องอยู่ว่างๆ การมีงาน ทำให้สบายใจ ไม่เครียด ไม่ป่วย เพราะทำตัวมีคุณค่ากับชุมชนและสังคม ลูกหลานได้พึ่งพา"กระติบข้าวของชาวบ้านไชยสถาน มีการพัฒนาไปอย่างเข้มแข็งจนเป็นแบบอย่างชุมชนพึ่งตนเองอย่างดี ที่กลุ่มผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ยังสร้างรายได้เสริมแก่สมาชิกในชุมชนได้อย่างน่าพอใจ โดยมีไผ่ที่ปลูกเองและยังเป็นการช่วยกันรักษาป่าซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคม ทำให้เกิดผลิตผลที่ผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นแบบอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และกำลังขยายไปสู่ชุมชนในพื้นที่ทั้งหมดต่อไป”

3) บทบาทผู้สูงอายุในฐานะหมอพื้นบ้านเพื่อการสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์

การสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์เป็นการดูแลเกี่ยวกับสุขภาพของประชาชน การนำภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย หมายถึง การดูแลสุขภาพกันเองในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น มีการสนับสนุนเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในสถานบริการและระดับชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของปราชญ์ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย โดยรวบรวมหมอพื้นบ้านและจัดตั้งเป็นชมรมโดยมีกิจกรรมให้สมาชิกที่เป็นหมอพื้นบ้านได้มีโอกาสพบปะ มีการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ การสัมมนาตำรายาสมุนไพรพื้นบ้าน การเดินป่าสำรวจพันธุ์สมุนไพร จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ได้รับความรู้เพิ่มเติม

4) บทบาทผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้านจากผู้ที่มีองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตปรารถนาที่จะสืบต่อวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจ

ในชุมชนท้องถิ่นด้วย อีกทั้งยังต้องส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้อย่างเต็มที่ ยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆด้วย

5) บทบาทของผู้สูงอายุกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

หลักการสำคัญในการพัฒนามนุษย์คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา ต้องมีการสร้างทุนมนุษย์ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้บุคคลอื่น และเรียนรู้สิ่งแวดล้อมชุมชน สังคมไทยและสังคมโลกจึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และเมื่อมนุษย์มีความสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว จึงจะสามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะที่ได้ไปพัฒนาบุคคล องค์กร และสังคมที่ตนต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถได้ถ่ายทอดความเป็นนักคิด นักประสาน นักปฏิบัติ และผู้สร้างแรงบันดาลใจในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาที่มีเป้าหมายร่วมกันของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุร่วมเรียนรู้กับชุมชนและภาคีเครือข่ายการพัฒนาในการร่วมวิเคราะห์สภาพภูมิสังคมและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาที่สอดรับกับความต้องการและภูมิสังคมในแต่ละพื้นที่หรือประเด็นการพัฒนาอย่างแท้จริง เกิดการค้นหาและสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมการขับเคลื่อนการพัฒนาในชุมชน การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคนในชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการคิด วิเคราะห์ วิธีปฏิบัติ และแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม ประเทศ และนานาประเทศ

6) บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติ

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีคุณค่าและศักยภาพ มีศักดิ์ศรีและสมควรดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนได้อย่างมีคุณภาพที่สมเหตุสมผล และสมวัย สมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยถือเป็น”หลักชัยของสังคม" กล่าวคือ ต้องมีการเสริมสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมต้องตระหนักถึงผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม ในบทบาทของการเป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี ด้วยจิตอาสาอันเป็นสาธารณะประโยชน์มากกว่าการกำหนดให้อยู่ในสถานะของผู้เป็นภาระและต้องสงเคราะห์ในสังคมการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและภาคประชาสังคม ในการพัฒนานโยบายต่างๆในระดับท้องถิ่น เป็นการสร้างความมั่นคงในสังคม อีกทั้งยังการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาไปสู่สถาบันองค์กรผู้สูงอายุ การพัฒนาชมรมผู้สูงอายุให้มีอาสาสมัครส่งเสริมสิทธิเพื่อติดตามเฝ้าระวังในเรื่องการเข้าถึงสิทธิและความมั่นคงทางรายได้ผู้สูงอายุ รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการพร้อมรับกับสังคมผู้สูงอายุในอนาคต นอกจากนี้แล้ว ยังเชื่อมโยงสู่สังคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประชาคมอาเซียนด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมมือกันพัฒนางานผู้สูงอายุในระยะยาว

บทสรุป

การก้าวเข้าสู่สังคมแห่งผู้สูงอายุต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบและเริ่มดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม มีการทบทวนทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงวัยใหม่ การส่งเสริมการดำรงชีวิตผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมและมีพลังอันทรงคุณค่าจากประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมที่ตนอาศัยอยู่ จะนำไปสู่ความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังใช้การวิจัยและนวัตกรรมใหม่ๆยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการใช้ทักษะในวิชาชีพต่างๆของผู้สูงอายุมาส่งเสริมการสร้างงาน อาชีพ รายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ในบทบาทของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทบาทของหมอพื้นบ้านจากนำภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านไทยในการดูแลสุขภาพของชาวบ้านในชุมชน บทบาทนักสืบสานศิลปวัฒนธรรมจากการเลือกสรร ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และการปฏิบัติอย่างเหมาะสม บทบาทของผู้สร้างทุนมนุษย์ให้ชุมชนจากการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม

คุณประโยชน์ที่ได้รับทำให้เกิดการพัฒนาทั้งต่อตนเอง และสังคม และยังส่งผลให้ผู้สูงอายุยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติ จากการเป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี แสดงถึงการเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยมีจิตสาธารณะ บทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสร้างความพร้อมในการรับมือกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Catalano, (1996).**Contemporary Professional Nursing**. U.S.A.: F.A. David Company.

Marquis, B. L., & Huston, C. J. (1996).**Management Decision Making for Nurses**: 124 Cases Studie. Philadelphia: J. B. Lippincott.

NSO: National Statistic Office (2555).**Mental Health of Thai Elderly**.Bangkok: Srimueng Printing Co,Ltd. Thailand.

Office of the National Economic and Social Development Board. (2556). **Population projections for Thailand 2010-2040.** Bangkok. Thailand.

Schermerhorn,J.R. (1999**). Management**. (6th. ed). New York. John Wiley Son.Inc.

United Nation.(1975). **Popular Participation in Decision Making of Development**.New York: United Nations Publication.

World Health Organization (WHO). (n.a). **Defnition of an older or elderly person: Proposed Working Defnition of an Older Person in Africa for the MDS Project**. From http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/index.html. (Access: 25 Sept 2017)

การสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมของคนไทยยุค 4.0

(Teaching social studies to develop values of Thai people 4.0)

พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล(มาพะดุง)
พระวีรศักดิ์ จนฺทวโส(สุขน้อย)
พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ(ถิ่นแถว)
พระครูสาธุกิจโกศล

บทคัดย่อ

จากวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศพัฒนาสู่ยุค 4.0 บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมของคนไทยให้สอดคล้องต่อการพัฒนาของสังคมในยุคดังกล่าวที่จะมาถึง การสอนสังคมศึกษา หมายถึง การสอนเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับสังคมทุกๆ ด้าน มีเป้าหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ เป้าหมายทางวิชาการและเป้าหมายทางการพัฒนาเยาวชน มีแนวปฏิบัติ 5 ขั้นตอน คือ 1.ศึกษาเอกสารศึกษาหลักสูตร 2.วางแผน 3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4.การใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ 5.วัดผลประเมินผล ตามลำดับ ค่านิยมของสังคมไทย หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ความต้องการของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่าควรแก่การนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นกรอบของการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้อยู่ในดุลพินิจของแต่ละสังคมส่วนใหญ่ของมนุษย์ เป็นมรดกทางความคิดของคนไทย และเป็นพื้นฐานของการเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ค่านิยมพื้นฐานของสังคมไทยที่ควรปลูกฝังมี 5 ประการ คือ 1.พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร 2.ประหยัดอดออม 3.มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย 4.ปฏิบัติตามคุณธรรมและศีลธรรมทางศาสนา 5. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แนวการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมที่ดีแก่ผู้เรียนมี 6 วิธี คือ 1.สอนแบบทำงานรับผิดชอบร่วมกัน 2.สอนแบบระดมพลังสมอง 3.สอนโดยการลงมือปฏิบัติ 4.สอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง 5.สอนแบบสาธิต 6.สอนแบบโครงการ

คำสำคัญ : สังคมศึกษา, ค่านิยม, ยุค 4.0

ABSTRACT

With the government’s policy vision on economic development requiring to develop the country to 4.0 era, this article aimed to present the body of knowledge about teaching social studies to develop the values of Thai people to be in accordance with the development of society in the coming era. Teaching social studies refers to teaching the relationship between human and the environment and between human and the society. There are two main goals, namely academic aspect and youth development aspect. There are five steps: 1. Studying the curriculum documents, 2. Planning, 3. Organizing learning activities, 4. Using media and materials, 5. Measuring and evaluating, respectively. The values of Thai society mean the concept, ideology, beliefs, and needs of the people in society, which is accepted to be good, and valuable and they should be applied as a guideline for action and a framework of living for the benefits of one's self and public. It is at the discretion of most human societies. It is a heritage of Thais and the basis of tradition and culture. There are five basic values of Thai society that should be

cultivated, namely 1.Self-dependent, and being diligent, 2. Saving, 3. Discipline and respect for the law, 4. Following the virtue and religious morals, and 5. Loving the country, religion, and the King. There are six ways to develop good values for learners: 1. Teaching by mutual responsibility, 2. Brainstorming, 3. Teaching by practice, 4. Teaching by simulation scenarios, 5. Teaching by demonstration, and 6. Project teaching.

Keywords: Social Sciences, Values, 4.0 Era

บทนำ

โลกอยู่ในภาวะไร้พรมแดนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของประเทศไทยซึ่งเข้าสู่ยุคแห่งการจัดระเบียบใหม่ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม การรับข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ใหม่ๆ จากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ มือถือ คอมพิวเตอร์ (Social Network) บนอินเตอร์เน็ต เช่น Facebook, Line เข้ามามีบทบาทต่อคนไทยอย่างมาก สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้ชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป และก่อให้เกิดปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551 : 10) กล่าวไว้ว่า ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนกับจำนวนทรัพยากร เป็นผลทำให้เกิดการกระทำที่แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อความสุขสบายโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และส่วนรวม การมุ่งเน้นทางด้านวัตถุทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัตถุกับจิตใจ การหันเหออกจากจารีตประเพณีทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมขึ้นมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง ปัญหาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรมดังนั้น หากจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับเทคโนโลยีจึงจำเป็นจะต้องพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของคนในสังคม

ความหมายของการสอนสังคมศึกษา

สังคมศึกษา คือ การศึกษาเรื่องของการอยู่รวมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ สำหรับระบบสังคมที่รวมถึงสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นนอกเหนือจากมนุษย์อาจใช้คำว่าระบบนิเวศ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตต่างๆกับสภาพแวดล้อม สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น ประเทศ จังหวัด และอื่นๆ และมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณีรวมถึงภาษา การละเล่นและอาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้น ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างและพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งอาจเป็นไปไม่ได้ถ้าต้องทำสิ่งนั้นโดยลำพัง ขณะเดียวกันสังคมที่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำงานอย่างมากนั้น ก็อาจส่งผลให้ประชากรที่ไม่สามารถปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวหรือความรู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในสังคมขึ้นมาได้ (https://sites.google.com. เข้าถึงข้อมูล 18ก.ค.60) ดังนั้นการสอนสังคมศึกษา หมายถึง การสอนเกี่ยวกับเรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมความสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับสังคม เกี่ยวกับทุกๆด้าน เช่น เกี่ยวกับสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง กฎหมาย ศีลธรรม ค่านิยม วัฒนธรรม รวมถึงหน้าที่พลเมืองที่ดี โดยมีเป้าหมายของการสอนสังคมได้กำหนดเป้าหมายไว้ที่สำคัญ 2 เป้าหมายคือ

1. เป้าหมายทางวิชาการ คือ ความเป็นจริงทางสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง กฎหมาย ศีลธรรม ค่านิยม วัฒนธรรม รวมถึงหน้าที่พลเมืองที่ดี

2. เป้าหมายทางการพัฒนาเยาวชน คือ พัฒนาให้เป็นพลเมืองดีตามความต้องการของคนในชาติ

2. แนวทางปฏิบัติของการสอนสังคมศึกษา

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สูงสุดในการเรียนการสอนดังนั้นการปฏิบัติการเรียนการสอนของครูสอนสังคมต้องปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาเอกสารศึกษาหลักสูตร คือการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับหลักสูตรและสามารถปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ครูต้องศึกษาเอกสารในการเรียนการสอนก่อนที่จะสอนหากครูไม่ศึกษาเอกสารก่อนก็ไม่สามารถสอนได้การศึกษาเอกสารจึงมีความสำคัญเป็นลำดับแรกของการสอนเพราะเป็นการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวที่จะใช้สอนดังนั้นการศึกษาเอกสารจึงมีสำคัญมากเพราะครูต้องศึกษาให้รู้ก่อนที่จะสอน

2. วางแผน คือ การวางแผนการเรียนการสอนครูต้องมีแผนในการเรียนการสอนหากสอนโดยไม่มีแผนก็จะไม่เกิดผล มันจะวุ่นวาย อาจไม่ได้ผลเท่าที่ควร การวางแผนการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับครูที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยมีการเตรียมไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่สอนและแผนการจัดการเรียนรู้เปรียบเสมือนยานพาหนะที่จะส่งให้ถึงจุดหมาย แผนการจัดการเรียนรู้ช่วยให้ครูผู้สอนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดโดยมีการเตรียมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดทำให้สะดวกในการจัดการเรียนการสอนและช่วยให้มีประสิทธิภาพต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้

3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือครูต้องมีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก และครูควรเลือกให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย จะนำวิธีใดมาทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างไรบ้างและต้องเขียนลำดับขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นสอนจนกระทั้งสิ้นสุดกระบวนการสอนในแผนนั้น ๆ เพื่อมองให้เห็นพฤติกรรมการสอนจริง ทั้งบทบาทของครูผู้สอน และนักเรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนเกิดความสนใจปฏิบัติง่าย และเกิดความคิดสร้างสรรค์ของผู้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เอง โดยทั่วไปควรมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอน และขั้นสรุป โดยเทคนิค/กระบวนการที่นำมาใช้จะแทรกอยู่ในขั้นดำเนินการสอน

4. การใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ คือครูต้องมีสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมและสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้นในการเรียนการสอนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้นั้นต้องใช้สื่ออุปกรณ์อะไรบ้าง และสื่อที่นำมาใช้ต้องให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์โดยใช้เวลาสั้นหาง่าย ประหยัดและน่าสนใจถูกต้องตามหลักวิชาการ เหมาะสมกับเนื้อหาและลักษณะของนักเรียน

5. การวัดผลประเมินผล คือกระบวนการที่สำคัญที่ครูต้องใช้ตลอดเพื่อหา ค่าความจริง หาประสิทธิภาพจากการเรียนการสอน ของผู้เรียนและผู้สอนในการวัดผลจะต้องรู้ก่อนว่า จะวัดอะไร ด้วยเครื่องมืออะไร ควรระบุว่าเครื่องมือวัดผลจะใช้วิธีใด เมื่อใด และมีเกณฑ์การประเมินอย่างไรตามวัตถุประสงค์นำทางข้อใด เช่น สังเกตพฤติกรรมนักเรียน การปฏิบัติงานกลุ่ม หรือการตรวจผลการปฏิบัติงาน ทดสอบผลสัมฤทธิ์ เครื่องมือวัดใช้เครื่องมืออะไร เช่น แบบสังเกตพฤติกรรม แบบทดสอบ แบบตรวจผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น เมื่อวัดผลแล้วจะนำข้อมูลนั้นไปทำอะไร โดยมีเกณฑ์การประเมินผลกำหนดไว้

ดังนั้นแนวทางในการปฏิบัติการสอนผู้สอนต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆที่ได้กล่าวมาข้างต้น ครูต้องให้ความสำคัญกับแนวทางที่เป็นสิ่งช่วยให้การสอนเกิดประสิทธิภาพและตรงตามเป้าหมายของการศึกษา การเตรียมพร้อมกับการสอนอยู่เสมอสิ่งที่เราต้องคำนึงถึงคือความเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ที่มีความเสมอภาคในฐานะมนุษยชนเพื่อนร่วมโลกต้องมีความเมตาต่อผู้เป็นลูกศิษย์

3. การสร้างค่านิยมให้กับเยาวชน

ถ้าเด็กหรือเยาวชนในวันนี้เป็นผู้ที่มีคุณค่า มีปัญญา เป็นผู้มีคุณธรรมและสติปัญญาในทางที่ถูกต้อง สังคมไทยจะได้ผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สำคัญที่สุดในการแต่งแต้มคุณธรรมความดีหรือสิ่งที่เลวร้ายให้กับเด็กได้ ดังนั้น การอบรมเยาวชนให้เป็นคนดีสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1) สถาบันครอบครัวสามารถปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้เยาวชนได้ โดยพ่อแม่ ผู้อบรมเลี้ยงดูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกเพื่อให้เขาเติบโตมาอย่างมีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

2) สถาบันการศึกษา ให้การอบรมสั่งสอนในด้านความรู้ คิดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรม จริยธรรม โดยครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์ เพื่อสร้างเขาให้เป็นคนดี

3) การปลูกฝังทั้ง 2 สถาบัน นอกจากจะอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ควรปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลแห่งความถูกต้องเพื่อให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติที่ว่าสิ่ง ที่ตนได้ปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ดีถูกต้อง

4. แนวการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมที่ดี

การสอนที่ดีนั้นต้องมีกระบวนการหรือวิธีการที่ดีและเหมาะสมกับผู้เรียน ในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างมากเรียกได้ว่าเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การใช้สื่อเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษา นำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ วิธีการสอน และการเรียนรู้ บรรยากาศสิ่งแวดล้อม โดยใช้เทคโนโลยีต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันผู้สอนจะต้องมีจรรยาบรรณแห่งความเป็นครูวิธีการสอนคือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนจะต้องสอดคล้องเหมาะสม เพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี การสอน เป็นการเลือกวิธีการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในหน่วยนั้นๆ และที่สำคัญคือ ต้องเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพผู้เรียน ผู้สอนจึงต้องเลือกใช้วิธีการสอน เทคนิคการสอน และรูปแบบการสอนอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่น

5.วิธีการสอน

1. วิธีสอนแบบทำงานรับผิดชอบร่วมกัน (Co – operative Leanning)

ความหมาย เป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ผู้เรียนทำงานร่วมกันและช่วยเหลือ กันในชั้นเรียน ซึ่งจะสร้างบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียน และยังเพิ่มปฏิสัมพันธ์ที่ยอมรับซึ่งกันและกัน สร้างความภาคภูมิใจให้ผู้เรียนทุกคน นอกจากนี้ยังเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอีกด้วย เพราะใน ชั้นเรียนมีความร่วมมือ ผู้เรียนจะได้ฟัง เขียน อ่าน ทวนความ อธิบาย และปฏิสัมพันธ์ ผู้เรียน จะเรียนด้วยการลงมือกระทำ ผู้เรียนที่มีจุดบกพร่องจะได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนในกลุ่ม (ณฐมน เพ็ญ แนวคำ,ออนไลน์) ความมุ่งหมายของการสอน ความมุ่งหมายของการเรียนแบบทำงานรับผิดชอบ ร่วมกัน คือ การให้สมาชิกทุกคนใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการทำงานกลุ่ม โดยยังคงรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อสมาชิกกลุ่ม ในการเรียนเป็นกลุ่มแบบเดิมนั้น จุดมุ่งหมายอยู่ที่การทำงานให้ สำเร็จเท่านั้นขั้นตอนการสอนมี 5 ชั้น ดังนี้

1) แนะนำ ด้วยการบอกว่าชั้นเรียนแบ่งเป็นกี่กลุ่ม กลุ่มละกี่คน สมาชิกแต่ละคน ต้องรับผิดชอบที่จะเรียนเกี่ยวกับหัวข้อที่กลุ่มได้รับให้ได้มากที่สุด แต่ละกลุ่มเป็นผู้เชี่ยวชาญใน หัวข้อนั้น มีหน้าที่จะสอนกลุ่มอื่น ๆ ด้วย ทุกคนจะได้รับเกรดรายบุคคล และเป็นกลุ่ม

2) แบ่งกลุ่มให้คละกัน แล้วให้กลุ่มตั้งชื่อกลุ่ม เขียนชื่อกลุ่ม และสมาชิกบนป้าย นิเทศ ผู้สอนแจ้งกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติระหว่างการประชุมกลุ่ม

ก) ห้ามคนใดออกจากกลุ่มก่อนที่จะเสร็จงานกลุ่ม

ข) แต่ละคนในกลุ่มต้องรับผิดชอบที่จะให้สมาชิกทุกคนเข้าใจและทำงานให้ เสร็จสมบูรณ์

ค) ถ้าผู้เรียนคนใดไม่เข้าใจเรื่องใด ต้องขอความช่วยเหลือจากเพื่อนในกลุ่ม ก่อนที่จะถามผู้สอน

3. สร้างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้สอนแจกเอกสารหัวข้อต่าง ๆ ซึ่งภายในบรรจุด้วย เนื้อหา ถ้ามีกลุ่ม 6 กลุ่ม ผู้สอนต้องเตรียมเอกสาร 6 ชุด ผู้เรียนที่ได้รับหัวข้อเดียวกันจะศึกษา เรื่องนั้นด้วยกันเมื่อทุกคนเข้าใจดีแล้ว ก็เตรียมตัววางแผนการสอนเพื่อกลับไปสอนสมาชิกในกลุ่มเดิมของตน

4. ผู้เชี่ยวชาญสอนเพื่อนในกลุ่ม ทุกคนจะผลัดกันสอนเรื่องที่ไปศึกษามา ตรวจสอบความเข้าใจ และช่วยเพื่อนสมาชิกในการเรียน

5. ประเมินผลและให้คะแนนแต่ละคน ผู้สอนทำการทดสอบเพื่อดูว่าต้องสอน เพิ่มเติมหรือไม่ให้เกรด และคิดคะแนนกลุ่ม

2. วิธีสอนแบบระดมพลังสมอง (Brainstorming)การระดมสมอง หมายถึง วิธีสอนที่ใช้ในการอภิปรายโดยทันที ไม่มีใครกระตุ้น กลุ่มผู้เรียนเพื่อหาคำตอบหรือทางเลือกสำหรับปัญหาที่กำหนดอย่างรวดเร็ว ในระยะเวลาสั้นโดย ในขณะนั้นจะไม่มีการตัดสินว่า คำตอบหรือทางเลือกใดดีหรือไม่อย่างไรลักษณะสำคัญ ผู้เรียนแบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ช่วยกันคิดหาคำตอบหรือทางเลือก สำหรับปัญหาที่กำหนดให้มากที่สุดและเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วช่วยกันพิจารณาเลือกทางเลือก ที่ดีที่สุดซึ่งอาจมีมากกว่าหนึ่งทางขั้นตอนในการระดมสมอง

1. กำหนดปัญหา

2. แบ่งกลุ่มผู้เรียน และอาจเลือกประธานหรือเลขา เพื่อช่วยในการอภิปรายและ บันทึกผล

3. สมาชิกทุกคนในกลุ่มช่วยกันคิดหาคำตอบหรือทางเลือกสำหรับปัญหาที่กำหนดให้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด โดยปัญหาของแต่ละกลุ่มอาจเป็นปัญหาเดียวกันหรือต่างกันก็ได้

4. คัดเลือกเฉพาะทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้ หรือเหมาะสมที่สุด

5. แต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานของตน (ข้อ 4 และ 5 อาจสลับกันได้)

6. อภิปรายและสรุปผล

ข้อดีและข้อจำกัด

ข้อดี

1. ฝึกกระบวนการแก้ปัญหาและมีคุณค่ามากที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาหนึ่ง

2. ก่อให้เกิดแรงจูงใจในตัวผู้เรียนสูง และฝึกการยอมรับความเห็นที่แตกต่างกัน

3. ได้คำตอบหรือทางเลือกได้มาก ภายในเวลาอันสั้น

4. ส่งเสริมการร่วมมือกัน

5. ประหยัดค่าใช้จ่ายและการจัดหาสื่อเพิ่มเติมอื่น ๆ

ข้อจำกัด

1. ประเมินผลผู้เรียนแต่ละคนได้ยาก

2. อาจมีนักเรียนส่วนน้อยเพียงไม่กี่คนครอบครองการอภิปรายส่วนใหญ่

3. เสียงมักจะดังรบกวนห้องเรียนข้างเคียง

4. ถ้าผู้จดบันทึกทำงานได้ช้า การคิดอย่างอิสระก็จะช้าและจำกัดตามไปด้วย

5. หัวเรื่องต้องชัดเจนรัดกุม และมีประธานที่มีความสามารถในการดำเนินการ และสรุปการอภิปราย ทั้งในกลุ่มย่อย และรวมทั้งชั้น

3 . วิธีการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ (Practice)

วิธีการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ หมายถึง วิธีสอน ที่ให้ประสบการณ์ตรงกับ ผู้เรียน โดยการให้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นการสอนที่มุ่งให้เกิดการผสมผสานระหว่างทฤษฎีและ ภาคปฏิบัติวิธีปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้ลงมือฝึกฝนหรือปฏิบัติจริงลักษณะสำคัญ การลงมือปฏิบัติมักดำเนินการภายหลังการสาธิต การทดลองหรือ การบรรยาย เป็นการฝึกฝนความรู้ความเข้าใจจากทฤษฎีที่เรียนมาโดยเน้นการฝึกทักษะ

ขั้นตอนการสอน

1. ขั้นเตรียม ผู้สอนกำหนดจุดมุ่งหมายของการฝึกปฏิบัติ รายละเอียดของขั้นตอน การทำงาน เตรียมสื่อต่าง ๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือใบงานหรือคู่มือการปฏิบัติงาน

2. ขั้นดำเนินการ ผู้สอนให้ความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ มอบหมาย งานที่ปฏิบัติเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล กำหนดหัวข้อการรายงาน หรือการบันทึกผลการปฏิบัติงานของ ผู้เรียน

3. ขั้นสรุป ผู้สอนและผู้เรียน ช่วยกันสรุปกิจกรรมการปฏิบัติงาน

4. ขั้นประเมินผล สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น ความสนใจ ความร่วมมือความเป็นระเบียบ การประหยัด การใช้และการเก็บรักษาเครื่องมือ และการตรวจผลงาน เช่น คุณภาพของงาน ความริเริ่ม ความประณีตสวยงามข้อควรคำนึง ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือจำนวนมาก และมีคุณภาพ

4. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)

วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึง วิธีสอนที่จำลองสถานการณ์จริงมาไว้ใน ชั้นเรียน โดยพยายามทำให้เหมือจริงที่สุด มีการกำหนดกติกาหรือเงื่อนไข แล้วแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มให้ เข้าไปเล่นในสถานการณ์จำลองนั้น ๆ ด้วยกิจกรรมนี้ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการเผชิญกับปัญหา จะต้องมีการตัดสินใจและใช้ไหวพริบวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์จนเกิดความเข้าใจลักษณะสำคัญ สถานการณ์ที่จำลองขึ้นต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริง ผู้เรียนได้เข้า ไปมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์ ทำการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจจะส่งผลถึงผู้เรียนใน ลักษณะเดียวกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง

ขั้นตอนการสอน

1. ขั้นเตรียม ผู้สอนจัดเตรียมสถานการณ์โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนแล้ว เลือกรูปแบบและขั้นตอนที่เหมาะสม เขียนเนื้อหารายละเอียดและอุปกรณ์ที่ต้องใช้

2. ขั้นดำเนินการ ผู้สอนอธิบายบทบาทหรือกติกา วิธีการเล่น วิธีการให้คะแนนและ ทำการแบ่งกลุ่มผู้เรียน ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนด โดยมีผู้สอนให้คำแนะนำและดูแลการเล่น ผู้สอนทำการสังเกต จดบันทึก และให้คะแนนผู้เรียนเป็นรายบุคคล

3. ขั้นสรุปผู้สอนจะช่วยสรุปด้วยการวิเคราะห์กระบวนการเปรียบเทียบบทเรียนจากสถานการณ์จำลองกับโลกแห่งความเป็นจริงหรือเชื่อมโยงกิจกรรมที่ปฏิบัติไปแล้วกับเนื้อหาวิชาที่ เรียน

ข้อควรคำนึง

1. ถ้าผู้สอนขาดความรู้ในการสร้างสถานการณ์จำลอง อาจสร้างผิดไปจากจุดมุ่งหมายได้

2. สถานการณ์จำลองที่ยากเกินไปจะทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจ

3. เป็นการยากที่จะประเมินผู้เรียนแต่ละคน

5. วิธีสอนแบบสาธิต (Demonstration Method)

หมายถึงวิธีสอนที่ครูมีหน้าที่ในการวางแผนการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ โดย มีการแสดงหรือการกระทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต การฟัง การ กระทำ หรือการแสดง และอาจเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนมีความสนใจในบทเรียนยิ่งขึ้น

2. เพื่อช่วยในการอธิบายเนื้อหาที่ยาก ซึ่งต้องใช้เวลามาก ให้เข้าใจง่ายขึ้น และ ประหยัดเวลา บางเนื้อหาอาจจะอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้ยาก การสาธิตจะทำให้นักเรียนได้เห็น ขั้นตอนและเกิดความเข้าใจง่าย

3. เพื่อพัฒนาการฟังการสังเกตและการสรุปทำความเข้าใจในการสอน โดยใช้วิธี สาธิต นักเรียนจะฟังคำอธิบายควบคู่ไปด้วย และต้องสังเกตขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดจนผลที่ได้จาก การสาธิตแล้วจึงสรุปผลของการสาธิต

4. เพื่อแสดงวิธีการหรือกลวิธีในการปฏิบัติงานซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วย คำพูดเช่นการทำกิจกรรมในวิชาคหกรรมศิลป์ ฯลฯ

5. เพื่อสรุปประเมินผลความเข้าใจในบทเรียน

6. เพื่อใช้ทบทวนผลความเข้าใจในบทเรียน

ขั้นตอนในการสอน

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการสาธิตให้ชัดเจน และต้องสาธิตให้เหมาะสมกับ เนื้อเรื่อง

2. เตรียมอุปกรณ์ในการสาธิตให้พร้อม และตรวจสอบความสมบูรณ์ของอุปกรณ์

3. เตรียมกระบวนการสาธิต เช่น กำหนดเวลาและขั้นตอน จะเริ่มต้นดำเนินการ และจบลงอย่างไร ผู้สาธิตต้องเข้าใจในขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้อย่างละเอียดแจ่มแจ้ง

4. ทดลองสาธิตก่อนสอน ควรทดลองสาธิตเพื่อตรวจสอบความพร้อมตลอดจน ผลที่จะเกิดขึ้น เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดในเวลาสอน

5. ต้องจัดทำคู่มือคำแนะนำหรือข้อสังเกตในการสาธิต เพื่อที่นักเรียนจะใช้ ประกอบในขณะที่มีการสาธิต

6. เมื่อสาธิตเสร็จสิ้นแล้ว นักเรียนควรได้ทำการสาธิตซ้ำอีก เพื่อเน้นให้เกิด ความเข้าใจดีขึ้น

7. จัดเตรียมกิจกรรมหลังจากการสาธิตเพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ ของการสาธิตนั้น ๆ

8. ประเมินผลการสาธิต โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของนักเรียนและผลของการ เรียนรู้ การประเมินผลควรมีกิจกรรมหรือเครื่องมือ เช่น การทดสอบ การให้แสดงความคิดเห็น หรือการอภิปรายประกอบ

6. วิธีสอนแบบโครงการ (Project Method)

วิธีสอนแบบโครงการ เป็นการสอนที่ให้นักเรียนเป็นหมู่หรือรายบุคคลได้ วางโครงการและดำเนินงานให้สำเร็จตามโครงการนั้น นับว่าเป็นการสอนที่สอดคล้องกับสภาพ ชีวิตจริงเด็กจะทำงานนี้ด้วยการตั้งปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยการลงมือทำจริง เช่น โครงการ รักษาความสะอาดของห้องเรียน

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกที่จะรับผิดชอบในการทำงานต่าง ๆ

2. เพื่อให้นักเรียนฝึกแก้ปัญหาด้วยการใช้ความคิด

3. เพื่อฝึกดำเนินงานตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ขั้นตอนในการสอน

1. ขั้นกำหนดความมุ่งหมาย เป็นขั้นกำหนดความหมายและลักษณะโครงการ โดยตัวนักเรียน ครูจะเป็นผู้ชี้แนะให้นักเรียนตั้งความมุ่งหมายของการเรียนว่าเราจะเรียนเพื่ออะไร

2. ขั้นวางแผนหรือวางโครงการ เป็นขั้นที่มีคุณค่าต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก คือ นักเรียนจะช่วยกันวางแผนว่าทำอย่างไรจึงจะบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย จะใช้วิธีการใดในการทำ กิจกรรม แล้วจึงทำกิจกรรมที่เหมาะสม

3. ขั้นดำเนินการ เป็นขั้นลงมือกระทำกิจกรรมหรือลงมือแก้ปัญหา นักเรียนเริ่ม งานตามแผนโดยทำกิจกรรมตามที่ตกลงใจแล้ว ครูคอยส่งเสริมให้นักเรียนได้กระทำตามความมุ่ง หมายที่กำหนดไว้ ให้นักเรียนคิดและตัดสินใจด้วยตนเองให้มากที่สุดและควรชี้แนะให้นักเรียน รู้จักวัดผลการทำงานเป็นระยะ ๆ เพื่อการทำกิจกรรมจะได้ลุล่วงไปด้วยดี

4. ขั้นประเมินผล หรืออาจเรียกว่า ขั้นสอบสวนพิจารณานักเรียน ทำการ ประเมินผลว่ากิจกรรม หรือโครงการที่ทำนั้นบรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ หรือไม่มี ข้อบกพร่องอย่างไรและควรแก้ไขให้ดีขึ้นอย่างไร

สรุป

การศึกษาภายใต้กรอบประเทศไทย 4.0 สู่ศตวรรษที่ 21 เริ่มด้วยการฝึกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเปลี่ยนจากครูสอนเป็นพี่เลี้ยงครูฝึก (Coach)การเรียนแบบบูรณาการสหวิชาการ เชื่อมโยงความรู้กับจินตนาการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปธรรมให้ผู้เรียนมีทักษะที่ต้องการ เช่น การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสารที่ดี ซึ่งการจัดการศึกษาต้องสร้างความพอใจให้ผู้เรียนและท้าท้ายสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนอยากเรียนและเกิดค่านิยมที่ดีในเชิงสร้างสรรค์

การสอนที่เน้นกระบวนการเพื่อปลูกฝังค่านิยมให้กับเยาวชน เพื่อให้มีค่านิยมที่ดี มีการสอนเน้นทางด้านค่านิยม 3 ประการคือค่านิยม เน้นพฤติกรรม ทำได้โดยการแสดงออกในทางที่ดีเช่นนักเรียนมีความเคารพครูยำเกรงครู ให้เกียรติครู มีความตั้งใจเรียนรับผิดชอบ การสอนเน้นวิธีการ มีการกำหนดขั้นตอน ส่วนค่านิยมเฉพาะปัจเจกบุคคล อันนี้สอนยากเพราะความต่างของคนในสังคม วิธีการสอนสังคมมีหลากหลายวิธีมีทั้งแบบทางตรงและทางอ้อมเพื่อจะได้สอนอย่างถูกวิธีและนอกจะศึกษาเรื่องต่างของสังคมแล้วเราต้องมี การวางแผน เตรียมพร้อมกับการสอนอยู่เสมอสิ่งที่เราต้องคำนึงถึงคือความเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีความเสมอภาคในฐานะมนุษยชนเพื่อนร่วมโลกต้องมีเมตตาต่อผู้เป็นลูกศิษย์

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พัฒนาสังคมไทย สู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก**. บทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, 2551.

ความหมายของสังคมสิ่งแวดล้อม[ออนไลน์].แหล่งที่มา:https://sites.google.com.เข้าถึงข้อมูล[18ก.ค.60]

จันทิรา ธนสงวนวงค์, **“ค่านิยมในสังคมไทย”,** [ออนไลน์]แหล่งที่มา : http://e-learning.e-tech.ac.th/learninghtml/s1301/uni06.html#k04. (03/11/60)

ณฐมน เพ็ญ แนวคำ. **เทคนิควิธีการสอนแนวใหม่.** [ออนไลน์] .แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/217786. เข้าถึงข้อมูล [10พ.ย. 60]

http://teacher-for-thailand.blogspot.com/p/blog-page_7089.html.เข้าถึงข้อมูล[2พ.ย.60]

ธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
Community Charter for Sustainable Development

จ่าสิบเอก ชัยภัทร พุฒซ้อน
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์
พระปลัดสุระ ญาณธโร (จันทึก)
อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ
อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

ธรรมนูญชุมชนเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน โดยใช้พลังจากการมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกันกำหนดแนวทางการปฏิบัติร่วมกันในชุมชนมีการลงฉันทามติเพื่อสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ แสดงถึงศักยภาพของการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นพลังรากฐานที่เสริมการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ธรรมนูญชุมชนจะนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างเป็นธรรมทั้งปัจจุบันและอนาคต การให้ความสำคัญในการพัฒนาแบบองค์รวม โดยการพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ใช้หลักการพึ่งตนเองที่เหมาะสม และสร้างสรรค์ตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการรู้จักความพอประมาณร่วมกันพัฒนาอย่างสอดคล้องกับ“ภูมิสังคม”จะนำไปสู่ความยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ: ธรรมนูญชุมชน การจัดการตนเอง การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

Community Charter is the public commitment of community. By consensus’s people was acceptability and implementation. Reveals the potential of effective self-management. It is the foundation for the development of democracy. It will lead to sustainable development, with emphasis on utilizing the natural and environmental resources of the present and future communities. The development of people and society is linked to economic development, natural resources and environment. Developing in harmony with "social landscape" will lead to sustainable development.

Keywords: Community charter, self - management, sustainable development

บทนำ

การกระจายอำนาจส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (decentralization) เป็นการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และเป็นการคานอำนาจของรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) เป็นการจัดการ

ปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะอำนาจในการบริหารจัดการตนเองด้านงบประมาณและทรัพยากรเพื่อการพัฒนาตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับทุกเสียงของทุกคนในสังคม เคารพสิทธิชุมชน และยอมรับกับความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่างออกไปจากตนเอง ขณะเดียวกันก็เพิ่มโอกาสในการปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเข้มแข็ง สมดุล และยั่งยืนด้วย

การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความมั่นคงในสังคมให้มีความปรองดองและความสามัคคี สามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ โดยยึดเอาชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง และกำหนดแนวทางที่เหมาะสม กล่าวคือ การดำเนินการของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนมีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียง และมีความปลอดภัยและมีความสุขในการดำรงชีวิต

การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง โดยเฉพาะอำนาจในการบริหารจัดการตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการพัฒนาอนาคตของประเทศไทยให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชนบทกับเมืองและส่วนกลางกับภูมิภาค โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของท้องถิ่นชุมชน ตลอดจนพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและสาธารณะ จะเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงด้วยการร้องขอหรือเรียกร้องจากรัฐแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ การส่งเสริมให้ชุมชนขนาดเล็กมีโครงสร้างที่เหนียวแน่นด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความตระหนักร่วมกันถึงปัญหาชุมชนที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น

การสร้างพลังภาคีของชุมชนโดยใช้อำนาจของการจัดการตนเองนั้นมีเครื่องมือที่สำคัญคือ “ธรรมนูญชุมชน” เป็นการเขียนขึ้นโดยประชาชน และเพื่อประชาชน จากการนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆของการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม นำมาเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา โดยใช้สิทธิ อำนาจของประชาชนที่ปรากฏอยู่ใน “รัฐธรรมนูญ” ออกมาปฏิบัติด้วยความเห็นชอบของทุกฝ่ายในชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการแต่ละขั้นตอนยังเป็นสิ่งที่เสริมสร้างประชาธิปไตยชุมชนประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม สามารถแก้ปัญหาได้และสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

ธรรมนูญชุมชนเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

ธรรมนูญชุมชนเป็นทั้งเครื่องมือและแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของคนในชุมชน เพื่อการบริหารจัดการท้องถิ่นตนเองให้สอดคล้องกับสภาพภูมินิเวศ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ธรรมนูญชุมชน/ท้องถิ่นยังส่งผลให้เกิดที่การรับรองความชอบธรรมและสิทธิเสรีภาพของท้องถิ่นชุมชนในการบริหารจัดการตนเองโดยเฉพาะด้านงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง กระบวนการได้มาของ “ธรรมนูญชุมชน” ยังสะท้อนถึงสิทธิ อำนาจ ประชาธิปไตยของชุมชนท้องถิ่น ที่มิได้มองรัฐเป็นศูนย์กลาง แต่เกิดจากการจัดการของตนเองด้วยทุนของแต่ละชุมชน เช่น ทุนทางประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา มีระบบนิเวศที่มากมายและมีความแตกต่างหลากหลาย นำมาขึ้นมาสร้างกฎ กติกา ข้อตกลงในการสร้าง การจัดการความสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกันในชุมชน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การจัดความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันกับทุนและรัฐ ตลอดจนแนวนโยบาย ยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันโดยที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนด ที่เรียกว่า “ธรรมนูญ”จึงเป็นการปฏิบัติการของสิทธิ และอำนาจของชุมชนโดยตรง โดยสามารถแบ่งอำนาจออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. อำนาจทางนิติบัญญัติ ได้แก่ การกำหนด ระเบียบ กฎ กติกา เพื่อใช้ร่วมกันในชุมชน เช่น กติกาว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ กติกาว่าด้วยการจัดสวัสดิการ เป็นต้น

2. อำนาจทางการบริหาร เป็นอำนาจในการบริหารจัดการต่างในชุมชน เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การจัดการการเงินการคลังของชุมชน เป็นต้น

3. อำนาจตุลาการ เป็นอำนาจในการพิจารณาตัดสินคุณค่าต่างๆที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การตัดสินในการพัฒนาชุมชน การตัดสินใจทางเลือกที่จะดำเนินการ การตัดสินใจในการกำหนดแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น (ทศพล สมพงษ์, 2555)

อำนาจที่แท้จริงจึงเป็นอำนาจที่มีอยู่ ดำรงอยู่ และเกิดขึ้นอยู่ในชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งเพื่อการจัดการตนเองตามสิทธิของรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ (ชัชวาล ทองดีเลิศ, 2556) ธรรมนูญชุมชนจึงเป็นการแสดงออกซึ่งสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นการแสดงออกซึ่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อพิทักษ์สิทธิของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความถูกต้องชอบธรรมทางการเมือง ล้วนแสดงความเป็นพลเมืองที่มีอารยธรรมในสังคมประชาธิปไตยทั้งสิ้น (สมพันธ์ เตชะอธิกละทศพล สมพงษ์, 2555)

ดังนั้น ธรรมนูญชุมชนจึงนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพิทักษ์สิทธิของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ด้วยการใช้สิทธิและอำนาจของชุมชนในการวางกฎระเบียบเพื่อใช้ในการบริหารชุมชนรวมไปถึงการพิจารณาตัดสินคุณค่าต่างๆที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง

พลังอำนาจในการสร้างธรรมนูญชุมชน

การกระจายอำนาจให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการตนเอง “คน”จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชนและการจัดการตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน การเขียนธรรมนูญชุมชนจึงเป็นการใช้สิทธิ และอำนาจของสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ตามกฎหมายออกมาปฏิบัติใช้ ด้วยเป็นไปตามความเห็นชอบร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน อันเป็นกระบวนการสนับสนุนประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และยังเป็นไปตามสิทธิชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ที่มีสาระสำคัญในการสนับสนุนสิทธิของชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ยกระดับเวทีประชุมปรึกษาหารือร่วมกันของคน/องค์กรชุมชนในตำบลให้มีกฎหมายรองรับ เกิดความชอบธรรมแก่กระบวนการองค์กรชุมชน อันเป็นเครื่องมือที่ใช้ประสานความร่วมมือกับท้องถิ่น ท้องที่ และรับรองสถานะในการทำงานของชุมชนอีกด้วย

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาในมิติของชุมชนยังมีความอ่อนแอ เนื่องจากการขาดการเรียนรู้ในการพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความขัดแย้งของ Karl Marx ที่มุ่งอธิบายความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการของความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างกลุ่มในสังคม โดยมีสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของสังคมต่างกันว่า ความขัดแย้งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไป และหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบสังคม มักปรากฏในรูปของการเป็นปฏิปักษ์ในผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับอำนาจและความสัมพันธ์ของสังคมที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์ที่ขัดกัน ซึ่งเกิดจากระบบทางสังคมนั่นเองที่สร้างความขัดแย้งขึ้นและเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม จากสมมติฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากรที่หายาก ก่อให้เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างฝ่ายที่ได้เปรียบและฝ่ายที่เสียเปรียบ ดังนั้นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต้องมีการจัดสรรทรัพยากรทั้งหมดเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยที่ไม่ควรมีใครผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรทางธรรมชาติแต่เพียงผู้เดียว ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการตนเอง เพื่อการปรับตัวของชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งดุลยภาพด้วยความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม. 2553).

พื้นที่ที่จะร่วมกันทำธรรมนูญจึงต้องมีความเป็นพลเมืองที่ดีต้องเกิดจากจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้

1. สำนึกความเป็นสมาชิกของชุมชน

การรับรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนและความต้องการในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเอง จะมาซึ่งการรวมตัวกันเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือแก้ไขปัญหาต่างๆที่ต้องเผชิญร่วมกัน (เธียรชัย ณ นคร, 2553)

2. การสร้างฐานความรู้ร่วมกัน

สมาชิกในชุมชนต้องเข้าใจเรื่องราวต่างๆของชุมชนตนเอง ทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมา ทุนทางสังคมที่มีอยู่ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมไปถึงการค้นหาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำมาใช้ประกอบการประเมินศักยภาพของตนเองและเป็นฐานความรู้เพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน

3. การสร้างสรรค์การทำงานเป็นทีม โดยการสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและการ เพื่อการเพิ่มพูนความรู้และความหลากหลายของข้อมูลที่ได้รับ มีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ นำมาร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์นำไปสู่การร่างธรรมนูญร่วมกัน

ดังนั้น การสร้างพลังอำนาจให้เกิดกับชุมชนจากการที่สมาชิกทุกคนตระหนักรู้จิตถึงสิทธิ หน้าที่รับผิดชอบของตนต่อชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกันด้วยความหลากหลายความคิดของเครือข่ายภาคี นำมาสร้างสรรค์”ธรรมนูญชุมชน”เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน ว่าด้วยกฎ ระเบียบและการปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชน เพื่อความเป็นพลังหนึ่งเดียวที่แข็งแกร่งของชุมชน

การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจากพลังจากการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Empower)

ประชาชนที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากต่างคน ต่างอยู่ ต่างคนต่างวัตถุประสงค์กัน จะไม่มีอำนาจทางสังคม อำนาจทางสังคมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการเชื่อมต่อกัน โดยการรวมกลุ่มที่มีจุดหมายร่วมกัน เกิดความตระหนักรู้ถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา หรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน จึงมีการเรียนรู้ถึงปัญหา และมีการจัดการอำนาจเพื่อการถ่วงดุลในสังคม การใช้ “ธรรมนูญชุมชน” เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชนตนเองให้เกิดความยั่งยืน ต้องเกิดจากความศรัทธาและอุดมการณ์ร่วมกันในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความสมดุล การสร้างธรรมนูญชุมชนต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ เกณฑ์กติกาต่างๆอย่างเท่าเทียม และทั่วถึง เพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันที่ได้รับการยอมรับของคนในชุมชน และนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ขั้นตอนในการปฏิบัติงานอันมีเป้าหมายให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างยั่งยืน ในการบันทึกข้อตกลงต่างๆหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลงต่างจากการที่สมาชิกเป็นผู้กำหนด มีการประสานงานภายในชุมชน การให้ข่าวสารแก่สมาชิกให้เกิดความเข้าใจตรงกันถึงผลประโยชน์ของกลุ่มที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม รวมไปถึงการประสานงานระหว่างกลุ่มในการเข้าใจถึงบทบาทและการติดตามการทำงานตามระบบด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ดังนั้น กฎ ระเบียบที่กำหนดขึ้นจึงนำมาซึ่งความแน่วแน่ในการแก้ไขปัญหาต่างๆเพื่อให้บุคคลในกลุ่มยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ โดยจะกำหนดอย่างชัดเจนว่าในสถานการณ์นั้นควรจะปฏิบัติอย่างไร รวมทั้งกำหนดข้อยกเว้น บทลงโทษในกรณีที่มีการละเมิด เพื่อให้เกิดพลังร่วมในการปฏิบัตินำไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

การกระจายอำนาจเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นสู่ประชาชนในการสร้างกลไกให้ชุมชน ประชาชนจึงเข้าถึงอำนาจในการจัดการตนเอง ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการมุ่งลดบทบาทของส่วนกลาง (Decentralize) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนรวมในการบริหารงานท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของประชาชน

มากขึ้น เพิ่มการสร้างขีดความสามารถให้แก่ท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจที่มีอยู่ในส่วนกลางเดิม แสดงถึงการมีศักยภาพในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นพลังรากฐานที่เสริมการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย อีกทั้งยังทำให้เกิดการตอบสนองตรงตามความต้องการของแต่ละท้องถิ่นได้ดีขึ้น รวมไปถึงการสร้างเสริมความรู้สึกของความเป็นเจ้าของท้องถิ่น การมีสิทธิ มีอำนาจในการจัดการตนเองทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน (Consciousness of Kind) ความเป็นอันหนึ่งเดียวอันเดียวกัน ซึ่งเป็นพลังความสามารถที่ยินดีจะดูแลตนเอง และสร้างความผูกพันกับท้องถิ่นมากขึ้น ความสนใจในการพัฒนาท้องถิ่นก็จะตามมา นำไปสู่การการพัฒนาความรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เกิดเป็นศักยภาพในการเรียนรู้วิทยาการต่างๆเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน การร่วมมือกันในการกำหนดทิศทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้อย่างชัดเจนและเป็นขั้นเป็นตอน ภายใต้การบริหารแบบประชาธิปไตย ที่มีการออกกฎระเบียบต่างๆเพื่อควบคุมและกำหนดแนวทางการปฏิบัติตามศักยภาพของตนเอง

ฉันทามติ: การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรม

การจัดทำธรรมนูญชุมชนที่มีคุณค่าสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ในเชิงปฏิบัติต้องมีระบบ กลไกในการจัดทำที่ได้รับการยอมรับ (Acceptability) โดยมีลักษณะของเจตนารมณ์ร่วมและการมีพันธะร่วมกันของชุมชน (Public Commitment) กล่าวคือ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมโดยเป็นไปตามหลักประชาธิปไตยแบบถกแถลงและการเป็นตัวแทน (Deliberative and Representative Participatory) และการจัดช่องทางสื่อสารความคิดเห็นที่เข้าถึงง่ายเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย นำมาจัดทำอย่างเป็นระบบ (Systematic) นำมาจัดการความรู้เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการดำรงชีวิตของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมการกำหนดสามารถนำไปแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมทางสังคมได้ การรวมพลังของประชาชนในการแสวงหาฉันทามติ (Consensus) ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน ด้วยการระดมความคิดเห็นหลากหลายของกลุ่มคนต่างๆเพื่อจะสร้างสรรค์แนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนให้เกิดเป็นธรรมต้องมีกระบวนการเชื่อมร้อยเครือข่ายที่มีความแตกต่างหลากหลาย มากกว่าจะกีดกันกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งออกไปเพียงเพราะผลประโยชน์ขัดแย้งกัน อันจะนำมาซึ่งทิศทางการปฏิบัติในชุมชนที่ไม่เอื้อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะได้ กระบวนการสร้างฉันทามติหรือความเห็นร่วมของประชาชนจะนำมาซึ่งการผลักดัน “ธรรมนูญชุมชน” เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมของชุมชนที่จะขยายความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน อันเนื่องมาจากมีกลุ่มคนเข้าร่วมในการกำหนดประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการมุ่งความสัมพันธ์แนวราบมากกว่าแนวตั้ง ปฏิบัติการรวมหมู่ (Collective Action) นี้จะขับเคลื่อนชุมชนให้พ้นข้อจำกัด อุปสรรคด้านความไม่สมานฉันท์ของคนในสังคมได้ ด้วยเพราะมีพลังมหาศาลร่วมกันในการคอยหนุนเคลื่อน ควบคุม กำกับ และติดตาม “ธรรมนูญชุมชน”ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนอันเป็นจุดหมายท้ายสุดของทุกกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วม

การกำหนดเป้าหมายในการสร้างความสมดุลของการพัฒนา

การก้าวเข้าสู่ความทันสมัยของสังคมไทยนำไปสู่พฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมของคนในสังคม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่า ทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของคนทั้งในปัจจุบัน และรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งได้นำไปสู่ข้อสรุปผลการพัฒนาที่ว่า **“เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่มีคุณภาพและไม่ยั่งยืน”** ในการพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงการดำเนินการไปพร้อมกันในทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นใน 3 มิติทั้งมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคม สำหรับทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนจำเป็นต้องสร้างความชัดเจนทั้งด้านกรอบแนวคิด และแนวทางในการพัฒนา “ธรรมนูญชุมชน”เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ความยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นรูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยคำนึงถึงคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันจะต้องไม่ใช้

ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆกัน การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่รับผิดชอบต่อสังคมที่ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กับกลุ่มต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้นั้น ต้องเสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทุกภาคส่วนต้องร่วมกันพัฒนา และร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ธรรมนูญชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การกำหนด “ธรรมนูญชุมชน” เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มในชุมชน ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน ความสามารถในการพึ่งตนเอง และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

1. หลักการให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การกำหนดธรรมนูญชุมชนที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ทุกคนในชุมชนจะได้รับด้วยความเป็นธรรม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสำคัญ คือ รักษาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้นอย่างยาวนาน การให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในการสนองตอบความต้องการในปัจจุบันที่ไม่ส่งผลกระทบในด้านลบกับต่อความต้องการของคนรุ่นหลังในอนาคต โดยให้ความสำคัญลำดับสูงกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนที่เน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาว ทั้งนี้เพื่อส่งมอบทุนทางธรรมชาติ ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆและทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ปัจจัยการผลิต และสินค้าต่างๆให้คนรุ่นอนาคตได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในอนาคต

2. หลักการส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Ideology Development)

ธรรมนูญชุมชนต้องไม่มุ่งเน้นไปด้านใดด้านหนึ่ง การพัฒนาแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยยึดหลักความรอบคอบและค่อยเป็นค่อยไป มีการจัดสรร การใช้ การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลที่ดีทั้งระบบ (Eco-biology System) รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีระบบการจัดการทางสังคมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมในกระบวนการพัฒนา

3. หลักการพึ่งตนเองที่เหมาะสม และสร้างสรรค์ (Self-management and Creative)

การสร้างธรรมนูญชุมชนต้องอยู่บนหลักการของการพึ่งพาตนเอง โดยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างธรรมนูญชุมชน ดังนี้

1. ในการให้ความสำคัญกับ**“การพัฒนาคน”** ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

2. เน้นการ “**เข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนา**” อย่างสอดคล้องกับ “**ภูมิสังคม**” ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของระบบภูมินิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

3. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงการ “**ทำตามลำดับขั้นตอน**” จากการสร้างพื้นฐานให้มั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ

การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการสร้างธรรมนูญชุมชนเพื่อยึดเป็นแนวทางในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ต้องที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้คนมีความสุขโดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติและเป็นเรื่องของจิตใจ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอันเป็นรากฐานในการพัฒนาความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในชุมชน และการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการความเสี่ยง สามารถสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชนและการปรับตัวให้รู้เท่าทันสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป การนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เกิดการ“สร้างสรรค์” ไม่ใช่ “ทำลาย” การใช้ทรัพยากรต้องอยู่ในระดับที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความมีเสถียรภาพของสภาวะอากาศและระบบนิเวศน์ อีกทั้งต้องพัฒนาคุณภาพคนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมภายนอก การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีพฤติกรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของสังคม ย่อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

บทสรุป

การกระจายอำนาจส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (decentralization) เป็นการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยการสร้าง “ธรรมนูญชุมชน”จากการใช้สิทธิ และอำนาจของสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ตามกฎหมาย การตระหนักรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของความเป็นสมาชิกของชุมชนรวมพลังกันแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันร่างธรรมนูญของชุมชน ลงฉันทามติในการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรม เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ แสดงถึงศักยภาพของการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพตามแนวทางประชาธิปไตย ธรรมนูญชุมชนจะนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมระหว่างคน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและการใช้ประโยชน์อย่างเป็นธรรมทั้งปัจจุบันและอนาคตแบบอย่างสมดุล รวมไปถึงการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเน้นการเข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนาอย่างสอดคล้องกับ“ภูมิสังคม”จะนำไปสู่ความยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

Poung-ngam. K. (2553). **Self – management of Local Community**. Bangkok: Bophit Printing Co., Ltd. Thailand.

Thongdeelert,C. (2556). **Do: People Charter for Self- Management**. Nonthaburi: The Nation Reform Council, Thailand.

Sompong,T. (2555),**Community Democracy: From Thinking to Management**. Bangkok: Political Development Council. Thailand.

Techaatik, S and and Sompong, T. (2555), **108 Words for People Political Support**. Bangkok: Political Development Council. Thailand.

Schuler, D. (1996**). New Community Network. Wire for Change**. New York: AMC Press.

Nisbet, Robert A. (1962), **Community and Power: A Study in the Ethics of Order and Freedom**. New YorK: Oxford University.

Phillip Hirsch. (1990). **“The Thai Village form the Villager’s Perspective” In Development Dilemmas in Rural Thailand**. Singapore: Oxford University Press.

การบริหารการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงวัยในชุมชนตามวิถีพุทธ

Management of mental health promotion of the elderly in the Buddhist way.

พระมหาธีรวัฒน์ ธิรจิตโต
อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องการบริหารการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงวัยในชุมชนตามวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ทราบถึงปัญหาสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นอย่างไร 2. หลักการบริหารสุขภาวะทางจิของผู้สูงอายุในชุมชนตามวิถีพุทธควรเป็นอย่างไรเนื่องปัจจุบันการขยายตัวของจำนวนผู้สูงวัยำลังเปนปรากฏการณสำคัญที่เกิดขึ้นทั่วโลก และสังคมไทยกำลังก้าวเข่าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพราะแนวโน่มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในราชกิจจานุเบกษาให้ความหมายว่าประชากรผู้สูงอายุ(the elderly) คือบุคคลที่มีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต 60 ปบริบูรณขึ้นไปในขณะที่องคการอนามัยโลกไดกำหนดไววาผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุระหวาง60-74 ปเทานั้น ถาอายุระหวาง75-90 ป จัดเปนคนชรา (old) และถามีอายุเกิน 90 ปขึ้นไป จัดเป็นคนชรามาก (very old) ทั้งนี้การแบงระดับผู้สูงอายุใชเกณฑอายุตามสภาพของการมีอายุเพิ่มขึ้น (World Health Organization, 1997), อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุถือเป็นบุคลสำคัญในชุมชน อาจเรียกอีกอย่างว่าเป็นปูชนียบุคคลของลูกหลานในชุมชนหรือสังคม ควรให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสุขตามอัตภาพของตนเอง บทความนี้ผู้เขียนมีเป้าหมายชี้ให้เห็นถึงการบริหารสุขภาวะทางจิตของผู้สูงวัยในชุมชนตามวิถีพุทธ ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์บูรณาการปรับใช้ในการบริหารพัฒนาสุขภาวะทางจิต เพื่อให้การดำชีวิตของผู้สูงวัยในชุมชนมีสุขภาวะทางจิตที่ดี เข้มแข็ง ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขอย่างยั่งยืนนั่นเอง

คำสำคัญ:หลักการบริหารสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชน,ตามแนววิถีพุทธแบบองค์รวม,ความสุขที่ยั่งยืน

Abstracts

The expansion of the number of elderly people is occurring. Significant happening around the world. And Thai society is moving into the elderly society because of the structural changes. The Government Gazette provides that the elderly are persons of Thai nationality and aged from 60 years. Year up While the World Health Organization The elderly are people aged 60-74 years, aged between 75-90 years. They are classified as persons. Old age and over 90 years old are very old. The elderly are divided. The age-based criteria for the age of the increase (World Health Organization, 1997). However, the elderly are important in the community. Also known as the precursors of descendants in the community or society. Elderly people should live happily conventionally.

This article aims to point out the mental health management of the elderly in the Buddhist way of life, which is to apply the principles of Buddhism to integrate adaptation in the management of mental health. In order to make the life of the elderly in the community happy with good mental health.Living in the community happily ever after.

Keywords: Principles of Elderly Health Care in Communities, Buddhist Approach, Sustainable Happiness

บทนำ

ผู้สูงวัย มักมองว่าตนเองด้อยค่า ต้องพึ่งพาผู้อื่น และร่างกายก็เสื่อมโทรม ไม่สามารถทำสิ่งใดได้ดี ซึ่งการมองตนเองดังกล่าวย่อมจะกระทบทำให้สุขภาวะทางจิตอ่อนแอ แต่แท้จริงแล้ว ผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งความรู้ความชำนาญ และเป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นสายใยสำคัญของครอบครัวเนื่องจากผู้สูงอายุเป็นบุคคลสำคัญของสังคม องค์การสหประชาชาติจึงมีมติให้มีวันผู้สูงอายุสากล หรือวันผู้สูงอายุโลกขึ้น โดยกำหนดให้ตรงกับวันที่ 1 ตุลาคมของทุกปีสำหรับในประเทศไทย ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุเช่นกัน ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จึงกำหนดให้วันที่ 13 เมษายนของทุกปีเป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ที่สื่อความหมายตรงกับความสำคัญของผู้สูงอายุ เป็นวันที่ลูกหลานจะได้รดน้ำดำหัวให้ผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อรับศีลรับพรจากท่านอีกด้วย ด้วยความที่รัฐ กระทรวงศึกษาธิการและองค์กรต่างๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไปเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ จึงเกิดพระราชบัญญัติผู้สูงอายุขึ้น มีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2547 ที่ผ่านมา ซึ่งคุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุน ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และมีสัญชาติไทยทั้งในด้านการแพทย์และการสาธารณสุข กรมการศาสนา ข้อมูลข่าวสาร การประกอบอาชีพ การพัฒนาตนเอง การศึกษา การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การช่วยเหลือ รวมถึงส่งเสริมผู้สูงอายุให้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามสภาวะของตนเอง

กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญกับตัวบุคคลเป็นอย่างมาก การใช้หลักพุทธธรรมในการนำมาบริหารหรือพัฒนาตน ไม่ว่าทางด้านจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม หรือแม้กระทั่งสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุก็ตาม ยิ่งมีความจำเป็นต้องนำมาบริหารจัดการตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้อยู่ได้ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน

ความหมายผู้สูงวัย

แต่เดิมการใช้คำเพื่อเรียกบุคคลที่มีอายุมาก จะใช้คำว่า “วัยชรา” ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรมไทย (2542) ว่า แก่ด้วยอายุชำรุดทรุดโทรม แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมนัก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและนักวิชาการเพราะคำนี้ก่อให้เกิดความหดหู่และถดถอยสิ้นหวัง ดังนั้น ในที่ประชุมคณะแพทย์ผู้อาวุโสและผู้สูงอายุจากวงการต่างๆ โดยมี พล ตำรวจตรี หลวงอรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร เป็นประธาน จึงได้กำหนดคำว่า “ผู้สูงอายุ” ขึ้นใช้แทนคำว่า “คนแก่” “คนชรา” เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 ซึ่งคำนี้ให้ความหมายที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิและประสบการณ์ (สุรกุล เจนอบรม, 2541) ในภาษาอังกฤษมีความ 3 พจนานุกรมไทย พ.ศ. 2542 แนวคิด “นิยามผู้สูงอายุ....ไทย และเทศ” 17 คล้ายคลึงกับภาษาไทย คือให้ใช้คำว่า “Older adults” หรือ “Older people” ซึ่งมีความหมายในทางบวกแทนคำอื่นๆ เช่น Elderly หรือ Senior ซึ่งมีความหมายในทางลบ

ผู้สูงวัยในกลุ่มเสี่ยง ควรได้รับการพัฒนา ทักษะทางกาย ใจหมายถึง ผู้สูงอายุ(กลุ่มเสี่ยง) ที่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจมีทักษะในการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต สามารถจัดการสุขภาพตนเองได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนตามความรู้ ความสามารถและศักยภาพของบุคคล (เอกชัย เพียรศรีวัชรา,มปป)

ความหมายของการบริหารสุขภาวะทางจิต

การบริหารสุขภาวะทางจิต (Psychological well-being)หมายถึง การดูแลเกี่ยวกับสภาวะทางจิตใจของบุคคลอันเป็นภาวะทางจิตที่ดี มีความสุข มีความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการที่บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถจัดการกับความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสอดคล้องกับความต้องการและการสำเร็จตามเป้าหมาย มีมุมมองสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และประสบการณ์

มีนักจิตวิทยาหลายคนที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิต และได้แบ่งองค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตไว้แตกต่างกัน เช่น **Ryff (1989, 1995)**ได้พัฒนาทฤษฎีในการวัดสุขภาวะทางจิตใน 6 มิติ ซึ่งรวมถึงสุขภาพทางจิตในทางคลินิค ทฤษฎีพัฒนาการชีวิต และทฤษฎีทางจิตวิทยา สังเคราะห์ออกมาได้ดังนี้

1. การยอมรับในตนเอง - การพึงพอใจในตนเอง มีทัศนคติที่ดีต่อตัวเองทั้งในอดีตและปัจจุบัน มองตัวเองในทางบวก สามารถยอมรับกับตัวเองทั้งในด้านดีและด้านที่ไม่ดี

2. การมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น - การมีความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพกับบุคคลอื่น เข้าใจลักษณะการให้และรับในสัมพันธภาพของมนุษย์ มีความรักและมีมิตรภาพที่ดีแก่ผู้อื่น

3. ความเป็นตัวของตัวเอง - ความสามารถในการตัดสินใจสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ สามารถเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุดให้กับตนเองได้ ฝืนแรงกดดันทางสังคมในเรื่องการคิดหรือการกระทำได้ และประเมินตนเองตามมาตรฐานของตนเอง

4. ความสามารถในการจัดการสภาพแวดล้อม - ความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองได้ สามารถใช้โอกาสรอบตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การมีเป้าหมายในชีวิต - การมีเป้าหมายในชีวิตและมีความมุ่งมั่นที่จะไปถึงเป้าหมาย รู้สึกถึงความหมายของชีวิตในปัจจุบันและชีวิตที่ผ่านมาในอดีต

6. การมีความงอกงามในตน - ความรู้สึกว่าตนเติบโตและมีการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจอย่างต่อเนื่อง พร้อมเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ตระหนักรู้ถึงศักยภาพของตนเอง และมองเห็นโอกาสแห่งการปรับปรุงพฤติกรรมของตนตลอดเวลาในแง่ที่ดี

ส่วน Dupuy (1997)ได้ระบุองค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตไว้ 6 ด้าน ดังนี้

1. ความวิตกกังวล - การไม่มั่นใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้มีอาการเครียด กลัว กระวนกระวายใจ และวิตกกังวล

2. ภาวะซึมเศร้า - ความผิดปกติทางอารมณ์ ซึ่งอาจแสดงออกทางกายด้วยเช่น การเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย

3. สุขภาวะทางบวก - ความรู้สึกทางบวก จากความพึงพอใจในชีวิตหรือการรับรู้ความสุขในการดำเนินชีวิต

4. การควบคุมตัวเอง - ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมของตนได้เพื่อเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความมีชีวิตชีวา - ความรู้สึกสดชื่น เบิกบานใจ มีพลังในการทำสิ่งต่างๆ

6. ภาวะสุขภาพทั่วไป - ภาวะความเจ็บป่วยของร่างกายที่ส่งผลกระทบต่อสิตใจทำให้ไม่มีความสุข

การมีสุขภาวะทางจิตที่ดีของ Dupuyจึงหมายถึงการที่มีความพึงพอใจในชีวิต สามารถควบคุมตนเองได้ เปี่ยมด้วยชีวิตชีวา มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และมีความกังวลหรือความซึมเศร้าน้อย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะทางจิต...แบ่งเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวบุคคล ดังนี้

- ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส โดยการศึกษาวิจัยหลายงานพบว่า เพศหญิงมักมีสุขภาวะทางจิตต่ำกว่าเพศชาย เนื่องจากมีระดับซึมเศร้าสูงกว่า นอกจากนี้วัยผู้ใหญ่ตอนปลายเป็นวัยที่มีสุขภาวะทางจิตสูงที่สุด เนื่องจากได้ผ่านประสบการณ์และการเรียนรู้การเผชิญปัญหามากกว่าบุคคลที่มีอายุน้อยกว่า

- ปัจจัยภายนอกบุคคล ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ครอบครัว การสนับสนุนทางอารมณ์ สภาพสังคม วัฒนธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความสุข

ความจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงวัย

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่สร้างผลประโยชน์แก่ลูกหลาน และประเทศชาติเป็นอันมาก เป็นทรัพยากรที่สำคัญ ทรงคุณค่าที่ได้สั่งสมประสบการณ์จากชีวิตของท่าน จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องจากสังคม ปัจจุบันประชากรไทยมีอายุยืนมากขึ้น ผู้สูงวัยเป็นประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวยเพิ่มขึ้น และมีสัดส่วนสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรกลุ่มอื่นจากข้อมูลประเทศไทยปี2553 มีจำนวนผู้สูงอายุ7.6ล้านคน เป็นสัดส่วนร้อยละ 11.36 ของประชากรทั้งหมด (สถาบันประชากรศาสตร์, 2553: 16) เนื่องด้วยผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อชุมชนสังคมดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมสนับสนุนในด้านสุขภาวะทางจิตใจ ให้คนกลุ่มดังกล่าวได้มีสุขภาวะทางจิตใจที่ดี มีความสุขในชีวิตที่อยู่ในสังคม ชุมชนที่เป็นอยู่ท่ามกลางเครือญาติหรือสังคมเพื่อนบ้าน สืบไป

การส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงวัยในชุมชนตามวิถีพุทธแบบองค์รวม

ความหมายของสุขภาวะทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า “สุขภาวะ” หรือ สุขภาพ เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพ คือสุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบุรณ์ คำสมัยใหม่ที่ว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธ หรือสุขภาพแนวพุทธประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ(ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความไม่เร่าร้อนกระวนกระวาย) จึงเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548 : 5-8)

วิเคราะห์พัฒนาการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับบุคคลเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บุคคลทุกคนต่างมีศักยภาพในตนเอง บุคคลจะดีหรือร้ายย่อมขึ้นกับตนเองเท่านั้น เพราะตนเองเป็นผู้กำหนดบทบาทชีวิตเองแนวคิดนี้รวมไปถึงการดูแลสุขภาพของตนเองด้วยการดูแลสุขภาพในแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ท่านมองเห็นความสำคัญของการรักษาสุขภาพทางกายเพื่อดำรงไว้ โดยถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของชีวิตที่ดีในระดับทิฏฐิธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน (พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), มปป : 4) ดังนั้นแล้วแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชีวิตที่ต้องประกอบด้วย ธาตุ 4 ขันธ์ 5 หรือกล่าวโดยย่อ คือ ร่างกายและจิตใจนั้นเองเมื่อชีวิตประกอบด้วยปัจจัยทั้งสองอย่าง และการจะดูแลชีวิตหรือการดูแลสุขภาพจะต้องให้ความสำคัญของทั้งสองปัจจัยนี้ เพราะทั้งสองปัจจัยนี้มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันหากปัจจัยด้านใดด้านหนึ่งบกพร่องไปอาจส่งผลกระทบต่อด้านหนึ่งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาพิจารณาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม กล่าวคือ การเล็งเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจเพราะชีวิตโดยตัวของมันเองเป็นองค์รวมอยู่แล้ว ถ้าองค์รวมอันใดอันหนึ่งติดขัดแปรปรวนไม่เป็นไปตามปกติองค์รวมก็ย่อมมีความวิปริตแปรปรวนไปด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 :14) การพิจารณาชีวิตที่มีองค์ประกอบเป็น ธาตุ 4 ขันธ์ 5 หรือ ร่างกายและจิตใจนั้น สะท้อนให้เห็นว่าการจะดำเนินชีวิตขึ้นมาได้ต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ นั้นคือ ชีวิตมีลักษณะเป็นองค์รวมที่มีความสัมพันธ์กัน พระพุทธศาสนาจึงเน้นระบบความสัมพันธ์ มากกว่าจะมุ่งแค่แยกแยะองค์ประกอบ เพราะจากองค์รวมที่สัมพันธ์กันเป็นระบบที่ดี ก็จะเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 :14) และการจะพัฒนาองค์รวมให้สมบูรณ์ไปในการดำรงชีวิตได้นั้นต้องคำนึงถึงสามแดนที่เป็นองค์รวมแห่งระบบการดำเนินชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),

2558 :37-38) กล่าวคือ ด้านที่ 1 เป็นการติดต่อสื่อสารกับโลก คือ การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทาง ผัสสะทวาร การดูแลสุขภาพที่ดีได้ หมายถึงจะต้องเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยบุคคลสามารถกระทำสิ่งที่ถูกต้องได้โดยหลักการในการควบคุมร่างกายและจิตใจและเมื่อพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่า ด้านที่ 1 เป็นการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแล้วจึงต้องระวังสำรวมด้านร่างกายหรือผัสสะทวาร จึงเปรียบเสมือนเป็นศีลส่วนด้านที่ 2 เป็นภาวะด้านจิตใจ การควบคุมจิตใจให้มีสมาธิรับรู้และเสพข้อมูล จึงเปรียบเสมือนเป็นสมาธิ ส่วนด้านที่ 3 ปัญญาคือความรู้คิด คอยชี้นำสู่การกระทำที่ถูกต้อง จึงเปรียบเสมือนเป็นปัญญา ดังนั้นแล้วทั้งสามแดนที่กล่าวมาเปรียบเสมือนไตรสิกขานั้นเอง ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักที่ครอบคลุมการกระทำทั้งร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ เป็นการดูแลสุขภาพของตนเองแบบองค์รวม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่จะดูแลสุขภาพให้ครอบคลุมแบบองค์รวมได้นั้น การควบคุมร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง การดำเนินชีวิตที่มีองค์รวม 3 ด้าน คือด้านความสัมพันธ์กับสิงแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา องค์รวม 3 ด้านดังกล่าวจึงมีชื่อว่า ไตรสิกขา กล่าวคือ (1) การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรียกรวมกันว่า ศีล (2) การพัฒนาภาวะจิต และสุขภาพให้เป็นจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง มีความสุข โดยมีเจตจำนงที่เป็นกุศล และมีสภาพเอื้อพร้อมต่อการใช้งานทางปัญญาเรียกสั้นๆว่า สมาธิ (3) การพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจมองเห็นตามเป็นจริงที่จะทำให้ปรับปรุง ทุกอย่างทุกด้ายอย่างถูกต้องได้ผล จนหลุดพ้นจากปัญหาดับทุกข์ได้ทำให้เป็นอิสระ สดใสเบิกบาน สุขสงบอย่างแท้จริง เรียกง่ายๆว่าปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 :107-108) การดำเนินชีวิตเป็นองค์รวมนั้นทั้ง 3 ด้านต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่องเมื่อทั้ง 3 ระบบมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องศีล สมาธิ ปัญญา จะเป็นเกราะป้องกันชีวิต (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธัมโม), ๒๕๕๖ : ๒๓.) ช่วยให้มีสุขภาพที่ดี

หลักไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีล เพื่อควบคุม กาย วาจา ส่วน สมาธิ ควบคุมจิต และส่งเสริมจิตให้เกิดปัญญา และในการดำเนินชีวิตประจำวันจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสังคมนับเป็นองค์รวมใหญ่ที่บุคคลเป็นปัจจัยย่อยที่สามารถสร้างให้องค์รวมใหญ่สมดุลได้ กล่าวคือ หากบุคคลมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีย่อมประพฤติสิ่งที่ปกติ ไม่สร้างปัญหา สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อครอบครัว และสังคมต่อไป เมื่อองค์รวมย่อย(บุคคล)ดี ย่อมส่งผลให้องค์รวมใหญ่(สังคม) ดีไปด้วย เพราะทุกสิ่งเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงถึงกันเป็นองค์รวม

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

กระแสการดูแลสุขภาพได้เปลี่ยนไปจากเดิมจากที่เคยให้ความสำคัญเฉพาะร่างกายเท่านั้น มาเริ่มให้ความสำคัญกับจิตใจและเกิดความเชื่อมโยงระหว่างการดูแลสุขภาพกายและการดูแลสุขภาพใจให้มีความสัมพันธ์กัน องค์การอนามัยโลกได้จัดตั้งขึ้น (WHO : World Health Organization ค.ศ. 1984) จึงได้ให้คำจำกัดความว่า สุขภาพ (Healthy) ใหม่ว่า สุขภาพ หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจและการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขและมิได้หมายความเฉพาะแต่การปราศจากโรคและทุพพลภาพเท่านั้น (WWW.WHO.int./about/definition/en/print.html. 28 July 2010) ในปัจจุบันได้นำเอาคำว่าสุขภาวะ (Well-being) หมายถึง สุขภาพองค์รวมของชีวิตทั้งหมด คือ รวมทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อมและปัญญา (พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร,๒๕๕๒ :2) โดยเรื่องของสุขภาพมีการขยายความกว้างขึ้นไปอีกว่า ไม่เพียงแต่ร่างกาย จิตใจ สังคม แต่มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Spiritual well-being ด้วย (วิชัย โชควิวัฒน์, ๒๕๔๗ : ๑๑) ดังนั้นวิถีชีวิตจะต้องเชื่อมโยงกับทุกสิ่งซึ่งพฤติกรรมจะเป็นการแสดงออกที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Phra Brahmagunabhorn(P.A.Payutto), มปป : ๒) ในด้านมิติทางพระพุทธศาสนาได้แยกคำว่าสุขมี 2 อย่างคือ กายิกสุข คือ สุขทางกายและ เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ (ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๗๓/๒๗๑-๒๗๒.)นอกจากนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” ในภาษาบาลีเดิมเป็นคำเดียวกัน และ “สุขภาวะ”เป็นคำเดิมในภาษาบาลีเราใช้คำในภาษไทยที่แผลง“ว”เป็น“พ” เป็นคำว่า“สุขภาพ” เรื่อยมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558: 3) เมื่อความหมายของคำว่า สุขภาพคือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม ปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์ เป็นสุขเป็นภาวะที่สมบูรณ์ คำสมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธ หรือ สุขภาพแนวพุทธ ประกอบกายลักษณะที่เป็นวิชชา(ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ(ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ(ความหมดจดไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความสงบ ไม่ร้อนรน กระวนกระวาย) ซึ่งเป็นอารมณ์ เป็นความดีงามของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558: 5-10) จากความหมายที่กล่าวมา จึงสรุปความหมายว่า สุขภาพ หมายถึง การมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี พร้อมที่จะใช้ชีวิตอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบตัวได้อย่างมีความสุข ปราศจากทุกข์ และหากผู้ที่สามารถดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอนั้น ย่อมแสดงถึงการมีสุขภาพที่ดี ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า อาโรคฺยปรมา ลาภา แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (ม.ม.(ไทย) 13/215-216/253-255) พุทธภาษิตนี้แสดงให้เห็นว่า การมีสุขภาพดีนั้นมีค่ายิ่งกว่าการได้มาทรัพย์สินใดๆ

การประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงวัยสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเอง คือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักการในการดูแลตนเอง และระวังตนเองในเรื่องของร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา โดยหลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวมระวังในเรื่องของความประพฤติทางร่างกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสำรวมพัฒนาจิตใจ เพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญาต่อไปหลักของปัญญาช่วยให้บุคคลเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง เกิดปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวันดังนั้นแล้วเมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาจึงนับได้ว่าบุคคลได้สำรวมระวังรักษาร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมกล่าวได้ว่าเป็นการดูแลตนเองแบบองค์รวม หากจะกล่าวไตรสิกขา ก็คือการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้อง(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๖ : ๕๐) และเมื่อบุคคลต้องการประยุกต์นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามได้นั้นหลักไตรสิกขาเปรียบเสมือนหลักการ โดยหลักการนี้สามารถนำไปใช้พัฒนาในด้าน 4 ด้าน หรือ ภาวนา 4 กล่าวได้ว่า หลักไตรสิกขา และภาวนา 4 เป็นการดูแลด้านร่างกายและจิตใจให้สัมพันธ์เชื่อมโยงสมดุลอย่างปกติ หรือเป็นองค์รวมของบุคคลนั้นเอง ซึ่งองค์รวมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ การดูแลตนเองแบบองค์รวม

หลักไตรสิกขาเป็นหลักการ ถูกนำไปใช้พัฒนาในด้าน 4 ด้าน คือ หลักภาวนา 4 ภาวนา ในภาษาบาลี ให้ความหมายว่า วฑฺฒนา คือ วัฒนา แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้มีขึ้นภาวนาจึงแปลว่า การทำให้มีขึ้น เป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนา การทำให้มี ให้เป็นขึ้นดังนั้นภาวนา 4 จึงหมายถึงการพัฒนา 4 ด้านหรือการทำให้ 4 ด้านมีความเจริญขึ้นมา โดยภาวนา 4 มีการพัฒนา 4 ด้านดังนี้คือ

การพัฒนาด้านร่างกาย (กายภาวนา)

กายภาวนาหรือการพัฒนาร่างกายให้สัมพันธ์กับทางกายภาพนั้นเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุไม่ควรมองข้ามการรู้จักใช้อินทรีย์อย่างมีสติ เลือกที่จะ ดูเป็น ฟังเป็น กินด้วยปัญญา เสพปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้อย่างฉลาดไม่มั่วเมาหรือลุ่มหลง จะส่งผลให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพแข็งแรงปัจจัยด้านกายภาวนาจึงเป็นปัจจัยด้านหนึ่งที่ผู้สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อชีวิตที่ดีงามต่อไป

1. การพัฒนาด้านสัมพันธภาพทางสังคม (ศีลภาวนา)

การพัฒนาด้านสัมพันธภาพทางสังคม หรือ ศีลภาวนา เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกทางร่างกายการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยมีวินัย สามารถอยู่กับผู้อื่นได้ด้วยดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549 : 112)กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีการปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี ดังนั้นแล้วศีลภาวนาสำหรับผู้สูงอายุจึงหมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ดีกับบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อน การมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลรอบข้าง ผู้สูงอายุที่มีความสุขต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอยู่ได้อย่างเหมาะสม เช่น การปรับตัวเพื่อเตรียมรับสภาพร่างกายที่เริ่มเสื่อมโทรมลง การปรับตัวยอมรับภาวะความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยการปรับตัวในวัยสูงอายุมี 2 ประเภทกว้างๆ คือ การปรับตัวภายนอก เช่นสุขภาพอนามัย และการปรับตัวภายใน เช่น การทำใจยอมรับการพลัดพราก การสูญเสีย ซึ่งการปรับตัวภายนอกมักง่ายกว่าการปรับตัวภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับผู้อื่นรวมถึงการไม่เบียดเบียนผู้อื่นพร้อมกับมีวินัยในการดำรงชีวิต เช่น การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การนอนพักผ่อน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพผู้สูงอายุโดยตรง ดังนั้นหากผู้สูงอายุปฏิบัติตามศีลภาวนาจะส่งผลให้สุขภาพเพราะศีลภาวนาเป็นปัจจัยด้านร่างกายที่สามารถพัฒนาด้านร่างกายให้มีสุขภาพที่ดีได้เมื่อด้านร่างกายได้รับการพัฒนาแล้วสิ่งที่ควรพัฒนาต่อไปคือด้านจิตใจ

การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตตภาวนา)

การพัฒนาด้านจิตใจหรือ จิตตภาวนาเป็นการทำจิตให้เจริญงอกงาม ดีงาม เข้มแข็งมีความสุข เบิกบาน จิตตภาวนา เป็นการทำจิตให้เจริญงอกงาม ดีงาม เข้มแข็ง ให้ผู้สูงอายุมีความสุข เบิกบาน การที่ผู้สูงอายุจะสุขใจได้ต้องเริ่มที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาก่อน หลังจากนั้นศรัทธาจะช่วยให้ผู้สูงอายุเจริญเมตตาและปฏิบัติสมาธิตามมาทั้งการเจริญเมตตาและปฏิบัติสมาธิจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีจิตใจที่สงบมากยิ่งขึ้น รวมถึงสามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุให้บรรเทาลงด้วย

การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

เมื่อจิตได้รับการพัฒนาแล้วย่อมส่งให้เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาต่อไปการพัฒนาด้านปัญญามีความสำคัญมาก เพราะปัญญาสามารถช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาทุกสิ่งตามความเป็นจริง เกิดความเข้าใจ และสามารถส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดีได้ การพัฒนาด้านปัญญา หรือปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิดพิจารณา แก้ปัญหา ด้วยปัญญา มีจิตใจเป็นสุข ไร้ทุกข์ ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาที่แท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 51) การจะพัฒนาปัญญาจะต้องอาศัยสัมมาทิฏฐิเพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 621) ปัญญาภาวนา หรือ การพัฒนาปัญญาสำหรับผู้สูงอายุจะเกิดได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยสองตัวคือปรโตโฆษะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกและ โยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ปัจจัยทั้งสองเชื่อมโยงสัมพันธ์ก่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นปัญญาช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจความจริง และส่งผลให้อยู่กับความจริงได้อย่างมีความสุข

อีกประการหนึ่ง ทัศนะของผู้สูงอายุไทยต่อสุขภาพจิตตามแนววิถีพุทธผู้สูงอายุแสดงทัศนะต่อสุขภาพจิตตามแนววิถีพุทธใน 2 ประเด็น คือ 1.ความสุขและ2.ความสามารถของจิต

1.ความหมายของคำว่า ความสุข (Happiness) ผู้สูงอายุให้ความหมายว่า เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งสุขและทุกข์ รวมทั้งพึงพอใจในชีวิต ซึ่งอธิบายรายละเอียด ได้ดังนี้

1.1 ความรู้สึกเป็นสุข ผู้สูงอายุอธิบายว่า เป็นความรู้สึกด้านบวก อันเกิดจากความรู้สึกสุข สงบในใจ (Peace)การได้รับการยอมรับจากลูกหลาน (Respect) ความเพียงพอในชีวิต (Self-efficiency) การยอมรับความเจ็บป่วยทางกาย (Perceiving illness) การมีเรี่ยวแรง-พละกำลัง (Physical strength) ดังตัวอย่าง “ความสุขคือความสงบในใจ” (ผู้สูงอายุชาย วัย89ปี) “ป้าอธิบายไม่ได้หรอกสุขคืออะไร มันเป็นความสงบ ความเงียบในใจ ไม่

วุ่นวาย กังวลกลัวหรือสับสน” (ผู้สูงอายุหญิง วัย77ปี) “ความสุขเป็นความสบายใจ แค่มีเรี่ยวแรง ทุกวันนี้ช่วยตัวเองได้ก็สุขใจแล้ว” (ผู้สูงอายุชายและหญิง วัย81, 85 ปี) “สบาย สงบ สุข มันเป็นเหมือนระดับความสุขจากระดับน้อยๆ ไป” (ผู้สูงอายุชาย วัย 65 ปี)ผู้สูงอายุทั้งหมดกล่าวว่า พวกเขาต้องการการยอมรับจากลูก หลาน “ลูก หลานพูดจาดีด้วย ดูแลดี นั่นแหละสุดยอดความสุขแสดงถึงว่า เขายอมรับคนแก่” (ผู้สูงอายุชาย วัย 90 ปี) 8 ใน 10 คนของผู้สูงอายุ พวกเขามีความสุขจากการไม่มีหนี้สินและพวกเขาต่างเห็นด้วยกับคำพูด “ถึงแม้ว่า จะไม่แต่ก็ไม่ทุกข์เพราะปลดหนี้หมดแล้ว แค่พอมีพอกิน ทุกวันนี้ก็สุขใจแล้ว” (ผู้สูงอายุชาย วัย85 ปี)

1.2 ความรู้สึกเป็นทุกข์ผู้สูงอายุอธิบายว่า เป็นความรู้สึกด้านลบ อันเกิดจากขาดเรี่ยวแรง พละกำลัง (Lacking of physical strength) และการที่ลูก หลาน ไม่ยอมรับ (Lacking of respect) ดังตัวอย่าง “ลุงเบื่อกับชีวิตมาก เพราะเราไม่สบายเป็นเบาหวาน มันเป็นภาระกับลูกหลาน” (ผู้สูงอายุชาย วัย81ปี) “ถ้าเรามีแรง มีกำลัง ช่วยตัวเองได้ มันสบายใจ” (ผู้สูงอายุชายและหญิง วัย97, 68 ปี)ผู้สูงอายุทุกคน ต่างเห็นพ้องกันว่าการขาดเรี่ยวแรง พละกาลังทำให้เป็นทุกข์ และมีความเห็นสอดคล้องกับค าพูดที่ว่า “ถ้าเรามีกำลัง เราก็พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องเป็นภาระกับลูกหลาน” (ผู้สูงอายุชาย วัย74ปี)

1.3. ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตเป็นความรู้สึกที่ผู้สูงอายุสรุปความรู้สึกจากอดีตถึงปัจจุบันเกี่ยวกับตน ผู้สูงอายุทุกคน ต่างสรุปว่า ตนเองมีความพึงพอใจในชีวิต เช่น พึงพอใจที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ และครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุทั้งหมด กล่าวว่า พึงพอใจในชีวิตแล้วเพราะลูกหลาน ประสบความส าเร็จในชีวิตได้แก่ จบปริญญา มีงานท าได้คูครองที่ดี เป็นต้น 2.ความหมายของคำว่า ความสามารถของจิต (Mental capacity) ผู้สูงอายุให้ความหมายว่าเป็นความสามารถของจิตในการสร้างสมดุลภายในใจ สืบเนื่องมาจากความเครียด มนุษย์จะสร้างสมดุลทางใจ ซึ่งประกอบด้วย 1.การสร้างความภาคภูมิใจในตน

2. การสร้างพลังอึดฮึด สู้ ซึ่งอธิบายรายละเอียด ได้ดังนี้

2.1 ความภาคภูมิใจในตนเองผู้สูงอายุให้ความหมายว่า เป็นความคิดร่วมกับความรู้สึกที่บอกตัวเองได้ว่า ตัวเองนั้นมีความภาคภูมิใจ ในประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่องที่เกิดขึ้นจากประสบ-การณ์ในอดีตถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่าง “ลูกเรียนจบรับปริญญา ท าให้แม่อย่างฉันมีความสุขมาก และภาคภูมิใจที่ตนเองเลี้ยงลูกได้ระดับนี้ เพราะตัวฉันเองไม่ได้เรียนหนังสือเลย” (ผู้สูงอายุหญิง วัย75ปี) “ลุง รู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดในชีวิตเรื่องที่ล้างหนี้ได้ มันสุข สบายใจ” (ผู้สูงอายุชายวัย65, 77และ 89 ปี)

2.2. พลังอึด ฮึด สู้ ผู้สูงอายุอธิบายว่า ความสามารถที่สำคัญที่สุดในการสร้างสมดุลจิตใจ เพื่อลดความเครียดที่ดีนั้นคือพยายามสร้างกำลังใจให้ตนเองเพื่อต่อสู้กับปัญหา โดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจโดยพยายามทำความดี(make merit) มีเมตตากรุณา (a sense of parental entitlement) มีความอดทน อดกลั้น (patient) มีกตัญญูกตเวทีและปล่อยวาง (restricting one’s mind) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ผู้สูงอายุทุกคน อธิบายว่าความเครียดในชีวิตของพวกเขานั้น ไม่ว่า สามี/ภรรยา/บุตรเสียชีวิต การเกษียณอายุราชการ การขาดเรี่ยวแรงการทำงาน การเจ็บป่วยด้วยโรคทางกาย เป็นวิกฤติในชีวิต ภายใต้วิกฤติชีวิตผู้สูงอายุใช้การระลึกถึงประสบการณ์ในอดีตความภาคภูมิใจในตนเองและแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นตัวรักษาสมดุลทางใจ หากผู้สูงอายุคนใด ไม่สามารถสร้างสมดุลในใจของตนได้ ผู้สูงอายุคนนั้นก็จะเกิดความเครียดมากและอาจกลายเป็นคนวิกลจริตได้ทั้งนี้ผู้สูงอายุอธิบายเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ว่าประกอบด้วย เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เป็นตัวบุคคล (สามี ภรรยา บุตร หลาน หรือคนใกล้ชิด) และศาสนา (พยายามทำความดี มีเมตตา กรุณา อาศัยความอดทน อดกลั้น กตัญญู-กตเวทีและปล่อยวาง) เราก็จะมีความสุข” (ผู้สูงอายุหญิง วัย81 ปี) “ฉันผ่านโลกมาเยอะแล้ว ปล่อยวางนะดีที่สุด เป็นสุขจริงๆ” (ผู้สูงอายุหญิง วัย 87 ปี) “ปล่อยวางกับวางเฉย ไม่เหมือนกันนะปล่อยวางคือยอมรับกับปัญหา อะไรจะเกิดก็เกิดวางเฉยไม่ได้แก้ปัญหาแต่เป็นการไม่ไปยุ่งกับปัญหาแต่ก็ยังทุกข์ใจอยู่” (ผู้สูงอายุชาย วัย78 ปี)

บทสรุป

ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอย แนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตที่มีองค์รวม 3 ด้านมีชื่อว่า ไตรสิกขา กล่าวคือ (1) การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรียกรวมกันว่า ศีล (2) การพัฒนาด้านจิต และสุขภาพให้เป็นจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง มีความสุข โดยมีเจตจำนงที่เป็นกุศล และมีสภาพเอื้อพร้อมต่อการใช้งานทางปัญญา เรียกสั้นๆ ว่า สมาธิ (3) การพัฒนาด้านปัญญา ซึ่งการดำเนินชีวิตเป็นองค์รวมนั้นทั้ง 3 ด้านนั้นต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่อง และแนวคิดหลักไตรสิกขา สามารถนำมาพัฒนา 4 ด้านคือ ภาวนา 4 การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงามได้นั้น หลักไตรสิกขาเพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง สามารถนำไปพัฒนา 4 ด้าน คือ ภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา คือ การดูแลตนเองด้ายกายภาพ ศีลภาวนาคือ การดูแลตนเองด้านสัมพันธภาพกับผู้อื่น จิตตภาวนาคือ การดูแลสภาวะจิตใจตนเอง และปัญญาภาวนาคือ การคิดพิจารณาทุกสิ่งอย่างรอบคอบ บุคคลที่ปฏิบัติตามหลักภาวนา4 ย่อมส่งผลให้มีความสุขดีตามมา เพราะเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมอย่างแท้จริง

ผู้สูงอายุไทย เห็นว่าสุขภาพจิตนั้นประกอบด้วย 1.ความสุข (Happiness)และ 2.ความสามารถของจิตในการสร้างสมดุลของใจ(Mental capacity) 1.ความสุขตามการรับรู้ของผู้สูงอายุนั้นเป็นการรับรู้สุขและทุกข์ของตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธภาพกับผู้อื่นเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นลูก หลาน เครือญาติ หรือกับบุคคลอื่นในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาหลายๆ ชิ้น (Ingersoll-Dayton, Saengtienchai, Kespichayawattana, and Aungsuroch, 2004; Danyuthasilpe, 2008; Thanakwang, &Soonthorndhada, 2008) เนื่องจากอิทธิพลศาสนาพุทธที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมไทย ด้วยความเชื่อในเรื่องกรรม นั่นคือ กรรมเกิดจากการกระทำ ส่งผลให้คนไทยเชื่อว่า “หากทำกรรมดี กับผู้อื่น ตนจะได้รับกรรมดีตอบแทน” (Ghose, 2007) รวมทั้งแนวคิดที่ยอมรับความอาวุโสตามลำดับชั้น (Mulder, 2000) ผู้สูงอายุไทยจึงคาดหวังว่า ลูก หลาน จะเคารพ เชื่อฟัง ซื่อสัตย์และกตัญญูรู้คุณต่อตน (Tomana, &Srisuchart, 2005; Kendig, 2004). แต่การรับรู้สุขและทุกข์ของผู้สูงอายุนั้นเกี่ยวกับหลักความเป็นจริงของศาสนาพุทธ 4 ประการ คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ผลการดับทุกข์(นิโรธ)และหนทางแห่งการดับทุกข์(มรรค)อาจกล่าวได้ว่า เป็นความเข้าใจที่ผิวเผิน เนื่องจาก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มุ่งประเด็นสุขหรือทุกข์จากสภาพความแข็งแรงของร่างกายและสุขภาพ ความพอเพียงทางเศรษฐกิจมากกว่าความเข้าใจเรื่อง ความสงบภายในใจทั้งนี้อาจเกิดเนื่องจาก ค่านิยมด้านวัตถุในสังคมที่ตามอย่างสังคมตะวันตก ประกอบกับการทำความเข้าใจเรื่อง “ปฏิจจสมุปบาท” เป็นเรื่องยากเพราะเป็นเรื่องของหนทางดับทุกข์ ที่ไม่มีเหตุตัวแรกเริ่มและตัวสิ้นสุดหรือว่ากล่าวได้ว่า เป็นวัฏจักร ที่ผู้ที่เป็นทุกข์และแสวงหาทางดับทุกข์ต้องเรียนรู้และพยายามเข้าใจด้วยตนเอง แม้พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติไว้ก็ตาม (Payutto,2001; Sujera,2009) 2. ความสามารถของจิตในการสร้างสมดุลของใจ (Mental capacity) ผู้สูงอายุในชุมชนไทย รับรู้ว่าเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเผชิญความเครียด จากการหาทางลดระบายความเครียดที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งก็จะเป็นการช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจให้กับตนเองได้ และจะพบกับความสงบสุขอย่างยั่งยืนได้สืบไป

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

เอกชัย เพียรศรีวัชรา นายแพทย์เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข. หัวหน้ากลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ, พัฒนาทักษะกายใจ ผู้สูงวัยสุขภาพ. สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย.

วิชัย โชควิวัฒน์. อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กล่าวเรื่อง สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ ณ วัดญาณเวศกวัน วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ.พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร:สหธรรมิก, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) . “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”. **พุทธจักร.** ปีที่ 59. ฉบับที่ 11 พฤศจิกายน 2548 : 5-8.

พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อายุยืนอย่างมีคุณค่า. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป), หน้า 4

----------. **ทุกข์สำหรับเห็นแต่สุขสำหรับเป็น** (แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร จำกัด, 2546).

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธัมโม). **หลักประกันชีวิต ทุกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, มปป.

พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร. “ศึกษาตีความสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ”. **วารสารพุทธศาสตร์-ปรัชญาปริทรรศน์.** ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน-ธันวาคม 2552) : 2

Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto). Psychology in Human Development The Natural Way, Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

WWW.WHO.int./about/definition/en/print.html. 28 July 2010.

ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

Dhamma doctrine, applied for developing the elders life quality living in Nan municipality of Nan province

วรปรัชญ์ คำพงษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษารูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่านและ 3) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การใช้หลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน ด้วยรูปแบบการวิจัย แบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองน่านมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 60 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย พบว่า

1.สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่านมีด้วยกันทั้งหมด 5 ด้านประกอบด้วยด้านสุขภาพร่างกาย ด้านเศรษฐกิจอาชีพและสภาพของงานที่ทำได้ ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ด้านสถานะและหลักประกันทางสังคม และด้านสถานที่พักผ่อนและเวลาพักผ่อน พบว่าสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลจังหวัดน่าน ด้านสถานะและหลักประกันทางสังคมมีปัญหามากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย (4.02) ในระดับมาก รองลงมาพบว่า สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจและสภาพของงานมีค่าเฉลี่ยที่ (3.79) ในระดับมาก ด้านสถานที่พักผ่อนและเวลาในการพักผ่อนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ (3.61) อยู่ในปัญหาระดับที่มาก ด้านสุขภาพร่างกายมีค่าเฉลี่ย (3.40) ในระดับปานกลาง และด้านบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยมีค่าเฉลี่ย (3.18) ในระดับปานกลาง

2. หลักพุทธธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าผู้สูงอายุ มีการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 6 หลักธรรม คือ ไตรลักษณ์ 3 อริยสัจ 4 ไตรสิกขา เบญจศีลเบญจธรรม ภาวนา 4 และหลักสังคหวัตถุ 4

3. องค์ความรู้การใช้หลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลจังหวัดน่าน มีการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทั้ง 6 หลักธรรม ซึ่งเป็นหลักที่นำพามาเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบ สามารถลดความเป็นทุกข์ ทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องการความยอมรับจากสังคมจึงได้มีการปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างแก่สังคมโดยมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในอดีต ให้มีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างแก่ลูกหลาน ในรุ่นต่อไป และการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครน่านจังหวัดน่าน พบว่าแม้ว่าผู้สูงอายุจะมีปัญหามากเพียงใด แต่ด้วยลักษณะของผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และเรียนรู้มาก่อน ผู้สูงอายุ จึงสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมดังกล่าวโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามา ประยุกต์ใช้ ได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, ปัญหาผู้สูงอายุ, การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

This study aims 1) to study the problems of the elders, living in Nan municipality of Nan province; 2) to study the Buddhist dhamma doctrines, applied for using in the daily life of elders, living in Nan municipality of Nan province; and 3) to study the body of knowledge about the Buddhist dhamma usage of the elders in Nan municipality of Nan province. The research was designed as mixed method which collected the datas by questionairs and indepth-interview from 60 elders, aged 60 and older, in Nan municipality of Nan province.

The research found that

1) There are 5 aspects of the elders’ problems. They are the health, the profession, the economy and the state of works, the habitat, the recreational area and the relaxation time, and the social status and warranty. The most problematic aspect is the social status and warranty which is averaged at high level (4.02). The secondary is the profession, the economy and the state of works which is averaged at high level (3.79). The third is the recreational area and the relaxation time which is ageraged at high level (3.61). The fourth is the health which is at average level (3.40). The fifth is the habitat which is at also average level (3.18).

2) The Buddhist dhamma doctrines which are applied in daily life of the elders are the Three Characteristics, the Four Noble Truths, the Five Precepts and the Five dhamma, the Four Development, and the Four Objects of Sympathy.

3) The elders could apply the six Buddhist dharma doctrines as mentioned above into their daily life. They helped the elders solve the problems, reduce the sufferrings, change and improve their behaviors unitil to be the good model for their lineage. Although the elders faced many problems, with based on their experiences they could apply the doctrines in their daily life in qualified level.

Keyword: Elders, Elders' Problems, Buddhist Doctrine Application

บทนำ

ปัจจุบันวิทยาการและการเจริญเติบโตของโลกสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวกระโดดและรวดเร็ว จนบางครั้งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเหล่านั้นพุทธศาสตร์ไปโดยในมุมมองของพุทธศาสนามองว่าความเจริญไม่ว่าของบุคคลและของประเทศมี 4 มิติ ได้แก่ความเจริญทางกายหรือทางวัตถุ ความเจริญในเรื่องของความสัมพันธ์หรือความประพฤติ ความเจริญในทางจิต และความเจริญในทางปัญญา เมื่อเอากรอบนี้มาดูการพัฒนาในรอบหลายทศวรรษภายใต้ระบบทุนนิยม จะเห็นได้ว่ามีข้อบกพร่องมาก มองในแง่วัตถุหรือกายภาพทางกายภาพอย่างเดียว จะเห็นว่าช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้น ความยากจนไม่ได้ลดลงเลยแม้จะอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ ตรงข้ามช่องว่างกลับถ่างกว้างขึ้น ไม่เฉพาะคนรวยกับคนจนในประเทศเดียวกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงช่องว่างระหว่างประเทศที่ร่ำรวยกับประเทศที่ยากจน ดังจะเห็นได้ว่า คนที่รวยที่สุดในโลก 3 คนมีทรัพย์สินรวมกันแล้วมากกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศหรือจีดีพีของประเทศที่ยากจนที่สุดในโลก 48 ประเทศเสียอีก และถ้าเอาสินทรัพย์ของคนรวยที่สุดในโลก 32 คนมารวมกันจะมีจำนวนมากกว่าจีดีพีของประเทศในเอเชียใต้ทั้งหมดรวมกัน

จะเห็นได้ว่ายิ่งพัฒนามากขึ้น คนรวยก็รวยขึ้น คนจนก็จนลง และช่องว่างก็ถ่างกว้างขึ้น การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้ตระหนักถึงสถานการณ์และความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ โดยเฉพาะภาวะผันผวนด้านเศรษฐกิจพลังงาน และภูมิอากาศ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อประเทศไทยทั้งเชิงบวกและลบดังนั้น ทิศทางการบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตร และการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องปรับตัวในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ เพื่อสามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้นและเพิ่มภูมิคุ้มกันของทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับเชื่อมโยงด้านกายภาพทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม คือทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถจัดการความเสี่ยงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม

กลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคมที่จำเป็นจะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ โดยน้อมนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวันอย่างเป็นปกติสุข สังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น วิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนแปลง คนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กัน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพ หารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จึงเกิดช่องว่าง ผู้สูงวัย จึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูง อันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง จากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพ มีรายได้ ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพ ผู้สูงอายุบางคนเกิดภาวะซึมเศร้า เกิดความเหงา ความว้าเหว่ ความเครียดบางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและชุมชนซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัย ที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีกระบวนการในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งกายและจิตใจ เพื่อเป็นการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ กล่าวคือผู้สูงอายุทุกคนจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลตนเองให้มากขึ้น ไม่ใช่แต่ตัวผู้สูงอายุเองเท่านั้น ลูกหลานก็ต้องเอาใจใส่ในการดูแลผู้สูงอายุเป็นอย่างดีด้วยเช่นกัน ส่วนใหญ่ไม่ว่าตัวผู้สูงอายุหรือลูกหลานมักจะสนใจเฉพาะความเป็นอยู่ทั่วไปหรือดูแลสุขภาพกายของผู้สูงอายุเท่านั้น ไม่ค่อยสนใจเกี่ยวกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ การที่จะให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดี ต้องพิจารณาว่า “ทำอย่างไรที่จะให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน” บางคนคิดว่าเป็นเรื่องยาก เพราะคนเรามักคิดว่า ความสุขเป็นสิ่งที่หายาก และพยายามทุกวิถีทางที่จะหาความสุขให้ตนเอง บ้างก็ประสบความสำเร็จ บ้างก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะยังหาความสุขที่ต้องการไม่พบ ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่รู้ว่าความสุขที่แท้จริงในชีวิตของตนนั้นอยู่ที่ไหน และมุ่งแสวงหาความสุขจากภายนอกตัวเอง โดยไม่มองว่าความสุขนั้น

อยู่ภายในตนเองและรอบๆ ตนเอง และไม่ใช่เรื่องยากเท่าใดนักที่จะทำให้ตนเองและคนรอบข้างมีความสุข เพียงแต่ผู้สูงอายุและลูกหลานเริ่มต้นที่จะสร้างความสุขให้กันและกัน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีสาขาสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ที่ โรงพยาบาลน่านกลุ่มงานเวชกรรมสังคม โดยเป็นองค์กรที่ดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการสุขภาพ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นศูนย์กลางประสานงานและขับเคลื่อน ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในจังหวัด -เป็นแม่ข่าย และขยายเครือข่ายไปยังทุกอำเภอทุกตำบล /ทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะเห็นว่าเป็นจังหวัดที่มีความตื่นตัวในการตอบรับสถานการณ์การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และมีการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมากจังหวัดน่านจึงเป็นจังหวัดที่เหมาะสมในการศึกษาเพื่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรทางพระพุทธศาสนาและมีบทบาทที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดน่านจึงมีความสนใจศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงวัย ในเขตเทศบาลอำเภอเมืองน่านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ศึกษารูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ และเพื่อศึกษาองค์ความรู้การใช้หลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการศึกษาและพัฒนาประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดน่านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาองค์ความรู้การใช้หลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท กล่าวคือ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลแบบข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรูปแบบการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ประกอบด้วย

1) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) จากประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองน่าน ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลลักษณะนี้เพื่อให้ได้คำตอบว่าสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่านเป็นอย่างไรโดยใช้สถิติพื้นฐานอย่างง่ายหรือค่าร้อยละ (Percentage) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2) สัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้เพื่อรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุว่าแต่ละกลุ่มมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิดดังนี้

1) แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมการศึกษาจากหนังสือ เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาในการจัดทำแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และส่วนที่ 2 ปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองน่าน

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละอาชีพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์กลั่นกรองและสังเคราะห์โดยใช้กรอบตัวแบบแนวคิดการศึกษาวิจัยมาประยุกต์เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive method) โดยใช้วิธีอุปมาน (Inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มต้นค้นหาความรู้ความจริงย่อยๆก่อนแล้วจึงสรุปไปสู่ความรู้ความจริงที่เป็นหลัก

2) ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมประเมินผลสำเร็จรูปสาหรับการวิจัย (SPSS for windows) ประมวลผลซึ่งเป็นการใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัย

กลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคมที่จำเป็นจะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ โดยน้อมนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวันอย่างเป็นปกติสุข สังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น วิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนแปลง คนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กัน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพ หารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จึงเกิดช่องว่าง ผู้สูงวัย จึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูง อันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง จากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพ มีรายได้ ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพ ผู้สูงอายุบางคนเกิดภาวะซึมเศร้า เกิดความเหงา ความว้าเหว่ ความเครียดบางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและชุมชนซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัย ที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ

งานวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน ในบทที่ 5 จะนำเสนอในบทนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ส่วนที่ 2 รูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะสำหรับรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

การศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในเขตชุมชนเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน หลังจากมีการศึกษานั้นสามารถสรุปได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ และมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีด้วยกันทั้งหมด 5 ด้านซึ่งประกอบด้วยด้านสุขภาพร่างกายด้านเศรษฐกิจอาชีพและสภาพของงานที่ทำ ได้บ้านเรือนที่อยู่อาศัยด้านสถานะและหลักประกันทางสังคมด้านสถานที่พักผ่อนและเวลาพักผ่อนซึ่งโดยภาพรวมนั้นสามารถสรุปออกมาและแสดงเป็นตารางได้ ดังนี้

ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ	ผลการวิเคราะห์		
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลความ
ด้านสุขภาพร่างกาย	4.02	1.31	มาก
1.โรคประจำตัวของท่าน	3.55	1.20	มาก
2. อาหารที่รับประทานไม่ครบ5 หมู่ไม่เพียงพอ	3.53	1.24	มาก
3. ท่านมีอารมณ์ทุกข์ และหมดหวัง	3.12	1.43	ปานกลาง
ด้านเศรษฐกิจอาชีพและสภาพของงานที่ทำ	3.79	1.25	มาก
4. รายได้ของท่านในตอนนี้ไม่เพียงพอ	3.65	1.35	มาก
5. รายได้ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐไม่เพียงพอ	4.02	1.07	มากที่สุด
6. รายได้จากลูกหลานและญาติไม่เพียงพอ	3.71	1.31	มาก
ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย	3.61	1.33	มาก
7. ที่อยู่อาศัยของท่านในตอนนี้ชำรุดเสียหาย	3.19	1.29	ปานกลาง
8. ไม่มีการซ่อมบำรุงที่อยู่อาศัย	3.34	1.27	ปานกลาง
9. ความสะดวกสบายและความปลอดภัยในกาอาศัย	3.02	1.12	ปานกลาง
ด้านสถานะและหลักประกันทางสังคม	3.40	1.30	ปานกลาง
10. ท่านไม่ได้การยอมรับและนับถือในชุมชน	4.53	0.97	มากที่สุด
11. ท่านไม่เคยมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น	4.03	1.34	มาก
12. ท่านรู้สึกว่าตนเป็นภาระให้ลูกหลาน	3.51	1.39	มาก
ด้านสถานที่พักผ่อนและเวลาพักผ่อน	3.18	1.23	ปานกลาง
13. พื้นที่อยู่อาศัยมีแต่มลพิษ	3.85	1.26	มาก

14. ท่านไม่เวลาพักผ่อนกับครอบครัว	3.74	1.25	มาก
15. ท่านไม่เคยพบปะกับคนรุ่นเดียวกัน	3.25	1.41	ปานกลาง

จะเห็นได้ว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุมากที่สุด คือ ปัญหาในเรื่องของการเป็นที่ยอมรับและนับถือของบุคคลในชุมชน ต่อมา ปัญหาที่พบมากเป็นอันดับสอง เป็นปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ส่วนปัญหาที่พบว่าเป็นอันดับ 3 นั้น คือปัญหาในเรื่องของ รายได้ที่ได้รับ การสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ และปัญหาที่มากเป็นระดับ 4 และ 5 เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับ การพักผ่อนและสถานที่พักผ่อน ของผู้สูงอายุ ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการและผู้สูงอายุของท่านไม่มีเวลาพักผ่อนกับครอบครัว ปัญหาลำดับที่ 6 และ 7 เกี่ยวข้องกับรายได้ ชื่อผู้สูงอายุเกิดปัญหา ในเรื่องของรายได้ที่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและรายได้ของตนยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และลองจากปัญหาดังกล่าวปัญหาแล้วนะพี่ 8 และ 9 เป็นเรื่องของ ปัญหาที่เกิดจากร่างกาย โรคประจำตัวของผู้สูงอายุและอาหารที่ท่านได้รับประทานนั้น ยังไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ส่วนปัญหาที่เป็นปัญหารองลงมาคือ ผู้สูงอายุมักคิดว่าตนเป็นภาระของลูกหลาน เป็นปัญหาลำดับที่ 10 ส่วนในลำดับที่ 11 12 13 เป็นปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ที่ไม่ได้รับการบำรุงซ่อมแซม และมีสภาพชำรุดเสียหาย จนไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย ปัญหาลำดับที่ 14 คือปัญหาที่ผู้สูงอายุมักจะถูก ให้อยู่แคในบริเวณบ้านจะไม่ ได้พบปะกับเพื่อนรุ่นเดียวกันและปัญหาในลำดับสุดท้ายที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุคือ อารมณ์ของผู้สูงอายุ ที่มีความทุกข์และหมดหวัง

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นั้น จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานะและหลักประกันทางสังคม ที่ผู้สูงอายุยังมีความต้องการหลักประกันทางสังคมอยู่โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 4.02 ต่อมา ปัญหาที่เกิดขึ้น มากที่สุดคือเรื่องเศรษฐกิจและอาชีพ ตลอดจนถึงสภาพของการทำงานที่ทำในปัจจุบันที่ยังเกิดปัญหา ในเรื่องของ รายได้ อันดับ 3 ปัญหาเลือกสถานที่พักผ่อนและเวลาที่พักผ่อน ซึ่ง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.6 1 โดยปัญหาดังกล่าวจะเกิดขึ้นเนื่องจากผู้สูงอายุไม่มีเวลาและสถานที่ที่รองรับการจัดธนาการ ซึ่งจำเป็น มากในกลุ่มผู้สูงอายุปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมาคือปัญหาด้านสุขภาพร่างกายมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.4 โดยทั่วไปจะเกี่ยวกับโรคประจำตัวและการดูแลรักษาตนเองส่วนปัญหาที่เกิดน้อยที่สุดก็คือปัญหาด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

2. การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ในส่วนเรื่องของการประยุกต์ใช้หลักธรรมของผู้สูงอายุ นั้นจะพบว่าการปรับใช้หลักธรรม ให้เข้ากับสถานการณ์และการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมักจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ทางร่างกายหรือประสบการณ์ที่ได้พบมาทำให้ต้องเปลี่ยนพฤติกรรม และหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะพบว่ามีการใช้หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ทั้งหมด 6 หลักธรรมได้แก่

1) ไตรลักษณ์ 3

ไตรลักษณ์ 3 ซึ่งการนำไปรักษามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการนำมาประยุกต์ใช้ การรับรู้ถึงกฎธรรมชาติ และการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปของ สสารบนโลกไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์หรือสิ่งของ ตลอดจนการยอมรับคือธรรมชาติของตนเอง และการทำใจ ตระหนักถึงสังขารของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป

2) อริยสัจ 4

การนำอริยสัจ 4 เข้ามาประยุกต์ใช้ของผู้สูงอายุนั้นจะเกิดจากบทเรียนที่ผู้สูงอายุ เคยได้รับ กล่าวคืออริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นและสอนให้ผู้สูงอายุไม่ประมาทแก้ปัญหาด้วยเหตุและผลและพิจารณาความจริงที่เป็นอยู่ว่าปัญหาเกิดขึ้นจากอะไรและควรจะดับปัญหานั้นโดยวิธีการอย่างไร ทั้งนี้ยังมีการนำ

หลักธรรมอริยสัจ 4 เข้าไปมองปัญหาให้ถึงแก่นของปัญหาว่า ในความเป็นจริงแล้ว เราควรสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองจาก จากการมอง โลกตามความเป็นจริง และดำเนินชีวิตตามสภาวะสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปได้

3) ไตรสิขา

ไตรสิขา หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่เมื่อผู้สูงอายุ เข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว มักจะใช้เป็นหลัก ธรรมประจำใจ เพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตได้อย่าง มีความสุข เป็นแนวทางในการปฏิบัติในฐานะของผู้สูงอายุที่ต้องปฏิบัติตัวในช่วงวัยสุดท้าย ของวงจรชีวิต ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ในลักษณะเสื่อมถอย 3 ด้าน คือด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้สูงอายุ ต้องเผชิญกับทุกข์ทางกายและทุกข์ ทางใจ การปฏิบัติตนอยู่ในกฎระเบียบ วินัย มารยาท เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้เห็นว่าลูกหลานหรือผู้ที่มีอายุน้อยกว่าได้เล้งเห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุและได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและพึงพาอาศัยของลูกหลาน

4) เบญจศีลเบญจธรรม

เบญจศีลเบญจธรรมเบญจศีลเบญจธรรมเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงบาปบุญคุณโทษและเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ผู้สูงอายุหรือแม้แต่บุคคลทั่วไปยึดเป็นแนวในการดำเนินชีวิตซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะรักษาศีลและจะหนักถึงประสบการณ์ที่ได้รับมาในอดีตจนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของตนให้เป็นไปตามครรลองคลองธรรม และเป็นไปตามศีลธรรม ที่ดี

5) ภาวนา 4

ภาวนา 4 เป็นหลักธรรมที่พัฒนาทางด้านร่างกาย และสิ่งแวดล้อม (กายภาวนา) การพัฒนาด้านสังคมคือความมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (ศีลภาวนา) การพัฒนาด้านจิตใจให้มีความมั่นคง มีความสุขไม่วิตกกังวล(จิตภาวนา)และการพัฒนาให้เข้าใจในธรรมชาติของชีวิต มั่นคงในศีลธรรมฝึกสมาธิเพื่อเกิด ปัญญาคลายความว้าเหว่ ลดความวิตกกังวล มีเมตตา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน จนทำให้ผู้สูงอายุถึงพร้อมด้วยธรรม ตามคำสอนเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาชีวิตตามหลักการพัฒนามนุษย์ ได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมเชื่อว่าได้ทำประโยชน์ อย่างมากให้แก่สังคม เพราะจะทำให้เกิดเป็นสังคมที่เอื้ออาทรต่อกันและกัน

6) หลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ผู้สูงอายุใช้ในการประยุกต์ใช้เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและสงบ โดย การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ผู้สูงอายุเห็นว่าหากนำหลักธรรมนี้มาใช้จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวกับสภาพสังคมและครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทั้งหมดนั้นก็ต้องอาศัยการเรียนรู้และการให้คำแนะนำจากบุคคลในสมัยปัจจุบัน รวมถึง การเปิดกว้างทางความคิดของผู้สูงอายุเองที่พร้อมจะต้องเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับ สถานการณ์ในปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่านสภาพปัญหาโดยรวมของผู้สูงอายุในเขตชุมชนเทศบาลนครน่าน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นั้น จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานะและหลักประกันทางสังคม ที่ผู้สูงอายุยังมีความต้องการหลักประกันทางสังคมอยู่โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 4.02 ต่อมา ปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือเรื่องเศรษฐกิจและอาชีพ ตลอดจนถึงสภาพของการทำงานที่ทำในปัจจุบันที่ยังเกิดปัญหา ในเรื่องของรายได้ อันดับ 3 ปัญหาเลือกสถานที่พักผ่อนและเวลาที่พักผ่อน ซึ่ง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.6 1 โดยปัญหาดังกล่าวจะ

เกิดขึ้นเนื่องจากผู้สูงอายุไม่มีเวลาและสถานที่ที่รองรับการจัดธนาการ ซึ่งจำเป็น มากในกลุ่มผู้สูงอายุปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมาคือปัญหาด้านสุขภาพร่างกายมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.4 โดยทั่วไปจะเกี่ยวกับโรคประจำตัวและการดูแลรักษาตนเอง ส่วนปัญหาที่เกิดน้อยที่สุด ก็คือปัญหาด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

2. การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน การปรับใช้หลักธรรม ให้เข้ากับสถานการณ์และการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมักจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ทางร่างกายหรือประสบการณ์ที่ได้พบมาทำให้ต้องเปลี่ยนพฤติกรรม และหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะพบว่ามีการใช้หลักธรรม ที่นำมาประยุกต์ใช้ทั้งหมด 6 หลักธรรมได้แก่ 1)ไตรลักษณ์ 3 2)อริยสัจ 4 3)ไตรสิขา 4)เบญจศีลเบญจธรรม 5)ภาวนา 4 และ 6)หลักสังคหวัตถุ 4 หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้ง 6 หลักธรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยให้เกิดความสงบ รู้จักเข้าใจความเป็นไปอย่างมีสติมากขึ้น ซึ่งหลักธรรม ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับ

1. ผู้สูงอายุควรมีการนำประสบการณ์ความรู้และทักษะ รวมถึง แนวทางในการดำเนินชีวิตของตนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้สูงอายุด้วยกันเอง จะทำให้ ผู้สูงอายุ มี สังคมที่มีคุณภาพ ที่สามารถปรึกษาหารือกันได้ รวมถึงมีเพื่อนที่รับรู้ถึงปัญหาของกันและกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหา ที่ประสบ อยู่ร่วมกันได้

2. ผู้สูงอายุ ควรมีการถ่ายทอดมุมมองของชีวิต รวมถึง หลักการทางพุทธศาสนาไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ให้กับบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวญาติ และ บุคคลที่มีอายุน้อยกว่าซึ่งการถ่ายทอดลักษณะนี้เมื่อมีการถ่าย ทอดจากรุ่นสู่รุ่นก็จะทำให้ประสบการณ์ ดังกล่าว เป็นภูมิคุ้มกัน ให้กับ คนรุ่นหลังหลังที่จะกลายเป็นผู้สูงอายุในช่วงชีวิตต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ ควรเริ่มจากการร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชนที่จะเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุและการ ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยโดยหน่วยงานต่างๆ ควรมีการเตรียมพร้อมที่จะรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพปัญหาด้านที่พักอาศัย และปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง

2. สถาบันวัด หรือ ศาสน์สถานที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้สูงอายุ ควรมีการตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุและ ควรมีการ สร้างกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้ปฏิบัติร่วมกันเพื่อที่จะเป็นพื้นที่ ในการพบปะของผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการในอนาคต

3. สถาบันครอบครัวควรมีการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมชาติของผู้สูงอายุ และมีการพูดคุยกัน เพื่อที่จะดูแลผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีชีวิต ที่ดีและมีคุณภาพ

ข้อจำกัดทางการศึกษาและข้อแนะนำในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่เมื่อมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรเป็นการศึกษาที่มีลักษณะและขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขึ้นจะเป็นประการสำคัญในการศึกษาในครั้งต่อไป

2. ควรมีการศึกษาแนวนโยบายและกิจกรรมที่ศาสน์สถานควรปฏิบัติเพื่อเตรียมพร้อมรองรับกับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ. 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

_____. ฎีกาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ :

กชกร สังขชาติ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2536.

เฉกธนะสิริ. เล่นกับตัวเองอย่างไรให้สุขกายสุขใจปลอดโรคภัยเกิน 100 ปี. พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, 2540.

_____ . ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข. พิมพ์ครั้งที่ 86. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เซ็ทเอนชู้ทสตูดิโอ, 2548.

นพวรรณจงวัฒนาและคณะ. ข้อมูลผู้สูงอายุที่น่าสนใจ (Database on Ageing Population).จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

นารีรัตน์รักวิจิตรกุล. พุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หจก.อติชาติการพิมพ์, 2529.

บรรลุศิริพานิช. 20 ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ.จัดพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2543.

ประเวศวะสี. พุทธธรรมนำสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำหนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,2528.

การเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

COMPETENCY STRENGTHENING IN SANGHAADMINISTRATION OF BUDDHIST ECCLESIASTICAL OFFICIALSIN MUANG SUB - DISTRICT, LAMPHUN PROVINCE

พระวิสิษฐ์ คำศักดิ์
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อศึกษากลไกการเสริมสร้างสมรรถนะ และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 14 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองเป็นไปตามกรอบที่มหาเถรสมาคมมีการตั้งไว้และมีการแบ่งหน้าที่ให้ช่วยกันดูแล ด้านการเผยแผ่ให้ความร่วมมือกันโดยมีโครงการต่างๆ เข้ามาช่วยในการทำงานคือ โครงการพระธรรมทูต หมู่บ้านศีล 5 ด้านศาสนศึกษาให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่มีการนำพระสอนศีลธรรมมาช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ และยังมีวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนเป็นตัวต่อยอดในการพัฒนาต่อไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีให้ทุนการศึกษากับอุปกรณ์การเรียน ด้านสาธารณสงเคราะห์มีความร่วมใจกันเป็นอย่างดี โดยมีการตั้งกติกาในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้านสาธารณูปการมีการพัฒนาวัดเป็นไปตามหลักประเพณีล้านนาและมีความอดทนในการทำงาน 2.กลไกการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์พบว่า มีการนำเอากลไกต่างๆ เข้ามาช่วยเสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ประกอบด้วย สมรรถนะการมุ่งผลสัมฤทธิ์ได้นำเอากลไกการทำงานอย่างมีระบบ สมรรถนะการบริการที่ดีได้นำเอากลไกการทำงานแบบเชิงรุก สมรรถนะความร่วมแรงร่วมใจได้นำเอากลไกการมีส่วนร่วมในการทำงาน สมรรถนะการสั่งสมความเชี่ยวชาญได้นำเอากลไกการมีแผนยุทธศาสตร์ในการทำงาน และสมรรถนะการมีจริยธรรมได้นำเอากลไกการปฏิบัติหน้าที่ไปตามสุจริต เข้ามาช่วยในการทำงาน 3.การเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่า ทำให้มีการบริหารงานเป็นไปอย่างมีระเบียบ มีการแบ่งโครงสร้างในการทำงานอย่างชัดเจน โดยมีการทำงานในรูปแบบปฏิบัติการเชิงรุกพร้อมมีเอกภาพกับความเข้มแข็งในการทำงานร่วมกันมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถสร้างความสุจริตธรรมเป็นไปตามหลักของกฎหมายพร้อมกับหลักศีลธรรมอันดีงามในการทำงานแต่ละด้านได้

คำสำคัญ : การเสริมสร้างสมรรถนะ, การบริหารกิจการคณะสงฆ์,

Abstract

The purpose of this research is 1. to study the general condition of competency 2. to study the mechanism of competency strengthening and 3. to study the changes of competency strengthening in Sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Officials in Muang District, Lamphun Province. This study is based on qualitative research methodology by In-Depth-Interview from 14 key informants and takes information from the collection in various ways. . The general condition of Buddhist Ecclesiastical Officials In the area of Mueang district, Lamphun province found that the administration is in accordance with the framework of Sangha Supreme Council of

Thailand has appointed with the division of duties to help checking everything in the administration. The propaganda has cooperated in the work by bringing the projects to assist in the work that is Dhammaduta project and village of five precepts project. The religious education has provided the support of education fully by taking monks in morality teaching to the teaching of morality to help in relaying knowledge and there still has Lamphun Buddhist College that is a place to support in the developing knowledge continually. The education has helped to monks, novices, including the youth to support the scholarship with learning equipment. Public welfare is a great help to those who have been affected. There are rules to help each other. The public assistance is development the temple according to Lanna tradition in the North with high tolerance for working in each time, it takes a long time to work. 2. The mechanisms to enhance Sangha administration capacity of Buddhist Ecclesiastical Officials in Muang district, Lamphun province found that Buddhist Ecclesiastical Officials have adopted various mechanisms in order to help in strengthening capacity of Sangha administration, including the achievement motivation has taken the mechanism, systematic work. Good service has taken a proactive approach. Solidarity has taken the mechanism of participation in the work. The expertise is taken the mechanism of strategic planning in the work and the ethical performance has brought the mechanism to perform duties in good faith for helping work. 3. The changes of competency strengthening in Sangha administration capacity of Buddhist Ecclesiastical Officials in Muang District, Lamphun Province, it was found that the Buddhist Ecclesiastical Officials had administrative work in a systematic and the structure of work clearly. It works in a proactive manner with unity and strength in collaboration. In addition, they can create moral integrity in accordance with the principles of law, along with moral good in each work.

Keywords : COMPETENCY STRENGTHENING, ADMINISTRATION BUDDHIST

บทนำ

สภาพในปัจจุบันของสมรรถนะนี้ ไม่ว่าจะองค์กรประเภทใด ก็ตามซึ่งก็จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากผลที่ได้เกิดจากความก้าวหน้าของทางเทคโนโลยีต่างๆ ข้อมูลข่าวสาร ภาวการณ์แข่งขันที่ไร้พรมแดน ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และภาวะที่มีทรัพยากรจำกัดองค์กรต่างๆ จึงต้องมีวิสัยทัศน์ด้วยข้อผูกพันต่อการให้บริการทางสาธารณะ และมีความสามารถในการกระตุ้นให้บุคลากรในองค์กรได้ใช้ศักยภาพที่ดีขึ้นได้ โดยจะต้องมีการทำงานให้เกิดผลสูงสุด และก็สามารถสร้างพันธมิตรทั้งภายในและภายนอกขององค์กรได้ อีกทั้งยังสามารถสื่อสารกับลูกค้าได้ด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกัน รวมทั้งเป็นผู้มีทักษะทางการบริหารการจัดการ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานได้อย่างสูงสุด ซึ่งภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้ ผู้บริหารองค์กรถือว่าเป็นบุคลากรหลักที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จและเป้าหมายที่ดีได้ (วันชัย บุญทอง, 2548 : 23). เช่น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ได้จ้างบริษัท HAY Group มาเป็นที่ปรึกษาในการสร้างและพัฒนาระบบสมรรถนะให้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ข้าราชการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่และส่งเสริมให้ปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น จะกำหนดให้ข้าราชการทุกคนต้องมีสมรรถนะหลักร่วมกัน 5 สมรรถนะคือ 1.การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) 2.การบริการที่ดี (Service Mind) 3.การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) 4.จริยธรรม

(Integrity) 5.ความร่วมแรงร่วมใจ (Teamwork) เพื่อเป็นวิธีการมีความมุ่งหมายไปจุดมุ่งหมายเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2548 : 4).

สมรรถนะ (Competency) จึงมีความสำคัญต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรต่างๆ เป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้น ถ้าหากให้องค์กรของคณะสงฆ์อยากจะสามารถบริหารงานทางด้านกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น องค์กรคณะสงฆ์ก็จะต้องมีหลักสมรรถนะ (Competency) เข้ามาเสริมสร้างแล้วนำไปปรับประยุกต์ใช้กับสายงาน ทั้ง 6 ด้าน ของการบริหารงานคณะสงฆ์ เพื่อจะเป็นการเสริมสร้างสมรรถนะของการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ออกมาได้ดีขึ้น ดังนั้นการได้นำเอาเรื่องของหลักสมรรถนะ (Competency) เข้ามาเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540 : 1). การบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการในภาพรวมนั้นยังพบว่างานทั้ง 6 ด้าน ยังมีสภาพปัญญาที่ไม่สามารถเข้าใจในหลักการบริหารงานทั้ง 6 ด้านได้อย่างเข้าใจในแต่ละด้านด้วยเฉพาะปัญหาที่พบมากที่สุดในภาพรวมของการบริหารงานทั้ง 6 ด้านก็คือ หลักการทำงานทางด้านปกครอง ที่พระสังฆาธิการ ยังขาดองค์ความรู้ทางด้านหลักกฎหมายที่ได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งพระสังฆาธิการบางรูปนั้นก็ยังขาดด้านการเป็นผู้นำที่ดีคือ ไม่สามารถที่จะทำงานได้อย่างเต็มความสามารถของตนเอง เช่น อาจจะมาจากบางรูปนั้น มีอายุมากขึ้นแล้ว หรือบางรูปนั้นก็ไม่เข้าใจในหลักกฎหมายทางด้านการปกครอง และยังรวมไปถึงยังขาดการเสียสละ ขาดความอดทนกับความสามัคคีของการเป็นผู้นำ ในการทำงานทางด้านการปกครอง ซึ่งจากสภาพปัญหาในด้านนี้มันก็จะส่งผลกระทบไปถึงงานทางด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในเรื่องการบริจาคสิ่งของต่างๆ อีกด้วย เพราะว่า พระสังฆาธิการบางรูปยังขาดการเสียสละและการร่วมมือ นั้นเอง จึงสามารถสร้างเป็นปัญหาตามมาได้ ส่วนสภาพปัญหาที่รองลงมาอีกด้านหนึ่งก็ยังพบว่า ด้านหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสังฆาธิการในจังหวัดลำพูน ยังมีพระวิทยากรหรือผู้ที่จะเผยแผ่หลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ยังมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่ อีกด้วย ซึ่งปัญหาสิ่งต่างๆ ที่ได้พบในการบริหารงานทั้ง 6 ด้านของพระสังฆาธิการ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและมีความคิดที่อยากจะเสนอนำเอาหลักสมรรถนะ (Competency) เข้ามาเสริมสร้างหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อเป็นการนำเอาหลักสมรรถนะทั้ง 5 ด้านเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ และนำมาเสริมสร้างสมรรถนะในการทำงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านได้เช่น เมื่อพระสังฆาธิการบางรูปขาดองค์ความรู้ทางด้านหลักการปกครอง หลักสมรรถนะในด้านการการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) ก็จะสามารถนำมาเสริมสร้างการทำงานได้คือ อาจจะมีการเปิดฝึกอบรมในด้านการปกครอง เป็นต้น หรืออีกด้านหนึ่งคือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ที่พระสังฆาธิการยังขาดการเสียสละ ซึ่งเราก็สามารถนำเอาหลักความร่วมแรงร่วมใจ (Teamwork) ของหลักสมรรถนะเข้ามาช่วยเสริมสร้างในการทำงานทางด้านนี้ได้ ซึ่งหลักสมรรถนะ (Competency) นี้ก็ยังจะสามารถนำเอามาเสริมสร้างการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทั้ง 6 ด้าน ให้ออกมาได้อย่างมีผลสัมฤทธิ์ อีกทั้งยังสามารถจะสร้างความเชี่ยวชาญในสายงานของตนเองได้มากยิ่งขึ้น โดยมีหลักจริยธรรมคุณธรรมเป็นที่ตั้ง พร้อมกับการสร้างความร่วมแรงร่วมใจ ในการทำงานทางด้านการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน ให้มีคุณภาพและมีความมั่งคงในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ให้ดียิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษากลไกลการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ

ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 14 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) แล้วนาเสนอในรูปแบบการพรรณนาต่อไป

ผลการศึกษา

1. สภาพทั่วไปของสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ด้านการปกครอง มีการทำงานไปตามของ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตามทางมหาเถรสมาคม พร้อมกับการสั่งงานทั่วไปของสำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้มีการทำงานในรูปแบบเชิงลึกคือ มีการทำงานที่เป็นไปตามแบบแผนในการทำงานแต่ละปี ด้านการศาสนศึกษา ได้มีการทำงานแบบการให้บริหารที่ดี แก่พระสงฆ์สามเณรภายในวัด ตลอดร่วมไปถึงเด็กเยาวชนทั้งหลาย โดยได้มีสถาบันในการรองรับของการพัฒนาตนเองให้กับพวกเขาเหล่านั้น ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้มีการทำงานแบบมีความร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกัน คือ ได้มีการสงเคราะห์ด้านทุนการศึกษา สงเคราะห์ด้านอุปกรณ์การเรียน เป็นต้น ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้มีการทำงานแบบการกระจายอำนาจหน้าในการช่วยกัน โดยได้มีการตั้งกรอบแนวทางของการทำงานทาง เพื่อที่จะให้งานนั้นได้เกิดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการทำงาน ด้านการสาธารณูปการ แม้จะมีระยะเวลาในการทำงานของการก่อสร้างที่ยาวนานก็ตาม แต่พระสังฆาธิการนั้นก็มีความเป็นภาวะผู้นำทางด้านจิตวิญญาณสูง

2. การนำเอาหลักกลไกสมรรถนะทั้ง 5 ด้านเข้าไปเสริมสร้างการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ คือ มีการนำเอากลไกทางด้านการทำงานอย่างมีระบบ เข้าไปช่วยเสริมสร้างสมรรถนะการทำงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์การปกครอง ส่วนสมรรถนะด้านความร่วมแรงความใจด้านเผยแผ่ได้มีการใช้หลักกลไกทางด้านการทำงานแบบเป็นกลุ่ม สมรรถนะด้านการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพศาสนศึกษา ก็ได้นำเอากลไกโครงการอบรมพระสอนศีลธรรม และสมรรถนะการให้บริการที่ดีของการศึกษาสงเคราะห์ ได้ใช้กลไกทางด้านการประสานงานที่ดีทั้งภายในและภายนอกองค์กรอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะได้หาแนวทางร่วมกันทำงาน ส่วนสมรรถนะความมีจริยธรรมของการให้สาธารณสงเคราะห์นั้น มีการนำเอากลไกการเสียสละ เข้ามาช่วยประยุกต์กับการทำงาน และสมรรถนะจริยธรรมของสาธารณูปการ ก็มีการนำเอากลไกทางด้านการมีหลักความโปร่งใสในการทำงานเข้ามาช่วยในการเสริมสร้างการปฏิบัติงาน

3. การเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆา ธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ พบว่า สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์การปกครอง ทำให้ได้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ระเบียบมากยิ่งขึ้นเนื่องจากว่า เราได้มีกระบวนการทำงานอย่างมีระบบ และสมรรถนะความร่วมแรง

ร่วมใจการเผยแผ่ ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงก็คือ มีการพัฒนาในเรื่องของการทำงานแบบเป็นกลุ่มคณะได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งได้มีการทำงานไปพร้อมๆ กัน ส่วนสมรรถนะการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพศาสนศึกษา พบการเปลี่ยนแปลงว่า พระสังฆาธิการได้มีวิธีการสอนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นและก็ยังได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองอยู่ทุกๆ ครั้งแล้วสามารถนำเอาองค์ความรู้ที่ได้มาช่วยเสริมสร้างในการทำงานได้ และสมรรถนะการให้การบริการที่ดี ศึกษาสงเคราะห์ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงก็คือ ได้มีระบบและเครือข่ายที่แข็งแรง อีกทั้งก็ยังสามารถที่จะช่วยเหลือแก่พระสงฆ์ สามเณร เด็ก เยาวชน และนักเรียนได้รับโอกาสอย่างทั่วถึงกัน ส่วนสมรรถนะด้านการมีจริยธรรมสาธารณสงเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงก็คือ ทำให้พระสังฆาธิการแต่ละรูปนั้นได้มีการรู้จัดแบ่งปันมากยิ่งขึ้น เช่น ย่อมเสียสละเงินนิตยภัตของแต่ละรูปเพื่อช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ และสมรรถนะทางด้านการมีจริยธรรมสาธารณูปการนั้นหลังจากได้มีการนำเอากลไกการมีหลักโปงใสในการทำงานก็พบการเปลี่ยนแปลงก็คือ ทำ โดยได้มีการรู้จักแต่งตั้งคณะกรรมการเข้ามาเป็นส่วนร่วมในการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างความโปร่งใส ตามหลักธรรมาภิบาลและหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ด้านการปกครอง พบว่า โดยการปกครองในแต่ละวัดนั้น ก็มีรูปแบบการปกครองที่มีการกระจายอำนาจในการช่วยกันทำงานของการปกครองเพื่อเป็นการช่วยในการให้บริการที่ดีคือ มีการปกครองเป็นไปตามรูปแบบชั้นตามลำดับต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดาระกา ศิริสันติ สัมฤทธิ์ (2552) ที่กล่าวว่า บุคลากรที่ต้องปฏิบัติงาน ในตำแหน่งงานที่มุ่งผลลัทธ์ หรือ ผลสัมฤทธิ์ที่จะสนับสนุนให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามภารกิจ งานด้านนโยบายและการวางแผน คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง ที่มีความจำเป็นมากที่สุด ได้แก่ ด้านความรู้ ได้แก่ มีความรู้ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ มีความเข้าใจในกระบวนงาน ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ได้มีสมรรถนะในการทำงานแต่ละครั้งนั้น จะต้องมีการสร้างความเข้าใจในการทำงานให้กับพระสังฆาธิการได้รับรู้ข้อมูลให้มีความชัดเจนแจ่มแจ้งเสียก่อนทุกๆ ครั้ง ที่จะได้มีการสั่งการลงไปให้พระสังฆาธิการ ได้นำไปเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ได้มีสมรรถนะการทำงานในรูปแบบให้การบริการที่ดีโดยมีการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสงฆ์ สามเณรภายในวัดของตนเองได้มีการศึกษาเล่าเรียน อีกทั้งก็ยังมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ได้เป็นสถาบันรองรับในการต่อยอดของการศึกษาให้แต่ละบุคคล ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ได้มีการทำงานในรูปแบบให้การสงเคราะห์เยาวชนทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และสงเคราะห์เยาวชนที่กำลังศึกษาและก็ยังมีการสงเคราะห์มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น เช่น ในวันทำบุญอายุของพระสังฆาธิการในแต่ละวัด เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจ ในการศึกษาต่อไปของพระสงฆ์สามเณร ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ได้มีการทำงานในช่วยเหลือประชาชนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความช่วยเหลือในเบื้องต้น และก็ยังสามมารถสร้างกำลังใจ ซึ่งการทำงานนั้นก็ได้มีการกระจายอำนาจหน้าในการช่วยกันทำงาน ด้านการสาธารณูปการ พบว่า เมื่อมีการก่อสร้างภายในวัดนั้นแต่ละครั้งก็จะต้องมีการอิงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของแบบพื้นบ้านล้านนาทางภาคเหนือของเราอยู่ทุกครั้ง เพื่อไม่ให้เป็นการผสมผสานศิลปะที่ไม่ลงตัว ซึ่งจะทำให้การทำงานทางด้านนี้เกิดความเสียหาย และไม่ประสบความสำเร็จในการทำงาน

2. การนำเอาหลักกลไกสมรรถนะทั้ง 5 ด้านเข้าไปเสริมสร้างการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สมรรถนะมุ่งผลสัมฤทธิ์ พบว่า สมรรถนะการทำงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปกครองเพื่อจะทำให้มีการทำงานไปได้อย่างมีรูปแบบ ตามกฎหมาย ข้อบังคับของทางมหาเถรสมาคมได้ และเมื่อเกิดปัญหาทางด้านใดนั้น ก็จะสามารถแก้ไขงานนั้นๆ ได้อย่างรวดเร็วขึ้น ส่วนสมรรถนะความร่วมแรงร่วมใจเผยแผ่ มีการใช้กลไกทางด้านการทำงานแบบเป็นกลุ่ม เข้ามาช่วยในการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสมรรถนะทางด้านการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพศาสนศึกษาในการเรียนการสอนใช้กลไกอบรมพระสอนศีลธรรมเข้ามาช่วยในการปฏิบัติงานสอดคล้องกับการวิจัยของ วชิรา เครือคาอ้าย (2552) ที่กล่าวว่า รูปแบบการนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู เพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดของนักเรียนประถมศึกษา ที่มีชื่อว่า รูปแบบการนิเทศดับเบิ้ลพีไออี PPIE โดยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน และสมรรถนะการให้บริการที่ดีศึกษาสงเคราะห์ ได้ใช้กลไกทางด้านการประสานงานที่ดีทั้งภายใน และภายนอกองค์กรอยู่ตลอดเวลา และสมรรถนะความมีจริยธรรมสาธารณสงเคราะห์ได้มีการนำเอากลไกการมีความเสียสละ เข้ามาช่วยกับการทำงานทางด้านนี้ ก็เพื่อที่จะให้พระสังฆาธิการ ได้มีการปฏิบัติหน้าที่ไปด้วยความสุจริต ส่วนสมรรถนะทางด้านจริยธรรมสาธารณูปการ โดยมีการนำเอากลไกทางด้านการมีหลักความโปร่งใสในการทำงานเพื่อเป็นการสร้างความมีจริยธรรมในการทำงาน

3. การเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สมรรถนะการมุ่งผลสัมฤทธิ์ พบว่า การเปลี่ยนแปลงในสมรรถนะของการปกครอง หลังจากได้มีการนำเอากลไกการทำงานอย่างมีระบบ จึงเห็นการเปลี่ยนแปลงคือ ทำให้พระสังฆาธิการได้มีการทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น พร้อมกับมีการทำงานด้วยความมุ่งมั่น และทุ่มเทกับการทำงานอย่างมากขึ้น และสมรรถนะทางด้านความร่วมแรงร่วมใจการเผยแผ่มีการใช้กลไกการทำงานแบบเป็นกลุ่ม ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการพัฒนาทำงานแบบเป็นกลุ่มคณะได้มากยิ่งขึ้น โดยได้มีการช่วยเหลือกันในการทำงานของการเผยแผ่กันมากขึ้น ส่วนสมรรถนะการสั่งสมความเชี่ยวชาญศาสนศึกษา หลังจากได้นำเอากลไกโครงการอบรมพระสอนศีลธรรมพบการเปลี่ยนแปลงว่า ได้มีวิธีการสอนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น และก็ยังได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองอยู่ทุกปี สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล (2551) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารหารศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกรับภาระหน้าที่การศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลังอันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนา อีกด้วย และสมรรถนะการให้การบริการที่ดีศึกษาสงเคราะห์หลังจากได้มีการนำเอากลไกการประสานงานที่ดีทั้งภายในและภายนอกองค์กร จึงทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงก็คือ ทำให้การทำงานนั้นได้มีระบบและเครือข่ายที่แข็งแรง อีกทั้งก็ยังสามารถที่จะช่วยเหลือแก่พระสงฆ์ สามเณร เด็ก เยาวชน และนักเรียนได้รับโอกาสอย่างทั่วถึงกัน และสมรรถนะด้านการมีจริยธรรมสาธารณสงเคราะห์ได้เอากลไกการมีความเสียสละเข้ามาช่วยจึงเปลี่ยนแปลงก็คือ ทำให้ได้มีการรู้จัดแบ่งปันมากยิ่งขึ้น ย่อมเสียสละเงินนิตยภัตของแต่ละรูปเพื่อช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ และสมรรถนะทางด้านการมีจริยธรรมสาธารณูปการมีการนำเอากลไกการมีหลักโปงใสในการทำงานเข้ามาช่วยในการทำงานแล้วก็พบการเปลี่ยนแปลงก็คือ จะทำให้พระสังฆาธิการได้รู้จักแต่งตั้งคณะกรรมการเข้ามาเป็นส่วนร่วมในการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดของตนเองเพื่อเป็นการสร้างความโปร่งใส ตามหลักธรรมาภิบาลและหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาได้มากอีกยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิม อุตกฤษฎ์ (2551) ได้กล่าวว่า บทบาทพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน พบว่า ในเรื่องการพัฒนาวัดของพระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ การสร้างปรับปรุงที่อยู่อาศัยและการคมนาคมภายในวัด ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุดได้แก่ การสร้างกับปรับปรุงป่าช้า เมรุเผาศพ และแหล่งน้ำดื่มน้ำ

ใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ เรื่องการพัฒนาหมู่บ้านพระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ การปรับปรุงการคมนาคมในหมู่บ้าน ส่วนบทบาทที่มีน้อยที่สุด ได้แก่การสร้างปรับปรุงห้องสมุด แหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม สถานที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้านเรื่องการบริการสังคม พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ การสร้างปรับปรุงบริเวณโรงเรียนและจัดหาอุปกรณ์การศึกษา และการบริจาคสิ่งของที่จำเป็นให้ประชาชนผู้ที่เดือนเดือด ตลอดไปถึงโรงพยาบาลและการสร้างโรงเรียน โดยการทำงานทางด้านนี้ พระสงฆ์ก็ได้ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ คณะพระสังฆาธิการในระดับผู้บังคับบัญชาในเขตอำเภอเมืองลำพูน ต้องมีการให้ความสำคัญในเรื่องของการวางแผนกลไกในการเสริมสร้างสมรรถนะอยู่ทุกๆ ปี เพื่อเป็นการพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ และสามารถเชื่อมโยงกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน อีกทั้งควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ ทางภาครัฐและเอกชนให้มากขึ้นเพื่อเป็นการสร้างกลไกสมรรถนะการสร้างความเข็มแข็งและความมีเอกภาพในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองลำพูนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณ ดร.สามารถ บุญรัตน์ ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ พระปลัดชัยภัทร ขนฺติธโร, ดร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. อาจารย์ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย พ ร ะ ร า ช บั ญ ญั ติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ ศาสนา.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2552). **คู่มือสมรรถนะราชการพลเรือนไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

2) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล. (2551). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดาระกา ศิริสันติสัมฤทธิ์. (2552). “การศึกษารูปแบบสมรรถนะของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ”. **รายงานวิจัย.** คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

วชิรา เครือคำอ้าย. (2552). “การพัฒนารูปแบบการนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเพื่อพัฒนาสมรรถนะภาพการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดของนักเรียนประถมศึกษา”. **ปริญญานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

วันชัย บุญทอง. (2548). “ความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวทางการปฏิรูประบบราชการและการปฏิรูปการศึกษา”. **รายงานการวิจัย.** อุบลราชธานี : สำนักงารเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี.

เฉลิม อุตกฤษฎ์. (2551). “การศึกษาบทบาทพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูจิรวัฒนโสภณ. เจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน.

สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน.

สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต,ดร. . ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน.

สัมภาษณ์ พระครูประภัศร์ศีลาภรณ์. เจ้าคณะตำบลหนองหนาม.

สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ปฏิภาณ ภูริปญโญ. เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน.

สัมภาษณ์ พระครูกิตติปริยัตินิเวศน์. เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดลำพูน.

สัมภาษณ์ นายพงษ์เทพ มนัสตรง. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน.

สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย. ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน.

สัมภาษณ์ พระครูจันทวีรวงศ์. เลขานุการเจ้าคณะตำบลหนองหนาม.

สัมภาษณ์ นายนพรัตน์ อินทร์แสง. นักวิชาการทางด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา.

สัมภาษณ์ นายจรัญ เมืองสุวรรณ. นักวิชาการทางด้านงานส่งเสริมพุทธศาสนศึกษ.

สัมภาษณ์ นายภฎ ภูปรเศรษฐ์. หัวหน้ากลุ่มอำนวยการและกิจการพระพุทธศาสนา.

สัมภาษณ์ นายธวัชชัย พัฒนปาลี. ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม.

สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ สายเย็นใจ. ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม.

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

THE DEVELOPMENT ECOTOURISM OFMUANGKAEN MUNICIPALITY MAETAENG CHIANG MAI

อ้อมตะวัน สารพันธ์
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเพื่อนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการตามระเบียบวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) โดยกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 12 รูป/คน เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนมีความพึงพอใจองค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.06 , S.D. = 0.630) 2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนามีการดำเนินงานโดยเริ่มการเชื่อมโยงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบกับแหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกน มีต้นทุนทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีวิถีชีวิตดั้งเดิม มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบทั้งแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว มีอาสาสมัครมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เอื้อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี 3) หลักอิทธิบาทธรรมยังคงเป็นหลักธรรมการบริหารงานที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา นำมาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน จะเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสมบูรณ์และยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ : การพัฒนา , การท่องเที่ยว , ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ABSTRACT

This research aims to study the composition and development of current ecotourism and to apply the four principles of Iddhapāda of ecotourism management in Muangkaen municipality, Mae Taeng district, Chiang Mai. Conducted according to the mixed research regulations(Mix Method Research). The samples were 400 persons. People and qualitative research with in-depth interviews. With key informants 12 person. The research found that 1)Citizens are satisfied with the elements of ecotourism development the overall level is very high ($\overline{X}$ = 4.06 , S.D. = 0.630) 2) The development of ecotourism found that tourism in Mueang Municipality. Operates by initiating links to individuals or groups. The development of tourism combine with tourist Attractions in Mueang Municipality the core has a natura cost. And environment have a traditional life a culture of their own. There is a systematic process travel Map local volunteer guides the development of ecotourism is very good. 3) The principle of four Iddhipādas application are to manage ecotourism in Muang Kaen Municipality. The principle of four Iddhipādas are still the principles of management leading to successful achievement, Chanda, Viriya, Citta and Vimamsā

to adapt to work, love to work diligent working, responsible for work and to recognize thoroughly it will complete and sustainable ecotourism development.

Keyword : Development , Tourism ,Ecotourism

บทนำ

ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ เรื่องแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติพ.ศ. 2555 – 2559 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมากเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศการสร้างงานและการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ และเกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพยั่งยืนสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2552 ให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ วันที่ 21 เมษายน 2552 (ราชกิจจานุเบกษา,2555-2559 : 14)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติพ.ศ. 2555-2559 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยวแนวทางการดำเนินการกระจายอำนาจและจัดสรรผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชน ได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อลดความขัดแย้งและสามารถสร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการสภาพและกำลังรองรับของชุมชนและระบบนิเวศในท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นขึ้นเพื่อพัฒนาและส่งเสริม การท่องเที่ยวให้มีการบริหารเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาสังคมในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนการขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวหรือการแสวงหารายได้ จากการท่องเที่ยวในขณะที่การรองรับขยายไปไม่ทัน ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยมีความเสื่อมโทรม (แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ,2555 – 2559 : 31) ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชนและองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ,2555 – 2559 : 38-39)

ด้วยเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา (เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา, แผนพัฒนาสามปี 2559–2561 : 1) มีนโยบายที่จะใช้หลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลโดยถือเอาปัญหาและความต้องการของประชาชน เป็นที่จะดำเนินการเพื่อแก้ไข และตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และยั่งยืนกอปรกับผู้บริหารเทศบาลได้มีนโยบายที่จะมุ่งพัฒนาและยกระดับชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลให้มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตมีจิตสำนึกในการรักท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า และตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 ข้อ 18 (เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา,แผนพัฒนาสามปี2559–2561 : 5) แผนพัฒนาสามป เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา (พ.ศ. 2558 – 2560) จัดทำแผนยุทธศาสตรการพัฒนา และแผนพัฒนาสามป สอดคล้องกับยุทธศาสตรการพัฒนาจังหวัดยุทธศาสตร์การพัฒนาขององคกรปกครองสวนท้องถิ่นในเขตจังหวัดตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (เทศบาลเมืองเมืองแกน , พัฒนาแผนพัฒนาสามปี2559–2561 : 3) โดยมีแผนและโครงการ ดังนี้ 4.4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา 5. ยุทธศาสตรการพัฒนาด้านการอนุรักษฟนฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น 1.เพื่อส่งเสริมการ ท้องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและจดจำของนักท่องเที่ยว 2.เพื่อส่งเสริม และกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน 3.เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ศิลปวัฒนธรรม ดั้งเดิมของคน

เมืองแกน มีแหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลมีสินค้าOTOP ในเขตเทศบาล สินค้าแปรรูปทางเกษตรกรรมของกลุ่มวิสาหกิจต่างๆ ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท่องถิ่น (เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา , แผนพัฒนาสามปี 2559–2561 : 72-76)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ตามหลักอิทธิบาทธรรม เพื่อประโยชน์ในการนำมาปรับปรุงมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และพัฒนาบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมทั้งยกระดับ และรักษามาตรฐาน การบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุง และพัฒนางานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันอย่างเป็นระบบและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ ในการบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากการออกแบบสอบถาม และเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน และส่วนการเก็บ รวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ชุด

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ได้จากองค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากการวิจัยนำไปสู่การวางแผน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีจำนวน 214 คิดเป็นร้อยละ 53.5 และเป็นเพศชาย มีจำนวน 186 คนคิดเป็น ร้อยละ 46.5 มีอายุอยู่ระหว่าง 51 – 60 ปี มีจำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษามีจำนวน 148 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร มีจำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 34.3 ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท มีจำนวน 146 คน คิดเป็น ร้อยละ 36.5 2. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ 2) องค์ประกอบ ด้านการจัดการ 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.06

2.ข้อคิดเห็นจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นข้อมูลที่สำคัญในการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ให้ดีขึ้น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

องค์ประกอบด้านพื้นที่ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาสามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ดี ประชาชนส่วนใหญ่มีใจที่จะร่วมมือกับทางเทศบาลเป็นอย่างดี มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายๆงาน เช่น งานหนาวนี้ที่เมืองแกน งานเดือน8 เข้า เดือน9 ออก ใส่ขันดอกบูชาเสาอินทขีล แหล่งเตาเผาอินทขิล วัดเด่นสรีศรีเมืองแกน วัดบ้านปง และถนนของพ่อ องค์ประกอบด้านการจัดการ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาสามารถบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี และเป็นขั้นตอนการปฏิบัติที่ดี ควรจัดให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม การชักชวนหรือแนะนำหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้ว่าท้องถิ่นเรามีสถานที่สำคัญอะไรบ้างและสถานที่นี้มีประวัติและความสำคัญอย่างไร และควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและโภชนาการเป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาสามารถจัดทำได้เป็นอย่างดี เข้าใจและเข้าถึงความต้องการของประชาชนมีการจัดการอบรมมมัคคุเทศก์น้อย เด็กๆ จากหลายชุมชนหลายๆ โรงเรียนเข้ามาอบรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ได้นำกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวโดยตลอดและส่วนใหญ่ ได้มีส่วนร่วมคือได้ช่วยในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวมีโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวควรดำเนินการให้ต่อเนื่อง เช่น โครงการมัคคุเทศก์น้อย การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ความร่วมมือให้ความสนใจ และเป็นตัวแทนก็สามารถประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างยั่งยืน

3. เป็นข้อเสนอแนะในการทำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ด้านการบริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิวศอย่างยั่งยืนแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกน อิทธิบาท4 ยังคงเป็นหลักธรรมการบริหารงานที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ความขยันหมั่นเพียรมีการเอาใจใส่ในงานรู้จักวิเคราะห์ปรับปรุง แก้ไข พัฒนาจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการบริหารการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ดี การพัฒนาต้องเริ่มจากใจรักในการบริหารและเอาใจใส่ประชาชน ประชาชนร่วมทำกิจกรรมและร่วมรับผลประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่เทศบาลฯ เล็งเห็นและได้นำมาพัฒนาดีแล้ว ที่ทราบว่าทำงานเพื่ออะไร ความสุขกับงานหรือไม่แล้วทำงานนี้เพื่อใครประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลจากการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวนี้เป็นอย่างมากผู้บริหารสามารถทำได้ครบทุกข้อการปฏิบัติงานก็จะเป็นไปโดยราบรื่นและเข้าถึงชุมชนและประชาชนได้อย่างดีที่สุด สามารถนำใช้ในการทำงานเป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว การยึดมั่นถือมั่น ไม่ยอมรับในความคิดขัดกับศีลธรรมในใจของตนเอง โดยการกลัวผู้อื่นได้ดีกว่าต้องสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นในตนเองผู้บริหารที่รู้จักรู้ผิดชอบก็มักจะใส่ใจกับงานอยู่แล้ว เพราะธรรมชาติจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน รู้ปัญหาแล้วจะมีวิธีการแก้ไขปัญหา รู้ ไม่คิด ไม่ทำ ไม่ขัด ทำให้การทำงานการประสานงานราบรื่น หลักอิทธิบาท 4 มาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน การพัฒนาการท่องเที่ยวก็จะเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสมบูรณ์และยั่งยืนสืบไป

1) แหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาเป็นอย่างไร แหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา มีการดำเนินงานโดยเริ่มการเชื่อมโยงบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ซึ่งได้ดำเนินการแยกเครือข่ายออกเป็น 4 กลุ่ม (1) กลุ่มเครือข่ายผู้บริหาร (2) กลุ่มผู้นำชุมชน (3) กลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน (4) กลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการ เป็นเมืองที่คนมีอัธยาศัยดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวิถีชีวิตที่น่าชื่นชมนักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสวิถีชีวิตธรรมชาติ ศิลปะวัฒนธรรม เมืองประวัติศาสตร์มีพื้นฐานอาชีพเกษตรกร และโดยอาชีพเกษตรยังคงเกื้อหนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

2) สาระของแหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกนเป็นอย่างไร สาระของแหล่งท่องเที่ยวในเทศบาลเมืองเมืองแกน ต้นทุนทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ดินดี น้ำดี ธรรมชาติดี วิถีชีวิต

ศิลปวัฒนธรรม อารยธรรมเก่าแก่ทำให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เข้ากับธรรมชาติ โดยวิถีชีวิตคนเมืองแกน เมืองแกนมีทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิม มีธรรมชาติที่งดงาม มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง เป็นเมืองเก่าแก่ที่ควรค่าแก่การรำลึกการท่องเที่ยวที่ยังคงมีกลิ่นไอวิถีชีวิตท้องถิ่น เป็นเมืองชนบทที่ยังคงมีเอกลักษณ์อัตลักษณ์วิถีชีวิตที่เป็นแบบเดิม ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถดำเนินการได้ง่ายและเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและประชาชนอย่างยั่งยืนที่สุด

3) ความเชื่อมโยงในภูมิสถาปัตการท่องเที่ยวอย่างไร ความเชื่อมโยงในภูมิสถาปัตการท่องเที่ยวมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบทั้งแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อบรมอาสาสมัครมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มทักษะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยวมีเส้นทางเดินรถที่เข้าออก 4 เส้นทาง ทั้งเดินทางจากปากทางเชื่อนแม่งัด ตำบลแม่หอพระ ค่ายนเรศวรและทางอำเภอพร้าว มีป้ายประชาสัมพันธ์แนะนำนักท่องเที่ยวสามารถทราบแหล่งที่ไปท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ถนน 2 ข้างทางมีถนนของพ่อ(ถนนสายสีเหลือง) เส้นทางชลประทานเขื่อนแม่งัดปลูกต้นราชพฤษ์ ถนนคันคลองบ้านปง (ถนนสายสีแดง) เส้นทางคันคลองปลูกต้นทองกวาว และถนนสายท่าต้นปุย-วังแดง(ถนนสายสีม่วง) ซึ่งปลูกดอกอินทนิล งานหนาวนี้ๆ บ้าน 3 หลัง แสดงวิถีชีวิต บ้านไทลื้อ ไทยอง คนเมือง เป็นการแสดงวิถีชีวิตแหล่งเตาเผาอินทขิล อนุสาวรีย์พระเจ้าสามฝั่งแกน เสาหลักเมืองอินขีล และที่พักโฮมสเตย์หลายๆแห่งยังคงแสดงวิถีชีวิตได้ดี ซึ่งมีมากกว่า 10 แห่ง ไว้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

การศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก องค์ประกอบ ด้านการจัดการ ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวม อยู่ในระดับมาก องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัฒนาพร สุฉายา (2554) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการทองเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย พบว่าบริบทของสภาพ แหล่งท่องเที่ยวดอยตุงตามองค์ประกอบหลักของการท องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านกิจกรรมกระบวนการ องค์ประกอบด้านองค์การและองค์ประกอบด้านการจัดการมีความพรอมและสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ดอยตุง ความรู้เรื่องการทองเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมการทองเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรจะมีการปรับปรุงด้านการให้ความรูและการสื่อความหมายให้กับ นักท่องเที่ยว และคนในท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย กิจเจริญไพศาล (2553) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการทองเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี และพบว่า จังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง โดดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได แก วัดมอญ เตาโอ่งอ่าง เครื่องปั้น ดินเผา ตุ่มสามโคก ตลอดจนด้านประเพณีเทศกาล

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ควรเน้นการพัฒนาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ อนุรักษ์และ ถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมทองเที่ยว ของชุมชนชาวมอญ ควรพัฒนาด้านการคมนาคม โดยการปรับปรุงถนน และพัฒนาเส้นทางการ เดินทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงถึงกัน ตลอดจนพัฒนาด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งยังสอดคล้องกับ วัชราภรณ์ ระยับศรี (2551) พบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งควรช่วยกันอนุรักษ์และศึกษา กิจกรรมที่ นักท่องเที่ยวชอบได้แก่การเที่ยวชมศิลปกรรมความสวยงามของวัด และประโยชน์ที่นักท่องเที่ยว ได้รับจากการเดินทางมาเที่ยววัดคือการได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบ

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ควรส่งเสริมโดยการดำเนินตามนโยบายที่เทศบาลเมืองเมืองแกนวางไว้ไปปฏิบัติ ส่งเสริมการสร้างงานในชุมชน การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจและส่งเสริมการประยุกต์ใช้ จะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกในการทำงาน คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักโดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้ประชาชนมีความตระหนัก มีความรับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่ควรทำการศึกษาวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของประชาชน และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาอันประกอบด้วย ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น ประธานกรรมการ ดร.ศรีทน นันตาลิต พระครูภาวนาโสภิต,วิ.,ดร ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์ ดร.สามารถ บุญรัตน์ พระปริญญา จิตตธโม และพระมหาไกรสร โชติปญโญ คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ซึ่งต้องขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

(1) หนังสือ :

เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา. พ.ศ.2559–พ.ศ.2561. แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.2559–พ.ศ.2561. บทนำ. หน้า 1.

ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ เรื่องแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 - 2559” .1554. น.14 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128 ตอนพิเศษ 67 ง. [ระบบออนไลน์]แหล่งที่มา http://www.tica.or.th/images/plan_tourism2555-2559/2555-2559.pdf (2 มกราคม 2556).,หน้า 14.

(2) วิทยานิพนธ์ :

พรทิพย กิจเจริญไพศาล.(2553) เรื่อง “การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี”. การวางแผน และการจัดการการทองเที่ยวเพื่ออนุรักษสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วัฒนาพร สุฉายา.(2554) “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย”. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการ อุตสาหกรรมการทองเที่ย). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วัชราภรณ์ ระยับศรี, เรื่อง “พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและ ชาวต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร”, วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

(3) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระครูโสภิตพัฒนโชติ, เจ้าอาวาสวัดช่อแลพระงาม เจ้าคณะตำบลช่อแล, 28 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ พระครูปิยะสีละธัช, เจ้าอาวาสวัดบ้านปง เจ้าคณะตำบลอินทขิลเขต 2, 28 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ จรัส ไชยยา, นายกเทศมนตรีเมืองเมืองแกนพัฒนา, 27 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ ประพันธ์ ชัยอินตา, รองนายกเทศมนตรีเมืองเมืองแกนพัฒนา, 27 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ ชาตรี กันทะวี, รองปลัดเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา, 27 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ เกียรติศักดิ์ ช่อเจริญ, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา, 30 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ สมเกียรติ มณีรักษ์, ประธานผู้สูงอายุชุมชน 2, 28 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ พยอม มณีรักษ์, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา, 30 สิงหาคม 2560.
สัมภาษณ์ อรรถนิศา พิทักษ์, ประธานกลุ่มกองทุนหมู่บ้านบ้านวังดิน,1 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ สงวน ไชยสุวรรณ, ประธานผู้สูงอายุชุมชน, 1 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ จันทร์แสง พิทักษ์, กลุ่มแม่บ้านบ้านช่อแล, 1 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ ดวนภา ทาอิ่นคำ, ประธานแม่บ้านบ้านเด่น, 2 กรกฎาคม 2560.

ภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

THE LEADERSHIP GOVERNANCE OF PHRATHEPPHARIYATI (SA-ARD KHANTIGO)THE ECCLESIASTICAL PROVINCIAL GOVERNOR OF CHIANG MAI PROVINCE

พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในด้านการปกครอง และผลกระทบในภาระกิจ 6 ด้านที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์ ของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ที่ได้สนองงานกับพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่ของพระเทพปริยัติ นั้นแบ่งได้เป็น 2 หน้าที่คือ หน้าที่เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และหน้าที่เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง โดยจำแนกได้ดังนี้ 1)พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ มีแนวคิดตลอดจนวิธีการปกครองคณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย โดยมีการนำหลักธรรมมาเป็นเครื่องประกอบ กับบุคลิกส่วนตัวที่เป็นผู้นำของท่าน 2)ท่านมีวิธีการปกครองโดยใช้หลักเมตตาธรรม ปรับตามสถานการณ์ และรับฟังความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในการปกครองจังหวัดเชียงใหม่ 3)ผลกระทบที่เห็นได้จากการวิจัยนั้น **ด้านวัตถุ** ท่านจะสงเคราะห์อำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ปัจจัย 4 อันเป็นสิ่งที่สำคัญแก่วัดของท่าน และวัดต่างๆในเขตการปกครองด้วย **ด้านจิตใจ** ท่านเป็นผู้นำในการจัดอบรม เพื่อพัฒนาจิตใจโดยใช้การแสดงธรรม บรรยาย แจกเอกสาร และการออกอากาศทางสถานีวิทยุเป็นต้น เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจอีกทางหนึ่ง **ด้านสังคม** ท่านจะหมั่นประชุมปรึกษาหารือกิจการของทางคณะสงฆ์อยู่อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังให้คำปรึกษาในฝ่ายคฤหัสถ์ หรือฝ่ายบ้านเมืองโดยเป็นตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ต่างๆเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์สมานสามัคคีกันในทางโลก และทางสงฆ์

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ , การปกครอง , ภารกิจคณะสงฆ์ 6 ด้าน

ABSTRACT

This research is aimed to study on the governance leadership role of 6 missions toward on society and Sangha Community of Phrateppharіyati (Sa-ard Khantigo),the Ecclesiastical Provincial Governor of Chiang Mai province. The research is following to research mythology of qualitative research by In-Depth Interview with 15 key informants. The study have found that 1) He can apply Dhamma and Vinaya into his works. 2) He has loving – kindness, being adjust and being open mind and willing to listen to and consider other authorized monk’s ideas and suggestions. 3) The research has found the affections that can divided into 3 types namely: for concrete result, he grants material such as four requisites for his temple and other temples with compassion mind, for spiritual, he often hold activities so as to improve the living of people by giving sermons, lecturing, sharing document and serving Dhamma through the radio, for society, he

is co-working with authorized monks to confer the affairs of monk and be the adviser for lay people or officers and there’re sometime he is middleman who coordinates with variety state agency for reconciliation between secular and religious.

Keyword : Leadership , Governance , 6 missions

บทนำ

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งภาวะผู้นำแม้ในองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ด้วยเหตุนี้องค์กรสงฆ์จึงเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความต้องการผู้นำ ที่มีภาวะผู้นำอย่างยิ่ง อีกทั้งองค์กรสงฆ์นั้นมีบทบาทและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา ตั้งแต่ในสมัยครั้งอดีตเป็นต้นมา การปกครองคณะสงฆ์ไทย มักประสบปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในองค์กรอันเกิดจากการขาดคุณสมบัติในบทบาทผู้ทำหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่า “ผู้นำ” แห่งองค์กรสงฆ์เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในภาวะผู้นำ ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กรซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ มาจากหัวหน้าขาดวุฒิภาวะผู้นำ ย่อมทำให้เห็นว่าบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้นำที่พึงประสงค์ ทางพระพุทธศาสนาย่อมมีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และสมาชิกให้เจริญก้าวหน้าต่อไป พระสงฆ์มีบทบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิต ให้เจริญรุ่งเรืองมาถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำสื่อแสงแห่งพระธรรม คำสอน ของพระพุทธศาสนา มาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงค์ชีวิตประจำวันของคนไทย การศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบบทบาทสำคัญที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบนของทางประเทศไทย มีพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากภายในจังหวัดเชียงใหม่ มีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ปกครองโดยมีพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัดภายในเขตปกครองทั้งหมด 1,825 วัด โดยแบ่งเป็น 25 อำเภอ ได้แก่ เชียงดาว เมืองเชียงใหม่ เวียงแหง แม่แจ่ม แม่แตง แม่ริม แม่วาง แม่ออน แม่อาย ไชยปราการ จอมทอง ดอยเต่า ดอยสะเก็ด ดอยหล่อ ฝาง พร้าว สะเมิง สันกำแพง สันทราย สันป่าตอง สารภี หางดง อมก๋อย ฮอด กัลยาณิวัฒนา มีพระภิกษุจำนวน5,275รูป สามเณร 6,570รูป(ทำเนียบพระสังฆาธิการ วัดในจังหวัดเชียงใหม่,2559:136)พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำการพัฒนาด้านต่างๆ คือ ด้านการพัฒนาจิตใจ เช่น การรับกิจนิมนต์ ไปเทศน์ เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ ณ สถานที่ของทางราชการและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆ ด้านพัฒนาทางวัตถุมีการปรับปรุงศาสนสถาน ที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ และสร้างอาคารที่จำเป็นเพิ่มเติมภายในวัดเจ็ดยอด และสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายแก่วัด ที่สร้างขึ้นใหม่ เช่นวัดในอำเภอกัลยาณิวัฒนา รวมทั้งพุทธมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ที่จะก่อสร้าง ขึ้นใหม่ด้วย ด้านสังคมได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำไม่ได้ขาด โดยเฉพาะกิจกรรม การทำบุญตักบาตร และการปฏิบัติธรรมตามที่พุทธศาสนิกชนที่เลื่อมในศรัทธานิมนต์ไปเป็นผู้นำ ในด้านปฏิบัติบูชาตามประเพณีทางพระพุทธศาสนา

จากความเป็นมาในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์และ พระพุทธศาสนิกชนในจังหวัดเชียงใหม่สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
3. ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในภารกิจ 6 ด้าน ของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน15รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน15รูป/คน โดยมีขั้นตอนคือ1) ศึกษาข้อมูลพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการเผยแผ่ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับภาวะผู้นำในด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่จาก รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พระสังฆาธิการ เลขนุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่และนักวิชาการศาสนา พุทธศาสนิกชน ที่ได้สนองงานของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

1.ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้ ด้านการปกครอง พระเดชพระคุณ เป็นผู้นำในการจัดประชุม สัมมนา พระสังฆาธิการ การตรวจการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นมติมหาเถรสมาคม และทำการตรวจตราวัดวาอารามอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังได้จัดโครงการเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถของพระสังฆาธิการ ให้มีคุณภาพมากขึ้น โดยจัดการประชุมพระวินยาธิการ โครงการอบรมสอบความรู้พระกรรมวาจาจารย์ ด้านการศาสนศึกษา พระเดชพระคุณ เป็นผู้นำในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี สำหรับในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ พระเดชพระคุณสนับสนุนการเรียน การสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี และได้จัดโครงการอบรมเสริมความรู้แก่ พระนวกะในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สามารถเรียนรู้หลักธรรมคำสอน ของพระพุทธศาสนาได้มากที่สุดในระยะเวลาอันสั้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติสืบไป หลังจากลาสิกขาบทแล้ว ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระเดชพระคุณ ได้ตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับเด็ก นักเรียนในระดับประถมศึกษา และทำการเพิ่มทุนการศึกษาอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นประธาน ในการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนอีกด้วย ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเดชพระคุณ ตระหนักดีในหน้าที่ที่จะต้อง ดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่เสมอ โดยจัดทำหนังสือเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ยังได้เป็นผู้แสดงธรรมและบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุอยู่เสมอ แม้แต่ข้าราชการ ตามหน่วยงานต่างๆ และประชาชนคนธรรมดาทั่วไปก็ยังได้บรรยายธรรมอบรมอยู่เสมอเช่นกันและยังสนับสนุนการอบรมพระสังฆาธิการ ในระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระอุปัชฌาย์ที่เข้ารับตำแหน่งใหม่ โดยเน้นให้มีการเข้าอบรมทั้งความรู้ และการปฏิบัติวิปสนากรรมฐานอยู่เสมอ ด้านสาธารณูปการ ตั้งแต่พระเดชพระคุณได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ก็ได้เป็นผู้นำบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ ทั้งในเขตสังฆาวาส และเขตพุทธาวาสที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับมามีความโดดเด่นสวยงามอีกครั้งหนึ่งเป็นที่ชื่นชม และอนุโมทนาของสาธุชนที่ได้พบเห็น อีกทั้งยังตั้ง

คณะกรรมการควบคุมดูแลการก่อสร้าง และสาธารณูปการ เพื่อให้งานด้านสาธารณูปการนั้นเป็นไปตามการวางแผนที่ได้ตั้งไว้ นอกจากนี้ พระคุณพระเดช ยังได้ให้คำปรึกษากับพระสังฆาธิการต่างๆ ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ อีกด้วย ด้านสาธารณสงเคราะห์ พระเดชพระคุณ เป็นผู้นำในการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ ให้เป็นสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น การจัดเป็นหน่วยอบรมประชาชนของชุมชน หรือหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น รวมถึงให้ใช้สอยพื้นที่วัดบางส่วนเป็นการส่งเสริมอาชีพของประชาชน นอกจากนี้ยังช่วยเหลือเกื้อกูล สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่ อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่นสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่ อันเป็นของสาธารณประโยชน์ ทั้งนี้ยังเป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในปี พ.ศ. 2558 ในจังหวัดลำปาง แพร่ น่าน ทั้งภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป และยังเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ตลอดถึงการตรวจเยี่ยมการจัดงานวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา และอาสาฬหบูชา เป็นต้น ของวัดต่างๆในเขตปกครองจังหวัดเชียงใหม่ด้วย

2.บทบาทภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่การบริหารจัดการองค์กรต้องเริ่มต้นจากการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันก่อน เป็นกรณีการออกกฎมาใช้ภายในวัด การปกครองคน ผู้ปกครองต้องวางตนอยู่ในความไม่มีอคติแต่ต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์กติกาที่มีอยู่เป็นสำคัญ ประโยชน์ได้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ประโยชน์นั้นจะต้อง แจกจ่ายให้แก่ภิกษุผู้ขวนขวายในกิจของสงฆ์อย่างเป็นธรรม เช่น การจับสลากกิจนิมนต์ เป็นต้น การบริหาร เป็นการกระจายอำนาจทั้งภายในวัด และภายนอกวัด โดยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เรียนรู้งานก่อนแล้วจึงจะได้สอนผู้อื่นต่อไป

3.วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ 6 ด้านของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ที่มีต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ 3 ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจ และด้านสังคม ผลสรุปได้ดังนี้

(1) ในด้านวัตถุ พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย 4 กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้ การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น ตัวอย่างที่ท่านสงเคราะห์ เช่น การสร้างศาลากา ร เปรียญ กุฏิสงฆ์

(2) ในด้านจิตใจ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปแสวงหา ทางพ้นทุกข์โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆเพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชน และให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้นนอกจากนั้นก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา โดยการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ การนั่งสมาธิ เจริญจิตเมตตา เป็นต้น อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวัน อย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล กินทาน ผลาญกิเลสในใจ

(3) ในด้านสังคม พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ

(ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น

(ข) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคล หรือระหว่างบุคคลด้วยกันเอง เป็นต้น ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทเหล่านี้ จะต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การเจรจาจึงจะประสบผลสำเร็จ และท่านก็ทำให้ดีในหลายกรณีด้วยกัน จึงทำให้เรื่องราวหรืออธิกรณ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

อภิปรายผล

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่นี้ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น ได้ทำหน้าที่ปกครอง กำกับดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนกิจการ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีรูปแบบการทำงานเป็นทีม มีการจัดตั้งกองงานเลขานุการ ในการประสานงานกับเจ้าคณะจังหวัด หรือวัดต่าง ๆ เพื่อให้ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ข้อบังคับ มติ และประกาศมหาเถรสมาคม มีการปกครองใช้การตรวจตราวัด วาอาราม อันอยู่ในเขตการปกครองของตนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ คอยสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ในด้านต่างๆให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในเขตจังหวัดของตนเองและจังหวัดใกล้เคียง อีกทั้งยังคอยอบรมเหล่าพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาประพฤติวัตร ปฏิบัติธรรม ต่างๆ และท่านได้ใช้ยุทธวิธีการเผยแผ่เชิงรุก ใช้สื่อทางโซเชียล มีเดีย ต่างๆเป็นการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึงและท่านยังได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พุทธิพงษ์ กันทะรส ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี(จำรัส ทตฺตสิริ)เจ้าคณะจังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องทำงานเป็นทีม โดยนมีทีมงานที่ดีในการประสานงานภายในจังหวัดให้เกิดผลในการปฏิบัติงานอย่างคล่องตัวและรวดเร็ว พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้นำในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี สำหรับในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ พระเดชพระคุณสนับสนุน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลีทั่วทุกวัดในเขตการปกครองจังหวัดเชียงใหม่ และได้จัดโครงการอบรมเสริมความรู้แก่พระนวกะในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สามารถเรียนรู้หลักธรรมคำสอน ของพระพุทธศาสนาได้มากที่สุดในระยะเวลาอันสั้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติสืบไป หลังจากลาสิกขาบทแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหามณเฑียร วรธมฺโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ย 3.40 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆ คือ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณ สงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ-นโยบายคณะสงฆ์สำหรับพัฒนาตนเองในการวิจัยต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัย ในลักษณะต่อไปนี้ 1) ควรศึกษาบทบาทภาวะผู้นำในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับ เจ้าคณะจังหวัด ภาค หรือเจ้าคณะหนอื่นๆ เพื่อศึกษาว่ามีบทบาทภาวะผู้นำในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ที่เหมือนกับภาวะผู้นำในการวิจัยครั้งนี้ อย่างไร 2) ควรศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม เพื่อที่จะได้กลุ่มตัวอย่างที่

มากกว่านี้ 3) ควรศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่และเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่ให้ข้อมูล รวมทั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาอันประกอบด้วย อาจารย์ ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น ประธานกรรมการ อาจารย์ ดร.บุศรา โพธิสุข อาจารย์ ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์ อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์ ซึ่งต้องขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

(1) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา, 2528.

พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) .พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

(2) วิทยานิพนธ์ :

พุทธิพงษ์ กันทะรส, “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี (จำรัส ทตฺตสิริ)”,วิทยานิพนธพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2558.

นันทวรรณ อิสรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระมหามณเฑียร วรธมฺโม, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด พังงา”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553.

(3) บทสัมภาษณ์ :

พระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก). เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่. 1 กรกฎาคม 2560.

พระเทพสิงหวราจารย์. รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่. 2 กรกฎาคม 2560.

พระครูสุจิตบุญญาภรณ์. รก.เจ้าคณะอำเภอสารภี. 2 กรกฎาคม 2560.

พระครูวิมลญาณประยุต ดร.. เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง. 20 กรกฎาคม 2560.

พระครูอาทรวิสุทธิคุณ. เจ้าคณะอำเภอหางดง. 30 มิถุนายน 2560.

พระครูโกศลธรรมวิจัย. เจ้าคณะอำเภอสันทราย. 2 กรกฎาคม 2560.

พระครูวิสิฐศีลาภรณ์. เจ้าคณะตำบลป่าแดด. 3 กรกฎาคม 2560.

นายอุบลพันธ์ ขันผนึก. ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่. 1 กรกฎาคม 2560.

นางพวงพยอม ห่านวงษา รก.ผอ.กลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ. 24 กรกฎาคม 2560.

นางสาวเกษสุดา ต.เจริญ. ผอ.อำนวยการและกลุ่มงานพระศาสนา. 24 กรกฎาคม 2560.

นางพัชรินทร์ แก้วใส. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. 24 กรกฎาคม 2560.

นางสาวกัลยาณี ปิยชัยมงคล. นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ. 24 กรกฎาคม 2560.
นายณัฐพล วงศ์อ้าย. นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ. 24 กรกฎาคม 2560.
นายธนมิตร แสงอิน. ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง. 1 กรกฎาคม 2560.
นายสมัคร ปินยศ. เจ้าหน้าที่สำนักงานวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง. 1 กรกฎาคม 2560

การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

THE POLICY OF PROMOTING THE WAY OF LIFE ON SUFFICIENT ECONOMY PHILOSOPHY OF EXECUTTIVE OF BAN MAESUB-DISTRICT MUNICIPALITY, SANPATONG DISTRICCT,CHIANGMAI PROVINCE

แพรวพรรณ เจริญวัย
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบหลายวิธี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 377 คน จากประชากร 6,479 คน โดยการใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ และการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการศึกษา

1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก

2) เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อปี และตำแหน่งหรือหน้าที่ในหมู่บ้าน

3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า คือ ปัญหาในการส่งเสริมรายได้และความรู้ในการประกอบอาชีพ ตลาดรองรับของผลผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรมพื้นบ้าน

4) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เทศบาลควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีองค์ความรู้ ในการประกอบอาชีพและส่งเสริมรายได้ มีการตั้งโครงการมีการส่งเสริมผลผลิตและการแปรรูปการเกษตรไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องส่งเสริมหัตถกรรม

คำสำคัญ : การส่งเสริมวิถีชีวิต แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The objective of this reaseach were 1) To study the sufficiency economy model 2) to compare the promotion of sufficiency economy according to Sufficiency Economy Philosophy 3) To study the problems and obstacles in promoting the way of life according to Sufficiency Economy Philosophy 4) To study the ways of promoting life style in accordance with Sufficiency Economy Philosophy. This study is a mixed -use research Quantitative Research and Qualitative Research. By selecting the population in the Municipality of Ban Mae Sub - District San Pa Tong District Chiang Mai province numbered 377 from the 6,479 population using the sampling method. By using the Taro Yamane. Qualitative Research In depth interviews with key informants analyze contextual content.

The reseach findindings were as follows :

1) To study the sufficiency economy model The overall population was at a high level

2) To compare the promotion of the sufficiency economy philosophy of the people Classified by personal factors by sex, age, educational level, occupation, average income per year And position or function in the village found that people with gender, age, education level, occupation, average income per year.

3) To study the problems and obstacles to promoting the life style in Sufficiency Economy Philosophy it is a problem in promoting income and knowledge in occupation.

4) To study the ways of promoting the life style according to Sufficiency Economy Philosophy of the people found that the Sub - District should promote the knowledge of the people. There are projects to promote agricultural.

Keywords: life promotion , sufficiency economy

บทนำ

สภาพสังคมที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าสังคมได้ทอดทิ้งหลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน นอกเหนือจากการเอาเปรียบธรรมชาติ คนยังเอาเปรียบคนด้วยกัน จนเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมหลายประการทั้งปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ดินทำกิน รวมถึงปัญหาขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาหนี้สิน เป็นตัวฉุดการพัฒนาของประชาชนในระดับฐานล่างของสังคม ที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จากสังคมโลก ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าพัฒนานวัตกรรมและแนวทางใหม่ขึ้น ส่งผลให้ผู้คนในสังคมแต่ละประเทศต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมทั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและเห็นแก่ตัวจนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต การเบียดเบียนกัน การทำร้ายกันและกัน การทุจริตคอรัปชั่น การแบ่งแยกฝ่ายและการขาดความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาตินับวันจะกลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข และยิ่งหากปล่อยไว้ให้เนิ่นนานออกไปก็จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้วยการพัฒนาคนให้มีอาชีพและคุณภาพ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรมรู้จักความพอเพียง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และนำไปสู่การแก้ปัญหาและการป้องกันปัญหาในในอนาคต พระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จึงเป็นการนำเสนอทางออกทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและวิถีพุทธ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550 : 2) ซึ่งยึดแก่นสารสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธได้กล่าวถึงการรู้ความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ว่า ทุกสิ่งนั้นไม่เที่ยงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นให้เกิดทุกข์ ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หากมีการนำเข้ามาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีทางการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีคุณภาพและมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2550 : 7-8)

จากสังคมโลก ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่ก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ส่งผลให้ผู้คนในสังคมแต่ละประเทศต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมทั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและเห็นแก่ตัวจนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต การเบียดเบียนกัน การทำร้ายกันและกัน การทุจริตคอรัปชั่น การแบ่งแยกฝ่ายและการขาดความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาตินับวันจะกลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข และยิ่งหากปล่อยไว้ให้เนิ่นนานออกไปก็จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึง

จำเป็นต้องสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้วยการพัฒนาคนให้มีอาชีพและคุณภาพ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรมรู้จักความพอเพียง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และนำไปสู่การแก้ปัญหาและการป้องกันปัญหาในในอนาคต (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550 : 10) จากสภาพปัญหาดังกล่าวในชุมชนฯ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงนโยบายส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากผู้วิจัยได้มีความสนใจในการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่อย่างไร มีการน้อมรับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาท้องถิ่นหรือไม่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาในนโยบายของเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยจำแนกตามปัจจัยบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการดำเนินการ

ผู้วิจัย ได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน ส่วนการเก็บ รวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม จำนวน 377 ชุด
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน และสนทนากลุ่ม ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 377 ชุด

ผลการวิจัย

ด้านความพอประมาณ หมายถึง รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ พึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยพอเพียง พบว่าความพอเพียงนี้ จะต้องอาศัยเงื่อนไขของ ความรอบรู้ พร้อมด้วยเงื่อนไขของคุณธรรม เป็นปัจจัย เพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดีการสร้างองค์ความรู้ในด้านการประกอบวิชาชีพ เพื่อสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัวตามอัตถภาพ การประกอบอาชีพด้วยอาชีพสุจริต ด้านการเกษตร ศักยภาพของชุมชนที่มีสภาพภูมิอากาศสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ในการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลัก การดำเนินชีวิตโดยการมีคุณธรรมตามแนวพระราชดำริที่กล่าวไว้ว่า “พออยู่ พอกิน พอใช้” การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้ได้ทุกอาชีพทุกช่วงชั้นอายุ ที่สามารถนำหลักเศรษฐกิจมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ด้านความมีเหตุผล หมายถึง ความเข้าใจด้วยเหตุผลและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้อย่างรอบคอบ พบว่าการสร้างแกนนำแต่ละหมู่บ้านมาฝึก

อบรม เพื่อสร้างองค์ความรู้ โดยทางเทศบาลให้การส่งเสริมเชิญมาเป็นวิทยากร ให้ความรู้ และสาธิต เป็นแบบอย่างก่อนนำไปใช้ในการลงพื้นที่จริง หลังจากนั้นแกนนำแต่ละหมู่บ้าน จัดกิจกรรมให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเกิดองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้น ทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีองค์ความรู้ และมีการใช้เทคโนโลยีปรับใช้ในด้านการเกษตรมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ด้านความมีภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการกิจกรรมต่างๆและการดำเนินงานของชุมชนเพื่อตอบสนองปัญหาโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล พบว่าการสร้างการปลูกฝังการรู้จักการที่วิเคราะห์สิ่งที่จำเป็น รู้จักประหยัด มัธยัธส์ รู้จักคุณค่าและเข้าใจของการพอเพียง คือการพออยู่ พอกินพอใช้หาวิธีการส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ เรื่องการมีรายได้ที่สมดุลกับรายจ่ายและออมเงิน

ด้านความรอบรู้ หมายถึง การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ หนี้สิน ดิน น้ำ ป่า ข้าว ปลาอาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี พบว่า การสร้างแกนนำแต่ละหมู่บ้านมาฝึก อบรม เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยทางเทศบาลให้การส่งเสริมเชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้และสาธิต

ด้านคุณธรรม หมายถึง การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมในท้องถิ่นโดยการปรับพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนโดยการสร้างจิตสาธารณะ มีการสร้างกิจกรรมความดี การจัดกิจกรรมปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรมจริยธรรม

อภิปรายผล

1. เพื่อศึกษาการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาล บ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการส่งเสริมวิถีชิวิต ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยจำแนกตามปัจจัยบุคคลผลการทดสอบสมมติฐานการส่งเสริมชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยจำแนกตาม ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และตำแหน่ง เพื่อนำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานและการฝึกอบรมในการสร้างองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ

4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ควรมีการส่งเสริมฝึกอบรมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและควรมีการส่งเสริมจัดกิจกรรมปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยอนุเคราะห์ช่วยเหลือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์จาก พระอาจารย์

มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. อาจารย์ ดร.นิกร ยาอินตา ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ ในการวิจัยครั้งนี้ ต้องขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ขอกราบพระคุณท่าน เกษตรอำเภอสันป่าตอง ท่านรองเกษตรอำเภอสันป่าตอง นายกเทศบาลตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้บริหารเทศบาลบ้านแม และปราชญ์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย และขอกราบขอพระคุณ ประชาชนชาวตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตอบแบบทุกท่าน ขอกราบพระคุณ พระปริญญา ฐิตธมฺโม (จันทะมงคล) ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือในการปรุงปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ และคอยให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อน ๆ รัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต รุ่นที่ 4 ทุกรูป-คน ที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา และท้ายนี้ขอขอบพระคุณบิดา มารดา และญาติมิตร ผู้สนับสนุนให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ในบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยให้งานวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจจะศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่อง “เรื่อง การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยขอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้ 1) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและระดับครอบครัว สนับสนุนโดยเฉพาะเกษตร ซึ่งรายได้จากการขายส่วนที่เหลือเป็นภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว 2) ส่งเสริมการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในเทศบาลบ้านแม อย่างจริงจัง ทั้งในรูปแบบความรู้ของการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมการประยุกต์ใช้ทุกระดับได้อย่างทุกต้องสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ 3) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้กลุ่มรวมพลังกันในรูปธุรกิจต่าง ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง 4) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ส่งเสริมให้ชุมชนสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ“เรื่อง การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”ดังนี้ 1) เทศบาลควรมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้นำเอาองค์ความรู้มาประยุกต์ในการบริหารเทศบาลได้สามารถปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่บุคคลากรในองค์กรและประชาชนในพื้นที่ 2) เทศบาลจะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการบริหารมีความรับผิดชอบมีจิตสำนึกในการ 3) เทศบาลควรมีการบริหารโดยคำนึงถึงทรัพยากรที่มี ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ 4) เทศบาลควรจัดทำฐานข้อมูลของพื้นที่ที่รับผิดชอบและสร้างระบบ กลไกในการปรับปรุงฐานข้อมูลให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ 5) เทศบาลควรสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของเทศบาลมาจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนก่อให้เกิดการยอมรับ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน 6) เทศบาลควรให้ความสำคัญการบริหารด้วย

ความโปร่งใส และให้บริการประชาชนที่ด้วยความเป็นธรรม เพื่อสร้างความรู้ว่าเทศบาลเป็นองค์กรของประชาชน ที่เป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาที่พื้นที่ ชุมชน ร่วมกับประชาชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยควรจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอเสนอผู้ที่สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ควรทำการศึกษาวิจัยมีการส่วนร่วมของประชาชนในจากการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาล 2) ควรทำการศึกษาวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาล

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กรุงเทพมหามหานคร : โรงพิมพ์มหาวิลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร, (2550), : 2)
เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต (2550), 7-8)
สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (2550), 10)

2) สัมภาษณ์

พระมหาอัมพร ชุตินฺธโร,ดร.ปราชญ์
พระครูวิวิธ ประชานุกูล,ดร. ปราชญ์
นายจำนงค์ ใฝ่ปัน นายกองค์การบริหารเทศบาลบ้านแม
นายทวี ทนารัตน์ รองนายกองค์การบริหารเทศบาลบ้านแม
นาง ณิสรา มีระจง ปลัดองค์การบริหารเทศบาลบ้านแม
นางศรีไพร บุญแผ่ผล หัวหน้าปลัดองค์การบริหารเทศบาลบ้านแม
นายมนต์ชัย อักษรประดิษฐ์ เกษตรอำเภอสันป่าตอง
นายเนติพล นนทธรรม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นางพัทราวรรณ จำปาเทศ นักวิชาการเกษตร
นายพิเชรษฐ์ ไชยวรรณ์ กำนันเทศบาลบ้านแม
นายชาตรี แปงบุญเลิศ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเจดีย์เนิ้ง หมู่ที่ 9
นางทรรศนีย์ เครือธนุ หัวหน้าเกษตรกร ตำบลบ้านแม
นาย อุดม สิทธิเมา ตัวแทนเกษตรกร ตำบลบ้านแม
นาย วัชระ กฤษณา ปราชญ์
นาย ธวัช ชนะวงษ์ษา ปราชญ์

การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้งอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

THE ADMINISTRATION FOLLOWING APARIHANIYADHAMMAOF NONGPHUENG COUNCILS IN CHIANG MAI PROVINCIAL

เวธิกา แดงเรือง
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพนักงานที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ต่อประชากรทั้งหมด จำนวน 103 คน การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 7 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชากรมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. แนวทางในการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลักอปริหานิยธรรม ช่วยให้องค์กรหรือบุคลากร หรือพนักงาน หรือแม้แต่ประชาชนที่ได้นำหลักธรรมคืออปริหานิธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ สามารถสร้างความสามัคคีเกิดขึ้นในกลุ่มบุคลากร อันส่งผลให้องค์กรมีแต่ความเจริญ ไม่มีเสื่อม เมื่อมองโดยภาพรวมเกี่ยวกับการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่า เทศบาลตำบลหนองผึ้ง ได้ยึดหลักอปริหานิยธรรมเป็นแนวทางในการบริหารงาน จึงทำให้การบริหารงานประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ : การบริหาร, หลักอปริหานิยธรรม

Abstracts

Objectives of this research were to (1) the employee feedback on the administration according to the context for a new and fair municipal Nongphueng Saraphi Chiang Mai (2) to study the relationship between the individual factors on the administration by. The main context for a new fair district of Chiang Mai, Nongphueng Saraphi district (3) to study the development, administration according to the context for a new theology of the municipal police. Tambon Nongphueng Saraphi district, Chiang Mai province.

This research study Research is mixed (Mixed Method) is a quantitative research and qualitative research. A study with municipal employees Nongphueng population is a group of 103 people by a research tool is a questionnaire. With the key data were 7 by analysis. Data content (Content Analysis) described in the form of an essay.

The research found that:

1. The population has the opinion on the management of the municipality. Nongpung Sub-district, Saraphi District, Chiang Mai Province.

2. Guidelines for the Management of Municipal Nongphueng Saraphi district Chiang Mai found primarily in New York for periodontal justified when applied in the development, To help organizations or personnel, or even people who have adopted this principle of apostasy, to apply it. Can create harmony in the group. As a result, the organization has no growth, no deterioration when viewed by the overall management of the municipality of Nongpung Tambon Sarapee Chiang Mai. I conclude that. Nong Pung District Municipality It is based on the principle of management as a guiding principle. Management has been successful at a certain level.

Keywords: The Adminstration, Aparihaniyadhamma

บทนำ

เทศบาลตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับเมืองขนาดเล็ก โดยทั่วไปเทศบาลตำบลมีฐานะเดิมเป็นสุขาภิบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) การจัดตั้งเทศบาลตำบลกระทำโดยประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นขึ้นเป็นเทศบาลตำบลตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เทศบาลตำบลมีนายกเทศมนตรีคนหนึ่งทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหารและสภาเทศบาลซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 12 คนที่ราษฎรในเขตเทศบาลเลือกตั้งมาทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ นายกเทศมนตรีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎรเขตเทศบาล ซึ่งเทศบาลตำบลมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความสะอาด สร้างและบำรุงถนนและท่าเรือ ดับเพลิงและกู้ภัย จัดการศึกษา ให้บริการสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และรักษาวัฒนธรรมอันดีในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังอาจจัดให้มีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ ได้ตามสมควรตามหลักการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบของเทศบาลตำบล มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดมา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของแต่ละช่วงเวลา ซึ่งปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การปกครองท้องถิ่นไม่สามารถอำนวยประโยชน์ให้กับประชาชนได้อย่างเต็มที่ตามวัตถุประสงค์ในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะวัตถุประสงค์หลักในการปกครองท้องถิ่น คือการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง โดยมีตัวแทนของประชาชนในรูปของกรรมการที่ทำหน้าแทนประชาชนในการบริหารองค์การส่วนตำบลหรือเทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือสมาชิกในองค์กรทุกคนต้องทำงานร่วมกัน คือต้องหมั่นมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน มีสามัญสำนึกของความเป็นเอกภาพในองค์กร มีใจเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสามัคคีปรองดองประสานใจกันให้เป็นหนึ่งเดียว การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและการทำงานกันเป็นทีมเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับองค์กรเพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงาน

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเพราะเทศบาลตำบลหนองผึ้งนั้น มีนโยบายในการพัฒนาบริหารงานตามแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาของผู้บริหารเป็นไปตามยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน ดังปรากฏในโครงการแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการบริหารงานที่ดีในระดับหนึ่ง โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ ได้แก่ (1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ (2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (4) เคารพนับถือผู้ใหญ่ (5) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี (6) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (7) ให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม ซึ่งหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการนี้ (พระธรรมปิฎก, 2546 : 289) พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ผู้วิจัย

จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาโดยการนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ในการบริหารจัดการองค์กร และผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพนักงานที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูป/คน ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม จำนวน 103 ชุด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 103 ชุด

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลการวิจัยการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยพบว่า

1.ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านการไม่บัญญัติหรือล้มเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ ด้านการประชุมกันเนืองนิตย์ ด้านการให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี ด้านการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ด้านการเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม และด้านการอารักขา คุ้มครอง ปกป้อง อันชอบธรรม ตามลำดับ

2. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ควรดูแลเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการของราชการ และการพัฒนาบุคคลในองค์กรให้มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าทรงคุณธรรมในการปฏิบัติราชการนั้น ผู้บริหารควรคำนึงถึงปัจจัยแห่งการพัฒนาบุคลากร คือ (1) ระดับภูมิปัญญาของแต่ละบุคคลในการรับและเรียนรู้ (2) การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งการมีจิตสาธารณะ ลด ละความเห็นแก่ตัว (3) การฝึกอบรมทักษะความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม รวมไปถึงการพัฒนาการบริหารงานภายในองค์กรที่ยึดถือหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาการบริหารงานภายในองค์กรสอดคล้องถึงการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้กับพนักงานข้าราชและองค์กรจะต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนา รวมทั้งการนำหลักธรรมคำสอนมาปรับใช้ในการทำงานเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามเป้าหมายที่วางไว้ การปกครองตามหลักอปริหานิยธรรมเป็นการนำหลักอปริหานิยธรรมไปใช้ในการบริหารการปกครองเพื่อความมั่นคงของรัฐซึ่งหลักอปริหานิยธรรมเป็นธรรมสำหรับให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยเฉพาะปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่คนส่วนมากมีส่วนร่วมในการปกครอง และหลักอปริหานิยธรรมยังเป็นธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร นักปกครองทุกระดับ เพื่อนำพาองค์กรหรือรัฐ ประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและประเด็นที่น่าสนใจ แล้วจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

จากการศึกษาการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้งอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่มีการบริหารงานโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการบริหาร จึงมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกันกับหลักธรรมาภิบาล โดยหลักอปริหานิยธรรมนั้นช่วยให้ภายในองค์กรเกิดความสมัครสมานสามัคคี ความไม่รู้จักเสื่อมและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์วีระศักดิ์ จนฺทวโส (2555) ได้ศึกษาเรื่อง“การบริหารงานบุคคลตามหลักอปริหานิยธรรม7 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาความคิดเห็นในแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์ที่ได้ พบว่า ผู้บริหารและครูให้ความเคารพต่อเพศสตรีในระดับสูง รองลงมาได้แก่ ให้ความเคารพต่อสถานที่ภายในโรงเรียน ไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อระเบียบของโรงเรียน หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อท่านผู้มาเยือน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่ก็อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก

1. ด้านการประชุมกันเนืองนิตย์ เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชุม การปรึกษาหารือ การพูดคุย การประสานงานกันอยู่เป็นประจำ เพื่อแก้ไขปัญหา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ภายในปีงบประมาณจะมีการประชุม 4 ครั้ง การประชุมจะมีผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล เลขาสภาเทศบาล ซึ่งแต่ละท่านให้ความร่วมมือเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง และการประชุมกันเนืองนิตย์ตามหลักอปริหานิยธรรมนั้น ยังทำให้พนักงานภายในองค์กรยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนในองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉวีวรรณ สุวรรณาภา (2553) ได้ศึกษาเรื่อง " การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมิติทางศาสนาวัฒนธรรมประเพณี" ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐาน การพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิด ความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

2. ด้านการพร้อมเพรียงกันประชุม เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมที่ควรทำโดยพร้อมเพรียงกัน การลงมติเห็นชอบร่วมกัน ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการประชุม โครงการ กิจกรรม ของทางองค์กร ทำให้เกิดความสามัคคี ภายในองค์กรนั้น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระโกศล มณิรตนา (ญีม) (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนพัฒนาชุมชน ด้านการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ด้านการติดตามตรวจสอบ และด้านการประเมินผล ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญ หรือสนใจ ต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากว่ามีแต่ประชาชนในชุมชนเท่านั้นที่รู้ว่า ประชาชนมีความต้องการอะไร และอีกอย่างหนึ่ง คืออยากให้ชุมชนมีความเจริญมีการพัฒนาจึงเป็นเหตุที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาชุมชน

3. ด้านการไม่บัญญัติหรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ได้ออกบทบัญญัติ หรือไม่ล้มเลิก ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขององค์กร หรือกฎระเบียบข้อบังคับอื่น ๆ ตามความต้องการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือตามความต้องการของกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง หรือตามอิทธิพลใดอิทธิพลหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องและชอบธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระตรีระศักดิ์ สุเมโธ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานบุคลากรตามหลักอปริหานิยธรรม 7 โรงเรียน มัธยมศึกษา เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” พบว่า ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหารและครูผู้สอนของโรงเรียน ไม่บัญญัติสิ่งที่ ไม่บัญญัติอันขัดต่อระเบียบของโรงเรียน และการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ แผนรองรับ ทุกคนทำตามโดยไม่ลบล้างแบบแผนการปฏิบัติของโรงเรียน

4. ด้านการเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร และนโยบายขององค์กร เพื่อให้บรรลุพันธกิจขององค์กร และเพื่อให้บรรลุภารกิจที่ ผู้บังคับบัญชาได้มอบหมายให้ด้วยความเคารพ เชื่อฟัง และให้เกียรติผู้บังคับบัญชา พนักงานทุกคนของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง ขยันหมั่นเพียร เคารพ เชื่อฟัง และให้เกียรติผู้บังคับบัญชา มีการทำงานตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาอย่างซื่อตรง บุคลากร ในองค์กรทุกคนมีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับด้วยความรับผิดชอบและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอานนท์ อานนฺโท(นรมาตร์) (2552) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม 7” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรโดยส่วนมากแล้วได้นำหลักอปริหานิยธรรม 7 ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม มีการยกย่องพระมหาเถระผู้ทำคุณงามความดีและเชิดชูให้เป็นเกียรติประวัติอยู่ในระดับมาก

5. ด้านการให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการเปิดโอกาสให้สุภาพสตรีมีส่วนร่วมและบริหารภายในองค์กร โดยมีบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ขององค์กร ในสัดส่วนที่สมเหตุสมผล และได้รับความคุ้มครองโดยชอบธรรมตามกฎหมาย พระครูปทุมกันทรากร (2554) ได้ศึกษาเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” ผลจากการศึกษา พบว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิต่างๆ ที่มนุษย์แต่ละคนได้มาเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และทุกคนสามารถปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนได้โดยชอบธรรม ได้แก่ (1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to live) (2) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา (Right to education) (3) สิทธิที่จะทำงาน (Right to work) (4) สิทธิแห่งเสรีภาพ (Right of freedom) (5) สิทธิแห่งทรัพย์สิน (Right of property) และ (6) สิทธิแห่งสัญญาประชาคม (Right of contact)

6. ด้านส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น การปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนรักท้องถิ่นของตนเอง เทศบาลตำบลหนองผึ้งได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉวีวรรณ สุวรรณาภา(2553) ได้ศึกษาเรื่อง " การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมิติทางศาสนาวัฒนธรรมประเพณี" ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐาน การพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีโดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิด ความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

7. ด้านการอารักขา คุ้มครอง ปกป้องอันชอบธรรม การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการถวายปัจจัยสี่ ด้วยการสนับสนุนการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกการมีส่วนร่วม กิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา การสนับสนุนการนำหลักธรรม ของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวิเชียรบุรี สติสมฺปนฺโน (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น พระเจ้าปเสนทิ-โกศล ทรงสนพระทัยในการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยไทยธรรมแด่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพุทธสาวกและสาวิกา ทรงเป็นแบบอย่าง แก่ประชาชนในแว่นแคว้นด้านการถวายอามิสทาน การสร้างกุฎีเสนาสนะ และพระเจ้าเสนทิ-โกศลเมื่อเสร็จจากพระราชกรณียกิจจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อสนทนาธรรม จึงทำให้เกิดพระสูตรเกี่ยวข้องกับพระเจ้าปเสนทิโกศลมากมายที่ปรากฏในโกสลสังยุต พระเจ้าปเสนทิโกศลมีส่วนทำให้เกิดการบัญญัติพระวินัยในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (1) การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่พนักงานในด้านการนำอปริหานิยธรรม 7 มาใช้กับการทำงานให้มากยิ่งขึ้น (2) ส่งเสริมให้มีการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนไม่แสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่การงาน (3) คัดสรรบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถตรงตามลักษณะของงาน(4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้พนักงานของเทศบาลตำบลหนองผึ้ง มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถในการทำงานทั้งในองค์กรและนอกองค์กรมากยิ่งขึ้น (5) สร้างบรรยากาศพัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เอื้อต่อการทำงาน ตลอดจนการพัฒนาการจัดกิจกรรมขององค์กรให้มีความทันสมัยและให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง(1) ควรศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์หลังจากมีการนำหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้ใน เทศบาลตำบล(2) ควรศึกษาจากกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวมจากหน่วยงานอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีการใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงาน มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน จากการวิจัยครั้งนี้อย่างไร (3) ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมอื่น ๆ เช่น สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อคติ 4 อิทธิบาท 4 เป็นต้น มาใช้กับการบริหารเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (4) ควรศึกษาประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในเทศบาลตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่เพื่อพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (5) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม ในสำนักงาน องค์กร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีลักษณะการบริหารงานคล้ายคลึงกัน โดยมีหลักอปริหานิยธรรมเป็นตัวแปรตาม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณ ผศ.ดร. เสน่ห์ ใจสิทธิ์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร.นิกร ยาอินตา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้คำปรึกษา แนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ มาโดยตลอดตั้งแต่ต้น จนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิต วิทยาลัย รวมถึงท่านพระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. ประธานควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมการ

สอบวิทยานิพนธ์ ทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ ชี้แนวทางในการทำวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกร-ราชวิทยาลัย.**กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) วิทยานิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์วีระศักดิ์ จนฺทวโส (รถ จันทร์วงษ์). (2555). “การบริหารงานบุคคลตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”**. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร-มหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโกศล มณิรตนา (ญึม). (2555). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร”. (**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระตรีระศักดิ์ สุเมโธ. (2554). “การบริหารงานบุคลากรตามหลักอปริหานิยธรรม 7 โรงเรียน มัธยมศึกษา เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอานนท์ อานนฺโท (นรมาตร์). (2552)."การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการ ประยุกต์ใช้หลักภิกขุอปริหานิยธรรม 7". **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปทุมกันทรากร (บุญแทน มะลิอ่อง). (2554)."หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน". **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา,ผศ. (2553). “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มิติทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี”. **(สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย-มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิเชียรบุรี สติสมฺปนฺโน (ขวัญโพก). (2555). “การศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทวิสุทธิ์, เจ้าคณะตำบลหนองผึ้ง เจ้าอาวาสวัดกองทราย, วันที่ 16 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ นายวิสูตร์ สุริยะ, กำนันตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 16 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ พ.อ.อ.ปัญญา หล้าดวงดี, นายกเทศมนตรี ตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 14 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ นายคำปัน ชุ่มใจ, รองนายกเทศมนตรี ตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 14 กรกฎาคม 2560.

สัมภาษณ์ นายอนุสรณ์ ไม้สน, รองนายกเทศมนตรี ตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 14 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ นายปรีชา สรรพศรี, ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 13 กรกฎาคม 2560.
สัมภาษณ์ นางนุชรา หอมนวล, เลขานุการนายกเทศมนตรี ตำบลหนองผึ้ง, วันที่ 13 กรกฎาคม 2560.

บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

THE ROLE OF MONKS IN SOCIAL DEVELOPMENT,LI DISTRICT, LAMPHUN PROVINCE.

คมกฤษ บุญป้อ
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษา ระดับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 2) เพื่อเปรียบเทียบ บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 3) เพื่อศึกษาปัญหา บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 3) เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกต่อกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 84 รูป การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 9 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

(1) ระดับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ใน 3 ด้าน

(2) ผลการเปรียบเทียบ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ อายุพรรษา ระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ไม่มีความแตกต่างกัน

(3) ปัญหาและอุปสรรค ด้านสังคม การปฏิบัติตนให้เกิดความน่าเชื่อถือในการเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ, ด้านการศึกษา การขาดประสิทธิภาพในการประสานงานของระบบ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) และขาดแคลนการถ่ายทอดความรู้แบบบูรณาการ, และด้านวัฒนธรรม การเผยแผ่ที่ไม่ดึงดูดความสนใจของวัยรุ่น ทำให้กลุ่มที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ

(4) แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา พระสงฆ์ จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในทางปฏิบัติ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ การสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์, การพัฒนาสังคม

Abstracts

This research is of 4 proposes as to 1) to study the monks’ role in each level of the social development for Li district, Lamphun province, 2) to compare the role of monk in the social development for Li district, Lamphun province, 3) to study about problems that occur with the role of monk in the social development for Li district, Lamphun province, 4) to seek the solution for solving problems and development the role of monk in the social development, Li district, Lamphun province.

The study case group is monks, Li district, Lamphun province. 45 persons by choosing with specific. by a research tool is a questionnaire. With the key data were 9 by analysis. Data content (Content Analysis) described in the form of an essay.

The research found that;

(1) The role of monks in social development in Li District, Lamphun Province was at a high level in 3 aspects.

(2) comparison results Classified by personal factors, it was found that the monks at the age of education. There were statistically significant differences The position of the monks. No difference.

(3) Social problems and barriers to self-reliance in community development. Effectively, The lack of efficiency in the coordination of the church system (home school temple) and the lack of integrated knowledge transfer. And culture. Propaganda does not appeal to adolescents. The majority of the participants were elderly.

(4) The solution to the problem and the development of the monks must be a good example in practice. Ability to transfer knowledge Participation of people in the community and support from organizations or agencies involved.

Keywords: The role of monks, Social development

บทนำ

สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมไทยแบบเดิมๆ มารับความเจริญสมัยใหม่ ได้ปฏิรูปประเทศตามแบบอย่างอารยประเทศในตะวันตก เปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการแผ่นดินระบบการศึกษาและกิจการอื่น ๆ ของบ้านเมือง เพื่อความอยู่รอดของประเทศ ความเจริญในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่นี้ไม่ได้เป็นกระบวนการสืบเนื่องที่เกิดขึ้นและเสร็จสิ้นภายในตัวของมันเอง คือ ได้รับความเจริญ โดยเสวยผลผลิตของความเจริญสมัยใหม่ที่สังคมไทยของตนไม่ได้สร้างขึ้นเอง จากช่วงต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นต้นมา มีผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในช่วงระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ความเจริญแบบสมัยใหม่นั้น สังคมไทยมิได้ทำการปรับตัวโดยความพร้องเพรียงกันโดยไม่ประสานกัน และไม่ได้ทำความรู้ร่วมกันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ (ส.ศิวลักษ์, 2550 : 63-64) อาทิ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการทะเลาะวิวาทในครอบครัว ปัญหาความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจและศีลธรรม เป็นต้น

อำเภอลี้ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดลำพูน มีเนื้อที่เกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัด เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่สูง ส่วนมากเป็นภูเขาต้นน้ำลำธารหรือลำห้วย แม่น้ำหรือลำห้วยเกือบทุกสายไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำลี้ โดยมีวัดในอำเภอลี้ ทั้งหมด จำนวน 50 วัด มีส่งเสริมการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และการศาสนา เช่นศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง การส่งเสริมการศึกษาที่บูรณาการกับวิถีชุมชนท้องถิ่นและพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ประชาชนส่วนใหญ่ในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูนนับถือพระพุทธศาสนา ชีวิตผูกพันอยู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนา จะเห็นได้จากวัดแต่ละวัดมีการสร้างและบูรณะถาวรวัตถุอยู่อย่างตลอด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนก็ยังคงมีปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันสืบเนื่องมาจาก ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนเข้ามามีบทบาทแทนที่วิถีชีวิตของประชาชน จนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน ปัญหาความเครียด และปัญหาการขาดศีลธรรม เป็นต้น พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางสังคม และเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทย ที่สามารถร่วมมือกันระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การลดปัญหาทางการเมืองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สาธารณสุข การศึกษาได้ ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนา

สังคมของพระสงฆ์ จึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ทั้งนี้ที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาในพื้นที่เขต อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนเพราะประชาชนในอำเภอลี้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังที่จะเห็นได้ว่า ถึงแม้อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จะมีเขตพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา แต่ก็มีวัด จำนวนถึง 50 วัด ซึ่งเป็นผลมาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ และผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปเป็นข้อมูลในบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
3. เพื่อศึกษาปัญหาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม จำนวน 85 ชุด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 85 ชุด

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลการวิจัยบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยพบว่า

1. ระดับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยเรียงตามลำดับในแต่ละด้าน พบว่า ด้านสังคม มีระดับปฏิบัติการมากที่สุด อันดับรองลงมา ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการศึกษา

2.การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าผลการเปรียบเทียบ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ อายุพรรษา ระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ไม่มีความแตกต่างกัน

3. ปัญหา อุปสรรค ของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านสังคม คือ พระสงฆ์บางรูปมีความรู้ในเรื่องบทบาทน้อย ขาดการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆเพราะคิดว่าร่วมงานกับพระสงฆ์แล้วยุ่งยาก ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญบทบาทของพระสงฆ์การประพฤติตัวของพระสงฆ์บางรูปมีความไม่เหมาะสม จึงทำให้ประชาชนขาดความเคารพศรัทธา หน่วยงานราชการและประชาชนยังเห็นความสำคัญบทบาท ของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่น้อย ด้านการศึกษา คือ ขาดพระสงฆ์ที่มีความชำนาญในการถ่ายทอดความรู้ หน่วยงานราชการและประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญสำคัญบทบาท ของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่นี้ การประสานงานในระบบ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ขาดประสิทธิภาพ ด้านวัฒนธรรม คือ ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของบทบาทพระสงฆ์ในด้านนี้ กลุ่ม

วัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจ วัฒนธรรมบางอย่างมีขั้นตอนยาวเกินไปจึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจเข้าร่วม การเผยแผ่ยังไม่ดึงดูดความสนใจของวัยรุ่น หรือคนรุ่นใหม่ และกลุ่มที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มเยาวชนมีน้อย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านสังคม คือ คณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐควรพัฒนาการบริหารจัดการ บริหารวัดของพระสงฆ์ให้ใกล้เคียงกับฝ่ายบ้านเมือง ชุมชนควรให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา กับชุมชนอย่างแท้จริงและควรสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในด้านสังคมต่อชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ด้านการศึกษา คือ พระสงฆ์ควรช่วยเหลือเป็นวิทยากรในการสอนเด็กนักเรียนภายในโรงเรียน หรือสถานศึกษาต่างๆมากยิ่งขึ้น ทางคณะสงฆ์ควรเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดสัมมนาทางวิชาการ โดยให้ บุคลากรเข้ารับการอบรมมากขึ้นเพื่อเรียนรู้ วิธีการในถ่ายทอดความรู้ ทางโรงเรียนควรจัดตารางสอนให้กับพระสงฆ์เข้าไปสอนตาม โรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐควรจัดหาเอกสาร สื่อ อุปกรณ์ให้ทันสมัย ให้แก่พระสงฆ์ใช้ใน การเรียนการสอนแก่เยาวชน ด้านวัฒนธรรม คือ ชุมชนควรให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ควรให้พระสงฆ์มีส่วนรวมในการจัดการแนวทางอนุรักษ์ร่วมกับโรงเรียนใน ชุมชน พระสงฆ์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา กับชุมชนอย่างแท้จริงและควรสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในด้านวัฒนธรรมต่อชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สำหรับประเด็นในการอภิปรายผล ผู้วิจัยจำแนกการพัฒนาสังคมเป็นรายด้าน คือด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านวัฒนธรรม เมื่อพิจารณารายละเอียดโดย แต่ละด้านแล้วพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้วิจัย สามารถกล่าวการอภิปรายผลแต่ละประเด็นสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านสังคม พระสงฆ์มีการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน การให้ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ จึงต้องมีการวางแผนเพื่อมีความพร้อมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีราวุฒิ บุญมา (2554) ที่ศึกษาเรื่อง “บทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอย สะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์จะถูกสังคมคาดหวังว่าเป็นผู้ที่ต้องนำคุณธรรม จริยธรรมมากกว่าครูผู้สอน เพราะหลักธรรมคำสั่งสอน ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้ ละความชั่ว มุ่งทำความดี ซึ่งมีข้อธรรมะหลายข้อที่เหมาะสมกับ ประชาชนทั่วไปสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เช่นหลักธรรมะสำหรับผู้ครองเรือนหรือ ฆราวาส ธรรม 4 อิทธิบาท 4 สัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น

2. ด้านการศึกษา พระสงฆ์นั้นจะนับถือกันโดยวุฒิพรรษา มากหรือน้อย และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการอยู่ในพระพุทธศาสนานี้มานาน ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันว่า พระสงฆ์รูปนั้นๆเป็นผู้อยู่นานและเรียนรู้พระธรรมวินัยมามาก อีกทั้งพระสงฆ์ที่บวชมานานนั้น ส่วนมากเป็นผู้ที่ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนหรือการศึกษาด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้มาก จึงสามารถนำเสนอสิ่งเหล่านั้นในรูปแบบของการศึกษาให้แก่ประชาชนเข้าใจได้ จึงทำให้พระสงฆ์ที่พรรษาต่างกันมีบทบาทในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน แตกต่างกันไปด้วย แสดงให้เห็นว่า

พระสงฆ์ในอำเภอลี้ จังหวัดสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (2551) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษาด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัด นนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการ ปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน จังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน

3. ด้านวัฒนธรรม พระสงฆ์ในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการเทศนาในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน มีการส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถานโบราณวัตถุ ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ มีการรวบรวมเอกสารตำราทางวัฒนธรรม และวัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับรายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสงฆ์กับการเป็น ผู้นำในการฟนฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประจำปี 2556 (สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น, 2556) พระสงฆ์เป็นผู้ปลูกฝังจิตวิญญาณของมนุษย์ให้เข้าถึงความเป็นแก่นแท้ของศิลปวัฒนธรรมไทย รวมทั้งเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการ ประเมินโครงการพระสงฆ์กับการเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2556 ที่ แสดงผลการประเมินโครงการ พบว่า ภาพรวมค่าเฉลี่ยของโครงการอยู่ในระดับดีมาก ด้านความพึงพอใจแต่ละข้อ คือ พระสงฆ์เป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นให้แก่ชนรุ่นหลัง (มีค่าเฉลี่ย 4.97) ระดับดีมาก รองลงมาคือความพึงพอใจกับพระสงฆ์มี จิตสำนึกในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก ส่วนความ รู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาก่อนเข้าฝึกอบรมของ โครงการนั้นพระสงฆ์มีความเข้าใจของโครงการ และวัตถุประสงค์ได้ดีมากพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดทั้งสืบสานให้คนรุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืน ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก โครงการนี้เป็นการส่งเสริม และปลูกฝังให้เป็นแกนนำประชาชนในท้องถิ่นมี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายส่งผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (1) ควรมีนโยบายให้พระสงฆ์ดำเนินงานด้านเผยแผ่อย่างจริงจัง โดยสร้างจิตสำนึกให้พระสงฆ์ทุกรูปมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่ตนได้รับมอบหมาย(2) เจ้าคณะผู้ปกครองควรกำหนดนโยบาย มีแผนแม่บทอย่างชัดเจนเป็นลาย ลักษณ์อักษร และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้ (3) ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคี (4) ในด้านการปฏิบัติงาน ควรวางตนให้เหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดเป็นมูลเหตุแห่ง อคติ 4

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ พระสงฆ์ควรศึกษาเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นเรื่องหลักการและวิธีการดำเนินงานต่อกลุ่มและชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการสงเคราะห์สังคมซึ่งเป็นความรู้ที่

สามารถทำให้คนในชุมชนเรียนรู้เรื่องปัญหาและความต้องการของชุมชนตนเอง การแก้ปัญหา ชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสามารถแก้ปัญหาและทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ประสานงาน ระหว่างชุมชนกับกลุ่มหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ด้านการฝึกอบรมอาชีพ การเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคม เกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่ยากจน พิการ ผู้สูงอายุ เด็กด้อยโอกาส ให้มีโอกาสและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง(1) ควรมีการศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการงานด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม จังหวัดลำพูน (2) ควรมีการศึกษาการนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้ในการจัดการงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (3) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วน-ร่วมของประชาชนในการจัดการงาน ด้านบทบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (4) ควรมีการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน(5) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบและแนวโน้มการจัดการงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณอาจารย์ ผศ.ดร. ประเสริฐ ปอนถิ่น ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ดร.นิกร ยาอินตา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้คำปรึกษา แนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ มาโดยตลอดตั้งแต่ต้น จนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโน, ดร. คณบดีบัณฑิต วิทยาลัย รวมถึงท่านพระมหาบุญเลิศ อินฺทปัญโญ, รศ. ประธานควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ ทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ ชี้แนวทางในการทำวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

ส.ศิวลักษ์. (2550). **พระพุทธศาสนาในเมืองไทยที่เต็มไปด้วยขวากหนาม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.

สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น. (2556). **รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสงฆ์กับการเป็น ผู้นำในการฟนฟูและอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประจำปี 2556**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

2) วิทยานิพนธ์

พระมหาธีราวุฒิ บุญมา. (2554). บทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. **(วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ. (2551). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษา กรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”. **(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จิรวัฒน์ พิระสันต์. (2554). ศิลปกรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาของจังหวัดสุโขทัย ในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาภาคสนาม: ภาคเหนือ. (สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3) สัมภาษณ์

พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร.

พระครูอินทวุฒิคุณ, เจ้าคณะอำเภอลี้ เจ้าอาวาสวัดบ้านกลาง.

พระครูพุฒิธรรมสุนทร, รองเจ้าคณะอำเภอลี้ เจ้าอาวาสวัดแม่ตืน.

พระสงกรานต์ ปญฺญาวชิโร, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยวงศาพัฒนา วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม

พระอรรถวิทย์ อินทวโส, ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธาตุห้าดวง

นายเสน่ห์ จินาจันทร์, ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอลี้

นายทรง พงษ์พันธ์, มัคนายก วัดพระพุทธบาทผาหนาม

นายอินปั๋น มาเรือน, ปราชญ์ชาวบ้าน

นายจันติ๊บ แก้วคือ, ปราชญ์ชาวบ้าน

การสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

NETWORKING OF WOMEN LEADERS TO STRENGTHEN THE STABILITY OF BUDDHISM IN LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF LAMPHUN PROVINCE

บุญญาดา ประภัทรสิริ
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำสตรี เพื่อศึกษากระบวนการ และเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ 16 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1. ผู้นำสตรีได้ทำหน้าที่ในบทบาทของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา และบทบาทที่ทำเพื่อสังคมตามภาระหน้าที่ในตำแหน่งงาน 2. กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรี ด้านการศึกษา ควรมุ่งเน้นการศึกษาหาความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ด้านการปฏิบัติ ควรศึกษาพระธรรมคำสอนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการครองเรือนและการปฏิบัติงาน ด้านการเผยแผ่ ควรมุ่งเน้นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง รูปแบบการเผยแผ่ควรมีการปรับปรุงให้ทันสมัย ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการศึกษาความรู้จากพระไตรปิฎกอย่างจริงจังและใช้ความรู้นั้นช่วยปกป้องพระพุทธศาสนา ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่งเสริมโครงการบวชเรียน 3. แนวทางการสร้างเครือข่ายมี 5 แนวทาง คือ สร้างเครือข่ายจากความสัมพันธ์ส่วนตัว การหลอมรวมกันของเครือข่ายเดิมและนำเรื่องพระพุทธศาสนาเข้าไปเสริมเพิ่ม สร้างเครือข่ายโดยใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส สร้างเครือข่ายโดยการหล่อหลอมความเชื่อและศรัทธาในศาสนบุคคล และสร้างเครือข่ายจากความมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : การสร้างเครือข่าย, ผู้นำสตรี, ความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of the thesis to study the role of women leaders to study the process and to study the networking guideline of women leaders to strengthen the stability of Buddhism in local administrative organization of Lamphun Province. This research is qualitative research methodology with interviewing In-depth Interview and the researcher is selected sixteen interviewees from key informants. The findings of this research as follows: 1. that the women leaders has two aspects, including the personal role is to be the Buddhists and the social role is followed responsibility in the job. 2. The education should focus on the study of the Tipitaka downright by providing the right knowledge. The practice should study the teaching of Dhamma in order to apply to the household and the work. The propagation should focus on the propagation of correct Dhamma’s teaching according to the contents appears in Tipitaka, rhe propaganda model should be kept up to date and propagated through personal practice. The protection of

Buddhism should promote the study of the Buddhist practice properly and take the knowledge to protect Buddhism, and The maintenance of Buddhism should focus on promoting activities about ordination project 3. The networking guideline found that there are five ways, including networking of personal relationships, the merger of the original network and bringing Buddhism into the supplement, networking by using the crisis as an opportunity, networking by casting faith and belief in religious person, and networking of cooperation with the office of Buddhism.

Keywords : Networking, Women leaders, Strengthen the stability of Buddhism

บทนำ

หลังพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน พระสาวกได้จัดการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ขึ้นที่เมืองราชคฤห์ ต่อจากนั้นถือว่าพระสาวกทั้งหลายมีหน้าที่ในการสืบต่อพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2546 : 129). ซึ่งการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยพุทธบริษัท 4 อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ยังมีความเคารพในพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา การปกป้องรักษาพระธรรมวินัยนั้น มิใช่แต่ภิกษุ ภิกษุณีเท่านั้น ที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องรักษา อุบาสก อุบาสิกาก็มีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาเช่นกัน ดังในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงยกย่องอุบาสก อุบาสิกา ผู้สร้างคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยทรงยกย่องให้เป็นเลิศหรือเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เทียบเท่าหรือคล้าย ๆ กับฝ่ายพระภิกษุ และภิกษุณี เช่น ทรงแต่งตั้งเอตทัคคะฝ่ายอุบาสก คือ สุทัตตอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นเอตทัคคะในด้านการถวายทาน จิตตคหบดี ชาวเมืองมัจฉิกาสณฑ์ เป็นเอตทัคคะในด้านผู้เป็นธรรมกถึก (อง.เอกก. (ไทย) 20/249-250/31). ส่วนในฝ่ายอุบาสิกาได้แต่งตั้ง นางสุชาดาเป็นเอตทัคคะด้านผู้ถึงสรณะก่อน และนางวิสาขาเป็นเอตทัคคะในด้านการถวายทาน นางขุชชุตตราเป็นเอตทัคคะฝ่ายพหูสูต นางสามาวดีเป็นเอตทัคคะในด้านมีจิตเมตตา และนางอุตตรานันทมาตาเป็นเอตทัคคะด้านชำนาญฌานอง. (เอกก. (ไทย) 20/258-261/32).

อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพแวดล้อมของสถานการณ์โลกในปัจจุบันที่ถูกครอบงำด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดน ทั้งสังคมไทยและสังคมอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงที่ทำให้พุทธศาสนาถูกเบียดเบียนย่ำยีอยู่ในปัจจุบัน ก็เนื่องจากพุทธศาสนิกชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนี้ ชาวพุทธยังพากันเชื่อว่า การถวายเงินทองให้กับพระดัง ๆ จะสามารถดลบันดาลให้ตนเองประสบความสำเร็จสมความปรารถนา โดยไม่นำพาว่าพระรูปนั้นจะประพฤติปฏิบัติเหมาะสมกับสมณรูปหรือไม่ สิ่งเหล่านี้คือสาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมศรัทธา (สุวัฒน์ จันทรจำนง, 2546 : 23).

สตรีไทยมีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่อดีต ในทางการเมืองสตรีไทยในประวัติศาสตร์หลายท่านได้มีบทบาทในการสร้างชาติไทย เช่น พระสุพรรณกัลยา พระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเสียสละพระองค์เป็นองค์ประกันที่เมืองหงสาวดี เพื่อแลกกับอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรที่จะมากอบกู้เอกราชให้กับกรุงศรีอยุธยาในวันข้างหน้า ในสมัยรัตนโกสินทร์ สตรีไทยหลายคนได้มีบทบาทในการต่อสู้ทำสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมือง เช่น คุณหญิงจัน ภรรยาเจ้าเมืองถลาง (ภูเก็ต) และนางมุกน้องสาว ได้นำชาวบ้านเมืองถลางต่อสู้ต้านทานกองทัพพม่าเมื่อครั้งสงครามเก้าทัพในสมัยรัชกาลที่ 1 มีความดีความชอบจนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นท้าวเทพกษัตรีและท้าวศรีสุนทร และในปัจจุบัน มีสตรีไทยจำนวนมากได้มีบทบาททางการเมือง เช่น นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 28 และยังมีสตรีที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี นอกจากนี้ ในหน่วยงานทั้ง

ภาครัฐและภาคเอกชนยังมีสตรีที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น

จังหวัดลำพูน เป็นจังหวัดที่มีรากฐานการสืบทอดพระพุทธศาสนาจากพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย (ลำพูน) ผู้ซึ่งทะนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมือง ทำให้เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองสืบมา แต่ด้วยบทบาทหน้าที่ของสตรีปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนจากอดีต จากที่เคยทำหน้าที่ดูแลเฉพาะบ้านเรือน มีเวลาเข้าวัดทำบุญ บำรุงพุทธศาสนาตามบทบาทของอุบาสิกา ต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และเมื่อจังหวัดลำพูน ได้ปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรกรรมสู่ระบบอุตสาหกรรมที่มีอัตราค่าตอบแทนที่สูง ทำให้ประชาชนทั้งหญิงและชายต่างเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้เฉกเช่นอดีต แม้ว่าในปัจจุบัน จังหวัดลำพูน จะยังคงมีการสืบต่อพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องก็ตาม

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะอุบาสิกา หนึ่งในพุทธบริษัท 4 ผู้ต้องมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยการอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณร เพื่อให้พุทธศาสนามั่นคง เจริญรุ่งเรือง เป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกทั้งหลาย ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาบทบาทของผู้นำสตรีและกระบวนการในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวทางการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ทั้งนี้ เพื่อการสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 16 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

ผลการศึกษา

1. บทบาทของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

บทบาทของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน สภาพทั่วไปในปัจจุบันนั้น มีบทบาท 2 ด้าน คือ

1.1 ด้านที่เป็นบทบาทส่วนตน คือการเป็นพุทธศาสนิกชนในบทบาทของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้ได้สะท้อนผ่านรูปแบบของการประพฤติปฏิบัติตน กล่าวคือผู้นำสตรีได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เว้นจากการเบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ เว้นจากการลักขโมย ฉ้อโกง เว้นจากการประพฤตผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง และเว้นจากการเสพสิ่งมึนเมาทุกชนิด ประพฤติปฏิบัติตนตาม

แนวทางปฏิบัติต่อทิศ 6 เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นภรรยาที่ดีของสามี และเป็นแม่ที่ดีของลูก สอนลูกหลานให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามตามจารีตขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย บำรุงพุทธศาสนา โดยการชักชวนคนในครอบครัวไปทำบุญที่วัด ให้ทาน ปล่อยนก ปล่อยปลา ฟังเทศน์ ฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ในพระพุทธศาสนา จากการอ่านหนังสือธรรมมะ และจากสื่อออนไลน์ ปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิ สวดมนต์ ไหว้พระ และเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ การเวียนเทียน การทำบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

1.2 ด้านที่เป็นบทบาทที่ทำเพื่อสังคมตามภาระหน้าที่ในตำแหน่งงาน กล่าวคือ ผู้นำสตรีได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างของผู้อยู่ในศีลในธรรม ใช้หลักคุณธรรมในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา ให้บริการประชาชนด้วยความสุจริต ยุติธรรม มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการบำรุงพุทธศาสนา มีส่วนร่วมในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน เข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และสนับสนุนบำรุงกิจกรรมของวัดและพระสงฆ์

2. กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

ด้านการศึกษา ควรดำเนินการคือ มุ่งเน้นให้การศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎกของพระภิกษุสามเณรอย่างจริงจัง รวมถึงให้มีการบรรจุเนื้อหาพระไตรปิฎกไว้ในบทเรียนของหลักสูตรสามัญปกติตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมถึงให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้เรียนนักธรรมตรี โท เอก ให้มากขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้ที่ทำหน้าที่สอนธรรมะต้องสอนเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างจริงจังและให้เข้าใจได้ง่าย ส่งเสริมให้มีการประกวดแข่งขันเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก จัดทำพระไตรปิฎกสำหรับการแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ให้ประชาชนเข้าถึงพระไตรปิฎกได้โดยสะดวก เมื่อได้เรียนรู้ จะเกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนและสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง ส่งเสริมการใช้ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อการฝึกสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่งเสริมให้มีการยกย่องบุคลากรที่ผ่านกระบวนการขั้นตอนการอบรมตามหลักสูตรของพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษาในระดับปัจเจก และขยายไปในรูปแบบของกลุ่มเล็ก แล้วขยายเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ทั่วจังหวัด

ด้านการปฏิบัติ สรุปแนวปฏิบัติในส่วนบทบาทของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวปฏิบัติส่วนตัวนั้น ได้มีการศึกษาพระธรรมคำสอนนำไปประยุกต์ใช้กับการครองเรือน อาทิ หลักทิศ 6 หลักศีล 5 ได้ชักชวนสมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ เป็นกิจวัตรในทุกวัน เข้าวัดทำบุญ ถวายทาน ฟังเทศน์ ฟังธรรม และถวายปัจจัยบำรุงศาสนสถาน ถวายทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร แนวปฏิบัติส่วนรวม (สาธารณะ)นั้น ผู้นำสตรีได้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 และเป็นผู้นำกิจกรรมการสวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม มีส่วนร่วมในการผลักดันการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ชักชวนผู้ใต้บังคับบัญชาให้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ด้านการเผยแผ่ ควรมีกระบวนการ คือ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้เผยแผ่ต้องศึกษาจากพระไตรปิฎกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไม่บิดเบือนหรือผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก รูปแบบการเผยแผ่ควรมีการปรับปรุงและควรนำเครื่องมือที่หลากหลายมาใช้ประกอบการเผยแผ่เพื่อการเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม ควรระบุกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน สำหรับการเผยแผ่ของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการเผยแผ่ผ่านวัตรปฏิบัติส่วนตนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อตนเองเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีย่อมเป็นตัวอย่างแก่ผู้พบเห็น และจะสามารถสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ ผู้นำสตรีต้องใช้จุดเด่นด้านความอ่อนน้อมนุ่มนวล การเจรจาที่ไพเราะ และความสามารถในการติดต่อประสานงานให้เกิดประโยชน์ จากนั้นขยายการเผยแผ่ไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและขยายเข้าสู่ชุมชน

ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงในด้านจุดอ่อน แก้ไขอุปสรรคและสร้างโอกาสที่มีอยู่ให้เข้มแข็งขึ้น ส่วนจุดแข็งที่มีอยู่ต้องรักษาและดำรงไว้ให้เข้มแข็งดังเดิม โดยมีวิธีการดำเนินการ คือส่งเสริมการศึกษาความรู้จากพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง โดยใช้สถาบันการศึกษาของพุทธศาสนารองรับ และควรจัดโครงการสอนวิชาศีลธรรมใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ สร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านพุทธศาสนา และเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารสิ่งที่ถูกต้องให้กับประชาชนได้รับทราบ มุ่งเน้นการส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ควรจัดให้มีผู้ที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อเท็จจริงกรณีมีการปล่อยข่าวโจมตีพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนเข้าบวชเรียนในพุทธศาสนา สำหรับในบทบาทของผู้นำสตรีต้องเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้ รู้ในหลักธรรม รู้หลักพระวินัย รู้ พระสูตร ต้องศึกษาหาความรู้ให้แตกฉาน ต้องทุ่มเทแรงกาย แรงใจที่จะทำหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนา ต้องใช้สติและปัญญาในการรับรู้ข่าวสาร และคนในชุมชนต้องช่วยกันสอดส่องดูแลการรุกคืบของศาสนาอื่น ๆ

ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ การทำวัตรเช้าเย็น การสวดมนต์ไหว้พระ การปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ส่งเสริมโครงการบวชเรียนและบวชเรียนภาคฤดูร้อน ส่งเสริมการพัฒนา ศาสนสถาน เพื่อให้เป็นสถานที่ที่ดึงดูดให้ประชาชนได้เข้าพักผ่อนและหาความรู้ และจัดให้มีกิจกรรมที่อาศัยการมีส่วนร่วมภายในชุมชนและท้องถิ่น โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ให้วัดเป็นศูนย์กลางการประชุมของคนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์และซึมซับความใกล้ชิดกับวัด ส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย 4 และส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน

3. แนวทางการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

3.1 สร้างเครือข่ายจากความสัมพันธ์ส่วนตัวภายในองค์กรให้สำเร็จก่อนแล้วขยายไปสู่ชุมชนและสู่จังหวัด ทั้งนี้ ผู้นำสตรีต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและต้องปลูกจิตสำนึก สร้างศรัทธาให้เกิดในตัวบุคคลและการเป็นแบบอย่างที่ดีให้ได้ก่อนเพื่อให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเชื่อมั่น ต่อตัวบุคคลแล้วปฏิบัติตามและจะเป็นหนทางนำไปสู่การสร้างกลุ่มเครือข่ายต่อไป

3.2 การหลอมรวมกันของเครือข่ายเดิมและนำเรื่องพระพุทธศาสนาเข้าไปเสริมเพิ่ม อาทิ การหลอมรวมกับกลุ่มเครือข่ายของพุทธสมาคม หรือองค์กรพิทักษ์พระพุทธศาสนา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายที่สร้างอาจเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.3 สร้างเครือข่ายโดยใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส สร้างกรณีที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว นำเหตุการณ์นั้นไปเป็นสาเหตุเพื่อขอความร่วมมือในรวบรวมสมาชิกสร้างเครือข่าย

3.4 สร้างเครือข่ายโดยการหล่อหลอมความเชื่อและศรัทธาในศาสนบุคคลหรือบุคคลสำคัญอันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในจังหวัดลำพูน มาเป็นจุดศูนย์กลางในการสร้างเครือข่าย อาทิ ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาขาวปี๋ พระนางจามเทวี เพื่อการนำไปสู่การจัดกิจกรรมแล้วรวบรวมสมาชิกจากเหตุปัจจัยนี้

3.5 สร้างเครือข่ายจากความมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่าน ธรรมศึกษา ตรี โท เอก

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บทบาทของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

สภาพทั่วไปของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันนั้น มีบทบาท 2 ด้าน คือ ด้านที่เป็นบทบาทส่วนตน คือการเป็นพุทธศาสนิกชนในบทบาทของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ซึ่งการปฏิบัติในบทบาทส่วนตนของผู้นำสตรีนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้นำสตรียังมีความเคารพในพระรัตนตรัยและยังเป็นผู้ที่ช่วยให้พระพุทธศาสนามั่นคงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสว่า “เมื่อตถาคต ปรินิพพาน ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัย ยังมีความเคารพ ยำเกรงในพระศาสดา. . .ในพระธรรม. . .ในพระสงฆ์. . .ในสิกขา. . .ในกันและกันนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมตั้งมั่นอยู่นาน” (อง. ปญจก. (ไทย) 22/201/343-344). ในด้านที่เป็นบทบาทที่ทำเพื่อสังคมตามภาระหน้าที่ในตำแหน่งงานนั้น ผู้นำสตรีได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างของผู้อยู่ในศีลในธรรม ได้ประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการบริหารกิจการงาน รวมถึงการยึดมั่นในการให้บริการประชาชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการบำรุงพุทธศาสนา มีส่วนร่วมในการ เผยแผ่หลักธรรมคำสอน เข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนบำรุงกิจกรรมของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งแนวทางการประพฤติปฏิบัติของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้นำสตรีเป็นผู้ที่ได้ใช้ภาวะผู้นำที่ดีจนได้รับการยอมรับและไว้วางใจในการปฏิบัติงานและยังมีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดงานพระพุทธศาสนา ซึ่งบทบาทของภาวะผู้นำดังกล่าวนี้ ได้สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของทิพย์สุดา ทิพม่อม (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำสตรี กรณีบ้านหนองน้ำคำ ตำบลบึงทวาย อำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่จะสนับสนุนให้บทบาทสตรีเป็นที่ยอมรับได้ประกอบด้วย ประสบการณ์ และบทบาทสตรีด้านสังคมและวัฒนธรรม

2. กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

ด้านการศึกษา จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันพุทธบริษัท 4 มิได้มีการศึกษาหาความรู้ในหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เผยแผ่อยู่ได้มีการบิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากข้อเท็จจริงจนนำไปสู่การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างผิด ๆ ดังนั้น จึงควรมุ่งเน้นให้การศึกษากับพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ควรบรรจุเนื้อหาพระไตรปิฎกไว้ในบทเรียนในทุกระดับชั้น และควรจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับการแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ให้ประชาชนเข้าถึงพระไตรปิฎกได้โดยสะดวก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระเทิดศักดิ์ สตฺตินฺธโร (ศรีวิรัตน์) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ผลการศึกษาพบว่า พระองค์ทรงทำนุบำรุงคือ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรสยาม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการจารลงบนใบลาน มาเป็นการพิมพ์ลงบนกระดาษ ทรงส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ.2445) ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงพระราชทานพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ไปยังวัดในประเทศและมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ในด้านการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นต้น และทรงปฏิสังขรณ์วัดทั่วประเทศ ผลจากการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้น และได้ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง ประชาชนได้ศึกษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแพร่หลาย ได้มีมหาเถรสมาคม

เกิดขึ้น ส่งผลให้การปกครองคณะสงฆ์เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั่วประเทศ และพระพุทธศาสนาเผยแผ่ทั้งในและต่างประเทศ และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ด้านการปฏิบัติ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาท 2 ด้าน คือการปฏิบัติโดยส่วนตัว กับการปฏิบัติโดยส่วนรวมหรือสาธารณะ ซึ่งโดยภาพรวมคือมีการศึกษาพระธรรมคำสอนนำไปประยุกต์ใช้กับการครองเรือนและการปฏิบัติหน้าที่การงาน ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติธรรมและบำรุงพุทธศาสนาในหลากหลายแนวทาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้นำสตรีได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีในการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับการปฏิบัติตนของพระภิกษุสามเณรนั้น พระภิกษุสามเณรต้องมุ่งเน้นการศึกษา พระธรรมวินัยให้ถ่องแท้ ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพระภิกษุที่มีจริยาวัตรงดงาม สำรวม ให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และพระภิกษุสามเณรต้องมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของโชติ บดีรัฐ (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารองค์กรใน 3 ด้าน มีข้อเสนอแนะคือ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา และตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ด้านการเผยแผ่ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่ควรมีกระบวนการ คือ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไม่บิดเบือนหรือผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก ต้องส่งเสริมให้มีการบวชเรียนเพื่อให้มีโอกาสที่จะสร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อการเผยแผ่งานพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นและจะนำไปสู่การเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งเพื่อการขยายฐานการนับถือพระพุทธศาสนาให้เพิ่มมากขึ้นและเป็นการช่วยสืบทอดให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้นาน ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระครูมงคลศีลวัตร (ทองอินทร์ มงฺคลิโก/ก่อผล) (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง: บทบาทการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพระเจ้าบรมโกศกับพระเจ้าถังไท่จงฮ่องเต้” ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาในยุคของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ทรงส่งพระสงฆ์ไปสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดพระพุทธรูป พระเจดีย์และวิหารเป็นจำนวนมาก รัชกาล พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศส่งเสริมให้การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีสำคัญและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดผู้ที่จะเป็นขุนนางมียศบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ได้รับการอุปสมบทมาเรียบร้อยเสียก่อน และได้ส่งคณะสงฆ์ไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกาอีกด้วย

ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยพบว่า องค์กรพุทธศาสนาจะต้องสร้างบุคลากรให้แข็งแรง ด้วยการส่งเสริมการศึกษาความรู้จากพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง สร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านพุทธศาสนา มุ่งเน้นการส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ควรจัดให้มีผู้ที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อเท็จจริงกรณีมีการปล่อยข่าวโจมตีพระพุทธศาสนา สำหรับในบทบาทของผู้นำสตรีต้องเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้ที่ถูกต้องจากพระไตรปิฎก ต้องทำหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนา ต้องใช้สติและปัญญาในการรับรู้ข่าวสาร และคนในชุมชนต้องช่วยกันสอดส่องดูแลการรุกคืบของศาสนาอื่น ๆ ซึ่งจากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การที่พุทธบริษัท 4 จะช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาได้นั้น จะต้องมีความรู้ที่แตกฉาน ถูกต้องตรงตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งนี้ เพราะหากมีเหตุปัจจัยในทางที่ก่อให้เกิดข้อกังขาเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ ก็จะไม่สามารถไปช่วยชี้แนะหรือแก้ต่างในสิ่งที่ถูกต้องให้กับสังคมได้รับทราบได้ และอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลงได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของสุวัฒน์ จันทรจำนง (2546) ที่ได้กล่าวว่า ปัญหาที่แท้จริงที่ทำให้พุทธศาสนา ถูก

เบียดเบียนย่ำยีอยู่ในปัจจุบัน ก็เนื่องจากพุทธศาสนิกชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธองค์ สิ่งเหล่านี้คือสาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมศรัทธา

ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง จากการวิจัยพบว่า ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 และใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมโครงการบวชเรียน ส่งเสริมการพัฒนาศาสนสถาน ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมอย่าง ส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย 4 และส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน ซึ่งการส่งเสริมด้วยกิจกรรมต่าง ๆ นี้ เป็นการบำรุงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญและมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแต่งตั้งให้ในฝ่ายของอุบาสก อุบาสิกา อาทิ สุทัตตอนาถบิณฑิกคหบดี เอตทัคคะในฝ่ายผู้ยินดียิ่งในการถวายทาน จิตตคฤหบดี เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง ถึงพร้อมด้วยศีลและโภคะมีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อแก่คนทั่ว ๆ ไป สงเคราะห์บริษัทด้วยวัตถุและธรรมะ เป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรมจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในฝ่ายผู้เป็นธรรมกถึก นางสุชาดา เป็นอุบาสิกาคนแรกหรือรุ่นแรกที่ถึงพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเอตทัคคะในฝ่ายผู้ถึงสรณะก่อน นางวิสาขา ผู้ซึ่งได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุจตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเอตทัคคะในฝ่ายผู้ยินดียิ่งในการถวายทาน และนางสุปปิยา เอตทัคคะในฝ่ายผู้บำรุงภิกษุอาพาธขณะเดียวกัน แนวปฏิบัติในการบำรุงพระพุทธศาสนานี้ได้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในการบำรุงพระพุทธศาสนาของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย (จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน) ผู้ซึ่งทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ให้ชาวเมืองดำรงตนยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งในรัชกาลของพระองค์นั้น นครหริภุญชัยมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง ประชาราษฎรต่างอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงอย่างดียิ่ง และการบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน ยังมีความเจริญรุ่งเรืองมาจวบจนปัจจุบัน

3. แนวทางการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

ควรใช้แนวทางการสร้างเครือข่ายจากความสัมพันธ์ส่วนตัวภายในองค์กรแล้วขยายไปสู่ชุมชนและสู่จังหวัด การหลอมรวมกันของเครือข่ายเดิม สร้างเครือข่ายโดยใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส สร้างเครือข่ายโดยการหล่อหลอมความเชื่อและศรัทธาในศาสนบุคคลหรือบุคคลสำคัญ และสร้างเครือข่ายจากความมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนา ด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่าน ธรรมศึกษา ตรี โท เอก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสร้างเครือข่ายจะสำเร็จได้นั้น มีแนวทางที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละแนวทางล้วนแต่มีข้อดีและข้อเสีย ดังนั้น ผู้ที่ดำเนินงานการสร้างเครือข่ายควรพิจารณาถึงแนวทางที่ดีที่สุด รวมถึงต้องพิจารณาถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่จะต้องร่วมประสานความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบในการสร้างเครือข่าย ได้เน้นการสร้างเครือข่ายใน 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มเครือข่ายสถาบันศึกษาและประชาชนทั่วไป กลุ่มเครือข่ายองค์กร หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน โดยมีสำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงาน มีกระบวนการเชื้อเชิญหน่วยงานและบุคคลภายนอกเข้าร่วมโครงการด้านพระพุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้น เช่น โครงการพระไตรปิฎกศึกษาสำหรับประชาชน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการไตรสิกขาพัฒนาชาวพุทธต้นแบบ เป็นต้น ทำให้เกิดเครือข่ายในระดับต่างๆ โดยบูรณาการกับโครงการต่างๆ ในมหาวิทยาลัย มีอีกกลุ่มที่มีความสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ กลุ่มเครือข่ายคณะสงฆ์ ทั้งเครือข่ายภายในประเทศมี 3 ระดับ คือ

ระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศ เครือข่ายต่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีน โดยการสร้างศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในแถบภูมิภาคนี้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ นโยบายภาครัฐควรกำหนดนโยบายให้ผู้ที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรผ่านการอบรมหลักสูตรของพุทธศาสนา ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรสร้างความเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยของพระสงฆ์ให้เข้มข้นขึ้น เพื่อสร้างบทบาทของพระสงฆ์ให้มีความน่าเลื่อมใส น่าเคารพศรัทธา ควรมีการวิจัยแนวปฏิบัติขององค์กรที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายเพื่อการนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างเครือข่ายต่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณอาจารย์ ดร.นิกร ยาอินตา ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กิตติ วัฒนะมหาตม์. (2550). จอมนางหริภุญชัย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊คส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). ตามทางพุทธกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2546). แก่นพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

2) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

โชติ บดีรัฐ, (2555). “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ทิพย์สุดา ทิพม่อม. (2557). “บทบาทผู้นำสตรี กรณีบ้านหนองน้ำคำ ตำบลบึงทวาย อำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พระครูมงคลศีลวัตร (ทองอินทร์ มงฺคลิโก/ก่อผล). (2559). “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง: บทบาทการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพระเจ้าบรมโกศกับพระเจ้าถังไท่จงฮ่องเต้”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต. (2555). “รูปแบบการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทิดศักดิ์ สตฺตินฺธโร (ศรีวิรัตน์). (2558).“การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) สัมภาษณ์

กรรจนา จันทรเสนา. (21 กรกฎาคม 2560). ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง. สัมภาษณ์.

จิรพรรณ เจนพนัสสัก. (7 กรกฎาคม 2560). สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทาปลาดุก. สัมภาษณ์.

ถวิล ถาน้อย. (15 กรกฎาคม 2560). นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

นิชาดา สุริยะเจริญ. (12 กรกฎาคม 2560). ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน. สัมภาษณ์.

ปกรณ์ มหากันธา. (13 กรกฎาคม 2560). นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา. สัมภาษณ์.

ประพันธ์ คำจ้อย. (17 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน. สัมภาษณ์.

ปาลิดา ธนาตย์ชโยดม. (12 กรกฎาคม 2560). หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ. สัมภาษณ์.

พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ. (4 สิงหาคม 2560). รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. สัมภาษณ์.

พระครูสิริสุตานุยุต. (12 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. สัมภาษณ์.

พระเทพรัตนนายก. (3 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะจังหวัดลำพูน. สัมภาษณ์.

ไพรินทร์ ณ วันนา. (5 กรกฎาคม 2560). นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา. สัมภาษณ์.

วาสนา สรณคมน์. (25 กรกฎาคม 2560). หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลบ้านโฮ่ง. สัมภาษณ์.

ศรีมาย ยาแปง. (21 กรกฎาคม 2560). สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง. สัมภาษณ์.

สายรุ้ง มะโนกิจ. (17 กรกฎาคม 2560). นายกเทศมนตรีตำบลประตูป่า. สัมภาษณ์.

สุทธินี สุริยกุล ณ อยุธยา. (7 กรกฎาคม 2560). รองนายกเทศมนตรีเมืองลำพูน. สัมภาษณ์.

สุพัตรา จันทร์ศิริ. (7 กรกฎาคม 2560). รองปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

ประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังวัดลำปาง

THE EFFECTIVENESS OF ADMINISTRATIVE PERFORMANCE ACCORDING TO APIRIYAHANIYADHAMMA OF NAKAEW SUB-DISTRICT MUNICIPALITY KOKHA DISTRIECT LAMPANG PROVINCE

พระอธิการปรีชา ติกฺขณาโณ (มาทา)
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประสิทธิผลการบริหารงาน การเปรียบเทียบระดับประสิทธิผล ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว ศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมเพื่อการพัฒนาประสิทธิผลการบริหารของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 381 คน จากประชากร 7,856 คน โดยการใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ และการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารงานพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง แนวทางการนำหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีการเข้าประชุมตรงต่อเวลาพร้อมเพรียงกันในการทำกิจกรรม เคารพในกฎข้อระเบียบที่องค์กรได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเคารพนับถือผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน ปราชญ์ชาวบ้าน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่แบ่งแยกเพศและวัยเปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ ยกย่องบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม

คำสำคัญ : ประสิทธิผล, การบริหารงาน, อปริหานิยธรรม

Abstracts

This research aims to: To study the effectiveness of management. Comparative Effectiveness Levels To study the relationship between morality and management effectiveness of NaKaew municipality. A guideline for the application of moral principles for the development of administrative effectiveness of NaKaew municipality, Kokha district, Lampang province. numbered 381 from the 7,856-population using the sampling method. By using the Taro Yamane. Qualitative Research In depth interviews with key informants analyze contextual content.

The research found that

Public opinion on the effectiveness of the administration. The overall picture was moderate. A comparative analysis of public opinion on the effectiveness of management found that there were statistically significant differences The relationship between morality and management effectiveness. Positive correlation coefficient. Guidelines for the application of

morality principles to the management of NaKaew municipality, KhoKa district, Lampang province, were attended in a timely manner. Respect the rules and regulations that organizations have set up to respect those who have worked experience. Philosopher Honor each other Do not discriminate between sex and age. Open mind to hear suggestions in various aspects praising the person who benefits society.

Keywords : The Efficiency, Administrative, Aparihaniyadhamma.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมไทยในปัจจุบัน ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรมเทคโนโลยี รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย การปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่นนับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ประชาชนจะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น มีความสนใจต่อสภาพแวดล้อมของสังคมรอบด้านมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และดำเนินการพัฒนาภายในท้องถิ่นของตนเองให้เข้มแข็ง การปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่นในปัจจุบันจึงมีความสำคัญอย่างมาก (อรุณ รักธรรม, 2525 : 257). โดยเห็นได้จากการที่รัฐกระจายอำนาจปกครองให้ท้องถิ่นดังกล่าวเพื่อต้องการที่จะให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถปกครองตนเองได้ (ปิยะนุช เงินคล้าย, 2540 : 249-250). นับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่ง สำหรับเทศบาลตำบลนาแก้วเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีทรัพยากรบุคคล และมีเจ้าหน้าที่ ทำหน้าที่ในการบริหารของเทศบาลแต่ในขณะเดียวกันการบริหารงานที่อยู่ภายใต้ทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัด และความแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในทางการเมืองระดับชาติ ซึ่งส่งผลขยายไปถึงในระดับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลนาแก้ว จึงต้องพึงระมัดระวังในการบริหารการจัดการ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารงานโดยให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นกับทุกฝ่ายในชุมชน (สุพจน์ ทรายแก้ว, 2545 : 137-138). เนื่องจากบุคคลากรส่วนใหญ่ยังมีความคิดที่ไม่ค่อยตรงกันจึงเป็นไปได้ยากที่จะทำความเข้าใจให้ตรงกันอันเป็นผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการทำงานของฝ่ายต่าง ๆ ในองค์กร จึงจำเป็นต้องมีการแก้ไข นำหลักอปริหานิยธรรม (ที.ม. (ไทย) 10/68/86). มาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อที่จะทำให้ทุกฝ่ายยอมรับได้โดยง่าย

ดังนั้นข้าพเจ้าในฐานะผู้วิจัยได้มีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทาง คือ หลักอปริหานิยธรรม อันเป็นหลักธรรมสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนช่วยเสริมความเข้มแข็งตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนประเทศชาติได้ทั้งปัจจุบันและในอนาคต ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการบริหารและเป็นแนวทางในการบริหารงานขององค์กรและเทศบาลตำบลนาแก้ว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

2. เพื่อเปรียบเทียบระดับประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

4. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสอบถามและวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interview) จำนวน 381 ชุด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 381 ชุด

ผลการศึกษา

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 200 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40 ปีขึ้นไป จำนวน 187 คน คิดเป็น ร้อยละ 49.1 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 328 คน คิดเป็นร้อยละ 86.1 อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 148 คน คิดเป็นร้อยละ 38.8 รายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้จำนวน 6,000-10,000 บาท มีจำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 40.9

2. ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการหมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ ด้านความพร้อมเพียงในการประชุม มาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจอื่น ๆ พร้อมกัน ด้านการไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะวางไว้ ด้านการให้ความเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำจากท่าน ด้านการไม่ข่มเหงหรือล่วงเกินสตรีด้านการให้ความเคารพสักการะปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และรูปเคารพต่าง ๆ ด้านการให้ความคุ้มครองคนดีมีคุณธรรมให้อยู่ในชุมชนอย่างปลอดภัย โดยวัดจากความคิดเห็นของประชาชนผู้มารับบริการเป็นสำคัญ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.35 , S.D. = 0.832) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงาน เทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง สามารถเรียงลำดับความคิดเห็นของประชาชนได้ดังนี้ ด้านไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีมีระดับสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.49 , S.D. = 0.726) การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม กับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

1. ด้านการหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ เมื่อพิจารณา ในแต่ละข้อ พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว ผู้บริหารเทศบาลได้ดำเนินการประชุมบุคลากรเป็นประจำ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.23 , S.D. = 0.699)

2. ด้านการพร้อมเพรียงกันในที่ประชุม การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านการพร้อมเพรียงกัน ในการประชุม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.25 , S.D. = 0.741)

3. ด้านการไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.36 , S.D. = 0.737) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว บุคลากร ในเทศบาลยึดระเบียบข้อบังคับเป็นบรรทัดฐานในการทำงาน

4. ด้านการเคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส รับฟังคำแนะนำ การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้าน การเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.42 , S.D. = 0.748) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว บุคลากรในเทศบาลให้ความเคารพต่อผู้ที่มีอาวุโส

5. ด้านไม่ข่มเหงหรือล่วงเกินสตรี การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผล การบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านไม่ข่มเหงหรือล่วงเกินสตรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.49 , S.D. = 0.726) พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว บุคลากรชายไม่ล่วงละเมิดทางเพศต่อสตรี

6. ด้านการเคารพสักการะปูชณียสถาน ปูชนียวัตถุ และรูปเคารพต่าง ๆ การประยุกต์ ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านเคารพสักการะปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และรูปเคารพต่าง ๆ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.44 , S.D. = 0.786) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว บุคลากรในเทศบาลให้ความเคารพแก่พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

7. ด้านให้ความคุ้มครองคนดีมีศีลธรรม ให้อยู่ในชุมชนอย่างปลอดภัย การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านให้ความคุ้มครองคนดีมีศีลธรรม ให้อยู่ในชุมชนอย่างปลอดภัย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.23 S.D. = 0.832) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว ผู้บริหารเทศบาลได้สนับสนุนให้ความคุ้มครองแก่คนดีมีศีลธรรม ให้อยู่ในชุมชนอย่างปลอดภัย

สมมติฐานการวิจัย

พบว่าความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิผลการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงาน ตำแหน่ง และรายได้ แสดงด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (T-test) และค่าเอฟ (F-test) โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ประชาชน ที่มี เพศ ต่างกัน จากการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาแก้ว ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว พบว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว จากการวิจัยพบว่าประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาแก้วที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว พบว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน

ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงาน จากการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาแก้วที่ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว แตกต่างกัน จากการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาแก้วที่มีระดับต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว พบว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน

ประชาชนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว แตกต่างกัน จากการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีระดับต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว พบว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน

หลักอปริหานิยธรรมมีความสัมพันธ์กับการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จากผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานจำนวน 5 สมมติฐาน มีสมมติฐานที่ 1, 2, 4 และ 5 ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต้น คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ พบว่า ยอมรับสมมติฐาน ไม่แตกต่างกัน ส่วนสมมติฐานที่ 3 ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต้น คือ ระดับการศึกษา พบว่า ปฏิเสธสมมติฐาน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง พบว่าประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้แก่ ด้านการหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ ด้านการพร้อมเพียงกันในที่ประชุม ด้านการไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ ด้านการเคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส รับฟังคำแนะนำ ด้านไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี ด้านการเคารพสักการะปูชณียสถาน ปูชณียวัตถุ ด้านการคุ้มครองคนดี เชิดชูคนดีในสังคม เมื่อพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลโดยความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.19) แสดงให้เห็นว่าเทศบาลตำบลนาแก้ว มีการบริหารงานโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับ การบริหาร โดยหลักอปริหานิยธรรมเป็นหลักธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ช่วยให้การบริหารงานทั้งภายในและภายนอกองค์กรเกิดความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ให้เกิดความสามัคคีในการบริหารงานจนเกิดความเจริญก้าวหน้าในการบริหารงานทุก ๆ ด้านพร้อมพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องรับผลการวิจัยของ ประยงค์ พรหมา (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น” ผลการศึกษาพบว่า พนักงานมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.53) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า พนักงานมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับคือ ด้านการเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ด้านการให้เกียรติ และคุ้มครองสิทธิสตรี ด้านการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ด้านการอารักขาคุ้มครองป้องกัน ด้านการพร้อมเพียงกันประชุม ด้านการประชุมกันเนืองนิตย์ และด้านการไม่บัญญัติหรือเลิกล้มข้อบัญญัติตามอำเภอใจ ตามลำดับเมื่อพิจารณาผลการวิจัยเป็นรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลวิจัยได้ ดังนี้

ด้านหมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ด้านหมั่นประชุมกันเรื่องนิดอยู่ใน

ระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 4.53) ซึ่งสามารถอภิปรายได้ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้มีแผนการทำงานร่วมกับฝ่ายนิติบัญญัติ และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการประชุมเพื่อวางแผนการทำงานรับใช้ประชาชนด้วยความมุ่งมั่นในการทำงานมีความสำนึกในหน้าที่ ทั้งในเทศบาล และนอกสถานที่ร่วมกับประชาชนโดยมีการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน และทุกพื้นที่ของเขตเทศบาลตำบลนาแก้ว เพื่อให้เกิดการพัฒนาจนสามารถบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนโดยเฉพาะในเรื่องเร่งด่วนต้องรีบทำให้บรรเทาคลี่คลายไปในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ได้ลดละ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมการวางแผนการทำงานด้วยการหมั่นให้มีการประชุม อย่างต่อเนื่องจึงมีความจำเป็นอย่างมากซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของ ศิริพงษ์ เขาเรียง นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลนาแก้ว ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เทศบาลตำบลนาแก้วได้มีการจัดตารางวางแผนการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกับฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติอย่างต่อเนื่อง และเป็นประจำมีการประชุมติดตามผลการดำเนินงานเมื่อปฏิบัติงานเสร็จสิ้นทุกครั้งด้วยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการทำงาน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระคณพศ กิตฺติสาโร (ประกอบเสียง) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอบางกรวยมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.85) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหารพนักงาน และลูกจ้างขององค์กรการบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอบางกรวยมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ด้านการประชุม หรือเลิกประชุมอย่างพร้อมเพียงกัน และทำภารกิจอื่น ๆ ให้พร้อมเพรียงกัน จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ด้านการประชุมหรือเลิกประชุมอย่างพร้อมเพียงกันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.25) ซึ่งสามารถอธิบาย ได้ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ฝ่ายบริหารของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้มีการบริหารอยู่ร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายเตรียมความพร้อมวางแผนการทำงาน ด้วยการหมั่นให้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำแล้วนั้นความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความพร้อมเพียง ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของ ธนะภูมิ สิงห์สันรองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลนาแก้ว ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การร่วมมือกันประชุมวางแผนการทำงานด้วยความพร้อมเพียงพร้อมใจกันทำภารกิจ และเลิกประชุมกัน ด้วยความพร้อมเพียงกัน หลังจากมีการลงมติเห็นชอบในที่ประชุมโดยยึดกฎระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีงาม และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วยดีจนเสร็จสิ้นภารกิจด้วยความพร้อมเพียงกัน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิจจา โพธิ์แดน (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.32) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านดำเนินการ และการมีส่วนร่วมด้านติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านการไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านการไม่บัญญัติสิ่งใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.36) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง บริหารงานเป็นแบบอย่างถูกต้องชอบธรรม โดยยึดกฎระเบียบ

ข้อบังคับอย่างเคร่งครัดใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารงานตามที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ใช้อำนาจแก้กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ตามใจชอบ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปศึกษา หาความรู้เกี่ยวกับข้อบัญญัติต่าง ๆ ได้อย่างเป็นกันเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของ รุ้ง ธนันไชย ปลัดเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เจ้าหน้าที่เทศบาลได้มีการบริหารงานโดยยึดหลักของกฎหมาย คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ไม่ลุแก่อำนาจแก้กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ตามอำเภอใจ” สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสนอ อัศวมันตา (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี” พบว่า ระดับความคิดเห็นในการนำหลักอปริหานิยธรรม ด้านขนบธรรมเนียมที่ดีงามขององค์กรที่ยังปฏิบัติได้อยู่นั้น ควรรักษาไว้และไม่บัญญัติหรือล้มเลิกกฎเกณฑ์ระเบียบกติกาของสังคมตามความพอใจของตน โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.36)

ด้านการเคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส รับฟังคำแนะนำจากท่าน จากการศึกษา พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ด้านการเคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโสและรับฟังคำแนะนำจากท่านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.42) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง บริหารงานโดยมีสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันไปตามขั้นทำให้ง่ายต่อการสั่งการ และเกิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของฝ่ายปฏิบัติงานอย่างชัดเจนเป็นรูปประธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของสัมภาษณ์ อนิวัฒน์ นามเมือง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความถูกต้องชอบธรรม และมีการสั่งการบังคับบัญชาตามสายการบังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ตามมติในที่ประชุมทุกฝ่ายต้องให้ความเคารพนับถือผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ” สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำเภา เภาศรี (2557) ได้ศึกษา วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ของกลุ่มโรงเรียนวังทองสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชรเขต 1 (การบริหารการศึกษา)” ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ของกลุ่มโรงเรียนวังทองสังกัดสำนักงานพื้นที่เหตุการศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชรเขต 1 ด้านการมีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.43) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี จากการศึกษา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.49) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้มีการบริหารงานโดยให้ความเคารพในสิทธิของสตรีไม่มีการแบ่งแยกในการทำงานให้ความเสมอภาค ให้อิสระในการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของ ธนกฤต ถิ่นสุวรรณ สมาชิกสภาเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ทางเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลนาแก้วได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลายอันเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี” สอดคล้องกับ พิศมัย หมกทอง (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ด้านหลักนิติธรรม จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เห็นด้วยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีการบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาลเห็นด้วยทุกข้อแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสำนักงานเขตบางกอกน้อย ให้ความสำคัญใน

การบริหารงาน ซึ่งเน้นความเป็นธรรมตามระเบียบข้อกฎหมาย ของทางราชการเพื่อปลูกฝังให้บุคลากรของสำนักงานเขตบางกอกน้อยเคารพกฎระเบียบและกฎหมาย

ด้านการเคารพสักการะปูชณียสถาน ปูชณียวัตถุ จากการศึกษา พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในด้านการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้วอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านการเคารพสักการะปูชณียสถาน ปูชณียวัตถุ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.44) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลนาแก้วอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้มีการพัฒนาให้โบราณสถานที่มีอยู่ในชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งยังมีการอนุรักษ์ส่งเสริมให้เป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และส่งเสริมให้เกิดประเพณีนิยมต่าง ๆ ของพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ของ พระครูสุจิณศาสนกิจ เจ้าคณะตำบลนาแก้วเขต 2 อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้เมตตาให้สัมภาษณ์ “ว่าเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลนาแก้วอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้ให้ความร่วมมือกับทางคณะสงฆ์ โดยมีการส่งเสริม ทำนุบำรุงวัด อาราม รวมทั้งให้การสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมให้มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้มีการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูใบฎีกาสมอน สุทฺธิโก (อยู่อ่อน) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” จากผลการวิจัยพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.18) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากทุกข้อและด้านศาสนา และความเชื่อพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ด้านศาสนาและความเชื่ออยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าประชาชนมีความคิดเห็น ต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ด้านศาสนา และความเชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการคุ้มครองคนดี เชิดชูคนดีในสังคม จากการศึกษา พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในด้านการบริหารงานของเทศบาลตำบลนาแก้วอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในด้านการคุ้มครองคนดี เชิดชูคนดีในสังคม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.35) ซึ่งสามารถอภิปรายได้ว่า เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ได้มีการส่งเสริม การให้ความคุ้มครองคนดีมีคุณธรรมให้อยู่ในสังคมอย่างปลอดภัย รวมไปถึงการส่งเสริมในด้านของกิจกรรมจิตอาสา การแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณ การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ อันก่อประโยชน์ให้แก่ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลสัมภาษณ์ของ กฤษฎา แสงแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ให้สัมภาษณ์ว่า “เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลนาแก้ว ควรจะให้ประสานงานโดยร่วมมือกันกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้เล่าเรียนธรรมะ บวชเรียนในภาคฤดูร้อน และควรจัดให้มีปฏิบัติธรรมให้เกิดขึ้นภายในวัด หมู่บ้านและชุมชน ควรส่งเสริมสนับสนุนในด้านของพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เช่นพิธีเวียนเทียน ในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณียี่เป็ง ประเพณีปี๋ใหม่เมือง เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้ลดความแข็งกร้าวภายในจิตใจ และเกิดการฝักใฝ่ในการทำความดี โดยการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ซึ่งได้มีการร่วมมือกับทุกภาคส่วนในชุมชน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมฺโม (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุ ในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” จากผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า ด้านบทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือการอุปถัมภ์พระสงฆ์มากที่สุดเช่นการถวายภัตตาหารเป็นประจำสิ่งของอุปโภคอัฏฐบริวาร ยารักษาโรคและสร้างเสนาสนะ ด้านการชักชวนคนเข้าวัดอยู่ในระดับ

มากและมากที่สุด ในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา เป็นต้น และประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ ควรสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่มีการศึกษาถึงหลักอปริหานิยธรรมอย่างจริงจังในองค์กร เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ ควรนำหลักอปริหานิยธรรมไปบูรณาการร่วมกับการกำหนดนโยบายการวางแผนพัฒนาภายในชุมชน ท้องถิ่น ควรนำเอาหลักอปริหานิยธรรมไปบูรณาก ารร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการบริหารงานภายในองค์กร เพื่อให้เจ้าหน้าที่เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะ โดยนำเอาหลักอปริหานิยธรรมไปปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์และเห็นรูปธรรมที่ชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณ พระปลัดชัยภัทร ขนฺติธโร,ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.สามารถ บุญรัตน์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. อาจารย์ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

อรุณ รักธรรม. (2525). **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่การบริหารองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ปิยะนุช เงินคล้าย. (2540). **การสำรวจทัศนคติและความพร้อมของประชาชนต่อการกระจายอำนาจ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สุพจน์ ทรายแก้ว. (2545). **การวัดผลการปฏิบัติงาน**. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผน กลยุทธ์และการบริหารงานมุ่งมีผลงาน. เชียงราย: สำนักพิมพ์ สถาบันราชภัฏเชียงราย.

2) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

ประยงค์ พรมมา. (2557). “การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระคณพศ กิตฺติสาโร (ประกอบเสียง). (2554). “การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักธรรมาภิบาล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กิจจา โพแดน. (2557). “การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาสมอน สุทธิโก (อยู่อ่อน). (2555). “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมฺโม. (2554). “บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) สัมภาษณ์

พระครูสุจิณศาสนกิจ. (13 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะตำบลนาแก้ว เขต 2. สัมภาษณ์.

นายศิริพงษ์ (เขาเรียง. 11 กรกฎาคม 2560). นายกเทศมนตรีตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

นายธนะภูมิ สิงห์สัน. (11 กรกฎาคม 2560). รองนายกเทศมนตรีตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

นายรุ้ง ธนันไชย. (11 กรกฎาคม 2560). ปลัดเทศบาลตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

นายอนิวัฒน์ นามเมือง. (11 กรกฎาคม 2560). สมาชิกเทศบาลตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

นายธนกฤต ถิ่นสุวรรณ. (11 กรกฎาคม 2560). สมาชิกเทศบาลตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

พระครูวีรทัศนานุรักษ์. (13 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะตำบลนาแก้ว เขต 1. สัมภาษณ์.

พระครูสุจิณศาสนกิจ. (13 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะตำบลนาแก้ว เขต 2. สัมภาษณ์.

นายกฤษฎา แสงแก้ว. (20 กรกฎาคม 2560). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

นายชาญณรงค์ แก้วนารี. (11 กรกฎาคม 2560). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบลนาแก้ว. สัมภาษณ์.

การพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

BEHAVIORAL DEVELOPMENT OF HOLISTIC HEALTH CARE ACCORDING TO BUDDHIST WAY OF THE ELDERLY IN PA SANG SUB-DISTRICT MUNICIPALITY, PA SANG DISTRICT, LAMPHUNPROVINCE.

พรกมล ตาปาง
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ใช้กลุ่มตัวอย่าง 333 ตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อาชีพ รายได้ ที่พักอาศัย สุขภาพ และการออกกำลังกาย แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐาน ส่วนอายุและกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุ พบว่า ด้านกายภาวนานั้น ผู้สูงอายุควรออกกำลังกายเลือกรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และควรหมั่นพบแพทย์ ด้านศีลภาวนา ผู้สูงอายุควรประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ด้านจิตภาวนา ผู้สูงอายุควรเข้าร่วมกิจกรรมที่ทำให้มีความสุขกับชีวิต และด้านปัญญาภาวนา ผู้สูงอายุควรแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาปัญญาของตน

คำสำคัญ : การพัฒนา, พฤติกรรมการดูแลสุขภาวะ, ผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of the thesis to study the Holistic Health Care Behavioral according to Buddhist. To compare the level of Holistic Health Care Behavioral according to Buddhist way of the Elderly. To study the application of the principles to the four Bhavanas for Behavioral Development of Holistic Health Care according to Buddhist way of the Elderly in Pa Sang Sub-District Municipality, Pa Sang District, Lamphun Province. This study is mixed methods research. The information collected 333 samples. The research shown that. The behavior level of holistic health care according to Buddhist way of the elderly is moderate level. The comparison of the level of holistic health care behavioral according to Buddhist way of the Elderly. The researcher found that the samples that have different factors but their opinions towards the human resource development applying the four Bhavanas were 0.05 of significance. The guidelines of applying the

principles of the Four Bhavana for behavioral development of holistic health care according to Buddhist way of the elderly. Physical aspect, Elderly people should exercise that they can practice and eat healthy and nutritious food. They also should see a doctor regulary for health check-ups. Moral aspect, Elderly people should behave according to the Five Precepts. Mental aspect, Elderly people should participate in activities that make their life happy. Intellectual aspect, Elderly people should seek knowledge to develop their minds.

Keywords : Development, Health Care Behaviors, Elderly people

บทนำ

จากปัญหาที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” ถึงแม้ว่าการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติของทุกคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่การเพิ่มของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญต่อความต้องการและการสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวัน การส่งเสริมสุขภาพ จิตใจ สังคม รายได้ การทำงาน ที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน จะเห็นได้ว่าปัญหาของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วย ได้แก่ การจัดระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณะสุขเพื่อรองรับปัญหาผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดบริการขั้นพื้นฐานทางสังคม การดูแลป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย การศึกษาต่อเนื่องและความมั่นคงของรายได้ให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุ(ธาริน สุชอนันต์ และคณะ, 2554 : 40–49)

สำหรับปัญหาในผู้สูงวัยนั้น สามารถแยกได้ 3 ด้าน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจและอารมณ์ การเปลี่ยนทางจิตใจและอารมณ์ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายเสื่อมลง อีกส่วนเป็นผลจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุ ชนิดของอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมักแสดงออกและพบบ่อยคือ อารมณ์เศร้า เบื่อหน่าย ท้อแท้เหงา ร้องไห้ง่าย น้อยใจบ่อยๆ ซึม แยกตัว บางครั้งมีอาการเครียด หงุดหงิด 3) ด้านสังคม เนื่องจากบทบาทและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักถูกจำกัดให้ลดลง ทั้งนี้ เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรง เกิดภาวะความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุได้ง่าย การสื่อสาร การพบปะสังสรรค์กับคนในสังคมทำได้ลำบาก มีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้านมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์หมดคุณค่าเป็นภาระให้ลูกหลาน

เทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้ส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการต่างๆ สนับสนุนเบี้ยยังชีพ แก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ดูแลช่วยเหลือเรื่องที่อยู่อาศัย สำหรับผู้ที่มีรายได้น้อย ให้การสงเคราะห์ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แม้ว่าเทศบาลตำบลป่าซางได้มีมาตรการในการดูแลผู้สูงอายุ แต่ปัญหาในผู้สูงอายุที่ยังต้องการความช่วยเหลือยังคงมีอยู่อาทิ ปัญหาด้านสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ ปัญหาความมีอัตตาในตนเองสูง ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มได้ และปัญหาด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ผู้สูงอายุขาดรายได้เพื่อจุนเจือตนเองและครอบครัว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ของผู้สูงอายุ รวมถึงเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาล ให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพจากการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง อันส่งผลดีต่อการลดการใช้งบประมาณของประเทศชาติที่สูญเสียในการดูแลผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแจงแบบสอบถามกับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 1,980 คน (ฝ่ายแผนงานและงบประมาณ, 2559 : 6). ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 333 ตัวอย่าง

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 79.28 มีอายุระหว่าง 60-70 ปี จำนวน 274 คน คิดเป็นร้อยละ 82.30 ประกอบอาชีพกสิกรรม/เกษตร จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 40.80 มีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาท จำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 70.90 พักอาศัยอยู่กับบุตรหลาน จำนวน 190 คน คิดเป็นร้อยละ 57.10 มีโรค จำนวน 258 คน คิดเป็นร้อยละ 77.50 ออกกำลังกาย 1-3 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 79.30 และกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติเป็นประจำคือไหว้พระสวดมนต์ จำนวน 198 คน คิดเป็นร้อยละ 59.50

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านศีลภาวนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านกายภาวนา ด้านปัญญาภาวนา และด้านจิตภาวนา ตามลำดับ

2.1 ด้านกายภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ด้านกายภาวนา โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=3.82) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$=4.31) ในข้อที่ว่า เมื่อเจ็บป่วยท่านรับประทานยา และปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์อย่างเคร่งครัด ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$=3.60) ในข้อที่ว่า เมื่อท่านมีความเจ็บป่วยท่านจะหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจากสื่อต่าง ๆ และ/หรือปรึกษาเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์

2.2 ด้านศีลภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ด้านศีลภาวนา โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$=4.86) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$=4.92) ในข้อที่ว่า ท่านเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$=4.79) ในข้อที่ว่า ท่านเว้นจากการดื่มของมึนเมาหรือเสพยาเสพติดให้โทษ

2.3 ด้านจิตภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ด้านจิตภาวนา โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=3.54) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$=3.77) ในข้อที่ว่า ท่านมีความสุขกับชีวิตที่มีคุณค่า ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$=3.26) ในข้อที่ว่า ท่านมีการแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนอย่างชัดเจน

2.4 ด้านปัญญาภาวนา พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ด้านปัญญาภาวนา โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=3.57) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$=3.88) ในข้อที่ว่า ท่านดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ไม่ตกอยู่ในอบายมุข ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$=3.27) ในข้อที่ว่า ท่านศึกษาหาความรู้ทางด้านธรรมะ เพื่อนำมาฝึกตนเองอย่างสม่ำเสมอ

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่มีต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบล ป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่มีต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตามการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ที่พักอาศัย สุขภาพ การออกกำลังกาย และกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 2 ผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 3 ผู้สูงอายุที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 4 ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 5 ผู้สูงอายุที่มีที่พักอาศัยต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีที่พัก

อาศัยต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 6 ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 7 ผู้สูงอายุที่มีการออกกำลังกายต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการออกกำลังกายต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแล สุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 8 ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติต่างกัน มีการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้กล่าวถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวม เชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ในประเด็นคำถามซึ่งประกอบด้วย

4.1 ด้านกายภาวนา พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านกายภาวนานั้น ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้สำรวมอินทรีย์ทั้ง 5 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เกิดความสงบมีความสุข และออกกำลังกายตามอัตภาพที่ตนเองจะสามารถปฏิบัติได้ ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุควรเลือกรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ มีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อการเสริมสร้างให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงมากขึ้น และควรหมั่นพบแพทย์ ตรวจสุขภาพเป็นประจำ

4.2 ด้านศีลภาวนา พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านศีลภาวนานั้น ผู้สูงอายุควรปฏิบัติด้านศีลให้เป็นเบื้องต้นให้ได้ ต้องสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เพราะหากเป็นคนชอบโกหก บุตรหลานก็จะไม่ให้ความเคารพยำเกรง หากมั่วเมากับอบายมุขก็จะสูญเสียเงินทองไปกับสิ่งที่ไม่ดีเหล่านั้น และย่อมนำปัญหาไปสู่ครอบครัวในที่สุด

4.3 ด้านจิตภาวนา พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านจิตภาวนานั้น ผู้สูงอายุควรนำพาตนเองให้เข้าสังคมเพื่อให้ตนเองได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมเพื่อการประกอบอาชีพ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วย ให้ผู้สูงอายุคลาดความตึงเครียดภายในจิตใจลงได้ ขณะเดียวกัน จะมีเกิดความเข้มแข็งทั้งกายจาก การเดิน การออกกำลังในกิจกรรมที่ได้ทำ และความเข้มแข็งทางใจที่เกิดจากการได้พูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนะคติกับคนรุ่นเดียวกัน

4.4 ด้านปัญญาภาวนา พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านปัญญาภาวนานั้น ผู้สูงอายุควรแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาปัญญาของตนด้วยการฝึกสมาธิ และหมั่นเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคม เพราะกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การร้องรำ การฟ้อน จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอารมณ์ที่ผ่อนคลาย และจะสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี ขณะเดียวกัน ควรหาความรู้ด้านธรรมจากสื่อสมัยใหม่ ซึ่งผู้สูงอายุบางส่วนยังมีความรู้ด้านการใช้สื่อสมัยใหม่ได้ และเมื่อมีความรู้สามารถกระจายเผยแพร่ความรู้เหล่านั้นไปสู่ผู้สูงอายุท่านอื่น ๆ ได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยอภิปรายผลดังนี้

1. จากการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านศีลภาวนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านกายภาวนา ด้านปัญญาภาวนา และด้านจิตภาวนา ตามลำดับ ซึ่งค่าเฉลี่ยสูงสุดด้านศีลภาวนา ได้สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระปลัดนพดล หฏฐมโน (พลายแก้ว) (2557) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเด็กตามหลักภาวนา 4 : กรณีศึกษา ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร” พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาเด็กตามหลักภาวนา 4 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านศีลภาวนามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ขณะเดียวกัน จากค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านศีลภาวนา ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงการรักษาศีลภาวนาอย่างเคร่งครัด เพราะเป็นส่วนสำคัญที่จะควบคุมพฤติกรรมด้านอื่นๆ ถ้ามีระดับพฤติกรรมที่ดี ก็จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นตามมา และจะเป็นผู้ที่สังคมให้การยอมรับนับถือ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของคติยา อายุยืน (2558) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน” ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการเพื่อการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้มีความเป็นปกติ มีความเหมาะสม และมีความงดงาม ที่ช่วยในการเสริมสร้างพฤติกรรมของบุคลากรให้มีความน่าเชื่อถือในสังคมมากยิ่งขึ้น 2) ขั้นการปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น มั่งคง และจริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ที่ช่วยในการเสริมสร้างพื้นฐานให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร และ 3) ขั้นการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอให้เกิดเป็นประสบการณ์ที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อเสริมสร้างและป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2.จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านกายภาวนา ในข้อที่ว่า เมื่อเจ็บป่วยท่านรับประทานยา และปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์อย่างเคร่งครัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่คาดว่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดและหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นโทษแก่สุขภาพตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546 : 70) ที่ได้กล่าวว่า กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อย่างไรก็ตาม การกิจกรรมการออกกำลังก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพที่แข็งแรง ดังนั้น ผู้สูงอายุควรเลือกกิจกรรมที่ทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว คือออกกำลังกาย ที่เหมาะสมกับตนเอง

3. จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านศีลภาวนา ในข้อที่ว่า ท่านเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ($\bar{x}$=4.92) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุต่างได้ตระหนักว่า การประพฤติผิดในกามจะนำไปสู่ความแตกแยกภายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวไม่สงบสุข และอาจส่งผลให้เกิดการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน บุตรหลานจะไม่เลื่อมใสศรัทธาต่อความประพฤติที่ไม่เหมาะสมนี้ ดังนั้น การรักษาศีล 5 ด้วยการหลีกเลี่ยงละเว้นจากการประพฤติผลในกาม จึงเป็นสิ่งที่ดีที่ควรประพฤติเพื่อให้ครอบครัวอยู่ได้อย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของฐิติวรรณ แสงสิงห์ (2557) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า ด้านจิตใจและอารมณ์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมสุขภาพคือ หลักเบญจศีล และเบญจธรรม

4. จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านจิตภาวนา ในข้อที่ว่า ท่านมีความสุขกับชีวิตที่มีคุณค่า ($\bar{x}$=3.77) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังมีความสุขกับการมีคุณค่าชีวิตที่เหลืออยู่ ยังตระหนักว่าตนเองสามารถมีประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมแก่บุตรหลานได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุข หากบุตรหลานเห็นคุณค่าและประโยชน์ในตัวผู้สูงอายุ ดังนั้น ผู้สูงอายุต้องพัฒนาจิตใจไม่ให้เกิดความเศร้าหมอง ก็จะก่อให้เกิดกำลังใจในการที่จะดูแลสุขภาพตนเองให้แข็งแรงสมบูรณ์ จะได้อยู่กับบุตรหลานได้นานยิ่งขึ้น จะไม่เป็นโรคซึมเศร้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แย้มชุ่ม) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธ” พบว่า จุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการพัฒนาตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธ เพื่อความหลุดพ้นจากหล่มแห่งความทุกข์ ย่อมนำประโยชน์สุขอย่างสูงสุด การพัฒนาด้านจิตใจจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุคลายความทุกข์ในชีวิตลงได้ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความตั้งมั่นอยู่กับคุณค่าของชีวิตให้มั่นคงที่สุด ด้วยการฝึกจิตภาวนา ฝึกอบรมจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (2554 : 283) ที่ได้กล่าวว่า การยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ด้วยวิธีการทำจิตใจให้สงบ เกิดปัญญา แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างไม่มีความทุกข์ ปฏิบัติหน้าที่ไปอย่างดีที่สุดในทุก ๆ ด้าน หมายถึง การฝึกฝนจิตใจให้สงบ มีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีเหตุผล มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีพลังทางจิต ทำให้เกิดมีสุขภาพจิตดี มีจิตใจเข้มแข็ง นุ่มนวล ควรค่าต่อการทำงานเป็นต้น

5. จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้านปัญญาภาวนา ในข้อที่ว่า ท่านดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ไม่ตกอยู่ในอบายมุขซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุใช้ความรู้ในการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาท ทำให้หลุดพ้นจากอบายมุขทั้งปวงได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของMediacenter (2558) ที่ได้กล่าวว่า การพัฒนาปัญญาคือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนเอง ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้ เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุบางคน ยังขาดความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง บางคนไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ส่งเสริม ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบควรดูแล จัดสรรงบประมาณเพื่อการอบรมและการเข้าถึงผู้สูงวัยให้ครบทุกคน ดังที่การศึกษาวิจัยของวิโชติ ผ้าผิวดี (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยภาคีผู้สูงอายุในชุมชนบ้านหนองเสือ ตำบลศรีสุข อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์” พบว่า ปัญหาการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเกิดจากผู้สูงอายุขาดความรู้ในการดูแลตนเองและไม่มีแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่ชัดเจน และการจัดบริการสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพตำบลที่เป็นอยู่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุพบว่าต้องมีการบูรณาการให้ภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นเข้ามาดำเนินงานร่วมกันการวิจัยครั้งนี้มีการดำเนินงาน 7 ขั้นตอนคือ การศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ วางแผนร่วมกัน กำหนดกลวิธีดำเนินงาน จัดตั้งเครือข่าย กำหนดผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งภายหลังจากการดำเนินการ พบว่า ผู้สูงอายุมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพดีขึ้น ดังนั้นผู้สูงอายุควรศึกษาหาความรู้ทางด้านธรรมะ เพื่อนำมาฝึกตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดปัญญา

6. จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ อาชีพ รายได้ ที่พักอาศัย สุขภาพ และการออกกำลังกาย ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเพศ อาชีพ รายได้ ที่พักอาศัย สุขภาพ การออกกำลังกาย มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุเผชิญอยู่ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม จับต้องได้ จึงส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ เช่น เพศชายกับเพศหญิง มีความเห็นที่แตกต่างกัน หรือผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงย่อมสามารถเลือกซื้ออาหารที่มีคุณประโยชน์เพื่อการบำรุงสุขภาพ และไม่ต้องทำงานที่เหน็ดเหนื่อยเกินกว่าที่ร่างกายจะรับได้ ส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุและกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมเชิงพุทธ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐาน แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าอายุในระดับใดก็มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะคือ รัฐบาลควรใช้นโยบายเร่งด่วนเพื่อเตรียมความพร้อมแก่ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานทางศาสนา ควรส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาสุขภาวะทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญา และการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยถึงประสิทธิผลการนำหลักธรรมต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณอาจารย์ ดร.นิกร ยาอินตา ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

ฝ่ายแผนงานและงบประมาณ. (2559). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ.2561-2564)**. ลำพูน: กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลป่าซาง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี. (2551). "พระพุทธศาสนากับการพัฒนาจิต "การตามดูจิตเพื่อรู้ความจริงของชีวิต". ใน **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) วารสาร

ธาริน สุชอนันต์และคณะ. (2554). "คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ", **วารสารสาธารณสุขศาสตร์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี**. ปีที่ 41 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม) : 40 – 49.

3) วิทยานิพนธ์

คติยา อายุยืน. (2558). "กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฐิติวรรณ แสงสิงห์. (2557). "การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แย้มชุ่ม). (2558). "การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตาม กระบวนทัศน์วิถีพุทธ". วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดนพดล หฏฐมโน (พลายแก้ว). (2557). "การพัฒนาเด็กตามหลักภาวนา 4 : กรณีศึกษา ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Mediacenter. (22 ตุลาคม 2558). *วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หน่วยที่ 2 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://mediacenter.mcu.ac.th/data/ caipyo/m4/Unit1/unit1-20.php

5) สัมภาษณ์

จันทร์ศรี มูลละวงค์. (4 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี ตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

ถวิล ถาน้อย. (7 กรกฎาคม 2560). ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

พระครูไพศาลปริยัติกิจ. (12 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

รวีวรรณ นาคสวัสดิ์. (7 กรกฎาคม 2560). ประธานศูนย์ดูแลผู้สูงอายุตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

วิทยา วังธิยอง. (6 กรกฎาคม 2560). ประธานสภาเทศบาลตำบลป่าซาง ตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

สุกัญญา มาลา. (7 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

สุทิน เนตรคำยวง. (6 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคมเทศบาลตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

สุนทร ปัญญาธรรม. (7 กรกฎาคม 2560). ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลป่าซาง. สัมภาษณ์.

บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

THE ROLE OF LEADERS ON RECONCILIATION ENHANCING BETWEEN GOVERNMENT SECTOR AND PEOPLE IN COMMUNITY FOREST ADMINISTRATION OF THUNG CHANG DISTRICT, NAN PROVINCE

พระเกตุ รกฺขิตญาโณ (ตันชูชีพ)
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างภาครัฐกับประชาชน และเพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ตามหลักพุทธธรรม เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทผู้นำชุมชนจะต้องมีวิสัยทัศน์ มีความสามารถ มีความรู้เรื่องกฎระเบียบ ในการบริหารจัดการป่าชุมชน มีหลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ระหว่างรัฐกับประชาชน 2. สภาพทั่วไปของป่าชุมชน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เป็นการจัดการป่าที่ยึดถือวิถีชีวิตของชุมชนกับการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก โดยชุมชนร่วมกันดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน มีกฎกติกาที่กำหนดขึ้นบังคับใช้อย่างเหมาะสม 3. แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์นั้น ต้องนำหลักรัฐศาสตร์มาใช้ควบคู่ในการจัดการกับพื้นที่ป่าชุมชนที่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ ต้องยึดถือประโยชน์สูงสุดของชุมชนเป็นที่ตั้ง และการเสริมสร้างความสมานฉันท์ต้องนำหลักสารณียธรรมมาบูรณาการประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการยอมรับทั้งสองฝ่าย

คำสำคัญ : บทบาทของผู้นำชุมชน, ความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน, การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน

Abstract

The objectives of the thesis to study the role of community leaders in strengthening the reconciliation between government sectors and people, to study the general condition of community forest management between the government sectors and people, and to propose ways of Buddhism’s principles to strengthen reconciliation between government sectors and people in the management of community forest areas of Thung Chang District, Nan Province. This research is qualitative research methodology with interviewing In-depth Interview and the researcher is selected fifteen interviewees from key informants. The findings of this research as follows: 1. The role of good leaders must be vision and the ability to apply the rules of community forest management. There are major mediators in disputes between the government sectors and people. 2. General conditions of Community forests of Thung Chang Sub-district, Thung Chang District, Nan Province is the forest management that maintains the way of life of the community and the natural dependence. Community participation is to maintain and utilize the

abundance of community forests. There are rules that apply properly. 3. The principle for strengthening reconciliation must be used Political science in conjunction with community forest management with also conflicts. The regarding to maximum benefit of the community is the main. And to strengthen reconciliation, we need to integrate the principles of justice. To achieve the acceptance of both parties.

Keywords : The role of leaders, Reconciliation Enhancing between Government Sector and People, Community Forest Administration.

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2504 พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยมากกว่าครึ่งถูกปกคลุมไปด้วยผืนป่ากระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ คิดเป็น 53.33 % เทียบกับพื้นที่ประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2504-2534 พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 26.64 เทียบกับพื้นที่ประเทศ พื้นที่ป่าไม้ลดลงเกือบ 50 % ของพื้นที่ประเทศ (ศศิน เฉลิมลาภ และคณะ, สิงหาคม 2558 : 2.) การบุกรุกพื้นที่ป่ามีปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และเน้นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็มีนโยบายกำหนดให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ป่าไม้และการขยายที่ดินทำกิน เนื่องจากแนวคิดและการปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยึดมั่นมานาน ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา คือ ป่าไม้ต้องเป็นของรัฐบาล มีรากฐานมาจากการจัดการป่าไม้แบบอเมริกา กล่าวคือ รัฐบาลพยายามแบ่งพื้นที่เกษตรออกจากพื้นที่ป่าไม้ และเชื่อว่าคนกับป่าไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ชาวบ้านในชุมชนเป็นตัวการสำคัญในการทำลายป่าไม้ ผลจากแนวคิดและการปฏิบัติการดังกล่าวคือ ป่าไม้เสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนจึงเป็นกระแสหนึ่งที่ชุมชนหันมาให้ความสำคัญ เพราะความรักและหวงแหนป่าเหมือนบ้านหลังที่สอง โดยมีชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศที่มีพื้นที่อาศัยอยู่ในเขตป่าไม้และติดกับพื้นที่ป่าไม้ จนสามารถเรียกป่านั้นว่า “ป่าชุมชน” และได้พยายามดำเนินกิจกรรมมากมาย เพื่ออนุรักษ์และรักษาป่าไว้ให้คงอยู่ แต่จะประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนเอง ทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบและวิธีดำเนินการจัดการป่าชุมชนแตกต่างกันออกไป และมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนักเพราะเป็น การดำเนินการในภาคประชาชนเพียงส่วนเดียว โดยไม่มีการประสานความร่วมมือจากภาครัฐบาลหรือเอกชนเท่าที่ควร

ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้ เกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล สมัยนั้น มีภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่งกำลังตัดต้นไม้ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้ได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขืนตัด ได้ฟันถูกแขนลูกของเทวดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ และทรงตำหนิว่า ไฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่าและรับสั่งให้ภิ กษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม (วิ.มหา. (ไทย) 2/89/277.) ความเชื่อในเรื่องที่มีเทพารักษ์ สิงสถิตอยู่ในป่าและ ต้นไม้ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก จึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่าและต้นไม้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ การนำพิธีกรรมการบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ มาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า หากได้ผู้นำที่มีความสามารถและมีรูปแบบวิธีการที่ดีเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของแต่ละชุมชน และน้อมนำหลักธรรมในทาง

พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ย่อมจะทำให้ประสิทธิภาพของการจัดการป่าชุมชนประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน

ทั้งนี้ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักสารณียธรรม 6 ประการ อันเป็นที่ตั้งมั่นด้วยเมตตาทั้งทางกาย วาจา ใจ ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพ เพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน ในเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก ครั้นเมื่อสมัยพุทธกาลที่ต้องกล่าวถึงความปรารถนาดีของพระจุนทเถระ เมื่อรู้เห็นเหตุการณ์ที่สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรแตกกัน ท่านได้เข้าพบพระอานนท์ถึง 2 ครั้ง พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมแก่พระอานนท์ โดยทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ และทรงแสดงมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท 6 ประการ อธิกรณ์ 4 ประการ วิธีระงับอธิกรณ์ 7 ประการ ประการสุดท้ายพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักสารณียธรรม เพื่อบูชาคุณของพระจุนทะเถระ ผู้แสดงความห่วงใยในความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนา หลักสารณียธรรม 6 ประการนี้ (ม.อุ. (ไทย) 14/54/59.) คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (1) ตั้งมั่นเมตตากายกรรม (2) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม (3) ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม (4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก โดยคิดว่า“จะให้เท่านี้ๆ” และไม่แบ่งแยกบุคคล โดยคิดว่า“จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้” (5) เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ (6) เป็นผู้มีทิฏฐิ โดยทิฏฐิอันประเสริฐ เป็นนิยยานิกธรรม (ธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวัฏฏะทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวัฏฏะ) เพื่อความสิ้นทุกข์ สารณียธรรม 6 ประการนี้ “ถ้าเธอทั้งหลายพึงสมาทานสารณียธรรม 6 ประการนี้ ประพฤติอยู่ การประพฤตินั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน” ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ตามหลักพุทธธรรม ประกอบกับในปัจจุบัน ปัญหาหลักของการบริหารจัดการป่าชุมชนในหลายๆ พื้นที่ เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ทั้งจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงความขัดแย้งของประชาชนในชุมชนด้วยกันเอง จากกฎระเบียบของการใช้ประโยชน์จากป่าที่เข้มงวดเกินไป อนึ่งด้วยนโยบายของภาครัฐที่เร่งพัฒนาและจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเพิ่มพื้นที่ของป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และไม่ถูกทำลายเพิ่มขึ้น การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืน ซึ่งจากปัญหาและปัจจัยที่บั่นทอนความยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชนเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน มาเป็นหัวข้อศึกษาวิจัย เนื่องจากป่าชุมชนแห่งนี้ มีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่ามาอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างภาครัฐกับประชาชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ตามหลักพุทธธรรม เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย จำนวน 15 รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ประเภทไม่เป็นทางการ ผู้สัมภาษณ์ใช้คำถามแยกเป็นหัวข้อแต่ละประเด็นและใช้คำถามแบบปลายเปิด

เป็นคำถามกว้างๆ ปรับเปลี่ยนได้ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีลักษณะการโต้ตอบระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

ผลการศึกษา

1.บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ พบว่าผู้นำผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ ส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในระดับชุมชน ทั้งนี้ผู้นำชุมชนได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) ผู้นำแบบเป็นทางการ เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า และให้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎระเบียบขององค์กรนั้นๆ 2) ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็นผู้นำที่ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้า แต่ชุมชนให้การยอมรับและยกย่องให้เป็นผู้นำ เพราะมีคุณสมบัติหลายประการที่ชุมชนต้องการ

2. สภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ในเขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ซึ่งตั้งอยู่ที่ บ้านทุ่งผึ้ง หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ไว้ดังนี้ คือ ที่ดินแปลงนี้มีเนื้อที่ประมาณ 509 ไร่ 2 งาน 97 ตารางวา อยู่ในความดูแลรักษาของกระทรวงมหาดไทย (ที่เลี้ยงสัตว์บ้านทุ่งผึ้ง – สาธารณประโยชน์) ออกให้ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ทิศเหนือ ติดกับลำห้วยยางซึ่งเป็นลำห้วยขนาดลึกผ่านการกัดเซาะของสายน้ำ ในฤดูแล้งจะไมมีน้ำและที่สำคัญยังติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จึงถูกบุกรุกจับจองเป็นพื้นที่เพื่อปลูกพืชผักสวนครัวในการดำรงชีพ ทิศตะวันออกของป่าชุมชนติดกับทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันตก ติดกับที่ดินที่มีการครอบครองมีการทำประโยชน์จากส่วนราชการในการขอใช้พื้นที่ ส่วนทิศใต้ ติดกับลำเหมืองสาธารณประโยชน์มีการเข้าจับจองเป็นที่ทำกิน ในการดำเนินการของผู้นำชุมชนมีความเชื่อมั่นว่า การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ด้วยใจที่รักและหวงแหนทำให้คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่า สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสร้างจิตสำนึกให้รู้จักทดแทนบุญคุณแก่ป่าที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชน และการร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน มีกลไกแบบแผนการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ชัดเจน มีกฎกติกาและระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ในพื้นที่ป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม การนำองค์ความรู้เชิงอนุรักษ์ เชิงวิชาการและหลักนิติธรรม เพื่อนำมายกระดับป่าชุมชน ให้เป็นป่าชุมชนระดับชาติ ทางชุมชนเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐควรยอมเสียสละ และผ่อนปรนให้ชาวบ้านมีพื้นที่ทำกินและเลี้ยงชีพ การมีแนวเขตที่ชัดเจน ไม่ยึดหลักข้อกฎหมายมากเกินไปในการจัดการป่าชุมชนเพียงอย่างเดียว และที่ผ่านมาหน่วยงานให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ที่ยังเป็นปมปัญหาระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน ยังเกิดขึ้นมาตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องกฎหมาย ที่ภาครัฐยังไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิในที่ดินทำกิน ในพื้นที่ทับซ้อนของชุมชนกับป่า การแก้ปัญหาในด้านขอบเขตพื้นที่ โดยใช้แนวคิดในการนำองค์ความรู้ อันเป็นหลักการที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาของป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ การนำหลักการทรงงานและโครงการต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่เรียกว่า “ศาสตร์พระราชา” จากโครงการของพระองค์มาใช้แก้ปัญหานั้น มีหลักคิดในการมองให้เห็นรอบด้านของปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่เพียงมองผ่านกฎหมายต่างๆ เท่านั้น แต่ได้สร้างระบบให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ได้มีส่วนร่วม ในการตกลงร่วมกัน กำกับดูแลกันเอง และร่วมจัดการป่าชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ จนเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความเคารพต่อหน้าที่ของทั้งภาครัฐและชุมชน

เอง เกิดกลไกยุติธรรมระดับชุมชน เพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน และสามารถขยายผล เพื่อแก้ปัญหาจากการเรียนรู้ ด้วยกรอบแนวคิดที่นำไปปฏิบัติให้สำเร็จได้ การสร้างความมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ตามแนวทาง “ระเบิดจากข้างใน” การใช้หลักการจัดการทรัพยากร “ดิน-น้ำ-ป่า” ของพื้นที่ และการใช้ “มาตรการชุมชน” ผสมผสานหลักการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ในการศึกษาขอบเขตพื้นที่ พิกัด เอกสารสิทธิ์ที่ดินตามความเป็นจริง ได้ยึดในหลักความเป็นจริงตามภูมิศาสตร์พื้นที่ กฎกติกาของชุมชน ที่ใช้ควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เมื่อกำหนดแผนการจัดการ ก็ได้ดำเนินการปฏิบัติตามแผนการ มีการติดตาม ประเมินผล โดยใช้กลไกที่น่าเชื่อถือมากำกับดูแล สรุปเป็นองค์ความรู้ เป็นบทเรียน ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้กฎหมายบังคับ และมีบทลงโทษรุนแรง ได้ปรับเป็นการใช้แนวทางพัฒนาร่วมกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วม เกิดความเชื่อใจและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนได้

3. แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนในเขต อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ตามหลักพุทธธรรมโดยใช้หลักสารณียธรรม 6 ประการ

การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน มาจากการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ปัจจุบันวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ความไม่ชัดเจนของขอบเขตพื้นที่รอบแนวเขตป่าชุมชนเกิดความไม่ชัดเจน การขาดความรู้ ในข้อกฎหมายและข้อบัญญัติของรัฐทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น การศึกษาหาแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ก็เพื่อจุดหมายในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และสืบทอดไปยังลูกหลานต่อไป หลักสารณียธรรม 6 ประการ เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์สามารถนำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบมากขึ้น ความมีเมตตาเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง การเสียสละเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เอื้อเฟื้อกันในชุมชน เคารพกฎระเบียบของชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่าชุมชน และได้ยกเอาหลักสารณียธรรม 6 ประการ ที่พอจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ซึ่งประกอบไปด้วย 1) เมตตากายกรรม แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน 2) เมตตาวจีกรรม สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ 3) เมตตามโนกรรม ตั้งจิตปรารถนาดี 4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน 5) สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา ซึ่งหลักสารณียธรรมธรรมนี้เป็นความสมัครสมานสามัคคีกันอันเป็นรากฐานสำคัญที่เอื้อให้คุณค่าเหล่านั้นดำรงอยู่ในสังคมและชุมชน ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความสมานฉันท์ จึงสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของสังคมนั้นๆ ได้ เนื่องจากประชาชนใช้สติปัญญาและเหตุผลมากกว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา มีระบบการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่ดีทำให้ไม่ลุกลามจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรงต่อกัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้นำชุมชนต้องค้นหาศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ก่อน จากบทบาทของการทำงานและภาระหน้าที่ตามที่เป็นอยู่ต้องวางตัวเป็นกลาง ในความสามารถของผู้นำต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย การรับฟังปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปแก้ไขและหาทางออกอย่างชาญฉลาดมีความเที่ยงธรรมในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบ ย่อมทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การประสานกันเป็นทีมงานในการทำงานต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงก่อเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นรูปแบบที่จะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็น

รูปธรรม ที่สำคัญผู้นำต้องมีคุณสมบัติหรือลักกษณะความเป็นผู้นำ คือ ต้องเสียสละความสุขของตนเอง มองถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในการประสานความร่วมมือ อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะจึงจะทำให้บทบาทผู้นำในการเสริมสร้างสมานฉันท์ได้รับความยอมรับได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพิมพงา เพ็งนาเรนทร์ (2555: 89). พบว่า ผู้นำท้องถิ่นต้องโน้มน้าวให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งมีการจัดให้ชุมชนเข้าร่วมประชุมพูดคุยถึงปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนนอกจากนี้ชุมชน ยังต้องอาศัยบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการหางบประมาณ มาพัฒนาการท่องเที่ยวของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการของตลาด ซึ่งผู้นำท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสอบถามภายในชุมชน กับผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน เพื่อที่จะได้รับทราบถึงปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2.การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ต้องให้ชุมชนผนึกกำลังในการขับเคลื่อนงานจากการมีส่วนร่วม ไม่หวังรอแต่ในส่วนงานของภาครัฐอย่างเดียวในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกตระหนักถึงความรักและความหวงแหนในพื้นที่อย่างชาญฉลาดรวมถึงการปกป้องสิทธิในการใช้ประโยชน์อย่างชอบธรรม เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในครั้งนี้ หากชุมชนใดที่อ่อนแอในการที่แตกแยกทางความคิดและความเห็นต่าง ในการจัดการป่าก็จะทำให้การทำงานต้องเจอกับความล้มเหลวอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น การจะทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนได้ ต้องมีการปรับแนวคิดในการจัดการ โดยการใช้หลักของทางเศรษฐศาสตร์ควบคู่ไปกับหลักของรัฐศาสตร์ คือ การให้คนมีอยู่มีกินสร้างรายได้ให้คนในชุมชนก่อน จากพื้นที่ๆ มีอยู่ การสร้างมูลค่าของภาคเกษตรกรรม โดยการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่ากับผลผลิตที่ได้ โดยอาศัยองค์กรเครือข่ายความเชื่อมโยงทั้งภาครัฐและเอกชน การสร้างมูลค่าของภาคการเกษตร แปรรูปผลผลิตของชุมชนและนำสู่ตลาดเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อให้การรักษาป่าเกิดความยั่งยืน เพราะว่าถ้าประชาชนมีรายได้พอเพียงสำหรับเลี้ยงชีพ ในพื้นที่ที่มีอยู่เดิมแล้ว การบุกโค่นไม้ทำลายป่าหรือการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มก็จะไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อยที่สุด เป็นหลักคิดที่เป็นพื้นฐาน โดยไม่ต้องเสี่ยงจากการถูกจับในการบุกรุกป่าตามกฎหมายและทางเจ้าหน้าที่ก็ไม่ต้องหนักใจในการทำหน้าที่การดูแลควบคุมพื้นที่ป่าชุมชน การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการทำเกษตรแบบทุนนิยม โดยป้อนผลผลิตการเกษตรสู่โรงงานอุตสาหกรรมโดยตรง กับแนวคิดการทำเกษตรแบบเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยมีองค์กรสนับสนุนต่อยอดแปรรูปแล้วนำไปสู่ตลาดเพื่อระบายสินค้า เป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยองค์ความรู้และเทคนิคจากผู้เชี่ยวชาญและเพิ่มเติมความรู้สู่ภาคเกษตรกร จึงจะทำให้การจัดการป่าชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของอนุชิต สิงห์สุวรรณ และคณะ (2558). พบว่า แนวทางการบริหารจัดการป่าไม้ชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ควรดำเนินแนวทางขับเคลื่อนสู่ภาคปฏิบัติในชุมชนสองประการ ประการแรก คือ หาวิธีขยายพันธุ์ไม้ลูกแคน เพื่อทดแทนการนำเข้า ลดต้นทุนการผลิต และเพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศเอาไว้ ประการที่สอง คือ สนับสนุนให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน สอดแทรกเนื้อหาป่าชุมชนไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นแก่นักเรียน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในป่า

3. แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ชุมชนต้องสร้างความคุ้นเคยขึ้น ระหว่างชุมชนกับองค์กรรัฐ เพื่อสลายกำแพงความไม่ไว้วางใจกันในเบื้องต้นก่อน จึงจะทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดความร่วมมือกันได้ การสร้างความตระหนักถึงความร่วมมือประสานใจ โดยใช้หลักธรรมมาบูรณาการเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในความเป็นจริง โดยหลักสารณียธรรมซึ่งเป็นหลักที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยใช้เพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและเสริมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นต่อองค์กรและชุมชน ทำให้บุคคลเป็นที่รักของผู้พบเห็น เป็นที่เคารพรับถือ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาท เป็นธรรมอันเกิดความสามัคคีกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งการนำหลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการ มาเป็นแนวทางเสริมสร้างความสมานฉันท์ใน

สังคมเป็นอีกวิธีที่ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นแนวทางในการใช้สมานฉันท์ได้จริง การใช้กฎหมายนั้นไม่สามารถที่จะควบคุมประชาชนได้ เพราะกฎหมายหรือกฎระเบียบมีความแข็งกระด้าง ไม่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม เป็นความเที่ยงตรง และเป็นเสมือนอาวุธเป็นบางครั้งที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่อาจทำให้การจัดการป่าชุมชนอย่างสมานฉันท์ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น ผู้นำที่ดีควรจะเลือกใช้กฎทางศีลธรรมควบคู่ไปกับกฎหมายทางบ้านเมือง และต้องเข้าใจบริบทของชุมชนในการใช้ชีวิตหรือการดำรงชีวิต อีกประการรัฐควรเน้นยุทธศาสตร์เชิงรุก คือ การเข้าไปพบปะพูดคุยสร้างความเป็นกันเองกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ของชุมชนและรัฐ จึงจะเป็นไปอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งการพูดคุยด้วยความสมานฉันท์ดังกล่าวนี้ ได้สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546, หน้า 273).ที่ได้กล่าวว่า สารณียธรรม 6 หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตาม จะสะท้อนให้เห็นถึง ซึ่งความรัก ความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจาด้วยความจริงใจ มีความรู้ความเข้าใจ ในการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์อย่างถูกต้องเสมอกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ การจัดการพื้นที่ป่าชุมชนต้องใช้ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ปรับเปลี่ยนตามสภาพพื้นที่ของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างรัฐกับประชาชน ควรจะมีการพูดคุยกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของพื้นที่ แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน จึงควรนำหลักของพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมะของผู้นำหรือผู้ปกครองมาเพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้การเสริมสร้างความสมานฉันท์เกิดขึ้นได้จริงในพื้นที่ และควรศึกษาวิจัยเรื่องขอบเขตที่ดินของป่าชุมชนที่ทับซ้อนกับป่าอนุรักษ์และป่าสงวน โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องเจริญพรขอบคุณอาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์ ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.บุศรา โพธิสุข กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ. ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1)หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อนุชิต สิงห์สุวรรณ และคณะ**.** (2558). “การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการเป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษาบ้านท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม”**. รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

2)วารสาร

พิมพงา เพ็งนาเรนทร์. (2555). “บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ของตลาดน้ำบางนาผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. **วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี รับใช้สังคม**, ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, 89.

ศศิน เฉลิมลาภ และคณะ. (2558). “สถานการณ์ป่าไม้ประเทศไทย 2558”. **วารสารสาส์นสืบ มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร,** (สิงหาคม), 2.

3)สัมภาษณ์

ชนานาถ ศิริเดชากิจ. (4 กรกฎาคม 2560). ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ไชยวัฒน์ สมพรหม. (3 กรกฎาคม 2560). ประธานเหมืองฝาย บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

บุญยงค์ วงศ์รักมิตร. (30 มิถุนายน 2560). ประชุมโครงการเสริมสร้างและฟื้นพลังเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ประวิตร ก้อนบาง. (5 กรกฎาคม 2560). นายกองค์การบริการส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ประสิทธิ์ พัฒนใหญ่ยิ่ง. (20 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระครูพิทักษ์นันทคุณ. (13 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะอำเภอสันติสุขกิตติมศักดิ์ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระครูพิทักษ์นันทคุณ. (30 มิถุนายน 2560). ประชุมโครงการเสริมสร้างและฟื้นพลังเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระครูวิจิตรธรรมโชติ. (5 กรกฎาคม 2560).เจ้าคณะอำเภอทุ่งช้าง-เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระสมุห์ถิรวัฒน์ ถิรวฑฺโน. (29 มิถุนายน 2560). เจ้าสำนักสงฆ์บ้านห้วยยาง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พิมลพรรณ สกิดรัมย์. (2 สิงหาคม 2560). ผู้จัดการมูลนิธิฮักเมืองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

เพิ่ม สมทา. (4 กรกฎาคม 2560). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ภควดี เสียงหวาน. (4 กรกฎาคม 2560). กำนัน ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ภูเบศ พุฒิรัตนาพร. (4 กรกฎาคม 2560). นายอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

มานพ อินทำ. (17 กรกฎาคม 2560).พนักงานข้าราชการประจำหน่วยป้องกันรักษาป่า ที่ นน. 14 ทุ่งช้างจังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

สม ศรีวิชัย. (29 มิถุนายน 2560). ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

สวาท ศรีวิชัย. (3 กรกฎาคม 2560). ผู้ใหญ่บ้าน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

สำรวย ผัดผล. (2 สิงหาคม 2560). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

Using Technology and the Propagation of Buddhism in the Digital Era

พระครูวรวรรณวิฑูรย์
พระมหาพงษ์ประภากรณ์ วิสุทฺธิญาณเมธี
ชูชาติ สุทธะ
อาจารย์ประจำ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการนำเสนอถึงการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาและเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้เทคโนโลยี จากการวิเคราะห์เนื้อหาในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีวิวัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่อดีต คือเริ่มต้นจากการเผยแผ่คำสอนจากรูปแบบ มุขปาฐะ การบันทึกคำสอนลงในแผ่นไม้ แผ่นทอง หรือโลหะ จารลงในใบลาน การพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก และพัฒนาจนมาถึงการใช้เทคโนโลยีในรูปแบบต่างๆ และได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ ปัจจุบันการใช้เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรม เราจะพบการนำพุทธธรรมนำมาเผยแผ่ในเทคโนโลยี เช่น ยูทูป, เฟซบุ๊ค, ทวิสเตอร์ และ เว็บไซต์ เป็นต้น ควรมีเนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ ทันสมัย มีการนำเสนอที่เข้าใจง่าย ผู้บรรยายต้องมีความรู้ดี การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร การใช้เทคโนโลยีคือการปรับตัวเองให้ทันกับกระแสโลก
คำสำคัญ : การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, เทคโนโลยี, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article is a presentation of using technology in the propagation of Buddhism and to study and to present the method of propagation of Buddhism by using technology. From studies documents and related research work, the result of studies found that teachings of the form of poetry and the development of changes, for example, the recording of the teachings into the sheet of gold or metal in the book. Today, there is a great social change. Technology is a link to make the society narrow. This change in society causes monks to aquire the need to use technology as a tool to propagate Buddhism. Nowadays, we will find the presentation of the Buddha's teachings in a variety of technologies such as Youtube, Facebook, Twitter, and internet websites. Buddhist monks must be aware of the use technology to help them work. This is an important evolution of the propagation from the field of creative propaganda.
Key words : Buddhism, technology, digital

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกมายาวนานถึง 2600 ปี โดยเฉพาะในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาตามลำดับเริ่มจากยุคแรก ที่มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีปากต่อปาก เรียกว่า “มุขปาฐะ จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัย เช่น การจารึกหลักคำสอนลงในแผ่นไม้ แผ่นศิลาจารึก จารลงใบลาน การพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก จนกระทั่งปัจจุบัน การเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีครอบคลุมผู้ใช้ทั่วโลก เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทกับสังคมทุกกลุ่ม รวมทั้งพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน การใช้เทคโนโลยี

สารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ ในการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธศาสนา มีความสะดวกสบาย รวดเร็ว และประหยัด อาจกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพื่อดึงมวลชนให้เข้าถึงหลักคำสอนมากขึ้น พระสงฆ์ยุคใหม่จึงต้องเรียนรู้ ปรับตัว ให้มีความทันสมัย (ทศพนธ์ นรทัศน์, 2555) แต่ก็มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งปรับตัวไม่ทันในการใช้เทคโนโลยี โซเชียลมีเดียไม่เป็นไปเพื่อการศึกษา เพื่อสร้างสรรค์ ใช้ไปในทางที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นพระสงฆ์ต้องรู้เท่าทันเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และต้องเรียนรู้ที่จะนำเอาเทคโนโลยีไปใช้ประโยชน์เพื่องานเผยแผ่ เพราะสะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการเข้าถึง เข้าใจของประชาชน เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนตั้งแต่อดีต เป็นการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นความท้าทายของพระสงฆ์ ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์คมชัดลึกได้ทดลองเข้าไปในเว็บไซต์ เฟซบุ๊ค โดยค้นหาคำว่า พระหลวงพี่ พระมหา และ Phra เป็นต้น พบว่ามีพระสงฆ์ที่ใช้เฟสบุ๊ค ในการสื่อสารอยู่เป็นจำนวนมาก พระภิกษุส่วนมากใช้ในทางที่เหมาะสมต่อสมณะสารูป เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา แต่ก็มีบางส่วนที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ค ไลน์ ฯลฯ ในทางที่ไม่เหมาะสม จนมีเรื่องร้องเรียนกันดังปรากฏเป็นข่าว (จุฑามาศ โรบินสัน, 2560) ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกระแสวิจารณ์ถึงความเหมาะสม ทางสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ระบุว่าการใช้เฟสบุ๊คเผยแผ่ธรรมะเป็นเรื่องควร แต่ไม่ควรใช้ในเรื่องส่วนตัวในทางอาจก่อทำให้เกิดความเสียหาย พระสงฆ์ต้องมีการศึกษาเพื่อที่จะสามารถใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ได้ขัดแย้งหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ส่งสารสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอดีตการส่งสารของพระสงฆ์เป็นไปในรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การเทศน์แสดงธรรม แต่ในปัจจุบัน รูปแบบการเผยแผ่ขยายและนำรูปแบบดิจิทัลใช้ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเตอร์เน็ต มีการแปลพระธรรมคำสอนในระดับนานาชาติ ส่งผลให้การเผยแผ่ไปอย่างกว้างไกล เริ่มมีการนำเอานวัตกรรมใหม่ทางด้านเทคโนโลยี เช่น แอ๊ปพลิเคชั่น (application) เกี่ยวกับการทำกิจกรรมทางศาสนามาใช้ การตั้งไลน์หรือเฟซบุ๊คกลุ่มในการสนทนาธรรมะ ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และอย่างรวดเร็ว พระสงฆ์จึงมีความจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ในการนำเสนอเพื่อสร้างความหลากหลายให้ผู้สนใจเข้าถึงได้ง่าย เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล แต่จะมีวิธีการอย่างไรในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาให้มีความทันสมัย วิธีการเผยแผ่ในครั้งพุทธกาลมีวิวัฒนาการเป็นเช่นไรเมื่อเปรียบเทียบกับการที่พระสงฆ์ในปัจจุบัน ที่ต้องอาศัยเครื่องมือเทคโนโลยีเข้ามาช่วยกระบวนการสื่อสาร เช่น ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง มีความสำคัญในการเผยแผ่อย่างไร การใช้เทคโนโลยีจะทำให้หลักการเผยแผ่ดั้งเดิมของพระพุทธเจ้ายังคงเหมือนเดิมหรือเปลี่ยนไป ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นประเด็นที่ผู้เขียนสนใจศึกษาและต้องการนำเสนอในงานเขียนบทความนี้

ประวัติและวิวัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา พัฒนาการแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการ 3 ยุค คือ (1) ยุคมุขปาฐะ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยระบบปากต่อปาก ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระพุทธเจ้า พระอานนท์และพระอุบาลี (2) ยุคพระสูตร ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลี และพระอานนท์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน 3 เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานจัดปฐมสังคายนาร้อยเรียงพระธรรมเทศนาเป็นพระสูตร รวบรวมพระวินัยเป็นหมวดหมู่ (3) ยุควิชาการ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 ท่าน คือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พระมัชฌันติกะ และพระมหาเทวะ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินการมาตามลำดับโดยใช้อุปกรณ์ของแต่ละยุค แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามา จึงสามารถแบ่งออกเป็น 5 ยุค ดังนี้

1. ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ

2. ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน

3. ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา

4. ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเลคทรอนิคส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์

5. ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิตอลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียมและอินเทอร์เน็ต (พระครูกาญจนกิจโสภณ, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1: 62-63)

1) พุทธวิธีการเผยแผ่

พุทธวิธีในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้นทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน ดังนี้

(1) **ด้านกลยุทธ์**

กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นมีลักษณะ 3 อย่างคือ

1. รุก ทำการเผยแผ่เชิงรุก โดยการเสด็จไปหาเอง ลักษณะคนที่พระองค์จะเสด็จไปเผยแผ่เชิงรุกนั้น มักเป็นปัญญาชนที่มีมวลชน เช่น

(ก) ผู้ปกครอง พระเจ้าแผ่นดิน เช่นพระเจ้าพิมพิสาร ในคราวที่ไปทรงแสดงธรรม ณ สวนตาลหนุ่มพร้อมทั้งชฎิล 3 พี่น้อง เป็นเหตุทำให้พระเจ้าพิมพิสารเกิดศรัทธาเลื่อมใสพร้อมทั้งข้าราชบริพารเป็นจำนวนมาก

(ข) นักการศาสนา คณาจารย์ที่มีลูกศิษย์บริวารมาก เช่น ชฎิล 3 พี่น้อง ซึ่งมีลูกศิษย์จำนวน 1,000 คน

(ค) เศรษฐี เช่น ราชคฤหเศรษฐี อนาถปิณฑิกเศรษฐี

(ง) ผู้มีชื่อเสียง หากพระองค์สามารถทำให้บุคคลนั้นเป็นสาวกได้ ย่อมทำให้บุคคลอื่นๆยอมรับในพระธรรมหลักคำสอนของพระองค์ได้ เช่น องคุลีมาล เป็นเหตุทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงยกย่องชมเชยพระองค์ต่างๆนานา ที่สามารถทำให้องคุลีมาลมาบวชเป็นพระภิกษุได้โดยไม่ต้องใช้กำลังทหารหรืออาวุธ

2. รับ เมื่อมีผู้นิมนต์จึงทรงโปรดรับ ดังเช่น พระอานนท์นิมนต์ให้พระองค์ไปโปรดสังครวะพราหมณ์ ผู้มีความเชื่อว่า บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาวันละสามครั้ง คือ เช้า กลางวัน และเย็น ดังข้อความนิมนต์ของพระอานนท์ปรากฏใน สังยุตตนิกาย สังคาถวรรค ว่า "*พระองค์ผู้เจริญ! สังควระพราหมณ์เวลานี้อยู่ในวัยชรา มีอัธยาศัยงามพอสนทนาได้อยู่ แต่อาศัยความเชื่อถือเก่าๆ จึงยังมองไม่เห็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยพระมหากรุณา เสด็จไปโปรดสังควระพราหมณ์สักครั้งเถิด*"(สำ.ส. 15/207/299-300)

3. รอ รอให้มีผู้สนใจเข้ามาถามด้วยตนเอง เช่น เมื่อครั้งประทับอยู่ ณ ถ้ำสูกรขาตา ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ ทีฆนขปริพาชก เข้ามาทูลถามเรื่องทิฐิ “สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา”(ม.ม.13/201/239) เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล ไม่มีความสลับซับซ้อนมากในเรื่องการใช้นวัตกรรมการสอนเนื่องด้วยจำกัดคน จำกัดในเรื่องของเวลา ใช้เวลานานในการเดินทาง แต่พระพุทธองค์ทรงได้สาวกที่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก และได้จำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับศาสดาอื่นๆ ในกรอบระยะเวลาในการเผยแผ่ศาสนาเท่ากัน ข้อนี้เป็นพระอัจฉริยภาพส่วนของพระองค์ที่ทรงเป็น *วิชชาจะระณะสัมปันโน* ทรงสอนเช่นไรก็ปฏิบัติตามอย่างที่ทรงสอน *อนุตตะโร ปุริสสะทัมมะสาระถิ* พระองค์เป็นเหมือนผู้สอนคน ที่หาผู้เปรียบได้ยาก ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษย์ ในฐานะที่พระองค์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม งานเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์จึงไม่ได้เป็นอุปสรรคในเรื่องของเวลาในแต่ละวัน เพราะพระองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการสอน เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ โดยมีตารางเวลาที่ชัดเจน กล่าวคือ

1. พุทธกิจภาคเช้า ออกบิณฑบาตและแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์

2. พุทธกิจภาคบ่าย แสดงธรรมโปรดประชาชน

3. พุทธกิจยามที่ 1 ของราตรี (ยามค่ำ) ประทานโอวาทและตอบปัญหาให้กรรมฐานแก่พระสงฆ์

4. พุทธกิจยามที่ 2 ของราตรี (เที่ยงคืน) ทรงตอบปัญหาให้แก่เทวดาที่มาขอเฝ้า

5. พุทธกิจยามที่ 3 ของราตรี (ใกล้รุ่ง) ทรงพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า วันต่อไปมีบุคคลใดบ้างที่ควรเสด็จไปโปรด (ดูรายละเอียดใน องฺ.เอกก.อ. (ไทย) 32/113-117.)

(2) **ด้านวิธีการสอน**

พระพุทธเจ้าทรงสร้างวัตกรรมแบบการสอนเป็นการเฉพาะ และมีความหลากหลายในวิธีการ จึงทำให้ มีวิธีการสอนที่แตกต่างจากศาสดาองค์อื่นๆ ร่วมสมัยเดียวกัน ที่ยังคงรูปแบบเดิม วิธีการสอนแต่ละวิธีเรียกว่า ปาฏิหาริย์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความอัศจรรย์ เป็นนวัตกรรมที่ทำให้ผลการสอนของพระองค์สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพอย่างน่าอัศจรรย์ใจ เพราะวิธีการสอนนี้ สามารถทำให้คนเข้าถึงความรู้ในชั้นญาณได้ เป็นเหตุทำให้คนเกิดการเปลี่ยนทั้งทัศนคติและพฤติกรรม กล่าวโดยย่อ คือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจไม่ให้เศร้าหมอง วิธีการสอนทั้ง 3 อย่างคือ

1. **อิทธิปาฏิหาริย์** เป็นเทคนิคการสอนของพระองค์ที่ทรงเลือกใช้ในการสอนเฉพาะบุคคล มักสอนคนที่มีทิฐิมานะ ไม่ยอมรับความคิดใดๆง่ายๆ พระองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์สามารถทำให้เกิดความสิ้นพยศ เช่น ในคราวแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อปราบเหล่านักบวชนอกศาสนา แสดงฤทธิ์ปราบทิฐิความเห็นผิดของชฎิล 3 พี่น้อง และการกุศโลบายในการสร้างรูปนิมิตให้เป็นหญิงสาวที่มีรูปสวยงามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากหนุ่ม เป็นแก่ และชราไปในที่สุด ในการสอนแก่พระนางเขมาซึ่งติดในรูป มักใช้วิธีนี้เป็นบางโอกาสที่มีความจำเป็นเท่านั้น

2. **อาเทสนาปาฏิหาริย์** การสอนโดยวิธีดักใจรู้สภาวะจิตของผู้ฟัง มักใช้กับบุคคลประเภทอุคฆฏิตัญญู และวิปจิตัญญู โดยทรงใช้วิธีการสอน 3 ลักษณะ คือ 1) สอนด้วยการใช้คำพูดสั้นๆ ให้คำพูดนั้นเกิดประทับใจแก่ผู้ฟัง เช่น ทรงสะกดองคุลีมาลด้วยคำพูดสั้นๆ แต่ทำให้องคุลีมาลฉุกคิด 2) สอนด้วยการลงมือปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง ทำให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนเกิดความรู้หรือโยนิโสมนสิการด้วยตนเอง เช่น ให้พระจูฬปันถกลูบผ้าขาว หรือทรงสอนให้นางกิสาโคตมีเรียนรู้จักความตายด้วยตนเอง 3) อ่านใจได้ เช่น ทรงทราบว่าอุรุเวลกัสสปะกังวลใจ กลัวว่าเหล่าบริวารของตนจะมาพบพระองค์ในคราวเทศกาลการให้ทานของตน พระองค์ก็ทรงหลีกหนีไปบิณฑบาตที่อื่น เมื่องานเสร็จแล้ว จึงได้เสด็จกลับมา

ทั้งจากข้อที่ 1 และ 2 มักไม่พบในการสอนของเจ้าลัทธิองค์อื่นๆ ร่วมสมัยเดียวกันอาจถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมรูปแบบใหม่ในการสอนในรูปแบบของพระพุทธองค์ในเวลานั้น

3. **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** การสอนด้วยการบรรยายหรือการโต้ตอบสนทนามักทรงใช้วิธีนี้กับบุคคลจำพวกเนยยะ คือ ทรงพอแนะนำให้รู้ได้ เช่น ในคราวการโต้วาทะกับสัจจกนิครนถ์ (ม.มู. 12/353/388) ซึ่งการสอนด้วยวิธีการนี้เป็นการสอนทั่วๆ ไป ที่เหล่าศาสดาต่างๆ มักนิยมใช้สั่งสอนศาสนิกของตน แม้แต่พระพุทธองค์เอง ก็ทรงใช้วิธีการนี้มากที่สุดและได้ผล นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังมีวิธีการเผยแผ่ที่ถือว่าเป็นหลักสากล ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานแนวทางไว้เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาติโมกข์ แก่พระอรหันต์ 1,250 คือ

วิธีการที่ 1 อนูปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาดีอย่างไร

วิธีการที่ 2 อนูปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลักอหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง

วิธีการที่ 3 ปาฏิโมกฺเข จ สำวโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี

วิธีการที่ 4 มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอย ปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

วิธีการที่ 5 ปนฺตญฺจ สยนาสนํ นั่งนอนใน ที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ

วิธีการที่ 6 อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิเพราะ สมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน (มหาปทานสูตร.ที.ม. 10/90/51.)

(3) **ด้านเนื้อหาที่สอน**

1. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่าย เข้าใจกันอยู่แล้ว ไปยังสิ่งที่รู้ เห็นได้ยากหรือยังไม่เข้าใจ เช่น สอนหลักอริยสัจ 4 ทรงนำเอาทุกข์ เป็นตัวปัญหาขึ้นแสดงก่อน เพราะเห็นได้ง่าย เข้าใจง่าย จากนั้นก็สาวไปหาเหตุของทุกข์ แล้วโยงเข้าถึงการดับทุกข์ พร้อมบอกหนทางว่า จะดับทุกข์ได้อย่างไร

2. สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ การสอนเรื่องจริงที่เคยรู้ ไปสู่เรื่องจริงที่ผู้ฟังไม่เคยรู้มาก่อน ได้แก่ สอนแบบอนุปุพพิกถา ไตรสิกขา 3 เป็นต้น โดยท่านเปรียบเหมือนการเดินทางลงสู่ทะเล

3. สอนด้วยอุปกรณ์เสริม ยกเรื่องที่มาแสดงให้ดู เพื่อผู้ฟังเห็นด้วยตา ด้วยหู เช่น สอนพระนันทะ โดยทรงนำไปชมนางฟ้า นางอัปสรที่สวยงาม เนื่องจากท่านเป็นคนรักสวยรักงาม เป็นต้น

4. สอนตรงจุด ตรงประเด็น ไม่วกไปวนมาหรือสอนออกนอกเรื่อง

5. สอนแต่พอดีเท่าที่จำเป็น สิ่งที่เขาอยากรู้ ไม่ได้สอนทุกเรื่อง

6. สอนมีเหตุมีผล ผู้ฟังตรองเห็นจริงตามได้

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย เป็นประโยชน์ มีสาระแก่ผู้ฟัง (พระครูโฆษิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ถาฐาน) อ้างใน Supannakul,2014)

2) คุณสมบัติของนักเผยแผ่

(1) **คุณสมบัติภายนอก**

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่หรือผู้สอน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามใน คำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอกและคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา น้ำเสียง อากัปกิริยา คือ การแสดงออก เคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ เป็นเสน่ห์ ผูกมัดใจคนผู้ได้เห็น มีท่าทีสง่าผ่าเผย องอาจ สงบเยือกเย็น

(2) **คุณสมบัติภายใน**

คุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติและเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมาย ให้ได้รับความสุขความเจริญแก่ผู้ฟัง เป็นที่ตั้งและมีจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมเป็นหลัก ดังนี้

1. **ปณิธาน** ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแผ่พึงตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อน แสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์ ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะและไม่แสดงธรรมกระทบใครให้เสียหาย หรือตำหนิตรงๆ ทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่พอใจ

2. **ปฏิสัมภิทา** ความเข้าใจปัญญา แตกฉานในอรรถะ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบาย ย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การชำ่ำชองในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

3. **พหูสูต** การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตนและ สามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง

4. **การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน** การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา ไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีล มีความประพฤติเรียบร้อย ดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือความสุขใจให้ฟัง

ถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่นี้ ข้อสุดท้าย ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์ โดยวิธีการ สลัดทิ้งกามในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ แต่พอความเจริญผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็คทรอนิคส์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเตอร์เน็ต

เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

คำว่า เทคโนโลยี ตามที่ พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน (2554 : 406) ได้ให้ความหมายไว้ คือ วิทยาการที่เกี่ยวกับศิลปะในการนำเอาวิทยาศาสตร์ประยุกต์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติและอุตสาหกรรม ปัจจุบันการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้แค่อุตสาหกรรมก็ดูเหมือนจะแคบไป เพราะเทคโนโลยีสามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจหรือแม้แต่ศาสนา ที่ไม่สามารถแยกออกจากเทคโนโลยีได้ โดยเฉพาะนวัตกรรมเครื่องมือสื่อสาร เราสามารถพบเห็นการใช้นวัตกรรมของเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสื่อสารในด้านการเผยแผ่ เช่น การใช้ Youtube อัพโหลด การเทศน์ หรือกิจกรรมด้านพระศาสนา การใช้ facebook line หรือ website เป็นต้น

1) ความสำคัญและความจำเป็นของเทคโนโลยีกับการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงมีหลายรูปแบบหลากหลายวิธี เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วยการเผยแผ่หลักพุทธธรรมไม่เฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องครอบคลุมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม เข้าใจง่าย ฟังสนุก และนำไปปฏิบัติได้จริง ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แม้แต่การนำเอาพระพุทธศาสนาไปประกาศที่ประเทศอังกฤษครั้งแรกของหลวงพ่อชา สุภัทโท เราก็สามารถเข้าไปศึกษาได้จาก Youtube หรือแม้แต่งานเขียนของพระมหาเถระ เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ต่างก็ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการช่วยด้านการเผยแผ่ หรือแม้แต่หลวงพ่อพุทธทาสหรือหลวงปู่ชา ซึ่งงานเขียนของท่าน มีผู้นำไปแปลเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ และนำไปเผยแผ่ในช่องทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในรูปแบบอื่นๆ

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้พูดถึงการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้ “การเผยแผ่ธรรมะไม่ควรถูกจำกัดอยู่แค่กำแพงวัดแคบๆ เพราะปัจจุบันโลกเปลี่ยนไป ก็ต้องตามให้ทัน ใช้ช่องทางเทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ อาตมาเรียกว่า ธรรมโมโลยี คือ ธรรมะบวกเทคโนโลยี พระใช้เทคโนโลยีไม่ผิด แต่ต้องใช้ในทางที่ถูกที่ควร ใช้เฉพาะเพื่อเผยแผ่ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น" "หากถามอาตมาว่า ธรรมะ โมบาย คืออะไร ก็คือรูปแบบใหม่แห่งนวัตกรรมการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ไม่เคยล้ายุค ตกสมัย แต่ยังคงความสดใสใหม่ และอินเทรนด์อยู่เสมอ" ท่าน ว.วชิรเมธี บอกว่า ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่ใช้มือถือในการรับข่าวสาร เช็คอีเมล นัดหมาย หรือแม้แต่ดูโทรทัศน์รายการต่างๆ ได้ผ่านมือถือ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นการรับกิเลสเข้ามา ทั้งนั้น จะดีไม่ใช่น้อยหากมือถือที่เราใช้อยู่มีเอสเอ็มเอสธรรมะสักวันละ 3 ข้อความ พร้อมย้ำว่า ถือเป็นวิธีการร่วมยุคร่วมสมัยในการส่งธรรมะไปถึงมือคนรุ่นใหม่ เราอยู่ในยุคเทคโนโลยี ก็ต้องใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ดึงเทคโนโลยีเผยแผ่ศาสนา

สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่แต่ละยุคต่างก็มีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ แต่พอความเจริญผ่านไปรูปแบบวิธีการจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้นๆ กล่าวเฉพาะในปัจจุบัน รูปแบบ

กระบวนการเผยแผ่ที่มีความจำเป็น และมีประสิทธิภาพที่นำไปสู่ประสิทธิผล เข้าถึงแหล่งเป้าหมายได้อย่างครอบคลุม คือ การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ในการเผยแผ่

ข้อควรระวังในการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่

ปัจจุบันเป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทุกเพศทุกวัย ผู้ที่เป็นนักเผยแผ่โดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องมีสมณสัญญา ต้องคำนึงถึงสถานะและความเหมาะสมของตนเองว่า ใช้เทคโลยีเพื่อการใด เพราะเทคโนโลยีมีทั้งบวกและลบในตัวของมันเอง การจะนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้ในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้ที่ใช้ก็ต้องใช้ให้เกิดประโยชน์ ผลจึงจะออกมาเป็นคุณและบวก ตรงกันข้ามหากนำเทคโนโลยีไปใช้อย่างไม่สร้างสรรค์ย่อมจะมีผลกระทบด้านลบต่อพระพุทธศาสนาโดยตรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันและใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่คนไทยให้ความศรัทธาและนับถืออย่างมาก แต่กระนั้นข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ทางด้านพระพุทธศาสนาก็กลับถูกนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องแทบไม่แตกต่างกับประเด็นทางสังคมอื่นๆ และดูเหมือนว่าข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพระพุทธศาสนาจะอยู่ในกระแสเป็นเวลายาวนาน อาจเพราะพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและอ่อนไหวต่อคนไทย การหยิบยกเรื่องพระพุทธศาสนาที่ไม่สร้างสรรค์มานำเสนอจึงเป็นที่สนใจของสังคมหรืออาจจะเรียกว่า เรื่องราวด้านลบของพระพุทธศาสนานั้น สื่อมวลชนสามารถ “ขายข่าว” ได้และสามารถนำเสนอได้อย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันข่าวสารเชิงสร้างสรรค์ด้านพระพุทธศาสนากลับมีพื้นที่ในการนำเสนอไม่มากนัก จึงมีคำพูดที่กล่าวเปรียบเปรยว่า “ข่าวร้ายลงฟรี ข่าวดีเสียตังค์” เมื่อมีการเผยแพร่ข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพระพุทธศาสนาเหล่านี้ซ้ำๆ เป็นเวลายาวนาน เช่นการเสนอข่าวในเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์บ่อยๆ ทำให้สถาบันศาสนาได้รับผลกระทบจนอาจนำไปสู่การปฏิรูปสถาบันสงฆ์ เมื่อเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้การสื่อสารออนไลน์แพร่กระจ่ายข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ด้านพระพุทธศาสนาไปอย่างรวดเร็ว จึงอาจก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนาและลดทอนความศรัทธาของผู้รับสารลงได้โดยเฉพาะผู้รับสารที่เป็นคนรุ่นใหม่ กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่รับข่าวสารถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่กำลังเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยสู่อนาคต ที่สำคัญเป็นกลุ่มประชากรที่มีอายุน้อย เป็นกลุ่มคนที่มีความใจร้อนต้องการเห็นผลสำเร็จอย่างรวดเร็วเนื่องจากเชื่อในศักยภาพของตนเองและมีความพร้อมฐานะทางการเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง ด้วยเหตุนี้ คนรุ่นใหม่จึงให้ความสำคัญต่อตัวเองเป็นหลัก ความสนใจในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจึงมีน้อยกว่าคนรุ่นที่ผ่านมาประกอบกับมีสิ่งเร้าทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ให้สนใจและใส่ใจมากกว่าจึงทำให้วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ไม่ได้ผูกพันพับพระพุทธศาสนาอย่างคนไทยในรุ่นก่อนหน้านี้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยสภาพสังคมมีบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป บวกกับการเปิดรับข่าวสารผ่านสื่อที่หลากหลายแขนงจึงทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดีเมื่อได้รับข่าวสารเชิงลบด้านพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีลักษณะมั่นใจในตนเองสูง ต้องการความรวดเร็ว จึงมีโอกาสเป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าวได้ง่ายดังนั้น ในยุคข้อมูลข่าวสารสิ่งสำคัญและมีความจำเป็น คือ การให้ความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการต้องมีความชัดเจน ถูกต้อง ผู้รับสารเกิดความรู้ความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะเดียวกันพระสงฆ์เองจะต้องเป็นผู้ทรงความรู้และเข้าใจหลักการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้เทคโนโลยี

ความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้เทคโนโลยีเกิดจากการนำเสนอรูปแบบใหม่ๆ ทำให้ผู้ฟังหรือผู้ติดตามเกิดความสนใจและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต้องมีองค์ประกอบรูปแบบของการนำเสนอ คือ

(1) **สาร** ควรเรียบเรียงเนื้อหาธรรมะอ้างอิงจากพระไตรปิฎก ให้มีความถูกต้อง ถูกใจ มีความทันสมัย มีประโยชน์สำหรับผู้ฟัง มีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย เหมาะแก่การนำไปประยุกต์ใช้ ไม่ควรใช้ภาษาสูงเกินความสามารถที่ผู้ฟังระดับชาวบ้านเข้าใจ ใช้ภาษาบาลีมากเกินไป ใช้อุปมาที่ไกลตัว และนำเอาเนื้อหาธรรมะไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่อยู่ไกลตัวผู้ฟัง

(2) ผู้สื่อสาร มีความรู้ในพระพุทธศาสนาดี การสื่อสารพุทธธรรมโดดเด่น มีเจตนาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาชัดเจน ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง

(3) ผู้รับสาร การใช้เทคโนโลยีในสื่อออนไลน์ มีทุกเพศ ทุกวัย เพราะเข้าง่าย และรวดเร็ว ไม่มีข้อกำหนดต้องมีการปรับปรุงให้มีความน่าสนใจ

(4) ช่องทาง ควรให้ความสำคัญกับสื่อออนไลน์ เพราะเป็นสื่อที่เข้าง่ายและรวดเร็วสำหรับประชาชน จึงต้องหมั่นปรับปรุง ให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ

(5) การใช้สื่อออนไลน์ทำได้ง่าย รวดเร็ว ควรมีการควบคุมและตรวจสอบเนื้อหาก่อนที่จะไปอัพโหลด

(6) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิธีการนำเสนอรูปแบบ และลักษณะเนื้อหาการใช้สื่อออนไลน์ที่มีผู้เข้าไปกดไลค์ กดแชร์เป็นจำนวนมาก เขามีวิธีการนำเสนอเช่นไร

4) คุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ควรพัฒนา

ประการที่ 1 คือ นอกจากรู้หลักพระพุทธศาสนาดีแล้ว ก็จะต้องรู้สภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคมของโลกว่ามีความเป็นไปอย่างไร จึงจะนำพระพุทธศาสนามาสื่อสารให้เกิดประโยชน์

ประการที่ 2 คือ ตัวสถาบันสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร จะต้องดำรงตนให้เป็นที่ศรัทธา ถูกต้อง และถ้าสามารถดำรงไว้ได้ให้เป็นภาพรวมที่ดีอย่างนี้แล้ว จะเกิดอาการที่ว่าเผยแผ่ธรรมะโดยไม่ต้องพูด อีกประการหนึ่งความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สถาบันพระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคงสามารถที่จะเดินหน้าโดยไม่มีสิ่งใดเป็นอุปสรรค

ประการที่ 3 คือ ถ้ามีความรู้พร้อมแล้วก็รู้จักใช้ระบบการสื่อสารต่างๆ เป็นช่องทางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งในแง่หลักธรรม คือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจในทางที่

บทสรุป

การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นเรื่องจำเป็น เพราะเทคโนโลยีกลายเป็นเครื่องมือสำคัญการทำงานเชิงรุกอย่างหนึ่ง นอกจากเทคโนโลยีจะช่วยทำให้การเผยแผ่ได้อย่างรวดเร็วแล้วยังทำให้เกิดการเผยแผ่ได้อย่างกว้างขวางกว่าในยุคอดีต ประหยัดต้นทุน เวลา และมีความรวดเร็ว แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องตระหนักสำหรับนักเผยแผ่ก็คือ ต้องระมัดระวัง ในการใช้งาน เนื่องจากง่ายต่อการใช้ ไม่มีกรอบจำกัดที่เหมาะสมอาจทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ในพระพุทธศาสนา นำเอาคำสอนไปบิดเบือน หรือเผยแผ่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาย่อมเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็คือ การเตรียมความพร้อมของผู้เผยแผ่ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ควรเตรียมตัวเองให้พร้อมในเรื่องต่อไปนี้ (1) มีความรู้ลุ่มลึกในหลักคำสอนทางศาสนา เป็นพหูสูตร (2) มีความรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ตนเองต้องเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจ (3) มีความสามารถใช้ภาษาร่วมสมัยในการสื่อสารกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (4) มีมนุษย์สัมพันธ์ดี ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ (5) เป็นผู้ประพฤติและดำรงตนเหมาะสมกับสมณภาวะ (6) สามารถใช้สื่อที่หลากหลาย มีช่องทางที่หลายในการเผยแผ่ ทั้งเชิงรับและเชิงรุก และ (7) ปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ก้าวทันต่อความรู้และเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เสมอ (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ เอกสารประกอบการเสวนา: ยุทธวิธีในการเผยแผ่

ศาสนาของพระสงฆ์ยุคปัจจุบัน, 2559) จากอดีตถึงปัจจุบันการเผยแผ่ได้มีวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม การใช้เทคโนโลยีก็คือส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่ผู้เผยแผ่งานพระศาสนาต้องปรับตัวเองให้รู้เท่าทัน เพื่อทำให้การเผยแผ่ได้ประโยชน์มากที่สุด แต่ทั้งนี้พระสงฆ์ที่เป็นผู้เผยแผ่ต้องไม่ลืมอัตลักษณ์อันเป็นพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังคำที่ว่า *"ปุราณ์ นาภินนฺเทยฺย นเว ขนฺติมกุพฺพเย"* ไม่พึงเพลิดเพลินของเก่า ไม่พึงทำความพอใจในของใหม่ (ขุ.สุ. 25/518.)

เอกสารอ้างอิง

ก.เอกสารชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539)**. พระไตรปิฎกแปล ภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ

1. หนังสือ

พระครูโฆษิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ถาฐาน). (2017) **"กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน"**. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์.** กรุงเทพมหานคร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2555). **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมะอินเทรนด์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต).(2557). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ. (2547). **วิพากย์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550).**พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

2. อิเลคทรอนิก

Ritti Janson. (29 สิงหาคม 2560) **เรื่องของฉันท์**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://rittijanson.blogspot.com/2011/05/blog-post_7633.html

ทศพนธ์ นรทัศน์. (2555). เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา. [ออนไลน์] แหล่งที่มา :http:// www.manager.co.th/mwebboard/printComment.aspx

พจนารถ สุพรรณกูล. (29 สิงหาคม 2560) **การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-20-08-27-56

พระไพศาล วิสาโล. (29 สิงหาคม 2560)เทคโนโลยีในทัศนะพระพุทธศาสนา.นิตยสาร CHIP. มีนาคม ปีที่ 10.ฉบับที่ 3. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/columnInterview/chip10.htm

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (28 สิงหาคม 2560) ธรรมโมโลยี ธรรมะที่อยู่ใกล้คุณ.http://xbox360-polsci.blogspot.com/2008/09/blog-post_20.html

3. เอกสารประกอบการสอน

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2559). **เอกสารประกอบการเสวนา: ยุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ยุคปัจจุบัน**, (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์)

4.บทความวิชาการ

จุฑามาศ โรบินสัน. (2560). **แนวทางการสื่อสารพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย,** การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 17

การศึกษาประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลแจนแวนอำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์

THE FUNERAL TRADITION OF STUDY OF JAN VAN PARISH COMMUNITY. SI NARONG DISTRICT SURIN PROVINCE

พระครูโอภาสธรรมภาณ (วิไล ทองอ้ม)
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พระอธิการเวียง กิตฺติวณฺโณ
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพในตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อศึกษาคติธรรมประเพณีการจัดงานศพในตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันผลจากการศึกษาแนวคิดความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความตาย คือกระบวนการจบของชีวิต หมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต แนวคิดเรื่องความตายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทมัวเมาในวัยในชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม และปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุมรรคผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ

ผลจากการศึกษา ประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลแจนแวนพบว่า มีข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย มีประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มีประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ มีประเพณีการบวชหน้าศพและการจูงศพมีประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ และมีประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง อย่างเช่นแต่เดิมนั้นมักนิยมฝังศพไว้ก่อน แต่ปัจจุบันเมื่อตายแล้วมักนิยมทำบุญฌาปนกิจคือเผาให้แล้วเสร็จ ซึ่งแต่ละชุมชนก็จัดงานศพตามฐานะของเจ้าภาพ แต่ในขั้นตอนพิธีการต่างๆ ชุมชนก็ยังยึดถือเอาประเพณีและข้อปฏิบัติที่ทำสืบ ๆ ต่อกันมา ตามความเชื่อดั้งเดิมบวกกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีงานศพในชุมชนตำบลแจนแวน พบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คติธรรมต่างๆ ที่พบ ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที ทำให้ลูกหลานได้มาดูแลปรนนิบัติรับใช้ ให้กำลังใจแก่คนป่วย และคติธรรมเตือนใจรู้เท่าทันในขันธ์ 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คติธรรม คือ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าบุญกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ ทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในโลกหน้าที่ดี เป็นการตอบแทนพระคุณท่าน หลักไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ประเพณีการสวดศพได้คติธรรมคือการอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวช

หน้าศพและจูงศพได้คติธรรมคือความกตัญญูรู้คุณ การสร้างอริยทรัพย์คือคุณความดีต่างๆ ประเพณีการเผาศพได้คติธรรม คือสัจธรรมของชีวิตได้แก่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกัน และประเพณีการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย คือคติธรรมเรื่อง ขันธ์ 5 และอริยทรัพย์ เป็นการสอนคนเป็นว่าร่างกายนี้ประกอบด้วยธาตุ 4 หรือ มาจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นธาตุเล็กในธาตุใหญ่ ในวาระสุดท้ายก็ไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดังเดิม คือ การคืนสู่ ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำด้วยอังคาร และเถ้าถ่านที่เหลือไปลอยน้ำ ส่วนธาตุลม ก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ มนุษย์ก็ไม่ลืมตัว ไม่เหย่อหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่น แม้แต่ทรัพย์สมบัติที่แสวงหาไว้ก็ไม่สามารถติดตามตนเองไปได้ มีแต่อริยทรัพย์คือบุญกุศลคุณงามความดีเท่านั้นที่ติดตามไปเป็นที่พึ่งได้

ABSTRACT

This thesis is studying the cremation ceremony tradition of Jan Van Sub-District community, Si Narong District, Surin Province, and analytical studying Dhamma riddles appearing in cremation ceremony of Jan Van Sub-District community, Si Narong District, Surin Province.

The result of studying the concept of death and cremation tradition appeared in Theravada Buddhist scripture is that death is a process of life finishing i.e. dying, the end of life. In Theravada Buddhism, the concept of death is considered to be natural to life process, but the essential of death makes us to cultivate good things in life. It can be the equipment to teach Dhamma and to exert Dhamma practice to achieve the Buddhist goal. The tradition of cremation ceremony appeared in Theravada Buddhist scripture is that in the Buddha’s time, there was cremation ceremony only for very important persons such as the Buddha, the Buddha’s father, and some Bhikkhus. For the general people, there would be simple immediately ceremony such as burning, burying, leaving for animal’s food, and floating in the river.

The result of studying the cremation tradition in Jan Van Sub-District community which are Kuy or Suay people found that there are practices concerning traditions such as the practical norms to the dying persons, the practice to the dead bodies, the practice of cremation liturgy, the practice of cremation ordination, the leading dead body to cremation hall, the practice in cremation, collecting the bone ashes, and merit making in dedication to the dead. At present, there are some changes on the cremation ceremony tradition. In the former time, the dead bodies would be berried before burning, but at the present time, would make merit and burn in a few days later which is influenced by the tradition of the central part of Thailand. However, majority of members of the community still conform strongly to their belief and norms in merit making in dedication to the dead.

The result of analytical studying Dhamma riddles appearing in cremation ceremony of Janvan Sub-District community found that the traditional funerals reflect the value of life epitomizes found in the funeral rites as they do when a patient is near death epitomizes Gratitude. Make their children attend serve. Encouragement to the sick Morale and remind knowingly Khan epitomizes five traditional treats the body as a charity dedicated to the

deceased. I believe that charity devoted to children. The deaths have occurred in previous good. In return grace Trinity is essentially meaningless, soulless, all cells have a traditional funeral prayer epitomizes the dedication of charity. The generous to each other Heritage Funeral Home ordination bodies and trailers that morale is very grateful to you. Creating excellent property is a great place. He epitomizes the tradition of cremation Alas, such is the truth of life, every cell in a soulless as a precaution. Respect each other The tradition of philanthropy and dedication to the bones of the dead. Khan was about five, and epitomizes excellent property. It teaches people that The body is composed of four elements or four elements of earth, water, wind is to fire as part of nature. That is a major element in In the end, It included the return to nature. This is called a return to nature, as was the return fire by burning back to Earth by embedding back into the water by Tuesday. Ashes and left to drift in the wind, it floats in space already. Considering that: Humans do not forget Not arrogance Above all, hold that big. Even the pursuit of wealth, it is not possible to keep track of their own. But excellent property is merit, virtue is the only track to have nascent. Water Wind Fire, which is part of nature. That is a major element in In the end, It included the return to nature. This is called a return to nature, as was the return fire by burning back to Earth by embedding back into the water by Tuesday. Ashes and left to drift in the wind, it floats in space already. Considering that: Humans do not forget Not arrogance Above all, hold that big. Even the pursuit of wealth, it is not possible to keep track of their own. But excellent property is merit, virtue is the only track to have nascent. Water Wind Fire, which is part of nature. That is a major element in In the end, It included the return to nature. This is called a return to nature, as was the return fire by burning back to Earth by embedding back into the water by Tuesday. Ashes and left to drift in the wind, it floats in space already. Considering that: Humans do not forget Not arrogance Above all, hold that big. Even the pursuit of wealth, it is not possible to keep track of their own. But excellent property is merit, virtue is the only track to have nascent. It floats in space already. Considering that: Humans do not forget Not arrogance Above all, hold that big. Even the pursuit of wealth, it is not possible to keep track of their own. But excellent property is merit, virtue is the only track to have nascent. It floats in space already. Considering that: Humans do not forget Not arrogance Above all, hold that big. Even the pursuit of wealth, it is not possible to keep track of their own. But excellent property is merit, virtue is the only track to have nascent.

บทนำ

สุรินทร์เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นมีกลุ่มชน 3 กลุ่มใหญ่ อาศัยอยู่รวมกัน คือ ลาว เขมร และกูย แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมที่ต่างกันมารวมอยู่ในถิ่นเดียวกัน ซึ่งมีวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองและเมื่อมาอยู่รวมกันเกิดมีการผสมผสานเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ มีประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณหลาย ๆ ประเพณีที่นับถือปฏิบัติมาตลอด รวมทั้งประเพณีงานศพ ซึ่งการเป็นชุมชนที่สืบสายเลือดต่อกันมายาวนานเป็นเหตุให้มีความสามัคคีในการร่วมจัดพิธีกรรมทาง

ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม อาทิ ร่วมกันช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพ ที่จัดขึ้นในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นเหตุให้งานศพในชุมชนนิยมตั้งศพทำพิธีในบ้าน จะย้ายศพออกมาตั้งนอกบ้านก่อนวันนำไปทำพิธีเผาเพียงวันเดียว ต่างกับพิธีกรรมในเมืองหลวงที่นิยมตั้งศพทำพิธีที่วัดซึ่งเจ้าภาพ ญาติหรือแขกงานศพจะไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในเวลาค่ำ งานศพมีกลุ่มประเด็นที่เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม คือ ความเชื่อ พิธีกรรม และการจัดการ รูปแบบการจัดการงานศพแต่ละชุมชนย่อมมีความเชื่อที่หลากหลาย และส่งผลถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้น เช่น มีความเชื่อว่าตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ก็จะจัดหาปราสาทที่สวยงาม และอุทิศให้กับผู้ล่วงลับ มีพิธีกรรมอุทิศทรัพย์สมบัติมากมายให้แก่ ผู้ล่วงลับที่จะต้องนำไปใช้ในโลกหน้า มีการจัดการให้ส่วนประกอบของปราสาทถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ในชุมชน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ หรือผ้าเต้นประกอบเป็นตัวปราสาท เมื่อเสร็จพิธีก็บริจาคให้เป็นสาธารณะประโยชน์แก่วัด หรือโรงเรียนต่อไป ใช้ดอกไม้แห้งแทนดอกไม้สดที่เป็นงานฝีมือของกลุ่มแม่บ้านในชุมชน ซึ่งล้วนเกิดจากการจัดการของผู้นำในชุมชน และผู้นำทางศาสนาร่วมกันกำหนดแนวทางที่สมเหตุสมผลไปตามยุคสมัยและความเชื่อที่เปลี่ยนไป (บุญยัง หมั่นดี, 2540 : 12)

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมประเพณีเกี่ยวกับงานศพของชาวบ้านจะเน้นความเรียบง่าย การแสดงความสุภาพต่อผู้ตาย และมีความคล้ายคลึงกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ หรือความแตกต่างทางสังคมในหมู่บ้าน และพิธีกรรมประเพณีงานศพจะเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่มาช่วยงาน ทำอาหาร แบกหามศพ อยู่เป็นเพื่อนจนกระทั่งเสร็จพิธีโดยมิต้องออกปากขอร้อง หรือแจกการ์ดเชิญ พิธีศพของชาวบ้านที่มีฐานะร่ำรวยหรือยากจนจนมิได้แตกต่างกันมากนัก แต่พิธีศพที่เราเห็นในปัจจุบันเน้นให้เห็นความเหลื่อมล้ำ ความหรูหรา ฟุ่มเฟือยในการจัดงาน เนื่องจากเจ้าภาพเตรียมเฉพาะเงินค่าใช้จ่ายเท่านั้น แรงงานต่าง ๆ ในพิธีล้วนแต่เป็นการจ้างวาน หรือ วัดจัดหาทั้งสิ้น ญาติมิตรแทบมิได้มีส่วนช่วยงานใด ๆ เลย งานศพในลักษณะของธุรกิจสมัยใหม่ แขกที่ได้รับเชิญจะมาตามมารยาท ผิดกับสังคมเดิมที่ถือว่าการไปช่วยงานศพเป็นกุศล เป็นการปลงเพื่อแสดงฐานะและเกียรติยศของเจ้าภาพ ทำให้พิธีศพที่เน้นความใหญ่โตของงาน เพื่อแสดงฐานะและเกียรติยศของเจ้าภาพ ทำให้พิธีในปัจจุบันจึงสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำพิธีศพที่ชนชั้นกลางเลียนแบบขุนนาง ชนชั้นสูง และอิทธิพลนี้แพร่หลายไปทั่ว ๆ วัดต่าง ๆ ในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยอีกด้วย (ปราณี วงษ์เทศ, 2534 : 56)

ความหมายทางสังคมที่พิธีกรรมประเพณีงานศพเคยมีต่อญาติมิตร และชุมชนที่เคยร่วมจัดการกับพิธีกรรมประเพณีงานศพตั้งแต่การอาบน้ำศพ จนถึงพิธีเผา ได้เปลี่ยนหน้าที่เป็นของสัปเหร่อ หรือนักวิชาชีพ หรือพ่อค้าที่เข้ามาจัดการธุรกิจเกี่ยวกับคนตายโดยเฉพาะไป ชุมชนจึงสูญเสียอำนาจในการจัดการเรื่องความตายของญาติมิตรให้ตกอยู่ในอำนาจของผู้อื่นไป พิธีกรรมที่เน้นความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ ความร่วมมือ และความสมถะเรียบง่ายของชีวิตชาวบ้าน กำลังปรับเปลี่ยนไปตามอย่างพิธีกรรมที่เน้นความมีหน้ามีตา สถานภาพของชนชั้น ความหรูหราฟุ่มเฟือยและความห่างเหินของผู้ตายกับลูกหลานญาติมิตร ที่จะได้สัมผัสใกล้ชิดและตอบแทนบุญคุณด้วยความรักใคร่เป็นครั้งสุดท้ายโดยเอาแบบคนชั้นสูงในกรุงเทพมหานคร และเอาอย่างความเจริญทันสมัยที่แม้จะมีคุณประโยชน์มากมาย แต่ก็ต้องทดแทนด้วยการสูญเสียความเป็นมนุษย์ที่ลืมตนว่าที่จริงแล้วมิได้มีความแตกต่างจากสัตว์ที่มีการเกิดและการตายไม่ได้เลย แต่ทว่าน่าเสียดายที่ปัจจุบันค่านิยมของคนไทยรุ่นใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากความต้องการทางวัตถุ และความเจริญทางเทคโนโลยี ซึ่งจะต่างกับคนไทยในสังคมส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจในเรื่องความเชื่อ โดยได้ถูกนำไปใช้ในการควบคุมทางสังคม ทำให้เชื่อกลายเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันความเชื่อมีส่วนในการที่จะสร้างโลกทัศน์ของบุคคล และเป็นกลไกในการควบคุมทางสังคมให้คนในสังคมยอมรับและปฏิบัติตามโดยปราศจากเงื่อนไข โดยมีสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนทำหน้าที่ในการถ่ายทอด (จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์, 2533)

ดังนั้นพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาถึงประเพณีการจัดงานศพจะต้องกระทำภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษาเช่นนี้จะทำให้สามารถเข้าใจในประเพณีและพิธีกรรมงานศพของชาวบ้านมี

สัญลักษณ์แฝงปริศนาธรรมไว้ให้ผู้คนที่เข้าร่วมพิธีได้คิดพิจารณาและเป็นคำสอนที่ไม่จำเป็นต้องพูดกล่าวเป็นคำสอน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเพณีการจัดงานศพ : กรณีศึกษา ตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อจักได้นำองค์ความรู้อันเกิดจากการศึกษามาเผยแพร่สู่ประชาชนผู้สนใจต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพในตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาคติธรรมประเพณีการจัดงานศพในตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้อง คือจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) หรือเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นจากการศึกษาเอกสารเป็นหลัก

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการเพื่อเข้าถึงข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1) **การสัมภาษณ์เชิงลึก** (In depth Interviews) โดยการสัมภาษณ์พระสงฆ์เถระปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชน สัปเหร่อ มรรคนายก และผู้นำในชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์

2) **การสังเกต** (Observe) เป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพของชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ แล้วบันทึกขั้นตอนในการจัดพิธีกรรมฌาปนกิจศพนั้นโดยละเอียดเมื่อผ่านกระบวนการขั้นรวบรวมข้อมูลทุกส่วนแล้ว ผู้วิจัยจะได้ทำการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่จะทำการศึกษา รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม 2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพ : ของชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ มาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ 3) เขียนรายงานการวิจัย สรุปผล และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การศึกษาประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ คือ แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 3 ตอน (วาโร เพ็งสวัสดิ์. 2546) ดังนี้ 1.ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (สำหรับบรรพชิต) 2. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (สำหรับฆราวาส) 3. เรื่องที่สัมภาษณ์ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เชิงบรรยายสรุป ทั้ง 3 ตอน

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

จากการศึกษาประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ ทำให้ทราบเกี่ยวกับแนวคิดความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประเพณีการ

จัดงานศพของชุมชนตำบลแจนแวน และคติธรรมจากประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลแจนแวนตามลำดับดังนี้

ผลจากการศึกษาแนวคิดความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความตาย คือกระบวนการจบของชีวิต หมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต แนวคิดเรื่องความตายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทมัวเมาในวัยในชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมและปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุมรรคผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ

ผลจากการศึกษา ประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลแจนแวนพบว่า มีข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย มีประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มี ประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ มีประเพณีการบวชหน้าศพและการจูงศพ มีประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ และมีประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง อย่างเช่นแต่เดิมนั้นมักนิยมฝังศพไว้ก่อน แต่ปัจจุบันเมื่อตายแล้วมักนิยมทำบุญฌาปนกิจคือเผาให้แล้วเสร็จ ซึ่งแต่ละชุมชนก็จัดงานศพตามฐานะของเจ้าภาพ แต่ในขั้นตอนพิธีการต่างๆ ชุมชนก็ยังยึดถือเอาประเพณีและข้อปฏิบัติที่ทำสืบ ๆ ต่อกันมา ตามความเชื่อดั้งเดิมบวกกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีงานศพในชุมชนตำบลแจนแวนพบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คติธรรมต่างๆ ที่พบ ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที ทำให้ลูกหลานได้มาดูแลปรนนิบัติรับใช้ ให้กำลังใจแก่คนป่วย และคติธรรมเตือนใจรู้เท่าทันในขันธ์ 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คติธรรม คือ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าบุญกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ ทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในโลกหน้าที่ดี เป็นการตอบแทนพระคุณท่าน หลักไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ประเพณีการสวดศพได้คติธรรมคือการอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชหน้าศพและจูงศพได้คติธรรมคือความกตัญญูรู้คุณ การสร้างอริยทรัพย์คือคุณความดีต่างๆ ประเพณีการเผาศพได้คติธรรม คือสัจธรรมของชีวิตได้แก่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกัน และประเพณีการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย คือคติธรรมเรื่อง ขันธ์ 5 และอริยทรัพย์ เป็นการสอนคนเป็นว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยธาตุ 4 หรือ มาจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นธาตุเล็กในธาตุใหญ่ ในวาระสุดท้าย ก็ไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดังเดิม คือ การคืนสู่ ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำด้วยอังคาร และเถ้าถ่านที่เหลือไปลอยน้ำ ส่วนธาตุลม ก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ มนุษย์ก็ไม่ลืมตัว ไม่เหยอหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่น แม้แต่ทรัพย์สมบัติที่แสวงหาไว้ก็ไม่สามารถติดตามตนเองไปได้ มีแต่อริยทรัพย์คือบุญกุศลคุณงามความดีเท่านั้นที่ติดตามไปเป็นที่พึ่งได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลแจนแวน อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ และสรุปประเด็นเนื้อหาจากข้างต้นมาเป็นลำดับจึงมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยในครั้งนี้ และครั้งต่อไปควรจะศึกษาเรื่องเหล่านี้ด้วยเพราะเป็นตัวแปรที่สำคัญ คือ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยเชิงนโยบาย

ผู้นำชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการวัด และผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทในการจัดกิจกรรมชุมชน ควรนำไปเป็นคู่มือการศึกษาในชุมชน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศาสนาจารีต ประเพณีกับวิถีชุมชนไปในรูปแบบเดียวกัน

๑. ผู้นำทางศาสนา ควรมีนโยบายชัดเจนเป็นเสาหลัก โดยปฏิรูปพิธีกรรมกับหลักศาสนาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติเข้ากับวิถีชุมชนปัจจุบัน ผู้นำทางศาสนาอ่อนแอลง พิธีกรรมทางศาสนายกให้เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการวัดกำหนดงานเอง ทั้งผิดทั้งถูก ควรร่วมมือกันจัดระเบียบพิธีกรรมนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องและตรงกัน

๒. การปรับปรุงกิจกรรมด้านต่าง ๆ ต้องสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในการจัดงานสอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และเศรษฐกิจครอบครัวโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง และเลี้ยงกินกันพอประมาณ

๓. บทบาทของผู้นำทางพิธีกรรมโดยเฉพาะผู้อาวุโสและพระสงฆ์ควรเข้ามามีบทบาทการกำหนดทิศทางการจัดงานทุกขั้นตอนให้เหมาะสมกับประเพณีไทย ให้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลัก เวลาประกอบพิธีคนที่อยู่ในงานควรให้ความร่วมมือแสดงความเคารพหยุดกิจกรรมอื่น ๆ ไว้ก่อน เมื่อเสร็จกิจกรรมทางศาสนาแล้วค่อยดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไป

๔. ผู้นำทางพิธีกรรมควรพัฒนาตนเองให้ทันสมัยต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความคิดของคนรุ่นใหม่ เช่น การสวด การเทศน์ต้องกำหนดเวลา จัดลำดับการเทศน์ การสอนโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง สร้างแรงจูงใจนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ ฟังง่าย ๆ เข้าใจถูกต้อง ไม่ควรยึดอานิสงส์เป็นหลักแต่ยกขึ้นประกอบได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญฌาปนกิจศพของภาคอีสานกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ว่ามีส่วนใดบ้างที่เหมือนและต่างกัน ปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญฌาปนกิจศพของชุมชนในอดีตกับปัจจุบันว่า มีส่วนใดบ้าง ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน และมีเหตุปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

3. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี อาจมีความคิดที่ต่างไปจากชุมชนอื่น จึงควรมีการศึกษากรณีชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ว่ามีประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์. **แนวความคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2533.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **คติชาวบ้าน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒมหาสารคาม, 2530.

ฉลาดชาย รมิตตานนท์. **ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2537.

ชลิต ชัยครรชิต. **ประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับการตาย**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526.

ณรงค์ เส็งประชา. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2531.

บุญชม ศรีสะอาด. **วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น. 2545.

พีรเดช ฐิตเตโช, พระมหา (กิตติเจริญพรงาม). “การฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีงานศพในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**.

สาขาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. **การวิจัยในชั้นเรียน.** กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น. 2546.

สีวิกา จรัญแสงเพชร. “สาระทางการศึกษาในพิธีกรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าเมี้ยน (เย้า)”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.

ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแผ่ประเพณีโคมลอย ของชุมชนชาวพุทธ ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

AN ANALYSIS STUDY OF CONSERVATION PRESERVE AND PROPAGATE TRADITIONS OF BUDDHIST COMMUNITY IN SUB – DISTRICT BA DISTRICT THATOOM SURIN PROVINCE

พระพงศ์ตระกูล พนฺธมุตฺโต (นิมารัมย์)
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ
พระอธิการเวียง กิตฺติวณฺโณ
พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ (เกิดสบาย)
อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีโคมลอย ลักษณะที่โดดเด่นของประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญภายในท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีโคมลอยของชาวพุทธ ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ สืบสานและเผยแผ่ประเพณีโคมลอยของชาวพุทธ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางการอนุรักษ์ สืบสานและเผยแผ่ประเพณีโคมลอยของชาวพุทธ ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีแนวทางในการอนุรักษ์ คือ (1) คนในท้องถิ่นมีความตระหนักในการมีส่วนร่วมของประเพณี ที่มีพื้นฐานการใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นในการประดิษฐ์โคมลอยด้วยความตระหนักรู้ในเรื่องของวิธีการทำโคมลอยในอดีตอย่างชัดเจน (2) คนในท้องถิ่นทราบถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะด้านที่ประยุกต์ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นให้เกิดเป็นโคมลอยจนกลายเป็นประเพณีภายในท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ (3) ผู้นำในท้องถิ่นให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์ประเพณีโคมลอย มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์โคมลอยในสมัยโบราณเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์ ตามหลักการและความเชื่อที่มีอยู่ มีแนวทางในการสืบสาน คือ (1) ภายในท้องถิ่นมีการจัดงานประเพณีโคมลอยขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี (2) ภายในท้องถิ่นให้ความสนใจเกี่ยวกับการทำโคมลอยและหลักการความเชื่อความเป็นมาของประเพณีอันดีงามในท้องถิ่น และสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับลูกหลานเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีในด้านการสืบสานประเพณีโคมลอย (3) ภายในท้องถิ่นมีการปลูกฝังหลักในการปฏิบัติขั้นตอน วิธีการจัดประเพณีโคมลอยให้กับคนรุ่นหลังได้ทราบถึงความสำคัญในการสืบสานประเพณีโคมลอยอย่างชัดเจนมีแนวทางในการเผยแผ่ คือ (1) มีการประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีโคมลอยโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในท้องถิ่น (2) มีการนำหลักการแนวคิดและความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อนำแนวคิดและความเชื่อนั้นบอกต่อสู่บุคคลภายนอก (3) ความงดงามในจารีตและหลักปฏิบัติภายในท้องถิ่นจัดเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และความดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ที่ค่อนข้างจะโดดเด่นได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ:ประเพณีโคมลอย, ชุมชนชาวพุทธ ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

Abstract

This thesis is aimed to study thehistory of floating lanterns tradition the kind understanding of tradition to be identity important in local especially the Buddhist floating lanterns tradition Ba Sub-District, Tha tum District, Surin Province in order to reserve continued and broadcast the Buddhist floating lanterns tradition this thesis is qualitative research collecting the data from the field the result found that:

The way to reserve continue and broadcast the Buddhist floating lanterns tradition Ba Sub-District, Tha tum District, Surin Province, has the road to reserve is (1) people in the local has recognized in participant of the tradition to have basis of using the raw material in the local for artificial of floating lanterns by recognize knowing in the method of making floating lanterns in the past as clear (2) people in the local know the identity and identities only part to apply using the raw material in the local to occur the floating lanterns until become the tradition in the local to deserve of reserve (3) The head of village give significant the part of reserve floating lanterns tradition have activity to related artificial floating lanterns in the past to build the knowledge and understanding in the part of reserving floating lanterns along the principle and faith to have in the way of continue is (1) in the local has been organized an event floating lanterns tradition up as continue every year (2) In the local is interested with making floating lanterns and principle faith history of the good tradition of the local and build the knowledge to child for feedback important of tradition in the part of continue floating lanterns tradition (3) in the local has cultivated principal in practicing, step, method set the floating tradition to new generation to know the important in reserving floating lanterns obviously.

Keywords:lanterns tradition, Buddhist community in Ba sub–district districtthatoomsurin province

บทนำ

ประเพณีโคมลอยสันนิษฐานว่าเดิมเป็นพิธีของพราหมณ์ เพื่อบูชา พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม เมื่อคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาจึงรับพิธีชักโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระจุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลอยโคมบูชา พระพุทธบาท ณ หาดทรายแม่นัมมทานที หรือแม่น้ำเนรพุททา ในปัจจุบันของประเทศอินเดีย เมื่อพระอาทิตย์ย้ายเข้าราศีพฤศจิก และพระจันทร์เดินเข้าร่วมดาวฤกษ์วิสาขะ เมื่อใดให้ยกเสาโคมในวันนั้น กำหนดการนี้ตรงกับเดือนสิบสอง หรือเดือนยี่ โคมบูชานี้เมื่อบูชาครบกำหนดวันแล้วก็จะเอาโคมไฟไปลอยน้ำ เรียกว่า ทีปะวาลีพิธีบูชาไฟในวันเพ็ญเดือนสิบสองของชาวชมพูทวีปถือว่าเป็นงานสำคัญ แสดงให้เห็นถึงการนำโคมมาถวายให้แก่พระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความสว่างไสว โดยมีคติแฝงเปรียบความสว่างของโคมกับปัญญาญาณที่เกิดของผู้ปฏิบัติ(สำนักศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 26) โคมลอยนั้นในอดีตถือเป็นเครื่องหมายที่ใช้แสดงออกถึงการเป็นพุทธบูชา ที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธศาสนา ยังมีความเชื่อว่าการปล่อยโคมลอยนั้นจะให้หมดเคราะห์หมดโศก เรื่องราวร้ายๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ให้พ้นออกไปจากตัว ถือว่าเป็นการบูชาบรรพบุรุษแสดงความกตัญญูกตเวที และช่วยส่งเสริมค้ำจุนดวงชะตาชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง สูงขึ้นไป เหมือนโคมลอยที่ลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า ปัจจุบันนั้นโคมลอยได้ถูกนำมาเป็น เครื่องใช้ที่ใช้ปล่อยในงานต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา งานบุญสำคัญต่างๆ หรือแม้แต่โอกาสสำคัญต่างๆ จากประชาชนชาวไทยและชาวต่างชาติทั่วไป เนื่องจากความงดงามของแสงเทียนของโคมลอยที่ส่องสว่างในยามค่ำคืนบน ท้องฟ้า

นั้นสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่พบเห็น และผู้ปล่อยจนทำให้โคมลอย เป็นศิลปวัฒนธรรมใหม่ที่ได้รับความนิยมมากขึ้น และมีความเชื่ออีกว่า เมื่อถวายโคมชาติหน้าเกิดมาจะมีสติปัญญาดีเนื่องจากแสงสว่างเป็นแสงที่ส่องเข้าไปยังความมืดเปรียบเสมือนปัญญาที่จะสามารถพิจารณาเห็น

การสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เป็นกิจกรรมของมนุษย์ และเป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัด ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และ ร่วมกันใช้อยู่ในหมู่พวกของตน ส่วนหนึ่งสามารถแสดงออกผ่าน ดนตรี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม การละคร และภาพยนตร์ บางครั้งอาจมีผู้กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ เรื่องที่ว่าด้วยการบริโภค และสินค้าบริโภค เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมนิยม

ผู้วิจัยมีความสนใจจะทำเรื่องประเพณีโคมลอยของชาวพุทธตำบลบะอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ซึ่งมีพื้นฐานในการประดิษฐ์โคมลอยจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และเป็นการผนวกรวมตัวกันระหว่างสังคมที่มีการรวมตัวกันเป็นชุมชนในท้องถิ่น มีบรรพบุรุษเป็นชนเผ่าเขมร ส่วย ลาว และไทยโคราชรวมตัวกันในลักษณะของสังคมชุมชนท้องถิ่น จนเกิดเป็นประเพณีโคมลอย โดยมีคำเรียกในภาษาท้องถิ่น ในแต่ละกลุ่มชนแตกต่างกันออกไป คือชนเผ่าเขมรเรียกว่า “โกม” หรือ “โคม” ชนเผ่าส่วยเรียกว่า “โขม” หรือ “โคม” ยังไม่เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องหาแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานและเผยแพร่ประเพณีโคมลอยดังกล่าวนี้เพิ่มเติม เพื่อเป็นการสืบสานความงดงามของประเพณีในท้องถิ่น คือประเพณีโคมลอย ให้เกิดความยั่งยืนด้านวัฒนธรรมประเพณีอันงดงามนี้ให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับของประเพณี โคมลอยของชาวพุทธ
2. เพื่อศึกษาประเพณี โคมลอยของชุมชนชาวพุทธตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแผ่ประเพณีโคมลอยของชุมชนชาวพุทธตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์สืบสานและเผยแพร่ประเพณีโคมลอยของชาวพุทธตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง ใช้ลักษณะการเก็บข้อมูลเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1ขั้นตอนการศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัย (ได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับประเพณีในท้องถิ่น เพื่อลำดับความสำคัญก่อนหลัง-

2ขั้นกำหนดประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญ บุคลากร (ทางการศึกษาผู้นำชุมชน และบุคคลที่อยู่ภายในชุมชนที่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับประเพณีโคมลอย โดยการเลือกสุ่มแบบเจาะจง

3ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้มีการแสดงทรรศนะเกี่ยวกับประเพณี (โคมลอยของชุมชนชาวพุทธตำบลบะอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ได้อย่างอิสระ

4ขั้นตอนการตรวจสอบเครื่องมือวิจ ไย โดยการนำเอาเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ปรึกษาต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบด้านโครงสร้างในเนื้อหาที่อยู่ภายในหัวข้อสัมภาษณ์ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริงในภาคสนาม

5ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และหนังสือที่มีความจำเป ในเกี่ยวกับข้อมูลของโคมลอยและประเพณีโคมลอย จากหอสมุดแห่งชาติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนด้วยตนเอง

6ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและหนังสือที่มีความจำเป็นเกี่ยวกับข้อมูล (ของโคมลอยและประเพณีโคมลอยมาประมวลและวิเคราะห์ผนวกกับการสัมภาษณ์วิเคราะห์เรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพนี้ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ โดยมุ่งตอบประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

7ข้อเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงมาเป็นความตามเนื้อหารวบรวมด้วยการจัด (ระเบียบข้อความในการเขียนรายงานการวิจัย ให้ตรงตามวัตถุประสงค์

ประเพณี ”โคมลอย“

โคมลอย ที่คนท้องถิ่นส่วนใหญ่เรียกติดปากว่า ว่าว สามารถแบ่งย่อยได้สองประเภทได้แก่ โคมลอยกลางวัน กับ โคมลอยกลางคืน นอกจากนี้ยังมีโคมแขวน ที่จัดเป็น โคมอีกชนิดเช่นกันเพียงแต่ใช้แขวนตามบ้านเรือนไม่ได้ใช้ลอยโดยโคมที่ใช้ลอยกลางวันนั้น จะใช้กระดาษที่มีสีสันจำนวนหลายสิบแผ่นในการทำ เพื่อให้เห็นในระยะทางไกลแม้จะอยู่บนท้องฟ้า จะมีการตกแต่งด้วยการใส่หาง หรือขณะที่ทำการปล่อยมักใส่ลูกเล่นต่างๆเข้าไปด้วย เช่น ใส่ประทัด ควันสีเครื่องบินเล็ก ตุ๊กตากระโดดร่ม เป็นต้น บางท้องที่นิยมใส่เงินลอยขึ้นไปอีกด้วย วิธีการปล่อยจะต้องใช้การรมควันให้เต็มโคม เมื่อได้ที่แล้วจึงปล่อย อีกนัยหนึ่งสมัยโบราณเมื่อเกิดสงครามก็จะ ใช้ลอยโคมใช้โจมตีข้าศึก โดยการนำดินไฟใส่เข้าไปในโคมลอย แล้วจุดธูปปักลงในหม้อดินไฟเมื่อโคมลอยไปยังเมืองข้าศึกพอดีกับธูปที่กำลังไหม้ลงมายังหม้อดินปืนไฟ หม้อก็จะระเบิดขึ้นมาเผากระดาษโคม และจึงกลายเป็นลูกไฟตกลงเผาผลาญบ้านเรือนข้าศึกนั้น (นันทพล จั่นเงิน, 2542 : 11) ต่อมามีการปรับเปลี่ยนเป็นการเล่นรื่นเริงในงานประเพณีต่างๆ ที่เน้นความสนุกสนานและความสวยงามของไฟจากโคมเป็นสำคัญ งานบุญนอกจากจะมีการปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์มหาชาติตามวัดวาอารามต่างๆ แล้ว ยังมีการประดับตกแต่งวัด บ้านเรือน และถนนหนทางด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ทางมะพร้าว ดอกไม้ ตุงช่อประทีป และชักโคมแบบต่าง ๆ ขึ้นเป็นพุทธบูชา มีการแห่ โคมทองพร้อมกับมีการจุดถ้วยประทีป เพื่อบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งการจุดโคมไฟ ประดับตกแต่งตามวัดวาอาราม ดังนั้นว่าวหรือโคมลอยที่ปล่อยขึ้นไปถ้าไปตกในบ้านใครบ้านนั้นต้องจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อล้างเสนียดจัญไรทั้งปวงออกไป นอกจากนี้ ยังถือกันว่าเป็นการทำเพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเพื่อความสนุกสนาน สร้างความสามัคคีกันในหมู่บ้านอีกด้วย

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์สืบสานและเผยแผ่ประเพณีโคมลอยของชาวพุทธ“ นั้นเป็นการรวบรวมแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานและเผยแผ่ประเพณีโคมลอย ”ตำบลบะอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ถูกผนวกรวมเข้ากับความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีโคมลอยรวมถึงการเผยแผ่ ของชาวพุทธในเขตตำบลบะอำเภอท่าตูม ”ประเพณีโคมลอย“ ด้านคือ3 จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้และได้พิจารณาออกเป็น

นำเสนอเรื่องความเป็นมาและความสำคัญที่มีผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงของประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยเฉพาะประเพณีโคมลอยของชุมชนชาวพุทธ

1) ผู้วิจัยเสนอความเป็นมาโดยยกเอาเรื่องราวที่เกี่ยวกับประเพณีโคมลอยที่มีอยู่ในอดีตตามหลักการความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ โดยมีความเชื่อที่ว่าเป็นการสักการะพระบรมสารีริกธาตุ พระเกตุแก้วจุฬามณีที่อยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

2) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นว่าการลอยโคมนั้นเป็นการลอยความทุกข์และสิ่งไม่ดีออกจากตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน

3) อธิบายให้เห็นถึงความเป็นไปในการรวมตัวของสังคมในท้องถิ่น ที่มีวัดและประเพณีในระดับท้องถิ่นเป็นตัวกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชนได้อย่างชัดเจน

4) อธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่น อันมีผลกระทบโดยตรงกับการจัดประเพณีโคมลอย

5) ทราบถึงคำเรียกชื่อโคมลอยในท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะคำเรียกที่แตกต่างกันแต่ให้ความหมายเดียวกันนั่นคือ ชนเผ่าเขมรเรียกว่า “โกม” หรือ “โคม” ชนเผ่าส่วยเรียกว่า “โขม” หรือ “โคม”

นำเสนอเรื่องการจัดประเพณีโคมลอยของชาวพุทธในเขตตำบลบะอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1) ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทของชุมชนตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เกี่ยวกับประเพณีโคมลอย

2) ผู้วิจัยอธิบายให้เห็นถึงการอยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคมท้องถิ่น ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน ที่เกี่ยวกับประเพณีโคมลอย

3) ชุมชนตำบลบะอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์มีแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีเนื่องในวันออกพรรษาไปพร้อมพร้อมกับการทำบุญ ตักบาตรเทโวโรหณะ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในประเพณีโคมลอย

4) ผู้วิจัยสรุปความหมายของคำว่า “โคมลอย” ตามทัศนะของคนในท้องถิ่น ชุมชนตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ว่าหมายถึง การประดิษฐ์โคมลมและโคมไฟขึ้นลอยสู่ท้องฟ้าโดยมีวัตถุประสงค์ตามความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างชัดเจน ในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับวัน 15 ค่ำเดือน 11 ของทุกปี

5) ผู้วิจัยได้นำเสนอลักษณะการจัดกิจกรรมประเพณีรวมถึงขั้นตอนและวิธีการการทำโคมลอยของชุมชนตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

6) ลักษณะของประเพณีโคมลอย ของชาวพุทธในชุมชนตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น คือ (1) ความเป็นมาของประเพณีโคมลอย (2) การก่อกำเนิดโคมลอย (3) พัฒนาการของโคมลอย

7) ผู้วิจัยแบ่งประเภทของโคมลอยออกเป็น 2 ชนิด คือ (1) โคมที่ใช้บ่อยในเวลากลางวัน เรียกว่า “โคมลม” (2) โคมที่ใช้ปล่อยในเวลากลางคืน เรียกว่า “โคมไฟ”

8) จุดมุ่งหมายของการปล่อยโคมลอย ผู้วิจัย ได้อธิบายออกเป็น 3 ประเด็น คือ (1) ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา (2) ช่วยนำเอาเคราะห์ร้ายภัยพิบัติต่างๆให้หายไปจากหมู่บ้าน ครอบครัวและตนเอง (3) ให้ความสนุกสนานรื่นเริงในงานเทศกาลโดยเฉพาะงานประเพณีโคมลอย

9) ประโยชน์ของการทำโคมลอย ผู้วิจัยทราบถึงการให้แสงสว่างและการอนุรักษ์ สืบสานและเผยแผ่ประเพณีท้องถิ่น

วิเคราะห์การอนุรักษ์ สืบสานและเผยแพร่ประเพณีโคมลอยของชาวพุทธตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์กับพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน

1) อธิบายถึงความหมายในการอนุรักษ์สืบสานและเผยแพร่จากการวิเคราะห์พบว่าสามารถกระทำได้ในระดับท้องถิ่น

2) แนวทางการสืบสานประเพณีโคมลอย สามารถกระทำได้ ด้วยการปลุกจิตสำนึก ฟื้นฟู พัฒนาถ่ายทอดส่งเสริม กิจกรรมและการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของประเพณีโคมลอยให้กับบุคคลในท้องถิ่นโดยมีการผลักดันจากผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

3) กระบวนการเผยแผ่ประเพณีโคมลอย ต้องเริ่มจากการทำให้ดูเป็นตัวอย่างจากนั้นมีการร่วมกันคิดและออกแบบทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมจนเกิดเป็นเวทีชาวบ้านและมีการผลักดันให้ประเพณีโคมลอย ดังกล่าวนี้เป็นประเพณีที่เกิดความยั่งยืนในอนาคต

ผลการวิจัย

แนวทางในการอนุรักษ์ คือ คนในท้องถิ่นมีความตระหนักในการมีส่วนร่วมของประเพณี ที่มีพื้นฐานการ (1) ใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นในการประดิษฐ์โคมลอยด้วยความตระหนักรู้ในเรื่องของวิธีการทำโคมลอยในอดีตอย่าง คนในท้องถิ่นทราบถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะด้านที่ป (2) ชัดเจนระยุกต์ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นให้เกิดเป็นโคมลอยจนกลายเป็นประเพณีภายในท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ผู้นำในท้องถิ่นให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์ (3) ในสมัยโบราณเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านประเพณีโคมลอย มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์โคมลอย การอนุรักษ์ตามหลักการและความเชื่อที่มีอยู่

แนวทางในการสืบสาน คือ ภายในท้องถิ่นมีการจัดงานประเพณีโคมลอยขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก (1) ภายในท้องถิ่นให้ความสนใจเกี่ยวกับการทำโคมลอยและหลักการความเชื่อความเป็นมาของประเพณีอันดีงาม (2) ปี ในท้องถิ่นและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับลูกหลานเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีในด้านการสืบสานประเพณีโคมลอย นตอน วิธีการจัดประเพณีโคมลอยให้กับคนภายในท้องถิ่นมีการปลูกฝังหลักในการปฏิบัติ ขั้ (3) รุ่นหลังได้ทราบถึงความสำคัญในการสืบสานประเพณีโคมลอยอย่างชัดเจน

แนวทางในการเผยแผ่ คือ (1) มีการประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีโคมลอยโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในท้องถิ่น (2) มีการนำหลักการแนวคิดและความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อนำแนวคิดและความเชื่อนั้นบอกต่อสู่บุคคลภายนอก (3) ความงดงามในจารีตและหลักปฏิบัติภายในท้องถิ่นจัดเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และความดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ที่ค่อนข้างจะโดดเด่นได้อย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

นันทพล จั่นเงิน. “พิพิธภัณฑ์โคมล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต.** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

สำนักศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถาน. **วิหารจามเทวีวัดปงยางคก.** ลำปาง : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2530.

ความรู้ทั่วไปและสิทธิของราษฎรในคดีอาญา

General Knowledge and Right of people in criminal case.

อุเทน สุขทั่วญาติ
อาจารย์ประจำ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีระเบียบและวิธีปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย และการกำหนดสิทธิของราษฎรในคดีอาญาที่เป็นสิทธิของผู้ต้องหา ของจำเลย ของผู้ต้องขังหรือนักโทษ คดีอาญามีกฎหมายที่กำหนดไว้ว่าการกระทำนั้นๆ เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้, กำหนดวิธีการในการใช้กฎหมาย เพื่อให้เกิดผลในการบังคับใช้กฎหมาย, บุคคลและหน้าที่ที่ได้กำหนดในกฎหมายที่มีโทษทางอาญา,ขั้นตอนในการดำเนินคดีที่เป็นความผิดของกฎหมายอาญา, สิทธิของผู้เสียหาย, การร้องทุกข์, การฟ้องคดี ,การเข้าเป็นโจทก์ร่วม ,อายุความ, การยอมความ, สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย, คดีมีโทษทางอาญาให้จำคุก ถ้าจำเลยไม่มีทนายความ ศาลจะต้องจัดหาทนายความให้ โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดอาญา ,และหมายอาญา คือ หนังสือบงการที่ออกโดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่จับ ขัง จำคุก ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือนักโทษ หรือทำการค้น

คำสำคัญ: สิทธิของราษฎร

Abstract

Criminal Procedure Law, there are regulations and practices of law enforcement officers. The right of the people in the criminal case is the right of the defendant's accused Inmates or prisoners. Criminal law provides that the act. It is guilty and punishable, determine how to use the law, to effect the law enforcement, the person and duties prescribed in the criminal law, the process of prosecution is criminal offense, the rights of the injured person, the petition, the lawsuit, the plaintiff, the age of consent, the right of the accused or defendants, Criminal case to be imprisoned If the defendant does not have a lawyer The court must provide lawyers with criminal penalties, Criminal is a dictation book issued by criminal law. Order the officer to arrest, imprison, release the accused or defendant or prisoner, or search.

Keywords: Right of people

บทนำ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2560ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ในมาตรา 25 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะ ในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และ

ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพ เช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่นสิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถ ใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญา ของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

1. คดีอาญามีกฎหมายที่กำหนดไว้ว่าการกระทำนั้นๆ เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ (คณิต ณ นคร, 2555 : 49)

1.1 ตัวบทกฎหมายที่กำหนดไว้การกระทำนั้นๆ เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้

จุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ชื่อเสียงของราษฎรและความสงบสุขของบ้านเมือง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา พ.ร.บ.อาวุธปืน พ.ร.บ. ยาเสพติด พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อม พ.ร.บ. การจราจรทางบก และกฎหมายอื่นๆ ที่มีโทษทางอาญา นอกจากนี้ยังเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง เช่น พ.ร.บ. ภาษีอากร พ.ร.บ. ป่าไม้

1.2 ตัวบทกฎหมายที่กำหนดวิธีการในการใช้กฎหมาย เพื่อให้เกิดผลในการบังคับใช้กฎหมาย

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อต้องการระเบียบและวิธีปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย เช่น การจับกุม ขัง สอบสวน หรือกำหนดสิทธิของราษฎรในคดีอาญา ที่เป็นสิทธิของผู้เสียหาย ที่เป็นสิทธิของผู้ต้องหา ของจำเลยที่เป็นสิทธิของผู้ต้องขังหรือนักโทษ

2. บุคคลและหน้าที่ที่ได้กำหนดในกฎหมาย ที่มีโทษทางอาญา (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2554 : 34)

2.1 ผู้เสียหาย หมายถึง ผู้ที่ถูกกระทำหรือได้รับผลจากการกระทำในความผิดทางอาญาฐานใดฐานหนึ่ง

2.2 ผู้กล่าวหาหรือผู้ต้องหา หมายถึง ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา

2.3 จำเลย หมายถึง ผู้ถูกฟ้องต่อศาล และศาลได้รับฟ้องไว้พิจารณา

2.4 ผู้ต้องขังหรือนักโทษ หมายถึง ผู้ที่ศาลได้มีคำพิพากษาว่ามีความผิดและให้ลงโทษจำคุกหรือขัง, กักขังไว้

2.5 ตำรวจ หมายถึง พนักงานฝ่ายปกครอง มีหน้าที่รักษากฎหมาย

2.6 พนักงานสอบสวน ปัจจุบันหมายถึง ตำรวจที่ได้รับมอบหมายให้สอบสวนคดีอาญาโดยทั่วไปเรียกว่าร้อยเวร

2.7 พนักงานอัยการ หมายถึง ผู้รวบรวมเรื่องราวต่างๆ เป็นโจทย์ยื่นฟ้องคดีต่อศาล

2.8 ทนายความ หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ.ทนายความ พ.ศ.2528 เป็นผู้ว่าต่าง แก้ต่างให้โจทก์จำเลย แล้วแต่ที่รับว่าความให้แก่ผู้เสียหายที่เป็นโจทก์หรือผู้ที่ตกเป็นจำเลยในคดีต่างๆ

3. สิทธิของผู้เสียหาย

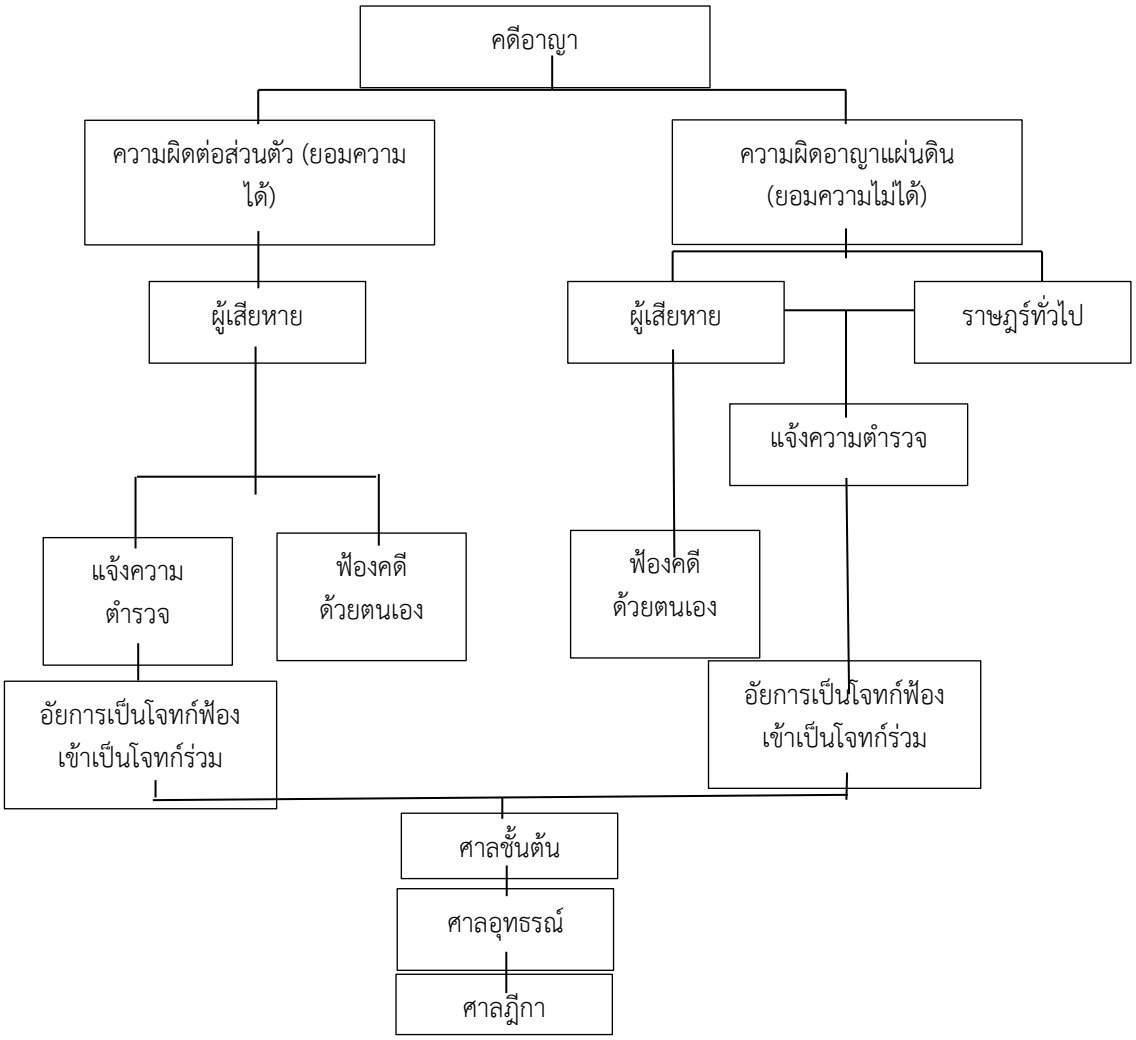
เมื่อมีการกระทำผิดอาญาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ไม่ว่าการกระทำนั้นๆ จะทราบตัวคนร้ายหรือไม่ก็ตามผู้ที่ได้รับผลเสียหายโดยตรงที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดทางอาญานั้น มีสิทธิ

3.1 ร้องทุกข์ (แจ้งความ) ต่อพนักงานสอบสวน เพื่อสืบสวนเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

3.2 ฟ้องคดีต่อศาลโดยตรงให้ศาลเรียกผู้กระทำความผิดทางอาญามารับการพิจารณาคดีพิพากษา

3.3 เข้าเป็นโจทก์ร่วม เพื่อพนักงานอัยการฟ้องระหว่างการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น

4. ขั้นตอนในการดำเนินคดีที่เป็นความผิดของกฎหมายอาญา (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2554 : 53)

5. การร้องทุกข์ (ทวีเกรียติ มีนะกนิษฐ, 2555 : 75)

5.1 การร้องทุกข์ คือผู้เสียหาย หรือผู้รับมอบอำนาจหรือผู้กระทำการแทน รับมอบอำนาจไปแจ้งตำรวจว่ามีการกระทำผิด ตนเองได้รับความเสียหาย ขอให้ตำรวจนำตัวคนทำผิดมาสอบสวน ส่งตัวให้กับอัยการฟ้องต่อศาลให้ลงโทษ

5.2 การร้องทุกข์ในความผิดต่อส่วนตัว ในคดีอันยอมความได้ หรือความผิดต่อส่วนตัว เช่น เช็ค ดูหมิ่น ยักยอกทรัพย์ เป็นต้น ผู้เสียหายควรจะต้องไปแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน (นายร้อยเวร) ที่สถานีตำรวจที่อ้างว่าได้เกิดเหตุกระทำความผิดทางอาญานั้น แล้วแจ้งว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นถ้ารู้ว่าเป็นใครก็ควรระบุไปด้วย และขอให้ตำรวจเอาตัวคนทำผิดมาลงโทษจนคดีถึงที่สุด

5.3 ถ้าเพียงแต่แจ้งว่า ขอแจ้งความไว้เป็นหลักฐาน ไม่ระบุว่าขอให้ตำรวจนำตัวคนทำผิดมาลงโทษ ไม่ถือเป็นการร้องทุกข์ ตำรวจหรือพนักงานสอบสวน จะดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดไม่ได้ ถ้าเป็นคดีอาญาแผ่นดิน คือคดีที่ยอมความไม่ได้ เพียงแต่ไปเล่าให้ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนฟัง ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนก็ดำเนินคดีไปได้เลย

5.4 ผู้เสียหายที่เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 20 ปี ร้องทุกข์ได้หรือไม่ การละเมิดสิทธิในคดีอาญาเป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัว เด็กที่เป็นผู้เสียหายก็ร้องทุกข์ได้ ถ้าเด็กไม่ร้องทุกข์เอง บิดา มารดา ผู้ปกครองที่ชอบด้วยกฎหมายก็ร้องทุกข์แทนได้

5.5 การแจ้งความร้องทุกข์ ต้องแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน

6. การร้องทุกข์ทำอย่างไร

การร้องทุกข์อาจไปเล่าเรื่องด้วยวาจาให้ร้อยเวรบันทึกไว้ (สอบปากคำ) หรือเขียนเป็นหนังสือลงชื่อนำไปยื่นด้วยตนเองให้กับร้อยเวร (พนักงานสอบสวน)

เมื่อร้องทุกข์แล้ว อ่านบันทึกการแจ้งความก่อนลงลายมือชื่อ รอรับใบรับคำร้องทุกข์จากตำรวจ (พนักงานสอบสวน) มาด้วย

7. ตำรวจไม่รับแจ้งความได้หรือไม่

โดยปกติเมื่อผู้มาร้องทุกข์หรือแจ้งความ ตำรวจจะต้องบันทึกไว้ แต่บางครั้งตำรวจอาจเห็นว่า เรื่องที่มาร้องทุกข์แจ้งความไม่ตรงกับกฎหมาย หรืออาจมีการกลั่นแกล้งหรืออาจมองว่า เป็นเรื่องทางแพ่งถ้าผู้เสียหายยืนยันจะร้องทุกข์ควรจะ

7.1 ขอให้ตำรวจบันทึกเหตุที่ไม่รับร้องทุกข์ให้

7.2 ถ้าไม่ยอมบันทึกให้นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือปรึกษาทนายความเพื่อดำเนินการทางคดีด้วยตนเอง

ดังนั้น ในการร้องทุกข์ควรให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู หรือผู้มีความรู้โดยเฉพาะทนายความพาไป เพื่อป้องกันมิให้ผิดพลาด

8. การฟ้องคดี (ณรงค์ ใจหาญ, 2551 : 34)

ราษฎรผู้เสียหายจะไม่ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน แต่จะฟ้องคดีเองต่อศาลก็ได้ ควรให้ทายความเป็นผู้ทำคำฟ้องและฟ้องคดีต่อศาลให้คดีร้องทุกข์ไว้แล้ว จะนำคดีมาฟ้องเองก็ได้

9. การเข้าเป็นโจทก์ร่วม

คดีที่ตำรวจสอบสวนแล้ว อัยการส่งฟ้องศาลแล้วราษฎรผู้เสียหายจะขอเป็นโจทก์ร่วมเพื่อร่วมรักษาประโยชน์ทางคดีของตนเองก็ได้ การยื่นขอเข้าเป็นโจทก์ร่วม ต้องยื่นก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาตัดสินคดีสั้นๆ ควรให้ทนายความดำเนินการให้

10. อายุความ

คดีต่างๆ มีอายุความ ถ้าไม่ร้องทุกข์หรือฟ้องคดีในกำหนดเวลาคดีเป็นอันเลิกไป อายุความมากน้อยแล้วแต่คดี มีตั้งแต่ 1 ปี ในคดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือน หรือ 20 ปี สำหรับความผิดที่มีโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุก 20 ปี เป็นต้น คดีความผิดอันยอมความได้ ต้องร้องทุกข์ในกำหนด 3 เดือน นับแต่ทราบว่ามีการทำความผิด และรู้ตัวผู้กระทำความผิด เป็นอันขาดอายุความถ้าฟ้องคดีเองก็ต้องฟ้องภายใน 3 เดือน เช่นกัน

11. การยอมความ (หยุด แสงอุทัย,2541 : 72)

คดีที่ยอมความได้ ผู้เสียหายจะยอมความกับผู้ทำผิดเมื่อใดก็ได้ก่อนคดียุติ (คือ ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด) ถ้ายังไม่ร้องทุกข์หรือฟ้องคดีต่อศาลด้วยตนเอง ก็ควรบันทึกไว้เป็นหนังสือไม่เอาความกันลงชื่อและมีพยานลงชื่อ (ภายหลังเมื่อผิดข้อตกลงจะนำมาใช้สิทธิทางอาญาอีกไม่ได้) ถ้าร้องทุกข์ให้ตำรวจบันทึกไว้ (คือ ถอนแจ้งความร้องทุกข์) ถ้าฟ้องศาลแล้วศาลจะบันทึกไว้ (คือ คำร้องขอถอนฟ้อง) การกระทำทางลักษณะเป็นการยอมความโดยพฤติกรรม แม้ไม่มีการบันทึก

- ยักยอกเอาสร้อยคอทองคำของนาย ข. ไป ต่อมานาย ก. เอาสร้อยฯ นั้นมาคืนให้ และนาย ข. ยอมรับคืน

- จ่ายเช็คให้ ข. เช็คเด้ง ข. ให้ ก.ออกเช็คให้ใหม่ หรือจ่ายเงินตามนั้นให้ถือว่า ยอมความกันแล้วเมื่อยอมความแล้ว คดียุติ จะร้องทุกข์ ฟ้องร้องเป็นคดีความอีกไม่ได้

12. สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ตามหลักของกฎหมาย ต้องถือว่า

12.1 ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ถ้าขณะกระทำผิดไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ว่า การกรทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ถ้าขณะทำผิดกฎหมายกำหนดโทษไว้ภายหลังเลิกกฎหมาย ก็พ้นความรับผิด เช่น มีปืนเถื่อนไว้ ต่อสภาฯ ออกกฎให้นำปืนเถื่อนมาตีทะเบียนได้ เมื่อนำปืนไปตีทะเบียนแล้วที่เคยมีปืนเถื่อนไว้ก็ไม่ถือว่าเป็นความผิด

12.2 ผู้ต้องหา จำเลยจะต้องรับผิดต่อเมื่อกระทำโดยเจตนา เจตนาคือทำไปโดยประสงค์จะให้เกิดผลเสียหาย และรู้อยู่ว่าต้องเกิดผลนั้นๆ เช่น ยิงปืนไปโดยประสงค์จะฆ่าให้ตาย และรู้อยู่ว่าผู้ถูกยิงจะต้องตาย

หรือขณะทำไปสามารถเล็งเห็นได้ว่า จะเกิดผลเสียหายแต่ยังขืนทำไป เช่น ยิงปืนไปทางฝูงชน ย่อมเล็งเห็นว่า จะต้องถูกผู้คน แต่ขืนยิงไป ถือว่าเจตนา

แต่การทำบางอย่าง แม้ไม่เจตนาก็ต้องรับผิด ถ้ากฎหมายกำหนดไว้ว่า ต้องรับผิดแม้ไม่เจตนาหรือประมาท เช่น ใช้ไม้ตีคู่อริล้มหัวโขกพื้นถนน มีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา มิใช่มีความผิดแค่ทำร้ายร่างกาย

ขับรถยนต์ชนคนตาย หรือขับรถยนต์ชนภูเขาผู้โดยสารตาย เป็นความผิดโดยประมาทก็เป็นความผิดทางอาญาเช่นกัน

12.3 กฎหมายได้บัญญัติไว้ในกรณีเป็นเหตุบรรเทาโทษหรือลงโทษน้อยลง หรือไม่ลงโทษเลย ก็ได้

(1) บุคคลจะอ้างเหตุว่าตนไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นผิด ไม่ต้องรับโทษทางอาญาไม่ได้ แต่หากพิสูจน์หลักฐานตามที่ศาลอนุญาตให้แสดงหลักฐานและศาลเชื่อว่า ผู้กระทำความผิดนั้นไม่รู้จริงๆ ว่ากฎหมายห้ามไว้ ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ (คือผิดอยู่ได้ แต่อาจจะลงโทษให้น้อยลง)

(2) บุคคลกระทำความผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบ บังคับตนเองไม่ได้ คือคนบ้า เสียสติ จิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษในความผิดนั้นๆ แต่ถ้าผิดชอบอยู่บ้าง คือพวกเดี๋ยวดี เดี๋ยวบ้านั้นต้องรับโทษ แค่ศาลจะลงโทษน้อยลงเพียงใดก็ได้ (คือเมื่ออยู่ใกล้คนบ้า เราก็ต้องระวังอย่าให้คนบ้ามันทำอะไรเรา เพราะกฎหมายบอกว่า มันผิด แต่มันก็ไม่ต้องรับโทษ แต่เราอย่าไปทำอะไรคนบ้าก็แล้วกัน เพราะเราต้องรับโทษเต็มๆ หรือต้องรับโทษหนักขึ้น)

(3) จะอ้างว่าเมา เพราะกินเหล้า (สุรา หรือเมาเพราะกินอะไรก็ตาม) จะนำมาอ้างเพื่อไม่ต้องรับผิดทางอาญาไม่ได้ เว้นแต่ถูกบังคับให้กินเหล้าจนเมา หรือไม่รู้ว่าสิ่งที่กินเข้าไปนั้นเป็นของมึนเมา และได้ทำความผิดนั้นในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบ บังคับตนเองไม่ได้ จึงจะได้รับการยกเว้นโทษในความผิดนั้น หากรู้รับผิดชอบอยู่บ้าง ศาลจะลงโทษน้อยลงเพียงใดก็ได้ (คนเมาต้องรับผิดอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้ การกินเหล้าย้อมใจ เพื่อได้ไม่อายในการกระทำผิดติดคุกได้ง่ายๆ ท่านต้องระวัง ถ้าเมาแล้ว ยังกินขี้หมาได้อยู่ อาจติดคุกหัวโต โบราณว่า)

(4) ถ้ากระทำเพื่อป้องกันสิทธิอันชอบธรรมของตนหรือผู้อื่นที่ถูกกระทำโดยละเมิดต่อกฎหมายและเป็นภยันตรายใกล้จะถึง ถ้าการกระทำนั้นได้กระทำตามสมควรแก่เหตุไม่เป็นความผิด เช่น เวลากลางคืน มีผู้ปีนรั้วเข้ามาในบ้านถามแล้วไม่ตอบ จึงเอาปืนยิงตายถือว่าป้องกัน แต่ถ้าเป็นเวลากลางวันยิงเขาจนตาย อาจเป็นการป้องกันเกินกว่าเหตุ อย่างไรจะสมควรแก่เหตุต้องพิจารณาสภาพแวดล้อม

(5) ถ้าทำผิดเพราะเหตุจำเป็น ศาลจะงดเว้นการลงโทษก็ได้หรือลงโทษแต่น้อยลงก็ได้ ทั้งนี้ก็ต้องมีความจำเป็นจริงๆ เช่น เรือกำลังจะล่ม โยนทรัพย์สินของคนอื่นทิ้ง เพื่อให้เรือเบาก็ไม่ต้องรับผิด

(6) ทำผิดเพราะเหตุถูกข่มเหงรังแก เหยียดหยาม ดูหมิ่นอย่างร้ายแรง ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ เช่น ก. ตัวโต พบ ข. ตัวเล็กก็หัวเราะเยาะเย้ยทุกวัน ข. บันดานทสะเอามีดแทง ก. บาดเจ็บ ศาลจะลงโทษ ข. น้อยกว่ากฎหมายกำหนดในความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นเพียงใดก็ได้

(7) ผู้ต้องหาหรือจำเลยทำผิด เพราะความโง่เขลาเบาปัญญา หลงผิด สำนึกผิดแล้วลุแก่โทษ ศาลจะลงโทษแต่น้อยลงก็ได้

(8) ผู้ต้องหา จำเลย แม้ทำผิดแต่ทางบ้านเมืองไม่ได้มาลงโทษในกำหนดเวลา(อายุความ) ก็ไม่ต้องรับผิด

(9) ต้องถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์ ตราบใดที่ศาลยังมิได้พิพากษาเป็นยุติว่าเป็นผู้กระทำผิด

(10) การพิจารณาคดีต้องทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย

(11) การพิจารณาคดีต้องเปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้คดีเต็มที่

13. คดีมีโทษทางอาญาให้จำคุก ถ้าจำเลยไม่มีทนายความ ศาลจะต้องจัดหาทนายความให้โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดอาญา มีดังนี้

13.1 ประหารชีวิต นำไปฉีดยาให้ตาย

13.2 จำคุก มีตั้งแต่น้อยไปมากจนถึงจำคุกตลอดชีวิต

13.3 กักขัง เป็นสถานที่ควบคุมตัวอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่ว่าติดคุก

13.4 ปรับ คือ ปรับเงินเข้าหลวง ค่าปรับนี้ไม่ได้นำไปมอบให้ผู้เสียหายดังที่มีหลายคนเข้าใจผิดๆ อยู่

13.5 ริบทรัพย์สิน คือทรัพย์ที่มีในการกระทำความผิด เอาปืนยิงเขาตาย ศาลสั่งริบปืนนั้น เอารถบรรทุกไปขนไม้เถื่อนถูกจับ ศาลลงโทษและให้ริบรถบรรทุกของกลาง เป็นต้น

14. หมายอาญา (อุทธิศ แสนโกศิก, 2515), หน้า 33) **คืออะไร**

หมายอาญา คือ หนังสือบงการที่ออกโดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่จับ ขัง จำคุก ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือนักโทษ หรือทำการค้น

ให้รวมทั้งสำเนาหมายดังกล่าวได้รับรองว่าถูกต้องแล้ว และให้รวมคำบอกกล่าทางโทรเลขว่าได้ออกหมายจับหรือหมายค้นแล้ว

ให้รวมถึงสำเนาดังกล่าวที่ส่งทางโทรสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่นด้วย

บทสรุป

สรุปความรู้ทั่วไปและสิทธิของราษฎรในคดีอาญา กล่าวได้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีระเบียบและวิธีปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย และการกำหนดสิทธิของราษฎรในคดีอาญาที่เป็นสิทธิของผู้ต้องหา ของจำเลย ของผู้ต้องขังหรือนักโทษ คดีอาญามีกฎหมายที่กำหนดไว้ว่าการกระทำนั้นๆ เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้, กำหนดวิธีการในการใช้กฎหมาย เพื่อให้เกิดผลในการบังคับใช้กฎหมาย, บุคคลและหน้าที่ที่ได้กำหนดในกฎหมายที่มีโทษทางอาญา,ขั้นตอนในการดำเนินคดีที่เป็นความผิดของกฎหมายอาญา, สิทธิของผู้เสียหาย, การร้องทุกข์, การฟ้องคดี ,การเข้าเป็นโจทก์ร่วม ,อายุความ, การยอมความ, สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย, คดีมีโทษทางอาญาให้จำคุก ถ้าจำเลยไม่มีทนายความ ศาลจะต้องจัดหาทนายความให้โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดอาญา , และหมายอาญา คือ หนังสือบงการที่ออกโดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่จับ ขัง จำคุก ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือนักโทษ หรือทำการค้น

เอกสารอ้างอิง

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1**. พิมพ์ครั้ง 10. กรุงเทพมหานคร : พลสยามพริ้นติ้ง, 2554.

คณิต ณ นคร. **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน,2555.

ทวีเกรียติ มีนะกนิษฐ์**. หลักกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน,2555.

ณรงค์ ใจหาญ. **คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคที่ 1 ว่าด้วยโทษและวิธีการปลอดภัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2560, http://www.accessibilityisfreedom.org, (11 ม.ค. 61).

หยุด แสงอุทัย. **กฎหมายอาญาภาค 1.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

อุทิศ แสนโกศิก. **กฎหมายอาญาภาค 1.** กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการ กรมอัยการ,2515

การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ

Learning for Developing English Writing Skill

ภราดร สุขพันธ
ณัฑชา คูรฑารักษ์
อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายเพื่อเกิดการเรียนรู้ทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ และการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ ตามแนวความคิด แนวทาง ขั้นตอน และ เทคนิคหรือวิธีการต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่สนใจเรียนรู้และพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษได้นำไปฝึกฝนตามขั้นตอนหรือวิธีการจนสามารถทำให้เกิดความชำนาญเขียนได้ จะเห็นได้ว่าการเขียนมีบทบาทสำคัญและความจำเป็นทุกด้าน เพราะการเขียนเป็นทักษะหนึ่งที่ทุกคนใช้เพื่อการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

Abstract

This article aims to learn English writing skill and the development of English writing skill based on the concepts, the guidelines, the procedures and the various techniques for those who are interested in learning and improving their English writing skill that takes it trained according to the steps or methods and it can be made writing skill. It can be seen that writing has an important and necessary role of all sides because writing is a skill that everyone uses for knowledge transfer, thoughts, feelings, and is used for communication in order to understand each other.

บทนำ

ภาษาอังกฤษเป็นอีกหนึ่งภาษาที่ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งภาษาที่นำมาติดต่อสื่อสารกัน จะเห็นได้ว่า ภาษาอังกฤษกลายเป็นภาษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการติดต่อสื่อสารอย่างกว้างขวางมากขึ้นเรื่อยๆ อาทิ เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การติดต่อระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ยิ่งไปกว่านั้น ภาษาอังกฤษยังสร้างความเข้าใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความ แตกต่างทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ทำให้ทุกคนเกิดองค์ความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างด้านภาษาและ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคมโลก โดยมีการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ (ครูจิตพิสุทธิ์ จันตะคุต, ออนไลน์) และการเขียนภาษาอังกฤษเป็นระบบการสื่อสาร หรือบันทึกถ่ายทอดภาษาเพื่อแสดงออกซึ่งความรู้ ความคิด ความรู้สึก และอารมณ์โดย ใช้ตัวหนังสือ และเครื่องหมายต่างๆเป็นสื่อ ดังนั้น การเขียนจึงเป็นทักษะการใช้ ภาษา แทนคำพูดที่สามารถสื่อความหมายให้เป็นหลักฐานปรากฏได้นานกว่าการพูด การเขียนที่เป็น เรื่องราวเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตรงตามความมุ่งหมายของผู้เขียนนั้น จะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ส่วนสำคัญขึ้นอยู่กับว่าผู้เขียนมีทักษะในการใช้ภาษาเขียนได้ดีเพียงใด ทักษะการใช้ภาษาเขียน ต้องอาศัย พื้นฐานความรู้จากการฟัง การพูด และการอ่าน เพราะจากพื้นฐานดังกล่าว จะทำให้มีความรู้ มีข้อมูล และมี ประสบการณ์เพียงพอที่จะให้เกิดความคิด ความสามารถในการเรียบเรียงและถ่ายทอดความคิดออกมา สื่อสารกับผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ชนิดา ภูมิสถิตย์, ออนไลน์)

ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สำคัญมากในสมัยยุคนี้ และจะยิ่งทวีคูณความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต หากบุคคลใดสื่อสารภาษาอังกฤษไม่ได้ ก็ยากลำบากต่อการศึกษาและการทำงาน ร่วมไปถึงด้านอื่นๆด้วย แต่ทักษะด้านภาษาอังกฤษของเด็กไทยกลับสวนทางกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งคนที่เรียนภาษาเก่งก็เก่งถึงขั้นได้ไปแลกเปลี่ยนกันสนุกสนาน แต่คนที่อ่อนภาษาอังกฤษก็สอบตกกันเป็นเรื่องปกติ ซึ่งวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เด็กไทยอ่อนภาษาอังกฤษ คือ 1) ภาษาอังกฤษไม่ใช่ภาษาพ่อแม่ เป็นความโชคดีที่ชาติไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใด แต่ก็กลายเป็นจุดอ่อน ทำให้คนไทยไม่สันทัดในภาษาอังกฤษ และคนไทยยังมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติอีกด้วย พูด ฟัง อ่าน เขียน เป็นภาษาไทย แต่ละวันเลยแทบจะไม่ได้ใช้ภาษาอื่นเลย ภาษาอังกฤษที่ศึกษามา เมื่อไม่ได้ใช้ก็ทำให้ลืมไปเลย 2) เด็กไทยไม่รู้คำศัพท์ เป็นสาเหตุที่ส่งผลร้ายแรงที่สุด ตราบใดที่ไม่รู้คำศัพท์ก็อย่าหวังว่าจะพูดหรือเขียนได้ เมื่อคลังคำศัพท์มีน้อยเหลือเกินก็ไม่สามารถจะคิดประโยคที่ใช้ในการสื่อสารได้ ไม่ใช่แค่เฉพาะการพูดหรือการเขียน การฟังกับอ่านก็ทำไม่ได้เช่นกัน เข้าใจว่าเป็นคำศัพท์และเป็นตัวอักษร แต่ไม่สามารถแปลความหมายได้ และส่งผลชัดเจนเวลาทำข้อสอบข้อเขียนในทักษะด้านภาษาอังกฤษ 3) ยึดตามหนังสือเรียนหรือแบบเรียนเกินไป จริงอยู่ที่เวลาเรียนก็จะต้องมีหนังสือเรียน เพื่อให้รู้ว่าประโยคแต่ละประโยคเรียงอย่างไร ใช้อย่างไร แต่หารู้ไม่ว่าในชีวิตจริงการพูดของฝรั่งก็ไม่ได้ตรงตาม แกรมม่า ก็ไม่แตกต่างไปจากภาษาไทย ภาษาพูดและภาษาเขียนที่ใช้กันจริงๆ ไม่ค่อยมีใครมานั่งนึกว่าถูกไวยากรณ์ตามหลักภาษาหรือไม่ พอแค่สื่อสารเข้าใจและรู้เรื่องก็พอแล้ว ภาษาอังกฤษก็เหมือนกัน ดังนั้นหากต้องการฝึกการพูด ก็ต้องทดลองพูด อย่าไปยึดติดแกรมม่ามากจนเกินไป เพราะจะทำให้กลัวผิดจนไม่กล้าใช้ภาษาอังกฤษ แต่ถ้ากล้าที่จะพูดหรือคุยไปเรื่อยๆ เราจะเรียนรู้แกรมม่า รู้วิธีการสื่อสารโดยอัตโนมัติ 4) ไม่มีโอกาสได้ใช้ แม้ว่าโรงเรียนสมัยนี้จะจ้างอาจารย์ฝรั่งมาสอนกันเต็มไปหมด แต่อาทิตย์หนึ่งก็อาจจะมีเวลาพูดคุยกับฝรั่งจริง ก็เพียงแค่อาทิตย์ละ 2-3 ชั่วโมง ไม่มีใครที่จะใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวันตลอดเวลา (ยกเว้นโรงเรียนที่เค้าบังคับ) ดังนั้นเมื่อไม่มีช่องทาง ก็จะไม่ใช้กันเลย แล้วมารอคุยกับอาจารย์ฝรั่งอีกทีคาบหน้า 5) อาย แค่ไม่มีโอกาสได้ใช้ภาษาก็ว่าแย่แล้ว ยังจะต้องเกิดความอายอีก ความอายทำให้เราสูญเสียความมั่นใจและโอกาสหลายอย่างในชีวิต (Dek-D’s Education, ออนไลน์)

สรุปได้ว่าภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญด้านการติดต่อสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนหรือ การทำงานภาษาอังกฤษถือได้ว่ามีความจำเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน เพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สังคมโลกใช้เป็นภาษาสากลในการติดต่อสื่อสาร จึงเห็นความสำคัญของการนการเรียนรู้พัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีความกระตือรือร้น ความตั้งใจ ความมุ่งมั่น หากผู้เรียนสามารถดำเนินไปตามขั้นตอน วิธีการ และแนวทางที่เป็นตามวัตถุประสงค์ ย่อมส่งผลและประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษตามเป้าหมายอย่างสมบูรณ์

แนวคิดการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ

การเขียนงานแต่ละเรื่องหรือแต่ละครั้งนั้น สิ่งที่ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงและระบุไว้ในงานเขียนคือ เหตุผลในการเขียน หรือจุดประสงค์ในการเขียน ส่วน ใหญ่เพื่อเป็นการแจ้งให้ทราบ การชักจูง การนำเสนอ และเพื่อความบันเทิง โดยเป้าหมายเหล่านี้มักจะมีการ นำมาคละกันในแต่ละงานเขียน เช่น การเขียนบางอย่างมีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นการนำเสนอ ซึ่งอาจเป็นการนำเสนอความคิดหรือความรู้สึกของผู้เขียน โดยมักจะใช้ ประสบการณ์ส่วนตัวในการสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว งานเขียนลักษณะนี้มักจะอยู่ในรูปแบบของความเรียง ส่วนบุคคล งานเขียนบันทึกประจำวัน การบันทึก เหตุการณ์ วรรณกรรม เรื่องสั้น และบทละคร เป็นต้น (สุจิตรา สิงหการ,2555, :109 – 119)

การเขียน หมายถึง เป็นการสื่อสารด้วยอักษรเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ ข่าวสาร และจินตนาการจากผู้เขียนไปสู้ผู้อ่าน ทักษะการเขียนนับเป็นทักษะที่เป็นทั้งศิลป์และศาสตร์

กล่าวคือ การเขียนต้องใช้ภาษาที่งดงาม ประณีต สามารถสื่อได้ทั้งอารมณ์ ความรู้ ความคิด จึงต้องใช้ศิลปะในการเขียน ส่วนที่กล่าวมา เป็นศาสตร์ เพราะเป็นการเขียนทุกชนิดต้องประกอบด้วยความรู้ หลักการและวิธีการ แต่อย่างไรก็ตาม การเขียนก็เป็นทักษะสามารถฝึกฝนได้ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540:169) เสนีย์ วิลาวรรณ (2544: 156) ให้ความหมายของการเขียนไว้ว่า หมายถึง การถ่ายทอด ความรู้ ความรู้สึกนึกคิด เรื่องราว ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ผู้อื่นโดยใช้ตัวอักษรเป็น เครื่องมือในการถ่ายทอด การเขียนเป็นวิธีการสื่อสารที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ความคิด และประสบการณ์ เพื่อสื่อไปยังผู้รับได้อย่างกว้างไกล นอกจากนั้นการเขียนยังมีคุณค่าในการบันทึกเป็นข้อมูล หลักฐานให้ศึกษาได้ยาวนาน (เสนีย์ วิลาวรรณ 2544: 156, อ้างใน สุนิตย์ ยอดขันธ์, 2552 : 7) ทางด้าน Krashen (1984) ให้ความหมายความสามารถทางการเขียนไว้ว่า การเขียน คือ ความรู้ ความสามารถเฉพาะตัวของผู้เขียนในด้านการเขียน คนที่มีความสามารถเฉพาะด้านการเขียน ควรเป็น ผู้ที่เขียนสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ประจักษ์ จากการศึกษาการเขียนภาษาอังกฤษของ ผู้เรียนเป็นภาษาที่หนึ่ง ภาษาที่สองและภาษาต่างประเทศ นักวิจัยและนักการศึกษาต่างพบว่า ผู้เรียนที่ เขียนดีจะใช้กลยุทธ์ในการเขียนที่มีประสิทธิภาพและดำเนินการเขียน เป็นขั้นตอน กล่าวคือ มีการ วางแผนเขียนและการปรับแก้ไข (Krashen, 1984; Raims, 1983a) นอกจากนี้ผู้เขียนที่ดีต้องเข้าใจถึง ธรรมชาติของการเขียนที่ต้องย้อนกลับไปอ่าน แก้ไข และเขียนปรับใหม่เพื่อให้งานเขียนนั้นมี คุณภาพดี (Krashen 1984, อ้างใน อาจารย์ธีราพร แซ่แห่ว อาจารย์ศศิวิมล คงเมือง และ อ.ดร.จิตรลดา บุรพรัตน์ 2552).

ขั้นตอนการเขียนภาษาอังกฤษ

การเขียนของแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะผู้เขียนแต่ละคนมีความคิดและความรู้สึกที่ แตกต่างกัน ดังนั้นงานเขียนที่ผลิตออกมาก็จะมีความ แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความคิดและรูปแบบที่นำเสนอของผู้เขียนแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นการเขียนบันทึกประจำวัน การเขียนเรียงความ การเขียนรายงานทางราชการ การเขียนงานทางวิชาการ และเขียนตำรา ผู้เขียนจำเป็นต้องดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนการเขียน (Pre-writing) ผู้เขียนต้องตั้งวัตถุประสงค์ประสงค์ของงานเขียนให้ชัดเจน กำหนดขอบเขตของงานเขียน เนื้อหาส่วนใดจะมาอยู่ในงานเขียน ส่วนใดไม่นำมาอยู่ในงานเขียน ผู้เขียนต้องเตรียมใจความหลัก หรือ ข้อสรุปหลัก อีกประเด็กหนึ่งที่สำคัญต่อการเตรียมตัวก่อนที่จะเขียนงาน คือ การหาข้อมูลสำหรับเขียน เพราะว่าการหาข้อมูลเป็นขั้นตอนหนึ่งสำหรับการเตรียมตัวเขียน (ไพโรจน์ สิงหฉนัดกิจ,2556 : 38-39)

2. ขั้นตอนการร่างงานเขียน (Drafting) เป็นการร่างงานเขียนหรือการนำความคิดที่ได้เตรียมตัวไว้สู่ขั้นตอนของการเขียน ก็คือขั้นตอนของกระบวนการเขียนที่ช่วยให้งานเขียนอยู่ในขอบเขตและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เมื่อผู้เขียนได้ร่างงานเขียนขึ้นมาแล้วก็หมายความว่าผู้เขียนได้สำรวจและพัฒนาความคิดของตนเองแล้ว นั่นคือ การลงมือเขียน

3. ขั้นตอนการปรับปรุงร่างงานเขียน (Revising) จุดประสงค์ของการปรับปรุงร่างงานเขียน คือ ช่วยให้มั่นใจว่าการเขียนนั้นถูกต้องและวางรูปแบบดี ซึ่งจะทำให้งานเขียนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ ตามที่ผู้เขียนกำหนดไว้ และงานเขียนนั้นสามารถเข้าถึงผู้อ่านได้ ในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้ผู้เขียนจำเป็นต้องมีการตัดหรือเพิ่มความคิดของตนเองในงานเขียน ควรที่จะมีการเขียนคำที่แก้ไขหรือเขียนสัญลักษณ์ แสดงสิ่งที่ต้องการแก้ไขลงไปในร่างงานเขียน จากนั้นให้เปรียบเทียบการปรับปรุงงานเขียนกับงานเขียนในครั้งแรก เพื่อตรวจสอบว่างานเขียนชิ้นนั้นได้มีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหรือไม่(สุจิตรา สิงหการ, 2555, :109 – 119)

สรุปได้ว่าไม่ว่าจะเขียนเรื่องอะไรผู้เขียนต้องรวบรวมความคิด อาจจะเกิดจากความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียน หรือ เป็นการสะสมความรู้ ความเข้าใจมาจากการอ่าน การฟัง และประสบการณ์ต่างๆ นำมาสู่

ขั้นตอนการเขียนที่อยู่ในขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้อย่างดียิ่ง หลังจากที่รวมรวมความคิดสมบูรณ์แล้ว ผู้เขียนจำเป็นต้อง โดยนำความคิดต่างๆ ที่ได้รวบรวมมาแล้ว ทดลองเขียนเป็นโครงร่าง หรือเขียนไปตามที่วิเคราะห์ทั้งด้านเนื้อหาสาระและภาษาหรือถ้อยคำเพื่อความเหมาะสมสุภาพ ผู้เขียนก็ต้องคำนึงการร่างงานเขียน ผู้ควรให้ความสำคัญกับสาระที่ต้องการนำเสนอมากที่สุด ในขั้นตอนนี้ยังไม่ควรกังวลเกี่ยวกับการเขียนให้สละสลวยและถูกต้องตามหลักไวยากรณ์มากจนเกินไปนัก เพราะอาจเป็นอุปสรรคต่อการนำเสนอความคิดและสาระได้ และหลังจากที่ทดลองเขียนโครงร่าง ผู้เขียนคิดว่าโครงร่างที่เขียนนั้นสมบูรณ์แบบแล้วจำต้องอ่านทบทวนอีกครั้งหนึ่ง หรือหลายๆ ครั้ง เพื่อเป็นการตรวจทางความถูกต้อง ให้ข้อความที่ไม่สมบูรณ์ หรือ ไม่ชัดเจน จะได้แก้ไขงานเขียนให้ถูกต้องที่สุด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559 : 241-242) หากว่าร่างงานเขียนหรือโครงร่างงานขียนแต่ละส่วนเสร็จเรียบร้อย ทั้งบทนำ เนื้อหา และบทสรุป ผู้เขียนควรทบทวนและตรวจสอบ และปรับปรุงงานเขียนแต่ละส่วนอีกครั้งทั้งด้านเนื้อหาสาระ ภาษา และลีลาการเขียน ขั้นตอนนี้จึงมักรวมถึงการบรรณาธิกร/พิสูจน์อักษร (editing/proofreading) และการเขียนร่างสุดท้าย (writing the final draft) ด้วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, ออนไลน์)

การเรียนรู้ทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ

1. เขียนง่าย เป็นวิธีการง่ายๆ สำหรับผู้ที่ต้องการเขียนภาษาอังกฤษ การที่ทุกคนจะทำอะไรบางอย่างให้ดีได้และสำเร็จ ทุกคนต้องลงมือทำมันก่อนและต้องทำซ้ำแล้วซ้ำอีก เพราะการเขียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเขียนทุกวัน เช่น การเขียนไดอารี่ส่วนตัว การเขียนจดหมาย การเขียนเรื่องราวต่างๆ การเขียนไม่จำเป็นต้องใช้คำศัพท์ที่ยาก เป็นการฝึกทักษะการเขียนใช้คำศัพท์ที่ง่ายๆ ไม่สำคัญว่าจะเขียนเกี่ยวกับเรื่องอะไร คิดอะไรได้ก็เขียนเป็นภาษาอังกฤษแบบง่ายๆ จะเห็นการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษจากที่เคยเขียนภาษาอังกฤษไม่ได้ หรือ แย่มาก จนเขียนภาษาอังกฤษได้อย่างประหลาดใจ ยิ่งฝึกการเขียนทุกวัน ย่อมนำไปสู่การพัฒนาการเขียนได้มากยิ่งขึ้น

2. ตรวจความถูกต้อง หลังจากที่ฝึกการเขียน โดยใช้คำศัพท์แบบง่าย สิ่งที่ทุกคนจะต้องกระทำก็คือนำเรื่องที่เราเขียนให้คนอื่น หรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษตรวจความถูกต้อง ถ้าหากเราไม่ตรวจอาจจะส่งผลต่อความเข้าใจผิด และนำไปสู่การเขียนผิดเรื่อยๆ เพราะเป้าหมายของทุกคนคืออยากจะเขียนภาษาอังกฤษให้เก่งขึ้น และพัฒนาทักษะด้านการเขียนภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้นไป

3. เพิ่มวลีเข้าไปในคลังศัพท์. ถ้าทุกคนเขียนเหมือนเด็ก 6 ขวบและไม่ได้นับว่าคุณเขียนถูกต้องแค่ไหน มันก็ยังดูเหมือนเป็นงานเขียนของเด็ก 6 ขวบอยู่ดี สิ่งที่ต่างกันระหว่างเด็ก 6 ขวบที่แน่นไวยากรณ์กับผู้ใหญ่อายุ 20 ปีที่แน่นไวยากรณ์เหมือนกันก็คือศัพท์ที่ใช้ เพราะฉะนั้นเวลาที่ทุกคนไปเจอวลีที่คุณอยากเอาไปใส่ไว้ในงานเขียน (หรือคำพูด) ให้เขียนลงไป แล้วหาโอกาสที่จะได้ใช้วลีนั้น

วิธีที่ดีวิธีหนึ่งก็คือเริ่มศึกษา Collocations มันเป็นศัพท์หรูหราที่หมายความถึงคำที่มักใช้คู่กัน ถ้าคุณรู้จัก "get married" ก็ถือว่าดี แต่ถ้า "get married to someone" นั้นจะดีกว่า เพราะจะทำให้คุณไม่พูดผิดเป็น "get married with" ถ้าคุณพูดว่า "received a cold" คนจะมองคุณอย่างขบขันแน่นอน แต่มันจะไม่เป็นอย่างนั้นหากคุณพูดว่า "caught a cold" เห็นหรือยังว่ามันสำคัญแค่ไหน

4. อย่ามองข้ามเรื่องเล็กๆ น้อยๆ แม้ว่าการรู้ศัพท์แสดงมากมายนั้นจะเป็นเรื่องที่ดี แต่ถ้าเขียนชนิดไม่เว้นวรรคหรือเขียนภาษาอินเทอร์เน็ต ก็คงจะดูไม่ดีและไม่สวยงาม ต้องเขียนเว้นวรรค ใช้เครื่องหมายวรรคตอน และใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ให้ถูกต้อง เรื่องเล็กๆ แบบนี้ก็สำคัญเช่นเดียวกัน เช่น "You" ก็คือ "You" ไม่ใช่ "u", "For" ไม่ใช่ "4" และ "2" ก็มีความหมายต่างจาก "to" หรือ "too"

5. ใช้อินเทอร์เน็ตให้เป็นประโยชน์ เพราะว่าอินเทอร์เน็ตมีทุกอย่างที่ทุกคนต้องการ เช่น มีเว็บไซต์ต่างๆ มากมายที่มีเกมส์ภาษาอังกฤษ บทความภาษาอังกฤษที่อ่านง่าย และแบบฝึกหัดเพิ่มพูนทักษะต่างๆ ตัวอย่างเว็บไซต์ดีๆ ที่ทำให้ทุกคนอยากไปค้นคว้ามายมาย

6. แก้ไขงานเขียนอยู่เสมอ วิธีนี้ไม่เหมือนกับการ "ตรวจความถูกต้อง" ที่กล่าวไว้ด้านบน แต่หมายถึงการตรวจความถูกต้องและลงมือเขียนใหม่ เพราะทุกคนอยากได้ร่างงานเขียนภาษาอังกฤษที่เสร็จสมบูรณ์สวยงามจากฝีมือของทุกคนเอง เพราะฉะนั้นถ้าทุกคนแค่เขียนและเอาไปตรวจ คุณก็จะไม่ได้ซึมซับว่าทุกคนเขียนอะไรผิดและจะต้องแก้ไขยังไง วิธีนี้จะทำให้สมุดของทุกคนเต็มไปด้วยงานเขียนที่ดูดีกว่าเดิม พอแก้ไขงานเขียนแล้ว วันถัดไปให้เขียนงานใหม่ที่เพิ่มเติมมาจากข้อผิดพลาดที่แก้ไขแล้ว วิธีนี้จะช่วยให้พิสูจน์ว่าการเขียนภาษาอังกฤษพัฒนาขึ้นและก็สังเกตเห็นข้อผิดพลาดที่ผ่านมา การเขียนดีขึ้น และ เพิ่มความมั่นใจให้ทุกคนด้วย (Wiki How, ออนไลน์)

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ เพื่อนำผู้เขียนเกิดการพัฒนาทักษะด้านการเขียน คือ ต้องเขียนทุกวัน คิดเรื่องอะไรที่สนใจก็เขียนเป็นภาษาอังกฤษโดยใช้คำศัพท์ในการเขียนแบบง่ายๆ เมื่อเขียนเสร็จก็ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาที่ได้เขียน โดยให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านภาษาอังกฤษตรวจสอบให้ก็จะทำให้ผู้เขียนเกิดการเรียนรู้ว่าถูก-ผิดเพราะอะไร ผู้เขียนควรหาคำศัพท์ วลี ในงานเขียนเพื่อเป็นการเพิ่มความรู้ทั้งคำศัพท์และวลีในประโยคภาษาอังกฤษของงานเขียน การเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อนำไปสู่ทักษะการเขียนที่ดี นักเขียนจะต้องเป็นนักอ่านและนักฟังที่ดี เช่น เรื่องสั้น นิทาน นิยาน การ์ตูน บทความทั่วไป และบทความวิชาการ เป็นต้น ทักษะด้านการอ่านและการฟังทำให้นักเขียนจะได้เห็นและได้ยินสามารถจดจำโครงสร้าง รูปแบบ ภาษา และสามารถนำมาเขียนเป็นของตนเองได้ อีกข้อที่สำคัญคือการแก้ไขงานเขียนให้ถูกต้อง ยิ่งนักเขียนฝึกเขียนทุกเรื่องที่สนใจและมีการตรวจสอบความถูกต้องทางภาษายิ่งทำให้นักเขียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการซึมซับ จนเกิดทักษะและพัฒนาด้านการเขียนได้ดี

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

การฝึกฝนทักษะภาษาอังกฤษ ไม่ใช่เป็นเรื่องยากหากทุกคนฝึกอยู่ทุกวันและอย่างสม่ำเสมอ การฝึกฝนทักษะภาษาอังกฤษให้นำเอาเจ้าของภาษาเป็นตัวอย่างไม่ว่าจะเป็นการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนก็เช่นเดียวกันก็ต้องอาศัยการฝึกฝน การที่จะเขียนออกมาได้ดีและสมบูรณ์แบบก็ต้องเป็นผู้ชอบการฟัง ชอบการอ่าน พูด เพราะช่วยสร้างความคุ้นเคยและเคยชินในภาษาอังกฤษและสามารถเลียนแบบสิ่งที่ได้ฟัง ได้อ่าน นำมาฝึกฝนในการเขียน ดังนี้ 1) **เขียนเสร็จแล้วอ่านทบทวน** อย่าเขียนครั้งเดียวและเก็บลงกระเป๋า ให้อ่านทบทวนความถูกต้องอย่างถี่ถ้วน ถ้าเป็นการบ้านที่อีกนานกว่าจะส่งก็ให้รีบทำแต่เนิ่นๆ ตรวจรอบแรกแล้วทิ้งไว้ซัก 3 วันมาอ่านอีกที แก้ไขแล้วก็เว้นไว้อีก 5 วันมาแก้อีกรอบ ควรเว้นจังหวะระหว่างการแก้ไขแต่ละครั้งด้วย ครั้งหลังๆ เพื่อความถูกต้อง 2) **ฝึกอ่านอ่านออกเสียง** การอ่านออกเสียงทำให้เราได้ใช้ประสาทสัมผัสเพิ่มมากขึ้น และเป็นการทบทวนอีกหนทางหนึ่ง ซึ่งประสาทสัมผัสที่เพิ่มขึ้นก็เหมือนกับตัวช่วยตรวจสอบที่เพิ่มขึ้น บางทีอ่านไปอ่านมาก็อาจจะรู้สึกแปลกๆ หรือสะดุดขึ้นมากับบางประโยค จนทำให้สามารถจับคำที่เขียนผิดได้ และแก้ไขได้ถูกจุด 3) **ขยันพิมพ์ หรือ โพสท์เป็นภาษาอังกฤษ** เทคนิคนี้ลองปรับเปลี่ยนมาอัพสเตตัสเป็นภาษาอังกฤษแทน เขียนไปตามใจที่ชื่นชอบ เพื่อนในเฟซบุ๊คที่เก่งภาษาอังกฤษผ่านมาเห็นก็จะช่วยแนะนำแก้ไขให้ว่าถูกหรือผิดเพราะอะไร และการแสดงความเห็นเป็นภาษาอังกฤษบ่อยๆ ก็จะทำให้ไม่รู้สึกว่ามันน่ากลัวเวลาต้องเขียนงาน ใครจะว่าหรือตำหนิยังไงก็ช่าง ไม่สนใจ แต่เป็นการทำเพื่อพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษ และ 4) **พิมพ์ใน Google** เมื่อมีประโยคภาษาอังกฤษที่ไม่แน่ใจว่าเขียนถูกหรือไม่ วางคำขยายถูกตำแหน่งหรือไม ให้พิมพ์ประโยคนั้นลงใน Google เพื่อเป็นเช็คความถูกต้องในการวาง

ตำแหน่งของการเขียน จะช่วยยืนยันได้ว่ามีคนเขียนแบบนี้หรือไม่ แต่ต้องอ่านวิเคราะห์ตรวจสอบ คำและประโยคใน Google ให้ดีว่าใช้ในสถานการณ์เดียวกันหรือต่างกัน (Admission Premium, ออนไลน์)

บรรณานุกรม

ชนิดา ภูมิสถิตย์, **ทักษะการเขียน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:https://www.baanjomyut.com/library_2/writing_skills/ [27 มกราคม 2561].

จิตพิสุทธิ์ จันตะคุต, **ความสำคัญของภาษาอังกฤษ.** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/krujitpisut/khwam-sakhay-khxng-phasa-xangkvs [22 มกราคม 2561].

ธีราพร แซ่แห่ว อาจารย์ศศิวิมล คงเมือง และ จิตรลดา บุรพรัตน์. การพัฒนาความสามารถภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 1. **รายงานฉบับสมบูรณ์.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : 2552.

ไพโรจน์ สิงหฉนัดกิจ. การเขยีนทางเทคนคิ (Technical Writing) ในสาขาวทิยาศาสตรและวศิวกรรมศาสตร์. พิพม์ครั้งที่ 1, กรงุเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสง่เสรมิเทคโนโลยี, 2556.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ภาษากับการสื่อสาร ฉบับปรับปรุง,** พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **ภาษากับการสื่อสาร ฉบับปรับปรุง.** ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากรม, 2540.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **กระบวนการเขียน (The Writing Process).** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.stou.ac.th/schools/sla/englishwriting/cd-rom/Module2/Index2.htm (22 มกราคม 2561)

สุจิตรา สิงหการ. “เทคนิคการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ”. **วรสารศึกษาศาสตร์ มสธ**. ปีที่ 5. ฉบับที่ 1. (ม.ค. 2555 – มิ.ย. 2555) :109 – 119.

สุนิตย์ ยอดขันธ์. การพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยใช้ชุดฝึกการเขียนตามคำบอก. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยศรีประทุม, 2552.

Dek-D’s Education, **ทำไมเด็กไทยอ่อนภาษาอังกฤษ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.dek-d.com/education/26185/ [27 มกราคม 2561].

Wiki How ทำสิ่งต่างๆ, **วิธีการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikihow.com/พัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ (22 มกราคม 2561)

พิธีกรรมบวงสรวงด้วยสุราของชาวสุรินทร์ : ในมุมมองของชาวพุทธควรสืบต่อหรือแก้ไข?

Ritual Sacrifice with Alcohol of Surin People: in the Buddhist View, It Should Remain or Change?

พระสมพงษ์ ธีรวโส
พระนคเรศ ชาคโร
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ 7
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พระมหาธนรัฐ รฏฐเมโธ
อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของพิธีกรรมการบวงสรวง 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวสุรินทร์ที่มีต่อพิธีกรรม 3) เพื่อศึกษาปัญหาหรือคุณค่าของการบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสุราของชาวสุรินทร์ในมุมมองชาวพุทธ โดยคณะผู้เขียนได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อหาข้อสรุปและแนวทางการแก้ไขสังคมปัจจุบัน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ในสุรินทร์มีการบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสุรามากกว่าร้อยละ 80% ประชาชนในจังหวัดสุรินทร์นั้นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และชนชาวพื้นเมืองส่วนมากเป็นชาวเขมร และมีชาวลาว ชาวส่วย จังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่มีกลุ่มชาติพันธ์อาศัยอยู่รวมกันตั้งแต่พื้นเพเดิม ชาวสุรินทร์นั้นมีการนับถือผีนับถือบรรพบุรุษมาแต่ช้านาน จึงมีการเซ่นไหว้บวงสรวงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยสุรา (เหล้าขาว) เป็นหลักในเครื่องเซ่น สืบเนื่องจากว่า ชาวสุรินทร์ชาวพื้นเมืองเดิมนั้นเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ชื่นชอบการเซ่นไหว้ด้วยสุราเป็นพิเศษ การใช้เหล้าขาวเป็นหนึ่งในเครื่องบวงสรวงในพิธีกรรมของชาวสุรินทร์นั้น ควรสืบต่อเนื่องจากเป็นเพียงแค่เครื่องประกอบการบวงสรวงเท่านั้น เนื่องจากไม่ได้มีไว้สำหรับให้ผู้บวงสรวงบริโภคจึงไม่ผิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนา แต่หากว่าผู้กระทำการบวงสรวงดื่มเหล้านั้นต่อจากการบวงสรวง ก็ถือว่าผิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to examine three questions: 1) what is the ritual of sacrifice? 2) To study the lifestyle of Surin on the ritual. 3) To determine the value of sacrifice, oblation, or with alcohol. This article is a qualitative study. The authors studied data from documents. And attend the seminar to conclusions and solutions to today's society. Surin has found that most people in the sacrificial offerings of spirits over 80%. Surin, mostly Buddhist ethnic native Khmer and Lao people are a very tribute offense as well as the National Federation of the original. Surin is a revered ancestor worship spirits, but long. The sacrificial offerings to ancestors, who have passed away with alcohol. The use of alcohol is one of the sacrificial instruments in the ritual of the Surin. It should be continued as just a sacrificial instrument. It is not intended for worshipers to eat, so it is not

wrong to precept 5 in Buddhism. But if people drink alcohol from the sacrifice ceremony, it is considered a violation of the 5 precepts in Buddhism.

บทนำ

การพิธีกรรมบวงสรวงนี้มีอยู่จริง ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ประการสำคัญคือว่าพระพุทธศาสนามองเรื่องนี้อย่างไร แล้วสังคมไทยในฐานะสังคมพุทธในยุคปัจจุบันมองเรื่องนี้อย่างไร มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนตามจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร พิธีกรรมบวงสรวงก็เป็นลักษณะการขอหรืออ้อนวอนจากสิ่งลึกลับซึ่งไม่สามารถมองเห็นด้วยตา เช่น ขอบุตรจากเทวดาประจาต้นไทร (รุกขเทพ) แม้จะรู้วาต้นไทรนั้น จะมีรุกขเทวดาสถิตอยู่ก็ยังมองไม่เห็น แต่ก็ทำพิธีบนบานขอบุตรจนประสบความสำเร็จ การขอการอธิษฐานในสิ่งที่ปรารถนาชนิดที่เรียกว่า“ลาภ” (สิ่งที่ได้มาหรืออยากได้) คือสิ่งที่อยากได้แล้วพิธีกรรมบวงสรวงการได้บุตรมานี้สามารถเปิดเผยความลึกลับออกมาจากแรงอธิษฐานในฐานะแรงดึงดูดที่เป็นกฎธรรมชาติแล้ว ซึ่งเป็นความหวังพื้นฐานของทุกคน ต่างแต่วาจะมีพิธีบนบานหรือไม่เท่านั้น ดังนั้น ผู้มีความปรารถนาหรืออยากในลักษณะนี้ก็ต้องพยายามให้ได้ ด้วยการทำพิธีกรรมบวงสรวงดังกล่าว ทั้งนี้ สืบเนื่องจากสังคมไทยทุกวันนี้ มีปัญหารอบด้าน โดยเฉพาะปัญหาปากท้องที่เรียกกันสวยหรูว่าปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้คนไม่มั่นใจในการทำงานของตน และต้องหันหน้าพึ่งพาอำนาจนอกเหนือการสัมผัส ซึ่งเป็นสิ่งที่คนคิดว่าจะพึงช่วยได้ ส่งผลให้มีพิธีกรรมบวงสรวงบนบานศาลกล่าว ในพิธีกรรมบวงสรวงเซ่นไหว้ของชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่นั้น เป็นการเซ่นไหว้ด้วยสุรา (เหล้าขาว) เพื่อบูชาของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เช่น การแซนขม๊อจ (เซ่นไหว้ผี) ประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่การบวงสรวงด้วยสุรานั้น ผิดหลักต่อจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ หลักศีลข้อที่ 5 ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเซ่นไหว้จึงมีหลักการดำเนินการศึกษาต่อไป

ความเป็นมาของพิธีกรรมการบวงสรวง

การบวงสรวงคือ พิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวสุรินทร์ เป็นพิธีกรรมที่ชาวสุรินทร์ได้กระทำตามที่ท่านโบราณคณาจารย์ได้กระทำไว้ในแต่ก่อน เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต มีพระพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพไท้เทวา คุณบิดามารดา อาจารย์ทุกๆพระองค์ทุกๆชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจาตุรมหาราชทั้ง 4 ท่านพระยายมราช เคารพท่านผู้เป็นใหญ่ในทั้ง 3 โลก

จุดประสงค์ของการบวงสรวง ประสงค์ของการบวงสรวงนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละท่านที่จะบวงสรวงเพื่ออะไร ก็ตั้งจิตอธิษฐาน อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ ท่านผู้มีพระคุณ ถ้าศาสนาพราหมณ์ก็บูชา พระพรหม เทวาอารักษ์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่สูงสุด คือองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เจ้า พระอริยสาวกทุกๆพระองค์เบื้องบนพระนิพพาน คุณบิดามารดาทุกๆชาติ เทพเจ้าพระพรหมเทวดาที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง 3 โลก เมื่อพระองค์ท่านเสด็จมาแล้วตามที่เราตั้งใจอัญเชิญด้วยความเคารพนับถือ ด้วย ใจจริง ขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ๆ ที่เราจะทำ เช่นสร้างวัด สร้างบ้าน สร้างตึก เป็นต้น ก็ทำให้ ผีวิญญาณ คนสัตว์ ได้เห็นพระท่านมา ได้โมทนา ยินดี เมื่อได้เห็นแสงสว่างจากท่านผู้บริสุทธิ์ มีปัญญาบารมี มีความสุขสดชื่น โลกก็ไม่วุ่นวายเดือดร้อนจนเกินไป สรรพสัตว์ จะอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น การบวงสรวงนั้นอาจจะทำขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนก็ได้ อาทิเช่นเรื่องที่เราได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ พอประสบตามความปรารถนาเราก็จัดพิธีบวงสรวงเพื่อแก้บน กับเรื่องที่เราได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ เพราะถ้าไปบวงสรวงแก้บนก็อาจจะผิดสัจจะที่ได้ให้ไว้กับเทวาอารักษ์ทั้งหลายที่สิงสถิตอยู่ ณ สถานที่แห่งนั้น และต่อมาอาจจะให้โทษแก่เราก็ได้

คุณประโยชน์ของการบวงสรวง (1) เป็นการปฏิบัติบูชา ด้วย กาย วาจาใจ เป็นพุทธานุสสติกรรมฐาน เป็นการบูชาแบบพิธีการเทิดพระเกียรติของท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ ไพศาล คือองค์พระบรมโลกนาถศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระโพธิสัตว์เจ้าทุกๆพระองค์ พระธรรม พระอริยสงฆ์สาวกทุกๆพระองค์ คุณพ่อ คุณแม่ทุกๆชาติ คุณครูอาจารย์ทุกๆชาติ เทพเทวาอารักษ์ผู้รักษาโลกนี้ทุกๆพระองค์ (2) เป็นการมอบกายถวายชีวิต เป็นลูกศิษย์ขององค์พระตถาคตเจ้าอย่างเป็นพิธีการ (3) เพื่อสงเคราะห์สรรพสัตว์ทุกดวงจิตในโลกมนุษย์ ตั้งแต่ เปรต ผี วิญญาณพเนจร คน ให้พ้นทุกข์ พ้นอันตราย และให้โลกอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จากอานิสงส์ผลบุญของการบวงสรวงที่สรรพสัตว์ได้โมทนากับกุศลผลบุญ (4) สรรพสัตว์ทั้งหมดทุกดวงจิตวิญญาณ ทั้งผีและคนได้เห็นพระฉัพพรรณรังสี รัศมี 6 ประการขององค์สมเด็จพระทรงสวัสดิ์โสภาคย์ที่ได้โปรดเมตตาทรงเสด็จมาเป็นองค์พระประธานของการบวงสรวง ก็มีจิตปีติ ยินดี สดชื่น เบิกบาน มีความสุข พ้นจากทุกข์บาปกรรม (5) เป็นการสะเดาะเคราะห์ของโลกมนุษย์ซึ่งมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย จากภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุต่าง ๆ ภัยเศรษฐกิจ ฯลฯ เนื่องจากบาปกรรมของ คน สัตว์ รวมทั้งภูต ผีวิญญาณมากมายหลายล้านที่คนมองไม่เห็น ผี คือจิตวิญญาณของคนที่ตายแล้ว แต่ไม่ไปไหนยังคงเวียนวนอยู่ในโลก เพราะความลุ่มหลงในร่างกายตนเอง ร่างกายคนรักทรัพย์สมบัติของตน จึงไม่พ้นจากการเป็นผี และ (6) เป็นงานพุทธาภิเษก ด้วยการขอพระบารมี พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เมตตาให้วัตถุมงคล ทุกชนิดมีพลังพระพุทธานุภาพ พระธรรมานุภาพ พระสังฆานุภาพ เพื่อปกปักรักษา ป้องกันอันตราย และช่วยให้ผู้ได้วัตถุมงคลไปบูชา มีจิตก้าวหน้า เข้าถึงพระธรรม ได้รวดเร็ว(หลวงพ่อพระราชพรหมยาน ,2535: 237 – 242)

ขั้นตอนจัดเตรียมในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง หากว่าไปตามขนาดของการบวงสรวงนั้นแยกได้เป็น **(1) ชุดเล็ก** สำหรับ บ้านเรือน อาคารพาณิชย์ ทั่วไป จะประกอบไปด้วย บายศรีพรหม 1 คู่ บายศรีเทพ 1 คู่ บายศรีปากชาม 1 คู่ บายศรีครู 1 พาน บายศรีพระแม่ธรณี 1 พาน **(2) ชุดกลางและชุดใหญ่** สำหรับ โรงงาน สำนักงาน วัด งานไหว้ครู และสถานที่สำคัญต่าง ๆ บายศรีพรหม 1 คู่ บายศรีเทพ 1 คู่ บายศรีปากชาม1 คู่ บายศรีครู 1 พาน บายศรีพระแม่ธรณี 1 พาน บายศรีเทียนชัย 1 พาน บายศรีหลัก 1 คู่ บายศรีตอ 1 คู่ (3) เครื่องสังเวย ประกอบด้วย อาหาร คาวหวานผลไม้ เครื่องดื่ม(น้ำหวาน, สุรา) จัดตามงบประมาณเจ้าภาพ (ธนธร บุญฤทธิ์ , สืบค้น 22 กันยายน 2559) ซึ่งว่าตามระเบียบปฏิบัติของพราหมณ์ซึ่งเกี่ยวกับพิธีกรรมบวงสรวง เช่นไหว้นี้ สามารถพิจารณาเทียบเคียงได้จากพิธีเปตมาส อันเป็นเทศกาลที่เกี่ยวกับผู้ตายของฮินดู ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ (1) เป็นเทศกาลพิธีกระทำบุญอุทิศให้แก่วิญญาณผู้ตาย (2) เป็นพิธีทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษและสมาชิกของครอบครัวที่ตายไปแล้ว (3) เป็นพิธีที่มีการสังเวยน้ำแก่วิญญาณผู้ตายในวันดิถีทางจันทรคติที่ตรงกับวันตายของพวกเขา (ทำบุญครบรอบวันตาย) (4) มีการเชิญพราหมณ์มาทำพิธีให้ด้วยของที่ใช้ เป็นเครื่องสังเวยแก่พราหมณ์ เช่น เงินข้าวสุก นมเปรี้ยว พืชผัก ผลไม้ และอาหารคาวหวานอื่น ๆ(5) มีการเชิญวิญญาณของผู้ที่ตายในรอบปีให้มาสิงสถิตอยู่ร่วมกับวิญญาณของเหล่าบรรพบุรุษอื่น ๆ ที่มุมหนึ่งของบ้าน และความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้ศาสนาอื่นซึ่งเกิดในยุคหลังเช่น พระพุทธศาสนา และศาสนาเชน ถูกมองว่าเป็นศาสนานอกรีต เพราะมีคติความเชื่อและวิธีปฏิบัติทางศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาดั้งเดิม โดยเฉพาะแนวคำสอนที่ค้านแย้งต่อวิถีปฏิบัติดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญ เป็นต้นเป็นเครื่องเช่นสังเวยเทวะ ตามหลักของมหายัญ 5 ประการ อันได้แก่ อัศวเมธะ คือการฆ่าม้าสังเวย ปุริสเมธะ คือการฆ่าคนสังเวย สัมมาปาสะ คือแท่นบูชาที่กำหนดขึ้น ณ ที่ตกลงของท่อนไม้ซึ่งเขาเหวี่ยงลอดบ่วงไป วาชเปยยะ คือการดื่มน้ำวาชะเพื่อเพิ่มพลังหรือปลุกเร้าใจให้ฮึกเหิม อาจหาญ พร้อมจะประกอบพิธีบูชายัญ และนิรัคคหะ คือยัญพิธีที่ไม่ใช้หลักยัญสำหรับบูชา (พระมหาสุพจน์ คำน้อย, 2547: 88-90) พิธีกรรมบวงสรวง ถือได้ว่าเป็นพิธีหลักของทั้งพราหมณ์เก่าและพราหมณ์ใหม่(ฮินดู) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะละเว้นไม่กระทำพิธีนี้ไม่ได้ หากละเลยงดเว้นก็ถือเป็นเรื่องเสียหายใหญ่หลวง เพราะอาจมีผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษได้ เพราะจะทำให้ผี

บรรพบุรุษของพวกเขาต้องเร่าร้อนและทุกข์ทรมานอันเกิดจากความอดหิว ในโลกซึ่งเป็นที่สถิตของเหล่าบุรพบิดรผู้ล่วงลับนั้น อย่างยาวนานพิธีสารทได้แก่กิจพิธีของผู้มีศรัทธาที่จะทำการสังเวยบรรพบุรุษ ด้วยข้าวบิณฑ์ (ข้าวพิธีสารท ได้แก่กิจพิธีของผู้มีศรัทธาที่จะทำการสังเวยบรรพบุรุษ ด้วยข้าวบิณฑ์ (ข้าวสุกที่บรรจุในกรวยใส่ไว้ในพุ่มดอกไม้) หรือการกระทำอุทิศทักษิณา (การแผ่ส่วนบุญแก่ผู้ตายด้วยของทำบุญ) ให้แก่บรรพบุรุษ เนื่องมาจากบุตรหลานในลัทธิพราหมณ์เป็นห่วงต่อดวงวิญญาณของผู้ตายไปแล้ว ว่าจะต้องอดอยากหิวกระหายด้วยข้าวน้ำและขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม จึงได้ทำพิธีด้วยเครื่องเซ่นบ้าง ให้ทานเป็นอุทิศทักษิณาแก่ผู้ตายบ้าง เพราะคิดว่าเมื่อดวงวิญญาณของผู้ตาย ได้รับสังเวยข้าวบิณฑ์แล้ว หรือได้รับการอุทิศทักษิณาแล้ว คือเชิญพวกพราหมณ์ด้วยกันมากินเลี้ยง เสร็จแล้วก็แจกเครื่องไทยธรรม (ของทำบุญ) มีผ้าอย่างหนึ่งซึ่งเป็นของที่จะงดเว้นไม่ได้เลย ด้วยถือว่าสำคัญยิ่งนัก ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้วิญญาณต้องหิวกระหาย และไม่ต้องเปลือยกายอยู่ การกระทำดังนี้ จะทำให้วิญญาณเข้าไปที่ร่างหยาบ หลุดพ้นจากความเป็นเปรตที่ต้องเร่ร่อนในขุมนรก กลายเป็นบิดร, สามารถอยู่ร่วมกับบรรพบุรุษที่ตายไปเป็นบิดร ก่อน ๆ และก็มีการกรวดน้ำ ซึ่งเป็นที่นิยมว่าถูกต้องตามของลัทธิพราหมณ์คือจะต้องลงไปกรวดในแม่น้ำ โดยใช้อุ้งมือทั้งสองกอบน้ำยกขึ้นมาแล้วปล่อยให้ค่อย ๆ ไหลรั่วลงไป พร้อมตั้งจิตอุทิศให้แก่ผู้ตายว่า ขอให้น้ำนี้ระงับความหิวกระหายของผู้ตายนั้น นั่นก็คือหลักฐานที่เป็นที่มาของการกรวดน้ำเพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ตาย ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมของชาวอินเดียและศาสนาพราหมณ์กระทำกันมาช้านานแล้ว” (พระมหาสุพจน์ คำน้อย, 2547:88-90)

ถึงแม้ว่าการอุทิศส่วนบุญตามคติของศาสนาพราหมณ์ มีลักษณะที่แตกต่างออกจากการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่มีข้อสังเกตว่า การกระทำดังกล่าวมีจุดหมายเพื่อประโยชน์ของผู้ตายหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเหมือนกัน

กำเนิดและพัฒนาการของพิธีสารทในคติความเชื่อเรื่องการบูชาบวงสรวงพระพุทธศาสนาของชาวสุรินทร์

จากการศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดความเชื่อของมนุษย์ตั้งแต่โบราณของมนุษย์ในอดีตนั้นมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ในยุคโบราณนั้นได้เกิดความเชื่อเรื่องพิธีลอยบาป ความเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องการบูชาอำนาจลึกลับ ความเชื่อเรื่องการบูชาผีบรรพบุรุษ และพัฒนาการมาเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ จึงถือได้ว่าพิธีสารทเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อพัฒนาการความเชื่อดังกล่าวได้แผ่ขยายวงกว้างออกไปในสังคมอินเดีย พระพุทธศาสนาซึ่งเกิดมาในช่วงหลัง ต้องรับเอาคติความเชื่อ ประเพณีบางอย่าง เข้าสู่ศาสนาของตน ในบทนี้ผู้จัดทำขอนำเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนา มาศึกษาดังนี้

ประเภทของพิธีสารทในพระพุทธศาสนา เมื่อจัดประเภทของพิธีสารทตามลักษณะของการประกอบพิธีกรรม สามารถแบ่งประเภทของพิธีสารทได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) ประเภทพิธีเซ่นไหว้ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากคนอินเดียโบราณนิยมการทำการบูชาด้วยการไหว้ทิศและยังมีการนับถือบูชาธรรมชาติ บูชาเทพเจ้า และการบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษเพราะต้องการหาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจต้องการสิ่งที่จะนำมาบูชา เคารพ เช่นไหว้ต้องการหาศาสนาเป็นที่พึ่งที่ระลึก การที่มนุษย์ต้องมีที่พึ่งทางจิตใจเพราะเวลาที่เกิดความกลัวภัยคุกคาม ก็พากันบูชากราบไหว้สิ่งต่าง ๆ เพื่อขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยให้พ้นจากอันตราย หากมองย้อนกลับไปในสมัยก่อนที่ชาวอารยันเข้ามาครอบครองอินเดีย ลัทธิการนับถือธรรมชาติเป็นลัทธิแรกที่มนุษย์ได้นับถือกันมา เมื่อมาถึงยุคชาวอารยันนอกจากจะเคารพนับถือธรรมชาติและเทพเจ้าต่าง ๆ ชาวอารยันยังเคารพนับถือ และบูชาวิญญาณชองบรรพบุรุษเช่นเดียวกับเทพด้วย เพราะเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ที่ตายไปนั้นก็เพียงแต่ร่างกาย ส่วนวิญญาณ นั้นยังคงสภาพอยู่ และยังมีการบริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ฉะนั้น จึงเกิดการบวงสรวง และเซ่นวิญญาณ ชาวอารยันยังมีความเชื่อถือต่อไปอีกว่า วิญญาณเหล่านั้น มีภพอยู่เบื้องบน การที่จะส่ง

เครื่องบูชาให้ไปถึงวิญญาณเหล่านั้นได้ก็ด้วยการเผาไฟบูชายัญให้ควันไฟลอยขึ้นไปจึงทำให้มีลัทธิการบูชายัญเกิดขึ้น (พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร สระคำ), 2534:8)

(2) ประเภทของพิธีทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ในทางพระพุทธศาสนาเรียกพิธีกรรมนี้ว่า ปัตติทานมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุโต),2538: 16) เช่นการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือแม้กระทั่งเทวดา การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ขอยกเอาตัวอย่างจากสมัยพุทธกาลซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนเวฬุวันให้แก่พระบรมศาสดาและพุทธสาวกทั้งหลายที่ได้จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ พระองค์ได้ถวายทานและทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ทรงอุทิศว่า “ขอทานนี้จงมีแก่พวกญาติของเรา ทันใดนั้นเองสระโบกขรณีดารดาษด้วยปทุม ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น เปรตพวกนั้นก็อาบและดื่มในสระโบกขรณีนั้น ระงับความกระวนกระวายความลำบากและหิวกระหายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจทองลำดับนั้นพระราชาถวายข้าวยาคู ของเคี้ยว ของกินเป็นต้นแล้วทรงอุทิศ ในทันใดนั้นเอง ข้าวยาคูของเคี้ยวและของกินอันเป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น เปรตพวกนั้น ก็พากันบริโภคของทิพย์เหล่านั้น มีอินทรีย์เอิบอิ่มลำดับนั้น พระราชาถวายผ้าและเสนาสนะเป็นต้น ทรงอุทิศให้เครื่องอลังการต่าง ๆ มีผ้าทิพย์ ยานทิพย์ ปราสาททิพย์ เครื่องปูลาดและที่นอนเป็นต้น ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น สมบัติแม้นั้นของเปรตพวกนั้น ปรากฏทุกอย่างโดยประการใด พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงอธิษฐาน (ให้พระราชาทรงเห็น) โดยประการนั้น” (ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 39/284) และอีกประเภทหนึ่งที่คล้ายคลึงก็คือ การทำทักษิณานุประทาน ซึ่งหมายถึง ทานเจตนาเป็นเหตุให้บุญเจริญเพิ่มพูนขึ้นก็ได้หมายถึง บุญที่เกิดขึ้นจากการบริจาคทาน และหมายถึงไทยธรรมที่เป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการทำบุญ (พระสิริมงคลาจารย์,2539: 8)แต่ความหมายที่มุ่งประสงค์นี้ก็คือทานที่มีเจตนาเป็นเหตุให้บุญเจริญเพิ่มพูน หรือทานเพื่อผลที่เจริญ (ชวินทร์ สระคำ, จำลอง สารพัดนึก,2538: 241) ซึ่งหมายถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนไทยธรรมสำหรับกระทำบุญนั้น คือปัจจัยสี่ และเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ที่สมควรแก่สมณบริโภคเป็นเพียงส่วนประกอบของการอุทิศส่วนบุญ ไม่ใช่เป็นการอุทิศส่วนบุญโดยตรง คำว่า ทักษิณานุประทาน ตามนัยนี้ จึงเป็นบุญกิริยาที่บุคคลกระทำเพื่อให้บุญเจริญเพิ่มพูนขึ้นให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้ว เพราะทุกครั้งที่มีการปรารภงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน ก็จะมีการเพิ่มทักษิณาคืออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วทุกครั้ง แตกต่างจากคำว่าทักษิณาทาน ที่มักจะส่อความถึงการให้ของทำบุญเป็นทาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539: 390) คำนี้จึงเป็นภาษาที่ใช้เป็นทางการ แสดงถึงลักษณะพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าต้องเป็นบุคคลผู้เป็นเครือญาติเท่านั้น ประการที่ (3) บุพเปตพลี คือ การทำบุญอุทิศให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว คำว่า เปตะ เป็นคำในภาษาบาลีส่วนคำว่า เปรต เป็นคำในภาษาสันสกฤตทั้ง 2 คำนี้มีความหมายตรงกันคือ (ขุ.ขุ. (ไทย) 26/35/[บทนำ]) “ผู้จากไป หรือผู้ละไปแล้ว หมายถึง ผู้จากโลกนี้ไปคือผู้ตายไปแล้ว ผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นความหมายทั่วไปพวกที่ตายไปเกิดเป็นเทวดาก็เรียกว่าเปตะหรือเปรต ในความหมายนี้ก็มี เช่นพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ตายไปแล้วเรียกว่า เปตพลี สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในอบายภูมิที่เรียกว่าเปตวิสัย หรือเปรตวิสัย สัตว์พวกนี้ได้รับทุกขเวทนาต่างๆตามผลแห่งกรรมชั่วที่ได้ทำไว้เช่น อดอยากผอมโซเพราะไม่มีอาหารหรือมีแต่กินไม่ได้หรือกินได้แต่กินยากเพราะปากเท่ารูเข็มหรือกินเข้าไปได้แต่กลายเป็นเลือดเป็นหนองเป็นมูตร เป็นคูถ” (ขุ.ขุ. (ไทย) 26/35/[บทนำ]) ประการที่ 4 มตกทาน คือ ทานที่อุทิศผู้ที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นปฐมภูมิปรากฏแต่เพียงคำว่า ยัญย่อมแพร่หลาย (องฺ.จตุกฺก.(ไทย) 21/40/67) กล่าวคือเมื่อครั้งนั้นแลอุทายีพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “แม้ท่านพระโคดมก็ทรงสรรเสริญยัญของพวกข้าพระองค์หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าพราหมณ์เราไม่ได้สรรเสริญยัญไปเสียทุกอย่างและเราก็ไม่ได้ติเตียนยัญไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญยัญ ที่มีกิริยาคือยัญที่มีการฆ่าโค 1 ยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ 1 ยัญที่มีการฆ่าไก่ สุกร 1 ยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน 1

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลุอรหัตมรรคย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญที่มีกิริยาอย่างนั้นพราหมณ์ แต่เราสรรเสริญยัญที่ไม่มีกิริยา คือ นิจทานและอนุกูลยัญ คือยัญที่ไม่มีการฆ่าโค1 ยัญที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ 1 ยัญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร 1 ยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน 1 ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลุอรหัตมรรคย่อมเกี่ยวข้องกับยัญที่ไม่มีกิริยาอย่างนี้ ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ สำรวมระวังย่อมเกี่ยวข้องกับยัญ” (องฺ.จตุกฺก.(ไทย) 21/39/64-65) “ยัญที่จัดเตรียมไว้อย่างดีไม่มีกิริยา เหมาะสมกับเวลาเช่นนั้นท่านผู้รู้ผู้ฉลาดในบุญมีกิเลสเปรียบเหมือนหลังคาอันเปิดแล้วล่วงเลยตระกูลและคติในโลกย่อมสรรเสริญยัญชนิดนี้ถ้าบุคคลทำการบูชาในปกติทานหรือใน มตกทาน ตามสมควรมีจิตเลื่อมใส บูชาในนาที่ดีคือท่านพรหมจารีทั้งหลายยัญที่บุคคลบูชาดีแล้วเช่นสรวงดีแล้วสมบูรณ์ดีทำไว้ในทักขิไณยบุคคลยัญย่อมแพร่หลาย และเทวดาก็เลื่อมใสบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์บูชายัญอย่างนี้แล้วย่อมเข้าถึงโลกที่ปราศจากความเบียดเบียน” (องฺ.จตุกฺก.(ไทย) 21/40/67)

วิถีชีวิตของชาวสุรินทร์ที่มีต่อพิธีกรรม

ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตเพราะว่าเมื่อมีการจัดงาน ต่าง ๆ หรือการเดินทางไกลไปในที่ต่าง ๆ ก็จะมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้คุ้มครองเพื่อความปลอดภัย และเป็นการส่งเสริมคนในสังคม ให้สามัคคีเป็นปึกแผ่นเหตุนี้เองพิธีกรรมและประเพณียังคงอยู่ในสังคม เป็นเครื่องมือในการให้การศึกษา และขัดเกลาคนในสังคม ให้ยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม กล่าวคือมีความกตัญญู เคารพเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประสานสัมพันธ์คนในเครือญาติพี่น้อง สายโลหิต อีกด้วย ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีกันมายาวนานแล้ว ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมายาวนาน เพราะบรรพชน ได้มอบสิ่งนี้เป็นมรดกให้กับลูกหลานรุ่นหลัง โดยผูกพันกับความเชื่อด้านความขลังความศักดิ์สิทธิ์ด้วย ส่วนใหญ่แล้วจะเคร่งครัดเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ซึ่งเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ความเชื่อของชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่จึงมีความเชื่อ 3 ลักษณะผสมกัน คือความเชื่อที่สืบจากบรรพบุรุษในชุมชนท้องถิ่นเดิม ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา

คตินิยมเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้ของชาวเขมร เช่น เครื่องดื่ม การเซ่นไหว้เหล้าเพราะเชื่อว่า เหล้าเป็นเครื่องดื่มที่บุพการีและผีบรรพบุรุษชอบ น้ำเพราะเชื่อว่า เมื่อผีบรรพบุรุษได้รับประทานข้าวปลาอาหารอิ่มแล้วเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมของชาวไทยเขมร ที่ใช้มาตั้งแต่อดีตใช้ถาดเป็นภาชนะข้าวแทนกระด้ง เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผีญาติผู้ใหญ่ควรแก่การเคารพนับถือภาชนะที่ใช้จะต้องเป็นของที่ซื้อมาใหม่ ๆ สำหรับไว้ต้อนรับโดยเฉพาะเพื่อให้สมเกียรติ สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของปูรองภาชนะ ใส่เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย เสื่อ พูก ผ้าขาว และหมอนเพราะมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะเกิดความพอใจ ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือ และแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และอีกอย่างหนึ่ง คตินิยมเกี่ยวกับประเพณีในท้องถิ่น ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมใดก็ตาม เช่นแต่งงาน บวชนาค โกนจุก ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ก็จะทำพิธีบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้รับรู้ด้วยเครื่องเซ่นไหว้ตามบริเวณรั้วบ้าน และจัดพิธีเซ่นไหว้อีกครั้งในเดือนสาม เป็นประจำทุกปี การเซ่นไหว้นั้นมีเครื่องเซ่นไหว้ ดังนี้ หมากพลู 5 คำ ไก่ต้ม 1 ตัว สุรา 1 ขวด จานแกง 1 บุหรี่ 5 มวนน้ำส้ม 1 ขวด ข้าว 1 ถ้วย น้ำดื่ม 1 ขัน เทียน 1 คู่ ธูป 1 คู่ ด้ายผูกแขนผสมกับขมิ้นผง 1 คู่ การประกอบพิธีเซ่นไหว้ นิยมจัดพิธีเซ่นไหว้ในเวลาตอนเย็นของเดือนสาม แต่ละครอบครัวจะนำเครื่องเซ่นไหว้ใส่ถาด มารวมกันที่บริเวณศาลเนียกตา(ศาลปู่ตา) จัดวางเครื่องเซ่นไหว้ข้างหน้าเนียกตา จุดธูป จุดเทียน รินสุรา น้ำดื่ม นำส้ม พร้อมกับกล่าวขอบคุณที่ช่วยดูแลผลผลิตข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ในปีที่ผ่านมา ปีหน้าช่วยให้พืชพันธ์ อุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ปกปักษ์รักษาผู้คนในหมู่บ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุข เสร็จแล้วแบ่งเครื่องเซ่นไหว้อย่างละนิดไว้บนภาชนะรองรับ เช่น ใบตอง กระดาษทิ้งไว้ให้ท่าน นำด้ายผูกแขนเพื่อเรียกขวัญ ผูกข้อมือให้กับลูกหลานเพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

1. คตินิยมเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

คำว่า ผีบรรพบุรุษ ได้แก่วิญญาณของ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ซึ่งตายไปแล้ว ยังเป็นสัมภเวสีแสวงหาที่เกิดเที่ยวไป ๆ มา ๆ ยังบ้านเรือนของลูกหลานมาดูแลความสุขทุกข์คุ้มครองบ้านเรือนเพื่อลูกหลานได้รับความผาสุกช่วยให้ดำรงวงศ์สกุลเจริญรุ่งเรืองสืบทอดธรรมเนียม จนมีพิธีไหว้เจ้า คือ ไหว้เซ่นสังเวยผีวิญญาณพ่อแม่ที่ตายไปแล้วเหตุนั้น คนอีสานจึงมีความเชื่อเซ่นไหว้ผีบ้านผีเรือนกันมาถึงเทศกาลตรุษสารท จึงทำบุญตรุษสารทอุทิศบุญกุศลไปถึงผีวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งยังเป็นสัมภเวสีจะได้รับส่วนกองบุญของลูกหลาน เมื่อได้รับแล้วจะมีความปลาบปลื้มดีใจ เรียกว่า ประเพณีส่งข้าวเปรต (เพ็ญศรี ดุก และคณะ, 2536: 15-16) ตา หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่และย่า ที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียนเป็นกลาง ๆ ว่า ปู่ตา ทำไมจึงมีการเลี้ยงปู่ตา การเลี้ยงปู่ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะเมื่อปู่ตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงานความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญูกตเวที จึงมีการเลี้ยงปู่ตาสืบต่อไปเป็นประเพณี

ประเพณีการเลี้ยงปู่ตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปู่ตามักจะทำระหว่างเดือน 6 - 7 ชาวบ้านจะเลี้ยงปู่ตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปู่ตาก็คือ คอนปู่ตา อันเป็นสถานที่ปู่ตาสิงสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโฮงให้ปู่ตาอยู่ ภายในหอปู่ตานั้น จะปรกอบด้วยรูปปั้นปู่ตา แท่นบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปู่ตาเรียกว่า “ เฒ่าจ้ำ ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจำ เฒ่าจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปู่ตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิด ปู่ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปู่ตาโดนตรงไม่ได้

ดอนปู่ตานั้น จะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านเคารพเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ ยิงสัตว์ในเขตดอนปู่ตาไม่ได้ ท่านจะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่าน ปู่ตาจะบันดาลให้ผู้ที่ล่วงเกินมีอันเป็นไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประกอบการงานไร้ผล ดังนั้น การที่ชาวบ้านเคารพปู่ตา จึงเป็นการอนุรักษ์ป่า และอนุรักษ์สัตว์ ในเขตดอนปู่ตาได้เป็นอย่างดี พิธีเลี้ยงปู่ตา ในระหว่างเดือน 6 - 7 เฒ่าจ้ำจะเป็นผู้กำหนดเอาวันใดวันหนึ่ง ในช่วงนี้เป็นวันเลี้ยงปู่ตา เมื่อกำหนดวันได้แล้ว เฒ่าจ้ำก็จะบอกชาวบ้านให้ตระเตรียมอาหารคาวหวานมาเลี้ยงปู่ตา พร้อมทั้งแนะนำให้ชาวบ้านสะเดาะเคราะห์ร้ายของครอบครัวตนเองไปให้พ้นด้วย พิธีสะเดาะเคราะห์นั้นทำได้โดยมีเครื่องสงเคราะห์ ซึ่งก็คืออาหารหวานคาวบรรจุลงในกระทงกาบกล้วยรูปสามเหลี่ยม วิธีทำกระทงกาบกล้วยให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่เป็นโครง ภายในกระทงจะคั่นให้เป็นช่อง 9 ช่อง แต่ละช่องจะบรรจุ หมาก 1 คำ บุหรี่ 1 มวน เมี่ยง 1 คำ ขนมต้ม 1 ชิ้น ข้าวดำ ข้าวแดงอย่างละก้อน กระทงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเครื่องส่งเคราะห์ร้ายของครอบครัวไปให้พ้น เครื่องเซ่นปู่ตา ได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้ม เมื่อถึงวันเลี้ยงปู่ตา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะดอนปู่ตาให้เป็นระเบียบ เช่น ช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่ม หรืออาจจะซ่อมแซมหอปู่ตาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้น เมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงปู่ตา เฒ่าจ้ำก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชา เสร็จแล้วเฒ่าจ้ำจะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเซ่นออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน อีกส่วนหนึ่งมอบให้ปู่ตา หลังจากเซ่นปู่ตาเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมที่บูชาปู่ตามาสาดกัน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า ปู่ตาประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว เมื่อถึงเวลาบ่าย เฒ่าจ้ำจะเข้าไปในหมู่บ้าน เพื่อ

เยี่ยมเยียนชาวบ้านแต่ละครัวเรือน เจ้าของบ้านที่เฒ่าจ้ำไปเยี่ยมก็จะสรงน้ำแก่เฒ่าจ้ำ(ความเชื่อและพิธีกรรม,สืบค้น 24 กันยายน 2559)

ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์มีความเชื่อว่าเมื่อวันดังกล่าวเวียนมาถึง ผีบรรพบุรุษคือผู้ล่วงลับไปก่อนแล้ว จะพากันเดินทางมาเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและลูก ๆหลาน ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อร่วมรับประทานอาหารและของหวาน ของคาว เครื่องดื่มต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอาหาร ที่บรรพบุรุษเคยชอบ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เมื่อเครื่องเซ่นไหว้ทุกอย่างพร้อมแล้ว ผู้อาวุโสในพิธีก็จะถามถึงลูกหลานคนนั้น หลานคนนี้มาหรือยัง เสียงถามเสียงตอบอึงคะนึง เมื่อพร้อมหน้าเป็นที่พอใจแล้วก็จะเริ่มเซ่นไหว้โดยจุดธูป เทียน ยกขันห้าไหว้และเรียกดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ให้มารับเครื่องเซ่นไหว้และรินน้ำให้ล้างมือ รินเครื่องดื่มทั้งหนักและเบา โดยชี้บอกให้วิญญาณรู้ว่ามีเครื่องเซ่นไหว้อะไรบ้าง เสียงเรียกผีของลูกหลาน เซ็งแซ่แทบฟังไม่รู้เรื่อง การเรียกวิญญาณต้องพยายามออกชื่อคนนั้น คนนี้ให้ได้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็รินเครื่องดื่มเรื่อย ๆ ให้ได้ครบสามครั้งในพิธีเซ่นนั้นใช้เวลาประมาณ 10 – 3๐ นาที จากนั้นก็จะรินน้ำให้ล้างมือล้างปาก เปลี่ยนเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ใหม่ ซึ่งได้จัดไว้ในพิธีบอกให้ผีบรรพบุรุษไปวัดเพื่อฟังพระเจริญพระพุทธมนต์รับบุญกุศลต่อไป ผู้นำในการประกอบพิธีก็กล่าวอวยชัยให้พรลูกหลานที่มาร่วมงาน โดยสมมติเป็นตัวแทนของบรรพชน รับประทานเครื่องเซ่นไหว้เป็นที่สนุกสนานร่วมกัน

2. คตินิยมเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้ของชาวเขมร

ความเชื่อเรื่องการเซ่น เครื่องดื่ม การเซ่นไหว้เหล้าเพราะเชื่อว่า เหล้าเป็นเครื่องดื่มที่บุพการีและผีบรรพบุรุษชอบ น้ำสุรา เพราะเชื่อว่า เมื่อผีบรรพบุรุษได้รับประทานข้าวปลาอาหารอิ่มแล้ว ต้องดื่มน้ำตามทีหลังอาหาร จะถวายอาหารคาวหวาน ประกอบด้วย ไก่ย่าง ปลาปิ้ง เนื้อย่าง ลาบ ก้อย แกงร้อน ขนมจีนน้ำยา ยำเนื้อทอด ไข่ต้ม ข้าว ข้าวต้ม ขนม ข้าวโพด มัน ผัก และผลไม้ โดยเฉพาะ ไก่ย่าง เชื่อว่าเป็นอาหารที่ดีที่สุดที่หาง่าย เพราะเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน และเป็นตัวแทนของสัตว์สองเท้าที่นำมาเลี้ยงบวงสรวงเซ่นไหว้ ปลาปิ้ง เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะได้ช่วยรักษาข้าวในนาให้อุดมสมบูรณ์ เพราะปลาหามาได้จากที่นาของตนเอง เซ่นไหว้เนื้อย่าง เพราะเชื่อว่า การจัดเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในแต่ละปีจะต้องถวายสัตว์สี่เท้าด้วย จึงจะครบองค์ประกอบ เซ่นไหว้ สุรา ลาบ ก้อย แกงร้อน ขนมจีนน้ำยา ยำเนื้อทอด ไข่ต้ม ข้าว ข้าวต้ม ขนม ข้าวโพด มัน ผัก และผลไม้ เพราะเชื่อว่า เป็นอาหารที่บรรพบุรุษนิยมรับประทาน และเป็นอาหารพื้นบ้านที่ใช้รับประทานกันมาตลอด เมื่อมีการจัดงานต่าง ๆโดยเฉพาะข้าวต้มเป็นของหวานที่ใช้ต้อนรับแขก ใช้ถวายพระและเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ส่วนหมาก พลู และยาสูบ นำมาเซ่นไหว้ด้วยเพราะมีความเชื่อว่า การต้อนรับแขกในสมัยโบราณจะต้องใช้สิ่งเหล่านี้ เสื้อผ้า แป้ง หวี และกระจกเงา นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้เพราะเชื่อว่า เป็นสิ่งของที่ใช้ในการแต่งตัว การให้ทานเสื้อผ้า แก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ เมื่อกรวดน้ำอุทิศผลไปให้ ผีบรรพบุรุษจะได้จับของเหล่านี้โดยตรง ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับภาชนะใส่เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย ถ้วย จาน และถาด เชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมของชาวไทยเขมร ที่ใช้มาตั้งแต่อดีตใช้ถาดเป็นภาชนะข้าวแทนกระด้ง เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผีญาติผู้ใหญ่ควรแก่การเคารพนับถือภาชนะที่ใช้จะต้องเป็นของที่ซื้อมาใหม่ ๆ สำหรับไว้ต้อนรับโดยเฉพาะเพื่อให้สมเกียรติ สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของปูรองภาชนะ ใส่เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย เสื่อ พูก ผ้าขาว และหมอนเพราะมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะเกิดความพอใจ ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือ และแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น(วันทา แก่นวงษ์คำ, 2539: 120-121)

3. คตินิยมของการจัดพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้ของชาวจังหวัดสุรินทร์

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ชาวไทยเขมร จะผูกพันกับการนับถือผี มักให้ความสำคัญและยึดมั่นในการนับถือผี จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของชาวไทยเขมร ยังผูกพันอยู่กับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิมอยู่มากโดยเฉพาะพิธีกรรมแซนโฎนตา ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเขมร กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายหลักในการทำพิธีนี้ก็คือ ความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าคนเราเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณ

ยังสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ หากวิญญาณเหล่านั้นได้รับการต้อนรับดี ได้รับส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศให้ก็อวยชัยให้พรให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง อยู่เย็นเป็นสุขและถ้าครอบครัวใดไม่ได้ทำพิธีนี้ ก็จะเป็นคนอกตัญญูผีบรรพบุรุษจะโกรธและสาปแช่ง ให้ประสบกับความทุกข์ เดือดร้อน มีอันเป็นไปต่าง ๆนา ๆ ให้เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีอันเป็นไป ทำให้เกิดผลกระทบทางด้านจิตใจ เกิดความทุกข์จิตใจก็จะมีความกังวลเศร้าหมองและมีผลต่อการทำมาหากิน (ประพัฒนพงษ์ แก้วไธสงและคณะ, 2550: 85)

การจัดพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้ตามคตินิยมของคนในท้องถิ่น

การประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่ได้กระทำมาแต่ในอดีตนั้น เป็นลักษณะความเชื่อที่สืบทอดและถือปฏิบัติกันมานาน จนกลายเป็นแบบอย่าง ความคิด หรือการกระทำ ที่ได้สืบทอดกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่จนถึงปัจจุบัน (ผ่องพันธ์ มณีรัตน์, 2528: 1-2) การประกอบพิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษนั้น ก็เพราะเชื่อว่าเมื่อมีการทำพิธีเซ่นไหว้ผีแล้ว จะทำให้ผู้เซ่นไหว้ไม่มีอันตราย เพราะผีจะช่วยปกป้องคุ้มครองความเชื่อดังกล่าวนี้มักจะเป็นลักษณะร่วมของคนไทยทุกท้องถิ่น อันสืบเนื่องมาจากการประสบปัญหา ในการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลนั้นเองเช่น เมื่อคนเราประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเองได้หรือคนอื่นก็มิอาจที่จะช่วยได้ คนเราจึงหันเหไปหา ความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่เรียกว่าเหนือธรรมชาติซึ่งถือว่าเป็นอำนาจลึกลับ อำนาจเหล่านั้นอาจเป็นเทพเจ้า ภูตผี ปีศาจฉะนั้นเพื่อเป็นการอ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้คุ้มครอง หรือบางทีเข้าใจว่าภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้น จึงมีการอ้อนวอนภาวนาขอให้ปลอดภัย เมื่อตนเองปลอดภัยแล้ว ก็จะแสดงความกตัญญูด้วยการเซ่นไหว้บูชาสิ่งเหล่านั้น หรือประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าในสังคมไทย มีความเชื่อเหล่านี้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเพณีพิธีกรรมของภาคต่าง ๆ นั้นก็จะมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่สภาพแวดล้อมของพื้นที่

ปัญหาหรือคุณค่าของการบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสุราของชาวสุรินทร์ในมุมมองพุทธ

จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาจะอยู่ที่การเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นภาวะที่หมดทุกข์โดยประการทั้งปวงก็จริง แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงจริยธรรมไว้หลายระดับเพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าการจะเกณฑ์ให้มนุษย์เข้าถึงนิพพานจนหมดทุกคนนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันออก โดยการแสดงออกของวิถีชีวิตนั้นสังเกตได้จากพฤติกรรม ซึ่งในประเทศไทยนั้น คนไทยแต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมประเพณีที่แสดงออกแตกต่างกันไป ดังมี “พฤติกรรมที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบด้านจริยธรรมนั้น คือการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ผู้คนทั่วไปนิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งในส่วนนี้เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุน เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม และการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น” (พระอธิการนราวิชญ์ ญาณสาโร, 10 ธันวาคม 2554) ซึ่งคุณค่าของ“จริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ทุกคนควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้ตนเองชุมชน เป็นที่ยอมรับของสังคมและสามารถวางตัวให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมได้เป็นอย่างดี คือ ความสามัคคีในหมู่คณะ การเสียสละ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความกตัญญู ความมีขันติอดทน การปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีทำบุญเดือนสิบ จึงเป็นเครื่องผูกจิตวิญญาณของคนในชุมชนไว้กับจริยธรรมที่ดีงาม” (สุธานี เพ็ชรทอง,2547: 94) ดังนั้น พฤติกรรมด้านจริยธรรมสามารถหล่อหลอมได้ด้วยการจัดกิจกรรมร่วมกันในสังคมโดยเฉพาะการจัดงานประเพณี ซึ่งประเพณีสารทเดือนสิบของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ก็เป็นส่วนหนึ่งของการหล่อหลอมคนในสังคมให้มีจริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในการดำเนินชีวิต ในประเด็นของการบวงสรวงเซ่นไหว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทุกพิธีกรรมของชาวสุรินทร์นั้น คณะผู้จัดทำได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าของการเซ่นไหว้โดยแยกเป็นประเด็นในแต่ละคุณค่า ดังนี้

1.คุณค่าด้านความสามัคคี ประเพณีการบวงสรวงเซ่นไหว้ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวไทยเขมรทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กล่าวคือการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามชาวไทยเขมรจะมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษเสมอ ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแซนโฎนตาจะถูกสังคมลงโทษ กล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญูจะมีความล้มเหลวในชีวิต หาความสุขไม่ได้ ดังนั้นการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันจึงเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นคนที่มีระเบียบวินัยมีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เช่นการบวงสรวงเซ่นไหว้ประเพณีสารทเดือนสิบนี้ นอกจากเป็นการพบปะรวมญาติพี่น้องแล้ว ยังเป็นงานประเพณีที่สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคม และแถมด้วยหลักประชาธิปไตยด้วย นั่นคือ การจัดตั้งและแบ่งเวรกันทำอาหารไปถวายพระตลอด 15 วัน ในช่วง บุญถือศีลหรือ บุญเลี้ยงพระ ชาวบ้านแต่ละคุ้มจะแสดงฝีมือเต็มที่ จะมีการจับสลากเลือกวันเวลาทำอาหาร และเลือกกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะแสดงฝีเมือกันเต็มที่ไม่ยอมน้อยหน้ากันมีการเลือกตัวแทนเจ้าภาพในแต่ละวัน ให้เป็นผู้ตระเตรียมงานต่าง ๆ และคอยดูแลจัดการธุระต่าง ๆ ของพระสงฆ์ จึงถือว่าประเพณีนี้มุ่งการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นที่ตั้งแต่มาลงท้ายด้วยเรื่องความสามัคคีในหมู่คณะได้เป็นอย่างดี” (สุรชัย รัตนพนาวงษ์, 2554: 25) “การสร้างความสามัคคีในชุมชนนั้น จะเห็นได้จากเมื่อถึงกำหนดเวลาทำบุญหมู่บ้านในแต่ละปีจะมีชาวบ้านที่ไปทำงานต่างถิ่นกลับมาบ้านเพื่อทำบุญร่วมกัน มีการจัดเตรียมภัตตาหารและถวายปัจจัยแด่พระภิกษุสงฆ์ และนำเอาเงินที่บริจาคที่เหลือสะสมไว้แต่ละปีรวมกันเพื่อซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นเข้าวัดชาวบ้าน ทุกคนในหมู่บ้านทั้งเด็กถึงผู้ใหญ่ต้องทำงานช่วยกันอย่างเต็มความสามารถ เช่น เด็ก ๆ จะช่วยกันขนทรายมาก่อเจดีย์ทรายส่วนชาวบ้านทุกคนก็จะช่วยกันทำความสะอาดบริเวณศาลากลางหมู่บ้าน เพื่อเตรียมการประกอบ พิธีกรรม จากการร่วมแรงร่วมใจในการตระเตรียมงานและเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในประเพณีที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคีของชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีงามให้เยาวชนได้เป็นอย่างดี จึงมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมที่ร่วมกันประกอบขึ้นด้วยจิตใจ ด้วยความเชื่อและความรู้สึกตามคำสอนของบรรพบุรุษ ประกอบกับความเชื่อที่ผู้ร่วมพิธีกรรมมีต่อสิ่งที่เคารพศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือศาลปู่ตาที่ตั้งกลางหมู่บ้าน บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านร่วมกันขุดเพื่อบริโภคใช้สอยทั้งหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างสำคัญที่ก่อให้เกิดความผูกพันในหมู่สมาชิกของชุมชนเพราะเคยได้ร่วมประกอบพิธีกรรมปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กไปสู่วัยหนุ่มไปสู่วัยกลางคนและวัยชรา จนกลายเป็นประเพณีที่ทุกคนต้องร่วมกันทำ ด้วยหวังว่าจะทำให้ตนเองและคนในหมู่บ้านประสบความสุขความเจริญ (วรศักดิ์ ปณฺญาวุฑฺโฒ ,2551: 119-120) การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษประจำสายเลือด สายตระกูลและพระภูมินา (ผีเฝ้านา) เป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตนอย่างโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธ์ไทยเขมร ถือเป็นบทบาทที่สำคัญในการสร้างความภาคภูมิใจ และรับรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชน ถึงแม้จะเป็นประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ของบรรพบุรุษก็ตาม แต่ก็มีหลักฐานที่สร้างความภาคภูมิให้กับชาวบ้านในรุ่นปัจจุบันบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชนความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีเนียะตานั้น เป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านมีบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชนโดยจะเห็นได้จาก ความเชื่อและการนับถือผีบรรพบุรุษ เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมแซนเนียะตาหรือผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ในแต่ละปีจะมีการทำบุญร่วมกัน เพื่อจะนำเงินมาจัดเตรียมภัตตาหารและปัจจัยสี่ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์

2. คุณค่าด้านการเสียสละ ธรรมะเพื่อใช้ในการละมีนั้น มีอยู่ 4 อย่าง เป็นธรรมชุดคือต้องมาใช้ร่วมกัน ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ(หมวดฆราวาสธรรมในนวโกวาท) คือธรรมสำหรับฆราวาสโดยตรง ได้แก่ สัจจะ ความจริงใจ, ทมะ การบังคับตัวเอง,ขันติ ความอดกลั้นอดทน, จาคะ การเสียสละแบ่งปันวัตถุสิ่งของให้บุคคลอื่น อย่างนี้ท่านอย่าเข้าใจแต่เพียงว่า เป็นธรรมะสำหรับฆราวาส ยืนยันว่า เป็นธรรมะสำหรับทุกคนทีเดียวจะเป็นบรรพชิต หรือยิ่งกว่าบรรพชิตก็ตาม ถ้าต้องการจะละอะไรที่ไม่พึงปรารถนาแล้ว จะต้องใช้ธรรมะ 4 อย่างนี้ เป็นเครื่องมือ “การมีทรัพย์สินมากมายก็เป็นสิ่งดีแต่จะมีประโยชน์ต่อผู้รู้จักใช้จ่าย คือใช้เมื่อมีงาน ใช้เมื่อทำทาน หากำทรัพย์สินที่มีมากไป

ทำทานเสียหมดจนตนเองขัดสนก็ไม่ดีหากมีเท่าไหร่ก็ทำทานหมดจะทำให้ตนเองล่มจม เป็นการทำทานแบบมัวเมา ควรรู้จักประมาณตนเวลาทำทาน ซึ่งการทำทานแบบนี้จะทำให้เห็นทางสวรรค์ แม้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ยากจนอีกทั้งเมื่อจะทำทานนั้นควรแบ่งสิ่งของที่จะให้ทานออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งไว้แจกคนแต่อีกส่วนหนึ่งไว้ถวายพระ ความเชื่อนี้สอดคล้องกับหลักสัปปุริสทานสูตรที่ว่าหากมีจิตอนุเคราะห์ในการให้ทานแล้วย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง และหากให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่งอีกทั้งจะไม่ประสบภัยอันตรายจากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก จากทายาทในที่ที่ทานนั้นเกิดผล และการที่ตนเองบริโภคอุปโภคเครื่องนุ่งห่มและอาหารเท่าใดก็บริจาคทานตามนั้นจะให้ผลบุญระดับปานกลาง” (เกวลิน ภูมิภาค,2543: 110-111) หลักการของพระพุทธศาสนาถือว่าบรรดาการให้ หรือการบริจาคนี้ไม่มีอะไรที่สูงไปกว่าการให้ธรรมะ หรือบริจาคธรรมะการให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง นี้หมายความว่าเราจะต้องบริจาคความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน มันจึงจะมีการให้ธรรมะได้แม้แต่ธรรมะบางคนก็ยังหวงการทำดี (เกวลิน ภูมิภาค,2543: 297)

3. คุณค่าด้านความกตัญญู กตัญญูกตเวที(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), 2538: 20) ประกอบด้วยคำสองคำคือ กตัญญู และกตเวที กตัญญูหมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง และมีสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้ และตระหนักในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตนคือเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใด หรือจากสิ่งใด ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ก็จดจำและตระหนักในพระคุณนั้น กตเวทีหมายถึง การรู้จักประกาศ และตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนซึ่งแสดงได้โดยการเคารพ การเอื้อเฟื้อการสรรเสริญ และการแสดงน้ำใจอันดีงามต่อผู้มีพระคุณทั้งนี้มิใช่การใช้หนี้บุญคุณด้วยการตีราคา จากแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับเรื่องความกตัญญูกตเวทีเป็นเรื่องที่ต้องใช้ปัญญาของเราตีความเพื่อให้รู้ความหมาย เช่น ประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษนั้น เกิดมาจากการทำพิธีกรรมตามบรรพบุรุษนั่นเอง “เนื่องจากในอดีตมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษแสดงว่าบรรพบุรุษของเรามีความกตัญญูกตเวที เราจึงได้รับการถ่ายทอดเป็นมรดกคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีมาจากบรรพบุรุษ ฉะนั้นคนในปัจจุบันเมื่อมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษแล้ว ก็ต้องระลึกถึงคุณความดีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้เคยทำมา มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยของท่านบ้าง เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือแย่ลง หากเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลง เราจะแก้ไขได้อย่างไร เช่นในสมัยก่อนคนเราจะนอนหรือไปไหนก็ไม่ต้องปิดประตูบ้าน แสดงว่า คนสมัยก่อนมีสุขภาพจิตดีไม่มีการเบียดเบียนกัน แต่ในปัจจุบัน แม้ว่าจะปิดประตูและใส่กุญแจล็อคบ้านแล้ว ก็ยังมีการเบียดเบียนกันได้ แสดงว่าศีลธรรมของคนในปัจจุบันเสื่อมลง เราจึงต้องกลับมาหวนคิดในงานอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษนั้นว่า เราจะทำอย่างไรเพื่อไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัวจนมากเกินไป มีจิตใจที่ดี หากเราทำความดีที่เป็นกุศลแล้วบรรพบุรุษของเราก็จะสามารถอนุโมทนาได้ และการทำความดีของเราเท่ากับเป็นการประกาศความดีของบรรพบุรุษของเราด้วย เพราะคนที่เห็นในความดีที่เราปฏิบัติก็จะสรรเสริญว่าบรรพบุรุษของเราสอนมาดีจริง”พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2523: 1-20) “พิธีกรรมบวงสรวงเป็นพิธีกรรมแกมเช่นไหว้บังคับ ให้คนเราแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ คือ พ่อ แม่บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตให้ลูกหลานแล้วเลี้ยงดูจนพึ่งตัวเองได้ และยังได้มอบทรัพย์สมบัติที่ท่านสะสมมาด้วยความทุกข์ยากลำบากไว้ให้ลูกหลานด้วย เนื่องจากการสั่งสอนกันธรรมดา ๆ ไม่ค่อยได้ผล คนเรามักละเลยหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อพ่อ แม่ และบรรพบุรุษ นักปราชญ์ทางศาสนาท่านจึงใช้วิธีสอนแบบ เขียนเสือให้วัวกลัว คือสอนว่าพอถึงเทศกาลสารทยมบาลจะปล่อยเปรตมารับส่วนบุญจากลูกหลานญาติพี่น้องแต่ถ้าไม่ได้รับ เพราะถูกหลานไม่ทำบุญอุทิศให้ ก็จะสาปแช่งลูกหลานว่า เป็นคนอกตัญญู หาได้ศอกขอให้ฉิบหายลงวา ตามหลักมงคลสูตรในพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสหน้าที่ของบุตรธิดาที่จะพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาไว้ 5 ประการ คือ (1) เลี้ยงท่านตอบแทน (2) ช่วยทำกิจธุระของพ่อแม่ (3) สืบวงศ์ตระกูลเอาไว้ (4) ประพฤติตนให้ดีสมกับที่จะเป็นผู้รับมรดก (5) เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532:56) และเมื่อพิจารณาดูหน้าที่ทั้ง 5 ประการนี้แล้ว จะ

เห็นได้ว่าลูกต้องทำคือ ความดีกับพ่อแม่ 2 ประเภท ประเภทที่ 1 คือทำหน้าที่ปัจจุบัน คือ ข้อ 1-4 ให้ครบบริบูรณ์ ก็จะทำให้พ่อแม่ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น หมายถึง สวรรค์ในอก ประเภทที่ 2 เป็นการทำบุญอุทิศให้ท่านในอนาคต เพื่อให้ท่านเดินทางไปสู่สุคติภพตามความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถืออยู่

การบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสุราในมุมมองของชาวพุทธ

การบวงสรวงด้วยสุรานั้น เป็นการทำพิธีการเซ่นไหว้มาแต่ช้านานของชาวสุรินทร์ ซึ่งจะขาดไม่ได้เลยในการทำพิธีเซ่นไหว้ เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ ที่ตนเองนั้นเคารพมาแต่ช้านาน การบวงสรวงนั้น เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมเดิมมาตั้งแต่โบราณ เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ปรากฏในเขตอิสานใต้ แต่ปรากฏเด่นชัดในจังหวัดสุรินทร์เนื่องด้วยมีประชากรชาวเขมรเป็นจำนวนมากกว่าจังหวัดอื่นๆ การเซ่นไหว้ด้วยสุรานั้นเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะพิธีหรืองานใดก็แล้วแต่เจ้าพิธีจำนำสุรามาบวงสรวงทุกๆครั้ง เพราะเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษนั้น ชื่นชอบการดื่มด่ำสุราเป็นพิเศษ และน้ำแห่งสุรานั้นเปรียบเสมือนสายน้ำที่นำบุญหล่อเลี้ยงให้บรรพบุรุษได้รับรู้ถึงอานุภาพของบุญกุศลแม้จะอยู่ในภพภูมิใดก็ตาม ชาวสุรินทร์จึงมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมใดๆก็แล้วแต่ที่ร่วมกันประกอบขึ้นด้วยจิตใจ ด้วยความเชื่อและความรู้สึกตามคำสอนของบรรพบุรุษ ประกอบกับความเชื่อที่ผู้ร่วมพิธีกรรมมีต่อสิ่งที่เคารพศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ จะขาดไม่ได้เลย นั่นคือ สุรา แม้ว่าการทำพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้นั้นจะมีสุราเป็นหลัก แต่หากมุมมองในทางพระพุทธศาสนาแล้วจะผิดต่อจริยธรรมทางศาสนา เพราะพระพุทธศาสนานั้นสอนสั่งให้คนห่างจากสิ่งมึนเมา เช่น สุรา เป็นต้น แต่ว่าด้วยความแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษก็จะต้องขาดเสียไม่ได้เลย เพราะเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของชนชาพื้นเมือง เพราะการนับถือผีนั้น มีการนับถือบูชาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเจริญเข้ามาในเขตเมืองสุรินทร์ ฉะนั้นวัฒนธรรมเดิมที่รักษากันมาช้านานเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอาไว้

การอภิปรายผล

พิธีกรรมบวงสรวงด้วยสุราของชาวสุรินทร์ ควรสืบต่อหรือแก้ไขในมุมมองของชาวพุทธ จากการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ ความเป็นมาของพิธีกรรมการบวงสรวง จากการศึกษาพบว่าการบวงสรวงนั้นมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เป็นสิ่งที่ปฏิบัติต่อความเชื่อที่สืบทอดกันมา เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่ทำเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และเพื่อบูชาต่อเทพเจ้าพระพรหมเทวดาที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง 3 โลก ในการบวงสรวงนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละท่านที่จะบวงสรวงเพื่ออะไร ก็ตั้งจิตอธิษฐาน อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ ท่านผู้มีพระคุณ ถ้าศาสนาพราหมณ์ก็บูชา พระพรหม เทวาอารักษ์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่สูงสุด คือองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เจ้า พระอริยสาวกทุกๆพระองค์เบื้องบนพระนิพพาน คุณบิดามารดาทุกๆชาติ เทพเจ้าพระพรหมเทวดาที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง 3 โลก เมื่อพระองค์ท่านเสด็จมาแล้วตามที่เราตั้งใจอัญเชิญด้วยความเคารพนับถือ ด้วย ใจจริง ขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ๆที่เราจะทำ อาทิเช่นสร้างวัด สร้างบ้าน สร้างตึก เป็นต้น ก็ทำให้ ผีวิญญาณ คนสัตว์ ได้เห็นพระท่านมา ได้โมทนา ยินดี เมื่อได้เห็นแสงสว่างจากท่านผู้บริสุทธิ์ มีปัญญาบารมี มีความสุขสดชื่น โลกก็ไม่วุ่นวายเดือดร้อนจนเกินไป สรรพสัตว์ จะอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น การบวงสรวงนั้นอาจจะทำขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนก็ได้ อาทิเช่นเรื่องที่เราได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ พอประสบตามความปรารถนาเราก็จัดพิธีบวงสรวงเพื่อแก้บน กับเรื่องที่เราได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ เพราะถ้าไปบวงสรวงแก้บนก็อาจจะผิดสัจจะที่ได้ให้ไว้กับเทวาอารักษ์ทั้งหลายที่สิงสถิตอยู่ ณ สถานที่แห่งนั้น และต่อมาอาจจะให้โทษแก่เราก็ได้ ในพิธีกรรมการบวงสรวงด้วยการใช้สุราเป็นองค์ประกอบในการบวงสรวงนี้ การบวงสรวงเป็นขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และความเชื่อของคนในจังหวัดสุรินทร์มาช้านานแล้วและที่ต้องใช้สุรามาเป็นเครื่องบวงสรวงด้วย ก็เพราะว่าสุรานั้นเป็นเครื่องดื่มที่ทำจากยอดข้าวซึ่งสะท้อนกับวิถีชีวิตของชาวสุรินทร์ที่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และน้ำสุรินนั้น

เป็นน้ำที่ขาวใสสะอาด และคนสุรินทร์เชื่อว่าสุราเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ชอบดื่มกิน และจะขาดไม่ได้เลย ถ้าหากเมื่อใดมีการบวงสรวงเซ่นไหว้ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล จะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ ต้องมีสุรา เป็นองค์ประกอบหลักของการบวงสรวง ถ้าไม่จัดสุราด้วยแล้ว คนสุรินทร์มีความเชื่อว่า เทวาอารักษ์เจ้าที่เจ้าทาง ทั้งหลาย ผีบรรพบุรุษที่สิงสถิตอยู่อาจจะไม่พอใจก็ได้ เพราะว่าท่านเหล่านั้นเคยดื่มกินมาก่อน เมื่อลูกหลานมาเซ่น ไหว้แล้วไม่เห็นมีสุราท่านอาจจะไม่พอใจ และสาปแช่ง จนในที่สุดอาจจะให้โทษแก่ลูกหลานก็ได้ ซึ่งภาษาเขมรเรียกว่า “เตือม” แปลว่า คุณไสย์ เป็นอำนาจลี้ลับที่มองไม่เห็นเมื่อเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้วอาจจะมีโทษถึงตาย อันนี้คณะผู้ศึกษาได้ มีการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้ประกอบพิธีว่า เคยมีไหมที่บวงสรวงแล้วไม่ใช้สุรา แล้วปรากฏว่าการบวงสรวงนั้นไม่สัมฤทธิ์ ผล อาจารย์ในพิธีบอกว่ามี กรณีหญิงชายคู่หนึ่งได้อยู่ด้วยกันก่อนแต่งแล้ว บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องให้เซ่น ไหว้ หรือแซนขม็อจ แต่สองคนนี้ไม่เชื่อไม่ปฏิบัติตามสุดท้ายก็เกิดภัย เจ็บไข้ไม่สบายหนักโดยหาสาเหตุไม่ได้ จนใน ที่สุดต้องมาเซ่นไหว้ถึงหาย และอีกกรณีหนึ่งเป็นงานศพของตางุน ตางุนคนนี้เป็นคนชอบดื่มสุรามากเมื่อตอนมีชีวิต อยู่ พอตายไปแล้วญาติพี่น้องก็เอาไปเผา ปรากฏว่า เผาตั้งแต่เวลา 12.30 น. – 17.30 น.แล้ว อัฐิก็ไหม้ไม่หมดสักที เหลือกระดูกเท่าท่อนแขน พยายามเอาถ่านมาใส่ยังไงก็ไม่มอด จนในที่สุดญาติพี่น้องต้องเอาสุรามาเซ่นไหว้ ในที่สุด กระดูกก็มอดไหม้ทันที

พิธีกรรมการเซ่นไหว้บวงสรวงบรรพบุรุษเป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้และอำนวยประโยชน์ให้แก่บุคคล ได้ในชีวิตประจำวัน โดยให้เขารู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว ที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เรื่องที่ห่างไกล และไร้คุณค่า จนไม่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเราสามารถที่จะ ประมวลได้ 7 ลักษณะ คือ

1) เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีแก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณา ทานอุทิศส่วนบุญไปให้

2) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะเป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็น ภูมิที่ไร้อาชีพ ขาดอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น

3) เพื่อการแสดงความอาลัยรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปด้วยการร้องไห้เศร้าโศก คร่ำครวญนั้น มิได้ เกิดประโยชน์แต่อย่างใดเพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้ แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวาย ในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

4) เพื่อเป็นกุศโลบาย พิธีบวงสรวงนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทาน เพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญ ไว้ในภายหน้า

5) เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ในครอบครัวหมู่วงศาคณาญาติและชุมชน

6) เพื่อส่งเสริมความเป็นสิริมงคล ตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนาคือ การส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดา มารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป ลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูกตเวทีด้วยการท าบุญอุทิศส่วนบุญไปให้

7) เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อ แม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้และแสดงความเคารพต่อ ผู้มีพระคุณต่อตนเอง

ดังนั้น การบวงสรวงด้วยสุรานั้นควรสืบต่อหรือไม่ ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรสืบต่อเพราะเป็นความเชื่อและ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่มีมาแต่บรรพบุรุษแล้ว จะผิดหลักพุทธศาสนาหรือไม่นั้นถ้ามองโดยตรงแล้วก็ผิดหลัก ศีล 5 แต่ถ้าเรามองในหลักจริยศาสตร์ถือว่าไม่ผิดเพราะการใช้สุราในการบวงสรวงนั้นไม่ได้ทำไปเพื่อเมามายและ เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเสร็จจากการบวงศรวงแล้วญาติพี่น้องก็ใช้สุราในการดื่มกินกันเล็กน้อย โดยที่การดื่มกินสุรานั้น เราดื่มอย่างมีสติ รู้จักสำรวม กาย วาจา ใจ ไม่ให้ไปเบียดเบียนใครแล้วก็เป็นสิ่งที่สามารถทำได้

บทสรุป

ปัญหาการบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสุราของชาวสุรินทร์ในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการทำพิธีการเซ่นไหว้ที่ปฏิบัติกันมาแต่ช้านานของชาวสุรินทร์ ซึ่งสุราโดยเฉพาะเหล้าขาวจะขาดไม่ได้เลยในการทำพิธีเซ่นไหว้ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ ที่ตนเองนั้นเคารพมาแต่ช้านาน การบวงสรวงนั้นเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมเดิมมาตั้งแต่โบราณ เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ปรากฏในเขตอีสานใต้ แต่ปรากฏเด่นชัดในจังหวัดสุรินทร์เนื่องด้วยมีประชากรชาวเขมรเป็นจำนวนมากกว่าจังหวัดอื่นๆ การเซ่นไหว้ด้วยสุรานั้นเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษไม่ว่าจะพิธีหรืองานใดก็แล้วแต่ เจ้าพิธีจำนำสุรามาบวงสรวงทุกๆครั้ง เพราะเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษนั้น ชื่นชอบการดื่มด่ำสุราเป็นพิเศษ และน้ำแห่งสุรานั้นเปรียบเสมือนสายน้ำที่นำบุญหล่อเลี้ยงให้บรรพบุรุษได้รับรู้ถึงอานุภาพของบุญกุศล แม้จะอยู่ในภพภูมิใดก็ตาม ชาวสุรินทร์จึงมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมใดๆก็แล้วแต่ที่ร่วมกันประกอบขึ้นด้วยจิตใจ ด้วยความเชื่อและความรู้สึกตามคำสอนของบรรพบุรุษ ประกอบกับความเชื่อที่ผู้ร่วมพิธีกรรมมีต่อสิ่งที่เคารพศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การทำพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้นั้นจะมีสุราเป็นหลัก แต่หากมุมมองในทางพระพุทธศาสนาแล้วจะผิดต่อจริยธรรมทางศาสนา เพราะพระพุทธศาสนานั้นสอนสั่งให้คนห่างจากสิ่งมึนเมา เช่น สุรา เป็นต้น แต่ว่าด้วยความแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษก็จะต้องขาดเสียไม่ได้เลย เพราะเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของชนชาพื้นเมือง เพราะการนับถือผีนั้น มีการนับถือบูชาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเจริญเข้ามาในเขตเมืองสุรินทร์ ฉะนั้นวัฒนธรรมเดิมที่รักษากันมาช้านานเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอาไว้

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

ชวินทร์ สระคำ,จำลอง สารพัดนึก,**พจนานุกรม บาลี ไทย**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง, 2538.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุโต),**สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์**, พิมพ์ครั้งที่ 3,กรุงเทพมหานคร ; สหธรรมิก,2538.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **กตัญญูกตเวทิตากถา**, กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา,2523

พระสิริมงคลาจารย์,**มงคลตฺถทีปนี ทุติโย ภาโค**,กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,2539

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร สระคำ), **ประวัติศาสตร์พทธศาสนาในอินเดีย**, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2534.

เพ็ญศรี ดุก และคณะ,วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ,กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ผ่องพันธ์ มณีรัตน์, **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**,กรุงเทพมหานคร ; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ราชบัณฑิตยสถาน,**พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,2539

สุรชัย รัตนพนาวงษ์, **การศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรสุรินทร์ในประเพณีแซนโฎนตา**

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), **มงคลในพระพุทธศาสนา**,กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณ, 2538.

สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปพิธีกรรม,** กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, 2532

หลวงพ่อพระราชพรหมยาน , **สมบัติพ่อให้** ,สำนักงานเวฬุวันสวนไผ่วัดท่าซุง จัดพิมพ์,2535

(2) วิทยานิพนธ์ :

เกวลิน ภูมิภาค,**ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน**,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543

พระมหาสุพจน์ คำน้อย, **การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท,**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปะศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

ประพัฒนพงษ์ แก้วไธสงและคณะ,**พิธีกรรมแซนโฎนตา** : กรณีศึกษาบ้านสระสองตอน หมู่ที่ 5 ตำบลหนองแหน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2550.

สุธานี เพ็ชรทอง, **ศึกษาประเพณีทำบุญเดือนสิบของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัตรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย**,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.

วรศักดิ์ ปัญญาวุฑโฒ (ภาสดา), **ประเพณีทำบุญหมู่บ้านของชาวไทยเขมร : กรณีศึกษาบ้านโคกใหม่ อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์**,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2551.

วันทา แก่นวงษ์คำ, **ประเพณีการทำบุญเบณฑ์ของชาวบ้านพราน ตำบลพราน อำเภอขุนหาญจังหวัดศรีสะเกษ**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.

(3) เว็บไซต์ :

http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=7950.0 ตั้งศาลบวงสรวง.com/a_33979_14731_ขั้นตอนการประกอบพิธี.htm

ทัศนะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

Perceived as leader of the Buddhist nature.

พระมหาประพันธ์ สิริปญฺโญ
ศตวรรษ สงกาผัน
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การที่ผู้นำพร้อมที่จะยอมรับว่าบุคคลอื่น มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญมากกว่าตนเอง และพร้อมที่จะขอความรู้และรับฟังผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งในเรื่องของความปฏิบัตินี้ บางตำราก็เรียกให้จำเพาะไปเลยว่าความถ่อมตัวทางปัญญา ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบัน ความรู้ ข้อมูลต่างๆ มีการแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงและรวดเร็วทุกๆ คนมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เท่ากันหมด อีกทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็วย่อมเป็นไปไม่ได้ที่คนที่เป็นผู้นำสามารถที่จะรู้หรือเรียนรู้ในทุกสิ่งได้อย่างรวดเร็วและมากกว่าคนอื่น ดังนั้นความถ่อมตัวทางปัญญานั้นคือการที่ผู้นำยอมรับว่าในหลายๆ เรื่องคนอื่นมีความรู้มากกว่าผู้นำ ดังนั้นผู้นำก็พร้อมที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะใช้ประโยชน์จากความรู้ของผู้อื่นเพื่อประโยชน์ขององค์กร ผู้นำในยุคปัจจุบันจะต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้นเร็วเกินกว่าที่ผู้นำเพียงคนเดียวจะสามารถที่จะติดตามและเรียนรู้ทุกอย่างได้ทันจำเป็นอย่างยิ่งที่ละเว้นการปฏิเสธจากผู้คนรอบข้าง จึงมองตามหลักพุทธธรรมโดยการถ่อมตัวเพื่อเข้าแสวงหาข้อมูลโดยชอบธรรมเพื่อจะพัฒนาตนเองและองค์กรสืบไป

คำสำคัญ: ทัศนะ,ผู้นำ,หลักพุทธธรรม

Abstract

The leader is ready to accept another person. Knowledge or expertise rather than their own. And be willing to seek out and listen to others, both inside and outside the organization. The subject of this practice. Some texts were referred to a specific moment that intellectual humility. This is because the current knowledge, the information is spread evenly and quickly, everyone has the opportunity to seek new knowledge as well as on changes in various fields quickly, it is impossible for the people. leadership can be learned or learn everything quickly than others.So humility is the intellectual leaders recognized that in many ways. I have more knowledge than the other leaders. Therefore, the leaders were ready to accept the opinions of others. As well as to take advantage of the knowledge of others to benefit the organization. Therefore, according to Buddhist doctrines by the humility to seek information in order to develop their own rationale and future.

Keywords : Attitude, leadership, Buddhist minister

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคเทคโนโลยีแห่งการสื่อสารแบบไร้พรมแดน เป็นการคุกคามทางสื่อออนไลน์ ที่เด็กและเยาวชนกำลังตกเป็นเหยื่อ

ที่เห็นเด่นชัดก็คือเกี่ยวข้องกับเรื่องอบายมุข 6 โดยเฉพาะเขตพื้นที่ที่เป็นสังคมเมืองและกำลังขยายวงกว้างไปสู่สังคมชนบท ฉะนั้นความอยู่รอดของประเทศชาติต้องอาศัยองค์ประกอบและปัจจัยหลายๆ ด้านโดยเฉพาะ ปัจจัยด้านการปกครองประเทศและผู้นำทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง บุคคลที่เป็นผู้นำเป็นชนชั้นปกครองหรือมนุษยชาติทั่วโลกเห็นว่านอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถในการปกครองแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี มีจริยธรรมที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป เพราะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลความทุกข์ความสุขของประชาชนถ้าหากบุคคลดังกล่าวนี้ขาดจริยธรรมหรือคุณสมบัติของผู้นำที่ดีย่อมนำพาประเทศไปสู่หายนะได้

เหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้คนไทยได้เรียนรู้มีประสบการณ์และเกิดความตระหนักว่าคุณสมบัติของผู้นำคือ จริยธรรม มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากและจริยธรรมก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาที่มีต่อผู้นำในฐานะต่างๆ ตลอดจนถึงผู้นำของประเทศชาติและส่งผลให้เกิดการลดความขัดแย้งและเหตุการณ์รุนแรงต่างๆได้มากมายและนำไปสู่ความแตกแยกในสังคมอย่างรุนแรงแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ความขัดแย้งไม่ลงรอยของคนในชาติกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวัฒนธรรมตลอดจนความเหลื่อมล้ำทางนานาอารยประเทศและอื่นๆอีกมากมาย เกิดภาวะชะงักงันไม่มีทางออกและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติและส่วนรวม ผู้นำในทุกๆ ระดับจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะนำพาให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไป

ส่วนภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำมีจริยธรรมมีความรู้ความสามารถมีศิลปะในการนำหมู่คณะเป็นผู้นำที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อคนทั้งระดับกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ภาวะผู้นำจึงเป็นคุณสมบัติที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่นับตั้งแต่กำเนิดมานั้นจำเป็นต้องมีผู้ดูแลคุ้มครองแม้เมื่อเติบโตขึ้นมาแล้ว มนุษย์จำเป็นต้องมีผู้แนะนำสั่งสอนและเป็นแบบอย่างให้ดำเนินชีวิตในทางที่เหมาะสม ตลอดจนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ก็ยังต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีความสามารถในการพัฒนาแก้ไขปัญหาและนำไปสู่จุดหมายที่ดีได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การมีผู้นำที่ดีนั้น จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย พลาโต้ (Plato) นักปรัชญาตะวันตกก็ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีที่พึงประสงค์นั้น ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของความเป็นนักปราชญ์เป็นผู้ที่มีความรู้และความยุติธรรมเพียบพร้อมและโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น มนุษย์จำนวนมากไม่สามารถปกครองตนเองได้ ผู้นำชาวอินเดียและนักต่อสู้ด้วยวิธีอหิงสา ท่านมหาตมะคานธี ได้กล่าวว่า ผู้นำย่อมไร้ประโยชน์เมื่อเขาทำตรงกันข้ามกับหิริโอตัปปะของตนเอง แม้เขาจะอยู่แวดล้อมด้วยผู้คนที่มีทัศนะนานาชนิดก็ตามถ้าเขาไม่เชื่อมั่นและศรัทธา เขาย่อมจะลอยล่องไปเหมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ (พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์, 2542 : 2)

ส่วนการยอมรับในเรื่องการปรับตัวว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การตัดสินใจที่ผ่านมาอาจจะผิดพลาด และผู้นำจะต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจจากข้อมูลใหม่ๆ ที่ได้รับในอดีต การที่ผู้นำเปลี่ยนการตัดสินใจไปมาอาจจะดูแล้วเป็นจุดอ่อนและผิดหลักของความเป็นผู้นำที่ดี แต่ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงเกิดอย่างรวดเร็ว ผู้นำจะได้รับข้อมูลใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นความสามารถในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและยอมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจ จากข้อมูลใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นจุดอ่อนหรือเรื่องน่าอายจึงกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำยุค 4.0 ตลอดจนความสามารถในการมองเห็นถึงทิศทางในระยะไกล แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือความไม่แน่นอนในระยะสั้น และการมีส่วนร่วม การที่ผู้นำพร้อมที่จะสื่อสาร รับฟัง พูดคุย กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมกลายเป็นกลไกหนึ่งที่ผู้นำจะทั้งได้รับข้อมูล ความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และในทางกลับกันก็เป็นช่องทางให้ผู้นำได้สื่อสารถึงทิศทางและการตัดสินใจที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าผู้นำที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมที่จะนำมาพาองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศได้นั้นจะต้องมีพื้นฐานในหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเบื้องต้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

ประเสริฐ คำลุน ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำเห็นด้วยเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อด้านสังคม ผู้นำเห็นว่าควรนำหลักศีล 5 มาใช้ในการครองตน ด้านเศรษฐกิจ เห็นว่าผู้นำควรจะเป็นตัวอย่างในการเสียภาษีให้แก่รัฐ ด้านการปกครอง ผู้นำเห็นว่าควรนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการของตน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นตามตัวแปร เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ โดยภาพรวม ผู้นำมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักพุทธธรรมมีลักษณะเป็นสากล เหมาะสำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น ได้มีการอบรมปลูกฝัง จริยธรรม ตั้งแต่เด็กจนกระทั้งถึงวัยผู้ใหญ่ ทั้งจากครอบครัว วัดและโรงเรียน จึงทำให้มีความคิดเห็นที่ถูกต้องดีงามเหมือนกัน (ประเสริฐ คำลุน, 2550 : 135)

พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์ ได้ศึกษาวิจัยเรืองภาวะผู้นำในชาดก ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำคือบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาผู้อื่นให้ประสบความสุขความสำเร็จในชีวิตตลอดจนเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้ผู้อื่นได้ประพฤติตาม ผู้นำที่พึงประสงค์ในชาดกนั้นส่วนมากคือตัวของพระโพธิสัตว์ในชาดกแต่ละเรื่องนั้นเอง พระโพธิสัตว์แม้จะเกิดในชนชั้นวรรณะใด มีสถานภาพเช่นใด มีอาชีพใดจะดำรงเป็นผู้นำโดยตำแหน่งหรือไม่ก็ตามบุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่มีจริยธรรมอย่างเด่นชัดเป็นที่ยอมรับและสามารถนำพาผู้อื่นให้ประสบความสุขความสำเร็จได้ทั้งคดีโลกและคดีธรรม (พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์, 210) ส่วนบุคคลที่เป็นผู้นำโดยตำแหน่งเช่น เป็นกษัตริย์ เป็นนักบวช เป็นอำมาตย์ เป็นครู หรืออาชีพอื่นๆ แต่ไม่มีจริยธรรมในตน บุคคลนั้นย่อมไม่สามารถนำพาประชาชนไปสู่ความสุขความร่มเย็นที่แท้จริงในชีวิตได้ และหากบุคคลดังกล่าวมีโอกาสปกครองประเทศชาติเขาก็ย่อมไม่สามารถนำพาประเทศชาติไปสู่ความสันติสุขได้อย่างแท้จริงบุคคลนั้นย่อมเป็นผู้นำที่ไม่พึงประสงค์อย่างแน่นอน

ศิริชัย พลับพิบูลย์ (2548)ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับผลการดำเนินงานของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงครามผลการวิจัยพบว่า 1.พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงครามอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าผู้บริหารมีพฤติกรรมผู้นำแบบกิจสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก ในขณะที่พฤติกรรมผู้นำแบบมิตรสัมพันธ์มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง 2.ผลการดำเนินงานของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากในขณะที่การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนมีการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย 3.พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงครามในระดับปานกลางในขณะที่พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาแบบกิจสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของโรงเรียนในระดับปานกลาง ส่วนพฤติกรรมแบบมิตรสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของโรงเรียนในระดับน้อย

อุทัย ดีปาละ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชน อำเภอแม่จริม จังหวัดน่านผลการวิจัยพบว่า 1.การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านวางแผน ด้านการดำเนินงาน และด้านการติดตามประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง 2.ผู้นำชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อยู่ในระดับพอใช้ 3.ผู้นำชุมชนมีความรู้แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงาน และด้านการติดตามประเมินผลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4.แนวทางแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชน อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ได้แก่ ควรขยายเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ไปยังทุกกลุ่มวัยในสังคม ผู้นำชุมชนควรเป็นแบบอย่างที่ดีด้านสุขภาพหรือเป็นบุคคลต้นแบบด้าน

สุขภาพ ควรแก้ไขปัญหาโดยเน้นหนักไปที่กลุ่มเยาวชนโดยเริ่มต้นที่สถาบันครอบครัว ควรมีการกำหนดสถานที่ในการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และควรกระทำอย่างต่อเนื่อง

สมพงษ์ เกษมสิน (อ้างใน เนติธร สอนขำ, 2552) ได้กล่าวว่า ผู้นำ คือ หัวหน้าของหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงานนั้นเอง โดยเฉพาะผู้นำในทางการบริหาร (Administrative Leadership) แล้วประจักษ์ชัดว่าผู้นำขององค์การหรือหน่วยงาน คือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้นๆ พิจารณาผู้นำในแง่ของกลุ่ม โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่มการประนีประนอมและการประสานงานสำหรับการศึกษาของกลุ่มที่มีพฤติกรรมนั้น จะเน้นความสำคัญของภาระหน้าที่ผู้นำเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมของผู้นำดำเนินไปได้ก็โดยอาศัยอำนาจหน้าที่และอำนาจบารมีเป็นเครื่องมือทั้งในลักษณะที่เป็นพิธีการ (Informal) ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมกันของกลุ่ม มุ่งให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กล่าวได้ว่า ผู้นำคือทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาลูกน้องและองค์กรของตนไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ โดยเฉพาะผู้นำที่ถูกเลือกตั้งมาหรือผู้นำที่ถูกแต่งตั้งมา ผู้นำเหล่านี้ไม่ว่าจะมาด้วยวิธีการใดสิ่งหนึ่งที่ผู้นำจะต้องมีเป็นคุณลักษณะติดตัวนั้นก็คือ ภาวะความเป็นผู้นำ ฉะนั้นแล้วภาวะผู้นำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องมีอยู่ในตัว เช่น เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพหน้าตาดีมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานไม่ย่อท้อต่องานว่าจะหนักหรือเบามีความรู้ความสามารถในการปกครองเป็นที่ยอมรับของสังคมสามารถนำพาลูกน้องไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ และนอกจากมีภาวะความเป็นผู้นำแล้วสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้นำจะขาดไม่ได้เลยและจะต้องมีติดตัวผู้นำอยู่ทุกเมื่อไม่ว่าผู้นำจะไปปรากฏตัวอยู่นะที่แห่งหนใดจะอยู่ในสังคมหรืออยู่นอกสังคมก็ตามนั้นก็คือคุณธรรมและจริยธรรมนั้นเอง

ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ

คำว่าผู้นำ และ ภาวะผู้นำนั้น คำสองคำนี้เป็นคำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกันมากและคำสองคำนี้นอกจากจะมีความหมายที่ใกล้เคียงกันแล้วยังต้องนำมาใช้ควบคู่กันอีกด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงจะขอนำเสนอความคล้ายคลึงและความแตกต่างของคำว่าผู้นำและภาวะผู้นำ ที่นักวิชาการแต่ละท่านที่ได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้ ปทานุกรมศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย ฉบับสมบูรณ์ ได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับผู้นำต่างๆ (คณิน บุญสุวรรณ, 2548 : 608-610) ดังต่อไปนี้ ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร หมายถึง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองใสภาผู้แทนราษฎรที่สมาชิกในสังกัดพรรคของตนมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาพรรคการเมืองที่สมาชิกในสังกัดที่มิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร ตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรนี้ ก็เช่นเดียวกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คือ ต้องมีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง โดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ผู้บริหารท้องถิ่น หมายถึง ผู้บริหารในองค์กรปกครองท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ผู้บริหารท้องถิ่นประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีนคร อำเภอ และตำบล รวมทั้งประธานกรรมการบริหารส่วนตำบล (อบต.) นอกจากนั้น ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ก็ถือว่าเป็นผู้บริหารท้องถิ่นด้วย รัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในเรื่องที่มาหรือการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่นเอาไว้อย่างชัดเจน และสอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เริ่มต้นทีเดียว ผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่น จะเป็นการเลือกตั้งโดยตรงก็ได้ หรือเป็นการเลือกตั้งโดยอ้อม คือมาจากความเห็นของสภาท้องถิ่นก็ได้ การเลือกตั้งโดยตรงให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยและลับ เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว ให้มีวาระดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี ผู้บริหารท้องถิ่นจะเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ หรือเป็นพนักงานของหน่วยงานรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ไม่ได้

นักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ต่างๆ กันหลายทัศนะ ดังต่อไปนี้ ธรรมรส โชติกุญชร (อ้างในประเสริฐ คำลุน, หน้า 19) ผู้นำคือ บุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาหรือได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความรู้ความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชาและอาจรักษาผู้ใต้ปกครองหรือลูกน้องไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ ด้านกิติ ตยัคคานนท์ ผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ตัดสิน เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและอาจจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้

วิเชียร วิทยอุดม (2550) ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถอันเกิดจากตัวของเขาเอง จนเป็นที่ยอมรับหรือยกย่องของกลุ่มให้เป็นผู้นำและนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2548) ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ

แนวคิดของ ออร์ดเว ทีด ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำ จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ จะต้องมีพลังกายและพลังประสาทเพื่อที่จะเป็นพลังแห่งการรู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะพัฒนาประเทศด้วยความกระตือรือร้น ความเป็นมิตรและความรัก ความน่าเชื่อถือ ความกล้าตัดสินใจโดยใช้สติปัญญาความรอบรู้ ซึ่งจะทำให้เป็นครูที่ดีมีศรัทธาและความเชื่อมั่น ตลอดจนมีทักษะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ (ณรงค์ สินสวัสดิ์, 2537) ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงเข้าใจได้ว่า ผู้นำ คือบุคคลที่ต้องมีองค์ประกอบด้วยลักษณะต่างๆดังต่อไปนี้ กล่าวคือ ผู้นำ (Leader) คือบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นหัวหน้าจากสมาชิกในกลุ่ม เนื่องจากลักษณะใดลักษณะหนึ่งอันเกิดจากบุคลิกลักษณะของเขาในสถานการณ์หนึ่งๆซึ่งยอมรับในตัวของเขา เช่น เป็นคนกล้า มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมกว่าคนอื่นแต่ตรงกันข้ามอาจจะไม่มีลักษณะของความเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำก็ได้ และอีกประการหนึ่งคือ คุณลักษณะ หรือ คุณสมบัติของผู้นำที่ทำให้ผู้นำประสบผลสำเร็จในการนำนั้น ซึ่งได้แก่ มีจริยธรรมเป็นคุณลักษณะหรือข้อควรปฏิบัติของผู้นำและความรู้ ความสามารถในการนำของผู้นำที่มีอยู่ในจิตใจและประพฤติปฏิบัติจนติดตัวเป็นนิสัย นอกจากนั้นต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการปกครองสามารถนำพาลูกน้องไปสู่เป้าหมายได้และยังต้องเป็นบุคคลที่มีบุคลิกรูปร่างหน้าตาดีอีกด้วย

ส่วนภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ที่มีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยกระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันในอันที่จะบรรลุเป้าหมาย หรือภาวะผู้นำอาจจะหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะชักจูงผู้อื่นให้ร่วมมือร่วมใจกับตนดำเนินการไปสู่จุดหมายของตนได้ (อรุณ รักธรรม, 2550 : 5) นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของภาวะความเป็นผู้นำไว้อย่างน่าสนใจ ดังต่อไปนี้ (ณัฐนรี ศรีทอง, 2552 : 77-78) คูนส์ และ ไวริช (อ้างใน ธวัช บุณยมณี, 2550 : 1-2) อธิบายว่า ภาวะความเป็นผู้นำเป็นเรื่องของศิลปะของบุคคลในการใช้อิทธิพล หรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อให้มีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำงานจนประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และนอกจากนั้น ภาวะผู้นำ (Leadership) มีผู้ให้ความหมายหลายท่านด้วยกันคือ พระธรรมปิฎก เสนอว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของบุคคล อาทิ สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรม ด้วยเหตุดังกล่าวที่ได้กล่าวมาข้างต้นผู้เขียนจึงเข้าใจได้ว่านอกจากจะเป็นผู้นำแล้วสิ่งหนึ่งที่ผู้นำต้องมีติดตัวนั้นก็คือ ความมีภาวะผู้นำในตัวนั้นเอง กล่าวคือ ภาวะผู้นำ (Leadership) หรือความเป็นผู้นำจะต้องมีบุคลิกภาพพิเศษหลายอย่างสามารถที่จะบังคับบัญชาผู้อื่นได้ โดยอาศัยอำนาจหน้าที่จากตำแหน่งและอำนาจบารมีที่ได้จากตัวของเขาเองเป็นเครื่องมือ และจะสามารถจะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเชื่อถือ ยอมร่วมมือหรือยอมรับในตัวของเขาได้ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพลักษณะของความเป็นผู้นำ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ

ฯลฯ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งในบางขณะคนที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ก็อาจจะพูดได้ว่าเขาไม่มีภาวะผู้นำ ตรงกันข้ามบางคนไม่ได้เป็นผู้นำ แต่กลับได้รับความเชื่อถือ ยอมรับและร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำปฏิบัติตาม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกลับคำพูดที่ว่า “ ผู้นำอาจจะไม่มีความเป็นภาวะผู้นำ ผู้มีภาวะเป็นผู้นำอาจจะไม่ได้เป็นผู้นำ” ซึ่งเมื่อเราพิจารณาเปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ ผู้นำ” กับ “ ภาวะผู้นำ” จะเห็นได้ว่า ผู้นำหมายถึงบุคคลซึ่งจะเน้นในเรื่องบุคลิกภาพของตัวคนนั้น แต่ภาวะผู้นำจะเป็นเรื่องลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลนั้นที่จะช่วยส่งเสริมในด้านการดำเนินการของหมู่คณะให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

ทัศนะของผู้นำที่มีต่อหลักพุทธธรรม

ในคัมภีร์ชาดกมีเรื่องราวเกี่ยวกับผู้นำที่ไม่พึงประสงค์นี้ให้ได้ศึกษาอย่างมากมาย เพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่างของผู้นำที่ไม่ควรจะลอกเลียนแบบภาวะผู้นำในชาดกเป็นความสามารถของพระโพธิสัตว์ในการนำพาตนเองและผู้อื่นให้ตั้งอยู่ในจริยธรรมและความดี และปฏิบัติตนเพื่อประสบความสำเร็จและความเจริญในชีวิตภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากพระโพธิสัตว์ได้บุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนจากความเป็นผู้นำที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่ความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ได้ โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมของผู้นำที่พึงประสงค์และพัฒนาจริยธรรมนั้นๆ ให้เกิดขึ้นในตนเอง ก่อนที่บุคคลจะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำในตำแหน่งใดก็ตามในสถาบันใดก็ตามบุคคลนั้นจักต้องมีความสามารถนำพาตนเองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีให้ได้เสียก่อน

ผู้นำที่พึงประสงค์ในชาดก จะต้องมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีและดำรงตนอยู่ในจริยธรรมหลากหลายประการ เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 ความไม่มีอคติ 4 สัปปุริสธรรม7 ผู้นำที่พึงประสงค์ในชาดก หรือส่วนมากคือพระโพธิสัตว์นั้นจะแสดงให้เห็นความสำคัญของธรรมะแต่ละข้อ ซึ่งเมื่อบุคคลศึกษาแล้วย่อมได้ข้อคิดและนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตของบุคคลทุกๆ คนในทุกๆ สถาบันทางสังคมตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ทราบว่าธรรมะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลดำรงตนเป็นผู้นำทางสังคมได้อย่างยอดเยี่ยม และเป็นไปอย่างถูกครรลองของศีลธรรมอันดี พระโพธิสัตว์แม้จะกำเนิดเป็นมนุษย์เป็นเทวดาหรือเป็นสัตว์ล้วนมีบทบาทความเป็นผู้นำทางศีลธรรมในชาดกแต่ละเรื่องอย่างเด่นชัดและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ให้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีเช่นกัน ซึ่งจากชาดกได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สัตบุรุษหรือคนดีเท่านั้นจึงจะเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ได้

จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาผู้นำแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันโดยเฉพาะผู้นำทางการเมืองที่ได้วางกรอบในการปฏิบัติงานของข้าราชการประจำโดยวางกฎระเบียบออกมาใช้ในหน่วยงานข้าราชการให้ถือประพฤติปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันเพื่อที่จะให้การปฏิบัติงานของข้าราชการมุ่งไปสู่เป้าหมายอย่างชัดเจนและรวดเร็วถูกต้องแม่นยำแต่ในทางปฏิบัติไม่เป็นเช่นนั้นเพราะการปฏิบัติงานของข้าราชการประจำยังถูกข้าราชการเมืองแทรกแซงในการปฏิบัติส่งผลให้การปฏิบัติงานไม่มีความเป็นอิสระมากเท่าที่ควรการปฏิบัติงานจึงไม่สนองต่อความต้องการของประชาชนเท่าที่ควรสิ่งที่ผู้นำควรนำไปคิดพิจารณาตามหลักพุทธธรรมดังต่อไปนี้

1. เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานของระบบและคน ถึงแม้ผู้นำองค์กรจะได้เปลี่ยนระบบการปฏิบัติงานของข้าราชการมีโยกย้ายจัดสรรปันส่วนวางระบบให้ข้าราชการปฏิบัติงานให้ตรงกับความชำนาญเฉพาะด้านแต่ก็ยังไม่ได้บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควรเพราะข้าราชการยังยึดติดในระบบเก่าๆอยู่จึงยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของตัวข้าราชการให้หันมาปฏิบัติในระบบใหม่เพื่อทันต่อสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างรวดเร็วจึงทำให้วิธีการทำงานของระบบงานกับระบบของคนไม่มีความสอดคล้องกันเท่าที่ควร

2. มุ่งให้ประชาชนศรัทธาต่อระบบราชการ

ภาวะผู้นำของระบบราชการในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่าจากการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนมองระบบราชการมีความมั่นคงแข็งแกร่งสร้างความศรัทธาให้กับประชาชนอย่างล้นหลามต่อระบบราชการแต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ประชาชนขาดความศรัทธาในระบบราชการก็คือตัวผู้นำโดยเฉพาะยุคหลังๆได้มีการเปลี่ยนตัวผู้นำทางการเมืองบ่อยครั้งส่งผลให้การมองระบบราชการในสายตาประชาชนขาดเสถียรภาพในการปกครองประเทศของผู้นำโดยเฉพาะผู้นำที่มาจากการยึดอำนาจส่งผลให้ประเทศหยุดชะงักในการพัฒนาทั้งระบบประกอบด้วย เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

3. มุ่งบริการประชาชน

ทุกยุคทุกสมัยจะเห็นได้ว่าการบริการสาธารณะหรือบริการประชาชนเป็นอำนาจหน้าที่ของระบบราชการหรือตัวข้าราชการนั้นเองเพราะอำนาจหน้าที่ของข้าราชการต้องสนองเบื้องพระยุคลบาท ฉะนั้นแล้วเป้าหมายสูงสุดของผู้ปกครองประเทศจึงมีความหวังอย่างยิ่งที่จะให้ข้าราชการเป็นเครื่องมือในการบริการสาธารณะหรือบริการประชาชนให้ประชาชนมีความพึงพอใจในการบริการของข้าราชการมากที่สุดแต่จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติกลับตรงกันข้ามเพราะระบบข้าราชการยังเป็นการยึดรูปแบบเจ้าขุนมูลนายส่งผลให้ประชาชนยังมีความเกรงกลัวในอำนาจของข้าราชการทำให้เกิดช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชนเข้าไม่ถึงซึ่งกันและกัน การบริการของข้าราชการที่มีต่อประชาชนจึงทำให้ขาดประสิทธิภาพไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร

4. ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาหลังจากการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารประเทศ อำนาจในการตรวจสอบของฝ่ายองค์กรอิสระก็ลดน้อยลงไปด้วย ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่อย่างจำกัดก็ถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือยส่งผลให้ประเทศชาติเสียหายอย่างมากโดยเฉพาะในวงการราชการที่ขาดการตรวจสอบจากหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบเนื่องด้วยอำนาจบางอย่างไปจำกัดอยู่ที่คณะปฏิวัติส่งผลให้การบริหารงานของหน่วยงานราชการไม่เป็นอิสระต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะปฏิวัติส่งผลกระทบต่อการนำทรัพยากรที่มีอยู่นำมาใช้ไม่ถูกทางทั้งที่ประโยชน์สูงสุดจะตกอยู่ที่ประชาชนแต่ในทางปฏิบัติไม่เป็นเช่นนั้น

(5) ส่วนราชการช่วยสนับสนุนภาคประชาชนและธุรกิจเอกชนให้เข้มแข็งและเป็นพื้นฐานรากหญ้าของการพัฒนาประเทศ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนถึงแม้จะจับมือกันในการพัฒนาประเทศแต่ถึงอย่างไรตามทัศนะของผู้นำในวงการเอกชนก็หนีไม่พ้นกับคำว่าแสวงหากำไรอยู่ดี ฉะนั้นความคาดหวังของระบบราชการที่มีต่อภาคเอกชนจึงไม่ประสบผลสำเร็จมากเท่าที่ควรส่งผลให้ภาคประชาชน

บทสรุป

ความถ่อมตัวซึ่งคือการที่ผู้นำพร้อมที่จะยอมรับว่าบุคคลอื่น มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญมากกว่าตนเองและพร้อมที่จะขอความรู้และรับฟังผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งในเรื่องของความถ่อมตัวนี้ หลายๆมุมมองของนักวิชาการอาจจะกล่าวหรือเขียนไว้ว่า ความถ่อมตัวทางปัญญาทั้งนี้เนื่องในปัจจุบัน ความรู้ ข้อมูลต่างๆ มีการแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว ทุกๆ คนมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เท่ากันหมด อีกทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่คนที่เป็นผู้นำสามารถที่จะรู้หรือเรียนรู้ในทุกสิ่งได้อย่างรวดเร็วและมากกว่าคนอื่น กล่าวได้ว่าความถ่อมตัวทางปัญญานั้นคือการที่ผู้นำยอมรับว่าในหลายๆ เรื่องคนอื่นมีความรู้มากกว่าผู้นำ ซึ่งผู้นำก็พร้อมที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะใช้ประโยชน์จากความรู้ของผู้อื่นเพื่อประโยชน์ขององค์กร ผู้นำในยุคปัจจุบัน จะต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้นเร็วเกินกว่าที่ผู้นำเพียงคนเดียวจะสามารถที่จะติดตามและเรียนรู้ทุกอย่างได้ทันจำเป็นอย่างยิ่งที่ละเว้นการปฏิเสธจากผู้คนรอบข้าง จึงมองตามหลักพุทธธรรมโดยการถ่อมตัวเพื่อเข้าแสวงหาข้อมูลโดยชอบธรรมเพื่อจะพัฒนาตนเองและองค์กรสืบไป

การปรับตัวนั้นหมายถึงการยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การตัดสินใจที่ผ่านมาอาจจะผิดพลาด และผู้นำจะต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจจากข้อมูลใหม่ๆ ที่ได้รับในอดีต การที่ผู้นำเปลี่ยนการตัดสินใจไปมาอาจจะดูแล้วเป็นจุดอ่อนและผิดหลักของความเป็นผู้นำที่ดี แต่ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงเกิดอย่างรวดเร็ว ผู้นำจะได้รับข้อมูลใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นความสามารถในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและยอมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจ จากข้อมูลใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นจุดอ่อนหรือเรื่องน่าอายจึงกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำยุคปัจจุบัน

มีวิสัยทัศน์ คือความสามารถในการมองเห็นถึงทิศทางในระยะไกล แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือความไม่แน่นอนในระยะสั้น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จะเป็นผู้นำที่ได้เปรียบองค์กรอื่นๆที่อยู่รอบด้านไม่ว่าจะเจอปัญหาและอุปสรรคที่คับขันเพียงใดก็ตาม **นอกจากนั้นผู้นำที่พึงประสงค์จะต้องกล้าหาญและกล้าตัดสินใจโดยอยู่ในพื้นฐานหลักคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งการตัดสินใจจะไม่ทำให้สังคมรอบข้างได้รับผลกระทบในสิ่งที่ตนได้สั่งการ แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบก็ตาม**

การมีส่วนร่วม คือการที่ผู้นำพร้อมที่จะสื่อสาร รับฟัง พูดคุย กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมกลายเป็นกลไกหนึ่งที่ผู้นำจะทั้งได้รับข้อมูล ความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และในทางกลับกันก็เป็นช่องทางให้ผู้นำได้สื่อสารถึงทิศทางและการตัดสินใจที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากคุณลักษณะที่สำคัญทั้งสี่ประการข้างต้นแล้ว ผู้นำในยุคปัจจุบันยังจะต้องมีพฤติกรรมที่สำคัญอีกสามประการที่ส่งเสริมให้สามารถบริหารงานในสภาพแวดล้อมที่ดีอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ การที่ไม่หยุดที่จะติดตามการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กรตลอดเวลา เพื่อแสวงหาโอกาสและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นหรือการใช้ข้อมูลและข่าวสารต่างๆ ในการตัดสินใจ ทำให้การตัดสินใจต่างๆ มาจากข้อเท็จจริงและการเคลื่อนไหวและตัดสินใจที่รวดเร็ว โดยให้ความสำคัญกับความเร็วมากกว่าความสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

คณิน บุญสุวรรณ. ปทานุกรมศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:ฝ่ายโรงพิมพ์ บริษัท ตถาตาพับลิเคชั่นจำกัด, 2548.

ธวัช บุณยมณี. **ภาวะผู้นำและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2550.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. **ผู้นำการเมือง:แนวทางวิเคราะห์และกรณีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วัชรินทร์การพิมพ์จำกัด, 2537.

ณัฐนรี ศรีทอง. **การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์ ,2552.

ประเสริฐ คำลุน. “ความคิดเห็นของผู้นำเกี่ยวกับจริยธรรมการครองตนตามแนวพุทธศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวทิยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2550.

วิเชียร วิทยอุดม. **ภาวะผู้นำ ฉบับก้าวล้ำยุค**. กรุงเทพมหานคร:ธีระฟิล์ม และ ไซเท็กซ์จำกัด, 2550.

ศิริชัย พลับพิบูลย์. “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับผลการดำเนินงานของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์ครุ ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2548.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร:วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่นจำกัด, 2548.

เนติธร สอนขำ. “ภาวะผู้นำในคัมภีร์ขุททกนิกาย”. **สารนิพนธ์ศาสนศาตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

อรุณ รักธรรม. **หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพาณิชย, 2550.

อุทัย ดีปาละ, “การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชน อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุตรดิตถ์, 2551.

อุทัย หิรัญโต. **ศิลปศาสตร์ของนักบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2520.

กาแฟ: ประโยชน์และโทษในมิติทางพุทธจริยศาสตร์

Coffee: the Benefits and Problems in Buddhist Ethics View

Ven Sam ath Suon
พระอธิการคำผง ขนฺติโก
พระประจวบ ปริปุณฺโณ
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พระมหาธนรัฐ รฏฺฐเมโธ
อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาประวัติของกาแฟ (2) เพื่อศึกษาประโยชน์และโทษของการดื่มกาแฟ และ (3) เพื่อศึกษากาแฟตามหลักพุทธจริยศาสตร์การดำเนินการจัดทำบทความโดยคณะผู้จัดทำได้เก็บรวบรวมข้อมูลเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ กาแฟ: ประโยชน์และโทษในมิติทางพุทธจริยศาสตร์ ในส่วนของประโยชน์จากการดื่มกาแฟ คือ ลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจ ลดอัตราเสี่ยงของการเป็นเบาหวาน ลดอัตราการเกิดภาวะความจำเสื่อม ลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งในลำไส้ใหญ่ ลดความเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งต่อมลูกหมาก ลดความเสี่ยงของการเป็นอัลไซเมอร์ เป็นต้น ในส่วนของโทษของการดื่มกาแฟ คือ ทำให้มีอาการปวดหัวหรือความดันขึ้นตามึดสภาพร่างกายไม่คอยสบาย ทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพ ทำให้เพิ่มระดับความดันโลหิตให้สูงมากขึ้น ทำให้เกิดแผลในกระเพาะอาหารหนักขึ้น เป็นต้น และ กาแฟตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ในพระวินัยปิฎกพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นนักบวช ดื่มหรือฉันได้บางสิ่งเท่านั้น คือ ดื่มน้ำเปล่าได้ ดื่มน้ำปานะได้ ดื่มเภสัชได้เมื่อมีเหตุอันสมควร ส่วนอาหารทั้งหลาย จะดื่มหรือฉันไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนั้น น้ำนม ถั่วเหลือง เป็นต้น ไม่ใช่น้ำปานะ จัดเป็นประเภทอาหาร เช่นเดียวกับเมล็ดทานตะวันก็เป็นอาหาร เวลาวิกาลภิกษุฉันไม่ได้ ดังนั้น กาแฟเป็นสิ่งที่ไม่ควรของพระภิกษุสงฆ์ แต่ถ้าพระอนุโลมบริโภคกันในเวลาวิกาลได้ว่าควร ชาวบ้านไม่ด่าไม่นินทา คนในสังคมไม่นินทาไม่รังเกียจและชาวบ้านชอบถวายชอบประเคน กาแฟนั้นไม่ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร

คำสำคัญ: กาแฟ, ประโยชน์, โทษ, พุทธจริยศาสตร์, มุมมอง

Abstract

In this article, the objectives were (1) to study the history of coffee (2) to study the health benefits of drinking coffee, and (3) to study the principles of Buddhist ethics of coffee is prepared by the article, the Group has collected the information tools used to collect data from documents and related reports, such as the Tripitaka, commentary, journalism, online media, academic theses, books, and other media related to coffee: benefits and blame in the Buddhist moral science. The benefits of drinking coffee are reducing the risk of heart disease. Reducing the risk of diabetes, a disease rate of memory decline. Reducing the risk of cancer in the colon to

reduce the risk of prostate cancer Reduce the risk of Alzheimer's Reduce the risk of cirrhosis. Etc. The consequence of drinking coffee is a headache or pressure up dark eyes well, comfortable body condition. Causes affecting the health, etc. According to the main Buddhist ethics In the Vinaya world allow the monks or priests, which is something I've really only drink water. Pana to drink water. Pharmacodynamics of drinking when there is justification. All food is to drink or I'm not. *Abat pachitti*, so must. Soy milk, etc., not the water is classified as a food category Pana as well as sunflower seeds are also. At night (time) I have not followed the monks study observe and find out knowledge from the Tipitaka. Books, academic journals and other media, online media group has taken this analysis and make the cut end of one kind of coffee that is so popular for both monk and the householder because they think it is a healthy drink.

Keywords: Coffee, Benefits, Problems, Buddhist Ethics, View

บทนำ

การบริโภค (อังกฤษ: Consumption, บาลี: โภค, ปริโภค) (พระมหาโพธิวงศาจารย์, 2559 : 361)นั้น เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พระพุทธศาสนายอมรับถึงความสำคัญของปัจจัย 4 ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ แต่ในปัจจุบันการบริโภคนอกจากบริโภคอาหารแล้ว ก็ยังมีการบริโภคเครื่องดื่มประเภทต่างๆ ที่ไม่ใช่อาหารหลัก แต่เป็นอาหารหรือเครื่องดื่มเสริมกำลังหรือสุขภาพ ซึ่งมีการผลิตเพื่อให้ผู้ต้องการบริโภค ได้เลือกบริโภคตามความต้องการ และหนึ่งในเครื่องดื่มเหลานั้นก็คือกาแฟ ซึ่งกาแฟนี้ เป็นคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Coffee และตรงกับคำบาลีว่า กาผี, กาผีพีช (พระมหาโพธิวงศาจารย์, 2559 : 43) กาแฟนี้เป็นเครื่องดื่มที่มีถิ่นกำเนิดในต่างประเทศ และไม่เคยมีปรากฏในหลักฐานทางวรรณคดีของพระพุทธศาสนาเลย แต่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อเริ่มมีการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้ากันระหว่างประเทศ กาแฟก็เริ่มกลายเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่เข้ามาในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเผยแผ่อยู่เช่น อินเดีย ไทย กัมพูชา พม่า เป็นต้น และพุทธศาสิกชนก็มีจิตศรัทธาและนิยมนำกาแฟมาถวายพระภิกษุสงฆ์เพื่อฉันในยามวิกาล จึงเป็นประเด็นว่า การบริโภคหรือฉันกาแฟของพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น มีความเหมาะสมหรือไม่ควร อย่างไร ดังนั้น คณะผู้จัดทำจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของบทความชิ้นนี้ไว้ 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของกาแฟ ประเด็นที่สองเพื่อศึกษาประโยชน์และโทษของการดื่มกาแฟ และประเด็นสุดท้ายคือเพื่อศึกษากาแฟประโยชน์และโทษตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของกาแฟ

กาแฟถูกค้นพบครั้งแรกโดยเด็กเลี้ยงแพะชาวอาบิสซีเนีย ประเทศเอธิโอเปียในปัจจุบันชื่อว่าคาลดี จากการสังเกตพบว่า “เกาะหฺวะหฺ” ในภาษาอาหรับแล้งเพี้ยนเป็น กาห์เวห์ ในภาษาตุรกีก่อนที่จะกลายเป็น คอฟฟี่ในภาษาอังกฤษ และกาแฟในภาษาไทย ชาวอาหรับหวงแหนพันธุ์กาแฟมากจึงส่งออกเฉพาะเมล็ดกาแฟที่คั่วสุกแล้วเท่านั้น กาแฟไม่ใช่พืชดั้งเดิมของประเทศไทย แต่มีการนำเข้ามาปลูกเพื่อให้มีผลผลิตสำหรับการบริโภคภายในประเทศต่อมาเมื่อมีผลผลิตมากขึ้นจึงมีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ทั้งโรบัสต้าและ อราบิก้า ในเมืองไทยเป็นกาแฟเหมือนกัน แต่เส้นทางเติบโตและการพัฒนาไม่เหมือนกัน โดยภาพรวมหากพูดถึงกาแฟ หลายคนก็จะนึกถึงกาแฟภาคใต้ที่เป็นชนิดโรบัสต้า และหลายคนก็นึกถึงกลิ่นหอมของกาแฟตอนเช้าที่มักกินกับขนมปัง หรือโอยัวะที่กินกับปาท่องโก๋ แต่ถ้าจะพูดถึง กาแฟสด หรือกาแฟคั่วบดที่ชงและกรองกากออก ก็อาจนึกถึงกาแฟ อรา

บิก้าในภาคเหนือที่ปัจจุบันมักเป็นร้านกาแฟที่ราคาค่อนข้างสูง เอาไว้เป็นที่พบปะพูดคุย เอาไว้เป็นที่เล่นเน็ต...ฯลฯ ต้องยกความดีให้กับท่านดีหมุน ชาวไทยมุสลิม ที่ได้นำเอาเมล็ดกาแฟ โรบัสต้า ซึ่งคาดว่ามาจากประเทศอินโดนีเซีย มาปลูกไว้ที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2447 และด้วยความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ ผนวกกับความเก่งกาจของเกษตรกรไทย ทำให้ปริมาณการผลิตของโรบัสต้าเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2524 ประเทศไทยจึงได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก องค์การกาแฟโลก หรือ ICO (International Coffee Organization) ในฐานะของผู้ผลิตกาแฟ เพื่อให้สามารถจำหน่ายผลผลิตไปยังประเทศต่างๆได้มากขึ้น (อาภรณ์ ธรรมเขต และวิจิตรา ถนอมถิ่น, 2529 : 174-177)

กาแฟ จัดเป็นอาหารชนิดหนึ่งที่มนุษย์เรานิยมปริโภคเพื่อยังร่างกายให้อยู่ได้ตามอัตภาพ กาแฟในปัจจุบันประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 197) พ.ศ. 2543

กาแฟจัดอยู่ในประเภทอาหารถูกต้องตามประมวลกฎหมายมาตราอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 6(3)(4)(5)(6)(7) และ (10) แห่งพระราช บัญญัติอาหาร พ.ศ.2522 อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและ เสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 35 มาตรา 48 และมาตรา 50 ของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขออกประกาศไว้ ให้กาแฟที่คั่วแล้ว เป็นอาหารที่กำหนดคุณภาพหรือมาตรฐาน แบ่งออกเป็น 6 ชนิด ดังต่อไปนี้

(1) กาแฟแท้ หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผลที่แก่จัดของต้นกาแฟในสกุลคอฟเฟีย (Coffee) ผ่านกรรมวิธีเอาเมล็ดออก นำเมล็ดมาคั่วจนได้ที่ และอาจบดให้ได้ขนาดตามความต้องการ

(2) กาแฟผสม หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกาแฟตาม ที่มีสิ่งอื่นที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเป็นส่วนผสมอยู่ด้วย

(3) กาแฟที่สกัดกาเฟอีนออก หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกาแฟตามที่ได้สกัดเอากาเฟอีนออก

(4) กาแฟสำเร็จรูป หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผลที่แก่จัดของต้นกาแฟในสกุล คอฟเฟียผ่านกรรมวิธีเอาเมล็ดออก นำเมล็ดมาคั่วจนได้ที่โดยมิได้มีการผสมสิ่งอื่นใด แล้วนำมาสกัดด้วยน้ำเท่านั้น

(5) กาแฟสำเร็จรูปผสม หมายความว่า กาแฟสำเร็จรูปตาม ที่มีสิ่งอื่นที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเป็นส่วนผสมอยู่ด้วย (กร ทัพพะรังสี, 2544)

ประโยชน์และโทษของกาแฟ

ในปี คริสต์ศักราช 1583 เลโอนาร์ด เราวอล์ฟ แพทย์ชาวเยอรมัน ได้บรรยายถึงกาแฟหลังจากท่องเที่ยวในดินแดนตะวันออกใกล้เป็นเวลากว่าสิบปีไว้ว่าดังนี้ เครื่องดื่มที่มีสีดำเหมือนหมึก ใช้รักษาโรคภัยได้หลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคที่เกี่ยวกับท้อง ผู้ดื่มจะดื่มในตอนเช้า เป็นการนำน้ำและผลไม้จากไม้พุ่มที่เรียกว่า bunnu

ประโยชน์ของกาแฟ

การดื่มกาแฟนั้นหลาย ๆ คนมีความคิดและเชื่อว่าการดื่มกาแฟไปแล้วจะมีผลประโยชน์มากมายต่อสุขภาพร่างกายมากดังต่อไปนี้

1. ลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจในผู้หญิง 25% งานวิจัยจากมหาวิทยาลัยของสเปนพบว่า ผู้หญิงที่ดื่มกาแฟ 2–3 แก้วต่อวันมีอัตราเสี่ยงการเกิดโรคหัวใจน้อยกว่าคนที่ไม่ได้ดื่มและผู้ชาย 25%

2. ลดอัตราเสี่ยงของการเป็นเบาหวาน 60% กาแฟมีสารต้านอนุมูลอิสระ และยังมีสารประกอบที่เรียกว่าควินิน (Quinines) ที่ช่วยให้ร่างกายสามารถผลิตอินซูลินได้ดีขึ้น

3. ลดอัตราการเกิดภาวะความจำเสื่อม 65% จากการวิจัยพบว่ากาแฟมีส่วนช่วยในการชะลอภาวะความจำเสื่อมโดยไปหยุดยั้งหรือต้านการจับตัวของคอเรสเตอรอล (Cholesterol) ที่เป็นผลเสียต่อร่างกาย

4. ลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งในลำไส้ใหญ่ 50% จากการศึกษาถึง 12 ปีกับผู้หญิงในญี่ปุ่นพบว่าคนที่ดื่มกาแฟ 3 แก้วหรือมากกว่าต่อวันมีแนวโน้มในการลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งในลำไส้ใหญ่

5. ลดความเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็งต่อมลูกหมาก จากการศึกษากับผู้ชายจำนวน 50,000 คนเป็นเวลา 20 ปีพบว่าคนที่ดื่มกาแฟ 6 แก้วต่อวันจะมีอัตราเสี่ยงในการเกิดโรคมะเร็งต่อมลูกหมากน้อยกว่าคนที่ไม่ได้ดื่ม

6. ลดความเสี่ยงของการเป็นอัลไซเมอร์ (Alzheimer) 65% จากการศึกษากับคนวัยกลางคนในประเทศฟินแลนด์จำนวน 1,400 พบว่าคนที่ดื่มกาแฟ 5 ถ้วยต่อวันสามารถลดอัตราเสี่ยงของการเป็นอัลไซเมอร์ 65%

7. ลดความเสี่ยงของการเป็นตับแข็ง 80% จากการศึกษากับผู้ดื่มกาแฟจำนวน 125,000 คนพบว่าการดื่มกาแฟ 1 แก้วต่อวันทำให้ความเสี่ยงต่อการเป็นตับแข็งลดลง 20% ถ้าดื่ม 4 แก้วต่อวันจะลดอัตราเสี่ยงได้ 80%

8. ลดความเสี่ยงของการเป็นนิ่วในถุงน้ำดี 50% ผู้ชายที่ดื่มกาแฟอย่างน้อย 2 แก้วต่อวันมีแนวโน้มในการลดอัตราเสี่ยงของการเป็นนิ่วในถุงน้ำดี 40%, 25% สำหรับผู้หญิงที่ดื่มกาแฟในปริมาณที่เท่ากัน และ 45% สำหรับคนที่ดื่มมากกว่า 4 แก้วต่อวัน

9. ลดความเสี่ยงของการเกิดการอุดตันในเส้นเลือดในผู้หญิง 43% จากการศึกษากับนางพยาบาลจำนวน 83,000 คนที่ไม่เคยสูบบุหรี่และดื่มกาแฟ 4 แก้วต่อวันสามารถลดความเสี่ยงของการเกิดการอุดตันในเส้นเลือด 43%

10. ลดความเสี่ยงของการเกิดอาการสั่นของอวัยวะจากระบบปราสาท

11. ลดอัตราเสี่ยงในการฆ่าตัวตายของผู้หญิง 60%

12. กาแฟมีสารต้านอนุมูลอิสระสูง จะช่วยซ่อมแซมเซลต่างๆในร่างกายที่ถูกทำลายจากอนุมูลอิสระ

13. กาแฟช่วยให้เรารู้สึกไม่ง่วงและตื่นตัว

14. กาแฟช่วยลดความรู้สึกหนาวได้เนื่องจากคาเฟอีน (caffeine)

15. ลดการเกิดโรคหืด

16. ลดอาการปวดหัว บ่อยครั้งที่คาเฟอีน (caffeine) ถูกใช้เป็นยาแก้ปวดหัวโดยเฉพาะอาการปวดหัวจากไมเกรน (migraine)

17. บรรเทาอาการปวด การดื่มกาแฟ 2 แก้วอาจช่วยลดอาการปวดกล้ามเนื้อหลังจากการออกกำลังกายได้ประมาณ 58% ยาแก้ปวดหลายประเภทมีการผสมคาเฟอีน (caffeine) 65 mg เช่น aspirin, ibuprofen, acetaminophen และคาเฟอีน (caffeine) สามารถช่วยบรรเทาอาการปวดได้ 40%

18. ช่วยทำให้อารมณ์แจ่มใสขึ้น คาเฟอีน (caffeine) ที่ดื่มเข้าไปจะช่วยคลายความเครียดและทำให้อารมณ์แจ่มใสขึ้น

19. ช่วยให้ความสามารถทางการกีฬาสูงขึ้น เพราะคาเฟอีน (caffeine) มีฤทธิ์ช่วยเพิ่มความทนทานและประสิทธิภาพของกล้ามเนื้อ

20. ป้องกันฟันผุ สารประกอบที่มีชื่อว่า Trigonelline ซึ่งเป็นสารที่ทำให้กาแฟมีกลิ่นหอมและรสขม มีประสิทธิภาพช่วยป้องกันแบคทีเรีย และการก่อตัวของแบคทีเรีย โดยเหตุผลนี้กาแฟจึงช่วยป้องกันฟันผุได้ (https://health.kapook.com/view4592.html)

โทษของกาแฟ ในส่วนของโทษของกาแฟนั้นมีหลายประการ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ได้

1. เพิ่มระดับความดันโลหิตให้สูงมากขึ้น การดื่มกาแฟจะทำให้ระดับความดันโลหิตเพิ่มสูงขึ้นนานถึง 12 ชั่วโมง ผู้ที่เป็นโรคความดันโลหิตสูง จึงควรหลีกเลี่ยงการดื่มกาแฟในตอนเครียดๆ

2. คาเฟอีนจะมีผลต่อการดูดซึมแร่ธาตุ คาเฟอีนจากในกาแฟจะมีผลขัดขวางการดูดซึมของแร่ธาตุบางชนิด เช่น แคลเซียม สังกะสีและเหล็ก

3. ทำให้เกิดแผลในกระเพาะอาหารหนักขึ้น โดยเฉพาะผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหาร ควรดื่มกาแฟอย่างระมัดระวังจะดีที่สุด เพราะกาแฟจะกระตุ้นให้ร่างกายผลิตน้ำย่อยออกมามากขึ้น

4. เพิ่มความเสี่ยงในการเป็นโรคกระดูกพรุน เนื่องจากคาเฟอีนมีคุณสมบัติช่วยกระตุ้นการขับปัสสาวะ หากดื่มกาแฟติดต่อกันเป็นเวลานาน ย่อมทำให้ร่างกายสูญเสียแคลเซียม

5. หญิงตั้งครรภ์เสี่ยงต่อการแท้งบุตรหรือร่างกายทารกไม่สมบูรณ์ หลายคนได้ยินข้อต้องห้ามเกี่ยวกับการดื่มกาแฟในคุณแม่ตั้งครรภ์อยู่แล้วแน่นอน

6. มีผลกระทบต่อการดูดซึมวิตามิน B 1 เป็นวิตามินที่มีคุณสมบัติช่วยรักษาสมดุลและความมั่นคงเกี่ยวกับระบบประสาทภายในร่างกาย

7. ผู้ป่วยโรคหัวใจ หัวใจจะยิ่งเสื่อมเร็ว สำหรับผู้ที่ป่วยเป็นโรคหัวใจ ไม่ควรดื่มกาแฟอย่างยิ่ง เพราะคาเฟอีนจะเข้าไปกระตุ้นการทำงานของหัวใจ ทำให้มีเลือดปริมาณสูงขึ้น

8. นอนหลับไม่เต็มที่ ขณะที่เรานอนหลับ ร่างกายจะได้รับการแทรกแซงด้วยคลื่นรบกวนอย่างช้าๆ ซึ่งเป็นผลมาจากคาเฟอีนจนทำให้ลึกๆ แล้ว ร่างกายก็ของเราก็ไม่ได้พักผ่อนอย่างเต็มที่แท้จริง

9. ทำให้น้ำหนักขึ้น สำหรับผู้ที่ชอบดื่มกาแฟ และดื่มในปริมาณมากต่อวัน ย่อมเสี่ยงต่อการมีน้ำหนักส่วนเกินได้ เพราะน้ำตาล นมและครีมที่เราเติมเข้าไปเพื่อเพิ่มรสชาติกาแฟให้อร่อยยิ่งขึ้น

10. ทำให้หน้าอกเล็กลง การดื่มกาแฟจะช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดโรคมะเร็งเต้านมได้แต่ขณะเดียวกันก็จะทำให้ขนาดเต้านมหดเล็กลงได้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะสาวๆ

11. ส่งผลเสียต่อปัญหาสุขภาพหลายด้าน หากดื่มกาแฟมาก คาเฟอีนจากกาแฟก็จะกระตุ้นทำให้เกิดอาการกระวนกระวาย มือไม้สั่น ปวดศีรษะ โกรธง่าย ทั้งยังส่งผลกระทบมายังหัวใจ

12.ติดกาแฟ การดื่มกาแฟอย่างพอดี โดยดื่มประมาณวันละ 1-2 แก้วเท่านั้นถึงจะไม่เป็นผลเสียต่อสุขภาพ แต่สำหรับใครที่ดื่มกาแฟวันละมากกว่า 1-2 แก้ว นั่นแปลว่า คุณอาจจะมีอาการติดกาแฟอย่างหนักแล้วก็เป็นได้ (https://mahosot.com/โทษของการดื่มกาแฟ.html)

ประโยชน์และโทษของการบริโภคกาแฟตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์

พระวินัยปิฎกพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ ดื่มหรือฉันน้ำปานะ และฉันเภสัช ได้บางชนิดได้เมื่อมีเหตุอันสมควร แต่เนื่องจากกาแฟ ซึ่งเป็นเครื่องดื่มที่ไม่ได้มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จึงไม่มีหลักฐานว่าพระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า พระภิกษุควรหรือไม่ควรฉันกาแฟโดยเฉพาะในยามวิกาล ดังนั้นในหลักของพุทธจริยศาสตร์ดังนั้นผู้จัดทำบทความชิ้นนี้ได้เอาหลักธรรมพุทธบัญญัติ มหาประเทศ 4 และกาลิกมาปรับใช้ให้ถูกหลักพุทธจริยศาสตร์ดังต่อไปนี้

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ มหาประเทศ 4

สมัยนั้นภิกษุทั้งหลายเกิดความยำเกรงอยู่ในข้อปฏิบัติบางอย่างว่า “สิ่งใดหนอพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดหนอไม่ทรงอนุญาตไว้” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคได้ประทานมหาประเทศไว้ 4 ข้อ คือ

1. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

2. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

3. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

4. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนั้นควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร และ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตกาลิกระคนกัน ทรงอนุญาตน้ำน้ำอัฏฐบาน (น้ำดื่ม 8 ชนิด) ส่วนน้ำดื่มที่นับเนื่องในน้ำอัฏฐบาน 8 ชนิดนั้น เช่น น้ำหวาย น้ำผลมะงั่ว น้ำต้นเล็บเหยี่ยว และน้ำผลไม้เล็กเป็นต้น แม้จะไม่ได้ทรงอนุญาตไว้แต่อนุโลมเข้ากับน้ำอัฏฐบาน เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันอนุญาตด้วย

กาลิกในพระพุทธศาสนา

มาดูน้ำปานะชนิดต่าง ๆ ทั้งฉันได้ และฉันไม่ได้ที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ เรียกว่า กาลิกว่าโดยกาลเวลา

1) **ยามกาลิก** ของที่ภิกษุรับประเคนไว้แล้วฉันได้ชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่งก่อนอรุณของวันใหม่ คือน้ำปานะ ได้แก่ น้ำคั้นผลไม้ที่ทรงอนุญาต 8 อย่าง คือ (1) อัมพปานะ น้ำมะม่วง (2) ชัมพุปานะ น้ำหว้า (3) โจจปานะ น้ำกล้วยมีเมล็ด (4) โมจปานะ น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด (5) มะธุกปานะ น้ำมะทราง (6) มุททิกปานะ น้ำผลจันทร์หรือน้ำองุ่น (7) สาลูกปานะ น้ำเหง้าบัว (8) ผารุสกปานะ น้ำผลมะปรางหรือน้ำลิ้นจี่และน้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำต้มเมล็ดข้าวเปลือก, น้ำใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำผักดอง, น้ำดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะทราง, น้ำอ้อยสด ฉันได้” (วิ.ม. (ไทย) 2/396)

2) **สัตตาหกาลิก** “ของที่ภิกษุรับประเคนไว้แล้วฉันได้ภายใน 7 วัน คือ เภสัชทั้ง 5 ได้แก่ (1) สัปปิ เนยใส (2) นวนีตัง เนยข้น (3) เตลัง น้ำมัน (4) มธุ น้ำผึ้ง (5) ผาณิต น้ำอ้อย”

3) **ยาวชีวิก** “ของที่ภิกษุรับประเคนไว้แล้ว ฉันได้ตลอดไป ไม่กำกัดเวลา คือ ของที่ใช้ปรุงเป็นยา ได้แก่ หลิททะ ขมิ้น, สิงคิเวระ ขิง, วจะ ว่านน้ำ, วจัตถะ ว่านเปราะ, อติวิสะ อุตพิด, กฏุกโรหิณี ข่า, อุสีระ แฝก, ภัททมุตตกะ แห้วหมู, เป็นต้น (วิ.ม. (ไทย) 2/396)

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันที่สะสมไว้ ต้องปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าของที่เก็บสะสมไว้ คือ ของที่ภิกษุรับประเคนในวันนี้ แล้วฉันในวันอื่น ที่ชื่อว่า ของเคี้ยว คือ ยกเว้นโภชนะ 5 ยามกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก นอกนั้นชื่อว่าของเคี้ยว ที่ชื่อว่า ของฉัน คือ โภชนะ 5 คือ ข้าวสุก ขนมกุมมาส ข้าวตู ปลา เนื้อ ภิกษุรับประเคนด้วยตั้งใจว่า“จะเคี้ยว จะฉัน”ต้องอาบัติทุกกฏ ฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน ของเก็บสะสมไว้ ภิกษุไม่แน่ใจ เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ของเก็บสะสมไว้ ภิกษุสำคัญว่ามิใช่ของเก็บสะสมไว้ เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ภิกษุรับประเคนยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวชีวิกไว้เป็นอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุฉันต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน มิใช่ของเก็บสะสมไว้ ภิกษุสำคัญว่าเป็นของเก็บสะสมไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ มิใช่ของเก็บสะสมไว้ ภิกษุไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ มิใช่ของเก็บสะสมไว้ ภิกษุสำคัญว่ามิใช่เป็นของเก็บสะสมไว้ ไม่ต้องอาบัติดังนี้คือ

1.ภิกษุเก็บของที่เป็นยาวกาลิกไว้ฉันชั่วกาล 2.ภิกษุเก็บของที่เป็นยาวกาลิกไว้ฉันชั่วยาม

3. ภิกษุเก็บของที่เป็นสัตตาหกาลิกไว้ฉันชั่วสัปดาห์ 4. ภิกษุฉันของที่เป็นยาวชีวิกเมื่อมีเหตุผลสมควร 5. ภิกษุวิกลจริต 6. ภิกษุต้นบัญญัติ (วิ.ม. (ไทย) 2/253-256/408-409)

ธัญชาติ 7 อย่าง ที่พระองค์ทรงบัญญัติอีกคือ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า หญ้ากับแก้ ข้าวละมาน ลูกเดือย ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ ส่วน มหาผล 9 อย่าง คือ ตาล มะพร้าว ผลขนุน ขนุนสำปะลอ บวบ ฟักเขียว แตงกว่า แตงโม ฟักทอง รวมทั้งอรัญชาติทั้งหมด เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา พืชผักกินหลังภัตตาหาร แม้จะไม่ได้ทรงห้ามไว้ แต่อนุโลมเข้ากับธัญชาติ 7 อย่าง เพราะฉะนั้น จึงทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงรุ่งอรุณขึ้นวันใหม่เช่นกัน เข้ากับหลักมหาประเทศข้อที่ 2

อภิปรายผล

กาแฟ เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมบริโภคทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เพราะคิดว่าเป็นเครื่องดื่มที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่คนส่วนมากยังไม่นึกถึงผลเสียเท่าควร ส่วนมากจะเอาประโยชน์ตรงหน้าคือการช่วยแก้ง่วงหรือดื่มตามรสนิยมของแต่ละคนไว้ก่อน ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น กาแฟตามมติทางพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติไว้และอนุญาตไว้ก่อนว่าควรบริโภคหรือไม่ควรบริโภคก็จริงแต่พระพุทธเจ้าทรงได้แสดงบอกให้เอาหลักธรรมวินัยคือมหาปเทศ 4 (วิ.ม.(ไทย) 5/305/139-140.) มาวินิจฉัยปรับใช้ในยุคโลกาวิวัตน์ ซึ่งประเทศที่กำลังพัฒนา หรือประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าแล้วและมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากหมายซึ่งสมัยพุทธกาลยังไม่มียังไม่เกิด อย่างเช่น กาแฟเป็นเครื่องดื่มหรือเรียกว่าอาหารชนิดหนึ่งแต่ถ้าสมณะ(นักบวช) ในพระพุทธศาสนานั้นบริโภค (ฉัน) ในเวลากาลก็ดี ในเวลาวิกาลก็ดีบริโภคไปแล้ว มีโทษในทางวินัยหรือไม่ ซึ่งผู้จัดทำได้เอาหลักมหาประเทศข้อที่ 2 มาวินิจฉัยคือ “...ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร...” (วิ.ม. (ไทย) 5/305/139-140) จริงๆ แล้วในสมัยพุทธกาล เวลาที่พระพุทธเจ้าจะบัญญัติหรืออนุญาตต้องมีผู้ต้นบัญญัติคือผู้กระทำ(ภิกษุ) ผู้นินทา (ชาวบ้าน) ผู้นำเรื่อง (ทั้งชาวบ้านและภิกษุ) ไปฟ้องพระพุทธเจ้าก่อน ฉะนั้น กาแฟเป็นของที่นิยมทั่วโลกดังนั้น กาแฟเป็นสิ่งที่ไม่ควรของพระภิกษุสงฆ์ แต่ถ้าพระอนุโลมบริโภคกันในเวลาวิกาลได้ว่าควรชาวบ้านไม่ตำหนิ หรือไม่นินทา คนในสังคมไม่นินทา ไม่รังเกียจและชาวบ้านชอบถวายชอบถวาย กาแฟนั้นไม่ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร กาแฟนั้นควรบริโภคในเวลาได้ (สมภาร พรมทา, 2547, หน้า 111)

ในหนังสือ กินในมุมมองของพุทธศาสนา ได้กล่าวไว้ว่า ความบริสุทธิ์ไม่สามารถจะบังคับได้เพราะอาหารจุดเปลี่ยนแปลงความคิด บางศาสนาเชื่อว่าพืชและสัตว์ถูกสร้างมาโดยพระเจ้าเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ แต่พุทธศาสนานั้นมีระบบจริยธรรมที่อยู่กลึงกลางระหว่างศาสนาอื่น จริยธรรมของพุทธศาสนาให้ความคุ้มครองทางศีลธรรมแก่มนุษย์และสัตว์เท่านั้น (ไม่รวมพืช) ตามทัศนะของพุทธศาสนาการกระทำที่สามารถตั้งคำถามในเชิงจริยธรรมได้ ที่พุทธศาสนามีระบบจริยธรรมเช่นนี้ก็เพราะพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์และสัตว์นั้นมีจิตเหมือนกัน แต่พืชไม่มีจิต และ

ในศีลข้อแรกของศีลห้านั้นมีข้อความความกล่าวว่า “พึงงดเว้นจากการฆ่าสัตว์” ซึ่งสัตว์ในที่นี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวพุทธว่า หมายถึงมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ดังนั้นทางสายกลางในแง่ที่เป็นวินัยนี้อาจเป็นของใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ ที่เรื่องเช่นนี้ไม่ปรากฏชัดเจนในสมัยพุทธกาล ก็เพราะสมัยนั้นปัญหาสังคมไม่ซับซ้อนมากเท่ากับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการบริโภคกาแฟของพระภิกษุสงฆ์จึงไม่ควรถือว่าผิดหลักพระธรรมวินัยเพราะมีเหตุผลมาสนับสนุนดังนี้

๑. กาแฟ จัดเป็นผลิตผลจากพืชชนิดหนึ่ง

๒. กาแฟ จัดอยู่ในประเภทของอาหารตามประมวลกฎหมายมาตรา 5 และมาตรา 6(3)(4)(5)(6)(7) และ (10) แห่งพระราช บัญญัติอาหาร พ.ศ.2522

๓. กาแฟ มีผลต่อสุขภาพร่างกาย มากว่าผลเสีย

4. กาแฟ ส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคม และค้าการค้าระหว่างประเทศ

ในทางชีววิทยา การที่สิ่งมีชีวิตในธรรมชาติกินกันและกัน (ที่เรียกว่าวงจรอาหาร) นั้น ได้รับการอธิบายว่าเป็นกระบวนการปรับความสมดุลในโลกธรรมชาติ โดยกระบวนการทางธรรมชาติเอง การกินกันและกันระหว่างสัตว์และพืชนั้น เป็นระบบทางนิเวศวิทยาก็เป็นสิ่งที่เราอาจจะเข้าใจได้และเห็นต่อไปว่า “มันต้องเป็น เช่นนั้น ฯ

บทสรุป

กาแฟถูกค้นพบครั้งแรกโดยเด็กเลี้ยงแพะชาวอาบิสซีเนีย ประเทศเอธิโอเปียในปัจจุบัน ชื่อคาลดี จากการสังเกตพบว่า “เกาะหฺวะหฺ” ในภาษาอาหรับแล้งเพี้ยนเป็น กาห์เวห์ ในภาษาตุรกีก่อนที่จะกลายเป็น คอฟฟี่ในภาษาอังกฤษ และกาแฟในภาษาไทย ชาวอาหรับหวงแหนพันธุ์กาแฟมากจึงส่งออกเฉพาะเมล็ดกาแฟที่คั่วสุกแล้วเท่านั้น กาแฟไม่ใช่พืชดั้งเดิมของประเทศไทย แต่มีการนำเข้ามาปลูกเพื่อให้มีผลผลิตสำหรับการบริโภคภายในประเทศ ต่อมาเมื่อมีผลผลิตมากขึ้นจึงมีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ทั้งโรบัสต้าและ อราบิก้า ในเมืองไทยเป็นกาแฟเหมือนกัน แต่เส้นทางเติบโตและการพัฒนาไม่เหมือนกัน โดยภาพรวมหากพูดถึงกาแฟ หลายคนก็จะนึกถึงกาแฟภาคใต้ที่เป็นชนิดโรบัสต้า และหลายคนก็นึกถึงกลิ่นหอมของกาแฟตอนเช้าที่มักกินกับขนมปัง หรือโอยัวะที่กินกับปาท่องโก๋ แต่ถ้าจะพูดถึง กาแฟสด หรือกาแฟคั่วบดที่ชงและกรองกากออก ก็อาจนึกถึงกาแฟอราบิก้าในภาคเหนือที่ปัจจุบันมักเป็นร้านกาแฟที่ราคาค่อนข้างสูง เอาไว้เป็นที่พบปะพูดคุย เอาไว้เป็นที่ติว เอาไว้เป็นที่เล่นเน็ต...ฯลฯ ต้องยกความดีให้กับท่านดีหมุน ชาวไทยมุสลิม ที่ได้นำเอาเมล็ดกาแฟ โรบัสต้า ซึ่งคาดว่ามาจากประเทศอินโดนีเซีย มาปลูกไว้ที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2447 และด้วยความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ ผนวกกับความเก่งกาจของเกษตรกรไทย ทำให้ปริมาณการผลิตของโรบัสต้าเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2524 ประเทศไทยจึงได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก องค์การกาแฟโลก หรือ ICOกาแฟตามหลักพุทธจริยศาสตร์ คณะผู้จัดทำได้ค้นหาข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเช่นพระวินัยปิฎกเพื่อเอามาวิเคราะห์และปรับใช้ในยุคปัจจุบันตามการศึกษาสังเกตค้นหาความรู้ที่และความคิดเห็นของผมเอง กาแฟ: ประโยชน์และโทษในมิติทางพุทธจริยศาสตร์ที่พระพุทธองค์ทรงไม่ได้บัญญัติห้ามไว้ หรืออนุญาตไว้แต่ก่อนมาว่ามีโทษหรือประโยชน์ฉันได้หรือไม่ไดในมติทางพุทธจึงคณะผู้จัดทำได้เอามาวิเคราะห์และทำการตัดสิ้นกันว่านักบวชในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นนักบวช ดื่มหรือฉันได้บางสิ่งเท่านั้น เช่น ดื่มน้ำเปล่าได้ ดื่มน้ำปานะได้ ดื่มเภสัชได้เมื่อมีเหตุอันสมควร ส่วนอาหารทั้งหลาย จะดื่มหรือฉันไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนั้น น้ำนม ถั่วเหลือง เป็นต้น ไม่ใช่น้ำปานะจัดเป็นประเภทอาหาร เช่นเดียวกับเมล็ดทานตะวันก็เป็นอาหาร เวลาวิกาลภิกษุฉันไม่ได้ แต่กาแฟนั้นเป็นในเวลาวิกาลได้หรือไหม เพราะว่า กาแฟ เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่งที่แปลงจากเม็ดกาแฟที่มีใช่มหาผลแต่มันเป็นธัญชาติ ดังนั้นผู้จัดทำบทความชิ้นนี้ได้เอาหลักธรรมพุทธบัญญัติ มหาประเทศ 4 และกาลิกมาปรับใช้ให้ถูกหลักพุทธจริศาสตร์ดังนี้คือ “สิ่งใดหนอพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดหนอไม่ทรงอนุญาตไว้” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคได้ประทานมหาประเทศไว้ 4 ข้อ จึงผู้จัดทำได้เอาหลักมหาประเทศข้อที่ 2 มาวินิจฉัยคือ “...ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร...” จริงๆ แล้วสมัยพุทธกาลเวลาที่จะบัญญัติหรืออนุญาตต้องมีผู้ต้นบัญญัติคือผู้กระทำ(ภิกษุ) ผู้นินทา(ชาวบ้าน) ผู้นำเรื่อง(ทั้งชาวบ้านและภิกษุ)ไปฟองพระพุทธเจ้าก่อน ฉะนั้นเราคิดว่า กาแฟ เป็นของที่นิยมทั่วโลกดังนั้น กาแฟเป็นสิ่งที่ไม่ควรของพระภิกษุสงฆ์ แต่ถ้าพระอนุโลมบริโภคกันในเวลาวิกาลได้ว่าควร ชาวบ้านไม่ด่าไม่นินทา คนในสังคมไม่นินทาไม่รังเกียจและชาวบ้านชอบถวายชอบประเคน กาแฟนั้นไม่ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร กาแฟนั้นควรบริโภคในเวลาได้

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ** 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ :

กร ทัพพะรังสี ,รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข,(ราชกิจจานุเบกษาฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 118 ตอนพิเศษ 6 ง. ลงวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2544.

ทวีรัศมี ธนาคม, **ตำราโภชนาการ,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2547.

พิชิต ภูติจันทร์, **โภชนาสตร์การกีฬา,** กรุงเทพมหานคร : **โอเดียนสโตร์**, 2547.

พระพรชัย สุกธมฺโม (ประสิทธิ์สุขสันต์), **“การศึกษาวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท”** :วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2552.

พระมหาโพธิวงศาจารย์, **พจนานุกรม ไทย-บาลี,** กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์, 2559.

สิริพันธ์ จุลกรังคะ **โภชนศาสตร์เบื่องต้น,** กรุงเทพมหานคร : ,**มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,**2541.

สมภาร พรมทา **กินมุมมองของพุทธศาสนา,** กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งแรก 2547, หน้า 111-137-178.

พัชนี สุวรรณวิศลกิจ, **สรรสาระ “กาแฟ 2” เชียงใหม่**: พิมพ์ที่บริษัท นันทพันธ์พริ้นติ้ง จำกัด, 2555.

อาภรณ์ ธรรมเขต และวิจิตรา ถนอมถิ่น, **ความเป็นมาของกาแฟโรบัสต้า**, วารสารวิชาการเกษตร, พ.ศ. 2529.

อาภรณ์ ธรรมเขต, สรุปการบรรยายพิเศษงานค้นคว้าวิจัยกาแฟอราบิก้าภาคเหนือ ในรายงานผลการสัมนาเชิงปฏิบัติการโครงการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกกาแฟอราบิก้าภาคเหนือภายใต้โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยี, เชียงใหม่: สำนักงานเกษตรภาคเหนือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, พ.ศ.2532.

(2) อ้างจากสื่ออีเลกทรอนิค

https://health.kapook.com/view4592.html,สืบค้นเมื่อ วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2560.
https://mahosot.com/โทษของการดื่มกาแฟ.html,สืบค้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2560

วิธีการขจัดความโกรธในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน

The method to eliminate the anger habit on solve problems youth's quarrel

ภารดี พูลประภาเอี่ยมเจริญ
ดิลก บุญอิ่ม
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง

บทคัดย่อ

ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชนเป็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในสังคมปัจจุบัน ในทางทฤษฎีพฤติกรรมนิยมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมในสายจิตวิทยามองว่า เกิดมาจากแรงจูงใจในการลอกเลียนแบบและความพยายามสร้างเอกลักษณ์ของตน จัดอยู่ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ขั้นที่ 3 คือ ความต้องการความรักและความต้องการเป็นเจ้าของ หวงแหนสิ่งต่างๆ ไว้ในความครอบครองของตนเอง และขั้นที่ 4 คือความต้องการการยอมรับจากผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็ต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่นด้วย เมื่อมองในมุมมองพระพุทธศาสนา รากเหง้าของปัญหานี้เกิดขึ้นมาจากความรู้สึกพยาบาท โกรธ และผูกโกรธ ความรู้สึกทั้งสามประการนี้ นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการทะเลาะวิวาท ส่งผลให้กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมเป็นไปในทางเสื่อม ไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น แนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน สามารถทำได้ด้วยการอบรม จัดกิจกรรมและประเมินผลเป็นประจำ ด้านวิธีการขจัดความโกรธในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน ควรเริ่มต้นจาก 1) การมีสติรู้เท่าทันอารมณ์โกรธที่เกิดขึ้น 2) เมื่อรู้เท่านั้นแล้วต้องมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์โกรธนั้น และไม่จองเวรต่อกัน 3) ยกโทษให้แก่คนที่เคยผูกโกรธกันไว้ คือคนที่เบียดเบียนและทำร้ายตนทั้งในอดีตและปัจจุบัน 4) ฝึกจิตด้วยการเจริญเมตตาเป็นประจำ สร้างความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพชีวิต ซึ่งการเจริญเมตตานี้จะทำให้ความโกรธเกิดขึ้นได้ช้าและเมื่อประสบกับสถานการณ์เฉพาะหน้าก็จะสามารถระงับความโกรธได้เร็ว และ 5) ควรให้ความสำคัญต่อการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ และป้องกันการทะเลาะวิวาทในอนาคตด้วย

คำสำคัญ: การขจัด, ความโกรธ, เยาวชน

Abstract

The youth’s quarrel problems are frequently found in the present society. According to psychological theories, particularly the behavioral theory and social learning theory, they come from motives for imitation and their own identity efforts. According to Maslow’s theory of needs, such behavior can be categorized as the 3rd level and the 4th level. That means, in the 3rd level, it is the need of love, the sense of belonging, and the will of possession of something, and in the 4th level, it is an acceptance requirement from others and a matter of power over others. In the Buddhist view, the root of the problem was caused by the 3 Anger i.e., vengeful, anger, and resentment. These things are the root-causes of youth quarrel which later on can be developed and expressed in into bodily action, verbal action and mental action. Buddhism and Western

psychology say in the same voice that the root-causes of youth quarrel just arise from clinging to the one own dearest.

The solutions to the youth quarrel problems can alternatively be done by providing training courses with various activities and suitable evaluation in order to eliminate the anger defilements step by step as following : 1) Be mindful, knowing the true nature of anger. 2) Upon knowing the anger, be patient and try to control it. 3) Giving harmless and forgiving to all who used to behave harshly and badly to oneself. 4) Developing and cultivating loving-kindness and compassion towards all living beings, this kind of mercy will make the anger happen slowly and when faced with the immediate situation, it can quickly anger. 5) It should be important to give each other generosity. To create unity among the faculty. And prevent future controversy.

Keyword: eliminate, anger, youth

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว การเติบโตทางเศรษฐกิจและการสื่อสาร โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศก่อให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าสู่สังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาปฏิบัติ โดยขาดการกลั่นกรองที่ดี ซึ่งเป็นปัญหามากกับกลุ่มเยาวชนที่เป็นวัยรุ่น และนิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นกำลังหลักที่สำคัญยิ่งของประเทศไทยในอนาคต และน่าเป็นห่วงว่าเยาวชนเหล่านี้กำลังอยู่ในช่วงที่จัดได้ว่าเป็นระยะที่สำคัญมากที่สุด ศรีเรือน แก้วกังวาน (2545, น. 336) กล่าวว่า เนื่องจากเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์สูง อาทิ ความรัก ความชอบ โกรธ อิจฉา ริษยา โอ้อวด แข่งดี ถือดี เจ้าทิฐิ อ่อนไหว หลงใหลง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยดี บางครั้งพลุ่งพล่าน บางครั้งเก็บกด บางครั้งมั่นใจสูง ดื้อรั้นเอาแต่ใจตนเอง มีอารมณ์รุนแรง วู่วาม ฉุนเฉียว หุนหันพลันแล่นหรือเรียกว่าเป็นวัยพายุและความเครียด (Storm and Stress) สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม (2529, น. 113) จึงกล่าวได้ว่า อารมณ์ที่พัฒนามากในช่วงนี้ คือ ความโกรธ ความกลัว ความรัก และความริษยา เพราะเป็นวัยที่เชื่อมต่อระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ และเป็นวัยที่มีพัฒนาการที่ซับซ้อน ซึ่งต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ และสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์นับว่าเป็นพัฒนาการที่มีความสำคัญ มีการปรับตัวใหม่ๆ ในหลายๆ ด้าน ประกอบกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ทำให้เกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ไม่ปลอดภัย ทำให้อารมณ์แปรปรวนง่าย เพิ่มความรุนแรงขึ้น ขาดการควบคุม มักจะแสดงออกอย่างเปิดเผย ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เช่น การด่าว่าทุบตี การทำลายบุคคลหรือสิ่งของ มีปฏิกิริยาดุร้าย เพราะต้องรีบระบายความหงุดหงิดเร่าร้อน ขัดเคือง ขุ่นเคืองเดือดดาลออกไปอย่างรวดเร็ว และเมื่อทำจนสาแก่ใจแล้ว จะรู้สึกโล่งใจ สบายใจ หากมีวันว่างได้นั่งคิด นั่งนึก หรือนั่งตรึกตรองทบทวนสิ่งต่างๆ จากความโกรธนี้ จะได้คำถามขึ้นมามากมายว่า ทำไมต้องโกรธ โกรธแล้วได้อะไร และจะทำอย่างไรไม่ให้โกรธ คิดหาทางระงับยับยั้งขึ้นในจิตใจ ความรู้สึกผิดและความโกรธ เป็นอารมณ์หนึ่งซึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมมาก และก่อให้เกิดความรุนแรง (หรรษา แก้วพูลปกรณ์, 2541, น. 1)

Madow (1992, p. 15) ความโกรธของวัยรุ่นมีลักษณะจากความไม่พอใจ ความผิดหวังไม่รู้จะทำอย่างไร จึงรวมกลุ่มกับเพื่อนที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อการยอบรับและแสดงความเจ็บปวดออกมาได้อย่างเต็มที่ เช่น แต่งกายด้วยชุดแปลกประหลาด มีพฤติกรรมลักษณะโกรธแค้น ต่อต้านสังคม ช่วงเวลาของการระบายความโกรธของวัยรุ่น คือ ที่โรงเรียนหรือสถานที่ต่างๆ ทำให้วัยรุ่นรู้สึกว่ามีอิสระ และได้รับความพึงพอใจอย่างเต็มที่ ความโกรธของวัยรุ่นเป็นผลมาจากความรู้สึกปลดปล่อยสิ่งที่เก็บกดไว้ เช่น การทำร้ายตนเองหรือคนอื่น ทำตามจินตนาการ แสดงอารมณ์ตามความรู้สึก เป็นต้น

มีนักวิชาการชาวตะวันตกได้ให้ความหมายความโกรธไว้ อาทิ Johnson (1993, p. 273) กล่าวว่า ความโกรธเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะนำไปสู่ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อบุคคลถูกขัดขวาง ถูกรบกวนความตั้งใจในการปฏิบัติงานหรือการกระทำบางสิ่งบางอย่าง ทำให้บุคคลนั้นรู้สึกว่าตัวเองด้อยค่าและถูกปฏิเสธ ส่วน Spielberger, C. D.,and Sydeman, S. J., (1994, p. 52) กล่าวว่า ความโกรธเป็นสภาวะอารมณ์ที่ประกอบด้วยความรู้สึกที่แตกต่างกันไปในความรุนแรงจากความหงุดหงิดเล็กน้อยหรือรำคาญจนถึงโกรธอย่างรุนแรง บ้าคลั่ง สรุปได้ในเบื้องต้นว่า ความโกรธในทัศนะของชาวตะวันตก คือ ความโกรธเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ทุกคน เป็นพฤติกรรมด้านลบเกิดขึ้นเพราะมีสิ่งภายนอกมากระทบขัดขวาง แล้วทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจ หรือรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา ความโกรธ คือ สภาวะทางจิตมีอาการเดือดดาลที่เรียกว่า โกรธ ต่อผู้อื่นหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามปกติความโกรธจะเริ่มก่อตัวจากความหงุดหงิดหรือความกระทบกระทั่งทางจิตที่เรียกว่า “ปฏิฆะ” ซึ่งเป็นความโกรธระดับอ่อน (พุทธทาสภิกขุ, 2529, น.15) โดยมีเหตุเกิดคือ ตัณหา 3 กล่าวคือ 1) ความอยากทางกามคุณ (กามตัณหา) เมื่อไม่ได้ตามตนต้องการก็โกรธ 2) ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ (ภวตัณหา) เมื่อไม่ได้ก็โกรธ และ 3) ความไม่อยากมีไม่อยากเป็น (วิภวตัณหา) แต่สิ่งนั้นกลับเกิดมีเกิดเป็นขึ้นมา เช่น ความเจ็บป่วย ความยากจน เป็นเหตุให้ความโกรธเกิดขึ้น ความโกรธเป็นเช่นกับสนิมของศัสตราวุธในโลก (สำ.ส. 15/81/74) มีรากเป็นพิษ (สำ.ส. 15/71/79) คือ มีทุกข์เป็นวิปาก กล่าวคือ เมื่อความโกรธเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้นั้นจะเกิดอาการเดือดดาลภายในใจ เมื่อรุนแรงมากขึ้น สติที่จะควบคุมก็ไม่มี ย่อมปิดกั้นปัญญา เป็นเหตุก่อกรรมชั่ว ทำประทุษร้ายผู้อื่นด้วยวาจาบ้าง ด้วยกายบ้าง ซึ่งจะนำไปสู่ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ความโกรธ เป็นสภาวะทางจิตมีอาการคิดประทุษร้าย คิดทำลาย หรือความคิดที่ทำให้ผู้อื่นหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดความพินาศเสียหาย ความคิดดังกล่าวนี้ครอบคลุมความคิดด้านลบทุกชนิด เช่น คิดทำให้เขาเจ็บใจ ให้เสียความรู้สึก อนึ่ง ความดุร้ายเป็นลักษณะของโทสะ โดยปรากฏอาการเช่นกับความดุร้ายของงูที่ถูกตี หรือโทสะเป็นเช่นกับไฟป่า เพราะเผาไหม้นิสัยของตนเอง ดังนั้น ผู้ถูกโทสะครอบงำจึงเกิดอาการรุ่มร้อนภายในจิตใจ เพราะถูกไฟคือโทสะแผดเผาจนทำให้สุขภาพเสื่อมโทรม หน้าตาบูดบึ้ง อารมณ์ฉุนเฉียวเป็นปกติ จนกลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้ายในที่สุด

ความรู้สึกโกรธ เป็นกิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดอาการเคืองแค้น ไม่สบอารมณ์ ชอบความย่อยยับ ตลอดจนการมองโลกในแง่ร้าย ความรู้สึกโกรธนี้ มีความดุร้ายเป็นลักษณะ เหมือนงูที่ถูกตี (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535, น. 88) กิเลสประเภทนี้เรียกว่า “กิเลสฝ่ายโทสะ” อาจเป็นเพราะโทสะเป็นกิเลสที่เด่นและมีผลกระทบต่อจิตอย่างรุนแรง ได้แก่ อรติ คือ ความไม่ชอบ ปฏิฆะ คือ ความขัดใจ โกธะ คือ ความโกรธ พยาบาท คือ ความอาฆาต หากจัดเป็นโทสมูลจิตจัดอยู่ในอกุศลกรรมบถ 10 (ธนู จงเลิศจรรยา, 2528, น. 257) คือ กายกรรมมี 2 คือ ปาณาติบาต และอทินนาทาน วจีกรรม มี 4 คือ มุสาวาท ปิสุณวาท ผรุสวาท และสัมผัปปลาปวาท ส่วนมโนกรรมมีอย่างเดียว คือ พยาบาท โทสมูลจิต คืออกุศลจิตที่เกิดดับพร้อมกับโทมนัสสเวทนาและสัมปยุตด้วยปฏิฆะ จัดเป็นอสังขาริก คือ โกรธเองโดยไม่มีผู้ยุยง และเป็นสสังขาริก คือ มีผู้ยุยงให้โกรธ โทสะเป็นความคิดประทุษร้ายหรือทำลายผู้อื่น ซึ่งเป็นเหตุก่อเวรภัยต่างๆ อันจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้อื่น เช่น คิดฆ่าเขา คิดทำร้ายคู่อริ คิดชั่วต่อผู้อื่น อนึ่ง กิเลสประเภทนี้แม้จะมีโทษมากแต่ก็คลายเร็วหรือทำลายง่าย

โทสะ ความโกรธนั้น มีเหตุเกิดอย่างไร เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแสดงความเป็นเหตุผลของสิ่งทั้งปวง ตามความคิดที่ว่าสิ่งที่เป็นสังขารทั้งปวงที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ล้วนอิงอาศัยกันและกันในลักษณะสัมพันธ์ต่อกันเป็นรูปกระแสหรือกระบวนการ หามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปฐมเหตุหรือเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งทั้งปวงไม่ กิเลสแม้จะได้ชื่อว่าเป็นเหตุแห่งความทุกข์ (อภิ.วิ.35/184/126) ก็ตาม แต่หาได้เป็นปฐมเหตุแห่งความทุกข์ไม่ เพราะกิเลสยังเป็นผลของสิ่งอื่นอีกหรือยังอิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นดังความว่า การกำหนด

หมายว่าสิ่งใดงาม (สุภนิมิต) โดยขาดการพิจารณาโดยแยบคาย (อโยนิโสมนสิการ) ราคะที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญมากขึ้น การกำหนดหมายสิ่งที่ไม่พอใจ (ปฏิฆนิมิต) โดยขาดการพิจารณาโดยแยบคาย โทสะที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญมากขึ้น (อง.เอกก.20/508/226)

อีกประการหนึ่ง ความโกรธชื่อว่าเป็นสิ่งเน่าเหม็น ดังที่มหาโควินทพราหมณ์ทูลถามสนังกุมารพรหมว่า “ในบรรดามนุษย์ พวกไหนมีกลิ่นชั่วร้าย และอะไรร้อยรัด หมู่สัตว์จึงเหม็นเน่าคลุ้ง ต้องไปอบาย ปิดทางไปพรหมโลก” สนังกุมารพรหมตรัสตอบว่า “โกธะ (ความโกรธ) โมสวัชชะ (การพูดเท็จ) นิกติ (การโกง) โทพภะ (การประทุษร้ายมิตร) กทริยตา (ความตระหนี่) อติมานะ (ความดูหมิ่น) อุสุยา (ความริษยา) อิจฉา (ความปรารถนา) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ปรเหฐนา (การเบียดเบียนผู้อื่น) โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) มทะ (ความมัวเมา) โมหะ (ความหลง) สัตว์ผู้ประกอบด้วยกิเลสเหล่านี้จัดว่าเป็นผู้มีกลิ่นชั่วร้าย ต้องไปอบาย ปิดทางไปพรหมโลก” (ที.ม. 10/320/248 – 249) นับได้ว่า ความโกรธเป็นศัตรูที่คอยขัดขวางไม่ให้เมตตาเกิดขึ้น คนบางคนเป็นผู้มักโกรธ พอโกรธแล้ว ก็ต้องทำอะไรรุนแรงออกไป ทำให้เกิดความเสียหาย ถ้าทำไม่ได้ก็หงุดหงิด งุ่นง่านทรมานใจตัวอย่าง ในเวลานั้นเมตตาหลบหายไป ไม่รู้ว่าไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหน ไม่ยอมปรากฏให้เห็น ส่วนความโกรธทั้งที่ไม่ต้องการ แต่ก็ไม่ยอมหนีไปไหน บางทีจนปัญญาไม่รู้จะขับหรือกำจัดให้หมดไปได้อย่างไร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552, น. 18)

อย่างไรก็ตาม ในชีวิตประจำวัน เรามักจะพานพบเรื่องที่ทำให้ขุ่นเคืองใจหรือโกรธอยู่เสมอ ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ เมื่อถูกกระทบหรือกระตุ้นแรงเข้า ความขัดใจจะกลายเป็นความโกรธ ความโกรธนี้ ยังไม่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมชัดเจน เพียงแต่สังเกตให้เห็นได้ เช่น หน้านิ่วคิ้วขมวด ตาแดงกร่ำ มือไม้สั่น หัวใจเต้นแรง แต่ถ้าระงับไว้ไม่อยู่ก็จะบันดาลโทสะออกมา ถึงขั้นลงมือหรือด่าว่าอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2545, น. 139) เพราะเหตุว่า มนุษย์ปุถุชนยังไม่สามารถละความโกรธได้ แต่เพื่อป้องกันมิให้มันรุนแรงจนก่อเกิดความพินาศเสียหาย ก็ควรมีวิธีปฏิบัติต่อความโกรธ คือ การควบคุมความโกรธให้อยู่ในวงจำกัดหรือให้บรรเทาเบาบางลงมิให้มันออกมาอาละวาดตามอำเภอใจ ดังที่พระพุทธพจน์ว่า “บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก เทวดาพระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก” (สํ.ส.15/71/79) ซึ่งวิธีจะแก้ความโกรธให้เกิดผลรวดเร็ว คือ การใช้ความอดทน มีสติ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญา ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลฆ่าความโกรธเสียได้จึงไม่เศร้าโศก ฤาษีทั้งหลายสรรเสริญการละความลบหลู่บุคคลควรอดทนคำหยาบคายที่ทุกคนกล่าว สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความอดทนนั้นว่า ยอดเยี่ยม” (ขุ.ชา.27/64/605)

ในสังคมไทยปัจจุบัน เหตุการณ์การทะเลาะวิวาทของเยาวชนในสถานศึกษามีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะสถาบันอาชีวศึกษา หรือแม้กระทั่ง เด็กนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สวนดุสิตโพล ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อเหตุการณ์ดังกล่าว พบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ส่วนใหญ่ร้อยละ 40.18 ชี้ว่ามาจากการปลูกฝังค่านิยมที่ผิดๆ จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง เป็นเรื่องของศักดิ์ศรีระหว่างสถาบัน รองลงมาร้อยละ 30.09 ระบุมาจากอารมณ์ชั่ววูบ ใจร้อน ขาดสติ ความแค้นส่วนตัว ไม่ชอบหน้ากัน ไม่ถูกกัน และร้อยละ 11.73 คิดว่าเป็นการกระทำที่เท่ ดูดี มาจากความเชื่อที่ผิด ส่วนใหญ่เห็นว่าต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติของนักศึกษาใหม่ ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่ตามมาภายหลัง รองลงมาเสนอว่าต้องมีกฎหมาย หรือบทลงโทษที่เด็ดขาด และผู้ปกครองต้องให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่บุตรหลานให้ดี ไม่สร้างความเดือดร้อนให้สังคม แท้ที่จริง กรณีเยาวชนวัยรุ่นในวัยเรียนยกพวกตีกันระหว่างสถาบันมีมานานหลายสิบปีแล้ว มีการตีกันตั้งแต่ระดับโรงเรียนไปจนถึงมหาวิทยาลัย ปัจจุบันมีมากอยู่แต่ในระดับอาชีวศึกษา เป็นลักษณะเฉพาะที่คงมีเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน สาเหตุการตีกันในสมัยก่อนมักเนื่องมาจากการแข่งขันกีฬา แต่ปัจจุบันโอกาสการชุมนุมรวมกลุ่มในที่สาธารณะมีหลายรูปแบบ การทะเลาะวิวาทกันนั้น มักเกี่ยวกับการเที่ยวเตร่หาความสำราญ เช่น การชมคอนเสิร์ต การแสดงงานตามโรงเรียน หรือตาม

ห้างสรรพสินค้า การยกพวกตีกันนี้ แม้ว่าจะมาจากการรวมกลุ่มในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน แต่มีสาเหตุหลักเดียวกัน คือ การรักษาหรือป้องกันศักดิ์ศรีของสถาบัน รวมทั้งเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อนฝูง และจากระบบนับถือผู้อาวุโสในสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ปัญหาการใช้ความรุนแรงของนักเรียนนั้น ไม่ได้มีลักษณะเฉพาะในหมู่เยาวชนวัยรุ่นของไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นปัญหาความรุนแรงของหมู่เยาวชนวัยรุ่นทั่วโลก รวมทั้งในประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่มีปัญหาความรุนแรงในเยาวชนวัยรุ่นสูงมาก มีทั้งการเสพยาเสพย์ติด การค้ายาเสพย์ติด การก่ออาชญากรรม การฆ่าคน ความรุนแรงในสถานศึกษา ไปจนถึงการตั้งแก๊งก่อกวนสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิเลสฝ่ายโทสะ

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากโทสะ ความโกรธนี้ เป็นปัญหาสังคมที่แสดงอาการในรูปของความขัดเคือง ไม่พอใจ โดยก่อตัวตั้งแต่ขั้นละเอียด ขั้นกลาง จนกระทั่งขั้นหยาบ กล่าวคือ ในเบื้องต้นจะเกิดความไม่พอใจ (อรติ) ในสิ่งที่ตนประสบ เมื่อความไม่พอใจรุนแรงขึ้นจะกลายเป็นความกระทบกระทั่งภายในจิตใจ (ปฏิฆะ) จากนั้นความโกรธ (โกธะ) จึงเกิดขึ้น แล้วก็ความผูกโกรธ (พยาบาท) ก็ติดตามมา ผู้ที่ถูกโทสะ ความโกรธ ครอบงำเป็นปกตินิสัย เรียกว่า “คนโทสจริต” ซึ่งอาการทางจิตจะรุ่มร้อนแห้งผาก หรือขาดความชุมชื่นเหมือนทรายในทะเลที่ถูกแดดแผดเผาจนร้อนระอุ นำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง จนก่อให้เกิดความหายนะต่างๆ นานาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (พระมหาธีระพล สุขแสง, 2546, น. 69) เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาความรุนแรงต่างๆ ในสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างไม่หยุดหย่อน อนึ่ง คนมักโกรธเป็นปกติย่อมไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคม เหมือนท่อนไม้เผาผีที่ป่าช้า ซึ่งตรงกลางเปื้อนคูถสองข้างติดไฟ (ขุ. อิติ.25/271/279) เมื่อบุคคลจับตรงกลางก็เปื้อนมือ จะจับสองข้างก็ร้อน ท่อนไม้นั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ทั้งในบ้านและในป่า จึงถูกนำมาทิ้งที่ป่าช้า คนมักโกรธก็เช่นกัน เขาเป็นผู้ที่ใครติเตียนไม่ได้ แตะต้องไม่ได้ และถูกบัณฑิตผู้มุ่งประโยชน์ทิ้งเสียแล้ว

จากการศึกษาวิธีการขจัดความโกรธในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน พบว่า สาเหตุสำคัญของการทะเลาะวิวาทของเยาวชนในทางจิตวิทยานั้นสามารถกล่าวได้ว่า โทสะในส่วนที่เป็นความโกรธ จัดอยู่ในกลุ่มของอิด (Id) ในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ เป็นพลังที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เป็นส่วนที่อยู่ในจิตไร้สำนึกเท่านั้น อีกทั้งเป็นแรงผลักดันดั้งเดิมของคนเรา จึงหมายรวมทั้งสัญชาตญาณด้วย มักเกี่ยวพันกับการสนองความปรารถนาทางกาย เป็นพลังเพื่อให้ได้มาซึ่งความพอใจ โดยไม่คิดคำนึงถึงเหตุผลตามความเป็นจริง หรือความถูกต้องดีงาม ดังกรณีการทะเลาะวิวาทของเยาวชนจึงอยู่ในผลของพฤติกรรมทางจิตที่ตอบสนองอิดนี้ เพื่อสนองความต้องการในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 ของทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ กล่าวคือขั้นที่ 3 คือความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ มองหาความรักจากผู้อื่น ต้องการที่จะเป็นจ้าของสิ่งต่างๆ ที่ตนเองครอบครองอยู่ตลอดไป และขั้นที่ 4 คือความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น

ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งอันเนื่องมาจาก โทสะ ความโกรธ เป็นธรรมฝ่ายไม่ดี เป็นกิเลส โทสะเป็นกิเลสที่ทำให้ธรรมอื่นที่เกิดร่วมด้วยกับโทสะนั้นเศร้าหมอง ดังนั้นจึงควรหาแนวทางการขจัดโทสะ ในส่วนที่เป็นความโกรธ ให้หมดออกไปจากจิตใจเพื่อไม่ให้เกิดความเศร้าหมองแห่งจิตซึ่งเป็นทางแห่งทุกข์ โดยแนวทางพระพุทธศาสนาได้เสนอหลักการที่สามารถช่วยให้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชนเบาบางลงจนหมดไป ไว้ 2 แนวทาง คือ แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้เบาบางหรือให้หมดไป ณ ขณะนั้น และแนวทางการป้องกันไม่ให้โทสะ ความโกรธเกิดขึ้นมาอีกในอนาคต

1. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้เบาบางหรือให้หมดไป ณ ขณะนั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้เบาบางหรือให้หมดไป ณ ขณะนั้น สามารถนำหลักธรรมต่างๆ อาทิ หลักสติ ขันติ และอภัยทาน เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่จะก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท ดังนี้

ขั้นที่ 1 นำหลักธรรมในเรื่องของการมีสติซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการดำเนินชีวิตทุกขณะเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งระหว่างเรากับกลุ่มที่เป็นฝ่ายตรงข้าม เราต้องมีสติรู้ตัวว่าอารมณ์ขุ่นเคืองใจเกิดขึ้นในจิตของเรา และต้องกำหนดจิตนั้นๆ เพื่อจะสามารถแก้ไขได้ทันก่อนจะเกิดสถานการณ์ที่เลวร้าย

ขั้นที่ 2 เมื่อมีสติแล้วยังเกิดแรงกระตุ้นโทสะจากฝ่ายตรงข้ามอยู่อย่างต่อเนื่อง ก็ต้องใช้ขันติเข้ามาช่วยข่มใจอีกทางหนึ่งไม่ให้อุปกิเลสฝ่ายโทสะทั้งหลายเกิดการขยายวงกว้างและขยายความรุนแรงมากขึ้น

ขั้นที่ 3 กำจัดอุปกิเลสที่อาจคั่งค้างสะสมในจิตออกด้วยอภัยทาน ไม่ประทุษร้ายทั้งทางกาย วาจาและใจ ไม่เบียดเบียนแก่ชีวิต แก่ร่างกาย หรือแก่น้ำใจ ไม่เบียดเบียนเนื้อตัวของใคร ไม่เบียดเบียนจิตใจของใคร ไม่ทำลายชีวิตของใครทุกระดับ นับตั้งแต่สัตว์เดรัจฉานขึ้นมา จนถึงมนุษย์ จนกระทั่งเทวดา หรือพรหม เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น

2. แนวทางการป้องกันไม่ให้โทสะ ความโกรธเกิดขึ้นมาอีกในอนาคต

แนวทางการป้องกันไม่ให้โทสะ ความโกรธเกิดขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน ให้เกิดภูมิคุ้มกันหรือเป็นเครื่องป้องกันจิตให้พร้อมบริหารจิตใจได้อย่างทันท่วงที เมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าวขึ้น ควรใช้หลักของความเมตตา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เป็นพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยว่า หลักของความเมตตาส่งเสริมการไม่เบียดเบียน ไม่คิดร้าย ไม่ประทุษร้าย อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีงาม ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยเฉพาะในยามที่มีปัญหา เห็นอกเห็นใจกัน กล่าวคือ เป็นการสร้างความสันติหรือความสงบสุขในสังคมโดยเริ่มจากความสงบสุขภายในใจของมนุษย์ก่อน จากนั้นจึงแผ่ขยายวงกว้างออกไปยังผู้ที่ใกล้ชิด ช่วยเหลือ แบ่งปัน เห็นอกเห็นใจ หากพบสิ่งที่ไม่ดีไม่งามก็กล่าวตักเตือนกันด้วยจิตที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา การเข้าใจหลักการเหล่านี้จะทำให้มนุษย์ระลึกถึงกันในทุกกิจกรรมของชีวิต ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน แต่จะช่วยกันให้ประสบกับความเจริญงอกงามเรื่อยไป ผลที่ได้รับไม่เพียงไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทเท่านั้น แต่ยังจะนำความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาสู่หมู่คณะอีกด้วย

จากการวิเคราะห์วิธีการขจัดความโกรธในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน ทำให้ทราบถึงความหมาย สาเหตุ และโทษของโทสะ ความโกรธ ที่เกิดขึ้นแก่บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนที่มักมีการก่อการทะเลาะวิวาท และแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถป้องกันและระงับโทสะ ไปใช้แก้ไขปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชน

2. โรงเรียนและสถานศึกษาทั่วไปควรวางนโยบายแก้ไขปัญหาความรุนแรงของเด็กและเยาวชนอย่างเป็นระบบและมีแบบแผนที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. รัฐบาลควรมีนโยบายวาระแห่งชาติให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทช่วยอบรมเด็กและเยาวชนให้มีจิตเมตตาเป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยแก้ปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน

4. ควรสร้างนโยบายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจ อารมณ์ของเด็กและเยาวชนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อความสันติสุขของสังคมต่อไป

สรุป

คนมีความโกรธเกิดจากความไม่พอใจ ความผิดหวังไม่รู้จะทำอย่างไร จึงรวมกลุ่มกับเพื่อนที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อการยอบรับและแสดงความเจ็บปวดออกมาได้อย่างเต็มที่ ความโกรธของวัยรุ่น เป็นผลมาจากความรู้สึกปลดปล่อยสิ่งที่เก็บกดไว้ เช่น การทำร้ายตนเองหรือคนอื่น ทำตามจินตนาการ แสดงอารมณ์ตามความรู้สึก มีนักวิชาการชาวตะวันตกได้ให้ความหมายของความโกรธไว้ว่า ความโกรธเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะนำไปสู่ความ

ขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อบุคคลถูกขัดขวาง ถูกรบกวนความตั้งใจในการปฏิบัติงานหรือการกระทำบางสิ่งบางอย่าง ทำให้บุคคลนั้นรู้สึกว่าตัวเองด้อยค่า ส่วนในทางพระพุทธศาสนา ความโกรธ คือ สภาวะทางจิตมีอาการเดือดดาลที่ต่อผู้อื่นหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความโกรธนี้ เป็นสภาวะทางจิตมีอาการคิดประทุษร้าย คิดทำลาย หรือความคิดที่ทำให้ผู้อื่นหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดความพินาศเสียหาย ความคิดดังกล่าวนี้ครอบคลุมความคิดด้านลบทุกชนิด ผู้ถูกโทสะ ความโกรธครอบงำ ย่อมเกิดอาการรุ่มร้อนภายในจิตใจ เพราะถูกไฟคือโทสะแผดเผาจนทำให้สุขภาพเสื่อมโทรม หน้าตาบูดบึ้ง อารมณ์ฉุนเฉียวเป็นปกติ จนกลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้ายในที่สุด มนุษย์ปุถุชนยังไม่สามารถละความโกรธได้ แต่เพื่อป้องกันมิให้มันรุนแรงจนก่อเกิดความพินาศเสียหาย ก็ควรมีวิธีปฏิบัติต่อความโกรธ คือ การควบคุมความโกรธให้อยู่ในวงจำกัดหรือให้บรรเทาเบาบางลงมิให้มันออกมาอาละวาดตามอำเภอใจ โดยการใช้ความอดทน มีสติ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันสภาวธรรมตามความเป็นจริง`

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). **อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ธนู จงเลิศจรรยา. (2528). **พระอภิธัมมัตถสังคหะเก้าปริจเฉท.** กรุงเทพมหานคร: อำนวยสาสน์.

ประยูรศรี มณีศร. (2532). **จิตวิทยาวัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุจันทรเกษม.

พุทธทาสภิกขุ. (2529).บวชทำไม. กรุงเทพมหานคร: รุ้งแสงการพิมพ์.

พระมหาธีระพล สุขแสง. (2546). **การศึกษาคำสอนเรื่องกิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท.** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต (2541). **พจนานุกรมธาตุภาษาบาลี.** กรุงเทพมหานคร: เอกพิมพ์ไทย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). **ทำอย่างไรจะหายโกรธ.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2545). **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 2).** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หรรษา แก้วพูลปกรณ์. (2541). ผลของการฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคมที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวหน้าของนักศึกษาอาชีวศึกษา. **(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต).** บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2545). **จุดประกายแห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : ศยาม.

สุชา จันทร์เอม และสุรางค์ จันทร์เอม. (2529). **จิตวิทยาวัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.

Madow, L. (1992). Anger. New York: Charle’s Scribner’s Sons.

Johnson, C. **A group intervention programme for adolescents of divorce**. Retrieved from University of South Africa. Retrieved July 8, 2011, from http://www.lib.umi.com/dissertations/ fullcit/ 1404873 [8 July 2011].

Spielberger. C. D.,and Sydeman. S. J.. (1994). **State - trait anxiety inventory and state – trait anger expression inventory**. Hillsdale : LEA.

ปัญหาและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู

PROBLEMS AND GUIDELINES FOR THE EDUCATIONAL MANAGEMENT OF EARLY CHILHOOD DEVELOPMENT CENTERS IN THE LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATIONS IN NONG BUA LUM PHU PROVINCE

นิจรา สารีอาจ
นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
ชิษณพงศ์ ศรจันทร์
อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู 2) เพื่อเปรียบเทียบปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ตามความคิดเห็นของบุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างประชากรโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 280 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One -Way ANOVA) โดยใช้การทดสอบค่าเอฟ (F-test) และหากพบการแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทำการทดสอบด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe) และสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร 4) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย 5) ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย และ6) ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน

2) ผลการเปรียบเทียบปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงานและหน่วยงานที่สังกัดโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านตำแหน่งหน้าที่ จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน และหน่วยงานต้นสังกัด มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3) แนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู สรุปได้ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีการกำหนดนโยบาย แผนและ

งบประมาณประจำปี จัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่ง มีการนิเทศ กำกับติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างเป็นระบบ 2) ด้านบุคลากร ควรจัดหาบุคลากรทางการศึกษาให้มีจำนวนเพียงพอและสอดคล้องกับจำนวนเด็ก มีคุณสมบัติและความเหมาะสมตรงตามตำแหน่งหน้าที่ 3) ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ควรจัดทำแผนพัฒนา ปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมให้มีความปลอดภัยและเพียงพอ 4) ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้มากขึ้น เช่นการจัดทำแผน การทำวิจัย การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ การสอนแบบโครงงาน และควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาประเมินการจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานตรงตามหลักสูตรแกนกลางที่กำหนด 5) ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ควรให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน นักเรียน มีส่วนร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายหรือคณะกรรรมการศูนย์ฯเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง 6) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย ควรมีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการสร้างเครือข่ายทั้งระดับตำบล อำเภอและจังหวัด มีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินงานอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐาน.

คำสำคัญ: ปัญหา, ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research were : 1) to study problems of early childhood educational management of the childhood development centers under local government organizations in Nong Bua Lum Phu Province 2) to compare the problems of early childhood educational management of the childhood development centers under local government organizations in Nong Bua Lum Phu Province according to opinions of personnel in the centers and 3) to investigated the guidelines of early childhood educational management of the childhood development centers under local government organizations in Nong Bua Lum Phu Province . The samples of this research were total 280 persons who were working in the centers, selected from a total population through the table of Krejecie and Morgan. The instrument of the research used to collect data was the rating-scale questionnaire with the entire validity of 0.981. The statistics used to analyze the data were comprised of frequency, percentage, mean, standard deviation. The t-test for independent samples and the one-way analysis of variance (ANOVA) by using F-test. In case paired differences were found, the Scheffe’s method was utilized. The data obtained from the interview were analyzed by content analysis.

The research findings were found as follows:

1. The problems of early childhood educational management of the childhood development centers under local government organizations in Nong Bua Lum Phu Province were overall found at moderate level. The problems were ranged in descending order by their mean values as follows: 1) the management of the Child Development Center 2) the personnel 3) the academic and curriculum activities 4) followed by the network to promote early childhood development 5) the building and environment and safety 6) participation and support of all sectors respectively.

2. The comparison of the problems, classified by their educational levels, positions, working experiences, school type. The samples had no overall difference and in each aspect. However, considered each aspect, classified by school type and working experience was found to be different at a statistically significant level of .05.

3. The guidelines of early childhood educational management as follows: 1) for the aspect of the center management, should provide a policy, annual plan and budgets and supervise and monitor the personnel’s performance systematically 2) for the aspect of the personnel, should provide a sufficient educational personnel and appropriate to his position 3) for the aspect of the building, should Provide a plan for developing and restoring the buildings and environment to be safe and enough to amount of the students 4) for aspect of the environment and safety, should provide more knowledge about educational curriculum and learning process such as making a plan, research ,innovation, project-based teaching to the personnel and should be assessed by the related education agencies according to the core curriculum 5) for the aspect of the academic , should give the school educational committees, community leaders, students’ parents and students have participation in the activities of the centers and 6) for the aspect of the curriculum activities, should encourage the child development center to create a network at the all levels: sub-district, districts and province .Encouraged the centers to work with a standardized quality.

KEYWORDS: State, Problem, Child Development Centre, Local government

ภูมิหลัง

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและทางด้านการศึกษาที่จะต้องเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นสมาคมอาเซียน ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2554 – 2559 จึงได้มุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความเพียร มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และหนุนเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแกร่งและเอื้อต่อการพัฒนาคน พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการเรียนรู้สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีการสั่งสมทุนทางปัญญา เชื่อมโยงการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ และการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม โดยส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพศูนย์เด็กเล็กทั้งในชุมชน สถานประกอบการ และ หน่วยงานภาครัฐให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับภูมิสังคม โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก และการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคนสามวัย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11, หน้า 77-78)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในหมวดที่ 5 มาตรา 49 ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย มาตรา 80 (3) และ (4) รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายฯ ว่า การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน

การจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติจัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรศาสนา และเอกชนสอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้บัญญัติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาระดับใดได้ตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 (9) บัญญัติให้เทศบาลเมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตนเอง เด็กที่มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและมีพัฒนาการทุกด้านที่เหมาะสมกับวัย ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม จะเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เด็กในวัยแรกเริ่มของชีวิต หรือที่เรียกว่า “เด็กปฐมวัย” จัดว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว เป็นวัยแห่งการพัฒนา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ด้านสังคม สติปัญญา และบุคลิกภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสติปัญญาจะสามารถเจริญและหล่อหลอมได้ดีในช่วงวัยนี้ พัฒนาการใดๆ ที่เกิดขึ้นในวัยนี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาการในช่วงอื่น ๆของชีวิตเป็นอย่างมากเด็กอายุ 3-5 ปี เป็นวัยที่ร่างกายและสมองของเด็กกำลังเจริญเติบโต เด็กต้องการความรักความเอาใจใส่ ดูแลอย่างใกล้ชิด เด็กวัยนี้มีโอกาสเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้สำรวจสร้างสรรค์ เล่น ทดลอง ค้นพบด้วยตนเอง ได้มีโอกาสคิดแก้ปัญหา เลือกตัดสินใจใช้ภาษาสื่อความหมาย คิดริเริ่มสร้างสรรค์ และอยู่รวมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ผู้ที่รับผิดชอบจึงมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ให้เด็กได้พัฒนาเต็มศักยภาพ ส่งเสริมให้เด็กสังเกต สำรวจสร้างสรรค์และยิ่งเด็กมีความกระตือรือร้นยิ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ผู้รับผิดชอบจึงต้องส่งเสริม สนับสนุนให้ความรัก ความเข้าใจ ความเอาใจใส่เด็กวัยนี้เป็นพิเศษ เพราะจะเป็นพื้นฐานที่ช่วยเตรียมความพร้อมให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนและในชีวิตของเด็กต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า ก)

สถานการณ์ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยที่ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความแตกต่างกันในด้านมาตรฐานการศึกษาจากการศึกษาข้อมูลของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาพบข้อเท็จจริงจากการประเมินสถานการณ์และทดสอบพัฒนาการอย่างคัดกรองในเด็กปฐมวัย (0-5 ปี)ซึ่งพบว่าโดยภาพรวมเด็กปฐมวัยมีแนวโน้มพัฒนาการล่าช้าในด้านร่างกายอารมณ์จิตใจสังคมสติปัญญาและจริยธรรมซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาสรุปประเด็นปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านคุณภาพผู้เรียนได้แก่เด็กไม่ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพเด็กไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่พร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีไม่เพียงพอที่จะให้บริการในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเด็กปฐมวัยได้อย่างทั่วถึงขาดหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลการพัฒนาเด็กปฐมวัยของกระทรวงศึกษาธิการพ่อแม่ผู้ปกครองและครูขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเด็กตามวัยที่ถูกต้องเหมาะสมและเด็กบางส่วนมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันทำให้ขาดโอกาสในการรับบริการการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลายประการอาทิด้านบุคลากรด้าน

งบประมาณด้านวัสดุอุปกรณ์ด้านกระบวนการบริหารจัดการซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งล้วนมีความแตกต่างกันจึงส่งผลต่อคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยตรง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 มาตรา 16, 17 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 มาตรา 66, 67 (5) ได้บัญญัติอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภทรับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาด้วย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาก็ได้บัญญัติไว้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาระดับใดก็ได้ ตามความพร้อมความเหมาะสม และความต้องการของประชนในท้องถิ่นนั้นๆ ประกอบกับแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 30 ให้ถ่ายโอนภารกิจให้บริการสาธารณะที่รัฐดำเนินการอยู่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป., หน้า 2)

การจัดการศึกษาปฐมวัย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่การจัดการศึกษาปฐมวัยถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเด็กปฐมวัยที่มีอายุระหว่าง 3-5 ปี จะเป็นช่วงอายุที่สามารถพัฒนาความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคมและสติปัญญาได้เต็มที่ หากไม่ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาในช่วงนี้อาจจะมีผลให้การพัฒนาการด้านต่างๆ เป็นไปอย่างเชื่องช้า ซึ่งจะกระทบต่อการเจริญเติบโตในอนาคต (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2548, หน้า 1)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่รับการถ่ายโอนจากส่วนราชการต่างๆ และที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งขึ้นเอง การดูแลรับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถือเป็นภารกิจที่สำคัญขององค์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะต้องจัดการศึกษาและพัฒนาเด็กเล็กในชุมชน โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่บริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อเป็นการกระจายโอกาสการเตรียมความพร้อม และพัฒนาเด็กทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย และเต็มตามศักยภาพ สามารถเตรียมความพร้อมเด็กเล็กเพื่อให้เด็กมีความพร้อมทางวุฒิภาวะ และแบ่งเบาภาระการดูแลเด็กให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถประกอบอาชีพได้อย่างผาสุกหมดความกังวลใจ (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.,หน้า 1)

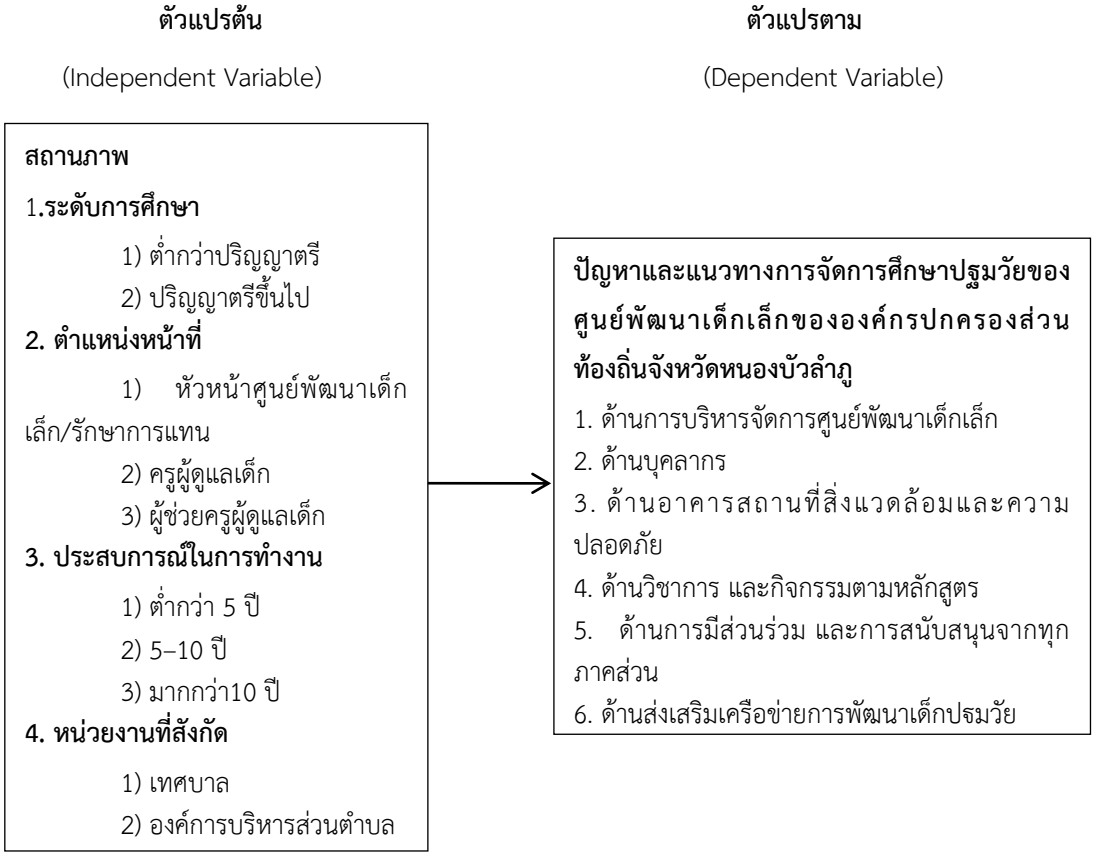
ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภูมีปัญหามากน้อยเพียงใด และหาข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการศึกษาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการศึกษาปฐมวัยเพื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้บริหารจะได้นำไปปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาปฐมวัยและนำข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการศึกษาไปปรับปรุงพัฒนาหน่วยงานของตนเองต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อเปรียบเทียบปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ตามความคิดเห็นของบุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำแนกตามระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงานและหน่วยงานที่สังกัด
3. เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ตามมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนด ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้านดังต่อไปนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย 4) ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร 5) ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และ6) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2553, หน้า 4-53) ตามแผนภาพที่ 1

ตารางภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

ประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มเป้าหมาย

1. ประชากร ได้แก่ บุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 1,052 คน ประกอบด้วยหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/รักษาการแทนหัวหน้าศูนย์, ครูผู้ดูแลเด็ก และผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 280 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้โดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan(1970 : 607-610)

3. กลุ่มเป้าหมาย สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากเป็นผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยเลือกเฉพาะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key information) จำนวน 8 คนประกอบด้วยบุคคล 8 กลุ่มดังนี้ 1) ผู้บริหารส่วนท้องถิ่น 2) ปลัดส่วนท้องถิ่น 3) ผู้อำนวยการ/หัวหน้ากองการศึกษา 4) หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5) ครูผู้ดูแลเด็ก 6) ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก 7) ผู้ทรงคุณวุฒิ 8) ผู้แทนผู้ปกครอง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. แบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ประกอบด้วย วุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงานและหน่วยงานที่สังกัด

ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .985

2. แบบสัมภาษณ์จำนวน 1 ฉบับ โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภูโดยประเด็นการสัมภาษณ์ครอบคลุม 6 ด้านคือ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย 4) ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร 5) ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน 6) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัยเช่นเดียวกันในแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure interview)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวบข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม

1.1 ขอหนังสือจากบัณฑิตศึกษา สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับบุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู

1.2 ส่งแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความร่วมมือไปยังบุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภูที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

1.3 ผู้วิจัยไปรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง และบางส่วนให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ โดยผู้วิจัยได้อำนวยความสะดวกในการจัดส่งคืน

1.4 ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกชุดภายหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูล

1.5 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีทางสถิติตามจุดประสงค์ของการวิจัย

2 เครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ขอหนังสือจากบัณฑิตศึกษา สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับบุคลากรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู

2) ติดต่อประสานงานกลุ่มเป้าหมายเพื่อนัดหมาย วัน เวลาและสถานที่การสัมภาษณ์

3) ดำเนินการสัมภาษณ์โดยยึดหลักการสัมภาษณ์ที่ดี

4) เมื่อสัมภาษณ์ครบและครอบคลุมทุกประเด็น ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ทุกชุดขณะสัมภาษณ์ ระหว่างสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)

5) ปิดการสัมภาษณ์ด้วยการกล่าวที่แสดงว่าข้อมูลที่ได้รับมีคุณค่าต่อการวิจัยครั้งนี้

6) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์จากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านการตรวจความถูกต้องและความสมบูรณ์ นำมาจัดเรียงลำดับแบบสอบถามและลงรหัส แล้วประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 2 ข้อมูลปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) รายข้อ รายด้านและโดยรวมแล้วนำมาแปรผลตามเกณฑ์

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงานและหน่วยงานที่สังกัด ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) โดยใช้การทดสอบค่าเอฟ (F-test) หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะทำการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ (Multiple comparison) ด้วยวิธีของ Scheffe’

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาปัญหาและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป เป็นครูผู้ดูแลเด็ก มีประสบการณ์ในการทำงานอยู่ระหว่าง 5-10 ปี และส่วนใหญ่อยู่ในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล

2. ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงค่าเฉลี่ยที่มีค่ามากสุดไปหาน้อยสุดดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร 4) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย 5) ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย 6) ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านดังนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือผู้บริหารมีนโยบายแผนและจัดตั้งงบประมาณเพื่อการดำเนินงานที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้มีคุณภาพ รองลงมาคือ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมี

บทบาทในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและรายข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีระเบียบหรือข้อบังคับในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.2 ด้านบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/รักษาการแทนหัวหน้าศูนย์ ครูและผู้ดูแลเด็กได้มีการอบรมเพื่อพัฒนาให้ความรู้ทักษะการดูแลเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของท่านเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดีและสุขภาพร่างกายแข็งแรงและรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ครูและผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของท่านมีความรู้ความสามารถและมีวุฒิการศึกษาด้านปฐมวัย

2.3 ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดทำแผนประสบการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรและท้องถิ่น รองลงมาคือผู้ปกครองนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนของครูและผู้ดูแลเด็กและข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้

2.4 ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการประสานงานระหว่างเครือข่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในระดับจังหวัด รองลงมาคือหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/รักษาการแทนหัวหนศูนย์ ครูและผู้ดูแลเด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมเครือข่ายพัฒนาเด็กปฐมวัยในระดับจังหวัดและข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/รักษาการแทนหัวหน้าศูนย์ ครูและผู้ดูแลเด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมเครือข่ายพัฒนาเด็กปฐมวัยในระดับตำบล

2.5 ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีระบบการล๊อคประตูในการเข้า-ออก นอกบริเวณอาคารสำหรับเจ้าหน้าที่เปิด-ปิด มีกริ่งสัญญาณเรียกไว้ที่หน้าประตู สำหรับห้องครัวหรือประกอบอาหารมีประตูปิด-ปิดที่ปลอดภัย เด็กเข้าไปไม่ได้ รองลงมาคืออ่างล้างหน้าเพียงพอต่อเด็กนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของท่านห้องเรียนมีแสงสว่างเพียงพอและอากาศถ่ายเทได้สะดวก

2.6 การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ เพื่อการร่วมปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รองลงมาคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งเรียนรู้และให้บริการด้านอื่นๆแก่ชุมชน เช่น ด้านอาคารสถานที่ ด้านวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ ด้านวิชาการ สารสนเทศและแหล่งเรียนรู้ด้านการเผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชนและข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือชุมชน และผู้ปกครองให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3. ผลการเปรียบเทียบปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงานและหน่วยงานที่สังกัด ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ดังนี้

3.1 ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3.2 ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ โดยภาพรวมพบว่าไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 3 ด้าน และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 จำนวน 1 ด้าน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นอกนั้นไม่แตกต่างกัน

3.3 ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน โดยภาพรวมพบว่าไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มี 1 ด้านคือ ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกนั้นไม่แตกต่างกัน

3.4 ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามหน่วยงานที่สังกัด โดยภาพรวมพบว่าไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มี 1 ด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย นอกนั้นไม่แตกต่างกัน

4. ผลการศึกษาความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาเฉพาะในประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

4.1 ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการศึกษา พบว่า ควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการศึกษาให้ถูกต้อง และศึกษาดูงานจากหน่วยงานต้นสังกัดที่ประสบความสำเร็จด้านการจัด ควรส่งเสริมให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและการจัดการ ศึกษาตามหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

4.2 ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย พบว่า ผู้บริหารควรจัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างห้องเรียนและห้องกิจกรรมให้เพียงพอต่อจำนวนเด็กที่เพิ่มขึ้น จัดหาเครื่องเล่นสนามให้เพียงพอหลากหลายได้มาตรฐานและปลอดภัยให้กับเด็ก และควรมีเกณฑ์ การจัดอาคาร สถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ชัดเจนและเป็นต้นแบบ

4.3 ด้านกิจกรรมและการพัฒนาหลักสูตร พบว่า ควรจัดบริการให้ความรู้ ความเข้าใจกับพ่อแม่ผู้ปกครองในเรื่องจิตวิทยาเด็กปฐมวัยและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กทุกคนในสภาวะต่าง ๆกันอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัย ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้สอดคล้องกับชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง และควรจัดให้มีวิธีการประเมินผลการพัฒนาการเด็กปฐมวัยและคู่มือในการสังเกตพัฒนาการของเด็กแบบง่าย ที่พ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็ก สามารถใช้สังเกตพัฒนาการของเด็กได้

4.4 ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน พบว่า ควรส่งเสริม ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการจัด

การศึกษาปฐมวัย และจัดสรรงบประมาณ เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้ชัดเจนเหมาะสมและต่อเนื่อง และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มากขึ้นเพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่นเป็นขุมกำลังที่ช่วยดูแลเด็กได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ

4.5 ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน พบว่าควรให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน นักเรียน มีส่วนร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายหรือคณะกรรรมการศูนย์ฯเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง

4.6 ด้านการส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย พบว่าควรมีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการสร้างเครือข่ายทั้งระดับตำบล อำเภอและจังหวัด มีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินงานอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐาน.ควรมีการวางแผนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ควรมีการวาง

แผนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการศึกษาดูงาน และควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการชมรมที่เป็นทีมงานที่พร้อมกำหนดภารกิจหน้าที่ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปรายผลดังนี้

1. ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร 4) ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย 5) ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย 6) ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารขาดการกำหนดนโยบายแผนและจัดตั้งงบประมาณเพื่อการดำเนินงานที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้มีคุณภาพเท่าที่ควร ครูและผู้ดูแลเด็กขาดการเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาให้ความรู้ทักษะการดูแลเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่องและขาดการจัดทำแผนประสบการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรและท้องถิ่น ผู้ปกครองขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนของครูและผู้ดูแลเด็ก ขาดการประสานงานระหว่างเครือข่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในระดับจังหวัดสอดคล้องกับงานวิจัยของ *เบญจวรรณ ศรศรี* (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอวังทรายพูนจังหวัดพิจิตร พบว่า ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ *รัชนี ธาดา* (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตามมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และครูผู้ดูแลเด็กมีความเห็นต่อการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามมาตรฐานการดาเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง และสอดคล้องกับการศึกษาของ*วาสินี สารบรรณ* (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาของการดำเนินการดูแลเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า สภาพการปฏิบัติงานการดำเนินการดูแลเด็กเล็ก ในภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับงานวิจัยของ*อุษารัตน์ สาขา* (2557) ผลการศึกษาระดับสภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดยะลา ตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กแห่งชาติ ภาพรวมมีสภาพการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 3 ด้านได้แก่ ด้านการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก และด้านคุณภาพเด็ก มีสภาพการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลางทั้งสิ้น ซึ่งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ *ธันย์ธิชา ใต้อุดม* (2556) ที่ได้ทำการศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยตามมาตรฐานการดำเนินงาน ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีด้านที่มีปัญหาสูงสุด 3 ด้านได้แก่ด้านบุคลากร รองลงมาคือด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยและด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและด้านที่มีปัญหาต่ำสุดคือ ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

เมื่อพิจารณาปัญหาและแนวทางในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นรายด้านดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสถานที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่ตั้งอยู่ร่วมกับโรงเรียนทำให้การบริหารจัดการด้านงบประมาณล่าช้า ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามนโยบายของ กระทวงศึกษาธิการ (2554) ที่ให้สถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกหน่วยงาน ทุกสังกัด ได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐานเดียวกัน สร้างเสริมให้เด็กปฐมวัยได้เติบโตและมีพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลเหมาะสมกับวัย เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุขและเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพต่อไปสอดคล้องกับงานวิจัยของ*เบญจวรรณ ศรศรี* (2556) การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร *อุษารัตน์ สาบา* (2557) ผลการศึกษาระดับสภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดยะลา *ธันย์ธิชา ใต้อุดม* (2556)ที่ได้ทำการศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยตามมาตรฐานการดำเนินงาน ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก *กิตติศัพท์ ใจทน* (2555) ได้ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดการศึกษาให้ถูกต้อง และศึกษาดูงานจากหน่วยงานต้นสังกัดที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการศึกษา ควรส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กได้รับทุนการศึกษาปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยทุกคน ควรส่งเสริมให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและการจัดการศึกษาตามหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

2. ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาหรือจัดจ้างบุคลากรทางการศึกษาเป็นหัวหน้าศูนย์และแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทำหน้าที่บริหารจัดการ งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 6 ด้านและด้านธุรการ โดยปฏิบัติตามมาตรฐานการดำเนินงานเพื่อให้ศูนย์ฯมีระบบ ได้มาตรฐานและคุณภาพการศึกษาตามที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนด (2553) สอดคล้องกับงานวิจัยของ*เบญจวรรณ ศรศรี* (2556) การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร งานวิจัยของ*สุนัน ขันทะสิทธิ์* (2552) การศึกษาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย งานวิจัยของ*รัชนี ธาดา* (2555) การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี *กิตติศัพท์ ใจทน* (2555) ได้ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ผู้บริหารควรมีความเข้าใจและมีความตระหนักในความสำคัญของการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยและการพัฒนาเด็กเล็กอย่างมีคุณภาพ เข้ามากำกับ ดูแลและควบคุมการดำเนินงานในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย การส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อพัฒนาตนเองและวิชาชีพ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีทางการศึกษาขึ้นไป สาขาวิชาเอกอนุบาลหรือปฐมวัย เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์และมีภาวะผู้นำ มีความรู้เรื่องโภชนาการและอาหารเป็นอย่างดี เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดีและสุขภาพร่างกายแข็งแรง ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการจัดการศึกษาปฐมวัย มีการจัดทำแผนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและบรรจุลงในแผนพัฒนาของเทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล จัดประสบการณ์ให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาเหมาะสมตามวัย และมีจำนวนเพียงพอและสอดคล้องกับจำนวนเด็ก

3. ด้านอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหน่วยงานได้คำนึงถึง/เอาใจใส่ จัดอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมเป็นไปตามเกณฑ์ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ได้กำหนดให้ส่วนงานที่จัดการศึกษาดำเนินการสอดคล้องกับงานวิจัยของ*วาสินี สารบรรณ* (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาของการดำเนินการดูแลเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี *ธันย์ธิชา ใต้อุดม*(2556) ที่ได้ทำการศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยตามมาตรฐานการดำเนินงาน ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก และ*สุดารัตน์ อึ้งสกุล*(2551) สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดสกลนครและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ กำหนดที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้อยู่ในพื้นที่ซึ่งมีขนาดเหมาะสม และปลอดภัยกับเด็กเล็ก มีจำนวนชั้นไม่เกิน 2 ชั้นนับจากพื้นดิน มีมาตรการป้องกันอัคคีภัย อุบัติภัยต่าง ๆ อย่างรัดกุม ห้องเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีแสงสว่างอย่างเพียงพอและมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอกับจำนวนเด็ก มีจำนวนห้องส้วมเพียงพอกับจำนวนเด็ก สะอาด และถูกสุขลักษณะ จัดที่แปรงฟันสำหรับเด็กให้มีจำนวนเพียงพอและไม่ลื่น พื้นที่ห้องส้วมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับเด็กควรมีพื้นที่เหมาะสมกับตัวเด็กและพื้นไม่ลื่น จัดให้มีอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับเด็กอย่างเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนเด็ก จัดให้มีการฝึกซ้อมสำหรับการป้องกันอุบัติภัยอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง จัดพื้นที่เล่นกลางแจ้ง ที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก และมีเครื่องเล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัยและเพียงพอกับจำนวนเด็ก

4. ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีขนาดเล็ก ทำให้มีบุคลากรในการปฏิบัติงานและงบประมาณมีจำกัด จึงเป็นสาเหตุทำให้การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับงานวิจัยของ*รัชนี ธาดา*(2555) การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี *กิตติศัพท์ ใจทน(*2555) ได้ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ควรส่งเสริม ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาปฐมวัย และจัดสรรงบประมาณ เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้ชัดเจนเหมาะสมและต่อเนื่อง และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มากขึ้นเพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่นเป็นขุมกำลังที่ช่วยดูแลเด็กได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพและจัดให้มีวิธีการประเมินผลการพัฒนาการเด็กปฐมวัยและคู่มือในการสังเกตพัฒนาการของเด็กแบบง่าย ที่พ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็ก สามารถใช้สังเกตพัฒนาการของเด็กได้

5. ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งเรียนรู้และบริการด้านการศึกษาในระดับปฐมวัยในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดการประชุมชี้แจงให้ประชาชน ชุมชน ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาและประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ โดยมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะได้รับความร่วมมือจากชุมชนในด้านงบประมาณและเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ*วาสินี สารบรรณ* (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาของการดำเนินการดูแลเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานีและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบถึงการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาปฐมวัย ส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยเฉพาะผู้ปกครองเด็กเล็ก จัดกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมทำประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนา

การศึกษาของท้องถิ่น จัดอบรมให้ความรู้ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินงานและแนวทางการปฏิบัติงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน นักเรียน มีส่วนร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายหรือคณะกรรรมการศูนย์ฯเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่องจัดให้มีการติดตามและประเมินพัฒนาการเด็กจากภาคส่วนต่าง ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ให้โอกาสผู้ปกครองและชุมชนในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยการบริจาคทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและจัดให้มีกองทุนส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อระดมทรัพยากรในชุมชนและหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

6. ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีการจัดประชุมทางวิชาการและปฏิบัติการร่วมกันในระดับตำบล อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในระดับตำบล และอำเภออย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ*รัชนี ธาดา* (2555) การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี *กิตติศัพท์ ใจทน* (2555) ได้ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการสร้างเครือข่ายทั้งระดับตำบล อำเภอและจังหวัด มีการส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินงานอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐาน.ควรมีการวางแผนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ควรมีการวางแผนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการศึกษาดูงาน และควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการชมรมที่เป็นทีมงานที่พร้อมกำหนดภารกิจหน้าที่ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาปัญหาและแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรจะนำผลการวิจัยไปพัฒนาศักยภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย เพื่อให้ปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นน้อยลงและมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีการจัดอบรม/ศึกษาดูงานให้แก่ครูผู้ดูแลเด็กเกี่ยวกับการประเมินภายนอกและการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจตามมาตรฐานตัวบ่งชี้ของการประเมินภายนอก มีความพร้อมรองรับการประเมิน และควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอมีความรวดเร็วยิ่งขึ้นโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้

3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังขาดบุคลากรที่รับผิดชอบตำแหน่งภารโรงและยามรักษาความปลอดภัย โดยตรงควรจัดสรรงบประมาณในการจัดจ้าง หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีการนิเทศ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูผู้ดูแลเด็ก ส่งเสริมบุคลากรให้ร่วมมือกันพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในศูนย์พัฒนาเด็ก

เล็ก ส่งเสริมบุคลากรให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบและเหมาะสมกับตำแหน่ง ส่งเสริมให้ธุรการ/การเงิน/พัสดุ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบของทางราชการและหนังสือสั่งการ ส่งเสริมบุคลากรให้ทุ่มเทและเสียสละในการปฏิบัติหน้าที่ ส่งเสริมบุคลากรให้มีการประชุมร่วมกัน เพื่อพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

4. บุคลากรที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดให้มีมาตรการเพื่อความปลอดภัยโดยการติดตั้งระบบและอุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย มีมาตรการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน จัดให้มีห้องน้ำห้องสุขาเพียงพอ สะอาดถูกสุขอนามัยและปลอดภัย จัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกอาคาร มีรั้วกั้นเป็นสัดส่วน สนามเด็กเล่นพื้นที่กลางแจ้งมีความปลอดภัย จัดให้มีที่เก็บสิ่งปฏิกูลทั้งภายในและภายนอกอาคารเพียงพอและถูกสุขลักษณะ จัดให้มีพื้นที่ในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาเด็กอย่างเหมาะสม จัดให้มีสถานที่ประกอบอาหารและสถานที่รับประทานอาหารที่สะอาดเป็นระเบียบถูกสุขอนามัย ดูแลให้อาคารเรียนอยู่ในสภาพแข็งแรง มั่นคง ปลอดภัย

5. ควรจัดตั้งงบประมาณในการจัดหาสื่ออย่างหลากหลายทันสมัยและเหมาะสม หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรสนับสนุนด้านงานวิจัยและการผลิตสื่อนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ มีการนิเทศการศึกษาช่วยเหลือแนะนำอย่างสม่ำเสมอเป็นระบบ มีการศึกษา วิเคราะห์หลักสูตรปฐมวัยเพื่อจัดทำหลักสูตรศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการประเมินคุณภาพภายใน

6. ควรเชิญวิทยากรภายนอกในชุมชนมาให้ความรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นทุกภาคส่วนควรให้การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ การเฝ้าระวังดูแลความปลอดภัยและทรัพย์สิน การระดมทรัพยากรสนับสนุนการพัฒนา งานวิชาการ งานอาคารสถานที่ งบประมาณ งานบุคลากร และความสัมพันธ์กับชุมชน การพัฒนาปรับปรุงอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การพบปะเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษา การให้คำแนะนำปรึกษาในการจัดทำหลักสูตรศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากกว่าเดิม

7. ควรมีการจัดประชุมทางวิชาการและปฏิบัติการร่วมกันในระดับตำบล อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในระดับตำบล และอำเภออย่างต่อเนื่อง หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายและนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาเครือข่าย มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานเครือข่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการส่งเสริมสนับสนุนจัดประชุมเพื่อสร้างเครือข่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการจัดทำแผนความร่วมมือ เพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กร่วมกัน มีการประสานความร่วมมือกับทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องในการสร้างเครือข่ายมีการจัดตั้งชมรม และคณะกรรมการในการปฏิบัติงานของเครือข่าย ใช้กิจกรรมเครือข่ายเพื่อการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กร่วมกัน มีการดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานพัฒนาเครือข่าย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เหมาะสมกับชุมชน ภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ควรมีการวิจัยการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2553). **มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร กระทรวงมหาดไทย.

————.(2548). **คู่มือการติดตามและประเมินผลการจัดทำและแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแหงชาติพุทธศักราช 2542 แกไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

นภเนตร ธรรมบวร. (2544). **การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2535). ***การวิจัยเบื้องต้น.*** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. 2543. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาราจักรไทย พุทธศักราช 2560.** กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

ภรณี คุรุรัตนะ (2540). เด็กปฐมวัยในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง, *วารสารการศึกษาปฐมวัย*, 1(1), 43-51.

กิตติศัพท์ ใจทน. (2555). มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). เชียงราย : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

จรรยา ชินสี. (2552). แนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาระดับ ปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขต อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. **การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศษ.ม**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธันย์ธิชา ใต้อุดม**.** (2556). การศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยตามมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** (การบริหารการศึกษา). พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลย์สงคราม.

เบญจวรรณ ศรศรี. (2556). การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

รัชนี ธาดา. (2555). การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด อุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** (การบริหารการศึกษา). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

วาสินี สารบรรณ. (2555). การศึกษาสภาพและปัญหาของการดำเนินการดูแลเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** (การบริหารการศึกษา). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุบลราชธานี.

สุดารัตน์ อึ้งสกุล. (2551). สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดสกลนคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สุนัน ขันทะสิทธิ. (2552*). การศึกษาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย.* **ปริญญานิพนธ์ ค.ม.** (การบริหารการศึกษา). เลย : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

อุษารัตน์ สาบา .(2557). สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดยะลา. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555- 2559).** เข้าถึงได้จาก http:// www.nesdb.go.th/ Default.axpx? tabid395 วันที่ค้น 1 ตุลาคม 2560.

การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 : กรณีศึกษา โรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษานากลาง 3

THE PRACTICING OF DUTIES BY THE SCHOOL BOARD IN SCHOOLS UNDER NONGBUALAMPHU PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2 : A CASE STUDY OF SCHOOLS IN EDUCATIONAL QUALITY DEVELOPMENT NETWORK CENTER AT NAGLANG 3

สุพินิจ ปะวะลัง
นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับและเปรียบเทียบการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยแบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 95 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่าและการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า 1) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในการบริหารงาน โดยภาพรวมและตัวแปรอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบริหารงานทั่วไปและ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารวิชาการ 2) เปรียบเทียบการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามประเภทของคณะกรรมการสถานศึกษา จำแนกตามวุฒิการศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ โดยภาพรวมและรายด้านมีระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และจำแนกตามอายุพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน 3) แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะร่วมวางแผนร่วมกำหนดนโยบาย และการเสนอโครงการต่างๆ ตามกรอบงานด้านต่างๆ ของโรงเรียน มีการประชุม อบรมสัมมนา เพื่อให้รู้และเข้าใจบทบาท ศึกษาดูงาน เพื่อเปิดโลกทัศน์ นำกลยุทธ์ใหม่ๆ กลับมาพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งควรได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมิน และร่วมชื่นชมกับความสำเร็จของโรงเรียน

คำสำคัญ : การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพนากลาง 3

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the level and compare the practicing of duties by the school board and to study suggestion and guidelines for increasing efficiency in the practicing of duties by the school board by focus group discussion. The sample group consisted of 95 person. The instruments used to collect data included rating scale questionnaires and group discussion. The statistics used to analyze data included frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test and Content Analysis.**The research results were found that**:

1)The practicing of duties by the school board and the factors in overall were rated at a high level. The aspect at the highest average was general administration, the aspect at the lowest average was academic administration. 2) In comparison of the practicing of duties of basic educational institution board, it was found that the practicing of duties by the school board classified by characteristics, when classified by education, it was found that the practicing of duties by the school board in overall and each aspect, it was different with statistically significant level at .01, when classified by age, it was found that the practicing of duties by the school board in overall was not different. 3) On guidelines for increasing efficiency in the practicing of duties by the school board by focus group discussion, it was found that the basic educational institution board suggested guidelines for increasing efficiency in the practicing of duties by the school board as follows : The board should be aware of the duties, involved in suggestions, planning, policy and project proposals according to frameworks of schools. There should be meeting, training and seminars to understand and aware of duties, visual education to open worldviews, application of new strategies to improve the quality of education as well as participation in co-thinking, co-planning, co-action, co-evaluation and co-appreciation of the success of the schools.

KEYWORDS : PRACTICING OF DUTIES THE SCHOOL BOARD IN SCHOOLS SCHOOLS IN EDUCATIONAL QUALITY DEVELOPMENT NETWORK CENTER AT NAGLANG 3

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกและกระบวนการสำคัญในการอบรม กล่อมเกลาให้บุคลากรของชาติมีความรู้ความสามารถ ความชาญฉลาด เป็นคนดี คนเก่ง มีร่างกายแข็งแรงพร้อมที่จะเป็นรากฐานของชีวิต การศึกษาจะมีคุณภาพและประสิทธิภาพได้ มิได้จำกัดอยู่ภายใต้ระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นในสังคมด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียได้มีส่วนร่วมในการบริหารตัดสินใจการที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ภายใต้ความเชื่อที่ว่าโรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542, น. 181- 202) โดยเลือกตัวแทนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าไปเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อร่วมกันดำเนินงานของโรงเรียน คณะกรรมการจะช่วยให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรมไปอย่างรอบคอบและเหมาะสม ตรงตามความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543, น. 13 -14) และจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 40 กำหนดไว้ว่า “ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา 18 (1) และ (3)” และมาตราที่ 57 “ให้หน่วยงานทางการศึกษา ระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนั้นทุกโรงเรียนจึงได้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 เพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน

จากที่ผ่านมา สภาพการเป็นองค์คณะบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา ที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารจัดการแบบองค์คณะบุคคลในระดับสถานศึกษาสรุปได้ว่า 1) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังขาดความชัดเจนเรื่องบทบาทหน้าที่ว่าตนเองจะทำอะไร ทำอย่างไร และทำเพื่ออะไร 2)บุคคลที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการส่วนใหญ่ได้รับการร้องขอจากสถานศึกษามากกว่าได้รับการคัดสรรจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริง ทำให้ขาดความ

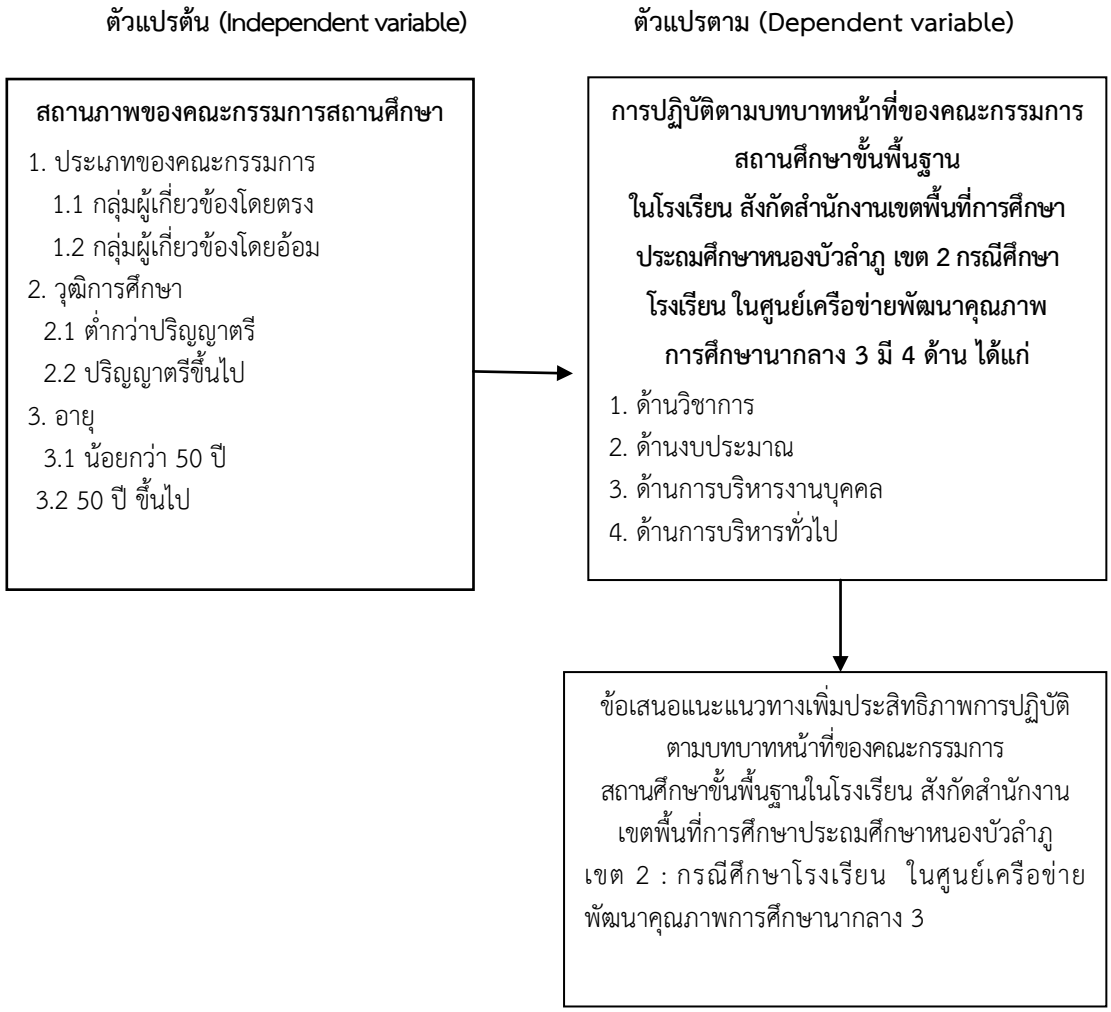
กระตือรือร้นในการทำหน้าที่ของคณะกรรมการ 3)วิธีการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการยังขาดทักษะและประสบการณ์ 4) สถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งยังคิดว่าคณะกรรมการฯ เป็นเพียงผู้สนับสนุนด้านทรัพยากรทางการศึกษามากกว่าเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงานร่วมรับผลที่เกิดขึ้น 5) กรรมการสถานศึกษาส่วนหนึ่งยังคิดว่า การบริหารจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเพียงที่ปรึกษาหรือเป็นผู้ปฏิบัติตามการร้องขอจากสถานศึกษา 6) กรรมการสถานศึกษาแต่ละคนมีภาระงานมาก การประชุมจึงขาดความต่อเนื่องและพร้อมเพรียง 7) ระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารขาดคุณภาพ จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของการบริหารจัดการการนำข้อมูลไปใช้ในการพิจารณาของคณะกรรมการเพื่อการตัดสินใจ การแก้ปัญหาหรือพัฒนางานการศึกษา ส่วนใหญ่จึงอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกและประสบการณ์เดิม และ 8) ในอดีตสถานศึกษาขาดความคล่องตัวในการบริหาร ปัจจุบันสถานศึกษาเป็นนิติบุคคล มีความคล่องตัวสูง สามารถบริหารกิจการได้ด้วยตนเอง แต่กรรมการสถานศึกษาบางส่วน ยังขาดความชัดเจนในบทบาทที่จะต้องมีการกำกับ ส่งเสริมและสนับสนุนจากคณะกรรมการสถานศึกษาอย่างใกล้ชิด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2547, น. 21-22) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่องที่ค้นพบปัญหาในการบริหารจัดการศึกษาเกี่ยวกับการองค์คณะบุคคลในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือบทบาทหน้าที่ในการบริหารการศึกษา เช่น ในงานวิจัยของ อิสรพล ปิ่นขจร (2556) ศึกษาปัญหาและสาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการบริหารงานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 และเขต 2 พบว่าสาเหตุของปัญหา คือ การขาดความ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วม และไม่มีเวลาเข้ามาร่วม เข้าใจว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของคณะครูในสถานศึกษา สถานศึกษาไม่ได้เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขาดระบบการติดต่อประสานงานหรือการให้ข้อมูล สารสนเทศที่ดี และขาดงบประมาณส่งเสริมสนับสนุน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีบริบทแตกต่างกัน มีผลงานดีเด่นเฉพาะในแต่ละโรงเรียน แต่ยังมีบางโรงเรียนมีผลการประเมินคุณภาพภายนอก จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา หรือ สมศ. ในรอบที่ 3 ไม่ผ่าน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 , 2558) และผู้วิจัยฐานะที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะเป็นเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน และในฐานะเป็นคณะกรรมการศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา นากลาง 3 จึงต้องการศึกษาผลการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา นากลาง 3

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามประเภทของคณะกรรมการ วุฒิการศึกษา และอายุ
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้องกับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา รวมถึงบริบทของโรงเรียนที่เป็นพื้นที่ที่ศึกษา จึงได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดใน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ที่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1.ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาในโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษานากลาง 3 จำนวน 95 คน

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน ตัวแทนของคณะกรรมการในศูนย์เครือข่ายมีจำนวน 4 คน และนอกศูนย์เครือข่ายมีจำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ชนิด ดังนี้

2.1 **แบบสอบถาม** (Questionnaire) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 1 ฉบับ แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบ ตรวจสอบรายการ (Check list) ถามเกี่ยวกับประเภทของคณะกรรมการ วุฒิการศึกษาและอายุ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ของ Likert (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, น.166)

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มีดังนี้1) ประเด็นคำถามในการจัดการสนทนากลุ่ม 2) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม 3) เครื่องมือ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

3.1.1 วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ประเภทของคณะกรรมการ วุฒิการศึกษา และอายุของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถามโดยหาความถี่ (Freguency) และร้อยละ (Percentage)

3.1.2 การวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) จำแนกเป็นรายข้อ รายด้านและโดยภาพรวม แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์แปลความหมายดังนี้ (ผกามาศ จุดรัมย์, 2552, น. 84)

3.1.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจำแนกตามประเภทของคณะกรรมการ วุฒิการศึกษา และอายุ โดยใช้สถิติ ทดสอบค่าที (t-test)

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

3.2.1 จัดลำดับคำถามและประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนา

3.2.2 จับประเด็นที่ได้จากการสนทนากลุ่มแล้วบันทึก

3.2.3 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลซ้ำซึ่งอาจเกิดขึ้นในกระบวนการกลุ่มหรือเกิดขึ้นภายหลัง โดยการให้สมาชิกตรวจสอบรายงานข้อเขียนจากบันทึกสนทนา

3.2.4 นำข้อมูลจากการจดบันทึกและการถอดเทป จากข้อความสนทนาทั้งหมดมาเรียบเรียงและสังเคราะห์ความเห็น (Content analysis) แล้วจึงสรุปเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 : กรณีศึกษาโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา นากลาง 3

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (μ) และเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) การทดสอบค่าที (t-test) สำหรับบรรยายข้อมูลทั่วไป

4.1.2 สถิติอนุมานหรืออ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบที (t-test)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามประเภทของคณะกรรมการ พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการบริหารงานทั่วไปอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมาก

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามประเภทของคณะกรรมการ พบว่า การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามอายุ พบว่า การการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

5. ข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปผลตามการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในฝ่ายงานต่างๆ ดังนี้

5.1 ด้านวิชาการ พบว่า คณะกรรมการควรเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบายและการเสนอโครงการต่างๆ ในโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพและแก้ไขปัญหาการอ่านเขียนของผู้เรียน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และระบบประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน

5.2 ด้านงบประมาณ พบว่า คณะกรรมการควรเข้ามามีส่วนร่วม ให้ข้อเสนอแนะให้ความเห็นชอบและอนุมัติแผนการใช้จ่ายงบประมาณ ควบคุมการใช้เงินงบประมาณให้เป็นไปตามแผนการใช้จ่ายแต่ละปี และให้ถูกต้องตามระเบียบ และเกิดผลประโยชน์ต่อผู้เรียนให้มากที่สุด ประสานหางบประมาณจากองค์กรและชุมชนเพื่อพัฒนาโรงเรียน มีส่วนสำคัญในการจัดหาทุนสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียน

5.3 ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า คณะกรรมการควรเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะในการกำหนดและวางแผนเกี่ยวกับงานบริหารบุคคล กรอบอัตรากำลัง ให้ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน ส่งเสริมบุคลากรให้มีความก้าวหน้าทางวิชาชีพพัฒนาความรู้ตามความสามารถของบุคลากร ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เต็มที่ เต็มความสามารถส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามความถนัดความสามารถให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการประเมินโรงเรียนทุกครั้ง

5.4 ด้านการบริหารทั่วไป พบว่า คณะกรรมการควรเข้ามามีส่วนร่วมให้คำแนะนำคำปรึกษาการจัดทำนโยบายต่างๆ ของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนสู่ชุมชน ช่วยสนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อม ดูแลอาคารสถานที่ให้น่าอยู่ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาโรงเรียน

สรุปและวิจารณ์ผล

1. ผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นไปตามสมมุติฐาน จำนวน 2 ข้อคือ ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ในประเภทของคณะกรรมการต่างกัน และที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ส่วนข้อที่ 3 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ไม่แตกต่างกัน จากการวิเคราะห์พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดมาตราที่เกี่ยวกับการบริหารการจัดการศึกษาซึ่งมีข้อกำหนดให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา ดังเช่น มาตรา 40 กำหนดไว้ว่า ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาทำหน้าที่กำกับ และส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่จะต้องดึงภาคีเครือข่ายเข้ามาร่วมจัดการศึกษา โดยเฉพาะในชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ต้องมีคณะกรรมการเข้ามาร่วมจัดการศึกษาเพื่อกำกับส่งเสริม และสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมกับงานวิจัยของ วรวุฒิ ต๊ะคำวรรณ (2558) พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ใน ระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัย ของ บุญมี คำทอง (2559) พบว่า การมีส่วนร่วมในการ

ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ในการกำกับและส่งเสริมกิจการสถาน ศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอผาขาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 2 โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามประเภทของคณะกรรมการ พบว่า โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยตรง มีความคิดเห็นสูงกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู และผู้แทนศิษย์เก่า ซึ่งเป็นผู้ที่เคยศึกษาหรือสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องที่สำคัญนั่นคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา อาศัยอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตาม มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2551 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 ให้เข้ามามีบทบาทในการบริหารการจัดการศึกษา จึงทำให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีความคิดเห็นที่มากกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุจรินทร์ อิ่มเสถียร (2559) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาอำเภอเมืองปทุมธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 1 ผลการศึกษา พบว่า การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน จำแนกตามกลุ่มผู้แทนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า ด้านการบริหารงานบุคคลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการเปรียบเทียบ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในกลุ่มวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความคิดเห็นสูงกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นองค์คณะบุคคลในการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม จะต้องอาศัยผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานต้องเข้าใจ งานฝ่ายต่างๆ เช่นการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียนการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เป็นต้น เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยผู้มีความรู้ ดังนั้น การศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ จึงอาจส่งผลให้กลุ่มที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีระดับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่สูงกว่า

4 ผลการเปรียบเทียบ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามอายุของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนที่ได้คัดเลือกเข้ามาเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ทุกคนต่างมีความตระหนักเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับโดยไม่มีข้อแม้ว่าอายุจะเท่าไรจึงส่งผลให้มีค่าเฉลี่ยในทั้งสองกลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พุมรินทร์ ไฝชู (2557) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนรวมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น'พื้นฐานต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาล ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วมต่อการบริหารงาน วิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน คณะผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์และตอบวัตถุประสงค์ได้คุณค่าและประโยชน์ที่พึงเกิดจากการวิจัยในครั้งนี้ ขอมอบแด่บุพการี ตลอดจนครู อาจารย์ ที่มีส่วนในการสนับสนุนแก่ผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

นุจรินทร์ อิ่มเสถียร.(2559). การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสถานศึกษาอำเภอเมืองปทุมธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 1. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยปทุมธานี.

บุญชม ศรีสะอาด .(2545). **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.

บุญมี คำทอง .(2559). บทบาทหน้าที่การกำกับและส่งเสริมกิจการสถานศึกษา ของคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอผาขาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลยเขต 2. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเลย.

พุมรินทร์ ไฝชู .(2557). การมีส่วนรวมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น'พื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาล ในจังหวัดนครศรีธรรมราช. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

ผกามาศ จุดรัมย์ .(2552). ความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตอำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชนครินทร์.

วรวุฒิ ต๊ะคาวรรณ์ .(2558). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลำปาง เขต 1. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.(2543). **การนิเทศเพื่อส่งเสริมระบบประกันคุณภาพภายในโรงเรียน.**กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอ็ม.ที.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). **แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำาคัญ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน.

อิสรพล ปิ่นขจร .(2556). การศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3**. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม** ; ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 : กันยายน - ธันวาคม 2556.

อุทัย บุญประเสริฐ .(2542). **หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน.** พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.